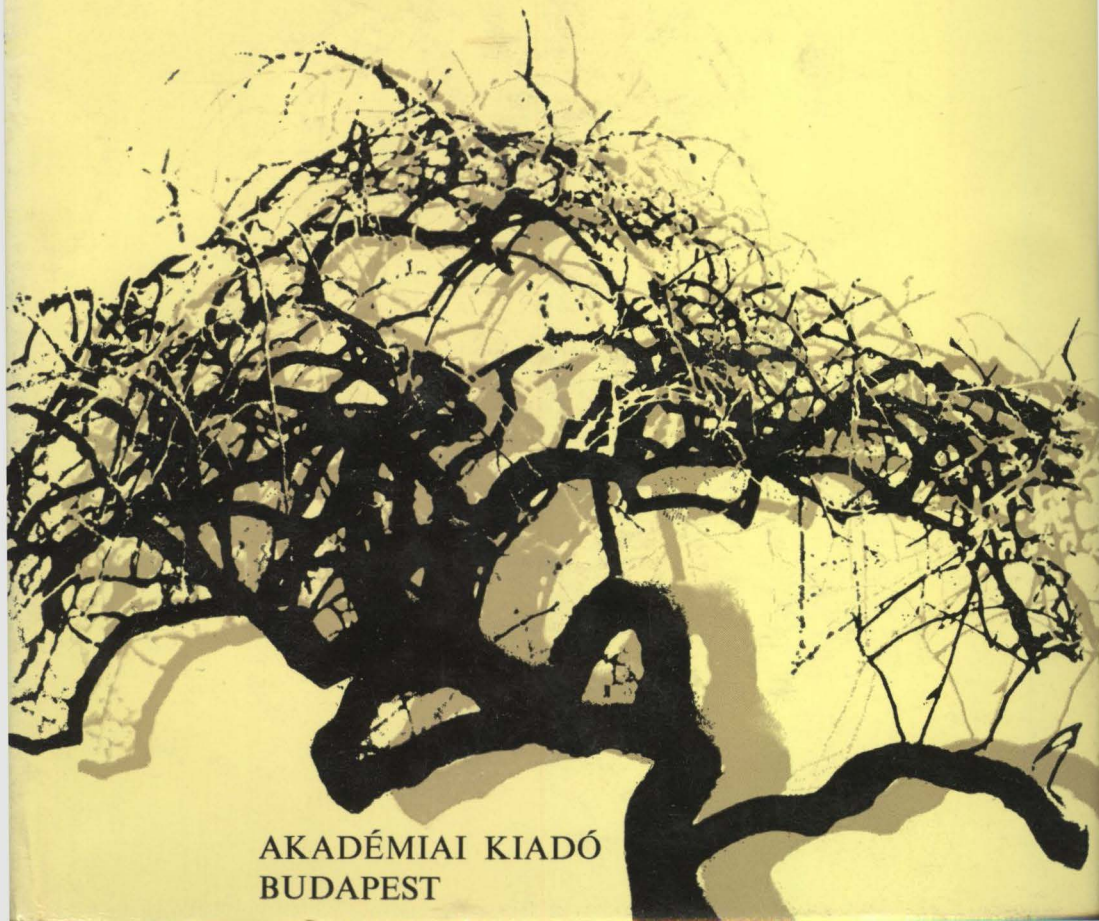
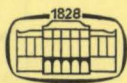

VAJDA
JÁNOS
ÖSSZES
MŰVEI V.
SZÉPPRÓZAI ÍRÁSOK

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

VAJDA JÁNOS
ÖSSZES MŰVEI
V. KÖTET
SZÉPPRÓZAI ÍRÁSOK

A kötetben összegyűjtött szépirodalmi művek Vajda János rendkívül változatos és széles körű érdeklődésére mutatnak. A fejezetcímek — *Vadászati emlékek, Városokról, fürdőkről, tájakról, Magyar képek albuma, A szerelem szótára és kalauza* stb. — már önmagukban is jelzik az itt közölt írások tematikáját. E lírai ihletésű művek a mai napig megtartották frissességüket.

A jegyzetek részletesen feltárják az egyes művek keletkezési körülményeit és fogadtatását, és sok új adattal egészítik ki az író alkotótevékenységének valóban impozáns képét.

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

59744

1977 JUL 26.

1987-07-20

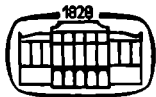

VAJDA JÁNOS ÖSSZES MŰVEI
V. KÖTET

VAJDA JÁNOS ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTI
BARTA JÁNOS

V KÖTET

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1972

VAJDA JÁNOS SZÉPPRÓZAI ÍRÁSOK

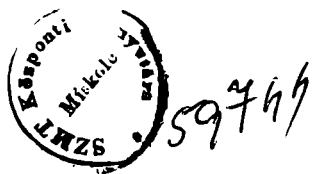

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1972

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
SERES JÓZSEF

LEKTOR

SOMOGYI SÁNDOR

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1972

VADÁSZATI EMLÉKEK

VADÁSZAT OKTÓBER—NOVEMBERBEN

„Fogy már a nap melege,
Kertemben a cinege,
Csipős szél fúj a mezőn,
Farkas kullog az erdőn.”

(*Régi klasszikus.*)

5

A városi, vasárnapi, lesi, koca és más ilyenén gunynevekkel jelölt vadászok (kik között egyébként helyel-közzel kitűnő lövészek akadnak) — jól teszik, ha sietnek a minden órán hártyásodni kezdő vizekre; mert a t. c. szárcsák immár tekintgetni kezdenek ama boldogabb tájak felé, melyeken nem fagynak be a vizek; ha pedig ezek egyszer elköltöztek, akkor igen megfogy az „esély” épen azok számára, akiknek erre legnagyobb szükségük van.

15 Értjük ezek alatt nemcsak a gyöngébb lövőket, de azokat is, akiknek kevesebb idejük s alkalmuk nyílik vadászati szenvedélyük kielégítésére. Ezek számára az a legkedvesebb lövadásztér, ahol pelotonszerűleg sütögethetik fegyvereiket.

E célra pedig nincs alkalmasabb tér a nagy nádasoknál, minők hazánkban a velencei, szabadkai tavak, az escedi láp stb. — és nincs háládatosabb vad az egyébként magasabb vadászati és gastronom szempontból lenézett szárcsánál.

E szeretetreméltó állatkák ugyanis oly szivesek, hogy majd a sík vizen uszva (lefelészve), majd a fölött röpködve, untalan célpontul kínálkoznak s percig sem hagyják unatkozni a nád közé tolt kis lélekvesztőjén lesbe állt vadászt.

Az értékesebb kacsá számra is jóval kevesb, de meg sokkal vigyázóbb is. Egy szabadkai vadász barátom ugyan azt állítja, hogy a palityi tavon a csónak alól kelnek ki a kácsák . . .
30 Boldog Eldorado! A velencei tavon már egyesben hasztalan indul utánuk az ember, sikeres vadászat rájuk csak úgy eshetik, ha legalább tiz-tizenkét puskás ugyanannyi csónakkal fölkarvarja az egész tó kacsá-táborát, és azokat egymásra hajtja.

De viszont e hóban beáll egy más nagybecsű esély, mely
35 nem ugyan a lövés szaporaságában, de a vad nagyobb értékében kárpótolja a szárcsák elbucsuzásával beállott fogyatkozást.

Elkövetkeznek a ködök, és ezekben a vadludak veszedelme!

Ezek ugyanis ilyenkor nem levén képesek megmérni a földtől való távolságot, s illetőleg, mivel nem látnak, tehát elég

golyhók nem is sejteni közelben veszélyt — alant röpülnek és a gágogásukkal figyelmesé tett vadásznak olykor úgy a feje fölé repülnek, hogy ha mégis elhibázza, hát ugyancsak meg van szorulva — kifogást lelni a szörnyű kudarc elsimitására.

⁵ A legexquisitebb vadászélvek egyikének, a szőlőhegyi nyulászatnak ivadja is olykor már októberben elkezdődik.

Oly határookban, melyekben nagy kiterjedésű szőlők vannak, kiváltképen ha azok rosszul műveltek, éktelenül gazosak — a vadász már csak lesi az első deret, mely megcsipi a venyige leveleit; arra azután várja a cigány komáját a — szelet, mely szintén ez időtájt nem szokott magára sokáig váratni. A dér mintegy beszappanyozza, a szél pedig aztán leborotválja tisztára a szőlők leveleit. Akkor aztán a nyúl kilátszik belőle jó puska-lövésnyire.

¹⁵ E szintén háladatos vadászati műnem recipéje körülbelül a következő.

A társaság kiválasztja maga közül azon tagját, aki legjobban szereti ugyan a nyulhust, de legkevésbé szerencsés annak elejtésében (és ez a kettő csakugyan együtt szokott járni; ²⁰ közmondásszerűleg a jó vadász egy sem kedveli a nyulpecsenyét) és ezt megbizzza azzal a nemes küldetéssel, hogy a szőlőhegy ama pontján, ahol a társaság majd, a megállapított terv szerint, délutáni 2—3 óra tájon a vadászatot bevégzi, valamelyik vadásztárs présházában üsse föl a főhadiszállást és ²⁵ készítse el ekkorra azt a gulyáshust, melynek e mulatságból egyáltalán nem szabad hiányoznia, mert e különben is klasszikus magyar eledel illata soha semmi időben és alkalommal nem oly elragadó, mint mikor az a tőkék és barázdák közötti 5—6 órai esés-keles, bukdácsolás után, fél dülőföldnyire üti meg ³⁰ a 2—3 nyullal terhelt vadász orrát! A szakács jutalma aztán egy vagy két — nyúl, a lövemény mennyiségéhez képest.

A vadászat módja pedig egyszerű, és azokra nézve, akik azon előnyben részesülnek, hogy a dülő utakon foglalnak állást, kényelmes és háladatos. Ha nagyon sok a gazos szőlő, akkor ³⁵ célszerű kopót is vinni, ha kivált a vadászok száma csekély és hajtó sincs. A nyúl a bozótos helyeken megbukva, észrevétel nélkül szokik ki a keskeny dülő utra, és ily esetben az ott lesben állónak vagy „elősnek” ügyes lövőnek kell lennie és kapásból ⁴⁰ azon vadász, aki a dülő uton a hajtók irányát 20—25 lépésnyivel megelőzve ballag egyidejűleg a hajtókkal.

A hajtók avvagy a keresgélve a szőlőtőkék közt járó vadászok legyenek tekintettel arra, hogy a nyúl, kivált a sűrűbb gazos helyeken, szereti megcsalni a bambán egyenes toronyirányban és gyorsan haladó vadászt, és hátul szökik el, vissza,⁵ ekként kikerülve a hajtók és vadászok veszélyes vonalát. Ennélfogva, ha a cserkészők vagy hajtók száma csekély és 30—40 lépés távolban járnak egymástól, e hézagokat lassu és összevissza (cikk-cakkos) járással töltsék ki, hogy a nyúl nem látva menekvést, előre induljon és egy közelebbi barázdán¹⁰ igyekezzék menekülni előlük és a dülő uton járóknak lövésre menjen. Ezek is jól teszik, ha időnkint épen egy-egy mesgye-barázda előtt állapodnak meg, mert legtöbb esetben ezeken baktat kifelé a vad, és szemközt lövéssel lehet fogadni, mely nem a legkönnyebb ugyan, de ha talált, igen hatályos.

¹⁵ A gulyáshusra még néhány darab pogácsa, sajt, ujbör, azután — foghegyre a pipával és kezdődnek az odyszeák!

A legifjabb átveszi a Ganymed szerepét, és mindig más-más tiz akósból teli szitt lopóból (vulgó héber) eregeti a karcost, mely pohárba töltve, úgy pezseg és lobban el, akár a pus-²⁰ kapor.

A szőlőben fogoly is akad, de már messze kél, nem vár . . . no de épen jó erőes görbecs van már ilyenkor a csőben a füles téli bundájára való tekintetből.

Aggastyánok, kiket lábaik már nem birnak, de gyakorlott²⁵ szemek még egy dülőföldnyiről fölismerik a sikon táborozó nyulat, kocsira ülnek és úgy keritgetik be a tarlón, ugaron fekvő nyulakat és ültő helyükből lődözik.

Még ugyan nem annyi, mint majd lesz decemberben, de már mégis több az apró vad és a szimat az erdőn, mint a kutya-³⁰ napokban.

Annálfogva egy-egy utolsónak vélt szép őszi napon, melyen a halványuló napsugár bucsuzni látszik a szemfedő alá készülődő, vetkező természettől, a költői iránt rendesen élénk³⁵ érzékkel bíró vadász gusztust kap egy kis kopózásra, hogy egyszersmind szíja azt a sajátos, buskomoly merengésre hangoló illatot, melyet a hulló falevelek sárga harasztrétege terjeszt el az erdőben, és amely bűvös hatályra mit se enged amannak, mely a lekaszált füből Iduna lelkéhez fölhatott.

A vörös frakkos urak mondhatják, hogy az ő parforce haj-⁴⁰ tásaikban, nagyuri sportjaikban több a fény, a pompa, szakadatlanabb az emóció, tehát ugy aránylanak a gyalogos ko-

póvadászhoz, mint a huszár a bakához, de a hasonlatok olykor sántikálnak, és itt alighanem megfordítva van a dolog. A lóvadász kopózása többoldalu kellemeikkel jár, s úgy tetszik, abban több a regényes elem.

⁵ Ez utóbbinak mulatsága több tervszerűséget követel, változatosabb úgy a fejleményekben, mint a fölhevülések létráján való föl-alászökellésekben.

Mikor a kopókat vezetéken elküldi az ember a sűrűbe, kedélye még oly csöndes piano hullámszásban rengedez, mint a tenger, melynek habjait még csak a közlég vihar előérzete borzogatja alig láthatólag. Pipára gyujtunk (hisz a hajtás széllel szemközt történik, tehát a füstöt nem viszi a félénk vad orrába) — s egyelőre egy mohbársonyos fatörzs balzacján félfekvő helyzetben a táj szemléletébe merülve, a „földiekkel játszó égi tünemény” kecségtetései által már-már mozgadózni kezdő izgalom közt várjuk a történendőket. Számítjuk, hogy most már oda ért a kerülő, ahol eleresztheti a kopókat. Most már szökhetik valami a kutyák elől, tehát készültségben kell tartanunk magunkat.

²⁰ A sűrűből egy halk nyiffanás. No ez már érez valamit. Bizonyosan elszőkött előle a vad. De majd nyomra érnek. Oda ér a másik eb is, és a „kettes” egyre élénkebb, mérgesebb. Gyorsan kovácsolják erre fölfelé.

Siessünk egy kissé előre. Talán ránk jön. Fölhevülésünk ²⁵ crescendo növekszik. Ez nem nyúl, mert az kifutott volna oldalt a széles utra; ez öreg vad lehet, mert kerüli a tisztást és mindenütt a vágás közepén halad. E gondolat még inkább tolja fejünkön fölfelé a kalapot . . . No most megfordult — erre tart. Már csörtet, halljuk az ágak ropogását — a kalap majd ³⁰ kidagad fejünkéből — itt jön ni szembe, de mi ez? bivaly? — nem biz a, de akkora vadkan, hogy a sűrűben bivalynak néztük — durr! de a jobb csőben csak nyulgöbecs volt, ennek a hatalmas állat oda se néz, noha az egész lövet az oldalába megy — utána a balcsővel, melyben szerencsére golyó van, ³⁵ durr — a vadkan térdre bukik, meg hirtelen fölszőkik és megy — teringettét! elmegy? — nem, az nem lehet; a lövést megkapta, de hová? ha tomporába, és nem szívébe vagy tüdejébe, akkor elviszi messze; kezdünk csüggedni, de úgy tetszik, mintha az irtott lábas erdőben két-két lépésnyire már ⁴⁰ lassitná futását, de sőt — hah! — egy olyan zuhanás, melyre az erdő, mintha csöndesen álló zongora hurjaira ejtenek vala-

mit — átzendül. — Oda hamar — megvan, megvan — egy régi történeti siphangra a társak, a kerülők, a kopók is megérkeznek; az öröm elérte tetőpontját, s most már hirtelen száll alá; a meredt vad hasán ülve nyugodtan beszéljük el az⁵ „esemény” történetét — „so und so lag ich und so fuhr ich meine — Flinte” stb.

Hát nem szebb, dicsőbb, élvadásabb élet ez, mint beállani egy ország parlamentjében dörgölődő fának, — már tudniillik — miniszterelnöknek ?

¹⁰ Pedig, és ez a csodálatos — mindig ép oly emberek teszik ezt, akiknek különben nagyon is megvolna az anlage-jok arra, hogy procul negotiis a fönebb vázolt hálados örömöknek élhessenek ?

Erre a kérdésre soha se is tudtam magamnak egyéb feleletet¹⁵ adni, mint, hogy — „es muss auch solche Käutze geben”.

VADÁSZAT DECEMBERBEN

GASTEREA és DIANA — helyesebben Diana és Gasterea a friss havon ölelkeznek.

Vagyis, mai realis, materialis, prózai nyelven szólva, vadász, ⁵ hentes és szakács rendszeren komasági viszonyban állanak egymással.

Tudniillik: a fűszeres még inas korában elrontja a gyomrát a mazsola-szőlővel, és kedvesebb neki még a vackor is, mint a datolya vagy a malagai fürt. Kiki ráún arra, amiben bővel-
¹⁰ kedik.

Ennélfogva a jó vadász is korán ráún a nyúlhusra. De egyéb-
iránt vadász-gyomornak könnyü, léha eledel is ez. Ha kivált bokáig érő hóban reggeltől estig csussza-mássza a hegyeket, völgyeket.

¹⁵ A hentes gyomrában pedig rendszeren van annyi, de csakis annyi poezis és aesthetika, hogy rajong a nyúlpecsenyéért. Ismertem egy ilyen fellengő gyomru hentest. Még a fejét is megette a nyulnak. Egyszer egy őszi szőlőhegyi vadászaton épen abban a pillanatban nyitottunk be fáradtan ez ingyenc koma
²⁰ présházába, mikor fanyelü bicskájával épen a szemét kanyarította ki a nyulnak. Az ilyen embert választja ki aztán a vadász udvari hentesének. Ez azután a „disznóságból” neki járó vám helyett beéri egy — „büdös” nyullal, mint az igazi vadász a már lelőtt nyulat nevezni szokta.

²⁵ Ennek aztán már kora ősszel ki van adva az utasítás, hogy amint az első hó leesik és maradandónak ígérkezik, ballagjon ki műszereivel (kolbász- és hurkatöltőkkel) a magányos erdei tanyára, mely másnap kettős örömnünpre lesz fölvirradandó, tudniillik a kolbász- és zsirszüret, meg az első havon való
³⁰ vadászat örömeire.

A legálmosabb szolgáló már kora hajnalban keltés nélkül talpon van.

Mert nincs szebb nóta, mint disznórivás, csapcsikorgás — tartja a falusi kántorpoézis.

Reggeli 9 órakor már asztalon a friss vese sült, disznófark módjára kunkorodott ecetes ugorkával. Melléje zöld kan-csóban a mérges karcos. Tehát Bacchus is csatlakozik a tár-sasághoz, mint harmadik (muszka) szövetséges a „szent 5 alliance”-ban.

De Bacchus ezuttal még mérsékli magát. Mert nem akarja szíz Dianát megbotránkoztatni. Amit úgy kell értenünk, hogy Bacchus papjai közt a vadász ugyan közvetlen a kántor után következik, de csak a vadászat — után. Ezt megelőzőleg mér-¹⁰ sékelnie kell magát, mert különben odakünn aztán egy nyúl helyett kettőt lát s nem tudva, melyik az igazi, „megközöli” a távolságot, aminek az a következése, hogy egy nyulbankettőt hibáz el. Hát csak most lassan a pohárral. Csak éppen melegítő- nek egy kicsit.

¹⁵ Aztán tíz óra felé — elszabadulnak láncaikról a vadak ördö- gei. Régóta leledzik már e nagy napot a fészker alatt, nyihog- va, nyöszörögve vezetékeiken. Mikor a kerülő eloldotta láncai- kat, csak úgy lövik magukat az erdőbe, mint a puszkagolyó. Alig érnek be, már „fölvésznek” valamit. Mert most van szí-²⁰ mat, nyom elég. Olyan az erdő alja, mint egy beírott étlap. A vadász megtudja most, miye van, mennyi és hol van, merre jár?

A sikről a vad most már mind betakarodott az erdőbe. Csak nagyon hetyke, legénykedő nyúl az, mely még most is künn²⁵ mer maradni. Találni hát akármi vadszegény erdőn mostanság talál a kopó, de azért — haza is vinni? ez már más kérdés.

A vadászat e neme a nagy közönség előtt kevésbé ismeres.

³⁰ A városi nyárspolgár s az alföldi síkvadász csak a vizslá- szatról bir fogalommal. Az erdei kopózás — ez már a magasabb iskola. Azok inkább lövészek, ezek már igazi vadászok.

Ami a „vezetés” a lovasoknál, az a keresés a vadászaton. A lovasok tudják, hogy megülni a lovat jól — sokan képesek, de vezetni — vajmi kevesen.

³⁵ Sok jeles lövőt találunk a nagy tavak környékén, az alföld sikjain. A szárcsa és fűrj ügyes lövészeket nevelnek. De a való- di Nimródok hazája nálunk a Dunántúl, valamint a jó kopók nevelő kamarája Somogy vármegye.

⁴⁰ A szárcsát és fűrjet úgy szólván keresni se kell, csak meg- löni. De lövésre cserkelni a nyulat, rókát az erdőn, ez már tudomány, még pedig határos a természettudománnyal.

Ha tökéletes, remek kopónk van, akkor a föladat egyszerűbb Oda áll a vadász, ahonnan a nyúl fölkelt, vagy egy kissé előbb, azon a nyomon, melyen elmenekült. A kopó elhajtja jó messze, hogy már a hangját se halljuk. Nem törődünk vele. A nyúl⁵ előbb-utóbb visszaszökik azon a nyomon, sokszor épen akkor, midőn már vagy még a kopó hangját sem halljuk. De ennek föltétele, hogy a kopó el ne tévessze a nyulat, vagy ha eltéveszti, — mert egy bizonyos ponton eltéveszti mindegyik — újra megtalálja a nyomát, és akkor őrzi visszafelé.

¹⁰ Hol és mi ez a bizonyos pont?

A nyúl, fölriasztva az eb által, melynek csaholását hegy-völgy visszhangozza, esze nélkül sebesen fut egy darabig egyenes irányban, míg utóbb már nem hallja az áruló kopó ugatását. Ekkor kissé fölbátorodik, de másfelől ijedez az ismeretlen szokatlan környéktől, hol nem igen járatos; szeretne visszatérni szokott tartózkodása tájára, ahol minden bokrot ismer.

Visszaindul, de mintha hallaná a kopó egy vakkanását valami hegyélen, de amely ismét elnémul, hihetőleg mert a kopó²⁰ völgybe ért; a nyúl oldalt ugrik, hallgatózik, tünődik, fusson e még messzebb, és onnan térjen vissza, vagy talán már most is meg lehetne kockáztatni a visszaszökést? Elmegy még messzebb, ez biztosabb lesz, és baktat sebesen felfelé, de már minnek? gondolja magában, hisz a kopót már nem hallja. Hát ha²⁵ itt újabb veszedelem éri ez ismeretlen, otthoniatlan vidéken? Csak vissza, vissza! És indul vissza tanyája felé. De már megint az az átkozott kopóhang! Félre szökik és fülel iszonyatos aggodalmak közt. Egy kissé megint az idegen táj felé menekül. De hátha csak a szive dobogott? Hisz a kopó már bizonyosan³⁰ elvesztette. Biztatja magát és harmadszor, negyedszer visszafordul fekhelye tája felé. Haj, bezzeg ő nem mondhatja, mint az angol polgár, hogy az ő fekvő gödre az ő vára! Az erdőkirály: a vadász zsandárja ugyancsak nem respektálja az ő nyughelyét. És e félénk jelleméből folyó kettős rémlátás³⁵ okozta ingadozás, habozás közben a nyúl körülbelül egy akkora darab területet, mint a mi muzeumunk telke, össze-vissza futkos oldalt, előre, hátra, s úgy betapossa azt, mint a nyomtató lovak a szérút. Ezalatt a kopó, nagy levén a távolság, egyre halkabban, szakadozottabban hajt. Egyszerre csak azt⁴⁰ veszi észre a szegény üldözött nyúl, hogy perzekutorra már megint közeleg. Messzebb vidékre már távozni nem mervén,

egy vargabetével a kopó háta mögé kerül, és izgódik vissza ugyanazon nyomon, melyen idáig jött. A kopó arra a helyre érve, melyet a nyúl imént, mint a tollragó rosz poéta olvashatlan korrekcióval a papírt, össze-vissza való cikcakkos 5 rándozásainak szimatával mintegy telefirkált, — e nyomtévegben megzavarodik; majd ide, oda fut, visszafordul; majd előre, majd oldalt kerül, csaholása szaggatott lesz; majd elhallgat, csak néha-néha nyiffantva egyet mérgesen, mintegy káromkodva, szidva a furfangos dezentort, azt véelve, hogy ez 10 kiszámított fortélyból cselekedett ilyenénképen.

A legtöbb vadász a nyúl e saját nyomából font hálót csakugyan ösztönszerű cselszövénynek tulajdonítja. A gondolkodás 15 illetén mérvét egy megriadt nyúlban mindazáltal kissé sokalván, részemről valószínűbbnek tartom, s megfigyeléseim is erre utalnak, hogy a nyúl e mentsvárat a főnőbb leirt lélek-, illetőleg páratani processzus szerint a félelem okozta habozásból követi el.

A legtöbb kopó csak a futam e följejthetlen gordiusi csomópontjáig hajtja a nyulat. Itt addig kering bolyongva szaglálódva, 20 míg végre egészen megzavarodik, megtéved, s belátva, hogy többé nyomra nem igazodhatik, kimerülten, kábult fejvel, farára ül, s a magas egek felé tekintve, egy hosszú, siralmas vonítás szellentyűjén bocsátja ki magából az elvesztett nyom fölött érzett szégyene és bánata keserű kinjait. 25 A vadász ezt hallva, már tudja, hogy kutyája elvesztette a nyomot. Oda megy, és vagy újra igyekszik megkerestetni az elvesztett nyomot, hogy ekként belehozza, beoktassa kopóját arra, miként kellene elbánni a nyúl e mesterségével, vagy uj fogásba megy keresni, és úgy intézi, hogy ezzel első futamában, 30 találkozzék és elejtse.

E szerint a kopó, tökéletessége fokozata szerint, kétféle; olyan, mely megfordítja, visszahajtja, és olyan, mely nem képes megfordítani, visszaterelni a nyulat a vadászra.

Mert vannak, noha ritkák (mert csak tökéletes „gondolkodó” 35 és a mellett lövésben ügyes Nimród mellett fejlődnek azokká) olyan körmönfont vén „zseni” kopók, melyek amint e szimat-tévegbe (vagy utvesztő) érnek, hát már tudják, hogy mitől döglük a — nyúl, ha még oly nagy diplomata is.

Az ilyen kopó nem futkároz össze-vissza az agyonjárt szőrűn. Tudja már mekkora darabon szokott ez kiterjedni. Annál- 40 fogva mindjárt csak e körön kívül keresi a szökevényt, és amint

egyenes irányban visszafelé futó nyomát megtalálja, mely csakhamar belevág az eredeti, első futam nyomába, azon a nyomon menten kezdi „kovácsolni” visszafelé, élénken, majd fortissimo. A nyúl azonban gyakran már előbb visszaért a vadász⁵ elé, aki tudva, hogy bölcös kopója okvetlen visszafordítja a nyulat, nem is távozik messze ennek indulása helyétől és ott várja biztos lövésre a szemeit előre nem is, csak hátra forgató áldozatot. Sokszor az ilyen nyúl már akkor oda ér a vadászhoz, mikor még a kopó messze hátul van és nem is¹⁰ hallani ugatását. Azért az ilyen kopóval vadászva, a vadász ne veszítse el korán türelmét, és figyeljen szakadatlan és épen akkor legjobban, mikor a kopó hangját nem hallja. Mert ilyenkor a nyúl egy kissé előre is tekintget és könnyen észreveheti a vadászt, ha nem jól takarózott vagy valamely moz-¹⁵dulattal elárulta magát.

Mivel pedig ritka az ilyen „gondviselésszerű” kopó, jó tudni azt is, hogyan kell eljárni a kevésbé tökéletes, szeleverdi, nem kitartó hajcsárokkal.

Főszabály ezekkel „rövid fogásra” járni. Ezekkel már „solo”²⁰ nem igen boldogul az ember. Lehet belőlük kettőt, hármat is kivinni. (Egy rossz kopót egy jóval soha, mert az előbbi confundálja az utóbbit; de két egyformán rosszat lehet együtt használni.) A vadász a széles vonalon (Linea) kocsi- vagy vasuton leselkedik. Kerülőjét beküldi a kutyákkal a sűrűbe. Föl-²⁵tétele a sikernek, hogy a vadász jól kombináljon, és tudja, hogy valamely ponton fölvert nyúl merre szalad, ha a kopó hajtja? Gondolkozó vadász egy-évi tartózkodás után úgy kiismeri erdejét, hogy többnyire eltalálja, hol kelljen neki megállni, s a fölhajtott nyúl mindig oly egyenest tart feléje,³⁰ mintha csak zsinóron huznák. A kerülő ne járjon mélyebben a sűrűben, mint körülbelül 100—200 lépésnyire a vadásztól.

A tudatlanabb kopó még szodébban, dühösebben csahol, s kivált ha előtte ugrik a nyúl, olyan jajgatást visz végbe, hogy majd fölveszi az erdőt. Jobban haragszik rá, mert sok-³⁵szor eltéveszti, mint az oly „consommé” vén mester, mely tudja, hogy az általa fölvert vad nem menekszik előle, s okvetlen gazdája puskacsöve elé kerül, aki szintén érti magát, és ritkán szokott kegyelmezni. Biztos benne, hogy rövid idő mulva fölnyalja annak a bocskortolvajnak a véré, s kivált⁴⁰ ha nyár van, még a beleit is megkapja. (Régi vadászmesze szerint ugyanis minden kutya azért haragszik a nyulra, mert

a nyúl hallatlan perfid módon szedte rá, és lopta el a kutya bocskorát. Tudniillik hajdan eredetileg a nyúl járt meztláb, s a kutyák talpa volt szőrös. Ekkor ők jó barátságban éltek egymással. Egy nyári meleg napon együtt heverészve a kutya levetette bocskorát és úgy komótizált. A nyúl próbára fölhuzkodta a bocskorokat és ugrándoza vigan benne — kérte kutya barátját, adná neki azokat, hiszen neki arra, az erdő tuskénbokrán át járva, nagyobb szüksége van. A kutya nem akarta adni, ekkor a nyúl — uccu neki, elfut, ahogy tud, utána a kutya, tolvajt kiáltva — de bizony nem bírta utólélni, és a bocskor maig is a nyúl birtokában van, a kutya pedig meztláb maradt.)

A fiatal tüzes kopó jajgatásától megriadt nyúl mint a ki-lőtt golyó repül át a széles váluton, és ilyenkor, kivált ke-resztben, jóízű lövés esik rá. Hevederen találtan, féloldalra fordulva, öt hat ölnyire is csuszik tova a friss porhavon, mig megállapodik. „No ez a puskaszót se hallotta!” mondja rá nevetve a vadász, és nagyobb öröme telik benne, mint némely pirosszék-vadásznak egy miniszterbuktatásban.

A róka, a vadász „vetélytársa”, már mint ragadozó is, rang-jához illően kevésbé ijedős és máskint jár a kopó előtt.

Tapasztalt vadász észre is veszi csakhamar különféle jelek-ből, hogy Ravaszdi ur sompolyog a kutyája előtt és ehhez képest választja taktikáját, hogy megtréfálja a „nemzetes” urat.

Ő kigyelme ugyanis nem keresi a nyílt helyeket, a tisztá-sokat, széles utakat, marhacsapásokat, mint a nyúl, akinek ebbeli fogását már magam is hajlandó vagyok természetadta ösztönszerű számítás indokára vezetni vissza. A kopó ugyanis a marhacsapáson átiramlott nyúl szimatát könnyen elveszti, kivált nyáron, mig a rókának erősebb bűze levén, ebbeli fogá-sa nem sokat használna neki. Ez erősebb szimatban lehet a megfejtése annak a körülménynek is, hogy minden kopó ki-tartóbban hajtja a rókát, mint a nyulat, elannyira, hogy nyá-ron, mikor a koma bundája nem érdemes a „kibolházásra” — és a vadász nyulat akar löni, a rókahajtásba valósággal bele-rszegedett kopót úgy kell elfogni s kötve elvezetni a róka nyomáról, hogy fölhagyjon vele.

De most épen annak az ideje van, hogy a vadász a jövő télre egy bekesnek valót lőjjön róka-állományából.

Most hát a „vörös frakk”-nak nagy szeme van, szinte öreg vad-számba megy.

Ő inkább furfangjában mint lábában bizik. Rendesen az erdő legsűrűbb részeiben bujkál, annak is a legközepén, ezeket igyekeznek hát a vadász elállani. És jobban eltakarózni, mint a banga nyúl elől, mert ő kelme néz ám, vizsgálódik előre is, sőt még jobban, mint hátra, mert ő csak neveti, szinte megveti a messze maga után hagyott kopót, melynek olykor még háta mögé is kerül, s onnan vigyorog rája. És ő a kopónak csakis hangjától fél, mely elárulja az ő járását. Marakodásban kifogna két-három kopón is. Ha egyik hátulsó lábát ellövi a vadász s a kopók beérik, farára ülve, két-három tacsót tiszteletteljes távolban tud tartani magától egy-egy jól irányzott orrharapással.

De az ólálkodás nem használ; a friss havon nem hagy neki békét még a tudatlanabb kopó sem. Ravaszdi végre is lövésre jön és beadja a kulcsot.

Igy mulat az erdei vadász a decemberi friss havon délelőtti 10 órától délutáni 3—4 óráig. Lassanként kezd eszébe jutni, hogy odahaza mi várja? Kerülője, s ő maga is kezd roskadozni az ejtett zsákmány súlya alatt. Kolbászok, májasok és véres hurkák vonzó illatát orrontja érzéki képzelme.

Az égen szürke felhők sorakoznak, mint útközetre siető egyes katona-dandárok. A kék nyílások bezárnak, az égbolt egy ólomkoporsó-födél. Lengedez, szálldogál alá a hó, „a holt föld téli szemfedője”. A vadász leereszti a sárkányt, vállára veti fegyverét, és re bene aut quasi bene gesta haza indul — pipaszóval, élénk beszélgetésben a nap elmúlt élményei fölött, de egyelőre csak úgy az öregéből bánva el azokkal; az érdekesebb mozzanatok, részletek előadása marad akkorra, ha majd már a rájuk várakozó disznótoros ebédnek legalább is a felén tulesznek, amikor a most oly fokozódó impetussal rezonizáló étvágy már némileg lecsillapítva, az első éh el lesz verve.

Csakugyan, mire haza érnek, már terített asztalt találnak. Lerakosznak. Egy félórát pihennek, mert nagy járás után nem jó mindjárt asztalhoz ülni. Egy jó félóra mulva aztán, körülbelül esti 5 óra tájt, a vadászok gyomrában úgy elsivalkodik az étvágy, mint a kölyök-kopó, mikor először életében ugrik el a nyúl az orra előtt.

Az egész ház népe a legderültebb hangulatban. Hja, ilyen nap nem sok van az esztendőben. A jó emberek asztalhoz ülnek, kezdődik a disznótoros ebéd, s tartt esti 5 órától meghatározatlan időig, — olykor éjfélig, néha reggelig. Meghatároz-

hatlan az ételek száma is, noha az elsőtől az utolsóig mind abból a nemes (husu) állatból való, melynek a szakács egyetlen ízét, porcikáját sem kénytelen elvetni.

Van belőle leves, van főtt hus ecetes tormával, tetézet a töltött káposztán, van sült ecetes uborkával és zellerrel, amire még az elmaradhatlan mákos rétes, pogácsa és egyéb bor-korcsolya következik. Így élnek azok a szegény együgyü falusi emberek ott a vidéken, puszták közepén és vadonerdők szélein !

VADÁSZAT SZEPTEMBERBEN

Ez az igazi! Ez a hónap fizet legjobban. Voltakép ennek csak az első fele, mikor még a fürjek is itt vannak — ámbár azonnal meg kell jegyezni, hogy vannak évek és vidékek, amelyeken már e hó első felében elköltöznek. Nevezetesen ez idén, szeptember 6-ka táján Szabadka határán vadászván, nagy csodálkozásomra egyetlen fürjet sem láttam, s szíves házi gazdám, a jeles vadász, *Miloszavlyevics* Milán (akiben nb. a szerb hangzásu név teszi előttem még sokkal becsesebbé a lelkes magyar hazafit és áldozatkész irodalombarátot) azt állította, hogy a fürjek már valóban *elköltöztek*. Pedig a hőség épen valósággal afrikai volt. Mert ilyen az én kedves hazám. Ez a kerek föld teljes tökéletes diminutivuma. Amint hogy itt minden együtt van nemcsak terményekből, de még az égalji változatosságból is. Télen szibériai hideg, nyáron földövi hőség. Tudni kell, hogy a budapesti meleg ehhez képest — tátrafüredi üdítő gyógylevegő.

De hát voltaképpen így volt helyén. Hisz épen ez volt a vadászivad normalis levegője.

Mert hogy már a vadászatra térjek, a fogoly- és fürjvadászat törvénye az, hogy ennek legalkalmasabb ideje a nyári nap legforróbb közepe. Minden egyéb vadnemre nézve a vadászat annyiban hasonlít a hadviseléshez, hogy a vadásznak is, mint a katonának, korán kell kelnie. Aurora nemcsak a muzsáknak és Marsnak, de Dianának is legjobb barátja.

Oh édes hajnali álma az arany ifjuságnak! Hányszor dula-kodtak keblemben a vakáció augusztusi reggelein Morfeus és Diana, amaz lidércszerű öleletéseivel, emez csábos kacsintásaival, kecségtetéseivel; mialatt kedélyes áldott öregem (apám) egyik lábam hüvelykujját szorongatta, mondogatván halkán, óvatosan: csülökre legény! Az óvatosság tudniillik — hogy már egybe mindent elmondjak, a házi- és kiváltképen *fehér* népet illette, hogy azok föl ne ébredjenek, és valami kellemetlen pörpatvar meg ne rontsa a vidám hangulatot, ami szintén egyik föltétele a szerencsének.

Egy tündöklő augusztusi reggelen az erdős hegyek ormán üdvözölni a pirkadó hajnalt; a még szenderegni látszó vadon szűzies csöndjében, szent félhomályában; onnan nézni le a még ködlepelben szunnyadó falvakra, melyek tornyainak kereszt-
5 jein a kelő nap első csókja gyulad el — azután szivdobogva lesni, mint válik a rengeteg egyszerre megcsendülő óriás zongorává, midőn a vezetőikekről elbocsájtott és magukat golyóként a sűrűbe lövő kopók mérgesen tüzes nyiffanásai fölverik a vadat és majd fölveszik hangjaikkal az erdőt is — oh ez kétség-
10 kívül a legköltészetteljesebb neme a vadász-élvezetnek, mert a festői, drámai, zenei elemeket ittasító összhangban egyesíti egymással. De hát erről talán majd még később, hiszen ennek ivadja még tart, benyulik a zuzmarás télbe, míg a vizlászhat napjai, mely úgy aránylik amahhoz, mint a csatártűz az ágyu-
15 harchoz — már megszámlálvák, mert mint mondók, már elköltöznek a *gyakori* lövés esélyeivel kínáló fürjek — a foglyok pedig innen-onnan nem várnak — tehát föl a könnyed homokfutóra (Sandlaufer), melybe ezuttal két szép szürke van fogva, természetesen olyan, hogy bár egy, a vadász előtt rossz
20 omenül megjelenő, hátán rengeteg bapptrencével tipegő vén asszony láttára nagyot szökkennek félre, de a füleik mögött sivitó göbecsnek, puskadurranásnak oda se néznek.

Hanem a bögyöly! a bögyöly — égaljunk rettenetes moszkítója — ezeket már nem lehet megszokniok. Vadászterületünk
25 egy hol ritkásabb, hol sűrűbb, nyires, akácos, néhott ingoványos liget-láncolat, melyből rajként rohannak elő és vérzik pirosra a mezei állatok nyakait. Mert hát ezt így kívánja meg a valódi uri vadászat törvénye, hogy a fogat a társaságot lőtávolra kísérje, az inas a lőtt nyulakat fölszedje, hiszen mind-
30 amellet is megesik, hogy olykor mégis kénytelenek vagyunk egy-egy anyányi süldőt a tarisznyánkra venni és a rekkenő hőségben órahosszant cipelni. Példának okáért:

A fővárosból azért, hogy egypár kedves fekete szemnek „*gyors*” szállítmányként (lucus a non lucendo) a „haut gout”
35 tetőpontjáig jutott küldeménnyel pillanatnyi jux-ot csináljon, harminc mértföldnyire utazó kéjkiránduló vadász 99 oknál fogva nem viszi magával *saját* vizsláját; egy az, mert nincs; más az, hogy a vasuti „szelet”-ben (coupé?) vinni nem lehet, — ergo szives házi gazdája két vizslája közül az egyiket
40 kellene igénybe vennie, csakhogy az a kis baj van, hogy ennek olyan igen megátalkodott *albán* természete van, miszerint hú-

ségét sem a vendég édesgetése, sem gazdája verése nem kapacitálhatja arra, hogy magát az idegen szomszéd szolgálatába önként, bár ideiglenesen is, *annektálja*.

Ergo . . . mi következik ebből? Az, hogy mindkét kutya⁵ a házigazda előtt keres; az mindjárt az első órában leterit két nyulat, míg a vendég nyeli a tantalusi száraz kortyokat .

Pedig a szives házigazda ugyancsak mindent elkövet. Az igazi vadász tudja, mit tesz az, minémü fölmagasztosulása az önző emberi kebelnek, ha a vadászgazda csupa vendégszeretetből¹⁰ oda kiáltja társát, mikor a vizslája állja a nyulat, hogy lőjje meg ő, és ez a gazda, akiről itt szó van, valóban olyan *eszményi* vendéglátó egyéniség, hogy ezt kétszer is megcselekszi, de mire a fővárosi társ közeledik, a bögyölyöktől kinzott, ébren tartott nyúl elugrik, és megint csak a gazda kénytelen azt eltörülni

¹⁵ Már tíz óra van, s előleges terv szerint a nagy hőség miatt ez időre volt szabva a hazamenetel.

A nap tűzgolyója tizszer akkorának látszik az égbolton, mint egyébkor. Mintha csak féltékeny lett volna arra a két fekete szemre ott a fővárosban, és megfogadta volna, hogy csak²⁰ azért is, majd meglátja, ő-e vagy azok hatalmasabbak? Nyilván el akarja porzsolni a világot. A falevelek láthatólag fonyadnak.

De a megátalkodott vendég nem tágit . érzi, hogy isten csodája mégis legnagyobb ama két fekete szemben. A házi gazda²⁵ érthető célzattal kérdezet, hogy nem fáradt-e még el? — de a kérdés rosszul van választva, mert a szerelmes ember teteti magát, mintha ebben kihívást látna férfiereje bebizonyítására, és azt feleli, hogy addig haza nem megy, míg egy süldőt ő is föl nem henterit — vagy legalább két foglyot. — A helyzet³⁰ végzetes; a házi gazda óráját nézi, mint Wellington Waterloonál, és mondogatja magában: *Blücher* — azaz hogy: a *nyúl* vagy az *éj!*

Egy *fogoly* falka esélydúsabb élénkséget hozhatna a mulatságba, de fogoly, mint ez idén országszerte, még itt, e vad³⁵ Kanaánban is *kevés* van, és most épen van jó dolguk ezeknek is, hogy nem kelnek . . . Bejárva már háromezer hold és még nem rebhent föl egyetlen falka. A vén nyulak pedig — a bögyöly és kullancs miatt — épen nem várnak. Százötven lépésnyiről viszik el az irhát.

⁴⁰ A szeretetreméltó házi gazda — igazi nagy úr, aminők most már tán csak Szabadkán vannak a középbirtokos osztály-

ban — most más oldalról tesz kísérletet. Mert nagy hatalom a vadászszenvedély, de a gyomor, köztudomáslag, épen vadászat alatt válik rendesen döntő hatalommá. Egy pár szép magas nyárfa tömör árnyéka hivatatólag int, az inas előszedi
5 Gasterea és Bachus hódító ajándékait, egy hideg sült kacsa és olyan karlovici piros bor alakjában, aminő csak a szegény „papok” vagy tán csakis magának a karlovici érseknek fejedelmi asztalán szokott pompázni.

De mind hasztalan. Hiszen ez csak növelte a fáradhatlan
10 városi puskás járó képességét. Tizenegy óra tájon újra fölkerekednek. A rendező néz nyugatra keletre; amoda egy sűrűbb akácós, ott megszorul az a kis szellő is, mely a szerelmes ember Deus ex machina-jaként eddig lengedezett, hogy őt kitarításában segítse, — de mindegy; az a sötétlő berek ott a házi gazda
15 tiz ezer hold vadászterületének *vadkamarája*, ott nem egyszer esett meg rajta, hogy rá hágott a nyulra — ez a mentsvár — oda hát, hamar oda!

Itt végre ütött a megváltás órája. Az egyik vizsla gyönyörűen áll. Ide, ide! — szólítja társát a tulajdonos.

20 A terület nem épen előnyös. A fű magas, a fák is sűrűek. De a süldő kitarított. A vendég oda ér és a nyúl alig öt lépésnyiről ugrik el. De alig is volt másik tiz a lövésre. És még ez sem a sovár idegen felé szalad, de aki mindamellettrásüti fegyverét. Utána kis vártatva a gazda.

25 Megvan, megvan! A vizsla már nyeggeti és hozza.

De bezzeg ki lőtte? Vizsgálják a lövést, ez épen farban van, és a körülmény ugyan az előbb lövőre vall, akinek épen háttal volt a vad; de ez mégis kételkedik, mert ugymond, a lövés után nem látta a nyulat.

30 De a másik elrémül, és égre-földre esküszik, hogy a nyulat már nem is látta, mikor rásütötte fegyverét, azaz hogy látta, amint épen fölbukfencelt, de már elnyomta a ravaszt, — tapsol, éljenez, üdvözli barátját, hogy milyen szép lövést tett — és szerepét oly jól adja, hogy a városi vendég utóbb már maga
35 is hinni hajlandó a kedvezőbbet, és elfogadja a ráruházott dicsőséget.

Hanem a sors már úgy rendelte, hogy drágán meg is szolgáljon érte!

A kocsit nem látják, mert az künn van valahol az erdőszélen.
40 A süldő legalább is márciusi, vagyis anyányi. Sulya lehet 6—7 font, a lég hőmérséke 48 + Reaumur. Egy Szabadkát —

egy kocsiért! (Hisz ez is egy ország, mert határa 17 □ mér-föld!)

De a kocsi nincs láttávolban. A nyulat a vendég kénytelen tarisznyájába gyúrni. Ruháját bevérti. Semmi, semmi! Ah,
⁵ hisz ezek dicsteljes foltok! . . .

És hát ha még lesz itt több is hamarjában? A zsákmánnyal nyakában egy jó órát jár még, mire az erdőből kiötlenek és a szabadító fogat előáll.

Tantae molis erat!

¹⁰ De csak hogy végre megvan.

Dél van, a város még egy órányira. A szél megállt, de csinál az a két szürke sárkány, mert úgy rohan, mintha nem is homokban, de olaszországi parketes uton haladnának.

Menet még megállanak a házi gazda nagy terjedelmű szőlője
¹⁵ mellett, ahol a tátrafüredihez hasonló jelességű forráskútból jót isznak, és a vendég megszemléli a híres szercsika almafákat, melyek gyümölcseről azt az adatot hallja, hogy azok ára néha darabonkint 10—20 krajcárra szökik helyben is. Nem rég esett, hogy a szabadkai vendéglős egy bécsi bárónak,
²⁰ vel az évben rossz termés volt belőle, ezer darabot háromszáz forintért adott el.

Egyáltalán ez talán a legáldottabb határ az áldott földü Magyarországon. Itt még meg van a régi dúsgazdag magyar Kanaán. A vendég tapasztalja ezt a fejedelmi asztalnál, ahol
²⁵ az ebéd végén lelkes toasztját azzal zárja be: Extra Szabadkam non est vita, et si est vita, non est ita!

OROSZLÁNVADÁSZAT

(Humbug nélkül)

Igen is, humbug nélkül.

Mert lehet ugyan valamely vadászkaland érdekes és érde-
5 demes a meghallgatásra egy kis humbuggal is, ha az vagy igen
elmésen humoros és neveltető, s ekként mintegy a vadászok-
nál szokásos sulyokelvetést parodizálván, nem is tart igényt
arra, hogy komolyan vegyük; vagy ha a humbug oly ügyesen
van gondolva, hogy azt gondolhatjuk rá, si non e vero, e ben
10 trováto.

Hisz a regényről is tudjuk, hogy költött história, de azért
élvezettel olvassuk, ha meséje, feszítő volta mellett a valószínű-
ség színezetével bír.

Tehát jó a jó vadászmesé ügves humbuggal is, és nem azért
15 vagyunk oly nagyra a humbug — vagy magyarán *hühó* — nél-
küliséggel, mintha báró Demanx fölül multhatlanul szellemes
hazugságaitól a halhatatlanságra való jogosultságot meg akar-
nók tagadni: hanem egyszerűen csak azért, mert amióta *Gérard*
babérai az európai becsvágyasb Nimródokat nem hagyják
20 aludni, hát azóta ugy terem a különféle sport-lapok hasábjain
az oroszlán és tigris (humbug) vadász, mint a gomba, és már
most, ama természeti törvénynél fogva, mely szerint az egyféle
ételt, még ha fogoly is, megunja az ember, hát már most a sok
füllentés, nagyítás és illetőleg a — *fáramászás* elhallgatása
25 után végre az oly oroszlánvadászkaland az érdekesebb, amely-
nek előadásánál az illető — *őszintén* bevallja, hogy ő bizony
nem ment ki egyedül, társtalan, órányi távokra emberi laktól,
a vadon rengetegbe lesni sötét éjjelen az állatkirályra, hanem
bevallja filozófi szerénységgel, hogy ő bizony célszerűnek látta
30 egy előbb jól megvizsgált fa tetejébe kuporodni, és onnan nézni
végig, hogyan viaskodik háromszáz néger rabszolga az orosz-
lánal és hogyan esik el ebből a tömegeből ötven darab ember,
míg a sörénykoronás állatfejedelmet elejteniök sikerült.

Ötven ember! Az egész előadásban csakis ez az, a mi előt-
35 tünk egy kissé túlzottnak tetszik. Mintha csakugyan okvetlen

muszáj volna valami nagyot mondania annak, aki valami vadászkalandot elbeszél.

Mert ime egyfelől a Gérard-féle aufschneiderek, akik egymaguk állanak ki éji lesbe, és elejtenek néhány év alatt 30—40⁵ oroszlánt, anélkül, hogy az fölfalta volna őket. Itt meg háromszáz ember megy fényes nappal az oroszlán fekhelyéhez, és elesik több ötvennél és számosan megsebesülnek, míg a rettetetes vadállat elesik.

Hol itt a nagyobb valószínűség?

¹⁰ Szerintünk mégis csak mindenesetre ez utóbbinál. Mert hiszen az ötven halott csakis azért tetszik előttünk soknak, mert dicsekvő hűhós vadászok leírásaiban *hozzászoktunk* az oroszlán elejtését sokkal *könnyebb* dolognak tartani, mint aminő az valóban.

¹⁵ Igazi vadászember tudja azt, hogy ha *a legjobb lövő* nyúl- vagy rókalesre jár, míg 30—40 darabot elejt, legalább kilenc-tíz elhibáz, mert a vad nem mindig jön lövésre, sokszor egyáltalán *lehetlen* azt eltalálni.

²⁰ Pedig ugy-e bár, a nyúl- és oroszlánles között csak van egy kis különbség?

Csak másként doboghat az embernek szive, ha még oly hős is, mikor oroszlánt és nem nyulat lát maga előtt?

Már pedig *csak egyszer* hibázza el az ember az oroszlánt, illetőleg: ha meglövi is, de nem úgy, hogy *rögtön* szörnyet hal-
²⁵ jon, mintha ménykő ütötte volna meg: hát a magányos vadásznak legfőlebb a csizmája és a puskája marad a leshelyen, ő maga onnan soha többé vissza nem tér, hogy elmesélje vitéz kalandjait.

A medve mozdulatai nehézkesek és nem oly villámszerűek
³⁰ mint az oroszláné, melynek szökemeit a szem nem is kísérheti rendkívüli *sebességük* miatt. A medve két lábra áll és mintegy kínálja mellét a vadásznak. Amellett ostoba is, mert csata esetén sokáig vesződik egy-egy vadással. Míg az oroszlánnak az a cudar szokása van, hogy ha egy állatsordára vagy egész
³⁵ csapat emberre bukkan, hát nem vesződik egy-egy darab ellenséggel sokáig, csak épen egy-egy tized másodpercig; egyikről a másikkra ugrik, egy szempillantásban farkával, karmával, fogaival négy-öt embert sebez meg halálosan; ekként hát nem épen lehetlen, hogy ha a lomha medve is olykor 7—8 vadászt
⁴⁰ tesz harcképtelenné míg elesik, az oroszlán ötször-hatszorannyi embert lemészárol, ha kivált mint az alábbi esetben, ez

a csoport ember nem szaladt szélllyel, miat az ijedt nyáj, mert *nem volt neki szabad*, mig csak a hatalmas ellenfelet legyőznie nem sikerült.

Verneuilnek hívják azt a becsületes tudóst, aki francia létére nem áhitva hősies babérokra, egyszerűen s őszintén ir le egy ilyen csatát, melynek Amedont király udvarában időzte alatt tanuja volt.

A Szenegál partjain, a brakna négerek országában történt.

Amedont király hivta meg a francia tudóst a vadászmulat-
10 ságra, s megkínálta őt fegyverekkel s a vadászatban való rész-
véttel is, de a mi bölcs franciánk szépen megköszönte, s az
oroszlán fekhelyéhez illő távolban kinézett magának egy haj-
lós fiatal fát, mely az ő testét igen, de már az oroszlánt nem
birta volna meg; ekként biztos menhelyül szolgálhata számára,
15 ahonnan mint egy vad páholyból, érdekllel, aggodalom nélkül
nézhetle végig a réműletes harcöt.

Amedont király is olyan Csetevájó szőrű zsarnök, egy alatt-
valója élele annyi sem előtte, mint egy csibée.

Kiparancsölt a hajszra háromszáz embert, szagajokkal és
20 buzogányféle fegyverekkel. (A szagaj egy kicsiny, vékony ha-
jitó dárda, melynek, mint öldöklő fegyvernek, hatása a nyilé-
hoz hasonló.)

Előttevaló nap érkezett hozzá a jelentés, hogy emberei egy
magányosan álló cserjében oroszlánt fedeztek föl, mely nagy
25 pusztitást vitt végbe a környékbeli marhaállományban.

„Ez jó alkalom rád nézve, tuhab (igy nevezik ott a fehér
embert), — a bőrét majd elviheted apádnak”, mondá kegye-
sen a fekete király Verneuilnek.

A mintegy háromszáz emberből álló hadcsapat közel érvén
30 a cserjéhez, kört képezve haladt a rettenetes fekhely felé, min-
dig öszébb szorulva, ugy, hogy midón egészen körülfogták,
már alig öt-hat méternyi távolban állottak attól. Egész idáig
csöndben haladtak, de itt aztán adott jelre egyszerre nagy lár-
mát ütöttek.

35 Az oroszlán azonban még ekkor sem mutatta magát, és csak
akkor szökkent föl, midón az egyik ember szagaját hajította
a bokorba.

Első kísérlele volt, hogy át akart ugorni a széles bástyát
képező embercsoport fölött, de ez nem sikerült neki, s vissza-
40 tért jól megszurkáltan az üresen maradt kis kör közepére,
mintegy kipihenni magát.

Itt aztán sűrűen hullott feléje a szagáj, és midőn ezek egyike a lapockáján jó mélyre behatolt, ekkor kezdte meg igazán az elkeseredett élethalál-harcot. Egy pillanatig úgy tetszett, mint-ha semmi sem állhatna neki ellent, egy-egy ugrása egész utcát ⁵ vágott az embertömegben, de amely gyorsan bebezárult fölötte, újabb tömegek kerülvén az ürült nyomokba. Orbitása oly rettentő volt, hogy tulrecsegte a haldoklók jajgatását és a küzdők lármáját, mellyel egymást bátorították. A mi tudósunk már kezdte bánni, hogy bár a néző szerepre is vállalkozott. ¹⁰ Európai szemének csodálatos volt az a határtalan fegyelem, mely e rabszolgatömeget e harcban összetartotta. És már-már attól tartott, hogy ha még vagy ötven ember elesik, a többi megfutamodik és ő egyedül marad. De mindenki tudta, hogy megfutamodni még biztosabb halál — Amedont ítélete ¹⁵ folytán, tehát csak annál elkeseredettebben viaskodtak, míg végre egy dorongtűzés az oroszánt leterítette.

Mindez nagyon rövid ideig, alig pár percig tartott, mégis mintegy ötven ember maradt a csatatéren. Verneuil ekkor le-szállt a fáról, és gratulált a győzőknek a diadalhoz, de óva-²⁰ kodott sajnálkozását kifejezni az elesett áldozatok fölött, jól tudván, hogy ezért a király megharagudott volna.

Ilyen az oroszánvadászat a Szenegál partjain.

Ennyi áldozatba kerül az, midőn azt benszülött földiek cse-
lekszik, kik az oroszán természetét, járását ismerik.

²⁵ Igaz, hogy nem löporos fegyverrel harcolnak ellene. De Gérard maga írja, hogy a puskás arabok maguk is rendesen huszad-harmincadmagukkal végzik az expediciót, és közülök is nem ritka eset, hogy 8—10 ember esik áldozatul.

Lehet, a mi félénk francia tudósunknak is kettőzött a szeme ³⁰ és az elesettek számát kétszerte, tán háromszorta többnek látta. De ez még mindig elég arra, hogy „messziről jött ember” beszédének tartsuk az oly európai vadászok elbeszéléseit, akik azzal dicsekesznek, hogy egymagukban praktizálják az oroszán-tigrislest, és pedig sikerrel nem egyszer de husszor, har-³⁵ mincszor, ami annyi, mintha valaki husszor egymásután nyer-né meg a nagy sorsjátékot.

A dolog magyarázata nem lehet más, mint az, hogy az ille-tők elhallgatják, miszerint leshelyeiket ők is valamely sudár ⁴⁰ ífa ágain vagy meredek kőszirt lapján választják, ahová a meg-sebzett oroszán fíthatolni képtelen.

Nem a bátorságot, de a siker lehetőségét kell kétségbevon-

nunk. Hogy valaki elszánja magát arra, hogy egymaga kiüljön egy sötét vadonban oroszlánt lesni, ez végre nem lehetetlen. Lehet valaki elszánt mint egy öngyilkos; lehet jó lövő; de aki tudja, hogy a legnyugodtabb vérü, legügyesebb lövőnek is⁵ mily ritkán sikerül lesből éjjel, egy ártalmatlan szarvast is úgy eltalálni, hogy az rögtön összerogyjon; aki meggondolja, hogy az oroszlán szive, agyveleje sem nagyobb célpont, mint egy südő nyul, és hogy ha első lövésével nem ezt találja, úgy menthetlenül veszve van: az igen jól tudja azt is, mit tartson azon¹⁰ vadászok meséiről, akik azzal dicsekesznek, hogy magányos — solo vadászataikon sikerült nekik nem egy, de tiz-husz darab oroszlánt vagy tigrist elejteniök.

VADÁSZAT

(Az erdő télen; a vadász és a természet. — A magyar ősz. A kultura egyik hőmérője. — A trónörökös vadászata Máramarosban. Rend és rendszer! A fejedelmi személyek kockázata a nagy vadászatokon. —
5 Kopóvadászat. Tervszerű eljárás célszerűsége. — Vadászati törvények. Tulszigor a betűben, lazaság a végrehajtásban.)

Most már szinte kizárólag az erdőn a sor.

Most, mikor az már feketén, komoran mered elénk; mikor a fák, mint a vázak állnak előttünk, vagy mint a hóhér által
10 a bitó előtt levetkőztetett elítelt.

De hiszen a vadászat maga is, bár költői, de épen nem szentimentális; jól van az, hogy a tavasz és nyár pompája alatt a gyilkos vadász, a természet e nagy mészárosa, ki van tiltva az erdőből; s mestersége csak akkor szabadul föl, mikor
15 a természet maga is megkezdi az öldöklés munkáját.

Bekoporsófüdelezett égbolt, hervadt levelet arató csipős szél, komor erdő, zord vadász jól összeillenek.

*

Szép hosszú, nyájas ősz — a magyar égaljnak (talán a jellemnek is?) — egyik ismeretes sajátsága. A természet ifjusága, a tavasz, mint a magyar emberé, rendesen oly szilaj, vad, zavaros, hogy többnyire élvezhetlen. Az ősz többnyire mélyen benyulik a télbe, az idén pedig épen kivételesen enyhe, sőt gyakran ragyogó is, a vadászatra kiválóan kedvező volt.

25 Lehetne akár foglyászni is, ha volna fogoly, nyúl. Ha legtöbb vidéken oly kevés nem volna, hogy ami van, meg kell hagyni tenyészállománynak. Nagyon, rendkívül szigorú és hosszú volt a tavalyi tél! halljuk a mentséget. De hát mért van bőven például Csehországban?

30 Bocsánatot kérek. Honnan van az, hogy sehol annyit nem panaszkodnak az időjárás ellen, mint nálunk? Hát biz az egykissé mindig és mindenütt némi kezdetleges állapot tünete.

Még mindig igen sokat bizunk az elemek szeszélyére. Kévesbbé igyekezünk annak hatását mesterséggel, leleménnyel,
35 szorgalommal ellensúlyozni. A nyugati kultura vívmányaiból még mindig nem elegendő az, amit elsajátítottunk. A vadápolás szabványai még nem általánosodtak annyira, mint akár

nyugati közel szomszédainknál. A természet előmozdítását hagyjuk legtöbb helyen magára a természetre. Annak pedig az egyik törvénye, hogy a nap egyaránt süt a gyomra és virágra. És a gyomnak erősebb természete levén, elnyomja a hasznosabb növényt. Minél vadonabb valamely vidék, annál több ott a vad, de nem a hasznos, hanem a ragadozó, a duvad.

Mondd meg nekem, mit eszel, és megmondom: ki vagy? mondja a francia. De igazat mondana akkor is, ha e tételt így állitaná föl: mond d meg nekem, mily arány van ragadozó és hasznos vadaitok közt, és megmondom, mily fokán áll országok a divó mivelődésnek?

*

És e pontnál önkéntelenül eszembe jut a trónörökös máramarosi vadászatának emlékezetes eredménytelensége, melyről most, a vadászati szünetek közben, kétségkívül sokat beszélnek az illetékes körök.

Mikor csak e szándéknak hírért vettem, mindjárt arra gondoltam: no most itt lenne az alkalom, kedvezőbb véleményt ébresztteni a trónörökösben annál, amit a fejedelmi vadász egy aldonai vadásztáról kiadott könyvében a magyarországi erdészekről nyilvánított.

Mindabból, ami a trónörökösről eddig nyilvánosságra jutott, arra lehet következtetni, hogy ő fensége, nevelésénél és ama környezetnél fogva, melyben nevedett, kiválóan nyugotias gondolkodású. Nem tudhatom, egyáltalán van-e valami abban a sejtelemben, mely szerint a trónörökös kevesebb rokonszenvet érez irányunkban, mint mi óhajtanók, de ha igen, akkor ennek forrását aligha kereshetjük egyébben, mint ama különbözetben, mely a nyugoti és keleti szellem sajátságai között főforog. Legyen bár vérmérséklet, részben elmaradtabb kultúra folyománya, de való, hogy a keleti fajokban a rend és rendszer iránt kevesebb a fogékonyság, mint a nyugatiakban. Gondolkozó szemlélő mindenütt észlelheti ennek nyilvánulásait, ahol csak egy német vagy magyar falu lakossága között is összehasonlításokat tesz. Rend és rendszer! ez a jelszava a nyugoti fajnak, amire a szenttelenebb keleti ember gunyosan szokott mosolyogni és hajlandó azt pedanteriának, kicsinyeskedésnek nevezni. Pedig ennek a rendnek és rendszernek sokszor nagy hasznát látja az ember.

Például: én ismertem egy vadászt, akivel, az ő rendezése alatt, az iskolai szünetidők alatt harminc éven át vadászgattam mindenféle vadra. Apró vad jutott nekem is, ha kivált ő már előbb kivette belőle a vámot. De öreg vad? — Ezt mindig⁵ mintha zsinóron huzzák volna, úgy ment egyenest rája. Ezt már nem engedte másnak, még nekem se, akiért pedig *minden* egyébre kész volt.

Ezt csupán azért hozom föl, hogy a nem vadászó nagy közönség előtt eligazodásul szolgáljon ez eset arra nézve, mennyire lehetséges vagy nem a vad járását kitanulni és azt a helyet kitalálni, amely felé a vad hajtás esetén menekülni fog?

Megjegyzendő, hogy: öreg vadnál ez könnyebb, mint apró vadnál, azonkép könnyebb ez kisebb teriméjű erdőben, mint roppant nagy rengetegekben.

¹⁵ Viszont hajtókkal is biztosabb a számítás, mint csupán kopókkal. Mi pedig ugyan kisebb területű erdőben, de mindig kopókkal vadásztunk.

A máramarosi vadászatok eredménytelenségének magyarázatául tekintetbe vehetők még a következők.

²⁰ Minél vadonabb, elhagyottabb, néptelenebb, szóval: minél *ősi*bb állapotban van egy nagy kiterjedésű erdőség; minél *kevesebb* azon a szolgálati személyzet, és minél *ritkábban* tartatnak rajta rendszeres nagy vadászatok, annál nehezebb ott az a föladat, hogy ki lehessen biztosan puhatolni, számítani ²⁵ a fölvert vad futamának irányát. A csehországi műveltebb erdőkörökben gyakoribbak e hajtások, és ott a személyzet előtt már a sokszori *példák* állnak eligazodásul. A máramarosi erdők e tekintetben mindeddig *tabula rasa* voltak.

Megengedhető tehát, hogy ott a föladat nehéz volt, de egy ³⁰ kissé kevesebb adag a keleti fatalitásból, valamivel több a nyugoti ugynevezett pedanteriából — és a vadászat egy héten át mégis vezethetett volna sikerre.

*

Kétségtelenül az is érdekes kérdés tárgyát képezhette mostanság — épen a máramarosi vadászatok alkalmából — kivált a nem vadász közönség köreiből, vajjon egyáltalán van-e és mennyi bravour — illetőleg személyes *kockázat* — *fejedelmi* személyek részéről egy medvevadászatban?

A legnagyobb rész hajlandó azt gondolni, hogy könnyű azoknak! Nem környezheti azokat semmiféle veszély. Van gondja arra a személyzetnek. Akár a szobából az ablakon át lőnének medvére. Az úr pokolban is úr, egy fejedelem a medve előtt is — fejedelem.

Hát az biz igaz, hogy nekik — élő aes triplex circa pectus est.

Kétségtelen, hogy a közel állók bármelyike szintugy lesi a szerencsés alkalmat, hogy oda vesse magát a fenevad körmei közé, s érdemeket szerezzen magának vagy — ha bele hal — családjának, abból, ha önteste fölálodoztával megmentette a magas személy életét.

De azért nem kell hinni, hogy egy ily medveadászat minden veszélyt kizárna a benne részvevő bármily magas személy részére.

Képzeljük csak el az eshetőségeket. A medvére távolból nem, csak igen közlelől szokás lőni. A trónörökös mögött csupán egy vadászsegéd állott töltött fegyverrel. A medve kiötlük s 8—10 lépésről a trónörökös rá lő. Ha szíven vagy fején nem találja, ami Carverrel is megeshetik, a medvébe bocsájthat akár egy féltucat golyót, csak annál rosszabb; a medve annál dühösebb, neki megy támadójának. Ekkor már baj van, a közel állók oda tódulnak, de a pillanat rövid, a helyzet szerfölelött válságos. Lőni bajos, szinte lehetetlen mert a vadászok egymást találhatják. Olynemü keveredés ez, mely dacol minden számításal, előkészülettel, és sokszor minél többen vannak a beavatkozók, a mentők, annál rosszabb.

És aztán: minél magasabb állásu az ember, annál inkább szokott irtózni a pusztá állati erővel való mérkőzéstől. Egy tábornok szivesebben indul rohamra egy ütég ágyu, mint egy utazéli bika ellen. A nagy Napoleon soha sem ijedt meg, csak akkor, midőn a törvényhozó test ajtajában egy granátos karját megragadta.

Kevesb hitem van a messze Afrikából érkező oroslánvadász Háy-Jánosiádokban. Megengedem, ejthettek oroslánt, de bizonnal gondjuk volt oly helyen foglalni állást, ahova az oroslán nem birt fölkapaszzkodni. Azok után, amiket a trónörökös medveadászatainak körülményeiről olvastunk, nem csalódunk, ha őt a legkiválóbb férfias erélyü egyéniségek közé soroljuk.

*

Vadászati kirándulásaim alkalmával magamnak is van alkalmam gyakran tapasztalni a rendszer iránti előszeretet ama hiányát, melyről fentebb szólottam. *A vizslászatnál* még csak hagyján; ez sokkal egyszerűbb valami, és mindössze a *sebes*⁵ és *egyenes* járás ellen van kifogásom. Soha se találtam még társaságot, mely a lassu és cik-cakos, keresgélő járás előnyét fölismerni látszott volna.

A *kopóval* való vadászat sokkal változatosabb, kalandosabb, és még inkább megkívánja bizonyos rendszer következetes megtartását.¹⁰

Legtöbb esetben a társaság elindul anélkül, hogy megállapodnának arra nézve, mihez tartásuk, ha a kopók a vadat messzebbre, az egy fogásra fölvelt részleten túl elhajtják? Ha a vad nem jött lövésre vagy a fölállított vadászok azt elhibázták, mindkét esetben különbözők az esélyek, melyekkel számolni kell. Azonkép különbözők az esélyek és más lehet az eljárás, ha a kopók igen jók, és a vadról el nem állanak, vagy ha gyakorlatlanok és a vadat egyszer vagy többször is visszafordítani nem képesek. Viszont jó kopókkal is tekintetbe jön, minő időben, nedves, harmatos, vagy sáros időben, nagy vagy kis erdőterületen vadászunk?¹⁵

Egyszerűbb a dolog, ha a kopók rosszak, vagy ha szímtalan száraz területen vadászunk. Ilyenkor a vadat, ha azt mindjárt az első forduló alatt le nem lövik, a kopók eltévesztik és kezdődhetik új fogás.²⁵

De vannak kitünő ebek, melyek kedvező talajon több óra hosszát üzik a vadat, és azt el nem tévesztik, míg vagy lövésre nem jön, vagy teljesen ki nem merül. Ezekkel számolni kell arra az eshetőségre, ha a vadat messze elhajtják. A vadászok elunják az állást kijelölt helyeiken, elindulnak au hasard³⁰ a hang után, szétszóródnak az erdőben, egyik se tudja hol a másik, végre a hangot is elvesztik. Elkezdik egymást összeszipolni, nagy sokára összetalálkoznak, akkor tanácskoznak és elkezdik összeszipolni a kopókat. Egyszer csak hallják, hogy³⁵ a kopók már megint ott hajtanak, ahonnan eltávoztak. Akkor megint oda indulnak; de akkor meg már a vad megint egy más körfutamot vett, a vadászokat észrevette és folyton elkerüli. Ez így tart több óra hosszant, a jó kopók nem állnak el a nyomról, de a vad nem jön lövésre. Vad és vadászok szakadatlanul egymást kerülgetik, siker nélkül.⁴⁰

Ebből a dilemmából nincs más menekvés, mint szigoruan ra-

gaszzkodni ahhoz az elvhöz: *megtartani a fölvett állást* és várni, míg oda a vad vissza nem tér. Mert ha tökéletesek a kopók a maguk mesterségében, a nyúl előbb-utóbb visszatér oda, ahonnan elindították. Csupán a hajtás-, illetőleg kopó-vezető 5 erdőkerülő föladata az, hogy menjen a kopók után, kísérfje azokat, és ha netalán eltévesztették a nyomot, igyekezzenek arra vezetni az ebeket, és ha ez nem sikerül, térjen velük vissza a társasághoz.

Az itt leirt eljárás, megjegyzendő, főleg nyulvadászaton alkalmazandó. Mert a nagy vad nem forog oly rövid körben, és nem is szokása visszatérni kiindulása pontjához oly bizonyosan s csalhatlanul, mint a nyulnak, mely ha legalább másfél óra hosszant hajtják, végre kimerül, valami gödörben meghuzza magát és akkor onnan úgy szólván már bottal és nagy 15 lármával kell kiverni, s könnyen lövésre kerül.

*

És ezzel nem sokára bezáródik az ivad; a vadász szög-re akaszthatja fegyverét, szenvedheti a tantalusi kínokat, melyekre a tulszigoru vadászati törvény kárhóztatja.

20 Tulszigoru igen, mert a tilalmi időszakot kelleténél hosszabb-ra szabja. De csak a betűje szigoru; végrehajtása *botrányosan* hanyag, slendrián.

Megfordítva talán jobb volna: kevésbé szigoruan mérni a tilalmat, de azután szigoruan, kérlelhetlenül ellenőrizni és 25 biztosítani annak végrehajtását egy betűig!

Hogy a nagy közönségnek fogalma legyen arról a lazaságról, ha nem teljes közönyről, mely nálunk egyebek közt az e szakmába vágó törvények végre-, illetőleg végre nem hajtása körül uralkodik, elég lesz fölemlíteni, hogy többször mint nem talál- 30 koztam vidéken ezer, két ezer holdas birtokosokkal, akik nemcsak saját, de még a szomszéd területeken is széltire vadásznak, anélkül hogy vadászjegyet váltottak volna, és anélkül, hogy valakinek eszébe jutott volna ez iránt őket csak megkérdezni is!

35 Ebből már most megítélheti az olvasó, hogy mennyire nem fészélyeznek senkit a vadászati tilalomra vonatkozó cikkelyek is.

Nyulra, fogolyra, öreg vadra vadászhat biz i¹ntt jó részt mindenki, amikor neki tetszik. Azaz, hogy nem m¹indenki, de a tisztességtelen rész igen. És tán ez a nagyobb o.

Mert ahol a törvények végrehajtásának ellenőrzése körül⁵ lazán járnak el a közegek, ez mindig a jóra valóbb elem rovására történik. Azok megtartják a törvényt, a tisztességtelenek nevetve megszegik.

Főlöszleg szigornak tartom a nyúl és fogoly vadászati tilalmának augusztus 15-ig való kinyújtását. Látszik, hogy¹⁰ e törvény a nagybirtokosok befolyásának tulsúlyasa alatt született, akik lóháton üzik a rókát, s puskával csak hajtóval, nagy körvadászatokon, decemberben jelennek meg. Az apró vadászat nekik — kicsi Macedónia.

Nagyon kívánatos, hogy mindent elkövezzünk, törvényhozásilag előmozditsuk a hasznos vad tenyészetét. Maradjon meg¹⁵ inkább a magas fegyver- és vadászati államadó; szegény parasztnak a vadhus — kaviár; ugy sem érti készítése módját. Idejét is kár neki vadászatra pazarolni. Ha valami, ez igazán kizárólag urnak való szenvedély. Az pedig fizesse meg e dicsőséget.

De az úr, gondolom, már legalább e században, tán nem²⁰ a bárónál kezdődik; érzeke a vadászat költsézte, izzése a vadhus élvezete iránt lehet egy kisebb birtoku művelést embernek is. Ezeket eltiltani a vadászat élvezetétől az év legszebb ivadja alatt, midőn a természet pompája tetőpontján áll, nem²⁵ talá lom igazoltnak a vadtenyészet előmozdításának szempontjából sem.

Hassunk oda, hogy a kártékony dúvadak irtassanak, és róka koma meg az ölyv, kesely, és egyéb ragadozók helyett engedjünk inkább magunknak nagyobb szabadalmat a vadászatra.

Értem én, hogy jó, ha a nyári tenyész-hónapokban nem³⁰ verjük föl az erdő csöndjét szakadatlanul a kopó falkával, de hogy hébe-hóba egyes vagy egy pár kopóval, kivételkép márciusi sűdőre, rókára egy-egy izelítő vadászat eliasztana minden vadat az erdőből, ha kivált ez csak annak egy bizonyos³⁵ kisebb, egyébkint is jártabb, zajosabb részében történik, ezt már nem hiszem.

Ami pedig a nyúl tenyészetét illeti, tudvalevő o dolog, hogy a nyúl párosodik és ellik az őszi, sőt még a téli hónapokban is mindaddig, míg a kemény hidegek be nem állanak.

Márciusi sűdő nyulat lőni május—junius hóban — a régi világban is bravournak tartatott mindenha.

A fogolyból pedig, jó esztendőben, kora tavaszodás után, anványi falkák már találhatók olykor július végén. Helyesebb volna tehát a vadászati ivad beálltát, mint ez régebben is volt, augusztus elejére tenni. Elég lenne mintegy *erkölcsi* vadásztörvényül megállapítani, hogy tisztességes, *igazi* vadász, ha még igen gyönge, nem pecsenyének való fogolyfalkára talál, ennek hagyjon békét még augusztus elején is.

Különben is, ami a *vadászat szabályozását* átalán, s főleg ami a tenyészet előmozdítását illeti, *sok jót* várhatunk a *Sportegyletek* keletkezésében megindult mozgalomtól.

Ez sikerrel és gyorsan fogja terjeszteni a vadászat üzeme körül a nyugati polgárosult világban fölmerült s elterjedt *kor-szerű följogásokat*; társadalmilag hatni fog a vadtenyészet előmozdítására, és a törvények ellenőrzésére is.

¹⁵ Ez üdvös mozgalom az egyébkint természetileg kedvezőtlen vadászévnék határozottan legszerencsésebb, valóban kor-szakos eseménye !

Még e hó 13-án az a nap, mely nálunk forral, Rohits—Sauerbrunnban pedig *süt*, még pedig a la minute; — amivel nem akarom rágalmazni e kedves béke menhelyet, mert hiszen tud⁵ valevő az a sajátsága, hogy ha az ember akárhol egyet lép, hát rengeteg erdőben van, és ennek az erdőnek meg az az áldott szokása, hogy csak azért is tiz fokkal hüvösebb levegővel opponál az uralkodó rendszernek — esténkint pedig a harmat csaknem eső alakjában lepi el a hegyeket-völgyeket, ahol¹⁰ azok a tündér — Uram bocsá! tehénnek nevezett állatok legelik azokat a csodálatos füveket, melyek oly olympilag isteni zamatot adnak bizonyos arany színű itálnak, hogy aki egyszer azt megízlelte, az aztán úgy jár vele, mint báró Demanx az angol sörrel, hogy ha eszébe jutott Konstantinápolyban, azonnal hajóra ült s Londonig meg sem állt — (persze ma e helyett¹⁵ már Pilsenbe vándorolna) és amelyért én is megtettem ez idén azt az egyéniségemhöz képest nem jelentéktelen vargabetéti, hogy Budapestről Gárdonyiba szándékozván, előbb meg akartam izlelni e felséges ingyencséget, mely étel és ital is egyszers²⁰ mind és amelyet a hálátlan profán emberiség ugyanazon néven káromol, mellyel a budapesti kioszkok és egyéb „schan-
kok” hasonnemű cikkét „kávénak” nevezi: — nos tehát, mondom, ez a nap 13-án még javában sütötte a rohicsi katlan arany fenekét, — de már 14-re virradóra mintha csak bezárta²⁵ volna valaki az eget, és mintha mondta volna: finis, menjetek haza, vége van a mulatságnak! — egész nap szakadatlanul szitált az eső, és ellenállhatlan vágyat kelte az ez idén egyébként is korábban fürdőre kényszerült közönségben az elutazásra.

³⁰ Azokban pedig, akikre nézve augusztus 15-e képezi az év legsovárabban várt ünnepét: kétszeresen-háromszorosan.
Talán ez is az oka annak az egyébként érthetetlen körülménynek, mért kezdenek a fürdők éppen augusztus dereka körül oly hirtelen ürülni, holott a még folyton fokozódó hőség legalább

e hó végéig tenné kívánatossá a hűvös fenyvesek balsamos légtengerében való fürödést?

De hát a fürdő ivad élvezői között számos lehet a hive szent Hubertnek; az egészségesek azért, mert épségük erre kiváló-
5 képen képesíti őket; a betegesek pedig, mert az orvos gyógy-
javallja nekik e lélek- és testedző szórakozást.

Mert notabene: még a katonai pálya sem kívánja meg any-
nyira a jó egészséget, mint a vadászat, mindamellett vannak
betegségek, mint például a májdaganat és idült gyomorhurut
10 egy fájdalomtalan neme, mely fásult közönyt szül, tehát ami
a vadászban legfőbb dolog: a *nyugalmat* fokozza; — hát az
ilyen baj és a fegyverrel való munka igen jól megférnek egy-
mással.

Hát a rég várt általános hajrá! napja itt van. Szabad a vá-
15 sár, alig egy-két egyébként is ritka vad kivételével, mindenre.

Nos, hát már most hol kezdjük?

Kétségkívül ott, ahol *legrégebben* voltunk — hiszen a „tou-
jours perdrix” áll megfordítva is; amily unottá tesz valamit
a toujours, oly kívánatossá emeli a „jamais” — és ami bölcs
20 vadásztörvényünk e vad különben is legrövidebb ivadját csak-
nem a sohasem-re kárhoztatta!

Igen; a kegyelmes természet ékes ismertető jeleket rakott az
őzbakra, szarvasbikára, hogy *fölismerhető* levén a him, leg-
alább cserkészve legyen szabad a vadásznak már a nyári hó-
25 napokban az erdő pompája teljét vadászva élvezni; mert hát
csak is ez az egyedüli ok, amiért a nyul és fogoly tilalom tárgya
ugyanaz idő alatt; tudniillik, hogy a kant lehetetlen a nőstény-
től megkülönböztetni, mert ha ez lehető volna, akkor lőhető
volna ez is mindig, annál inkább, mert elég szapora arra, hogy
30 egyébként gondos kimélet mellett ki ne vesszen. A francia
szakácsok mondják, hogy ezen vadnemek husa mindig izletes,
a tilalom tehát csak is a tenyészet érdekében áll fönn.

Egynémely vizi vadak is, anyányi, egyáltalán már *röpülő* ka-
csák, szárcsák, vizi galambok már julius derekán törvényen
35 kívül helyezvék (vogelfrei) tehát ez már mind nem ujság.

De amire a vadásznak — ha szabad ily őserős — az akadé-
miai ítészet által kiátkozott, de egyébként ad hominem, illető-
leg ad rem kitételrel élünk, már rég „a nyála foly” — az a drá-
galátos két ne bántsd virág, akiknek nyolc tiz hó óta „nagy
40 a szemük” — a nyul és kiváltképen a fogoly. „Das ist Zeitung”
mondaná Mokány Berci bátyánk jó izü magyar németiségével.

Igen biz a fogoly. Mert hát a nyulat vele egyidejűleg nemcsak szabad, de *lehet* is vadászni augusztus 13-tól január végeig. A fogolynak azonban sikeres vadászatához szeptember derekától kezdve olyan új göbecs puskát kellene föl találni, amely legalább is kétszerre messzebb hord a mostaniaknál. Mert ezentul a fogoly már nem vár, messze kél; először, mert már jó erőben van; másodsor, mert elég *hívős* van, harmadszor, mert már meg is van vadítva, ritkítva, negyedszer, mert bujó helyeik, a mivelési ágak, kukorica, később a szőlő, fiatal vágás, mindegyre inkább megvetkőznek. A fogolynak e szerint régi vadász abc szerint legalkalmasabb vadászati ideje azon időpont, amint a csirkék *anyányiakká* és a konyha számára alkalmasakká váltak. Ez időpont némely falkáknál már július végén beáll, augusztus első felében pedig jobbadán. Ekkor van a legnagyobb hőség, legbujább a növényzet, és tán ez okból, de mindegy, tény, hogy ekkor vár legjobban e vad és ennél fogva vadászatát éppen legalkalmasabb idejében tiltja a helytelen törvény. Hogy augusztus első felében vannak még neveletlen falkák? — az való, de ezeket még jóra való vador is megkiméli, azért bátran a valódi jogszabályszerű vadász becsület védpajzsa alá lehetne helyezni az ilyen falkák ki-méletét.

Ergo — quod erat demonstrandum: — aug. 15-ét mindenki, akinek csak módjában áll, fogoly vadászattal avatja föl.

A nyul és fogoly a legkevésbé heroicus, mondhatnók legfiliszterebb nemét adja a vadászatnak, de azért ingyen ezt sem adja az a hatalom, mely a földi javakat osztogatja. „Es ist gross in seinem genre, aber sein genre ist klein.” Veszély nincs, ha csak egy elvadult bika nem dagad ki valahol a kukoricákból, de e helyett afrikai nap fejük fölött, marasztó homok, kötelezőködő folyondár lábaink alatt, van kelete a zsebkendőnek. Ám a keserű falatok mellé vannak édesek is. Derült ég, derült hangulat, mint sehol másutt, a vadászat drámaib vagy helyesebben arisztokratikusabb komolyabb nemeinél, ahol a sötét merev absolutisticus vezénylet első parancsa a *hallgatás*. (Ruhe ist des Bürgers erste Pflicht!) Itt egészen democraticus törvények alatt állunk; nincs egyenruha, mindenki öltözik, ahogy neki tetszik, akár pőre fehér ingben, tarka-barka ruhában; szabad a szó, minél nagyobb a lárma, annál jobb, a füben lapuló vad azt hiszi, ártatlan mezei munkások vannak háta mögött. A vadászok sűrűbben állanak egymás mellett, egyik a má-

sikra lát, élcel, hahotáz, jaj annak aki hibáz, és nem talál rá
ügyes kifogásban kadenciát, pedig itt drága, mert nehezebb
a hazugság — alkotmányos az ellenőrzés, féktelen az ellen-
zők — nagy a nyilvánosság!

Nagy a hőség is, de ez mérsékli a vizslák tüzét, melyek 9/10-
ed része a szelesség hibájában szenved, azonkép hazai vadá-
szaink a *sebesjárás* hibájában, melynek tömérdek hátránya van,
de nem szoknak le róla, ha csak majd később a sport-egyletek
működése meg nem honosítja a lassu járás másutt alaptörvény-
10 nyé vált szokását.

Hanem hát, ami ép az idei augusztus 15-ét illeti, — vadász-
ember tervez, időjárás végez.

Aranyos, homéri fényes ég a fogolynak, naptalan ossiani bo-
rongós idő a kákatövéen költő rucának! Hányszor imádkozunk
15 a gárdonyi tavon, midőn annak óriási tükreiben augusztus
napja fürdik, és szüzmeztelen csillogó teste vakítja szemünket,
aggatva a célzásban állóra röpülőre egyaránt. Uram, uram,
Szt.-Hubert patronus uram, csak egyszer egy borus napot e vi-
déken!

20 Könyörülj meg, hat év óta egy fővárosi puskás táskájában
heverő 30—40 tőltényen! Gyalázat, hogy ily keveset áldozik
neked? De hát hiszen te tudhatod, hogy nem szenvedélyén
mulik. Van olyan barom, akinek a *kérdőzés* kedvesebb az *evés-
nél*? Talán irkafirkálna vadászati cikkeket, ha a fakó papir
25 helyett a zöld erdőn mezőn vadászgathatna? Talán nem ismer-
te mielőtt olvasta, a nagy igazságot: szürke minden elmélet,
zöld az élet drága arany fája?

A mérleg egyik serpenyőjében a fürdőivadnak már hervadó,
buskomoly — a másikon a velencei nádas tónak e permetező
30 eső fátyolán át föltűnő képe — az ingadozás nem tarthat soká
oly embernél, akinél néhány tucat tőltény hat év óta kér
hiába dicső halált.

Az eső országosnak, sőt európainak, a fél tekére kiterjedő-
nek tetszik. Azt hiszem, amerre csak csónakázható tó terül, ez
35 idő országszerte vizre hangolta a vadász kedélyeket. Már t.i.
azon reményben, hogy a délután zuhogóvá erősödött zápor ki-
esi magát, s másnap a kiürült, bágyadt fellegek majd csak úgy
lőggatják lefelé a lábaikat, s nem is esik, de napfény se lesz,
40 tehát épen tavi mulatsághoz való eszményi idő kedve-
zend.

Értem itt kiválóképen az oly tavat, mint a velencei, mely-

nek akkora sik vitzükrei vannak, mint az egész városliget. A nád egyik szélében figyelő vadász az átelleni nádszélben levő másik társát akkorának látja, mintha valami negyed élet-nagyságu tájképet látna maga előtt.

- ⁵ Átalán egy ily nagyobb nádas tavi részlet szépsége festőiségben alig enged valamit a világ bármely egyéb természetü panorámájának. Nagyobbat mondok, mert ezen szempontból nádas és nádastó között olyan különbözetek vannak, mint egy alföldi füzes bucka és a közép-kárpáti havasok nagyszerűsége közt.
- ¹⁰ Mocsaras lápok, ingoványok, közepükön nagyobb sima helyek, vitzükrok — hátterükben szelid dombláncolat, tarka faluk, tornyok csoportja nélkül, — kevésbé érdekesek a festő esztétére. A velencei tónál azonban majd minden együtt van, amit egy festő ábrándja egy tavi eszményi tájképhez összekíván.
- ¹⁵ Bátran mondom, hogy sokkal szebb hirénél, ami onnan eredhet, mivel turista, esztetikus és egyéb kiránduló csak a havasokat járja, a vadászoknak pedig aligha egynél több százalékát képezi az olyan „platonikus” műkedvelő, aki a vadászatnak inkább eszményi voltába, festőisége, költőisége élvezetébe,
- ²⁰ semmint anyagi hasznába szerelmes.

Persze, az ilyen esztetikából, idealismusból vadászó Nimródnek aztán legtöbbször a szerencséje is meglehetősen idealis, subtilis. A történet is minél öregebb, annál nehezebben fogy. Példának okáért:

- ²⁵ A minél több lőesélyért remegő városi puskás ott ül már a gárdonyi tó közepén, egy legjártabb torok (Kis-Bosporus) nádszéle közé tolt csónakban. A szakadó eső megállt, de valószínű orkán veri fehér tajtékká a néhol ezer méternyi széles víztömeget. Istenkisértés ilyenkor a tóba mélyedni; veszélyes
- ³⁰ is, hiábavaló is, mert a hullám úgy hányja a hattyunyaku bujarat, a barna bukó récét, mint a viharos tenger a gályát. Carwer legyen aki eltalálja — el is mennek a bujarak egymásután, de hát hadd menjenek, hisz ezekért nem kár, csak faut de mieux — kacsá hiján — lődöz rá az ember. De hát
- ³⁵ hol vannak a kacsák, a szárcsák? Máskor, ha a Velence és Dinnyés közti vonalon a robogó „hidásból” kitekintett az utas, a part mentében a síkvíz felén óriási fekete köpenyt látott — ez idén hiányzik e szokott látvány. Hja, uram, — mondja a csónak farán kenyerező halász — husz év óta járom a tavat vadászó urakkal, de soha még ily üresnek nem találtam.
- ⁴⁰ Igaz, hogy a szárcsák még csak pölyhősek, mert hosszú volt

a tél, a káka három héttel később nőtt ki a vízből lábnyi magasra, tehát a költés is ugyancsak ennyivel elkészt; — majd két-három hét múlva valamivel több lesz — de azért a multakhoz képest mégis oly kevés, hogy valóságos csoda, amit a legtapasztaltabb vadászok sem tudnak megfejtteni, — au, tyhü, forgós millióm adta . . !

Mialatt a halász így beszél, a szerencsétlen vadász kilőtt és a csőbe ragadt töltényének kiszedésével vesződik; jobban mondvá kiásásával, mert a régi szerdek úgy beleragadt a csőbe, hogy azt már csak késsel lehet, ha lehet apránként kivagdalni, ami már tart vagy egy negyed órája, mialatt egy csoport — lehetett vagy tizenöt darab, — gyönyörű gojzer, a vízimadarak királya, majdnem oly ritkaság, mint a fehér szarvas, — vonul át feje fölött, oly sűrűn, oly alatt, hogy fűrjsöréttel közéljük kettezve, jó szerencsével hatot-hetet le lehetett volna belőlük szállítani . A vadász hirtelen képéhez kapja fegyverét, melynek második csőre töltve, de oh balsors ! sárkánya leeresztve, s mire azt fölhúzza és újra céloz, már a tündér sokaság lőtávolon kívül — ! — a halász szájában kővé mered a megrágott kenyér, a vadász káromkodni szeretne, de csak hamar kétségbeesik afölött, hogy boszúságának, bánatának megfelelő szavakat találjon — visszahanyatlík ülőhelyére, és hogy a guta meg ne simitsa, fölcsavarja, megerőteti emlékezetét, hogy vigasztalásul keressen valami ehhez fogható malheur, melyet halandó ember szintén tulélni képes volt.

És hogy a laikus olvasó elképzelhesse, micsoda malheur az, mikor az ember feje fölött tizenöt gojzer ily közel vonulhat el bántatlanul, legyen itt megemlítve, miszerint a boldogtalan vadászt csak az mentette meg a rögtöni haláltól, hogy lévén maga is író, mint ez idő szerint *minden* irni olvasni tud magyar ember — hirtelen eszébe jut neki *Törs Kálmán* esete, aki vezércikket irván a honvédmeház alapkövének letétele ünnepére, a Honba, melynek egy példányát az alapkő alá örök emlékezetül le is falazták — másnapra kelve a befalazott cikk hangzatos címét: „*Névtelen félistenek*” ekként látja ki nyomva: Névtelen filiszterek.

A vadász ugyan szívesen cserélné el a maga sajtóhibáját az íróéval, mert hát ezt a késő utókor vagy nem érti, vagy ha megérti, hát kiigazítja, az ő fájdalma számára azonban nem terem ir Gileádban; de hát ezért e visszaemlékezés mégis megtette a maga köteleességét, megnyugtatta őt azzal a gondolat-

tal, hogy vannak az életben komiko-tragikumok, melyekről az iskolai bölcsesség nem is álmodik.

Tehát e szerint a töltnyek megint csak tovább puhuljanak — illetőleg rohadjanak? Nem, most már ki velük, ha a puszta⁵ levegőbe is! Kánya, halász sas, gém, vércse sorba keserülnek ez elhatározást. Közbe-közbe egy-egy öreg szárcsa vagy bujár, ha fölropül, mert egy ilyen szélviharban könnyebb a lövés.

Az est leszáll, a szél eláll, a vadász lesbe áll, de hasztalan, mert semmit sem talál. Az, hogy találna tán, ha jönne, de¹⁰ kacsaszárnynak még csak távoli fütyülését sem hallja. Az egész óriási tavon egyetlen lövés dördül el Velence felé. Az is alighanem vadoré, mert ezuttal ezen a gárdonyinál négyyszerte nagyobb rész zárva van a napibéres jövevény vadászok elől. Gróf Szapáry Iván birja az egészet, és imádkozni se enged ja¹⁵ vadalmába senkit.

Másnap a velencei állomáshoz egyenest csónak utazva, mikor a határjelölő, a síkvizből kísértetként fölmeredő cölöphöz ér, halásza igen biztatja, hogy csak mostan ügyeljen, mert ezen a részen van ám csak ruca, és itt még ki is lehetne egyenliteni²⁰ a délutáni veszteséget — ez a tilalomfa ne zsenórozza, hisz a velencei urak is átjárnak untalan — de a vendégvadász a mai világnézet embere, nem osztja e rabló-lovagkori fölfogást, mely a lopásban is bravourt lát, mihelyt az egy kis kockázattal jár; nyugodt lemondással veszi széjjel fegyverét s²⁵ teszi a vasutakon mindig hegedütoknak nézett ládába. A tarisznyát leakasztja nyakából, hogy ekként a vadászás szándékának még gyanúját is elhárítsa. Még ha a szerencsét megfordíthatná is — ami egyébiránt már ugy is lehetetlen — ebben a tárcában. A szerkesztő újabb engedelme, az olvasó³⁰ utólagos elnézésének reménye és mindenekelőtt — újabb töltnyek kellene ahhoz . . .

ŐSZI KOPÓZÁS

AZT HISZEM, körülbelül minden igazi vadász megegyez abban, hogy a vadászat minden neme szép, de mégis csak legszebb, legigazibb az erdei kopóvadászat. Ez a legkalandosabb, legregényesebb; ez ad legbővebb tárgyat az elbeszélésre, tehát a leírásra is, de sajátságos, hogy mégis erről olvasunk legkevesebbet, ennek irodalmi ága a leglombtalanabb, s a nagy közönség, de még a vadászok nagy része előtt is ez a legismertlenebb. Mert a vadászok és épen az irodalmi körökhöz közel állók nagy része csak az ugynevezett kis vadászatot ismeri s ezek töltik meg a vadászlapokat, azokkal az érdekes és a tudományra nézve oly becses tudósításokkal, melyek szerint ez s amaz kukoricásban vagy nádashban hány foglyot, fürjet, szár-csát s a nagy zajjal rendezett csapatos körvadászatokon hány nyulat ejtettek. És vannak ezek közt igen szerencsés zsákmány-vadászok, ügyes lövők is, akik az erdőben is számot tehetnének, de akik a kopóvadászatot annyira nem ismerik, hogy összetévesztik azt azzal a nagy uri jux-szal, melyet vörösfrakkosaink követnek a rákosi és agárdi gyepeken; ami ugyan mulatságnak lehet elég kellemes, de vadászatnak csak annyiban lehet nevezni, mint ahogy háborúnak lehetne csufolni az „ágyuzást egy veréb ellen”.

Sokat olvasunk még aztán azokról a tagadhatlanul eredményes vadászatokról, melyeket fejedelmi személyiségek tartanak a maguk és társaik vadaskertjeikben. X vagy Y herceg kikocsikáz az n—n-i hegyekbe, ott elállítja az erdőmester egy kényelmes pontra, ahol a jól táplált, az erdész-személyzet által soha nem zavart — mert a szentek szentjénél is tiltottabb — a sózón, etetőn szinte megszelidített vad, mintegy cirkuszi betanított állat csordaszám, vagy egyenkint eldefilíroz, óragépi pontossággal és biztossággal. Hát ez mi? Vadászat? — Egyszerű lögyakorlat, az üveggömb-lövészettől csak annyiban különböző, hogy élő állatok szerepelnek benne.

A vadászat, mint a háború, ős, kezdetleges foglalkozás.

Minél közelebb jár a matematikához, annál inkább távolodik lényegétől. Képzelem az időt, — nem is igen messze lehet, — mikor majd a népek a nemzetközi öldöklés munkáját tisztán gépekkel végzik, melyeket hátul egy-két ember igazgat. De aztán amint a döntő tényező nem többé hősiesség, de tudomány, tőke, anyagtulsúly: a háboru költségzetének mindenesetre vége lesz.

Tehát: minél kisebb a lőesélyt szaporító apparatus, annál igazibb, bravourteljesebb a vadászat. Síkon, vizen, ha kivált számos a társaság, az egyébként is számos apró vadat egyik vadász a másokra hajtja. Ember, állat fölugratja, föltiporja, föllármázza a vadat. Ez is inkább lögyakorlat; az igazi vadász az, aki maga keresi, találja és ejti el a vadat.

Ebből már világos a laikus előtt is, hogy még erdőben is, számos hajtóval, embercsapattal, nagy kopófalkával, eredményesebb, biztosabb a dolog, de kétségkívül egyhangubb, egyalakubb.

A vadászat: a nyár pompájában diszljó gyöngö vágásokban, sárguló tarlókon, haragos-zöld, illatos kenderekben, sarjuban, az égető nap arany világánál, fűrjre, fogolyra, élcelő, dévaj-vidám társaságban, fürge vizslával: festői; — a nádas erdő halkan suttagó arnyas csatornái között, a benne fürdő nyári nap ragyogó vagy a teli hold kísérteties fényétől előntött csöndes sík viz tükrein, nesztelenül hajtott csónakban füttyülő szárnyu kacsákra: — ez már tündéri; — de a mély csöndü, titokzatos, boltozatos rengeteg erdőkbén, koronás fejedelmi szarvasokra, szűziesen félénk, karcsú őzekre, hegyen-völgyön át húzódó, majd elhaló, majd élénkülő, az erdőt mintha fölemelő, reményláz keltő kopóhangverseny kíséretében: ez már valóban olympi, isteni kedvtöltés!

Ez már egy aesthetikai lélek minden műérzékének gyönyörrel ittasító tápot ad. De magában a vadász földadatában is itt van a legtöbb szellemi elem. A véletlen, a vakszerencse itt is üdvözíthet ugyan, de csak oly ritkán, hogy aki csupán erre bizza magát, az előbb-utóbb leteszi a fegyvert, mert a csaknem örökös üres tarisznya kifogyasztja béketűrését.

Ide már hadi terv, mélységes kombináció kell. Ismerni kell a tэрüt, az ellenfél gondolatát, szándékát, járását; egyesitenünk kell magunkban a hadvezért és a természetbuvárt.

Csak vegyük föl például, hogy egy körülbelül ezer holdas erdő áll előttünk, mely szomszédos más nagyobb, a vadtenyé-

szetre még kedvezőbb rengetegekkel. Igyekeznünk kell, hogy az itt fölkelte vadat lövésre kapjuk mindjárt első iramában, mert különben átmegy idegen területre, ahol többé nem állhatunk vele szóba. Kora reggel indulunk, azaz hogy hajnalban.
5 Vizmosást, szekér- és vakutat a tegnapi őszi szél behintett sárguló falevéllal. Van ennek valami méla ábrándozásra hangoló illata, de hogy a nyomot, csapást fölismerjük ennek a területén — ehhez már ős, vad indiánéval vetekedő látérezék és gyakorlat kell. Valóban ritka is az ilyen szem még a vadonban
10 élő igazi Nimródoknál is. Szélhámosság, humbug! gondolja a kezdő, mikor egy ilyen igazi vadászt a nedves harasztot fürkészni és a nyomon nagy érdeklődéssel haladni látja. Hát még mikor aztán valamely vakuton át kísérve a nyomot, egyszerre még azt is hallja tőle, hogy már mostan egészen tisztá-
15 ban van tervével.

Csupasz, nedves földön a szarvas nyoma világosan kivehető. De gyöpös, avarfüves tisztáson avatlan szem absolute mit sem képes megkülönböztetni. És ime a mi „consommé” vadászunk megmondja, hogy az érdekes öreg vad ezelőtt egy órával
20 mehetett itt át, midőn éji legelését, szerelmi kalandozását bevégezve, nappali elfekvő tanyájára ment. És most következik az egybevetés leggyakorlatibb része. Ismerve a vad természetét, az erdő fekvését, alakulásait, tekintetbe véve évszakot, időjárást, az állat korát, nemét: megállapítja, hogy az a vad
25 e pillanatban hol rejtőzködik. És ha ott fölverik, merre veszi futását; és e szerint hol fog ő elállni, hogy mindjárt első futamában lövésre kapja? Ha a pont, ahol e fölfedezést tette, messze van az idegen hátártól, akkor még hagyján; reménye lehet, hogy a vad egyszer legalább visszafordul és kétszer is
30 találkozhatik vele; de ha közel van ahhoz, az már baj. Azonkép: kora reggel a fáradt, álmos vad nem indul messze útra, kisebb körben igyekszik megtéveszteni a kopót, hogy visszatérhessen pihenő helyére. De már dél tájon vállalkozóbb, megsz-
35 zebb távozik, a kutya sem érezi a kevésbbé élénk szimatot, hamarabb eláll róla.

Megállapítva a csatatervet, kiadja halk hangon az utasítást kerülőjének: honnan kezdje a hajtást, hol eressze el a kopót, nehogy az egyebet — nyulat vagy rókát — találjon, hogyan
keressen, cikk-cakk, lassan járva; meg-megállapodva, mikor
40 a kutyát nem látja, és csak akkor indulva el, mikor azt ismét megpillantja. Egyébiránt jól összetanult vadász, kerülő, kopó

értik egymást; mint a színész a végszót, úgy tudják, mely esetben mit kell tenniök. A fővonalakon olykor látják egymást, s a körülményekhez — már t.i. a hajtás irányához — képest kitalálják, hogy melyik merre jár? Mert a golyó messze elröpül, s jobb ha a két puskás „procul a Jove, procul a fulmine” — illő távolban jár egymástól, és mindig tudják, merre nem kell löni.

Jól megválasztani az állást, melyen a fölvert vad első iramában át fog haladni; golyóval hevederen találni, amint a lombok közt valami kis nyíláson átlövi magát: oly bravour, melynek öröméhez foghatót hasztalan keresünk a vadászat egyéb nemeinek gyakorlatában.

Van ennél egy még kezdetlegesb, a vadászat tiszta lényegéhez még közelebb álló módja a vad elejtésének, de ez csak az amerikai ős erdők legvadbővebb részeiben és európai nagyuraink vadászkamaráiban gyakorolható. Ez az, mikor az ember elindul egyedül, kutya nélkül, segéd nélkül, neki vág a rejtelmes vadon sűrűségnek, s nesztelen, lassan, óvatosan bujkálva úgy lopja be a nappali tanyáján alvó vagy gondtalan tollászkodó vadat. Tudniillik amit az amerikai őserdőkben, prairieken a természet maga produkál, a vadak bőséget és bátor hanyagságát, — azt itt a nagyuri mód mesterségesen, rendszeresen idézi elő, sőt mi több, fokozza, felülmulja. Mert bármennyi a vad sokasága amott, a vadon pusztaság és rengeteg is sok, szinte végtelen. A nagy vad pedig torkos, kalandos, messze földeket bejár; ma itt van egy csorda, teli van vele az erdő, holnap mérföldekre tűnik el és a rengeteg üres. De a nagyuri erdőkörökben vannak úgynevezett csenderesek, valódi azilumok, menhelyek, ahol minden együtt van, ami a vad szemé-

nek-szájának kedves: békesség, csöndesség, eleség; a vad még azt is tudja, hogy ezt a (téli) eleséget emberek adják neki, az erdészeti hivatalszemélyzet jámbor eunuchjai, akiknek tiltva van valaha egy puskát sütni el rájuk. E vadaknak járásuk-
kelésük, fekvésük oly biztosan ismeretes, mint egy nagyvárosi agglagény „bestekolt” széke egy vendéglői asztalnál. Ezeket cserkelik be és lövik le a méltóságos, fenséges urak napjában olykor féltucatszám. Hát hiszen szórakozásnak, megengedem, biz ez pompás, kellemes, hogy is ne? hisz a billiardozás is az. De hogy aztán mint bravour mennyire áll amattól, aki az amerikai vadonokban vívódik jaguarokkal, medvékkel, pekarikkal — azt már a kávéházi olvasó is kitalálhatja.

Ezekből látható már az is, hogy a fönnebb vázoltam kopózás nálunk mindegyre inkább kimegy a divatból. Mondhatni, hogy ellene van az idő; a nagyuriség ellensége, úgy szólván irtja, üldözi. Csak közép birtokosok gyakorolják még, de ezek is csak ott, hol szomszédjaik, mint szintén kisebb birtokosok, kölcsönösen kimélik egymást s nem lövik le a határaikon át hajtó kopókat.

AZ ERDŐ NYÁRON

Költők és papok nem hiába igyekeznek vigasztalni a szegény embert, hogy a kunyhókban is lehet, olykor, elvétve, nagyobb megelégedés, mint egynémely palotában, például mostanság⁵ a gacsinaiban (ámbrár, különös, hogy annak ura sem akarja azért ezt fölcserélni egy szalma földéllal), hogy a szegényeké a mennyek országa — stb., nem hiába, mivel érzik, hogy *van* erre a vigasztalásra nagy *szüksége* az emberiségnek, mert hiába, igaz marad biz az mindig, amivel a nép józan bölcselme felel¹⁰ erre a biztatgatásra. Az úr csak úr marad a pokolban is.

Nem elég, hogy övéké az előny mindazon dolgokban is, amelyekben a természet rendje más közönséges halandót is részesít; hogy tiz-husz emberhossznyi „előt” kapnak minden téren, ahol a dicsőség babérja, az üdv rózsája terem. Mindezt¹⁵ nem elég; mert vannak kiváltságos örömeik, mulatságaik, melyeket kizárólag csak ők élveznek. Paradicsomkertjeik, melyekbe egyedül ők a bejárósak. Hiszen a különbséget kifejezi röviden maga az elnevezés, mely a világ összes arisztokratáira egyaránt illik. Ők a gavallérok, akik lovon járnak, míg a többi²⁰ ember fia a prózaibb gyalogsághoz tartozik.

Ime mostanság is, azaz hogy már január utolsó napjától egész augusztus derekáig, a szegény nyárspolgár vagy még a vidéki kisbirtokos is nyeli a *vadász*-szenvedély égető szomjának száraz kortyait, mert az ő polgári állásához mért „apró”²⁵ vad, a fogoly, nyúl, stb. — mindezen idő alatt ne bántsd virág. A nagy úr pedig most javában lövi az őzbakot, miután már a nagy kakassal, szalonkával kimulatta magát. Lövi a vadkant, melyre nézve soha nincs kimélet és még sem pusztul ki. Azonkép a rókát, medvét, farkast, melyek mindemellett³⁰ olyannyira élni bátorkodnak, hogy olykor már sok is van a jóból, és hivatalból kell rájuk hajszát rendezni, hogy a szegény ember elől el ne egyék a kenyeret. Miért? Mert lát az erdők, a föld paradicsomkertjei, az ő kizárólagos „tilos”-uk, ahová közönséges halandó „imádkozni” se járhat. A kis birtokosok-

nak, a városi polgárnak csak a kukorica-, krumpli-föld jut. A nádas, a köles, a kender, ahol a „kutyánapokban” fürj, fogoly, nyúl és egyéb efféle mokra vad után facsarásig izzadhatja póre gunyáját. A zöldbe kimegy majálisra, kiviszi a ci-
5 gányt, föllármázza a „boltozatos titkos reneteg” ama méla bűvös csendjét, mely annak egyik legelragadóbb báját képezi, leheveri a virágos pázsitot, egy szóval, kiviszi oda a város prózáját s úgy szólván megfertőzi az ős természetet, mint a pajkos, vásott diák a templomot, mikor pusztá juxból a pad
10 alatt kártyáz.

„Hasznát” veszi az erdőnek, befűti vele télen a szobáját, megfőzi az ebédjét; de költészetét nem élvezi.

A természet bizonyos szemérmet árul el a legfőbb gyönyörök cikkeinek rendeltetése kiszabásában. A kiskorú gyermek
15 még csak azt hiszi, a nő ajka csupán arra van teremtve, hogy beszéljen és egyék vele. Később, nagy korában, tudja meg, hogy az csókolni való is.

Az erdő haszna, gyönyöre is többféle, de legmagasb kéje, költészete a — vadászat.

20 Lakják faunok, undok szatirok, és a vándor szóba állhat Dodona kukukjaival; de legfelségesebb, rejtett kincsei költészetét csak Diana társaságában lehet élvezni. És csak a vak-
15 merő jogosulatlan betörő vadarak jutnak Akteon sorsára. A nagy angol költő modern felfogása szerint az arany oly nap,
23 melynek hő sugára Diana kobléről is leolvasztja a hideg havat.

Accessorium sequitur principale — akié az erdő, azé Diana is. Ennek birodalma pedig félreismerhetlenül legszebb a csodaszép május hóban. Az ember úgy érzi, mintha az erdő vissza-
nyerte volna makulátlan ifjuságát. Mig az ébredés idején a sze-
30 rény ibolya az öntudatlan ártatlanságot, a sötét lombok meny-nyezete alatt epedő menyasszony, a hófehér, illatáros gyöngy-
virág az erdő szüziességét jelképezi.

És ami a vadászatot illeti, ez időtájon ez is épen megfelel ez állapotnak.

35 A vadász ilyenkor kiméli az erdő szűz ártatlansága csendjét, nem lármázza föl, csaholó kopókkal nem rohanja meg, de lopva, úgy szólván lábujjhegyen jár, egyes egyedül bujkálva az illatos sűrűben, mint mikor a lator ember valóban
meglepetés által akarja elrabolni a még érintetlen himport
40 a gondtalan ártatlanság fésző bimbóajkairól.

Ez már annálfogva is legköltőibb neme a vadászatnak, mert

legtöbb időt enged a természet bájainak szemlélésére, titkai kutatására, sőt a magány, az egyedüliség, a hosszas várakozás mintegy kényveti erre, és azért ez iránt csakis azok érezhetnek kiváló előszeretetet, akik elég szépérzéssel bírnak arra, hogy⁵ a tájnak pontonként és percenként váltakozó különféle hangulatát, zenéjét megértsék és mintegy a természettel társalogjanak.

E módja a vadászatnak azonban csakis ott biztat sikerrel, ahol bőven van, mert gondosan tenyésztik, és úgy szólván¹⁰ szelid a vad, mert nem bántja semmi. Tanyáját nem legelészi nyáj, nem hajtja (untalan) kopó, az erdész személyzet nem azért van, hogy vadássza, lőjje, hanem hogy csupán őrizze, etesse és kikélmelje a vadat, a „kis isten” számára, aki a nagy világvárosból évente egy-egy napra haza jön, kilőni a falká-¹⁵ ból a kellő mennyiségű bakot.

Átalán a nagy úr máskint vadász, mint a polgár. Ez utóbbi lövi a vadat, ott ahol találja, úgy amint lehet. A nagy úr már válogat a módozatban, és határozó nála az elegancia szempontja. A lest, kivált az apró vadra, és legkiváltképen²⁰ — horrendum dictu ! — télen, megveti. Öreg vadra gyalázatnak tartja máskint, mint golyóval lőni. Potentes potenter agunt.

Jól teszik. Övéké a lombok, a természet pompájának költészetete. A szegényeké a száraz ág prózája.

Csakhogy persze, többször mint nem, meg volna a jó mód²⁵ a jó izléshöz, de a jó izlés hiányzik a jó módhoz.

Haj — de mit ér ez vigasztalásnak azok számára, akiknél a magas, finom izlés inkább — átok, a mód és eszközök hiányában? Nem ezekről mondja-e Eötvös: „A sas a maga fenség magányában, a vakondok önásta sirjában — boldogok.³⁰ Boldogtalan csak az, akinek keblébe a végzet vágynyakat helyezett és hozzá — tehetlenséget !?” —

VADÁSZAT EGYKOR ÉS MOST

NEM hiába hogy céljokban — már mint az öldöklés mesterségében — vadászat és hadviselés rokonok. De a változások is, melyeket mindkettőnél az új kor átalakító találmányai elő-
5 idéznek, szintén lépést tartanak és párhuzamban történnek. Nagyobb tökély az eszközökben, de ugyan oly mérvben fogyatkozá-
10 a az eszményiségnek, ami pedig mindkettőnek oly hatalmas rugója, hogy szinte attól tarthatunk, nem öli-e meg mindegyiket idővel a tökéletesedés az a szélsősége, mely elérve
15 a ne továbbat, végre elérkezik a véghez, és ott aztán — lábait a semmibe lógatja?

Mert ugyan miért lesz az ember katona, ha nem azért a dicsősé-
20 ségért, melyet ugyan szintén föl lehet váltani aprópénzre, de ha egyszer ez a dicsőség, a dolog költőisége megszűnik, hát
25 akkor aztán miért ne egyenest az aprópénzt keresse az ember?

Mindakét foglalkozásnak éltető eleme az esztétikai oldal, a regényes színezet, a költőiség varázsa. Pedig ez azon mérvben
30 fogyatkozik, amely mérvben mindkét dolog egyre gépszerűbbé válik.

20 Ha egyszer hadviselés és vadászat egyszerűen szecs kavágás-
35 sá fajlnak, ha a hősiességet nemcsak pótolja, de kizárja az eszközök és az egész művelet mechanizmusa; ha a bizonytalan-
ság, a ritkaság, a titokzatosság érdekes homálya szétfoszol, és rideg gyári hentes üzletként tünteti föl mindegyiket a rideg
40 való; szóval, ha megszűnik „szép” lenni, hát akkor aztán kinek
45 lesz kedve az ily erőtetett gyöngyéltre?

Semmi kétség, hogy ha a politika nem, a mechanika fogja
50 maholnap az örök békét az emberiségre diktálni. Amint egyszer a háboru odáig fajul, hogy az ember csak igazgatja az öldöklő-
60 mint a gazda a cséplőgépet, megszűnik annak költészete, és azzal az eszményi rugó, mely neki életet adott.

Lehet, hogy a vadászatot is ez a sors éri. A vadat tenyészte-
65 ni fogják, mint most a házi állatot; és „leövik”, mint ma a célgömböket, lovarköri produkcióképen, később pedig min-

den bravour, kalandszerűség nélkül, maguk a vadkereskedők, valami olyan készülékkel, minők ma az arató-gépek vagy a szórólövegek.

Ha abban az irányban haladunk, mint a lőszer föltalálása⁵ óta, és a már megtett három lépéshez teszünk még vagy kettőt, hát — tessék kinek-kinek elképzelni hová jutunk?

E három lépés volt: először a kova, aztán a gyutacs, végül a hátultöltés szerkezete. Az első tartott egy pár századig, a két utóbbi már csak annyi évtizedig.

¹⁰ A vadászat költészete, ingere az őslétiségben, kezdetlegességben, vadonszerűségben gyökerez. Minél inkább távozik ettől, minél inkább közeledik az óragépszerű szabatossághoz, a bizonytalanságból a számtanhoz, a veszélyességből a biztos kéjelmességhez: annál inkább veszi bűbáját, az eszményiséget,¹⁵ annál inkább zsugorodik össze kalandosságának birodalma és válik utóbb olyatén szobai virtuoz mutatvánnyá, mint a kávéházi billiardozás.

Már ma is körülbelül ott vagyunk, hogy a vad alig érdemli meg „vad” nevét. Mert vad, melyet nem tenyésztene házilag, kertileg, már alig van még ős Magyarországon is. Nemcsak a²⁰ apró, de az öreg vad is mintegy „borító” alatt szaporodik, mint a jó gazdaasszony csibéje, kácsája és egyéb baromfia.

A már éltes emberek hallottak regélni fiatal korukban öreg vadászoktól arról a régi jó világról, melyben a vízi madarak sokaságának fekete fellegei a napot elsötétítették. A magános vadász végig ment egy lábas erdőn, és két-három ízben tele²⁵ aggatott egy-egy fát egy-egy csomó nyullal, melyeket már cipelni nem birt. Pedig vadásztörvény még nem létezett, szabad volt lőni és lőtte a vadat, akinek tetszett, ivadon kívül belül;³⁰ se fegyverért, se a területért, se a jogért nem tartozott adót fizetni a községnek, országnak, birtokosnak. Ma mind e korlátozás fönáll, és mégis ma már vadon alig tenyész a vad. Mi oka lehet e különbözetnek?

Mi lehetne más, mint a hátultöltő? Sokkal több a vadász,³⁵ és aránytalanul nagyobb a találás esélye. Az a régi kovás fegyver a repülők felhő sokaságából nem volt képes annyit pusztítani, mint ma egy Lefauchaux vagy Lankaszter — tizedrésnyi vadmennységből. És már most a vadásztörvények szigora folytán e multság inkább kizárólag nagyuri kiváltsággá⁴⁰ is válik.

Az úr pedig pokolban is úr. Az elviszi magával a személy-

biztonság és kéjelem föltételeit még az amerikai prairiekre is. Szakács, puskafogó, testőr, kályha, forraló, stb. ott van körülötte akkor is, mikor fölteszi magában, hogy ő most egy kissé „nomád” akar lenni.

⁵ A mai ivadék azonban nagy, csodásan nagy a lövés mesteriségében. A hátultöltők találmánya szülhetett csak olyan embereket, minők Bogardus, Scott és mindenekfölött Carver. A gyutacs korában ilyen lövők nemcsak hogy nem voltak, de egyáltalán lehetetlennek tartották az akkori legjelesebb vadászok is, ¹⁰ hogy a lövést a tökély ezen fokára emelni lehessen. A század elején még ritka vadász volt, aki röptében lődözött. Ma már ismerünk magyar Carvert is (Ritter István), aki egy nap 80 darab különféle vizi vadat lődöz össze, és alig tesz száz lövést. Egy ilyen előadásán egy ízben e sorok írója is jelen volt a szabadszállási vizeken. ¹⁵

Lóbravour és tömeges eredmény, ez a vetélkedés tárgya, nemcsak vizen, ahol ez természetes cél, de a nagy erdőségekben is. A vadat keresni a cselédség dolga. A vadász csak kiáll az előre jól megfigyelt, kitapasztalt pontra, ahol a jól nevelt, ²⁰ szinte betanított vad egész falkában vagy egyenkint elvonul. Egy fél vagy egy óra alatt belefárad a lövésbe, akkor összejön a társaság és az egy órai vadász, — illetőleg lövészélvezetre következik 24 órai eszem-iszom, dózsölés; zeneszó, dal mellett, berendelt faluszépek között; másik 24 óráig pedig járja ²⁵ a „csöndes”, azután következnek a nagyváros örömei; az erdő pihen hónapokon át, mert hiszen a nagyúr számára, aki évente két-három izben kilátogat, óvni kell a vadat; — az erdőszemélyzet dolga etetni, csapásolni a vadat; puskát csak vadorok ellen hord, vadra kisütnie kenyérvesztés. A vadtenyészet ³⁰ érdekében kopót tartani nem szabad, mert a nagyvárosi kéjhabszoláshoz szokott ur idegeinek az egy vagy két kopóval való mulatság — a vadászat e legfelségesebb, legigazibb — mert lényegének minden kellékeit, szépségének összes elemeit magában foglaló — neme, ah ez kiállhatlan unalmas! Neki, az ³⁵ üveggömb és céllövészethez szokott embernek, gyors és tömeges eredmény kell. Egy állásban ki ló többet egy rövid óra alatt? Ez a dicsőség kérdése. Hogy ebben első lehessen, 20—30 ezer holdnyi erdőt tilalmaz, embertől, nyájtól, vadásztól, éven át; egy részét be is kerítetteti, így aztán el lesz érve a cél, hogy ⁴⁰ „lelövésre” marad néhány száz darab öreg vad, melyet aztán egy-két napon le is lődöz, nem vadászva, keresve, kombinálva,

tervelve, és nem is egy-egy tacsó vagy kopó előtt, hanem egy fél tucat kopó vagy tizszer annyi hajtó lármája közt, mert a földolog a gyorsaság és az esélyek bizonyossága. Némelyik, igaz, cserkészni, a vadat csöndben belopni és így elejteni is szokta.

⁵ Ez már tagadhatlanul nagyurilag kényelmes módja a vad elejtésének. De csak ott lehetséges, ahol falkában jár az ugyszólván állatseregletileg kezelt és jámbor, mert sohasem üldözött és egyébkint is a cselédek által előre kicsapásolt vadak sokasága!

¹⁰ A vadászat ős képe az, melyet egynémely módos angol Amerika pusztáin és őserdeiben keres és talál föl. Még igazibb lehet, melyet ott kevésbé módos benszülöttek, olyatén erdei lakosok üznek, akik meglehetősen kezdetleges eszközökre vannak utalva a vad lövésre cserkelésében. A hátultöltőt itt már nem értjük e kezdetleges eszközök közé. Az egy igen felséges találmány, akár öreg, akár — az az hogy főleg — apró vadra. Mert hogy itt Európában a vadászat olyannyira messze távozott ős lényegétől, annak a hátultöltők találmánya csak egyik, de nem kizárólagos oka.

²⁰ Ha valaki Amerikába, annak őserdeibe vándorol, mint „polgárosultságba fáradt” — mindent itt hagyhat a legujabb kor vivmányaiból, egyetlen egy cikket bolondság volna itt hagynia: a hátultöltő fegyvert. A vadászat a prairieken és őserdőkben még mindig eléggé vadonszerű, regényes lesz, ha ²⁵ nyíl helyett Lankasztert akaszt is nyakába. Annak, hogy itt Európában a vadászat mindinkább pusztá lögyakorlattá lesz, egyéb számos tényezőkben is rejlik az oka. A fönnebb előadottakon kívül járul ehhez általán az itt kifejlett társadalmi élet sajátosságainak egész összesége. A népesség túlmöttsége, az élet drágasága, a fővárosok óriási növekedése; ³⁰ a napi sajtó utján kifejlődő közvélemény, mely a vadászat divatját is meghatározza és az uralgó — arisztokratikus — elemek által megszabott irányba tereli; a szaklapok közlései által fölfokozott hiúság, mely a tömeges lövemény nagyságát ³⁵ tűzi ki a verseny céljául; az ezek által terjesztett ferde irányok fölkapott jelszavai, stb. Ilyen például az, mely egyes nagy birtokosok fönnebb jelzett kedvtöltései érdekében megszorítani, szinte lehetetlenné tenni igyekszik az egyesek vagy kisebb csoportok igazibb és a vadászat lényegének megfelelőbb vadászévezetét. Aki azt állítja, hogy ne legyen szabad ⁴⁰ erdőkön 20—30, vagy bár csak kettőnél számosabb kopófal-

kával vadat üzni, nagyon helyes kívánatot nyilvánít. E sorok írója ilyen erdei falkavadászatban soha részt nem vett, és előtte szinte érthetetlen, hogy ilyesmiben valakinek öröme telhetik. Szép vadászatnak tartja, ahol a vadász maga keresi
5 föl a vadat, ahol a lövés esélye nem csupán az ő számításán és érdemén kívül eső tényezőktől függ, ahol az tehát nem szinte számtanilag bizonyos; ahol a szenvedélyt fokozó bizonytalanságnak, változatosságnak, kalandnak minél tágabb tere nyílik és a „földiekkel játszó égi tünemény” csalogatja,
10 hullámoztatja a fáradozó, várakozó vadász kedélyét. — Szóval, ahol a galamb nem sülve, de elevenen röpül a vadász puszkacsöve elé, ahol a mulatságnak, minden egyes lövésnek egy kis története is van, melyet el lehet beszélni a kunyhóban, a tűz mellett, a pihenő alatt . . Nem mondom, hogy ahol
15 sok a vad, télen, hajtókkal ne tartsunk társas vadászatot, de csak a kérdés megvilágításául legyen fölemlítve, hogy már az efféle körvadászat mulatságnak szintén igen kedves ugyan, de csak még sem ez az igazi eszményi vadászat, hanem az, amidőn egy vagy két ember indul el egy vadonban, egyetlen,
20 apró, görbe lábú kis tacskóval, vagy somogyi „solo” legfőlebb két összetanult kopóval, és azzal keresi lővésre a nyulat, rókát, őzet, szarvast egyaránt. Már most azt mondani, hogy ne vadásszunk így egyetlen kopóval se, hogy több vad maradjon a légió szám kirendelt hajtókkal való tömeges pusztításra
25 — és ezt mondani épen a vadóvás érdekében, ebben már a régi vadász igazán nehezen találja meg a logikai eligazodást. Hiszen körülbelül nem annyi-e ez, mint ha azt mondanók: ne legyünk vadászok, hanem legyünk — mészárosok?

A főúr és utánczója a nagy- és középbirtokos nemes, akit
30 vagyoni tehetősége az élvezetek sok más csiklandós nemével kínál, aki nagyvárosi szalonjában, lóversenyeken, galamb- és céllövésben egyre gyakorolja magát, aki aztán csak a kész vadvágóhidra rándul ki hébehóba jószágára, ott aztán egy nap
alatt elpuffogat százötven történyt — az ilyenek közt talál-
35 koznak kitünő lövők, de ezeket alig illetheti meg a vadász, még kevésbbé a tökéletes vadász elnevezés, mi alatt oly embert érthetünk, aki nemcsak a vad lelövésében, de annak fölkeresésében, és pedig legalább egy földrészen honos minél több vad-
nem ismeretében és kézrekerítésében járatos. Ilyenné csak
40 oly egyén válhatik, aki természettől fölruházva az e szenvedély gyakorlásához szükséges összes képességekkel, egész életét e

kedvtöltésnek szenteli, azzal a föltevással, hogy ebben a netovábbat érje el. Az ilyenek száma mostanság egyre ritkul. Mert gazdag ember, nagyúr, bármi nagyfoku legyen szenvedélye, nem vonja el magát egyéb gyönyörök élvezetétől,⁵ nem képes, hogy úgy mondjuk, olyannyira eltemetkezni a vadon élet magányába, nem veti magát alá a nomádság ama sanyarának és askétaságának, mely egészen új tapasztalatok szerzésére, a természet és vadélet még rejtett titkainak fölfedezésére vezet. Nem tölt éjjeleket, napokat a rengeteg erdők¹⁰ félelmes, kísérteties csöndjében, fatolvajok, vadorzók után való leskelődésben, mint egy erdész, aki azonban, mai napság tiltva levén neki a vadászat, nem érezhet sem kedvet, de lehetősége, módja sincs a vadászat titkaiban kísérletek, experimentumok tételére. De minek is? Mikor ma már csak¹⁵ a tömeges löveredmény a főcél, erre pedig elég vagy száz hajtót kirendelni, ehhez nem kell semmi különös elmélyedés a természet tanulmányozásába.

Szerfölött érdekes egy ilyen igazi vadász egyénisége. Pihe-
nők alatt, a tűz mellett, vagy a kunyhóban, az ilyen aztán
tud beszélni egyetmást, amit nemcsak a gyerek hallgat örömmel — de akármely érett ember, a szobák bölcse, vagy szemlé-
lődő természetbuvár is.

Az ilyen már mindenekelőtt nyugodt vérmérséklete által
különbözik a mai lázas, mohó, ideges ivadéktól, akinek elbe-
széléseiben a számok prózai, száraz adatai, a lövemény ösz-
szege játsszák a főszerepet. Az ő sikereinek főtényezője nem
a vak véletlen, vagy a hajtók buzgó orditozása, az erdész-
személyzet előkészítő ügyessége, hanem a megelőző érdekes
tapasztalatokon alapuló, sokszor igazán szellemes kiszámítás,
tudatos előtervelés. Milyen különbség „Monokles” úr és egy
30 tudatos Nimród vadászata közt! Amaz üres fejjel, legfőlebb a
korzó vagy váci utca „huzóira” gondolva, egy-egy operettei
couplet utórezgésével fülében, egyforma ütemben, sebes lép-
tekkkel halad végig a vágáson vagy a veteményes földön, gon-
dolván, hogy a vadnak van esze fölkelni előtte. Egynémelyike
35 föl is kél előtte vagy igen messziről, vagy pedig szépen meg-
lapul és elmarad mellette. Amelyik éppen lövésre kél, az tiszta
véletlen. Az igazi vadász szüntelen gondolkozik, tervel, egybe-
vet. Szeme untalan a tájon egerész, találgatva, hogy melyik
40 az a pont, melyen a vad szeret elfeküdni. Nem jár egyenesen
és sebesen, mint a granátos, hanem kivétel nélkül mindig

lassan, ódalogva, jobb-balra, majd előre, majd hátra, noha bizonyos irányban ugyan, de ezen irányon belül össze-vissza, amint a környék természete és kombinációja kívánja. Néha meg is állapodik, mert épen ez az, ami a furfangos vadat is kétségbeejti és fölugrasztja. Ha az ilyen vadász végig ment egy dülön és nem kelt semmi, bizonyos, hogy ott nem is volt vad. És ha talál, az nem mindig a véletlen, de az ő számításának eredménye.

A vadászat annál igazibb, annál közelebb áll lényegéhez, minél kevésbé távozik az őstermészeti állapottól. Amint a tengeri ut nagyszerűségét egész teljében csak az ocean közepén érezzük, úgy az igazi vadászélvezet és bravour föltétele: a minél elhagyottabb, nagyobb ősvadon mélye, szóval a magány, tehát minél kevesebb számú társaság, minél kevesebb kéjelem, e szerint annyival több esélye a kalandnak, a váratlan véletlennek, a veszélynek, sanyarnak, valami hallatlan újnak, eredetinek, sőt plane a meseszerűnek, csodásnak, titokzatosnak . . . Egy fölcsutorázott lármás társaság ép oly kevésbé érez valamit a rengeteg borzalmas fenségéből, mint az ocean nagyszerűségéből az, aki a tengerbe épült vasuton rohog be Velencébe; vagy amint nem szerezhet fogalmat magának a csata iszonyairól, az érzelmekről, melyek ott az embert elfogják, olyan egyén, aki csak egy bármely nagymérvű békehadargásban (maneuvre) vett részt. Az oceanon sok gyöngé nő, gyermek, agg és beteg átutaz; már ennél sokkal kevesebb azok száma, akik azt hazudják, hogy éjnek idején, erdő közepén egyedül álltak lesben órahosszant; akik pedig ezt igazán megcselekszik, azok ha még oly műveletlenek is, ösztönszerűleg érzik, hogy mi az, amit mi az erdő költészetének nevezünk. Azok, ha még oly fölvilágosodottak is, kezdenek hajlamot érezni arra, hogy egy kissé babonássá legyenek; és ha még oly istentagadók is, egy-egy pillanatra úgy érzik, hogy mégis csak jó volna, ha valami felsőbb égi hatalom is örködnék fölöttük. A temetők, a kripták éjféli csöndje nem oly kísérteties, mert mozdulatlan, mint az erdő pokoli sötéte, teli az éjnek, a holdfényben, szélben táncoló, mozgó rémeivel, alaktalan alakjaival, a lombok titokzatos susogásával, a távolból-közlelől hallatszó ismeretlen hangok vegyülékével.

Az a gyönyörteljes borzadály, melyet egy „boltozatos titkos rengeteg erdő” közepén egyedül járó vadász, csupán önmagára, saját személyes erejére és bátorságára hagyatva,

érez, oly nemü élvezet, aminőre az emberi kedélynyugalom semmi egyéb próbaköve nem képesít.

Tiszteletet parancsoló a tenger és a puszták végtelensége, elhagyatottsága, némasága, rettenetes a csaták veszélye, de⁵ a képzelődést annyira nem foglalkoztatja, az idegeket annyira nem izgatja, mint a nappali bűbájainak és éjszakai rémületeségeinek változataiban kifogyhatatlan vadon erdőség.

Lehet-e emberben fogékonyság s költői érzék a szép iránt, aki nem szereti az erdőt? Aki abban csak nyers fűtőanyagot¹⁰ lát? Lehet-e jobban kedvelni a másolatot az eredetnél, a szurrogátumot a valódinál, az állott vizet a forrásnál? Költészet, művészet nem-e csak utánzása a természetnek és ugyan hol szebb, gazdagabb, képzelemingerlőbb — fantasztikusabb — a természet, mint az erdőben?

¹⁵ És hogyan legszebb az erdő, nem-e a maga szügies tisztaságában, fertőzetlenségében, méla csöndjében; amidőn az, mintegy háborítlan családias otthonában, bűvös madárnyelvén, elfeledkezve, önmagával beszél és titkait ha el nem is árulja, de sejteti? Bele vinni a falut, a várost, a maga frivol²⁰ zajával, részeg orgiáival, ordítózó profán csőcselékével, nem annyi-e, mint megszensteleníteni a templomot, csárdást táncolva a közepén, filkózva az oltár előtt? Amit az erdő összhangja, természete bevesz, ami beleillik, ami úgyszólván az ő családiasságához tartozik, az a vadász és az ő hű segéde,²⁵ az eb: kopó az öreg, vizsla a fiatal erdőben. És a mai ivadék még ki akarja ezeket innen tiltani! Hajtassátok meg a falu népségével a kukoriczákat, nádasokat, a szőlőket, télen körvadászatokon az egész határt, elszaporodott dúvadak ellen akár a bérceket, de a vadászt és ebét hagyjátok meg Diana szent³⁰ berkének, az erdőnek.

Hanem mind hiába! Ez már a kor szellemében rejlik. A gőzmozdony, a villamdrót, a telefon átfuródik mindenben, behatol az érintetlen rengetegbe, kifüstöli Dodona berkéből a miszticizmust; a villam, a gáz bevilágít a szakadékok, bar³⁵langok titokzatos éjjelébe, és szétűzi onnan a bűvös rege szent homályát. Nincs többé nagyszerű csoda! Ez éktelen zajra fölriadnak a vigályos ligetek, a pázsitos bercek tünderei, a zordon fenségű bércek szörnyei — és elköltöznek innen örökre — mert hiszen meg van írva, hogy örökké éljen az⁴⁰ eszmény, el kell neki itt a földön enyészni.

Hasztalan akarjuk a vadászat költészetének tündérét is

visszatartani. A Walter Scott romanticizmusát élvezzük még könyvből, elméletben, de az életben, a valóságban nem kell senkinek. Nincs meg hozzá kedélyének étvágya, az a naivitás, mely hisz a csodákban, s Syrinx panaszát hallja a nádasok süvöltésében.

Hasztalan járom össze Tolnát, Baranyát, keresve gyermekkorom vadászeszményét. E reális, materiális ivadék nyargal erdön-mezőn át, keresve nem a szép, de a sok lövést, nem a minőséget, de a mennyiséget. Olyan emberrel pedig, akitől, ¹⁰ erdön kódorogva, azt hallottam volna, hogy az erdő mégis csak szebb dolog, mint a repce- vagy lucernaföld — messze földeken jártamban-keltében nem találkoztam. Az eszmény már csak álmomban jelen meg. Ballagok, leselkedem abban az erdőben, melyet azóta kiástak és krumplival, kukoricával ¹⁵ ültetnek el fölvaltva. Hallom az öreg Tambur hatalmas hangját — haf haf! — amint kovácsol odalenn a csóványosban, káromkodva egy három kapitulációs vén nyúl vesztett nyoma hálójának csomói között, vagy a kis mérges Hajcsár lélekharangszerű csevetölését, — nyiff nyaff! — amint a galagonyából szoritja kifelé a karsu őzbakot, aki ehen motollál ²⁰ előttem a ritkás makkosban — csak lőni kellene, de persze az álom épen rendszeren itt szakad meg — fölbredek a rideg valóra, szemem épen egy ujságcikkre esik, mely mellett elaludtam: „erdei kopót ne tartsunk!”

VADMÉSZÁROSOK

(Éjjel, villanyfénynél)

Bizonyval nem vagyok ellensége annak, amit szokás „korszerűtinek”, „haladásnak”, „divatosnak” (modern) nevezni. Az igaz, lejjebb szeretném nemzetemet abban az állapotban, ha bár üdvögy alatt is, vagy tizezer esztendeig főtartani, amelyben n volt Árpád alatt. Mert van ugyan hitem, hogy a magyar vszagy egyáltalán képtelen versenyezni a mai európai, vagy helyesebben a (jövő) amerikai szellemmel, illetőleg egész őszintén n megmondva: vagy nem képes a korszerű polgárosulásra, vagy ha igen (s én remélem: igen), hát akkor a polgárosulásban is az elsők közt lesz e föld kerekén. A magyar semmi-
ben sem H középszerű. Ő mindenben legnagyobb, vagy semmi.

De hogyan milyen lesz, majd mikor a polgárosulás élén lesz? Arról egy y kis Jókai-képzelem alkothat ugyan magának némi költői képeket, csak hogy azt még sem tudhatja, így lesz-e valósággal?

És azért az ember, már mint magam is, hajlandó azt az ezer év előtti sátoros magyart, aki buzogánnyal végig söpörte Európát, s szebbnek, eszményibbnek, mindenesetre költőibbnek találni, minint azt, mely majdan a tőzsdén duellál.

És olykor kedvem lett volna indítványozni, rakodjunk föl hajókra, I kerekedjünk föl, költözzünk el és telepedjünk meg valahol AAAusztrália vagy Afrika mélységes pusztái kellő közepén, ahova még vagy másik ezer évig nem ér el ez átkozott civilizáció. Jó köszénkehes számum-szele; nyargalásszunk ott, üzzük a csoda szarvast, harcoljunk nyállal, és faciamus magnum áldozomás; hiszen így volt szép, nagyszerű a magyar, e vadon természetű, és mivoltában; ilyen hős, ilyen lovagnak született - s vitéz faj nem sok volt még idáig e teremtett világon. A görögnek Homérja nagyobb volt, de az eposz nyers anyaga, a nép magsága aligha állt fölötte a mi 48—9-iki honvéd legénységünknek - s is, aki pusztá kézzel indult el, az ellenségre hagyva, hogy hozszonez az fegyvert, majd ő elszedi tőle, és — meg is cselekedtülte.

Hanem hát arra, hogy ezt indítványozzam, tekintély, név is kellett volna, meg aztán — ami fő — beláttam csakhamar, hogy voltaképp mégis csak jobb lesz, és itt *kell* maradnunk, mert — ez az elköltözés mégis csak úgy „venné ki magát”⁵ (hiába rázza fejét Zápolya úr Mukányiban, ez a kifejezés jó magyar kifejezés, mert nem minden germanizmus, ami hasonlít a némethez) — tehát ez elköltözés mégis csak úgy venné ki magát, mint az *elhátrálás*, ami nem áll a mi testünkhöz. Aztán hát nomádok, első hősök a csatatéren már *voltunk*¹⁰ egyszer. Minek produkálnók ezt másodszor. Szébb lesz megmutatnunk, hogy abban is emberek tudunk lenni a gáton, ami amannak a földadatnak körülbelül az ellentéte.

Ergo, így állván az elmélet, ha már *itt kell* maradnunk, hát akkor az a fő, hogy minél gyorsabban haladjunk a *kor-szerűség virtuozitásában*.¹⁵

Ezért szeretném én nemzetemet egy kézcsavarintással (im „Handumdrehen” no ez már — konyit a germanizmushoz) egy huszonnégy óra alatt megcivilizálni, az amerikai polgárosultság élére taszítani. Politikában tehát (amennyiben minden magyar ember politikus) bizonytalán nem vagyok ellensége az ujkori vivmányoknak . . . hanem — quod erat demonstrandum — csakis politikában. Ami az aesthetikát, a költészetet illeti, az már a fönnbbiekből is következik, hogy e tekintetben nem kell e kornak izlésétől tanácsot kérnünk.

²⁵ Vannak egyéb dolgok is, nem csupán a jezsuita-rend, melyekre ráillik: sint ut sunt, aut non sint.

Ilyenek különösen azok a nomád izü dolgok, melyeknek ugyszólván létföltétele, élvezetességük sava-borsa a vadon-szerűség, a minél meztelenebb, hogy úgy mondjuk: indián-szerű természetiség, mint például a háboru és rokona a vadászat mestersége vagy szenvedélye.

E tekintetben már izlésem igazi középkori, barbáru ósdi. Óserdő mélyén guszthusom tartja nem gyufával, de kovából ütni ki a tüzet és illatos cserfataplót nyomni hüvelykujjommal a pipába. És lehetnék milliomos, de a tarisznyába straszburgi pástétom helyett bizony csak hasa-szalonnát vagy — követem — fokhagymás kolbászt vinnék . . .

⁴⁰ Azután ott olyan jól esik elfeledkezni e kor minden comfortable és utilis vivmányairól, babonairó tudományáról, találmányairól és jól esik egyszerű, szüz erkölcsü természet-emberekkel érintkezve, visszatérni egy kissé az előbbi világ

ördögéhez, gyiksárkányához, grifmadarához, naiv szörnyeihez, akik tán nem is voltak rosszabbak a mostaniaknál, és inkább hagytak magukkal beszélni, mint a mi füst- és tűzokádó, kérelhetlen gőzmozdonyaink.

⁵ Egy szó mint száz, amint ezt már körülbelül egy előbbi cikkemben is pedzettem, a természetet lehetőleg fertőzetlen állapotában találom sokkal szebbnek. Amint egyfelől a thea nem esnék jól mázos, aludt-tejes köcsögből, de minél elegánsabb ezüst készletből, kékeres finom lady kezektől fölszolgálva — akként a tejfölös bableves, a káposztás gombóc igazi kerete a cseréptányér és gromba szálfákból összeabdált erdei gunyhó.

És ezek után már most akár semmit se mondjak többet arról a bolondos jelenetről, melyet a különben általam nagyon ¹⁵ becsült angol természet világhíres különcsége és ahhoz való irigyelt nagy módja rögtönöz magának, midőn a villamfényt arra használja, hogy fölriasztva az éjjel pihenő madarakat álmaikból (melyek vadászatának természetes ideje nappal volna), egy óra alatt annyi vadat abázoljon le repetérmasinaszerűleg, amire máskor ugyanannyi ember hetek-hónapokon ²⁰ át kedvtelve vadászhatott, és amelynek esetlegeiről, apró kalandjairól éveken át volt mit mesélnie.

Azzal sem dicsekedhetem pedig, vagy vádolhatom magamat (már kiki hogy veszi), mintha ebbeli visszatetszésemet korszerűleg beteges szentimentálizmus sugallaná. Szeretem az állatot és mellette az emberről sem feledkezem el annyira, mint ²⁵ akármely olyan angol, aki tagja az állatkinzás elleni egyleteknek és azonban gyárai öldöklő legü üregeiben ezernyi emberrel gályarabszerű munkát végeztet nyomoru napidijért. De ami ³⁰ a vadászatot illeti, soha eszembe nem jutott, hogy *jobb* akarjak lenni magánál *a jó istennél*, aki úgy rendelte, hogy egyik vadállat a másakra vadásszon, az ember pedig valamennyire. Sőt szinte irigylem a vadállatot azért a szép hirtelen halálért, mikor „a puskaszót se hallja meg”, t. i. valami igazi szép ³⁵ lövésre, tul van minden földi bajon.

Hanem aztán határa, mértéke van mindennek. A pecsenyезagon túl van még egyéb, némi-nemü szublimisebb inger, ami engem a vadászatra lelkesít. Ha negyven vörös frakkos uri ember, negyven kutyával egy ketrecből elbocsátott nyulat ⁴⁰ vagy rókát hajszol, ez már játéknak, a kétségbeesésig fokozódó nagyuri unalom és fásultság utolsó kártyájának, a hová

lenni nem tudó, kényeskedő szenvedés hőbortjának — de utóvégre mégis inkább volna per abusum nevezhető vadászatnak is, mint az a másik szélsőség, midőn egypár ember kiáll egy ily akasztófaszerű készülék elé, és a félálomban, átláthatlan sűrű csoportban oda tóduló madárseregéből néhány perc alatt lesortüzel vagy ezer darabot.

Hogy a dolog pajkos gyerekek, érzéketlen durva lelkeknek mulatságos lehet, azt megengedhetjük. Hiszen ismeretes a diák suhancok ama sportja, mely abban áll, hogy egy kifogott békát körülállva halálra vesszőznek.

E különös mulatság egyébként már két év előtt történt Angliában, de a nemesebb érzületű vadász körök visszatetszése oly nagy volt miatta, hogy még eddig legalább nem lett divattá. Am az angol különtség olyannyira független, dacos természetű, hogy nem sokat törődik a világ visszatetszésével, sőt olykor abban telik öröme, ha azt provokálhatja, fölinge-relheti.

A jelenet helye egy ugynevezett „tisztás”, mely vadásznyelven erdővel övezett kisebb-nagyobb szabad tért jelent. Távolabb álló mozdonyból egy faalkotvány közé vezetett villamlámpát helyeznek, azt a négy dúc fölött dróthálózattal veszik körül. Az erdőből és körül fekvő téerekből hajtók a madarakat fölriasztják, melyek aztán álmosan, bódultan a fénynek repülnek. Egymástól néhány lépésnyire álló fegyveres emberek pedig ismétlő csövekkel a sokaság közé lödöznek. Az említett alkalommal az eredmény következő volt: 464 grúz (angolországi fogolyszerű madár), 11 szalonka, 143 fogoly, 2 bagoly és rémséges tömege egyéb mindenféle madárnak. Ha ezt olyatén városi hivatalnok vagy boltossegédféle vasárnapi puskások tennék, akiknek nincs módjuk, alkalmuk vadász- vagy lőszervedélyük kielégítésére, mert kevés az idejük, még ilyenektől is megbotránykoztatónak tartanók. De az olyan milliomos különc lordoknak, akiknek módjuk volna igazi nemes izléssel üzni e szenvedélyt, azoknak e kicsapongás már valóban megbocsáthatlan.

A LUDAS, VÉRTÓ, MEG RADENOVÁC

(Kirándulási emlékek)

Egy a fehér-cselédben nem igen válogatós barátom, ki olyan boldog, hogy neki minden nő tetszik, azzal akarta⁵ kimagyarázni ebbeli igénytelenségét, hogy ő addig nézi, nézi a legrútább nőt is, míg valami szépet fedez föl rajta. És valami szép csak van mindegyiken, talán még Pasztranán is.

Valóban a természet „végére mehetlen” a maga jóságában. Megvan a maga jótékony törvénye még a másik szélsőség¹⁰ számára is: aki tudniillik csak a legszebbet válogatja. Hát ez utóbbi rendesen kifogyhatlan abban, hogy minduntalan talál egy legszebbet.

Nagyra voltam eddig én is a velencei tóval. Beszélhetett nekem bárki a Sárretről, az ecsedi lápról; mindegyiknek csak¹⁵ az volt a válasza: „de mi ez mind a tenger — azaz hogy a velencei tó sima tükörkéhez képest?!”

Mert az való is, hogy mi haszna a vízi madarak teméntelen sokasága, ha nem lehet hozzá férni a gázlók, ingoványok regeszerü tévegében? Eredményesen csak oly vizeken lehet²⁰ vadászni, amelyek csolnakkal széltében-hosszában járhatók. Eredményesen és hozzá még — kényelmesen is. A velencei tóban minden együtt van: vadak sokasága, kényelem, a fővárosi közelség, a táj szépsége, ami nádasok körül nem mindennapi „ganérung”

²⁵ És csak most, itt egy másik „legszebb” csillogó hullám ölen ringatózva tudom, hogy mit is jelentett a gárdonyi részt legszebben köritő dombláncolat?

Mert egy három öles póznával csónakot hajtani még a fővárosi csónakász-egyület tagja se tud: de ha tudna is, mit használna ez itten?³⁰

Fogadni lehet rá, hogy mint a ketreben nevelt oroszlán, ha egyszerre a Szahara közepén elszabadulva, a végtelenben találná magát, úgy egy olyan városi kalitkájából kiszabadult kanáriszerü kiránduló, a velencei tó helyett itt a „Ludas”³⁵ közepére érve, egyszerre csak szorulni érezné a mellét, és tán

nem is szégyellené megvallani, hogy — „szeretne másutt lenni.”

Akár a nagy-oceán közepe! Ugyanaz a döbrentő, nyomasztó érzete a teljes elhagyatottságnak. Csak ég és föld, azaz hogy
5 viz, annyival rosszabb az oceánénál, hogy azt meg lehet uszni, (ha tudsz,) — ezt pedig se lábolni, se uszni! Azután ott elláthatsz messze, szemed keresgélhet valami mentő deszka-szálat a csalókán csillogó távolban, — itt be vagy zárva fejed fölé boruló nád és sás csatornába, melyek kérérlhetlenül
10 hallgatagok, viszhangtalanok, némák, mint a Chartreuse sötét cellái s csak a memento morit sugdossa füledbe valami tola-kodó „kombináció” sejtelve, mit bár elűzne az a szemtelen szunyog, mely elővéteti veled pipádat, hogy egykissé hangold is föl vele szorongó kedélyedet és elriaszd az arcodat már éle-
15 tedben peccenyének néző éhes ostromló hadat, és ekként egyszerre „két — szunyogot üss” . Miközben palástolhatlan aggodalmad meggyült gőzkatlanát szellentyüzendő, hátra fordulsz a lélekvesztődöt hátul nesztelen művészettel toló és csónakod farán vitorlaként fölmagasló halászodhoz, hogy —
20 tudja-e jól a járást? Teringtett! Ha itt eltévedne az ember! Hiszen nem látszik semmi tájékozó pont; se falu tornya, se hegy, még csak távoli gulya-kolomp vagy kutyaugatás se hallik a végtelennek tetsző pusztaságban. És ez a nádcsatorna, ez a kisebb-nagyobb átjáró, vitzükör, mind egyforma, semmi
25 megkülönböztető sehol.

De hát hiszen épen ezért megint ez a „legszebb”, — lega-lább olyanak, aki (mint magam is) már tizenkét éves gyerek korában hált erdön, állt öreg vadra lesen, gázolt olyan fekete vizü mocsárookban, hogy három éjen át nem tudott az egész
30 háznép aludni — vakarózása zajától. (Vannak ugyanis oly természetü mocsarak, melyek kátrányszerü ingoványától három napra megkapja az ember azt a betegséget, de persze csak ártatlanabb, — nem ragadós minőségében, melyet né-pünk, talán gúnyból, „nemesség”-nek nevez.) A veszély neveli
35 az ingert, gyarapítja a nimbuszt, fokozza a vasárnapi vadász „anch' io sono” önértetét.

Ez a tó nem lehet olyan nagy, mint a velencei, mely a földrajz szerint az ország harmadik tava; de mikor a partja elvész szemeid elől, pedig az csakhamar elvész; mikor bezárul
40 mögötted egy, két, három, majd egy tucat sáskapu, e nádrén-geteg a maga végetlennek és kitanulhatatlannak tetsző téveg-

szerüségében, döbbenetes kilátástalanságában, a tájékozás teljes hiányában — óriásival *nagyobbnak* tetszik amannál a szelid, nyájas képű víztükörnél, mely már ennél fogva is szent Hubertben járatlanabb városi kirándulók, „puskával kódorgó”⁵ emberek számára látszik alkotva lenni.

Aki nemcsak uszni, de csónakot tiz lépésnyire hajtani még lapáttal sem tud, pedig a vadon erdők fiait többnyire mind ilyenek, azokban föltámadhatnak aggató gondolatok.

Aki miben járatlan, abban csak félénken tapogatózik. Az¹⁰ ujonc is kapkodja fejét, míg megtanulja, hogy az ezereedik golyó talál.

Olyanforma ez a különbség, mint a Balaton tava és a magas Tátra vidéke között. Milyen nagy a különbség a kettő között! És mégis nemde szép mindakettő? Amaz a nyájas, szelid,¹⁵ emez a zordon, fenséges szépség.

„Piros rózsza, fehér rózsza,
Szőke leány, barna”.

De a hálaérzet azt sugallja, hogy ezuttal inkább lemondj a rettenetes hősies elszántság dicsfényében való fürödés²⁰ kellemesen csiklandó érzéséről, és a helyett megdicsérjed derék vízi beduinodat, igazi afrikai nyugalmaért, indián ügyességeért, mellyel csónakodat kormányozza és vadkereső virtuozitásával s egyéb bravourjaival megment a szörnyű botránnytól, hogy mint „schneider” találkozzál össze két társaddal,²⁵ kik a csöndes nádoceán távolibb világréselein próbálják a szerencsét. Mert ime itt van a másik előny, a meglepő tulajdonság, melyet e tavon a velenceivel szemben fölfedezünk. A dunántuli ember nyájasabb, pallérozottabb; de általán mindennemű sportszerű művelet terén hatalmasabb a keveretlenebb³⁰ vértű alföldi magyar. Kellemes, ha tapasztalhatod, hogy az itteni csáklyászok — és mindenestre a neked jutott példány — földadatuk megoldásában mint hajósok és vadkeresők még túltesznek az eddig úgy csudált dunántúliakon is.

Mikor csodálkozásodat fejezed ki, hogy miként lehet e minden tájékozást kizáró egyalakuság közepette eligazodni, azzal³⁵ az őszinte, igénytelen nyugalommal, melytől szinte ragad az emberre a bátorság, jegyzi meg, hogy — „hát bekötött szemmel nem kímél-e akármikor a tó kellő közepéről üstökösen a legközelebbi partra?”

A széltől pedig nemcsak hogy nem fél, de épen azzal biztat, hogy ha szél támad, akkor esik csak jó vadászat, mert a vad a nád suhogásától nem hallván neszünket, nem orront semmit — és jobban bevár.

⁵ Pedig ismeretes dolog, hogy csak a cigány gyűlöheti jobban a szelet, mint a vadász. Vizen és sikon, erdőn áll e szabály; de itt, e két öles magasságu náderdő közepette, egy közép erejű szél csakugyan nem okoz hátrányt.

A tágas sik vizek itt ritkábbak, mint a velencei tavon. Talán ¹⁰ ez is *egyik* oka e tó ama legfőbb, legértékesebb sajátosságának és roppant előnyének, hogy míg a velencein a szárcsa tiszszerezen több a kacsánál, itt megfordítva csaknem merőben kacsák kelnek előtted. És mekkorák, mily nagyszerűek! Milyen közel, — mivelhogy az ugynevezett lyukak, zugok többnyire szűkek, ¹⁵ és az ügyes csákyász meg tudja csalni őket. Az elsőt csakugyan nagy elbáméskodásunkban nem tudtuk „lik iránt venni” Talán épen e közelség miatt látszanak olyan tuzokszerű óriásoknak. Igazuk van az itteni vadászok „hosszu asztala” tagjainak, akiknek szavuk járása, hogy „itt a kacsák a csónak ²⁰ orra alól kelnek” Két-három más ilyen közel kelő gácsérre azért nem ló a vendég, mert rég nem vadászván, kijött már a „kapásban” lövésből; amint pedig a vad a magas nád fölé kapaszkodik, már lemondunk róla, azt véljük, hiába, jól tudva, mily boszantó, ha a nád közé esett zsákmányt nem ²⁵ lehet onnan kihozni. Velencei halászaim ugyanis ezt soha még csak meg sem kísérelték, mondván, hogy oda menni lehetlen. Hát az meglehet, hogy talán ritkább, gyöngébb levén a tors, nem bírja meg az embert, vagy hogy kevésbbé ügyesek. De a te derék „Csipak”-od (így híjják emberedet, pedig úgy néz ³⁰ ki, hogy ha Bu-Amema bir e külsővel, hát talán kiveri a franciát Algirből) már nem állhatja, hogy meg ne kérdezze, miért nem lósz?

— Mi haszna lőjjelek, — mondod — a sasoknak; hiszen a nádból nem lehet kihozni.

³⁵ — Hajnye, az antiját annak a kacsának, csak tessék lőni bátran, kihozom én, ha csak leesik.

Erre épen fölkel egy gém, azt gondolod, ezért nem lesz kár, s leszállítod a nád közé. Embered csak szedkelőzik, a csolnakot a nád közé tolja, eltűnik a sűrűségben. Meg kell ígérned, ⁴⁰ hogy neki adod a gémet. A mennykőbe, hogy ne adnád, még ha kacsza volna is! Mert a szegény pákásznak jó pecsenye a

gém is. És egy negyed óra múlva, mikor már kezdesz szurkolni, hogy ha ez az ember most kivételesen — benn talál maradni a szurokban, hát akkor istennek ajánlhatod lelkedet, — egy negyed óra múlva már hozza a rőfös szárnyu gémet. Ugyanezt⁵ a bravourját még egy pár kacsán nyilik aztán szerencséje gyakorolnia. Aztán már talán menne a dolog szerencsésen, de kiértünk egy roppant széles tengerre, ahol találkozva többi társainkkal, elindulunk tervszerűleg szárcsát keríteni. A velencei tavon ez a legvidámabb neme a mulatságnak, mely ugy¹⁰ aránylik a nádas utcái közt lesve, cserkelve üzött komolyabb és ugy gastronom, mint sport szempontból értékesb időtöltés-höz, mint ama vidám felvonásközök, melyeket a cirkus bohócai töltenek be tréfás, olykor bravouros mutatványaikkal. Szegény szárcsáról a „nagy” vadászok mély megvetéssel szólanak.¹⁵ Pedig a tó e nélkül olyan, mint a ház fecskéfészek, a család gyermek, a nagyuri ház udvari bolond nélkül. Nélküle kissé egyhangu a tavi multság, de ahol sok van, hát rendkívüli élénkséget hoz a társaságba. Mindenütt azonos tulajdonsága, hogy szeret a part mellett, sik részeken nagy csapatokban²⁰ legelészni. A nádasból kifelé tartó csónakokkal, a szelet is a hadargás számításába véve, ügyes csáklászok ugy be tudják keríteni, hogy amint azután befelé igyekeznek, egy némelyikre 80—100 lépésnyiről a fegyvert és vadászt próbára tevő szép versenylovések esnek. De mert itt igen is nagy a sik víz,²⁵ és a szárcsa ezen tavon átalán kevés, e kísérlet is rosszul fizet.

A lövemény mennyisége mindegyik részen igen szerény. A csata el van vesztve, de csak ugy mint a marengói a nagy Napoleon által, ki azt megujitva, még naplement előtt megnyerte.³⁰ Hátra van még a „Vértó”, egy a palityi fürdő szomszédságában terülő, mintegy ötven holdnyi sik víz, mely e rettenetes nevét valószínűleg a rajta uszkáló vadak bizonyos veszedelmétől kapta. Mert egyébként ugy tűnik föl szemünkben, mint egy kis darab Otahaiti, a zavartalan földi boldogság,³⁵ az örök béke menhelye.

Egy vadász és költő egyesült képzelme alig találna itt még valami kívánni valót. A tó partján sűrű akác- és fűzerdő rejtegeti a nyájas kis nyaralót, melynek ebédlöje ablakától egy jó puskalövésnyire a tó széle, azzal a tündérmesébe illő⁴⁰ sajátsággal, hogy belőle a vad nemcsak kifogyhatatlan, de olyan szelid is, oly közelre vár, mint ezt sehol életemben nem

tapasztaltam. Lehet, hogy a víz kellő sekélysege és a vízi szárnycsapatások inyének legkedvesebb eleség nagy bősége okozza ezt. Egy vidám vadászebéd alatt folyton ingerelte szemeimet e csaknem házias fesztelenséggel uszkáló, legelésző vadak sokasága.

Ez bizony a házi gazda féltékenyen őrzött vadkamarája. Ide nem hocsát senkit, és maga is csak nagy ritkán, végső esetben durrant közéjük. A bácskai uri osztály vendégszeretetének nagy a hite, de én azt tapasztaltam, hogy az sokkal jobb még e jó hírével is. Ki nem ismeri a vadász-szenvedély önzésének ama törvényét, hogy később talán a feleségét engedni át, de nem a biztos vadállást? És e kis vadászéden birtokosa éppen kedves vendégei számára tartogatja e vadmenhelyet!

E sorok írója is részesült e kedvezményben, s egy félóra mulva nem is Marengo, de Auszterlic napját látta lenyugodni a palatyi nyáros mögött, s aznap este a szabadkai hosszú asztalnál két, nálánál sokkal jelesebb, hiresebb vadász társa által, mint „fővadász” — így nevezik őket a nap hőseit — lett bemutatva a társaságnak. Olyan dicsőség egy városi kiránduló puskásnak, melyre eszébe juthatnak a görög olympi játékok nyertesének szavai: Halj meg Diagoras, mert több ilyen napod nem lesz az életben!

Pedig bizony — ezuttal legalább — kár lett volna, mert a hallatlan szerencse másnap ismétlődik! De ez csak is e tájon történhetik, ahol a vendégszeretet, barátság, általában a kedély melegét ily magas hőfokon tartja az általános anyagi jólét. Általában aki valamennyire köröszül-kasul vadássza az országot, azt tapasztalja, hogy a fekete földön melegebb keblű emberek laknak. A bőség nyájaskodókká teszi az embereket. Föltűnik ez észlelet kiváltképp, ha például a Kis-Kunság után a tiszaparti vidéket vagy e tájéket látogatja meg az ember. A Tiszaparton Borsodtól le Szegedig — aztán meg a Bácskaságban — aránylag legkeveseb dolga van a birónak, a közbiztonság nagyobb, mint bárhol magyar lakta vidéken. Egy uri tanyára — meglehetősen mélyen benn a pusztaságban — betérve, kérdésemre, ha vajjon nem kell-e itt tartani szegénylegény támadásától, mosolyogva felelé az uri gazda: hiszen azok őrzik a tanyámat!

Hát hiszen hatvan ezer ember csak meg is élhet ilyen és ekkora darab földön. Van belőle nem kevesebb mint tizenhét négyszög mérföld! Nagyobb mint egy némely német herceg-

ség, csak valamivel kisebb, mint az előbbi Montenegró suverain fejedelemség.

Már hogy e 17 négyszög mérföldnyi határban a szárazföldi vadászatnak is mennyi és mily hálás tere nyílik, arról fényes⁵ tanubizonyságot tehet a körülmény, hogy a vadászok hosszú asztalának elnöke (Krisztoforovics) — mint már a „Vadászlapok”-ban is említve volt — körülbelül négy évtizeden át vezetett naplója szerint, mintegy *negyvenezer* darab löveménnyel számol be. Kisebb-nagyobb nádasnak, tocsogónak,¹⁰ ingoványoknak, hálás kacsaleshelyeknek itten „se szeri se száma” A mindenütt termékeny, néhol homokos tájon bőven van fogoly, fűz, nyúl, és volna róka is, de mivel ezt az ügyes, gondos vadászok nem engedik elszaporodni, hát azért igazán tömérdék a szaporaság a hasznosabbakból. Csak az a kár,¹⁵ hogy ekkora darab földön — Szabadka országban — Diána istennő rezidenciája, az erdő hiányzik. Vannak ugyan, még pedig nagy kiterjedésben, olyatén ligetes helyek, minő például a radenováci, melyeken a fa egymást kiabálja; nyilván a homok megfogása végett lettek ültetve. Ezek fiatalosaiban²⁰ nyáron át ugyancsak foly a foglyászat, télen át kopózás. És megvan az a nagybecsű előnyük, hogy eshetik naphosszant, pár óra múlva fölszárad a homokos talaj és szabad a pálya megint. A lakosság jó módu, még a földmives sem szorul arra, sem nem oly kapzsi, hogy a vadat törrel elfogdossa. Ez még²⁵ egy megmaradt boldog oáza annak a régi magyar Kanaánnak, mely már épen nem fulad meg a zsirjában, de azért még mindig van mit aprítani a tejbe.

ADALÉK RÓKA KOMÁRÓL

A vadak között alighanem a róka a legnépszerűbb alak, az egész állatvilágban pedig az oroszán után a legérdekesebb. Mert amint ez utóbbi az erőnek és bátorságnak, úgy ő a
5 másik legbecsebb tulajdonnak, az érznek, fufangnak állati megtestesülése. Amaz a hős, emez a diplomata, tehát a két legfontosabb szerepet töltik be a földi élet mozgalmában.

Bizonyos, hogy legszivesebben halljuk ama vadászkalandok, élmények elbeszélését, melyekben e két, egymástól oly merő-
10 ben s átellenesen különböző természetű állat a főszereplő. Sőt hogy regény vagy éposz hőséne a róka az alkalmasabb, mutatja a „Reinecke”, fölülmulhatlanul remek, mulattató meséje, mely a nyugoteurópai szellem fölényének minden más fölött kétségbevonhatlan örök bizonyítványa marad. És szinte
15 megfoghatlan, hogy annyi selejtesebb idegen termék helyett ez élévülhetlen és a nagy tömeg számára is oly élvezetes olvasmány még máig nincs megfelelő fordításban irodalmunkba átültetve. *Rákosi Jenő* hozzáfogott egy izben, és nagyon jól tenné, ha befejezné, annál inkább, mert megvan már hozzá
20 nagyuri módja is, hogy e munkát önmagának is élvezetet nyújtó szenvedéllyel, műgonddal végezhesse, amire nem minden magyar író képes.

Az alattomos ravaszság, melyet emberben megvetünk, egy állatban mulattat bennünket s tetszésünket nyeri meg. Szinte
25 szeretnők, ha a róka még annál is ravaszabb volna, milyenek eddig tapasztaltuk, hogy még inkább gyönyörködünk benne, mint valami ügyes komikus vagy intrikus játékán. A népmonda ennél fogva itt is, mint általán előszeretete egyéb tárgyainál is, egy kissé toldja, nagyítja róka koma képessé-
30 geit, és nem könnyű a róla szóló legendákban megállapítani a költészet és való határait.

A legtöbb adalékot fölőle oly emberek szolgáltatathatnák, akik éjt-napot erdőben, pusztán töltenek; szegény, egyszerű tó- és kukoricacsószók, erdőkerülők, akik nem eléggé tudósok

és szellemesek arra, hogy megfigyeléseikből a tudomány számára alapos következtetéseket vonjanak le, azt maguk leírják és a természettan rendszerébe illesszék. Arra pedig, hogy a vadak és épen oly körmönfont álnok gonosztevő, oly Moltkei⁵ nagy titkolózó életéből, mint a róka, valami titkot lessen el, csak oly ember képes, aki egy félszázadon át folytatott nomád, vadon életben úgy szolván együtt lakott a vadakkal és szenvedélyes érdeklődéssel figyelte meg szokásaikat, számtalan átvirrasztott éjszakákon.

¹⁰ Életem javát ily emberek közt töltvén, tőlük a róka jellemrajzára vonatkozólag sok érdekelt hallottam. Mellőzve a humorisztikum kedvéért fölhalált vagy kinagyított kétes meséket, a föltevések közül, melyeket komolyan hinni látszottak, megemlítek itt néhányat, melyek talán a vadász-körökben¹⁵ sem igen ismeretesek.

Oly erdőkben, melyekben kopókkal gyakrabban vadásznak, a vén róka folyton a legsűrűbb részeken át bujkálva, egy körben előre sietve, utóbb *hátról* kerül a kutyának és így őt kijátszva, mintegy nevetve kullog utána.

²⁰ Télen át, mikor a nagy hóban letiport mély utakon járnak a nyulak, két róka egyet értve vadász a nyulakra, olykép, hogy az egyik gyakori púgatással formailag hajtja a nyulat, a másik meg egy a gyalogutra hajló fenyőbokorban elrejtőzve leskelődik és az odaérő fülest elkapja, s aztán a prédán ketten²⁵ osztoznak.

Megsebesülten, ellőtt lábbal, három-négy, magánál jóval nagyobb kopót tiszteletteljes távolban tud tartani magától. A hozzáképest óriási kopók remegnek a dühtől és félelemtől, a vadász nem győz álmélnodni e jelenet csodáján, biztatja³⁰ kutyáit, de amint egyik a rókához közelít, soha máskor nem hallatott, leirhatlanul kinos vonítással szökik félre és dugja orrát a fübe, kapja farkát lába közé, és hempereg fájdalomában. A róka oly okos és ügyes, hogy azonnal a kutya orrát harapja meg, ami borzasztó kint okozhat az ebnek. Végre a³⁵ vadásznak kell beavatkoznia és egy rögtönözve vágott nyers husággal többször végig ütni a róka derekán, s ezáltal ebeit fölbátorítani, míg ezek egyike elkapja a róka torkát és azzal aztán — vége neki.

Télen, kemény fagygal, a Malpertuis várának nyílása elé⁴⁰ lesbe álló vadász kopogó lépteit hallva, ki nem jön lyukából, míg a vadász eltávozásáról meg nem győződött. Célszerű ilyen-

kor halinacsizmával menni ki, s egy parasztot vinni magával, aki nagy kopogós csizmáival eltávozván azonnal, róka koma így megcsalódik.

Mindezeknél azonban újabb és a róka fufangját szinte 5 hihetlen finomságban tünteti föl egy történetke, melyet nem rég hallottam egy nem vadász, tehát egészen közömbös egyéniségről, aki legcsekélyebb hajlammal sem birhatott arra, hogy Reinecke ur legendaszerű ravaszságait költőileg kiszínezzze.

10 Egy felvidéki gazda egy kölyökróka birtokába jutott, s azt udvarán láncon egy e végre készült kis ólacszában tartotta. A róka valamely csinye vagy kalandja közben megsebesült s egyik lábára sánta maradt. Mikor már teljes kora lett s vasnyakraalójából kinőtt, újabb ilyen s már végleges vaspe- 15 recet kapott nyakára.

Egyszer a faluban csak fogyni kezdenek a baromfiak. Majd ez, majd amaz a gazdasszony panaszkodik, hogy reggelre hiányzik egy pár csibéje. Gyanakodni kezdenek a komára, és figyelemmel kísérik, de reggelenként ő kigyelmét mindig ott 20 találják a ketrecében, vagy előtte, nyakán a vascsattal, melynek láncza szilárdul oda volt erősítve a rácsozathoz.

De nulla dies — illetőleg „nox” sine linea. Minden reggel hiányzott egy pár csibe, néha több is a faluban. A gazdasszonyok közt forradalom volt kitörőben. Reggelenként oda gyűl- 25 tek a ketrec elé, és szidták Ravaszdit, mint az afrikai duarok lakói a verembe ejtett oroszánt. De ő kelme úgy aludt mind a két fülére, mint a legtisztább lelkiismeret. Óla mélyébe vonult s meg nem mocçant, szemeit ki nem nyitotta semmi-némü csufondáros szidalomra.

30 — Ugy tetszik, mintha a bendője szokatlanul puffadt volna, — jegyzé meg egyike azon adomabeli sváb ivadékanak, akiről főnmaradt a mondás: dumm száma schond, aba pfiifi számer á!

„Lássuk a bendőjét!” kiálták erre többen, s a jelenet hason- 35 litani kezdé ahhoz, melyben az Antonius által fölizgatott római nép követelte Julius Caesar végrendeletének kihirdetését.

Kihuzták az ólból, s akárhogy huzódzott s igyekezett 40 összetöpörödni, megtapogatták a hasát, s az bizony oly puffadt és kemény volt, akár a dob.

Ez mégis csodálatos! Ennyit ez itthon soha enni nem kapott.

Csak úgy a vasnyakra való szabályszerűn állott helyén, a lánc ~~rendben~~ volt, s tanuskodott az „alibi” mellett. A gyanu erős volt, de a bizonyíték hiányzott. Lehetlen volt föltenni, hogy a róka elszabadulhasson láncával együtt, vagy hogy a gazda maga bocsássa szabadon a kedvenc állatot.

De a folytonos kárvallás is türehtlen volt, s többen különböző pontokon elrejtözve lesbe álltak. A Reinecke még így is üzte egy darabig rabló-garázdálkodását. Hanem végre mégis rajta vesztett. Egyszer szokatlanul elkésett; ki tudja minő kalandban járt a falubeli szukák körül. . . denique már ~~El~~pirkadni kezdett, mikor majd a földig érő bendőjével haza ~~El~~felé tartott. Így az összeesküdtek egyike észrevette egy padlás ~~El~~sablakból, és csalatkozhatlan legsajátabb két szemével látta, amint Ravaszdi hazaérve ketrece elé, az ott heverő ~~El~~lánckamarkát első lábai segítségével szépen a nyakára huzta, helyre ~~El~~szigazgatta és aztán zsupsz be a hálókamarába.

E szerint hát a nagy rejtély meg lett fejtve. A vasnyakék nem ~~El~~volt eléggé szűk, ő abból ki tudta huzni a fejét. Ami még hagyján. De hogy el nem ment világga, arra számítva, hogy ~~El~~sánta II lábával tán meg sem tud élni a vadonban, és jobbnak látta a ~~El~~falubeli ólak közt maradni, elámitva a világot azzal, hogy ~~El~~mindig és pedig idejében visszament önkéntes fogságába. ez aztán a magasabb, egészen modern amerikai, üzletszerűen, realisan számítani tudó eljárás!

Mit ~~El~~nem adott volna ez állatért egy természetbuvári hajlamokat ~~El~~tápláló uri ember? Mi örömet téritette volna meg a lázongó ~~El~~ó falu kárát, csak hogy további észleleteket tehessen a Reinecke ~~El~~kek e III. Napoleonjával. De hát vannak emberek, akik a ~~El~~szent István dómot szeretnék — fehérre bemeszeltetni. ~~El~~Kinos ~~El~~főladatot teljesítek, de tartozom úgy adni a történetet, amint ~~El~~v vettem; a hitelesség teljessége végett meg kell említenem, ~~El~~hogy az biz úgy történt: a föllázadt falu népe a félreis- mert (rótróka) lángészt menten agyonverte!

A VADÁSZNAK is, csak úgy, mint a gazdának, vannak jó, rossz esztendei, a termés minőségéhez képest. Természetesen, ezt megint főleg csak az igazi ős vadászra kell értenünk, aki 5 igazi vadra, nem pedig tenyésztett, szelidített házi állatra vadász. Aminthogy az oly gazdának sem sokat „aggat” az időjárás, aki „üvegházzal” dolgozhatik. A hatalmasok hatalmasan cselekszenek. A vadaskertek tenyészetének nem sokat árthat a kemény vagy hosszú tél, a vadon szaporodó vadban 10 azonban már sok kárt tehet.

Azért ugyan távol vagyok attól, hogy a földi hatalmasok vadaskerti multságainak viruló szőlőfürtjeit „savanyu”-nak nevezzem. Élvezetnek bizony nagyszerű, olimpilag felséges lehet. Fájdalom, csak „lehető”-ről szólhatok, miután úgy 15 vagyok vele, mint az adomabeli cigány a sonkával, aki csak beszélt egy olyan emberrel, aki látott valakit — sonkát enni!

Széles nagy Magyarországon, noha egy negyed század óta keresem az alkalmat rá, nem juthattam hozzá, hogy egy ilyen nagyuri időtöltés szép kertjébe bár csak „vas korláton” néz- 20 hessek is át, ha egyébért nem, legalább hogy leirhatnám más szegény polgár emberek számára, hogy ezek is elmondhatnák a főnnebi cigánnyal, miszerint jelen nem voltak ugyan, de legalább olvasták leírását, és ezt a drágalatos mézet legalább üvegen át nyalogathatták . . .

25 Mert ha vadászatnak kevésbé, de multságának valóban gyönyörűségteljes, igazán isteni lehet egy ilyen nagyuri vadászat, melyen az illető résztvevő tán már közelebb áll a mennykövező Jupiterhez, mint a vadállattal szemben egyenlő sokszor csekélyebb biztonsági esélyek közt életét kockázó ember- 30 höz! . Milyen szép dolog az például, mikor az oroszországi udvari vadászatokon minden ilyen magas vendégnek megvan a maga előre kijelölt medvéje, úgy, hogy a hajtók is mondogatják: „ez az N. N. gróf vagy herceg — ez a külügyér N. N. medvéje.” — És csak az hiányzik, hogy e más közönséges

halandó iránt oly goromba fenevadak beszélni tudjanak, és kötelességszerű elvonulásuk alkalmával fennen el is mondják, azaz hogy bőgjék: „ave caesar, moriturus te salutem!”

Hát aztán Diana, Nimrod nem föld alá bujhatnak-e szégyel-⁵ letükben, aminthogy csakugyan oda is bujnak, olvasva, hogy ebben s ama pagonyban N. N. főúr azon egy állásban, egy rövid óra alatt 50—60 darab őzbakot vagy ugyanannyiszarvasbikát ejtett el, mind szabályszerű golyólövéssel, hevederen találva!?

¹⁰ Holott más hazai vagy akár az amerikai őserdőben kullogó vadász olykor a nyelvét ölti ki éh-, szomj- és fáradságtól lihegve, míg egy-egy ily királyi vadat ejthet el.

Hát biz akárki mit beszél, hogy ne illenék erre az élvezetre egyik jeles operaszövegköltőnk híres verse:

¹⁵

Szép dolog a szőlőszedés,
Mulatsághoz hasonló.

Ami pedig a művelet költőiségét illeti, az éppen tagadhatlan. Hiába, a fényben mindig több a szép, mint a szemétben. A fényes fogatok, a pompás lakoma künn a szabadban, vagy az erdei kastélyban . . . A vadászok regényes, festőinél festőibb²⁰ öltözetei, rózsás kedélye, elégtelenségük vidám hangulata .

Mindezektől a mi szegény polgári orraink „foghagymásak”

Hja, ha én is nem magyar, de francia, angol vagy akár szerb író volnék

²⁵ Vagy ha annak a derék szerb-magyar hazafinak, aki évenként a szerényebb keretű fogoly-, nyul- és kacsavadászat élveiben részesít, nagyobb kiterjedésű erdei volnának.

De hát nincsenek s e szerint én ez idén is csak a szabadkai határ demokrata sikségainak nyárspolgáriás fogoly-, fűrj-³⁰ és szárcsavadászatairól énekelhetek.

No de hát ennek is megvan a maga, habár csak vigjátéki költészete, mely hébe-hóba, és éppen nem kedélyessége hátrányára, az operettek divatos bohózszerűségébe csap.

Példának okáért, midőn már néhány nehéz körülmények³⁵ közt, „rosszul kelő” nyulat, foglyot ugynevezett „szép lövésekkel” leszedtünk, egyszerre a fürge vizsla vigályos helyen, szép füves tisztáson megmered; oda állítjuk magunkat „Nero” háta mögé, azzal a bizonyossággal, hogy no most, ami itt kél, az nem egyszer, de kétszer hal meg, ha

fogoly, még fönn a levegőben: és a fogoly ugyszólván orrunk előtt, lövésre a lehető legszebben fölrebben, röpül egyenes irányban; durr, durr! mindketten rákettezünk és a fogoly úgy elmegy, mintha csak egészségére vált volna söréttöltésünk izgalmas zuhanyfürdője! Egymásra nézünk, egy darabig némán, csodálkozva, azután egyszerre olyan harsogó kacajra fakadunk, amit csakugyan nem adnánk azért a fogolyért, melyre természetesen azonnal ráfogjuk, hogy annak minden okvetlen úgy is boszorkánynak kellett lennie.

¹⁰ De az elégtétel nem marad ki sokáig. Közvetlen utána egy nyúl ugrik ki, de szomszédom úgy meglövi, hogy úgy marad ott, mintha puskájából nem is sörétet, de egy nyilat lőtt volna ki, mely a „levéllel” gyorsan izgódó futárt a földbe szögezte volna.

¹⁵ Egy „másik” vadászmesze szerint ugyanis minden kutya azért kergeti a nyulat, mert hajdan egyszer, mikor még barátságban éltek, egy értékes levelet a nyulra, mint rendes postájukra bizván, a nyul azzal örökre megszökött és többé nem tért vissza. Ezt a levelet keresik rajta máig is!

²⁰ Mert van különbség a vadnak elesése közt is, ami szintén járulhat a lövés szépsége vagy közönségessége fokozásához. Néha a nyúl, keresztbe löve, sik fűvön vagy havon féloldalra fordul és úgy szánkáz tova még vagy husz-harminc lépésnyire széleseben. Ez már aztán azonos azzal, mikor a huszár úgy vágja ketté a kulazér nyakát, hogy annak a feje még egyet ²⁵ ugrik is föl a levegőbe, s csak azután pottyán le a földre. Micsoda passzió ez!

A fogoly néha kalimpáz, máskor fejfel jön alá, majd meg a lövés után elkezd fölfelé törekedni a napba, s egyszer csak ³⁰ megindul lefelé, s mire leér, meg van meredve. De legszebb, mikor a lövésre farral fordul előre s úgy esik le élettelen, mintha a puskaszót se hallotta volna. S kényelmes is, mikor az ember nem kénytelen messze keresgélni a megfutamodott sebzett vadat, hanem megtalálja azon ponton, ahova leesni látta.

³⁵ A fogoly-vadászat nem jár sok különös esetleggel, kalanddal, de képének hangulata a legderültebb mindenek között. Talán el lehet mondani, hogy az egész emberi életben nincs ennél vidámabb foglalkozás. Hiszen már égboltja igazán homéri!

⁴⁰ A nyár tetőpontján, a nap delelő szakában, tündöklő verőfényben van igazi szabályszerű ivadja, délibábos rónákon, fiatal vágásokban, aranyárga tarlókon, melyeken mint a

zongora húrtartói, nyulnak el hosszan a dus buzakepék; haragos zöld, buja sarjban, ahol vigan ugrádoznak a rét tréfás clownjai, a fürge szöcske gyerekek, — és abban a kegyelmes augusztus hóban, melyről konstatálja az egészségügyi száma-⁵ dat, hogy abban hal meg legkevesebb ember.

És ha már éppen a sűrű pufogatásban telik kedvünk, hát ott van a pazar bőségű nádas, az ő megszámlálhatlan kacsa-foltjaival, fekete szárcsa fellegeivel. Ha szarvasbika, zerge és őzbak nincs, hát — vízi madár is megteszi. Itt van a ludasi¹⁰ tó, a vendégszerető szabadkai határban, nem akkora ugyan, mint az ecsedi láp, még tán akkora sem, mint a velencei, de ha nem látjuk a partját, két öl magas nád utcái között tévelyegve, csak oly végtelennek tetszik, mint akár az oceán. Ez a komoly, az óriás, a gazdag London a nádasok közt. Cityjének¹⁵ egy-egy zugából olyan tőkekacsák kelnek ki, mint egy-egy gunár-lúd. Alig bírnak fölkapaszkodni a magas nád tetejére, mialatt könnyü őket célba venni még az olyan városi puskásnak is, aki tíz év alatt fogyasztván el száz töltényét, nem csoda, ha elszokott a kapásban lövéstől.

²⁰ Hát aztán, ha a kapásban való lövésben gyakorlatlan puskás egy bukó récére akad, milyen nemulass van ezzel? Ez a legdrágalátosb faja a vadkácsának. Értékét fokozza, hogy valódi ritkaság, husa a legizletesebb. Ha csak szárnyazva van, vagy csak gyöngé lövést kap, viz alá bukik és az alatt²⁵ menekül gyorsan, hogy a csónak alig éri utól. Két-három percben kidugja az orrát, hogy levegőt szivjon be, de ami látható belőle, az nem több, mint egy fél hüvelykujjnyi. Már azután, ha erős szél kotorja a hullámokat, ha nap sem süt, az acélszinü víztükrön tessék észrevenni és meglőni, mikor³⁰ ez a parányi sötét csőr alig több, mint egy pár másodpercnyre fölbukik . . . !

És később, a tónak ama terjedelmes sik vizén, melynek tápdus sekélysege csalja oda a szárcsák ezreit, megérheti akárki, hogy a puskája csöve az olvadásig neki tüzesedik, ami pedig³⁵ már aztán a kiömlő vadász üdv netovábbja.

Hogy az embert ez a szerencse érje még a pazon adakozó ludasi tavon is, ez főleg a csónakot hajtó csáklyás ügyességétől függ, ha ugyan a vadász ebben maga nem jártas és szóval nem igazgatja emberét. A titok a megközelítés, illetőleg⁴⁰ megkerítés művészetében rejlik. A szárcsák a tó szélén ezernyi sokaságban feketéllenek és fölvertve vissza berepülnek a

rengeteg nádvárosba. A síkvizhöz legközelebb eső nádkapuk közt el kell találni azt, melyen át a legnagyobb tömeg vonulása történik. Mert az bizonyos, hogy — „durch diese hohle Gasse müssen sie kommen”, egyikén e szűk síkátoroknak fog-
5 nak visszatérni.

És akkor aztán legyen gondja az illetőnek, hogy az „embarras des richesses” meg ne zavarja. Vagyis: tekintse át még messziről a lövés esélyek sokaságát, és ne pazarolja el töltényeit a messzebb haladókra, de tartsa fenn azokat a közelebb
10 és jobban repülőkre. Ugy egy negyed óra alatt beteritheti a körülötte elterülő sík vizet lepuskázott szárcsák fekete köpenyével, melyet itt-amott egy-egy kacska is ékithet vitézkötés gyanánt.

A szárcsáról egyébiránt viz körül lakó „hires pecsenyepus-
15 kások” megvetéssel szoktak beszélni, de ez csak olyatén álszemérem-sugallta hósködés. Azért ez a szaporább és olcsóbb állat, ha puskacsövük elé kerül, nekik is csak — „non olet” Csoda-e, ha a nagy városból kéjkiránduló vadász nem kegyelmez nekik, legkivált az ivad végén, midőn a hártvásodó vizek-
20 ről szemlátomást eltűnedeznek melegebb hazába e szapora vándorok; az előbb oly élénk vásári zajos nádváros elnémul, és azután a vasárnapi vadász puskája „függ már a szegen megérintetlenül” megint a következő nyárig és szegény Tantalus csak a lapok sportrovataiban vadász — „elméletileg”, —
25 olvasván ott időnkint, egyik-másik nagy úr a maga erdeiben hány tucat nagy vadat hozott „terítékre”?

Az ő osztályrésze, öröksége: „toujours perdrix!”

VÁROSOKRÓL, FÜRDŐKRÓL, TÁJAKRÓL

A CSEH-NÉMET FENYŐERDŐK

Marienbad, június közepén 1863

Minden oda mutat, hogy a magyar népszellemnek kisebb mérvben sajátsága a tárgylagosság, mint például a román és 5 szász fajoknak. Még sok keleti rokonánál is alanyibb, aminek megvannak előnyei némiekből, de már, kivált szellemi alkotás terén, aligha kárára nincs. Már is igen érezhető a következtetés; míg ugyanis lyrája európai színvonalon áll, elbeszélő és kiváltkép drámai költészetének is még többnyire a lyrai elem képezi 10 fényoldalait.

E tárgylagosság hiánya világosan, vagy inkább sötéten mutatkozik népszellemünknek általán a természeti szépségek iránti szomorúan csekély fogékonyságában. Népünk, sőt költőink képzelmet is feltűnőleg kevésbé foglalkoztatják a 15 természet egyszerű és bájos, kellemes vagy borzasztó szépségei; s még mint híres utonállók szereplési diszitményének háttéréül is csak igen halványan, többnyire alig láthatólag vannak kifestve költeményeinkben. Ugyanezen érzéketlenség látható nem csupán a képzelem, de a való világában is. 20 Népünk, úgy az alsó, mint a felsőbb műveltségű, nem látszik örömét, lelki gyönyörét lelteni az erdő költői pompájában. Nem igen ültet fát sem gyümölcsnek, sem árnyéknak, s legfőlebb alunni megy a fa hűvöse alá a nyári rekkenőségben, de oda is csak úgy, ha nincs igen távol. Azontul nem igen jut eszébe, s 25 lombok és lugosok sehol sem ritkábbak mint pusztáiról nevezetes hazánkban.

Nekem — egyébként gazdag és hatalmas népszellemünknek e sajátossága gyakran föltűnt, és sajnosan esett e részbeni 30 élénkebb fogékonyságommal magamat kivételesnek éreznem.

De másrészt, nem tagadhatom, hogy nekem a természeti 35 tünemények és tárgyak iránt érzett, s úgy tetszik a nálunk szokottnál elevebb fogékonyságom szerfölött sok gyönyört okozott. Hanem meg is lakoltam érte azon közönyben, mely ugynevezett verseményező kísérleteim iránt nyilvánult a közönségnél. Míg a borkulacs, makrapipa, kostók, juhász-

bunda, pusztai kutyám, kova-tapló s több efféle honi saját-
ságaink megéneklőinek tarka-barka, ripegő-ropogó rimkóvá-
csolmányai általános lelkesedést ébresztettek, ezalatt az én
szintén gyöngé, de tán kevésbé utáztatból eredt verseményei-
⁵ met úgy a könyvárusnál feledte a közönség, hogy be kelle-
látnom, mikép magán szenvedélyből irhatnék ugyan, — ha
épen „magánzó” volnék — akár mennyit, de ki is nyomat-
nom valóságos nemzetgazdasági veszteség lenne a papirosért.
A sajtosnak adhatunk olcsóbb készítményt is.

¹⁰ Denique mindamellet szerettem elmerengeni a virányos
réteken, a hullámzó vetéseken, s mindenke fölött a természet
illatos, árnyékos palotájában, a „boltozatos, titkos rengeteg
erdőkben”. Azonban annyira sem vitt a sentimentalismus,
hogy a vadászat szilaj gyönyöreit megvetettem volna. Sőt a
¹⁵ járással majdnem egyszerre tanultam meg a fegyvert is viselni,
vadra lesni vele s kisüttni, s érezni amaz ádáz elragadtatást,
melyet a vadak minél sikeresb ölése nyujt Nimrod fiának.

És mondhatom, életem legszebb, legtisztább örömeit, e
szenvedélyem kielégítése közben nyertem.

²⁰ Az igaz, hogy ez az első gyermekkori benyomásoknak követ-
kezése lehet, miután bölcsőm egy magányos erdei lakban rin-
gott, ahol játszó társaim és tárgyaim a vad virágok, a csörgő
patak s éneklő madarak voltak. Mert ami a vérbeli tiszta
magyarságot, sőt az egyenes ázsiai származást illeti, miért
²⁵ ne higyjem, hogy ennek folytonossága a sors különös játéka
folytán a legalsóbb rétegekben is előfordulhat, csakugy, mint
a cimeres családoknál? Már csak azért is, hogy következtet-
hessem, miszerint elvéve tiszta, tősgyökeres magyar ember
is birhat fogékonysággal a természet szépségei iránt, s ábrán-
³⁰ dozhat s érzeleghet a rózsá- és gyöngyvirágillatos, ingó árnyu,
lombos, homályos erdők sűrűjében, mint egynémely hirneves
fajrokona a csárdák fojtó büzében, az ingoványok egyhangu,
egyalaku unalomtengerében.

Vagy ami még nagyobb ritkaság: hogy lehet magyar ember
³⁵ is egyszerre csordultig telve honvággyal és mégis oly elfogulat-
lan, hogy az idegen föld sajátosságai közt a valóban nagyszerűt
is élvezhesse.

Igy jártam pedig az erdőkről táplált fogalomra nézve.

Bevándoroltam Magyar- és Erdélyország nagy részét,
⁴⁰ csak épen a felvidéket nem, ahol, mint hallom, vannak nagy-
szerű fenyőerdők. Szép és természeti adományokban leggaz-

dagabb hazánk tehát még ez ékességgel is bir. Mindazáltal, hogy ugy van, a fenyőerdőket sajátlag német erdőknek nevezhetném, annyira rokon az a német jellemmel. Részemről sokkal inkább éreztem magam fölött a német szellem nyomását egy ily fenyőerdőségben, mint magokban a német városokban. És olyannyira idegennek, ellenkezőnek találtam magyar természetemmel, hogy szinte megborzadtam benne.

Ugy tetszék nekem, mintha sűrű tölgy és csererdeink, járhatlan sűrűen összenőtt bokros, füves, virágos aljzatukkal, a szenvedély és indulatnak; — eme fenségesen magas, rejtélyesen homályos, megdöbbenőleg néma, templomilag tágas és tömjénes fenyőerdők pedig a mély és gyöngéd érzelmeknek, a fellengő magas képzeletnek volnának tanyái. És valóban még külalakilag is oly igen hasonlítanak a minden építészeti modor közt a legfönségesebbhez, a nyugoti keresztény szellem által a tökély oly magas fokára emelt csúcsíves góth szentegyházakhoz, hogy feléje közeledve áhitatra gerjed az ember, és beléje érve, e fehér márvánnyal vetekedő oszlopcsarnokban, melynek fresco boltozatát az égi homályba vesző zöld lomboszat képezi, térdre esni és imádkozni szeretnénk; ennyi ékesség és méltóság közt, ily ünnepélyes csöndben, ennyi valódi pompában az isten jelenlétét önkénytelen érezvén.

Valóban, ha a mi cser, ihar, tölgy és szilvegyületü erdeinket a természet palotáinak nevezhetjük, szintoly méltó joggal, s nem kevésbé találólag nevezhetjük e fenyőerdőket a természet megannyi templomainak. Nemcsak hogy az egésznek architektúrájában, az általa előidézett hatásban, de még a részletekben, a járulékokban is teljes a hasonlat. Az általam látottak mind sziklás talajon feküdvén, minden lépten-nyomon egy-egy ölnyi vagy még nagyobb bemohosult szikladarab sötétlik, melyek első tekintetre mind megannyi ravatalnak, egyszerűbb siremléknek látszanak, hogy az utas szinte a felirást keresi rajtuk. Hellyel közel egy-egy nagyobb szirtcsoport, hosszukás iveivel s üregeivel az orgonát, a szószéket, az oltárt látszik képviselni.

Járva e rejtély-homályos, hitregés erdőkben, ismét csak megerősödtem ama régi hitemben, hogy a népek hivatása a különböző időszakokhoz képest szorosan a helyiség, a fekvés minőségében határozódik, annak sajátságaiából következik ki. Világosan állott előttem, hogy e miriád sudárfa-tornaivaival égbenyuló erdős bércek népe küldetve lón szép művek alkotá-

sára a képzelem, a gondolkodás terén, s a nagyszerű építmények, a kölni, regensburgi és bécsi domok, a gőthei Fauszt-költészet, a classikai magas zene megértéséhez alkalmasabb kulcsot találtam itt, mint egynémely szórásálfeltevő, igen is⁵ messze tévedező s tulon tul tudományos commentárban.

Innen, hogy minden sajátlag nemzeti költőt könnyebben átért, illetőleg jobban élvez az olvasó, annak saját hazájában. Dantet, Petrarcat Olaszország citrom és narancsfái, sötétkék ege alatt; Hugót, Bérangert Párisban a katonák és nép közt; ¹⁰ Shelleyt, Ossziant a ködös, homályos Albionban; Petőfit a délibabos alföld gulya ménesei, távol nyargaló betyárjai, mélabús kútgémei közt; — az egy Shakespeare-t, mint az Istent, mindenütt, ahol ember van: a kerek földön, mi több, ahol csak tárgy van: a mindenségben.

¹⁵ Az olvasás és utazás ma általánosabb, mint valaha. A nyomda és a vasut mintegy kiegészítik egymást.

Részemről mondhatom, hogy a magát kis Athénné erőszakoló München üvegházai, tulhalmozott műnevezetességei kevésbbé leptek meg, kedélyemre csekélyebb mérvben hatot-
²⁰ tak, annál inkább, mert önkénytelen eszembe juttatták az egykori latin mondást: „zárjátok be a kapukat, hogy a város ki ne szökjék” — s untalan én is azt kérdém magamtól: emlék van özönnel; de hát — hol a nagy ember? — s azt hiszem, hogy a cseh-német fenyesek hatását még, ha a
²⁵ világot bejárnam, csak egy látvány mulhatná felül; — s ez? —

A pyramisok, Karthagónak romjai s a többi egyiptusi régiség.
Valjon meglátom-e őket is, és ha igen, leirhatom-e?
Homo proponit.

ÜTI JEGYZETEIMBŐL

I.

(Marienbad, jún. végén.)

Ha a műveltség tulajdonképen csak eszköz az erkölcsök
5 nemesítésére, ami a főcél: ugy azt mondhatjuk, hogy a cseh
nép műveltség dolgában meglehetősen előrehaladt. Valószí-
nűleg a természeti hajlamok is sokban járultak ez eredmény-
hez, de mert azt nehéz volna vegyészileg kimutatni, mennyi
része van ebben a természetnek, mennyi a tanulásnak, azért
10 csak hagyjuk annyiban. Elég az hozzá, hogy négy heti ott
tartózkodásom alatt nem láttam verekedést, még civakodást
sem, akár családokban, akár korcsmában; nem láttam egynél
több ittas embert, akkor is tanuja voltam, mint szörnyűködött
azon az egész falu népe, tartván őt olyforma szerencsétlennek,
15 mint mi körülbelül az örültet vagy bolondot, akit mindenki
kerül: pedig ez egyén is csak hetenkint egyszer vasárnap
délután szokta magát leinni. Nem loptak, nem raboltak
meg: de csak még nem is hallottam rá esetet, hogy valakit
megloptak volna. Pedig mind magam, mind sok ösmerősim
20 bezáratlan ajtóknál, nyitott ablakoknál aludtunk a marienbadi
fürdő-helyiségben. Hányszor feledtük tárcáinkat szobáink
asztalán, teli pénzzel, s azon mód leltük ott fél napi időköz
mulva, mialatt szobaleány, házmester egyiránt ki s bejártak
szobánkba. És ami legjellemzőbb, az egyszerű szegény nép még
25 csak nem is csinált valami érdemet abból, még csak büszké-
nek se mutatta magát azért, hogy ő nem nyúlt pénzünkhez,
melyet ha elvisz, már csak azért sem kereshettük volna raj-
tuk, mert szobánkba nem egy, de több szolgálsemély volt
járatos. Melyikre foghattuk volna? Egyik földim megdicsérte
30 szobaleányát e nálunk nem ritka resignatióért, és az —
neheztelni látszott, megütközvén, hogy ilyesmit benne fel-
tűnőnek találnak, mintha bizony ez nem a legrendesebb
dolog volna. Hiszen náluk az volna valami rendkívüli,
csodaritkaság, ha valaki eltulajdonítana valamit, ami nem
35 az övé; de az olyan aztán nem lehetne többé nemhogy szoba-
leány, házmester, de még csizmatisztogató vagy vízholdó

sem; és pusztulnia kellene nemhogy abból a faluból, vagy városból, de tán egész Csehországból, mert ahol csak megtudnák, hogy valamikor lopott egy gombostűt, megvetné és elfordulna tőle még a legutolsó targoncás is.

⁵ Honnan magyarázzam én meg magamnak e kellemesen ható gyöngéd becsületérzését oly népnek, melyben egykor mint katona-bajtársuk, Paduában fektemben, nem sok szeretnivalót találtam? Hol van itt az ok, a kútforrás, melyből e drága eredmény származik — mert elvégre a tanulság
¹⁰ nem a mindenki által látható okozatban, de az okban rejlik, az eszközben és módban, hogy azt mi is megszerezzük, s általa eljussunk hasonló dicső sikerhez?

Az egész titok abból áll, hogy e nép, még gyermekkorában mélyen gyökerező és őt sirig kísérő azon öntudattal növekedik
¹⁵ föl, miszerint neki — *dolgoznia* kell, hogy megélhessen a világon; különben — nincs számára hely e földön. A dolog, illetőleg a munka itt oly legmagasb, mindenek fölött szentlélekkint lebegő eszme, mint nálunk a harc, háboru, vagy maga a haza eszméje. Dolgozni, — ami alatt a kenyérkereset
²⁰ bárminemű, becsületes módját értik, — oly múlhatlan szükségességnek tartják, mint a lélekzetvételt, s egyáltalán mélyen meg vannak győződve, mikép ők nem annyira azért születtek, hogy éljenek, hanem élnek azért, hogy dolgozzanak. Igy mindenki érzi, hogy ő meg tud élni becsületes munka által,
²⁵ ennél fogva eszébe sem jut a hamis kereset; mondhatni nem ért hozzá; s ha akarná sem volna képes végrehajtani: ignoti nulla cupido. Különben nem lát példákat se rá; s a tolvaj, rabló oly érthetlen talányszerű, s ami fő, utálatos, megvetett valami előtte, mint nálunk a csepüevő bűvész vagy kötél-
³⁰ táncos. Az igaz, hogy nagy indulatok, nagy szenvedélyek nem háborgatják: sorsával ki van békülve a legszegényebb is, valami százados ritkaság lehet, hogy egyet egyet a pór-nép közül a nagyravagyás, dicsvágy rendkívüli utak módok kísérletére ösztönözzön, — mig nálunk mily gyakori eset,
³⁵ hogy az egyszerű pórfiúnak magasb hivatás sejtelve, nagy képességek, erők érzete feszítvén keblét, alacsony sorsával elégtelenül, meghasonlik, végzete ellen támad, erőszakolja a szerencsét, de az visszalöki őt, s a boldogtalan — rendkívüli, tilos eszközökhöz nyúlván, szerencsétlenné lesz, vagy hogy
⁴⁰ egyenest hazai speciális kifejezéssel éljünk, egyszerre csak azon veszi észre magát, hogy futó betyárrá lett!

A műveltség magas fokáról tanúskodik továbbá az erkölcsi-
ségen kívül még e népnek ama szolgálatkészsége s szolgálat-
beli képessége, mely nála, mintegy rendszerré szabályosult
tudomány, majdnem mintegy kultusz tűnik föl. Úgy tetszik,
5 mintha föltették volna, hogy ők meg fogják mutatni: mi a
kötelesség e szerepben. Régi uraink valóban nem egészen
hűtlenségből fajuk iránt, de gyakorlati okból is választották
oly örömet cselédjeiket e fajból. Majdnem azt kell gondol-
nunk, hogy a cseh mint szolgálta, nagyobb jellem, mint úri
10 mivoltban. Sokan, kik a mi csikósbojtárjaink féltelenségében,
engedelmeskedni nem tudásában gyönyörködnek, nagy meg-
vetéssel szoktak nyilatkozni e cseh szolgálatkészségről, és
megrögzött fogalomzavarból azt szolgáltságnak keresztelik.
Hogy szolgáltság az egész alapja, az való; de ha vizsgáljuk
15 elemeit, értékét, úgy találjuk, hogy e kimért, szabályos,
értelmes szolgálatkészségben kevesebb rabszolgai, keve-
sebb önzés, azonban több önfeláldozás, több öntudatos-
ság, szóval több önérzet rejlik, mint a keleti fajokból
lett cseléd meghatározatlan, s kölcsönös szeszély vezette
20 viszonyában urával. Im a különbség tényekben: a magyar-
országi, különösen magán cseléd, némiképp a közhelyeken
alkalmazottak is, többet eltűr az uri osztálytól, kivált ezelőtt:
azonban csalta is urait, ahol lehetett, s kevésbé volt pontos,
lelkiismeretes, kivált magára hagyatva, mint a par excellence
25 szolgálta cseh vagy német. Úgy vettem észre, hogy például
mai napság, a szolgálatból élő alsóbb osztály Csehországban
épen azért oly előzékeny, pontos, szorgalmas, gondos, mert
becsületérzete, lelkiismereti tisztaságának öntudata izo-
nyodik attól, hogy valami szemrehányást kapjon, vagy épen
30 jogosan lé is szidathassék. Ő épen nem megvásárolt rabszol-
gának, mint inkább szerződészerű díjmunkásnak tartja ma-
gát, ki meg szolgál azért, amit kap, s ennél fogva nem adósa,
nem jobbágya senkinek. Már a magyar cseléd inkább eltűr
szidást, semhogy vissza volna képes tartani magát egy kis
35 berugástól, olykori elkéséstől, gyakori hanyagságtól, midőn
oroszlánröstsége erőt vesz rajta. A cseh szolgálta valóságos óra,
mely rendesen tartva hibázhatlan, de tulfeszítve — elpattan-
hat. Azért a jó cseh szolgálthoz tudni kell urnak is lenni, mert
valamely szeszélyes, bizonytalan jellemű, eligazodhatlan
40 észjárású önkényes embernek tulajdonkép igaz, biztos,
hű szolgálta még a csehből, de tán angyalból sem támadhat.

Hogy a nemzet közvagyonossága mennyi hasznát látja e kiművelt szolgálatképességnek, egyebek közt világhíres fürdőhelyeik látogatottságában találhatjuk egyik tanubizonyságát. Avagy talán forrásaik páratlansága okozza e nagy kelendőséget? Tagadhatlanul az is; de tegye át a természetanya e forrásokat hazánkba, és meglátjátok, hogy még csak nem is fognak róluk tudni külföldön. Mit mondok? — Hiszen nem szükséges, hogy a természet megcserélje e forrásokat. Vannak hazánkban a természettől adományozottabb fürdő-¹⁰ helyek, sőt egy van, mely bizonyos tekintetben egyetlen egész Európában — Balaton-Füred; de mi híre van a kéj-
helykereső dúsgazdag külföldön? Épen semmi, vagy igen sok. Vagy nem ismerik, és így még jobb, vagy ha ismerik —
Vörösmartynk e versét idézhetik rá: „messze kerüld idegen
¹⁵ föld fia, messze kerüld őt.” A kis Csehország milliomokat vesz be jól berendezett fürdőhelyiségeiben, hova a világ ismert részei szolgáltattják a contingenszt, s például Karlsbad és Marienbadban nem ritkaság az amerikai vendég sem. Azalatt még magunk számára sem vagyunk képesek áldott jó és
²⁰ gyönyörű fürdőhelyeinket berendezni, hogy aki tudja külföldi minták után, milyennek kell lenni egy valódi kéj és gyógyfürdőnek a mai izlés szerint: — azon a méreg többet ront az idény alatt, mint amit javít a gyógyhely maga.

De hát milyenek eme mintafürdők, s mi a különbség
²⁵ a mieinkkel szemben?

Lássunk jövőre röviden egy kis párhuzamot.

II.

(Marienbad, jún. végén.)

Magyarországi és a külföldi, teszem azt: csehországi gyógy-
³⁰ fürdő-élet közt nem kisebb a különbség, mint például a tánc-
vigalom és remeteség, a gubacs vagy az ananász közt. És
ezzel nem akartam sem élcet, sem nagyot mondani, csak ama
különbség nagyságát megjelölni, mely a két dolog közt lé-
tezik, s melynek komolyan létezését hasonló élénk példa
³⁵ nélkül még a könnyen hívó s tüzes képzelődésű magyar olvasó
sem hinné el.

Azon fogalomból, melyet negyedéve első honi fürdő helyün-
kön Füreden szereztem magamnak, kiindulva, azt hittem,
hogy a nyári idény alatt fürdőre menni, annyit tesz, mint
a szó tiszta szűz értelmében mulatni, élvezni, kéjelegni menni.

⁵ Elöttem a fürdőélet egy volt a legmagasb gyönyörérettel: az
a modern paradicsom fogalmát képviselte elméletemben.
Hiszen Füreden ugyancsak mulattam három hétig, hogy hat
hétig beteg lettem utána! Volt zene, tánc, eszem iszom,
éjszakázás, kártya; mindazáltal helyvel közzel kétségbeejtő
¹⁰ unalom. Na de hisz e rendes következése sűrű és túlhalmozott,
erőszakolt kedvteléseknek, az actio és reactio természeti
törvényei szerint.

Azért belefáradtam egy idült gyomorhaj patikai gyógyitga-
tásainak kellemetlenségeibe, örömmel fogadtam az általam
¹⁵ ismert emberek egyik legnemesebbikének, az orvostudományi
szakmában hazám büszkeségének, dr. *Kovács Sebestyén*
Endrének tanácsát, melynélfogva gyökeres és remélhetőleg
végleges gyógymódot a marienbadi, s utólag a franzensbadi
vizeket rendelte, a hely színén való használatra.

²⁰ Betegen, az ágyból a wagonba léptem, s meg sem állapodva
37 óra alatt Marienbadba érkeztem, egyedül, társtalan,
ismeretlen. Szép napos időben délelőtt 11 óra tájon érkeztem
azon kis völgyserpenyőbe, melyben a világhírű Kreuzbrunn
buzog föl a gyomorbetegék javára. Ami a tájékot illeti,
²⁵ hiszen nem rút épen, sőt regényesnek is mondható; csakhogy
épen ily regényes pont magában a kis Csehországban száz
vagy ezer is létezhetik. Magam is láttam, megsem mondhatom
mennyit, míg idáig értem a vonattal. De mivé tette az emberi
szorgalmas kéz, a leleményes emberi ész e kis szurdokot!
³⁰ Olyanná, hogy midőn bele értünk, arra fakadtam a postako-
csiban mellettem ülő utitársam előtt: csak még holnapig
éljek, hogy e helyiséget végig megszemlélhessem, s egész
napot tölthessek e kis paradicsomban!

Szóljunk csak a kényelem és kéjelemről.

³⁵ Marienbad nem város vagy falu, csupán fürdőhelyiség.
Mielőtt forrása fel volt fedezve és hirbe hozva, — puszta,
rideg völgy lehetett. Most is csak fürdőidény alatt van élete,
azután kiholt, s csak néhány szegény házmester lakja, kísértet-
kint.

⁴⁰ A több mint száz nyilvános és magán vendéglak épület-
ből álló házcsoport a környék szépítésével együtt milliókba

kerülhetett. Ha Füreden fel-felsohajtvá arról beszélgetnek: mint lehetne e tündér vidéket európai hírű fürdőhelyé tenni, a legmerészebb számító k pár százezer forintot emlegetnek. Látszik, mennyire vannak még az eszmény felfogásától, me-
5 lyet a mai európai izlés egy fürdőhelytől igényel. Aki milliókat akar bevenni, annak milliókat kell kiadni. Nálunk azonban arra való a dupla kréta, hogy pótolja a kellő tőke befektetésének hiányát, és tessék az ellen a vendégnek protestálni ott, ahol nincs versenytárs, ahol nem mehet máshová, s meg kell elé-
10 gednie, örülnie, ha kap valamit, ha éhen nem vész.

Aki tudja, hogy magyar fürdőhelyeinken, és épen az első rangokon, a vendég előbb két három hónappal folyamodni tartozik — megeshetik, hogy jó zsiros kenőcs kíséretében — egy parányi lakszobáért, ellenkezőleg hetekig egy egy fürdő-
15 kádban, kemencében, vakablakban, billiárdon vagy köpőládában kénytelen hálai, és azért többet fizetni, mint Marienbadban vagy Karlsbadban egy csinos, kedves szobácskáért. Arra nézve meglepő lesz hallani, ha mondom, hogy Marienbadban megérkezvén az idény kellő közepén juliusban, a legelső,
20 akivel találkozik, két három engedelmes szolgálatkész házmester, akik levett sipkával kezükben alássan kérdezni bátoroknak, ha vajjon van e már szállásunk, s ha nincs, nem méltóztatnánk egynehányat az övéik közül megtekinteni? A magyar vendég elámul, s azt véli hamarjában, hogy it
25 valami hamisság van a dologban: vagy eme szállásokon kísértet jár, tolvaj, rabló látogatja, vagy teli van svábbal, poloskával; vagy tán épen tegnap halt meg bennük valaki, azért nem kapnak beléjük embert. Azonban mégis megnézi, s mindjárt a legelső megkedveli, mert hiszen itt mind a száz épület
30 egyaránt kedves kívülről belülről, vagy helyesebben: egyik szebb a másiknál. Nevetnek rád mindannyian, mint valami májusilag fölöltözködött, ünnepileg tisztelgő leánykák. A meglepetés tetőpontját éri, midőa a méregdrága honi fürdő-
35 árákhoz szokott magyar ember a csinos lakszoba árát kérdi, és például azt felelik amit nekem, aki egy első emeleti, utcára nyiló, fénymázolt padlatu, csinosan butorzott, természetesen külön bejáratu szobáért 4 — mondd négy forintot fizettem hetenkint. Persze vártam, mikor jön elő a kísértet, a rabló, a svábbogár vagy egyéb hátrány, mely ez olcsóságot okozná;
40 de midőa se egyik se másik nem mutatkozott, sőt a kellemes meglepetés napról napra növekedett, utánkérdezősködés

után végre azt is kitudtam, hogy általában ez itt a normalis ár hasonló szobáért. Persze voltak 10 frtos szobák is a fürdők középpontján; de nekem, alig 30—40 lépésnyi távol nem érdekelte volna meg e kiadást. Hozzá járult még, hogy a házi ur⁵ csinos, 16 éves hajdon leánya volt szobaleányunk, aki ugyan épen nem volt kacér, sőt szilárdabban állt erénye egy némely lelkes honleányénál, azonban, annál szorgalmasabb, pontosabb s előzékenyebb volt. Nem ijedezett behozni reggeli kávémat, midőn egy nap betegen ágyamban maradtam,¹⁰ sőt nagyobb figyelmet tanusított s többször betekintett, — hanem azért bármely derék környékbeli ifju ember bátran fogja megkérni kezét, biztos hiszemben, hogy a mennyegző után nem fog csalódásra ébredni — és valóban hitében nem is fog csalódnai.

¹⁵ E helyiség lakóinak mintha nem is volna egyéb gondolatuk az idény alatt, mint vendégeik kényelmét eltalálni. Alig szükséges, hogy az ember valamit rendeljen, minden előre megtörténik. Csak egy apró példát hozok fel. Megérkeztem után másodnap levelem érkezett. Nem is említve, hogy a postán²⁰ már tudták hol lakom, (noha nem jelentettem,) — derék volt, hogy 12 óraker, midőn az erdei forrás ivása után haza ballagtam, nevezett szobaleányunk, — illetőleg a kisasszony, — a kapu előtt várt, és még vagy ötven lépésnyire voltam, már magasra mutatta föl kezében a levelet, hogy addig is,²⁵ mig oda érek, tűnődjem vajjon kitől vagyon, s mi van a levélben? Nálunk, a mi kedves, egyetlen honunk fürdőiben? épen most olvasom Bolond Miska panaszát Koritnyicáról, hogy a hozzá intézett levelek plane előbb Erdélybe mennek Besztercére, azután visszajönnek Pestre, s ugy ismét indulnak³⁰ föl Liptónak. Hát aztán még ha Koritnyicára érnek, a negyedfél szál vendég közt vajjon fölfedezik e mindjárt, akit illet — arról hallgat krónikája.

De látom, hogy ily rövid cikkben még a kéjelmeket sem fejezhetem be. Azért a többbit hagyjuk máskorra.

Mintegy száz s néhány vendégház, mind csinos, kedves, új modorban, egy s két emelettel épült, áll az érkezők befogadására. Tehát mintegy husszor annyi, mint például Füreden:

holott a vendégek száma legfőlebb ha négyszer, ötször annyira tehető Marienbadban.

Minden ház kész vendéglő, ahol reggelit, ebédet, vacsorát kaphat a lakó; de többnyire csak reggelit szokott mindenki⁵ magához venni; ebédre, oszonnára másfelé jár. A Klinger, Neptun, Weimar elegáns és minden igényt kielégítő nagy szállodák, ahol 90 krajcárért öt tál ételes közebed kapható. De van más vendéglőben 65 krajcárért is. Ozsonnázó hely, kívül a tulajdonképeni fürdőhelyiségen, az erdőben, legalább¹⁰ tíz—tizenkettő van olyan, aminő hazai fürdőinkön csak egyetlen egy sincs. A Bellevue, Schöнау, Ferdinandsbrunn, gyönyörű kéjpaloták; különösen ez első, ahol rendszeren a legtöbb vendég kávézik, 4—500 embert fogadhat be. Azonkívül a Jägerhaus, Waldmühle, Kieselquelle, Moorlager, Cursaal,¹⁵ Podhorn, s ki tudja hány, melyek eszembe se jutnak, de amelyek mind kizárólag csak az idényre számítvák, azonkívül lélek se lakja.

Sétahely? — Árnyék? — Szép kilátás? De mennyi, és mily felséges. Ha napos idő van, a juliusi verőfény egy óra alatt fölforralja e kis völgyserpenyőt: de azért akár fényes délbén²⁰ kedvedre, fáradásig sétálhatsz, mérföldekre mehatsz; mint a pince, oly hives, csöndes, biztos fasorok alatt, ahol olykor, midőn már aggódva tekintesz körül, ha nem jön-e egy utonálló? — az úti őrkatona merev, tisztelgő alakjával találkozol,²⁵ aki vigyáz, nehogy e szent helyre gyanús — és pedig nemcsak masculini, de etiam foeminini generis — személyek be ne lopódzhassanak. Hogy pörölnek a füredi parkban esti 8—9 óra közt azok a szegény leányzók, akik — Petőfiként — elül kifestvék, hátul kitömvék!

De legtöbb méltánylatot, kiemelését igénylő érdeme e fürdőintézetnek ama *gyógyrendszerben* rejlik, mely itt a lehető legtökélyesb fokra kifejtve, az emberben azon gondolatot ébreszti, hogy ime itt meg van érdemelve emberi szorgalom által az, amit a természet jóvolta adott. Részemről minden, még³⁵ a legapróbb részletbe bocsátkozó szabályt is, magamon szerzett tapasztalás után észlelve, okszerűnek, helyesnek találtam.

A fürdő hivatalos orvosán kívül még Csehország vagy öt—hat legkitünőbb orvosa tartózkodik itt az idény alatt. A magyarországi vendég többnyire mind dr. *Kratzmannhoz* járul,⁴⁰ meglevén az a bölcs szabálya földieimnek, hogy mindenütt a legjelesebbet keresi, s krajcáros érdek miatt nem megy a láb-

hoz, midőn fejhez fordulhat. Valóban nemcsak értelmes, de egy igen kedves német doktor-ideál.

Ez orvosok eljárnak a házakba, s mindent ellenőriznek, gyógyszerpontból. Meghatározták: mit és mint kell főzni sütni a konyhákban, az ő rendelvényükön kívül, valami gyógyszerellenes ételnemet egész Marienbadban nem kapsz, akár mit adnál is érte. Mintha csak egy szakács főzne valamennyi háznál; ugyanazon ételeket kapod mindenütt, egy azon diaeteticus szempontból s egyaránt jól, izletesen készülteket. Reteknek, torma, hajma, cékla, ugorka, káposzta, sonka, sajt, vaj, olaj, túró zöld salátának színe világát se látod, akármit igérsz. Még mindezeknél is tilosabb a friss gyümölcs, úgy, hogy be sem szabad hozni a helységbe. Epret maguk a helybeli lakók vesznek ugyan, de ha egy gondatlan idegent látnának abból venni, messziről rákiáltanak: „nicht essen, das ist Tod!” Kivált ásványviz ivása után igen veszélyesnek mondják. És bármi hatalmas is legyen a Kreuzbrunn vize, meg vagyok győződve, hogy szabályellenesen élve, nemhogy használna, de sőt ártana az, — s innen van, hogy honi fürdőink, talán szintén oly hatalmas ásványvizeikkel, kevesebb sikert érnek el, mert hiszen sokunk előtt a rendszernek, az okszerű szabályozottságnak, a pontosság, szabatosságnak eszméje is — nevetséges, és többnyire az oktalan, túlságos pedanteria, szőrszálhasogatás gyűlölt neveivel szokták confundálni azt a fontos tényezőt, melyet a római „anima rerum”-nak (dolgok lelkének) nevezett.

A nappali alvás szigoruan tiltva van, annálfogva a nap úgy van felosztva, hogy mindenki örömet lefekszik esti 9 után, nehogy másnap álmos legyen, vagy lemaradjon a reggeli ivásról, amelyből tulajdonkép a gyógyélet lényege áll. Ugyanis a „Kreuzbrunn” már reggeli 5 órakor kezd népesedni, s tart a bucsujárás egész nyolcig. A zene szól hat órától fél nyolcig. Ez idő alatt az egész vendégsereg itt sétál és társalog. Azután elszéled reggelizni, és kissé megpihenni. Tíz után az erdei forrás ivása kezdődik, ahol a zenekar féltizenkettőtől fél egyig játszik. Azután következik az ebéd és egy kis pihenő beszélgetés. Három-négy óra közt a főnnebb említett villákba rándul az ember oszonnálni. Esti 6—7 óra közt megint zene a kutnál, mert némelyek még este is isznak vagy két pohárral. Végül vacsora, ami rendszeren egy kis leves, vagy szilvabefőtt, — de egyébkint a husneműek is oly mesterileg

vannak a gyöngye szervekhez készítve, hogy azzal még a haldokló sem terhelheti meg gyomrát. Mintha csak a szakácművész meg akarná kimélni a beteg gyomrot a fáradságtól, hogy az étkek emésztésével vesződjék.

- ⁵ Kétségtől a magyar konyha a legjobb a kerek világon, mert a legerősebb, legnehezebb ételnemeket tartalmazza. Boldog ember, aki e konyhának élvezetéhez elegendő egészséggel bír! De e magyar konyha szakácművésze tulajdonképpen maga a természet, mely a tömérdek jó anyagot szolgáltatja, ¹⁰ melyek készítéséhez sokkal kevesebb tudomány szükséges, mint a kényes gyöngye gyomorhoz alkalmazott diatetikus eledeléhez. Egy szóval: sokkal könnyebb az egészséges, mint a beteg ember szakácsa lenni, és e különbség meghatározásában rejlik a cseh szakácsnék dicsérete.

- ¹⁵ Ezek után már mintegy várja az olvasó, mit tartok magyar fürdőhelyeink s vendéglőinkről? a nagyobb rész pedig a tárgyat haszontalannak, kicsinynek találja, mint minden tényezőjét az általános műveltségnek, mely nem közvetlen a világpolitikához tartozik. És gyönyörködnek az uttalan pusztaság vadon költészetében, csárdáink nomád zordonságában. ²⁰ Részemről a költészetet csak ott keresném, ahol az nemzetemnek hasznára, vagy ha arra nem, legalább kárára sem szolgál.

- Ugyan — teszem azt — mit használ nekünk sok vendéglősünk büszkesége, akik hevervén fölbundázott padkáikon, ²⁵ az enni inni rendelő bemenőt azzal fogadják, hogy egyet csavarintva nadrágszijaikon, — „az irgalmát az urnak! — mondják — ha hozott valamit, eszik, ha nem, hát koplal?” — Kérdem, mi hasznát veszi a haza ez ossiáni multidő emez itt feledett alakjainak?

- ³⁰ Meg sem gondolja sok egyébkint jámbor, de a paprika mellett tulságos hévvel buzgólkodó hazánkfia, mennyi kárt tesznek e különben homéri mesébe illő derék vendéglői egyéniségek akárhány közügyünknek. Példának okáért: hány kitűnő idegen, művész, iparos, tudós, gazdász, üzér vagy műutas — ³⁵ midőn vagy maguktól jönni akarnának, vagy mi hívjuk őket, első kérdésük rögtön az: vannak e jó utak és kényelmes vendéglők? — persze a felelet egy fájdalmas fohász mellett az, hogy biz azok nem mindenütt vannak! És aztán panaszkozunk, hogy oly kevésé ösmerik hazánk beljét a nagy különzetek. ⁴⁰

PEST ÉS BÉCS

I.

Valamint vannak vetélkedő népek, vetélkedő egyesek, úgy vannak vetélkedő városok is.

⁵ E vetélkedés egyik fő ismertetőjele, hogy az illető városok — kivált pedig a kisebbik — lakói előtt mi sem bir annyi érdekkal, mint egy összehasonlítás, egy párhuzam kettejük között.

Észleletre érdemes tünemény, hogy e vetélkedési ösztön¹⁰ hogyan, mely irányban vonul át Európán. Egy tekintet e huzamra világosabban és biztosabban megmagyarázza, mely országok- és városoknak van nagy szerepük, hivatásuk a közel jövőben, mint néhány esztendei mindennapos conjecturalis vezércikk.

¹⁵ A vetélkedési vonal Londonon kezdődik, s Párison Berlingen Bécsen át — a mi kedves Budapestünknél végződik.

Páris Londonnal, Bécs Berlinnel, Budapest Béccsel vetélkedik.

És miért nem teszi ezt Pétervár Madriddal, Nápoly Stock-²⁰ holmmal, Turin vagy Florenz Majnai Frankfurttal?

Mert a világmíveltség *jelenlegi* előhaladási országújtjától félre esnek!

No lám, hányszor panaszkodtunk a rosz földirati fekvés ellen, és utóbb kisült, hogy épen a nagy világcultura vasút²⁵ vonalában fekszünk.

És ez igen természetes. A hódítók arra, azon táj felé törek-
kesznek, ahol legtöbb hódítani való van. És ez a táj se nem
a néptelen, jeges Siberia, se nem a már rég bevezett mívelt-
ségű déli Európa, hanem a népes, gazdag, bűbájos, mérhetlen³⁰
kelet, körülbelül ötszáz milliónyi lakosságával.

Igen, a korszellem föltarthatlan mozdonya felénk tart,
s fölver százados harci sebeinket pihenő álmunkból. És vagy
akarunk vagy nem, naggyá, híressé kell lennünk az emberis-
ség ez új míveltségi processusában, vagy — ha egyáltalán³⁵
nem akarnánk vagy nem tudnánk — e kérlelhetlen moz-

dony átrohan testünk fölött, mint valami beteg hernyóé fölött, anélkül hogy végkép megállapodnék vagy éppen visszafordulna . .

Hanem — dehogyan nem akarjuk mi elfogadni e szerepet —
⁵ dehogyan nem akarjuk! Talán nagyon is túrhetetlen akarjuk! Mi ne akarnánk, akik — minden szerénytelenség nélkül szólva, tüzről pattantabbak vagyunk a franciáknál, sőt mi több! még tán dicsvágyóbbak is? Mi ne akarnánk ily nagy, nemes munkában részt venni, akik ha valaha rajt vesztettünk
¹⁰ valami vállalaton, csak is azért vesztettünk rajt, mert ropant sokat, nagyot akartunk kivinni, magát a lehetetlent kísérlettük meg, mivel rajongunk a mesés, a csodás után? Mi, akik Mohácsnál hatszor annyi törököt a gyűrüinkkel akartunk leverni? (no . . az igaz, hogy aztán nem is vertük
¹⁵ le . . de igen is megszalasztottuk, tönkre vertük Nándor alatt a nagy Mahometet, *tizszerannyjad* magával . . . Quod erat demonstrandum.) Egy szó mint száz, akaraton nem fog múlni nálunk, és úgy hiszem, képességeken sem, — no de erről majd később.

²⁰ Denique tény, hogy Bécs és Pest — két féltékeny, egymással versenyző, s tán érdekesebb vetélytársak, mint vénebb bajtársaik a Spree és a Szajna mellett.

Avagy talán nem? Az idősebb, hatalmasabb, „gravis” matrona Bécs tiltakozik e föltevés ellen. Persze, már neki az
²⁵ is zokon esik, ha egy olyan hirtelen váratlan előttoppant kis „landpomerancs” mint szomszédnéja a Dunánál, azért mert üde piros posgás arca van, bár csak azon hirbe jön is, hogy vele versenyz, ő vele, a tisztas urasszonnyal.

Pedig hiába, ez a világ sorja, tisztelt Bécs asszonyosság.
³⁰ Ön hiába visel kétszer akkora krinolint, kétszer annyi selymet bársonyt, hiába magasabb egy fővel, hiába idősebb s vannak összeköttetései nagyobb házakkal: amaz ifju ikerváros szegényebb, kisebb önnél, igaz; de honnan van, hogy oly büszkén, bizalom- s reményteljesen emeli fejét mégis, mintha mondaná:
³⁵ azért még sem cserélnék veled!

Övé az ifjúság bája, a jövő reménye. Pest a játszi gyermek, ki a porban kavicssal játszik, melyek örömiért sok aggastyán örömet adná aranyait, ha megvehetné.

De legyen elég a képekből. Bármennyire tiltakozzék is
⁴⁰ Bécs a mi vetélkedési „anmassung”-unk ellen, bár mennyire nevezze fellengő ábrándjainkat, fényes látományainkat kép-

telenségeknek, s bár mennyire izgassa és hozza ki önhittségünk s elbizakodottságunk tisztos korát megillető phlegmájából: denique azért mi nem confundáljuk magunkat; álmodozunk Pest jövő nagyságán, s a Bécsből érkező látogatót⁵ nem szününk meg kérdeni: nos, hogy tetszik a mi fővárosunk, azzal a boszantó önteltséggel, mely mintegy megvárja a vendégtől, hogy részére döntse el a párhuzamot.

Hiába mondanak gyermekeknek; az az előnyünk, ami a gyermeké, hogy neki minden jól áll, még az elbizottság is;¹⁰ sőt ez sokkal jobban, mint a csüggedés, a kétségbeesés!

De talán nem is egészen üres önhittség, alaptalan elbizakodottság ez?

Hiszen maga tisztos vetélytársunk, amugy önefedve szalajt ki néha halvány ajkán aggodalmas szavakat, melyek mutatják,¹⁵ hogy diadalmunkat végre ő maga sem tartja épen lehetetlennek. Nemrég is, amint a Pestre költöző Eszterházyképtártól bucsúzott, meglehetősen elkomolyodott, mélyen gondolkozóba esett

Aztán néha néha a világ figyelne is erősen felénk fordul.²⁰ Ha bár tünőleg, de érdekesebbé válunk. Megecsik az is, — ami legfájóbb lehet! — hogy az emlitemmel hatalmas versenyvárosok is szemet vetnek ránk, velünk kacérkodnak, s hitőknek vallják hideg diplomaták, amit mi álomként mondunk el.

Hogy ne biznók el magunkat mindezek után, s el ne dalolnánk²⁵ gyermekded naivsággal, ami nekünk szintén jól áll:

„Kicsiny vagyok én,
Majd megnőlök én,
Esztenőre vagy kettőre
Férjhez megyek én.”

³⁰ Így állván a dolog, bizton „constatirozhatjuk” (ha ugyan a constatirozás nem kizárólagos szabadalma bizonyos szemléznek), miszerént a vetélkedési vágy megvan; s meglevén, mi sem kapósabb tárgy egy tárcában, mint egy-egy párhuzam a két város között. Az ifjúság mindig lyricus, subjectiv,³⁵ szeret magáról beszélni, hallani.

Beszéljünk hát kissé magunkról, nézegessük magunkat a tükörben, s emeljük ki, mi van kedves rajtunk, ez talán nem lesz unalmas.

Isten bocsássa meg bűnünket! De a magyar közönség⁴⁰ olvasási apathiája mellett nem veheti rossz néven egy szegény

tárcairótól senki, ha oly tárgyat keres, mely legközelebből érdekel; egy szóval, ha főszempontul veszi, hogy semmi esetre se legyen unalmas!

II.

Párhuzam? Összehasonlítás?

Isten ments! Ez kényes dolog. Tapintatlan választás! Ha igazat mondanánk, megharagudnának. Ha ferdítenék, hazudnánk, nevetségesek vagy unalmasak lennénk.

E róka- vagy divatosabban szólva: diplomata korszakban¹⁰ pedig mi sem nagyobb szégyen, mint a bár nemesebb célú, önzéstelen egyenesség. Sőt épen az önzéstelen nyíltság — ez már valóságos együgyűség.

Minden kornak meg vannak uralkodó hősei, uralkodó erényei. Egyszer Napoleon a hős, másszor Napoleon a ravasz¹⁵ — akarám mondani: diplomata. Korunk uralkodó erénye a — diplomatia. Minden ellen véthetsz, csak légy diplomata, és szerencsés leszel. Légy hős, nemes, és — mint a nemes hősök rendszeren — vesd meg a ravaszágot: bizonytalannal meg-bux, még pedig x-el, ami aztán a bukás tetőpontja.

²⁰ Tehát csak lassan, csöndesen. Prudentia, sőtartó. Többet ésszel mint erővel.

Legyünk ovatosak és körültekintők. Ne sértsük meg sem a „vidéket”, sem a fővárost; se a levegőt, se a túlvilágot.

²⁵ Ellenkezőleg: dicsérjük meg mindnyáját, ez sokkal előnyösebb lesz.

Kezdjük Bécsen, abc-rendben.

Bécs cosmopolita és epicur város. E tulajdonságai teszik minden idegen — helyesebben „jövemény” előtt kedvessé. Ha Párisban vagy, érzed a francia szellem nyomását minden³⁰ lépten nyomon. Londonban az angolét, sőt még Berlinben is a németét. Velök kell érezned, még gondolkoznod is, hogy hosszú életű lehess köztük, nem is említve a külsőségeket, melyekben föltétlenül kell hódolnod, ha nem akarsz, hogy nevetség tárgyává légy.

³⁵ Bécs teljesen tolerans, nemzetiségi, politikai tekintetben. Sőt még érdekesebbé válik az idegen, ki szokásait, modorát le nem veti. Mintha mindenkinek fő föladata az volna, hogy éljen „à son aise”, jól egyék, igyék, kedvét töltsse, és ebben magát semmi magasabb tekintet által ne engedje confundálni.

Erre pedig hamarjában rikoltóbb példát épen mi magunk magyarok szolgáltunk. Az idevaló jó bécsi tudja — már akár hibásan vagy nem, de *ugy* tudja — hogy mi nem szenvedhetjük a cilindert, azért ha hozzánk jön, első teendője még a határon innen ellátni magát pörge kalappal. Persze, mi akár jót állhatnánk, hogy bátran járhat végig a váci utcán hórihorgas cilinderral, senki se bánja, de bizonyos hogy megcsodálják, megmosolyogják.

Dacára már most, hogy az ő hite szerént az „antreibolás” kikerülhetlen, (azt már az engesztelhetlen „Hans Jörgel” elhitette velük,) dacára, hogy ő cilindert *európailag* jogosultnak tartja, és méltán; mindazáltal nem ütközik meg el- és föltűnő katonás egyenruhánkon, sőt ha abban igazi kackiás magyar legény van, még rá is gondolja magában: ein fescher Ungar!

Ez a türelem netovábbja. Ismerik ugyan a szabályt: Si fueris Romae, romano vivito more. — De irányunkban — néhány régi adomát leszámítva — általában elnézők, engedékenyek voltak mindig, meglehet nem ok nélkül: amit a réven vesztettek, a vámon megnyerték.

Hogy azonban ez meddig tart? Nem mernék hosszú időt jósolni. Amióta itt bőség — legalább aránylag — és nálunk inség kezd uralkodni, a magyar bőkezűség, pazarvágy, luxus, kényszerűleg alább-alább hagy. Egy kis politikai antagonizmus is kezdi a jó bécsi ős cosmopolita kedélyekre megtenni romboló mérgező hatását. No de talán majd csak megfordul valahára politikai ugy mint anyagi tekintetben a közöttünk viszony.

Hajdan, mikor — épen ellenkezőleg a jelennel — az itteniek képzeletében honunk a szabadság és bőség boldog Eldorádóját képviselte, bizonyos, hogy mászemekkel tekintettek ránk, melyekben a bámulat és tisztelet hizelgő kifejezése tükröződött, s aki tizenhat év óta most jön ide először ismét látogatóba, bizonytalán igen leverő hatással távozik haza. Akkor a fényes magyar jelmezt helyzetünk s állapotunkhoz illőnek tartották... most? — engedékenységük talán növekedett önérzetükből származik.

Különben, ha már épen politizálnak, elmélkedéseik tárgyát állam és anyagi, közjogi, de legkevésbé nemzetiségi érdekek képezik. Fő jellemét a bécsi életnek nem a politika, de két igen okos és örök becsü dolog alkotja: munkásság és élvezetvágy.

Talán mivel sem lehet olyan egyszerre megjelölni a külön-
séget Budapest és Bécs között, mint ha azt mondjuk, hogy az
előbbi az uriság, utóbbi a népiség városa. Nekem ugy tetszik,
hogy e democrataság — eltekintve a nemzeti jellemtől, a
5 városok nagyságából is származtatható. Bécsnek 6—700
ezer lakosa van, Budapestnek csak 200 ezer. Az osztályok
sőt egyesek, ismeretesek még ez utóbbiban, míg Bécsben
már az aristocratia csak saját salonjaiban ur, az utcán —
elenyész, beolvad. Nem voltam ugyan Uj-Yorkban, Boston-
ban, de nem képzelhetem, hogy democratább szellem uralkod-
10 hatnék e városokban, mint Bécsben.

Igaz ugyan, hogy Dunanan apó azt is mondhatná erre,
hogy látva az ilyen democrataságot, elmegy az ember kedve
democrata lenni. . . Csakhogy a democrataságot lehet külön-
15 féleképpen fölfogni. Nekem például legjobban tetszik a francia
fölfogás, mely nem abban keresi az egyenlőséget, hogy mind-
nyájan jogositva legyünk egymás iránt gorombák lenni,
hanem inkább abban, hogy — becsüljük meg egymást köl-
csönösen, legyünk udvariasak. Legyünk *mindnyájan* nemesek,
20 ez a valódi democratia.

„Es gibt nur eine Kaiserstadt, es gibt nur ein Wien!”

A hígvérű mosolyg, a cholericus tán boszankodik a külön-
ben szerény s épen nem dicsekvő bécsi németség eme kivételes
főnnhéjzásán. Pedig mikor ilyen phlegmaticus nép ennyire
25 föllelkesedik, valaminek csakugyan kell lenni a dologban.

A magyarázat magában e nép természetében rejlik. A
német nemzet általán s különösen a bécsi az emberiség leg-
boldogabb családjának mondható. Az emberek sorsa — saját
természetükben rejlik. És e cáfolhatlan igazságnál fogva
30 a bécsi embernek okvetlen legboldogabbnak, legönelégültebb-
nek kell lennie a kerek világon.

Valamint a magyar ember katonának s szónoknak, ugy a
német philosophusnak születik — már t. i. philosophi ke-
déllyel s gondolkozással, melynek egyik fő sarkelve: ne
35 vágyódjál erődön túl, a lehetlen után! Szeresd felebarátodat,
de mindenekelőtt önmagadat. Elégedjél meg apró örömmel,
stb. stb.

És a bakkene hendl mit haipl- szalat, a két három maasz
Bier — nem tartozik a lehetetlenségek közé, legalább az oly
40 munkás, takarékos nép előtt, minő a bécsi. Valóban igen
munkás, iparkodó, serény nép. Nem látni ácsorgó csoporto-

kat, mint nálunk Pesten a kávéházak előtt, nem látni dőzsölő társaságokat a korcsmákban, nincsenek ugynevezett mulató kompániák, kiknek kizárólagos foglalkozása a tivornya volna. Sürg forg, lökdösődik a sűrű tömeg a szűk utcákon, s nem
5 ri ki ennyi napszámos közül annyi elegans, uri alak, mint nálunk, mely finom vegyülék Pestnek egyik tán legfőbb előnyét, búbáját képezi a világ minden városa fölött. Az idegent, ki a világot bejárta, állítsátok egy szép vasárnap délben a váci utca derekára, mikor az aristocratia is együtt van,
10 például lóversenykor — és magában be fogja vallani, hogy hasonlót soha nem látott . . . Ha maholnap e materialistico-democratico-decrepitus világban mindenütt kivész az uriság anyaga, szelleme és erkölce — a mi Pestünk Budánk egy darab élő ereklje lesz a költői múltból, ahová az idegen mint
15 Svájcba a természet, ugy ide az ember ős épsége és eredetisége bámulására fog eljárni . . . (Ha ugyan lesz még mit magunkra venni akkorig . . . Hja, a nagyság, szépség, minden ami rendkívüli, nem mindennapi — ritka, mulékony; fogyatkozásai vannak, mint a napnak örök, változatlan csak
20 a köznapiság.)

De ha nincsenek egyes örökösen mulató kompániák — talán csak azért nincsenek, mert az egész város maga egy mulató kompánia — azaz hogy család. Valamint mindenben, ugy a mulatságban is e nép rendet és rendszert tart. Meg van
25 nak a kedélyes időtöltésnek ideje, napja, órái, helyiségei szabva. Egész Bécs egyszerre dolgozik, s egyszerre eszik, iszik, aluszik. A sz. István torony a központ, s ennek, mint egy óriási karmesternek, óramutatója szerint rendes ütenyekben fölkerekednek a teli tömött bárkák (omnibuszok) s hordják a vidám sokaságot szanaszét az illető, valóban szebbnél
30 szebb, nagynál nagyobb csarnokaiba az ártatlan kedvtöltésnek. Ugyan pogány, sivár lélek lenne az, mely e derék, becsületes nép ezen általános örömeiben, megérdemelt ártatlan mulatságában ne gyönyörködnék. Nekem ugy tetszik — bármi
35 paradoxon a kép — mintha e nagy város egy roppant vidám kolostor volna, ahonnan hiúság, nagyravágás, rajongás, politika, nemzetiségi tusák — száműzvék; ahol mindnyájan testvérek vagyunk Epicurban, egy hitet: az élvezetek philo-sophiáját valljuk, egy bálványt: Gambrinust imádjuk . .
40 Ha valaki sebeket kapott egy szilajabb társadalommal harcában ha csalódott magas eszményeiben — jőjjön ide, és sebei

lassanként behegednek, kínos emlékei elmosódnak; lelkére jótékony köd ereszkedik, mely látkörét összébb vonja, a közeli jókat véteti észre vele, melyeket előbb messze keresve, nem talált . . . De hogy mindezek megtörténjenek, elengedhetlen⁵ föltétel, hogy sört igyék, minél többet, annál jobb — politikával ne foglalkozzék, azaz hogy: olvassa szorgalmasan a németországi, különösen a schleswig-holsteini ügyeket, és ha attól sem ún rá végkép a politikára, akkor gyógyíthatlan, s nincs más tanácsom, mint a — grandchartreusi kolostor.

¹⁰ No de félre a tréfával. Egy-két jó cikke minden városnak van. Ami Bécsset a világiak városává teszi, az, hogy itt majd minden együtt megvan, ami másutt elszórva található: Grisetten en abondance, opera comme il faut, gyönyörű környék, omnibusz 10 krajcárért, ízletes cosmopolita konyha,¹⁵ mely minden hon fiának eleget tesz, — mein Liebchen was willst du noch mehr?

Még csak egy állandó circus hiányzik. S én csodálom, hogy, Renz a Lipótvárosban kitelevén, fölszedte sátorfáit. Mennyi ember, ki a zordon télen át röstellett a Wiedenből és az átellenes külvárosokból a tudós számár látására vándorolni,²⁰ sajnálja távoztát, s ha tavaszkor a Wiedenre teszi át szinpadát, őszig eme félből kitelt volna közönsége.

Érzékiség dolgában Bach korszaka spiritualisabb volt, s szigoruan ellenőrzé a demi monde uralmát. De most már²⁵ nem szükség Párisba vándorolnunk, hogy valódi cancant lássunk. A Sträussl, Sperl, Schwender mahometi gyönyöröket nyujtanak a dús lábikrák után epedő sovány lábú és erszényű bureau-aszalta szegényebb beamternek is. A Georgiai nők, a szép Helénák paradicsomi látvány kéjkönyeibe fűrésztik³⁰ szemünket. Denique Bécs majd—majd világváros.

III.

Minő elfogultság! Pestet Béccsel összehasonlítani! Az utóbbi kétszer-háromszor akkora, mint az előbbi!

Hm. Ez tagadhatlan. De hát a nagyság határoz-e itt mindenekelőtt?

London most is több mint kétszer nagyobb Párisnál, évtizedekkel előbb háromszor-négyszer nagyobb volt. És már akkor is nem London — de Páris volt a világ közepe.

Övé volt a Páris almája, mikor még egy millió lakosa sem volt. S övé is marad még jó darabig, noha London nagyobb Párisnál és az angol nemzet gazdagabb a franciánál. Páris — divatváros, a francia nemzet divatnemzet, ő neki van legtöbb ⁵ *utánzója* a kerek világon, az ő nyelve, szokásai, öltözete, szelleme, modora, szóval az ő kulturája, mint olthatlan, de egyszermind ártatlan, sőt mondhatnók jótékony tűz terjed a világon szerteszét, minden nemzetnél, vallásnál, osztálynál; a kereszténynél úgy, mint a mahomedánnál, a legmagasb ¹⁰ udvarokban úgy mint lenn a marchand des modes-ok és borbélyok műhelyeiben.

És ha a cosmopolitaság, az egy akol egy pásztor nem volna merő ábránd, ha valaha a kerek föld népei egy nyelvet fogadnának el (ami ugyan képtelenség) — erre legtöbb valószínű ¹⁵ esélye a franciának volna.

Szép és megnyugtató tanulság, hogy az anyagi erő is nyer ugyan diadalokat, de a végső, a tartós diadal csakugyan az, melyet a szellem vív ki magának.

Anglia 125 milliónyi nép fölött terjeszti ki uralkodó pálcáját; de a francia szellem épen úgy terjed még ellenségei ²⁰ között is, mint hajdan a görög magában a világ fölött parancsnokló Rómában.

Kétséget nem szenved, hogy a francia szellem tulajdonképpen azonos a civilisatio szellemével. A „politesse” tisztán ²⁵ francia szülemény, elannyira, hogy más nyelvek még e fogalom helyes műszavával sem bírnak. És a politesse, a mostani korszellem lényege, magva; a mai kormiveltség elengedhetlen föltétele.

E nélkül lehetünk tudósak, bölcsek, urak, dúsgazdagok, ³⁰ becsületesek, vitézek; de szorosán s mai értelemben míveltek — e nélkül nem egészen.

Becsüljük az angol erényeket, az angol jellemet, tudományt, ipart; de az angol embert, modort nevetségesnek találjuk, s a franciát választjuk „gouvernant”-unkul.

³⁵ Ha a pétervári moszkó, a stambuli török ó-nemzeti szokásai-ból enged s közeledik a polgárosodáshoz, csak francia mintákat fogad el, s midőn civilisálódik, szinte lehet mondani, hogy tulajdonkép — franciásodik.

Bizonyos tehát, hogy nem sokaság, sem nagyság nem ⁴⁰ határoznak az elsőség fölött, s valamely kisebb nép is eléje kerülhet a nagyobbaknak, szelleme, szeretetreméltósága által.

És ha szegény hazánkról, népünkről, dacára mód nélkül hátrányos helyzetünknek, csekély számunknak, a világ még is tudomással, még pedig kedvezővel bír: kétségkívül, hogy ezt csupán a nemzeti génuszunkban rejlő sok becses, rokon-⁵ szenves, szép elemeknek köszönhetjük.

Mondjanak elfogultnak, ez legkevésbé sem gátol abban, hogy kimondjam abbeli hitemet, miszerént a magyar *egyéniségben* oly nagy összege egyesül a megnyerő elemeknek, hogy ha azokat, a mai kor szellemében kifejtteni teljesen szabad tere, alkalma nyílnék, a magyarság divatba jöhetne, s Buda-Pest kelet Párisává válhatnék.

Miért oly büszke a magyar, (kérdi némely idegen) midőn ugyszólván semmije sincs?

Erre csak egy kérdéssel felelek: mire lehet jogosabban büszke az ember, mint *egyéni*, illetőleg *személyes* tulajdonaira?

Vajjon a gyáva, idomtalan, beteges, szellemtelen milliomos büszke lehet, anélkül hogy nevetséges ne legyen?

Ellenben nem-e szinte jól esik büszkének látnunk, az egyszerű csikós-bojtárt, kinek deli alakját phidiászi szem gyönyörrel szemléli; a nyalka közhuszárt, kit sarkantyúja pengése, kardja ösörgése, szép szemek mosolya addig izgat, hogy végre önttasan azt kérdi magától: hová legyek dicsőségemben?

Nem természetes-e, hogy látva az aránytalan termetű porosz huszárt, kire mintha úgy aggatták volna a huszár ruhát, mely csak idomai tökéletlenségét emeli ki, s vele magát összehasonlítva, visszautasítja a „bruder” megszólítást, mondván önérzetteljesen: nix bruder! ik huszár, tu hanswurst!

Azért senki sem mondhatja, hogy a magyar, ha nem csak mint egyén, de mint nemzet is büszke, *önismeret* hiányában szenvedne. Tanusága annak, mennyire tudja, érzi, hogy nemzeti léte dicsőbb, jobb lehetne, mint aminő valóban, a mostoha körülmények miatt, -- tanusága ama *buskomolyság*, mely nemzeti jellemének egyik fővonását képezi, mely beárnyalja legsugarasabb jó kedvét is, melyről soha nem tud megfélekedni, mely miatt örökké sirva vigad, mely kedélyének már-már állandó egyik elemét képezi.

Szomorú a magyar nóta,
Háromszáz esztendő óta!

Nem; a magyar, midőn büszke, nem szerénytelen, nem elfogult, nem irigy, nem féltékeny, nem igazságtalan más nemzet erényei irányában, mint például a *francia*, mely ugyan méltán büszke nemzeti nagy létére, de sokkal több önbizalmat tanusítna, ha más népben is elismerné, ami szép, nagy s nemes.

Mert kinek nem föltünő, hogy a francia, holott végre minden többi nemzet közt legtöbb jellemrokonsága van a magyarral, személyes érintkezésben legidegenebbnek mutatkozik irántunk, s legtartózkodóbb jó tulajdonaink elismerésében, mintha bántaná hiuságát, hogy kivüle más is mer és tud büszke, vagy tán még büszkébb lenni?

Nyilvánvaló itt, hogy az *ambitio tárgyának azonossága* kelti föl a vetélyéretet. A magyarnak mély hite, hogy ő a *világnak első katonája*: a francia azonkép.

A világ aligha látott hasonló látványt, mintha egy magyar s egy francia huszárezred, a *főnnebbi kérdés eldöntése végett*, összeütköznek. (No mert egyéb körülmények közt a próbálkozás nem volna mérvadó.) Ha ez megtörténnék, csak két esetet képzelék lehetőnek: vagy hogy a francia hátrálna, vagy hogy — igazolva a két oroszlán farkáróli mesét — egymást fölemésztenék.

Erő, bátorság, szellem — e tulajdonok képezik a büszkeség alapját, s ha ezekhez még formai szépség is járul — indokolva maga a hiuság!

Irthatlan mély hitem, melyet hosszú szemlélet, számos tapasztalat bővít meg, hogy a főnnebbi személyes tulajdonokban a magyar minden európai nemzetet határozottan fölülmúl.

De a közén jövő idegen nem egyhamar ismeri föl e tulajdonaink összegét s ezen mindenek fölé emelő mérvét. Azért meglepetve büszkeségünk által, melynek alapját megszokta gazdagságban, nagyszerű intézményekben, politikai hatalomban keresni — megesik, hogy bántódva nagyralátásunk által, azt elbizottságnak, üres dölýfnek nevezi.

De én azt mondom, az ég szerelmére, „e tompa hangok meg ne bántsanak” bennünket, s ne confundáljanak, hogy tovább is, mint mindig, büszkék maradjunk. A *nemzetiség lelke a büszkeség*. A nemzeti büszkeség hiánya biztos jele a nemzeti halálnak.

Aki azt veti szemünkre, hogy nincs nagy nemzeti létünk, hogy szegények, politikailag majdnem semmik vagyunk,

annak azt feleljük: volt — és lesz, mert megvan hozzá a hivatás, a képesség. Olyanok vagyunk, mint egy fiatal, talentos tanuló: még semmi, de kiből minden lehet. Mint egy ifju hadnagy, kinek conduitjébe az van írva: „Hat
5 Anlage zum Generalen.”

Van egy roppant nagy, csaknem elpazarolható tőkénk: páratlan *népünk*, mely nemes lovagias erkölcsökben némely nagy számu nemzet nemességénél különb.

Hol találunk a kerek világon olyan *pór*-népet, mint a ma-
10 gyar, melynek legutolsó zsellér vagy napszámos tagja a szó legszebb értelmében *hazafinak* mondható, s kinek józan esze, sőt genialitása, nemzeti öntudata annyi és oly világos jelekben nyilatkozzék? Ki hű maradt honához, nemzetiségéhez mint elnyomott jobbágy, s megőrizte szeplőtelen hazaszeretétét, midőn abból főnemessége már-már kivetkőzött?
15 Ki sem anyagi jólét, sem maga az annyira szeretett szabadság ígéretével e nemzeti érzésében meg nem tántorítható?

Hol találtok népet, mely penészes pince odúiban poharazva szegény lőrójét, a haza sorsa fölött tépelődik, a jövőt kutatja, s ha egy kabátos közójük vetődik, ezt egy vigasztaló,
20 reményszóért faggatja, iszik a hazáért, sorsán búsong, holott alig van otthon megevő falatja?

Hol hallotok a csárdákban üldözött betyárok, a lebujszokban rongyos csavargók ajkairól hazafájdalomtól terhes,
25 szomorú népdalokat énekelni? És e népnek ne lenne jövője, e népet nyomná el a XIX. század fölvilágosult, humanus szelleme? Ez volna a legmélyebb meggyalázása a kor szellemének, mit semmi anyagi vívmány le nem moshatna!

De nemcsak erkölcsökben: értelmességben is kitünik a magyar
30 nép a többi közül, s elmetüzének fényes jeleivel bámulatra ragad.

Már magában fonnebb rajzoltam lángoló hazaszeretete, nemzeti érzése legragyogóbb tanúbizonyságai ennek, s emelkedett gondolkozást, fellengő képzeletet föltételez, melyek nélkül amaz erény elő nem állhat.

35 Alig van nép a polgárosult világban, mely a tanulékony-ságban népünkkel vetélkedhetnék. Sorozatok be válogatás nélkül próbára ezer magyar pórsuhancot, ugyanannyi franciát, angolt, olaszt, németet: kezdjétek egy időben tanítani katonakötelességeinek gyakorlati s elemi részeire, és a magyar felényi
40 idő alatt kész lesz, — föltéve mindenesetre, hogy anyanyelvén tanítsátok a magyart is.

Mert mint fönnebb mondtam, a magyar nép nemzeti érzése minden egyéb érzése és érdeke fölött uralg. Ez hatalmasabb benne magánál a szabadság szereteténél, de talán még vallási érzületénél is? Bármennyire áhítsa is lelke a műveltség fényét s áldását: *idegen cultura* iránt nem bir lekesezni. És mégis, dacára hogy a nevelés, általán hazai culturánk nem a nemzet geniuszával egyező alapokon áll, nem abból nőtt ki, ami csak egy hazai kormány alatt történhetnék; mégis, nézzétek a számadat (statistica) kimutatását: a magyar népben nagyobb az írástudók számaránya, mint akár az olasz, akár a francia vagy angol népnel.

Kellemesen meglepő, s előnyösen jellemző amaz őszinte s önkéntes tisztelet, mellyel a magyar pór a művelt ember iránt viseltetik. Noha a gazdagság, hatalom előtt nem oly föltétlenül hódoló, nem oly alázatos, mint sok más civilisált nép, de a műveltség iránt mélyebb becsülést fejez ki akármelyiknél. Aki fuvarokon, előfogatokon sokat utaz, úntalan tapasztalhatja ezt. A magyar pór-kocsis alig várja hogy kiérjenek a városból, valamely kapaszkodónál meglassitva lovait, hátrafordul a kabátos urhoz, s szépen megkövetvén, mialatt pipára gyújt, megkérdi, hogy hát — nem tud-e valami jó újságot? Ez alatt persze szive első és fő gondja, hazája ügyeit kívánja értetni. Majd az általános ismeretek azon tárgyai felől kérdezősködik, mely iránti fogalmai leghomályosabbak. Mőhőn hallgatja és nyeldesi az esetleg tanult ember helyes magyarázatait, s ha azok fölfogásához mérttek, mélyen emlékébe vésvé maradnak. A tudomány iránti tisztelete annyira megy, hogy még a kisebb deákokat is köszönti, s kérdezgeti: mit tanultak, — remélve, hogy valamiben okulhat tőlük.

Pestről akarva irni, talán sok is már ennyi a népről? Sok, meglehet, de korántsem elég! Egyébiránt más alkalommal fogom e rajzot kiegészíteni — de jelenleg is el kelle mondanom ennyit, mert ha Magyarország legnagyobb ritkaságáról, drágaságáról, egyetlenségéről (unicum) van kérdés, akkor csakugyan nem lehet egyebet, mint magát a népet bemutatnunk. Múzeum, színház, akadémiai palota, hegy, folyam, városliget, fürdő — van másutt is még nagyszerűbb mint nálunk. De ami sehol föl nem található, ami egyetlen a maga nemében: *paraszt, nemes tulajdonokkal; nép, lovagi erényekkel*; — emez előny, e ritkaság csak hazánkban látható, s aki ezt nem látta, nem ismeri, arra nézve mindegy, akár Mexikót,

akár Magyarországot utazta volna be. Az, mint rendszeren az ókuláriomos utazók, csak farkasokat, rablókat lát Magyarországon, s ír össze badarnál badarabb dolgokat.

Pestnek is tehát első nevezetessége: lelkes hazafias lakos-⁵sága, mely e városnak uralkodó politikai szint, fényt, élénkséget kölcsönöz. Elegans uri osztálya, gyönyörű ifjúsága, eredeti népi alakjai, lármás, eleven népélete — kis Párisá tennék, ha legalább kétszer akkora volna! Ha temperamentumra nézve Bécset phlegmatico-melancholicusnak, Pestet jobb¹⁰ időkbén sangvinicusnak, jelenleg — Moletico sangvinicusnak nevezhetjük.

Festői tekintetben Budapest a világ legszebb pontjainak egyikét képezi. Konstantinápolyt s Nápolyt általán föléje helyezik, amaz az európai szemnek uj és szokatlan byzanti¹⁵ styl, a karcsu minaretek; — emezt a füstölgő Vezuv grandios háttere, s mindkettőnél a tenger — teszük mindenkorra legelragadóbb festői látvánnyá.

Alig van e kettő után város, melynek annyi változatos elem képezné festői egészét, mint Buda-Pestnek. Az ős budai²⁰ vár, a sötét, mogorva Gellért, a kéklő budai hegyek, a csillogó széles Duna gőzöseivel, lánchidjával, az ifju Pest mosolygó házsorai, a Margit-sziget, az alföldi sík — gyönyörű vegyületeket képeznek.

De ez egészből egy dolog rettenetes bántón hiányzik.²⁵ Egy nagyobbserű épület, egy hozzá illő nagyságu, az egészből kimagasodó templom. A lipótvárosi székesegyház, ha elkészül, Budapest szépségét — bizonynyal megkétszerezi. Már csak ezért is kellene sietni fölépítésével.

HUSVÉT ÜNNEPE A FŐVÁROSBAN

Falusi embernek az ünnep: szünnap, — városban ilyenkor csak változik a munka, vagy félelmes alakot ölt az unalom. Nem szólunk azokról, kiknek az utóbbi átkozott osztály-⁵részek, hanem elnézzük a szegényebb sorsú polgárt, kisebb iparost és szerény forgalmu kereskedőt: mint siet hozzá- tartozóival, kicsinyje, nagyja együtt, egy egy kis észrevétlen mérföldet, hogy Isten szabad legét néhány percig élvezze; mint tölti be a városligeti rondót, mássza a szent Gellértet,¹⁰ nyeli a port Disznófőig, Szép juhásznéig, mint fárad óráig egy kis élvezetért. Hasonló élvezetekre a mostani husvét nem igen volt kínálkozó; első nap hol kiderült, hol elborult, második nap pedig megeredtek az ég csatornái, s esett majd egész nap. Mindamellett is jutott elég ember a mulatóhelyek-¹⁵re, mert nagy égháboru legyen az, mely a fővárosi embert kirándulásától visszatartsa. Különösen a tó, a bimbóház környéke s az állatkert a városligetben tele volt látogatókkal; ember hátán ember.

Ki ájtatosságának kívánt eleget tenni ünnepélyes alkal-²⁰mat talált erre a különböző templomokban; kit a helyi politika érdekel, kedvére kiabálhatott az értekezletekben; ki a művészet nektárát szereti, élvezettel szürcsölhette azt hangversenyekben, színházakban, aki pedig táncban talál élvezete-²⁵t; lába alá huzzták magyar és német cigányok. És e helyiségek, ez alkalmak közül mindeniknek meg volt a maga közön- sége.

Talán még legkisebb volt aránylag, a célt és az előadást tekintve, az írói segélyegylet hangversenyének. Az akadé-³⁰mia disztermének mérvei, a délidő, az ünnep, vagy mi vagyunk telhetetlenek? Elég hozzá, hogy mi több közönséget ohajtottunk volna. Mert ha Frankenburg humoros felolvasásának azon corollariuma, hogy az egész élet, minden barátság és dicséret merő hazugság, némileg elvette is a humoristicon végén a közönségnek szórt nem mindennapi bókok értékét; —

annál következetesb élvezetet nyújtottak a zenerészletek, Carina szép éneke és Szuzuk Róza gordonka játéka, melyben a mai zenerészletek tetőpontjokat érték. Jókai Mór „Ezer éve” emelkedett hangorv van írva, Jókainé ismert művészi 5 hévvel és öntudattal adta elő, és szerző a parlamentaris szokások ellen nagyot vésztett, midőn a többség akaratának — mely minden áron azt kívánta, hogy álljon ki a platzra és hajtsa meg magát, — nem engedett. A műsort Szigligeti „Egy író balsorsa” című életképe zárta be, mely inkább az 10 írói segélyegylet kézzelfogható panegyriconjának volna nevezhető, s melynek hatása az volt, hogy előadás után az írók kénytelenek voltak — állig begombolkozni, kezüket zsebuk fenekére rejteni, s a lépcsőzeten gyorsan leosonni, nehogy valaki mindegyiknek egy-egy forintot nyomjon a markába.

15 Ugyanaz nap este ment végbe Brahms hangversenye is, melyben tulfeszült érzélgős tarkaság, aristokratikus hizelgés, diplomatikus üresség nem zavarta meg a szépészeti hatást. Az előadott számok összeürü s egyrészt az ehhez közel álló leg-ujabb német modorban vannak írva. Mindenütt erőtelj, 20 mély harmonia és önérzés, s a közönség mégis el volt ragadtatva.

A nemzeti színházban Rákóczy fogságát adták. A színház köszönettel tartozik a Pest-i Hirnöknek, mert habár magában is e mű gyújtó hatása, készségkívül sokat tett a Hirnök buzgólkodása is a figyelem újból felébresztésére. Esti hat óra előtt 25 már erős ostromban tartotta a közönség egy része a karzat-hoz vezető ajtókat, s még g nem ütötte el a hetet, midőn az öreg Balogh bácsi már egymásután utasította el a felső félkörök látogatóit, „hely többé nem lévén.” Magunk csak az orrunk 30 hegyét dughattuk be a földszintre. Hanem azért, Isten legyen kegyelmes árva fejünknek, élveztünk; élveztük a fiatal mindkét nemü polgárság gyönyörködését a hipokriták ki-játszatása, a hazaárulók bukása és a szent ügy győzelme fölött.

A restauratio nevezetes tárgyát képezte a két ünnepnap- 35 nak. Tartattak békeértelkezletek, természetesen az illető dol- gokat újra elmondtak egymásnak, ismerkedtek. barátkoztak. bornemisszák pohárköszöntéseket tartottak, borisszák csóko- lódtak, s az eredmény azaz lett, hogy végül minden párt ott 40 állott a hol előbb volt. — Mert meg vagyon írva, hogy tiszt- ujtás idején szép szóval l nem lehet kapacitálni.

Budán a rácfürdő birtokosa felhasználta az alkalmat, hogy a női gőzfürdőt ünnepélyesen megnyissa. Ne tessék megbotráncozni, Lonkai ur! nem szóról szóra kell ezt venni, ez is olyan, mint némely alkotmány, melynek restitutio in integruma csak elvben áll. Egyébiránt meg kell vallani, hogy ez a rácfürdő, — nos, hogy ez a rácfürdő most irodalomban és közönségnél divatban van, s tulajdonosa a főváros emelése szempontjából elismerést érdemel.

Egészen mást érdemelnek azonban az omnibuszkocsisok, a fővárosi közönség e nélkülözhetlenei, kik — tisztelet a kivételeknek! — délben már leisszák magokat, s nem csak a rendőri intézkedéseket, mint p. o. a jegyek rendszerét mellőzik, de versenyt futtatnak, — és mint tegnap is történt, — ruhát szakgatnak és embert taposnak.

Lehet azonban, hogy az omnibuszkocsisok azt tartják, hogy nem is ünnep, ha baj nem esik benne.

BUDAPEST KÖRNYÉKE

Minél nagyobb és minél egészségtelenebb valamely főváros, annál messzebb veti ki sugarait. Sodoma-Gomorra története kissé szelidített minőségben, minden tavasszal előfordul ezekben; mindenki igyekszik elhagyni a romlás nagy köz-⁵ pontjának öldöklő gőz és szemét körét.

Budapest ugyan még nem valami roppant nagy város; ő még mostanság csak „fiatal óriás”. A legkisebb az európai nagy központok közt, de azért van már egy oly nagy városi tulajdonsága, melyben a legnagyobbat, magát a világ fő-¹⁰ városát, Londont fölülmulja. Tudniillik ő a legbüdösebb és legegésztelenebb nagy város az öt világrészben.

Csak pár éve olvastam egy számadatot — igaz, hogy újságban — mely szerint Londonban éven át ezer lakóra 23, budapesten 43, mond: *negyvenhárom* beteg esik. De hát¹⁵ miért ne mondhatna egyszer egy esztendőben, például egy szép májusi reggelen, urnapkor, mikor ég és pokol egymással kibékültnek látszik, egy oly elvetemült lény is, minő egy modern hírlap, önfelédtében — igazat? Hiszen London körülbelől tizenkétszer akkora, mint Budapest; és ez utóbbi²⁰ *csak kétszerte* van oly egészségtelennek föltüntetve, mint a világ legnagyobb kereskedő városa, holott pedig ott is lehet sok mindenféle anyagszer fölhalmazva.

Annál inkább hihetünk pedig ezuttal a számadat valóságában, mert különlegesen az is ki van téve, hogy a divatosabb²⁵ betegségek közt, melyekre fővárosunk különös hajlammal bír, a gümőkór az, mely legnagyobb hévvel igyekszik a keresési ut melletti sirkert terjedelmét valódi fővárosi nagyságra növelni. A gümőkór a legköltsőbb betegségek egyike, s mint ilyen, kiváltképen az ifjuságba szerelmes. Az ember elveszti³⁰ prózáilag falusias, pozsgás arcszinét. Érdekes haloványon jár, kel az utcán, ábrándozik, sóhajtoz, de azért aránylag a legrózsásabb reményekben ringatózik. Különös hajlamot érez az érzélgőségre, minélfogva dől belőle a vers, mint

valami falusi csepürágó orrából a „pántlika,” mellyel a falu szépeit kínálgatja. Tekintetbe véve, hogy Budapest ifjú város, melyben egymagában több vers iratik és lát napvilágot, mint összesen az öt világrészben, a számadat való-⁵színűségében sem kételkedhetünk.

E szerint tehát fővárosunk levén a legegészségtelenebb a világ nagy városai közt, természetesen sugárkörének is legtágasabbnak kellene lennie. Hanem hát azért ez sem így, hanem épen megfordítva van. Átalán, hogy e tételt gyakrab-¹⁰ban ne kelljen ismételnünk, eleve és egyszer mindenkorra legjobb lesz kimondanunk, hogy nálunk épen megfordítva, ellenkezőleg van, mint ahogy a nyugati polgárosodás szempontjai és mérvei szerint lennie kellene.

Például, Londonban a rendőrt a közönség a maga biztonságá-¹⁵nak öreül és kényelmének szolgájaként tekinti, s azt tartja, hogy abból minél több, annál jobb. Ha valahol tolvajok és lumpok megszorítják, azonnal védelmére siet, s átalán jaj annak, aki a rendőrnek nem engedelmeskedik. Nálunk a rendőr valóságos ellenségnek tekintetik, s körülbelül az a²⁰ viszony áll fönn rendőr és közönség közt, mint a perzekútor, és — bocsánat a hasonlatért — az alföldi szegény legények közt. Ha nálunk rendőr és tolvaj egymással hajba kapnak, a közönség, már persze hogy annak salakosabb része, rendezsen a tolvajnak segít, és azt kiszabadítja.

Másutt — nyugaton — az a fölfogás uralkodik, hogy a szabadság a legtökéletesebb rend. Az önkény a legnagyobb rendetlenség. Itt megfordítva; mi azt hisszük, illetőleg a közönségnek selejtesebb, de fájdalom legnagyobb része, hogy a szabadság — a féktelenség. A rend — önkény, absolu-³⁰tizmus.

Éjjelente egy pár részeg rüpők egész városrészeket föl-ordítóz almából vadállati bógésével. Boszantja őket, hogy a becsületes emberek, akik nappal dolgoznak, éjjel aludni akarnak. Miféle szabadság volna az, mely nekik megtiltaná e fölött nem³⁵ boszankodni, és boszuságuknak szabad folyást engedni? Talán a szabadság a becsületes emberekért van? No hiszen csak az kellene még!

Valóban a rend és rendőrség eszméje nálunk oly népszerűtlen, hogy a szabadelvű párt, vezéreink és írónknak egyik⁴⁰ leghűbébb föladatak lenne, mindenekelőtt az eszmét magát népszerűsíteni és megmagyarázni, hogy a *szabadság* voltaképen

nem egyéb, mint a legtökéletesebb, mert *legigazságosabb* rend. Mintegy tiz éve, fölszóltam a botránys ordítózások miatt. S azonnal kész volt ellenem a vád, hogy ime én — horribile dictu — rendőrállamért lelkesedem. És emelkedett köz-
5 véleményünk e vádlónak adott igazat! . .

Az egészségtelenséghez képest tehát fővárosunk körzetének a legtágasabbnak kellene, vagyis: néhány mérföldnyi távolban kellene oly helyekkel birnia, melyek teljesen, illetőleg a lehetőséghez képest a főváros igényeihez idomítvák,
10 ahol a fővárosi ember élvezhesse azt, amit elérni a főváros természeténél fogva igen bajos, vagy egyáltalán lehetetlen.

Példának okáért: ha mindazon intézkedéseket megtennénk is, melyek a ronda vegyületű por és szemét eltávolítására, továbbá üdébb lég előállítására alkalmasak, a főváros mégis
15 mindig jóval hátra marad e tekintetben a faluk mögött. A főváros legjótékonyabb, legelőnyösebb körzete tehát oly helyekből állhatna, melyekben a góztól, portól, hőségtől, büztől fuldokló, zajtól kábított nagy városi lakos üde, tiszta levegőt, hűvös árnyat, csendet élvezhetne, és amellet
20 mivel több kéjelmet, mint amennyivel a nagy világtól távol eső zughelyeken találkoznak. Ilyenek, hogy messzebb ne menjünk, s mármár majd minden művelt ember előtt ismeretes példát hozunk, Bécs körül Döbling, Dornbach, Brühl, Vöslau stb.

25 Az ember nem kíván egy faluban színházat, hangversenyt, nem is azért, sőt inkább azelől menkszik oda, hogy egy ideig nélkülözvén e már megunt dolgokat, azok iránt újabb kedvet kapjon. Egyáltalán józan s valódi fővárosi nem követel s nem keres a zöldben oly cikkeket, melyek ott szer-
30 fölött nehezen, vagy épen nem kaphatók. Kimegy oda tavasszal, hogy őszig élvezze, amit a fővárosban nélkülöz. Hogy lásson természetet, egyszerűséget, élvezze a csend és magány rég nélkülözött, kedélynyugtató hatását. Első és legkedvesebb követelménye, hogy valami különös kellemet-
35 lenségektől, vagy épen durva bántalmaktól megóva legyen; továbbá hogy legalább a par excellence falusi cikkekben bőséget lásson. Egy szóval, hogy ugyanazt kaphassa, amit egy látogatottabb fürdőhelyen kaphat a fürdőidényben.

Ehhez természetesen első szükség, hogy közönség is legyen,
40 mely e berendezést kifizesse. E tekintetben azonban nálunk mindjárt afrikai fogalmakkal találkozunk. Ha az ember a

főváros közelében gyönyörű tájat talál, és felsóhajt, hogy mily kellénessé lehetne ezt tenni a fővárosi nyaraló közönség számára, és megbotránkozását fejezi ki, hogy e részben még semmi sem történt, körülbelül azt a választ kapja, hogy ⁵ miért nem tódul hát seregestül ki a főváros közönsége, s miért nem szórja ott a pénzt, — semmiért, illetőleg: „Dohos borukért, bűdös szobáik és ágyuba való gombócaikért, hogy ők aztán meggazdagodván, majd, valamit tennének a fővárosiak kényelmére és fogadására.” Szerintök nem ¹⁰ vendéglőt kell előbb építeni, hanem közönségnek kell előbb összeseregleni, és azután arról gondoskodni, hogy azt ellássák.

Nincs annál boszantóbb gondolkozó emberre nézve, mint egy csomó embert látni a természet pazar áldásai közt, a legkezdetlegesebb nélkülözések közt. Budapest környéke ¹⁵ a természettől dusan van megáldva arra, hogy belőle a világ első kéjvárosa legyen. Van gyönyörű tája, van élelmi szerekben oly választéka, minővel a föld egyetlen más pontja nem bővelkedik. Hiszen a mi kanaánnak is nevezett hazánkért egy önző inyenc is lelkesedhetik, s ha szívéből nem, gyomrából szeretheti e hazát. Bora, buzája, gyömolcse, husa jóságának ²⁰ hire van az öt világrészben. Vannak ásványos gyógyvizei, van széles Dunája, melynek hideg fürdője gyógyhatása nem áll messze a tengerétől. Vannak hegyei, erdősegei, szigetei a fővárosnak, hol lovaglás, vadászat, halászat, csónakázás ²⁵ kellemes szárazokozásul kínálkoznak, azaz hogy kínálkoznának, ha erre észszerűleg berendezve volnának. De hát e helyett micsoda állapotban találjuk mind e helyeket?

Kéjelem és berendezésre nézve a városerdő, zugliget és svábhegy állanak legelől. De a városerdő már alig tekinthető a ³⁰ fővároson kívül esőnek. Ez már csak egy pesti sétány, egy park, vagy olyatén zöldbeli vendéglő, minő Bécsben a Fünfhaus, ahol az ember ünnepen több port nyel, többet lökdösődik, mint benn a város kellő közepében. A levegő a hat napon át dolgozó s ünnepen kitóduló munkásnép izzadtságával ³⁵ van eltelve, s nem messze áll a csiriz sűrűségétől. Amellett minden társaskocsinál egy egy ostromot kell átharcolni, melyhez nem minden embernek lehet kedve. Hanem azért a lakások drágábbak, mint Párisban.

A svábhegyre és zugligetbe az ut a főváros közepéből ⁴⁰ körülbelül másfél óráig tart. És milyen ut! Rendesen másfél fontra tehetni a por adagát, melyet lenyel az ember, mig kiér.

Fél éven át körülbelül öt mázsa port kell megemésztenie a fővárosi gyöngült gyomornak, föltéve hogy mindennap be-
rándul a fővárosba. Mindamellet e helyeken az élet és köz-
lekedés szerfölött drága. Azért csak milliomos bankároknak
5 való. És azoknak azután valódi Olymp! Hiszen — az ur
pokolban is ur — sok, igen sok pénzzel a lomnici csucsra is
lehet párisi komfortot varázsolni.

De elvégre, ha Buda-Pest 300,000 lakója mind milliomos
bankár volna is, akkor is — quid hoc ad tantam sitim? —
10 nagyon parányi, elégtelen volna nyaralóul magában a budai
hegység. A fővárosok lakosságának nagy része általán fino-
mult, kényes izléssel és ehhez aránylag kevés pénzzel bir.
Kivánatos volna, hogy ezek izlése anyagi erejökkel helyesebb
arányba hozatnék, legalább megközelítőleg olyanba, minő
15 például a bécsi lakosnak válik előnyére ama jó berendezett
elővárosok és falvakban, melyek az osztrák fővárost környezik.

Pest közép tehetségű polgárságának nyaralóul a budai
hegyek egy kissé távoliak és költségesek, a városliget pedig
csak egy nagy sörödei kert, mely immár magával a nagy
20 várossal összeolvadt. Nem csupán a kéjelmi, de az *egészségi*
szempont is sürgősen követeli hát már, hogy a Pestet környező
vadon homok buckák a főváros izlésével kedvezőbb, az egész-
ségre előnyösebb alakot nyerjenek.

Amire minden főváros, de főleg a homokos Pest környéké-
25 nek szüksége van, az mindenekelőtt erdő, minél nagyobb
terjedelmű erdő, azután ismét erdő, és utójára is erdő, renge-
teg erdő! Ez ama legnagyobb és legkedvesebb ellentét,
mely a főváros undokszerű üregeiből kimenekvő halvány
fővárosinak szemére és gümódus tüdejére legjótékonyabban
30 hathat. És ama nagy átoknak, mellyel a természet, annyi
egyéb dus adományai mellett Buda-Pestet megvette, a por-
nak is ez szabhatna határt főleg Pest felől, hova a keleti sze-
lek a kiskunsági Sahara vándor-porát látogatóba szokták
küldeni. Nem vagyok képes elképzelni, hogy a városnak
35 módjában ne állana ha nem egy, de több tavaszon át Pest
körületét minél nagyobb szélességben erdővel beszegetni.
És pedig nem csupamerő akácfával, melynek ily nagy tömeg-
ben szédítő illata virágzaskor leverhetné lábairól a rhinoceros-
40 t; hanem egyéb olyatén fanemekkel, melyek tenyészetét a
homokos talaj megengedi. Amint az erdő meg volna, házak
és nyaralók építése az egyesek dolga lenne, mert ekkor aztán

az erre alkalmas erdős telek ára azonnal oly magasra szökhetnék, mely kifizethetné a faültetés költségeit.

De ha Polonius szerint Hamlet örültségében volt rendben, bizonyos város atyáinak józanságából hiányzik e nagybecsű szellemi tulajdonság. Ugy látszik, hogy azoknak, kik Pest város alakulására befolyással bírtak, nem volt elég a saharai homok és por, mely a fővárost el szokta özönlenni; ők még ez elemet egyéb ingredienciákkal igyekeztek egész pokolivá nagyszerűsíteni. Ahelyett, hogy a gyárak számára egy bizonyos pontot jelöltek volna ki, tekintettel az itt uralgó fölszélre, például a Soroksár felőli részt: megengedék, hogy *mindenütt* és ekként épen a felső részen is építhessenek gyárakat, s erdő helyett ezek kéményei körítsék a fővárost, hogy annak fuldokló lakói sehová se menekülhessenek.

Igy az ujbpesti és kőbányai vonal egyaránt alkalmatlanná vált e nyaralótelepek berendezésére. Lombos, illatos, zöld erdő helyett füstös, bűzös, gyárkémény erdő! — Valóban, városunk atyái genialisak abban, hogy kitalálják a legjobbnak ellentétét, a legrosszabbat. Szinte meglepő, hogyan feledheték ki a város végeken hazánkban szokásos collossalis négy águ akasztófát? Vagy talán nem is feledékenységből, hanem kivételképen *előrelátó* körültekintésből származott volna e hiány?

E festői képet, az igaz, dúsan pótolja a Lipóttmplom négy tornya, melyek mintegy égbe kiáltanak, hogy miért nem kötötték föl rá azokat, akik az Istent magát megrabolták?

De kis-kunsági homokbucka, gyárfüst és gőz még mind nem találtattak elegendőknek arra, hogy e helyekről eljesszék a fővárosi sodomából tisztább légkörbe kívánczozókat. Ujbpestnek van egy már magasán befásított szigete, mely igen alkalmas lehetne mulató vagy nyaraló helyül, már tudniillik, ha egy-két posványos részét feltöltenék, hogy a szunyogok milliárdját oda ne vonják. E helyett egy Dunaágot zártak el ott, s ennek légköre oly irtózatos, hogy ide csupán olyan életuntak költözködnek, kiknek nincs elég határozottságuk pisztollyal vetni véget életüknek, hanem e helyett nem ugyan fölöttébb lassu, de még sem hirtelen halállal akarnak elköltözni ez árnyékvilágból. Egyébiránt úgy tudjuk, miszerint a hős helybeli lakosok, kik öngyilkos szándékokat nem táplálnak, folyamodtak már évek előtt a kormányhoz a Dunaág megnyitása végett.

A kőbányától való elrettentésről szintén és pedig még eredetibb módon gondoskodott az atyai hatóság. Az egy valóban nagyszerű — disznótelep. Metropolisz magyarországi és dunai tartományok nyugat felé gravitáló sörtészeinek,⁵ melyekkel itt a kozmopolita elvű sörgyárak mosléka minden nemzetiségi viszályt feledtet, de amelyek százezernyi csordái e környék levegőjében jelenlétüket orrfacsaró szaggal félóránnyira előre bejelentik.

No de legyünk irgalmasok, hisz azok, kik a főváros illetén beosztásának okai, már nagyobbára a „de mortuis nil, nisi bene” elv védpaizsa alá esnek. De öt év óta a nép kezébe van letéve a főváros szépítésének ügye, és ugyan mi történik? lesz sugárut; ám éljen a sugárut! Nem ellenezzük, a világért sem. De legyen *erdő* is, ami ennél sokkal szükségesebb, quantum satis,¹⁵ és pedig mielőbb, s a város környékének azon részein, melyeket gyárak, mocsárok, sörtéstelepek, kórodák, lőporraktárak s egyéb efféle légrontó szomszédságok kellemes nyaralók s mulató kirándulási helyekké alkalmatlanokká még nem tettek.

²⁰ Ezekről azonban majd tán egy későbbi alkalommal.

PÁRIS—SZEGEDÉRT

Hogy ki adta a Páris nevet a franciák, illetőleg a világ fővárosának, arról talán a francia hagyomány se tud bizonyosat. De akárki lett legyen az, ha öntudatosan választotta e⁵ nevet, valóban látnokszerü egyén lehetett, mert ábrándja, midőn e szép hangzásu nevet választotta, tán még az ő vára-kozását fölülmuló mérvben teljesült.

Páris városa ugyanis azt a szerepet játsza, azt a feladatot teljesíti a világon, amit az a mythologiai hős, akitől nevét¹⁰ nyerte.

Páris a világdicsőség juryje, ítélőszéke.

Akiről Páris beszél, arról a világ beszél. Az egyszerre ki van emelve a zugszerűség homályából.

Ő csinálja a divatot. Ő hoz divatba nemcsak kabátot,¹⁵ kalapot — de országokat, népeket is. Nagy a brittnék is hatalma, dicsősége, birodalma. De azért hiába, mégis csak a francia az a legelőkelőbb gavallér, kinek karján bevezettetni e kerek föld szalonjába — a legkeresettebb kitüntetés.

Ő a modern polgárosultság elegans előtáncosa, a „sans²⁰ peur, sans reproche” (félelem és folt nélküli) lovag, aki ha bemutat valakit az emberiség előkelő „societasának” — hát akkor egybe minden feléje fordul.

Ő e földi bolygón a reklam legfőbb kezelője. És nem lehetne az, nem adna föltétlen hitelt neki a világ, ha nem igazságosan²⁵ kezelné azt. Ha nem biznék jelleme nemességében, megvesztegethetlenségében.

És ő valóban az. Megmutatta ezt legutóbb is fényes csattanós példában.

Hiába hordja oda száz meg száz muszka nábob, herceg,³⁰ „prince russe” rubeleinek millióit évtizedek óta.

Hiába kajjleroz neki a föld heted részének birtokosa. Szivesen látja a milliókat; el is dőzsöl a pazar nábobokkal, de azért jót nevet hátuk mögött és azt gondolja magában; azért mégis csak paraszt vagy te, és bűdös a bagariád.

Azért csak még sem vállalja el édes testvérének, noha sokáig tünődött afölött, hogy vajjon ne szövetkezzék-e vele ama halálos ellensége ellen, aki „geschäftet” csinált még a háboruból is, amire minden más nép csak dicsőségért vagy⁵ szabadságért szokta magát elszánni.

Hiszen politikában szövetkezni lehet az ördöggel is. Már a mi Zápolyánk kimondta: *Flectere si nequeo Superos Acheronta movebo.*

De azért bruderséget nem iszik vele, mert nagyon tüskésnek találja a szakállát, és száját a pálinkától nagyon bűdösnek.

Meg aztán az a nemzet, aki az emberiséget a 93-ki forradalomban a szabadság, egyenlőség új evangéliomával ajándékozta meg, hogyan is fraternizálhatna azzal a néppel, melynek¹⁵ háta a kancsuka megbélyegző foltjaival van tele?

De a magyar — az már más. „Ez az öt millió lovag” mint ahogy ő, a francia nevezte el ezelőtt vagy fél századdal bennünket.

A Hunyadiak, Zrinyiek népe. Aki egykor harcolt egymaga az²⁰ ozmán, másszor a mongol, legutóbb a muszka óriás ellen, oly időben, midőn ezektől egész Európa megborzadva hátrált vissza saját erődei közé. És aki e harcok következtében megfogyott ugyan, de meg nem törött, és dacára annak, hogy saját élete már csak hajszálon függött, nem csüggedett el,²⁵ s nem lett hűtlen nagy missiójához; a szabadságnak, majd a haladó polgárosultságnak védbástyája lenni a kelet és észak barbársága ellen.

E népnek büszkén nyújt kezét a francia és nevezi testvérének.

³⁰ Igaz, hogy a művelt nyugot többi nagy nemzete is megtette ezt.

De a francia nemzet mintegy érezve, hogy a becsület és dicsőség dolgában ő az igazi bíró, hagyta kibeszélni a többit előre, azután előállott ő utójára, és a művelt világ rokonszenveny³⁵ nyilatkozatára ő ütötte rá a pecsétet, olyan ünnepélyességgel, amint ezt már ő magához illőnek tartja.

Azt tartja ő is, amit mi: akit ő szeret, meg van az szeretve.

Ha ő valamit tesz, teszi azt úgy, hogy abban a pillanatban a világ ne tudjon másról beszélni.

⁴⁰ Amit Páris Szegedért tett, az nem Szegedért — az Magyarorszáért lett téve.

És amit tett, az valóban sok, nagyon sok.

Olyan sok, hogy szinte megdöbbenti hálaérzetünket, és némi aggodalmas szerénységgel kérjük, ha vajon — érdemlünk mégis ennyit, és vajon — lesz-e erőnk ezt úgy viszonzni, ⁵ahogy szeretnénk?

Mert már aztán az a tulajdonságunk nekünk is megvan, hogy akármennyire megfogytunk is, de ha egyszer teszünk valamit, hát mi se örömet kezdjük el valami kevéssel.

No de hát majd tán megsegít az isten. A nemzetek élete ¹⁰nem hónapok, nem évtizedekre van mérve. Majd lesznek még jobb napjaink is.

Lesz még szőlő, lány kenyér nálunk is.

Az lenne csak a szép nap, ha mi egyszer azt mondhatnánk a franciának: megfáradtál, nemes testvér; hát már most te ¹⁵csak ülj le, és nézd hogy mi mit csinálunk?

MULATÓHELYEINK A FŐVÁROSBAN

Számadatilag kimutatott szomorú tény, hogy Budapest a világ egyik legegésztelenebb városa, melyben a halandóság majd kétszerte nagyobb, mint európai sokkal népesebb városokban.

Amiből az következik, hogy e dolgon tán lehetne és kellene segíteni.

Lehetne tudniillik, mert az a körülmény, hogy kétszerte népesebb városoknak egészségesebb a levegője, azt mutatja, hogy a légkörre e tekintetben a túlnépesség nincs helyrehozhatlanul megölő hatással.

Azt látjuk, hogy amely mérvben mivelődik valamely néptömb, annál nagyobb mérvben fejti ki és alkalmazza azon eszközöket s módokat, melyekkel a nagyobb mivelődéssel járó hátrányokat ellensúlyozhatja.

Mi is előhaladunk elég rohamosan, s ha kivált megmondoljuk, hogy félszázad óta indultunk csak meg s ezalatt elértünk odáig, ahová mások (jobb körülmények közt) századok alatt jutottak, — hát meg lehetünk elégedve haladásunkkal.

De azért hiába, még mindig hátrább vagyunk, mint a mivelődés élén haladó népek — nem ugyan már minden, de legalább némely dolgokban.

Lehet, hogy nagyobb fizikai épségünk az oka, de akárki tapasztalhatja, hogy az egészségügyi szempontok iránt föl-tünőbbben szenttelenek tudunk maradni, mint akármi egyéb iránt.

Budapest fekvése oly szerencsés, természeti adományai oly számosak, hogy ami Grác a nyugdíjas katonatiszteknek, az lehetne Budapest a világ Epikurjainak és élvezőinek.

A budapesti por és sár, melyről már könyvet is irtak, azonnal szemébe tűnik az érkező idegennek, és elijed tőle, megszökik, mielőtt tája szépségét s egyéb kellemeit megismerné.

No hát a por és sár — annak eltávolítása egy kis költségbe kerülne. Ennek különféle módjait ajánlgatják azok, a kik

magukat e tekintetben szakértőknek tartják. Ezek közé tartozik a fővárosnak félmérföldnyire széles erdőövvel való körülvétele, hogy föltartóztassa az alföldi Sahara repülő homokját. Persze, hogy ez szép is, hasznos is lenne, mert hiszen a futóhomok, melyben ma semmi sem terem, akkor meg lenne fogva, és az erdő rendes forgásában (turnus) vágatva, szép jövedelmet hajtana, s idővel gazdagon fizetné vissza a beléje fektetett csekély összeget. Hanem hát mindez mégis csak — pénzbe kerülne, és az egyszerű szolgabíró azt mondta

¹⁰ az utaink rosszasága fölött bámuló angolnak: jó ez ingyen!
De ha már elmulasztjuk azt, ami pénzt kóstál, holott pedig hasznos és üdvösséges, hát ebből nem logice következik-e, hogy megcsináljuk azt, ami ugyan szintén pénzbe kerül, de aztán — haszontalan, sőt egyenesen ártalmas is?

¹⁵ Ime itt vannak közkertjeink, mulatóhelyeink: városliget, Orczy-kert, fűvészkert.

Gyönyörű kedves helyek. Igazán alkalmasak szerelmi légyottokra, idylli mulatozásokra. Azaz hogy alkalmasak volnának fekvésük s lombdús diszitményeiknél fogva — sőt, ami a bennük található tavakat illeti, hát ezek is igen oda illenének — hisz a tó egy szép tájéknak az, ami egy diszteremnek a nagy tükör. Csak aztán igazán tavak is volnának, ne mindannyi egy-egy — mocsár, melynek egészségtelen kipárolgása mint egy „memento mori” vegyül a lombok, virágok illatába, s az utcai por elől menekülő fővárosi embert gondolkozóba ejti, vajjon üde levegőt keresve, nem cserélt-e eben gubát, vagy még annál is rosszabbat?

Városliget, Orczy-kert, fűvészkert — oly közel vannak, oly könnyen, hamar oda lehet jutni; és ez hatalmas, szinte döntő szempont a főváros lakosságának foglalkozó — tehát 9/10-ed része előtt. Van például 3—4 órai szabad ideje. Ezt mi jó lenne egy kissé tisztább lég szivására, szemeinek az unott kőfalak helyett üde lombokon való legeltetésére használni! Hát bien, kimegy valamelyik helyre egy fél, haza jön másik fél óra alatt; marad neki tiszta lég szivására két órája. Igen ám, de mindenütt egy-egy zöld köpönyeges, egy óriási tál epéhez hasonló bűzhödt mocsárral találkozik! Amit a réven bevett, a vámon kiadta. Amennyivel itt a növényzet járulna a lég üdeségéhez, azt ⁴⁰ a mocsár kigőzölgése annyival — vagy tán még nagyobb mérvben elrontotta!

El innen el! De hová? A Svábhegyre? Ah, az már felséges egy pont. Tiszta levegő, pompás kilátás! Hja, de mire kiért, azonnal csak induljon haza is! Szítta a port odáig, szíja megint hazáig! Ott időzésre nem marad ideje. Be vagy ki-⁵ tekintett hát, mint Bolond Istók Debrecenbe!

Az egyedüli hely, ahol a főváros lakója friss egészséges levegőt kaphat közelben, a Margitsziget. Az már való, hogy ily felséges, szinte tündérinek mondható hellyel kevés világ város dicsekedhetik. De ez az alantibb rétegnek nagyon is¹⁰ elegáns és drága. Nagy szerencse, hogy ilyen is van egy, a módosabb, finomabb közönség számára; de a nagy tömegnek, a közönségesebb, alantibb rétegnek, mely a fűben hemperegni, fesztelen mulatni szeret, és pedig olcsón vagy épen ingyen, nem alkalmas.

¹⁵ A főváros lakossága közül alig egy századrésznek áll módjában a nyári hónapok alatt hűvös fenyvesek, havasok aljába vonulni; a többi 3—400 ezer ember is megérdemelné, hogy számára egészséges levegőjü kirándulási helyekről gondoskodjunk.

MAGYAR FÜRDŐK

KORITNYICA

Mikor a közmondás: „Szeszélyes, mint egy színésznő”, nyilván Franciaországban megszületett, a nyári fürdőélet⁵ még csak igen kevesek előtt lehele ismeretes. Mert különben a közmondás alighanem így alakult volna: szeszélyes, mint egy fürdővendég.

Mert hiszen a szeszély kiapadhatlan, sőt egyre növekedő forrása az izgatottság, mely a színésznőnél külső okokból,¹⁰ foglalkozása természetéből származik. E mellett a színésznő idegei lehetnek igen is erősek, sőt rendszerint azok is, azoknak *kell* lenniök, mert különben nem is lehetnének jó színésznők. A fürdővendég 9/10-ed részénél azonban ez izgatottság beteges állapot következménye; ha e betegség otthon nem is¹⁵ egyéb, mint amaz általános petyhüdtség, mely 20—30 évig nagyvárosban való lakás után a legrhinocerosabb testalkatot is elfogja.

Egyiknek tüdeje, másiknak mája, harmadiknak lépe, negyediknek emésztő szervei vannak inkább, vagy mindez össze-²⁰ véve valamennyire megtámadva. És már Byron megmondta, hogy a világfájdalmat, embergyűlöletet is valami ilyen testi fogyatkozásra lehet visszavezetni.

Igy állván tehát a dolog, egy ugynevezett fürdős tárcacikkben, melyek ivadja épen beköszöntött, valahány fürdőre készü-²⁵ lődő olvasó, annyi különféle kérdésre ohajtana feleletet kapni.

S ennélfogva azt hisszük, sokkal helyesebben cselekesznek a fürdői levelek írói, ha fellengő költői, vagy elménckedő humorizáló eszmefuttatások helyett az illető fürdőknek minél apró-³⁰ lékosabb, tárgylagosabb leírását igyekeznek adni.

De aztán van még ezenkívül egy másik föltétele is a jó fürdői tudósításnak: az, hogy *ne* valamely fürdőigazgatóság, de a nagy közönség érdekében legyen írva.

A betegek számára az orvosok választanak fürdőt; a gazdag ember körutat tesz, utjába ejt húsz-harminc fürdőt is, és ahol³⁵ neki legjobban megtetszik, ott letelepszik. Ezek nem keresnek

utbaigazítást az újságokban. De van egy harmadik kategoria is: azok, akik nem betegek ugyan, de nem is különös kedvencei a szerencse istennőjének, és mégis ohajtják szerét ejteni annak, hogy a nagyváros kánikulai gőz- és szennylégköréből néhány⁵ hétre valamely kellemes üdülési helyre vonulhassanak.

Ezek számára igen elkelve egy *fürdői Bädeker*, az utasítás és az illető helyiségek minden aprólékos körülményeinek leírásával: és hogy ilyesmi a mi mai étlap-szerű szükséglet-irodalmunkban még nem létezik, ezen valóban csodálkozhatunk.¹⁰

E hiányt részünkről némileg pótolni igyekeztünk eddig is azzal, hogy időnként egy-egy nevezetesebb fürdőknek látképét és rövid leírását adjuk.

E részben főleg az ugynevezett égalji fürdőkre vagyunk¹⁵ tekintettel, mert ezek azok, melyek általánosabb — mondhatnók egyetemesb szükségletet pótolnak. A nyári hőségben a „fenyvesekkel vadregényes” havasi, hűvös, balzsamos levegő nemcsak a főváros, de a magyar Szahara bármely uri lakosának egészségére is jótékony hatása.

²⁰ Hála a pazar természetnek, hazánk ilyenekben sem szegény. Égalji fürdőnek, már a mi a *levegő* jóságát, a táj szépségét, tehát a *természeti* adományt illeti — a kerek világon alkalmasabbat nem találhatni, mint a nem egy zárt völgykatlanban de *nyílt* havas oldalán, 3200 lábnyi magasban, és közvetlenül²⁵ a közel 9-edfél ezer lábnyi magas csúcsok alján fekvő *Tátra-Füred*.

Erről a mult évi folyamainkban meglehetősen kimerítő leírásokat adtunk.

Koritnyica, melynek rajzát ezennel bemutatjuk, nem szorosán, illetőleg nem *csupán* égalji, amennyiben valóságos ásványgyógyfürdő, sajátlagos gyomorbetegnek számára. De előnye épen abban áll, hogy *egyszersmind* égalji fürdőnek is alkalmas. Kevés fürdő van nemcsak hazánkban, de Európában, mely ennyi előnnyel dicsekedhetnék.

³⁵ Mert még ugyis mint ásványfürdő, szinte két külön fürdőt, a marienbadit és franzensbadit egyesíti magában. Forrása, mely szintoly hatásos a gyomorhurut ellen, mint a marienbadival rokon fürdőké, a mellett azzal a sajátsággal is bír, hogy nem gyöngíti el a beteget kizárólag olvasztó hatásával, mint⁴⁰ ez utóbbiak, melyek után a franzensbadi vagy más vasas vizek javaltatnak utógyógymóddul, mert a koritnyicai víz egyszers-

mind kellően erős adagban vasat is tartalmaz, tehát egyszerre végzi a tisztító és edző gyógyviz földadatát.

Amellett pedig 2400 lábnyi magas fekvésével ötezer láb magas hegyormok (a Prasiva) közvetlen hátterével, a tátrafüredinél is hatalmasabb, mert szálasabb és sűrűbb fenyvesével, óriási pincegádorszerű sötét hűvös sétányutjaival mint üdítő égálji mulatóhely is használható.

Mint ilyenek értékére nézve mérvadó a légmérő. A „kutyanapok”-ban, mikor Budapesten és az Alföldön, reggel 20—22, 10 délben 28—30, éjjel a hálósobában 23 fok Reaumur (mely hőfok mellett már ritka ember képes aludni) — ilyenkor Koritnyicán reggel rendszeren 5—6 fok, délben 18—20 fok Reaumur fokot mutat a légmérő. Eszik az ember mint a farkas, alszik mint az angyal.

15 A fürdő merőben a rengeteg erdő közepén épült. A svájci nyaralók kiásott fák helyein emelkedtek. A szobák ablakain át kezet lehet fogni az erdővel, mely lombkarjait nyújtogatja felénk, illatárjával köszöntve reggel, búcsuzva el tőlünk esténkint.

A társaságot illetőleg: a budapesti *korzón* vagyunk. Azonban még annál is összeszorultabb helyen, mert a korzón olykor 20 félóra alatt alig találkozunk egy ismerőssel, itt nem léphetünk ötöt, hogy egy jó baráttal, ismerőssel ne találkoznánk. Egészen otthon érezzük magunkat.

Ami az étkezést illeti, hát azt hiszem, a legnagyobb dicséretet mondom, ha azt állítom, hogy az is van olyan, mint a 25 fővárosi polgári vendéglőkben. A választék kisebb, mint például a Szikszayban, de egyébkint minőség és árakra nézve ugyanaz. A kávé nem közelíti ugyan meg a kiválóan jeles *stájerországi*, például a *rohitsi* kávéét, de az is bizonyos, hogy 30 *jóbb* mint a budapesti kávéházak bármelyikében.

Jó zene is van, jó kedv is van; tánc, vigalom, tombola, mint másutt; de van rend is; az *éj nyugalma* biztosítva van, éjjeli zenével, tivornyával egyeseknek az egész fürdőközön-
séget háborítani nem szabad. Amit nem minden magyar 35 fürdőről mondhatni el.

Legalább így volt ez már ezelőtt hat évvel, mikor alólirott ott időzött. Azóta pedig igyebbül lehet, hiszen a divó haladás talán sehol nem olyan gyors hazánkban, mint fürdőintézeteinkben, az igaz, hogy eléggé biztatólag pattogatják is fölöt-
tük kieresztett ostoraikat a korszellem gyorskocsisai — a 40 hirlapírók

FÜRDŐI LEVELEK

I.

Rohitsch-Sauerbrunnból

A lapok tudósításai szerint *Radegund*, *Tobelbad*, sőt a távol-
5 eső *Marienbad* és *Karlsbad* is azon fürdők közé tartozik,
melyekkel szemben nem fog a hazafias magyar sajtó azon
intelve, hogy „minek a távolban csapongni, mikor a jó — a
hazai gyógyfürdő is oly közel esik?” De ha ezekben a magyar
elem csak erősen van képviselve, semmi kétség, hogy Rohitsch-
10 Sauerbrunnban vétkezik legtöbb magyar ember a védegyelet
eszméje ellen. Mert ez már egyenesen magyar fürdőnek nevez-
hető. Ha okait keressük, talán megtaláljuk némileg azokban
a tényállás mentségét is.

Egy az, hogy általában a fürdők világszerte nemzetközi ter-
15 mészettel bírnak. Ezekre nézve igazán áll a régi latin közmon-
dás: hanc veniam damus, petimusque vicissim.

Az ember fürdőre megy kétféle okból. Egészségi vagy csak
szórakozási, kedvtöltési szempontból, mely utóbbi egyébiránt
szintén az egészségi rovat alá eshetik, noha csak tágabb érte-
20 lemben, mert hiszen a nagyvárosok monotóniája és rekedt
levegője elől néhány heti lég- és foglalkozásváltoztatás minden
ember egészségének csak javára válhatik. Akinek valamely
speciális baja van, annak számára már az orvos választja
meg a fürdő minőségét. Hisz ismeretes dolog, hogy a „rossz
25 idők” dacára még mindig opulens — kövér — magyar konyha,
a cigány zene melletti vigadozás aránylag a mi fajunkban
fejt ki legtöbb gyomorbajt, s innen ama feltűnő körülmény,
hogy az ugynevezett gyomor és alhasi rendellenességek ellen
hatályos fürdők közönségének aránylag oly nagy illetménye
30 hazánkból kerül ki.

De aki csupán szórakozni megy is, nem természetes-e, hogy
a „variatio delectans” nagyobb lehet egy idegen — külföldi
mulató helyen, ahol közönség, tájék, szokások, látványosságok,
mind a szokatlan, az ismeretlen, az ujnak ingerével bírnak és a
35 lehangolt beteg kedélyre üdítőleg hatnak.

Azt hiszem, e fürdő kérdésnek leghelyesebb és egyetlen meg-

oldása az, ami remélhetőleg rövid idő múlva be is következik, hogy majd a mi természettől oly dusan adományozott hazai fürdőink is utólérik, sőt helyel közzel tul is haladják a külföldieket a berendezés előnyei tekintetében, és akkor aztán a külföld is úgy özönlik hozzánk, mint mi a külföldre, és helyre lesz ütve a különbözet.

Aztán végre a leggazdagabb, legelőhaladottabb állam is bizonyos cikkekért oda fordul ahol azokat olcsóbban kapja.

És már akármilyen prózai, de bizony a mai adózaklatás korszakában már nálunk is horderős, sok családnál döntő szempont az olcsóság.

Természetesen úgy értve ezt, hogy amit itt alacsony áron fizetünk, az egyszersem jobb is, mint némely helyeken a drágább. Hiszen ami rosz, az soha sem lehet olcsó.

15 Szép táj, hatékony gyógyviz, üde jó levegő van másutt is; a havasok vidéke fenségesebb; égálja hüvösebb és a kánikulai napokban edzőbb; de nem bosszantó-e, ha a nagyvárosi gyomorbetegnek a jó ásványvitzől, éles levegőtől végre megjön az oly rég áhitott *étvágya* és aztán — nincs mit ennie? Azaz-
20 hogy volna ugyan, de még fiatal ép gyomornak is kegyetlen rosz, hát még a sokkal kényesebb, válogatósabb betegnek? És hozzá még drága is! Ami pedig többnyire együtt jár. Hiszen aki mihez nem ért, az azt nagyobb kinnal és rosszabbul csinálja, mint aki ahhoz talentummal bir. A tehetlen poeta,
25 iszonyu kinok közt izzadja ki rosz verseit, mig Petőfi csak ugy a kabátja ujjából rázta ki a legfelségesebbeket.

Mindamellet a legnagyobb routinet és jártasságot föltételezve is az itteni vendéglősök részéről, az ujon érkező vendég előtt megmagyarázhatatlannak tetszik, miként válik lehetővé
30 ez olcsóság? Itt van négy vendéglő, egyik jobb mint a másik. Az első, a lelegegansabb, a pompás Cursalon épületében, a legdrágább, de ennek árai sem magasabbak a pesti belvárosi jobb éttermekénél, a többiben pedig épen sokkal alacsonyab-
35 bak, amellet, hogy az ételek, italok jósága a kényesebb fővárosi igényeket is lelkesedésre ragadja. Nincs sok más hazai és külföldi fürdőkön a zsarolásra számított table d'hoté 1 frt 20—
1 frt 50 kr (bor és kenyér nélkül), itt mindenki a la carte ehetik, és ha csupa finom sültre szoritkozik is, megebédelhet, borral,
40 sörrel egyetemben, 80 krajcárért, a pincér borralalóját is oda számítva. Egy rostélyos 30, egy fél rántott csibe 30 kr, egy pohár sör 7, egy félmeszely bor 6 kr! Egy kis csésze kávé 13 kr.

És milyen kávé! Ez már épen világhírű. Vannak vendégek — (ezek közé tartozik e sorok írója is) — akik csupán e kávéért jönnek ide 40 mérföldnyi távoból.

A házak monumentálisak, palotaszzerűek, villámhárítókkal⁵ ellátva, és azok földszintjén, 2-dik, 3-dik emeletein szobák kaphatók 40—60—70 krajcárért, az idény tetőpontján is.

Ez olcsóság magyarázata, hogy a fürdő a stájer rendeké és házilag kezeltetik. Ha bérbe adnák, talán nagyobb lenne a reklám, nagyobb a vendéglétszám, de aligha vége nem lenne az¹⁰ olcsóságnak.

E paloták mind egy csoportban, alig nagyobb téren, mint a pesti Erzsébet-sétány épülvék és a vele szemben sötétlő sétánnyal, mint egy *nagy szalont* képeznek, ami a társalgást élénkké, kellemessé és mindamellet fesztelenné teszi. A két¹⁵ emelet magas, 18 öl hosszú és 13 öl széles nagy terem (Cursalon), trónteremnek is beillenek. Itt esténként fölváltva *tombola*, *hangverseny*, rögtönzött *táncvigalom* szórakoztatja a vendégeket. Tegnap (f. hó 15-én) adott hangversenyben *Láng Fülöp*, a nemzeti színháznak tagja énekelte a *Bánkbán* bordalát, zajos tapsok közt a szép számú közönség részéről. A fő-²⁰ téren játszó zenekar reggeli, esti programjából is kimaradhatlanok a magyar zenedarabok. Átalán, kiváltkép az idén, itt a magyarság van tulsulyban, mintha az volna itthon, és a szerb, olasz, német volna a jövevény, például a fürdői névsor²⁵ 5 száma (melyet a szerkesztőség számára ide csatolok, ha tetszik, nyomassa ki), 64 érkezett családot mutat s ezek közül 34 Magyarországból, 17 csupán magából Budapestből érkezett. A magyar fővárosban székelő ügyvédek, bírák, főbb törvényszékek tagjai mintha csak találkozót adnának itt³⁰ maguknak, oly nagy számmal vannak jelen. A magyar köröknek a terrazeon vannak is ám külön kávézó asztalaik, melyeken már 12 óra előtt kiszögegvék csibuk készletük armstrong szárai, elrettentésül minden más profán vendégnek, aki oda közeledni merészkednék. (Csak egy kicsit jobban menjen a³⁵ dolgunk, egy pár évi jó termés, aztán bizonyos, hogy annak-táljuk is ezt a kis darab földet, amiért jó stájer szomszédaink tán nem is haragusznak meg valami nagyon.)

Feltűnő véletlen-e vagy rendes körülmény, azt majd a későbbi napok, az évad most következő fényszaka mutatja⁴⁰ meg, hogy magyar mágnás neve alig található a névsorban. Talán mivel itt sehogy sem lehet sokat költeni? De aztán az

osztrák, cseh, olasz arisztokracia már aránylag elég dusan van képviselve. Itt van gróf *Bylandt-Rheidt*, közös hadügyér, aki f. hó 8-án érkezett és a Jankovics villába szállt. Gróf *Latour-Thourmburg*, báró *Schwarz Senborn*, b. t. t. *Wallentisch* tábornok, gróf *Attenik Károly*, gr. *D. Opja Alberti Gusztáv*, gr. *Vojkfy* stb.

Magyarok közül a legutóbb érkeztek: *Hajós Mihály*, *Hajdu Lajos*, *Marzsó Adel*, *Náday Józsefné*, *Nagy Györgyné*, *Beniczky Irma*, *Bajkay Ödön*, *Jankovich Etelka*, *Pajor Gusztáv*,¹⁰ *Farkas Géza*, *Dell Adami Maria*, *Kiss Péter*, *Vincze Miklós*, *Kovács Magdolna*, stb.

Julius 23-án Anna-bál, augusztus 18-án az ugynevezett *császárbál*, mellyel itt az idény fénypontját éri el.

MINDENFÉLE FEREDŐZÉSEK

Amint van divatkórság, azonkép van kórságos divat, és néha megesik, hogy egyike szüli a másikat.

A divat hatalma általán sohase volt, nem is lehetett oly⁵ nagy, mint mai napság. Nem terjedhetett a futótűz gyorsaságával sem, nemhogy még annál is sokkal gyorsabban, hisz a futárvonat gőzmozdonya bizonyval sebesebben rohan annál a tüznél is, mely a délövi nap hevében lesült amerikai preiriken lohól végig.

¹⁰ És ilyen sebesen terjed ma a divat, és nemcsak az öltözék s egyéb fénycikkek dolgában. Mert a szokások, erkölcsök divatát is hamarabb közvetíti a sajtó és a személyes közlekedés könnyüségé.

Aztán ez a kor annyira rohamosan halmozza egymásra a sok¹⁵ találmányt, ujitás, reformot, hogy másfelől nem ér rá még eléggé gondolkozni sem azok célszerűsége, vagy veszélyessége felől, nem hogy ha már fölfedezte, a törvényes intézkedésre azok betiltásával.

Jelenünk egyik kórságos tünete: az öngyilkosságok, az²⁰ őrülések egyre fokozódó gyakorisága. Mi lehet ennek az oka? Nem-e az uralkodó divatkórság valamely kórságos divatja?

Ha az ok netalán oly természetü, hogy egyszerű jó tanáccsal, véleménnyel is el lehet távolítani, hát ugyan miért rejtsük véka alá a jó tanács gyertyavilágát?

²⁵ Nem vagyok orvos, de tiszteletem, amelyet a tudomány és avatott művelői iránt érzek, oly mérvű, hogy kegyeletnek is beillik. Annálfogva azt a véleményt, melyet itt kifejezni szándékom, nem is nevezem még véleménynek sem, csupán egy laikus *gyanakvásának* és mint ilyent, ajánlom az illetékes szak-³⁰ embereinek figyelmébe.

Itéljék meg ők, van-e benne valami igazam és aztán mondják ki ők, kedvező esetben — a helyeslő véleményt jó tanács alakjában.

Eszmememetem ugyanis a következő: Társadalmi bajok,

tragikai katasztrófák, szerencsétlen existenciák minden időben voltak. Az öngyilkosságok, örülések esetei még sem voltak ilyen szaporák; e tünet nem öltötte magára a járványosság jellegét.

- ⁵ De nem is szükség e tekintetben a *multra* hivatkoznunk. A jelen példája maga is elegendő arra, hogy egyebüttl kell a baj okát keresnünk. Hiszen látjuk, hogy a szerencsétlenség ugyanazon még jóval nagyobb fokát is egyik-másik, sőt a legtöbb egyéniség kiállja, míg némelyiket sokkal kisebb baleset az öngyilkosság vagy örület örvényébe kerget. Vannak lelki, testi szervezetek, melyek *hajlammal* birnak erre és ezek azok, akikkel olykor alig látszó csekélyebb malheur elveszteti a belső egyensúlyt. Mig aztán vannak olyanok, akik erre egyáltalán képtelenek. Akik husz évi *börtönt*, *siralomházat* kiállanak, akik Casamicciola romjai alól száz órai élve eltemetkezés után ép elmével kerülnek elő.

Semmi kétség tehát, hogy itt nem a szerencsétlenség, nem a fájdalom, vagy öröm nagysága, de az egyéni *dispozíció* a határozó.

- ²⁰ Ugy kell lenni, hogy a mai nemzedék *idegrendszer*e van szokatlanul földultabb állapotban.

De hát mi okozza e tulságos idegizgatottságot?

- Talán a lázas szellemi munkásság, az értelmi képesség megéröltetése? Valamivel ez is járulhat a bajhoz, de korántsem ez lesz annak valódi oka. A nagy szellemi munkásság mellett sok kitünő ember megéri a 80.-ik évet, a legteljesebb kedélynyugalomban. Az oknak valami fizikai, testi félszogségben kell rejlenie. Valami olyan életrendi természetlenségben, olyan szokásban, ami régebbert nem volt divatban, és csak a mai ivadék kapta föl.

Az egészségtannak kétségkívül vannak olyan általános törvényei, melyek tudása nem csupán az orvostan szakembereinek kiváltsága.

- Egy ilyen az, hogy minden orvosság — vagyis: minden nem ³⁵rendes, nem a mindennapi használatra szánt szer vagy művellet — *nem semleges* természetü; meggyógyít vagy megöl, használ vagy árt, az utasítás helyessége vagy elhibázott volta szerint.

- ⁴⁰ Senki sem tagadhatja, hogy a gőzfürdő, a hideg és ásványvizgyógy mód eltaláltn alkalmazva számos nagy betegséget gyógyíthat meg. Rekedtség, meghülés ellen a gőz, gyomor-

nátha, májbaj ellen a marienbadi, karlsbadi, daganatok ellen a budai kénés és vele rokon meleg ásványfürdők hatalmas gyógyerővel bírnak.

De mi történik?

⁵ Az, hogy a legtöbb ember orvosi tanács nélkül, sokszor minden szükség nélkül, derüre-borura neki megy a hideg víznek, forró gőznek, ivó gyógymódnak. Kiváltképpen pedig a hidegvíz és a gőzfürdő vaktában, szükség nélkül vagy nem indokoltan és nem kellő elővigyázat mellett való használata ¹⁰ van divatban.

Ki nem ismert fiatal, hatalmas fizikumu embereket, akik megszokták az éjjeleket bor és más szintén e három betűvel kezdődő nevű házakban tivornyázva eltölteni. Reggel meg borgőzös fejjel, főtt rák-vörös arccal be a gőzfürdőbe, hogy ott ¹⁵ mámorukat kiizzadják, kizuhanyoztassák, s ekként a nappali — hivatalos vagy egyéb kényszerű — szellemi munkásságra képesítő üdéségüket visszanyerjék. Eleinte a hatalmas fizikum bírja, sőt igen jó hatását érzi e műveletnek s utóbb szokássá válik nála ez életmód. Nincs pedig az a viziló-természet, me- ²⁰ lyet bizonyos idő múlva e visszaélés meg ne rontana. Hát ha még gyöngye is a test! Pedig az ilyen is használja, sőt legtöbbször az ilyen, látva a példát erősebb társaitól és ekként akarja rekuperálni a kicsapongásban fogyasztott erőt. Ezeknél aztán az idegek megromlása „galopperozó” ütemben következik be.

²⁵ A nagy városok szellemi munkásságban kifáradt embere hallja magasztalni a hideg vízgyógyimód üdítő hatását. Azt hiszi, hogy a hideg vízgyógyimód az valami rendes, természetes dolog. Az mindenkinek egyaránt jó, csak használni kell. Megveszi a zuhanyt, lepedőt, kádat és hajrá, az íróasztaltól, ³⁰ az ágyból a zuhany alá, a zuhanytól az íróasztalhoz és ágyba — közvetlen hatás eleinte jónak tetszik, folytatja éveken át és mikor már mutatkozik a baj, még akkor se hiszi, hogy a víz s illetőleg annak nem eltalált módozatban használata rontotta meg és még fokozottabb dühvel használja. Mint az egyszeri ³⁵ azaz hogy sok falusi ember, akinek orvosa 12 órai sáros fürdőt rendel, aztán ezt egy huzamban akarja kiülni a forró medencében.

Bizonyos még az is, hogy a nyári fürdő évad is, elvétett utasítás, hibás diagnózis folytán, nem egy embert megront.

⁴⁰ A vasas és általában hevítő, vért torlasztó meleg ásványvizek ivása is nem egy vérmes embert kerget a pisztoly csőve elé.

Szintoly veszedelmes lehet a másik ellentétes hatású, az olvasztó, gyengítő ásványvizek nem, vagy rosszul javalt használata. Ezek buskomorságba, majd kétségbeesés hangulatába ejtik az olyat, akinek e gyógymód ellenjavallva volna, de aki⁵ orvosi helyes kórisme nélkül, vaktában választja magának e fürdőket.

Az ilyen roncsolt idegzetű ember aztán elveszti lelki erélyét, jelleme szilárdságát az élet küzdelmében; a kisértések hamar leverik lábáról. Hiszen az akarat erejének, a jellem szilárdságának gyökere is a testből nyeri táplálékát. Ha ebben kemény kőszirt helyett, melyben megfogózik, csak laza ingó talajt lel, hát a legelső erősebb szélroham kidönti onnan a bár szépen indult jellem sudaras fáját. „Sana mens in corpore sano !”

¹⁵ Az egészséges ember arról, minek közvetlen rosztatását nem érzi, nem akarja elhinni, hogy az ártalmas lehet. De sőt még kineveti a jóakaró tanácsadót, aki óvja valamely rossz szokástól. Hogy a fürdő ártalmas *is* lehet, ezt sokan nem akarják hinni, sokszor még orvosnak sem. A legáltalánosabban el van terjedve az a téves fogalom, hogy csak használhat, de semmi esetre nem árthat. Holott pedig áll, hogy csak olyan, mint akár a puskapor, lehet hasznóhajtó vagy öldöklő munkára egyaránt fölhasználni.

²⁵ De hiszen e fürdődivat mindenütt el van terjedve ez idő szerint Európában. Miért hát, hogy éppen nálunk visz végbe legnagyobb rombolást?

Ennek is megtalálhatjuk a magyarázatát több rendbeli körülményben. Egy az, hogy a polgárosult népek közt alig ha nem mi vagyunk azok akik *legtöbbet vétkezünk saját testi*
³⁰ *épségünk, egészségünk* ellen. Éppen mert igen is elbizakodtunk erőnkben, fizikumunk elpusztíthatlanságában, pazaroljuk egészségünket, két kézzel szórjuk ebbeli gazdagságunkat. Hol virrasztanak annyit kártya, bor, zene mellett, mint nálunk? Hol fogyasztanak annyi fűszert, zsirt a konyhán, mint nálunk?

³⁵ Ez megjárta régi boldog nomád világéletünkben. De amióta nagy városokban élünk, szellemileg többet foglalkozunk, — amellet pedig a *muri* amur régi jelszavunkat is tartjuk, — ime a következmény: a külföldi fürdőket elárasztjuk a gyomorhajos vendégekkel, pedig az itthoniak is jól megtelnek.

⁴⁰ De ennél fontosabb körülmény az, hogy minél *hevesebb* a vérmérséklet, annál nagyobb kárt tehetnek abban az izgató

gyógyeszközök. A hidegebb, lustább vérü német órákig ülhet a vízben, nem árt neki. Látjuk a természetben, hogy a tüzes vérü, ideges állatok, oroszlán, tigris, igen rövid életűek, alig 15—20 évet élnek: a nyugodt, bölcs elefánt élethossza 5—600⁵ esztendő.

És aztán tudjuk, hogy a nyugoti ember, főleg a német, akár-mibe kezd, első dolga arról *könyvet* venni, és a szándékolt művelet fölött mély *tanulmányokba* bocsájtkozni. Igazi német még feleséget sem vesz, mielőtt orvossal nem konzultál.
¹⁰ Mielőtt gyógyfürdőre megy, nem egy, de három-négy orvossal megvizsgálattja magát. Mi pedig még nem rég azzal élcelődünk magunk fölött, hogy akkor hivatunk orvost, mikor már haldoklunk.

Hát ha e részben már változtunk is, de bizonyos, hogy
¹⁵ egészség dolgában, gyógyeszközök megválasztása körül még mindig nem vagyunk eléggé körültekintők.

Az orvos eminenter azon tényezők közé tartozik, amelyek kisebb-nagyobb számarányából a polgárosultság színvonalának alantabb vagy magasabb fokára egész biztonsággal következtethetünk. Semmi vagy kevés orvos: egész vagy félbarbárság.
²⁰ Sok orvos: magas fokú polgárosultság. Ez a legeszelhetetlenabb fokmérője a műveltségnek.

A *pap*, a *tanár*, az *orvos* foglalkozása a legtöbb tiszteletet érdemli az emberiség részéről. De még a művelt ember is csak akkor kezdi ez utóbbiak hivatásának nagy jótékonyosságát érezni, beismerni, mikor már fiatal ereje fogyatkozik, vagy fájdalmas tapasztalatok vezetik e meggyőződésre. És még ekkor is megesik rajta, hogy orvosi utasítás nélkül rohan a fürdőnek, hidegnek, melegnek, mintha az nem volna olyan,
³⁰ mint a gyógytár, melynek szereihez már kevesb könnyelműséggel nyul a laicus. Pedig vannak dispositiok, melyekben öldöklő hatása lehet ugyanazon fürdőnek, mely egyébként indikálva van az illetőnek. Az atropin a szembe csöpögtetve, meggyógyítja a legveszélyesebb szembajtot, néhány csöpp a gyomorban biztos halált okoz. Azonképp a fürdő használati módjában rejlik ártalmas vagy gyógyító erejének titka. A budai, mehádiai és vele rokon fürdők pl. az idült hashártvalobot, a legveszélyesebb betegségek egyikét meggyógyítják, sőt ez ellen nincs is már talán más orvosság, de ha a beteg elhibázza
⁴⁰ az időpontot, ha például lázas állapotban veszi — menthetlen megöli egy két fürdévétel.

Tehát lassan a testtel a fürdőikkel szemben. Ha az orvosok is tévedhetnek, hogyan tévedhetne a laicus?

Egyáltalán nagy baj az is, pedig tagadhatlan tény, hogy a közművelődés minden egyéb terén való rohamosan sebes előrehaladásunkkal nem tart lépést a közegészségügy rendezése. Ismeretes tanulság, hogy minden magas kulturának meg vannak a maga hátrányai is, gondoskodjunk azok ellenszereiről, különben gyors haladásunk nem lesz egészséges.

BÉCSI DOLGOK

(1883)

Az osztrákok „Times”-e, a híres „N. fr. Presse”, vagy egy-egy másik kevésbé hatalmas kollegája, időnkint egy nagyot,⁵ keserveset sóhajt, hogy Bécs nem emelkedik, hogy fejlődésben megállapodott, de sőt tán — Budapesthez aránylag — hátramegy. Hogy a város atyái nem gondoskodnak eléggé látványosságokról, ünnepélyekről, szóval oly alkalmiságokról, melyek az idegenre vonzerőt gyakoroljanak és a városba¹⁰ csalják, sőt állandóbb időzésre csábítsák. Ezt a panaszt, mint magyarnak igazi „fülemász” hangot, átveszik élelmes magyar lapok és a vidéki magyar olvasó, akinek nincs ideje untalan Bécsbe rándulni, aki soha vagy rég látta Bécset, hajlandó elhinni a neki kedves állítást.

¹⁵ De aztán meg más, szárazabban föltálatl adatokat, híreket vesz Bécs lakossága számáról, mely meghaladja az egy milliót. s eszébe jut, hogy nagy Napoleon idején, e század elején, kevesebb lakosa volt, mint a mai Budapestnek. Olvassa, hogy Párist jól ismerő elfogulatlan, azaz hogy plane Páris mellett²⁰ elfogult emberek bevallják, miszerint Bécs legalább, egyes pontjaiban plane sokkal szebbnek, nagyszerűbbnek, elegansabbnak látszik Párisnál. Megint csak olvassa, hogy most ez vagy amaz emlékszerű épület nyílt meg, aminőkhöz fogható nincs egyetlen egy az egész nagy Magyarországon. Erre már²⁵ aztán megcsóválja fejét és kétkedni kezd a mi Budapestünk aránylagosan gyorsabb haladásának, a szomszéd által fölpanaszolt, irigyelt ütemében.

És szeretné tudni, hogy voltaképen hát hogyan is áll a dolog, mi az igaz ez egymásnak ellenmondó föltevésekben?

³⁰ Mert utóvégre is, minek örüljön az ember annak, ami nem igaz? Szép, nagy állat a struc, de a természettudomány kimondja rá, hogy ez a legostobább állat a világon. És ennek szégyene még hagyján, de ez ostobasága okozza vesztét. Hát ha az a német abban a „N.-fr.-Presse”-ben az adomabeli róka³⁵ politikáját követi, aki addig dicsérte a varju hangját, mig ez

elejtette a szájában tartott husdarabot, a ravasz róka nagy örömére?

Köztudomásulag a német, kiváltképp a kedélyes osztrák, nem nagy politikus; de hogy a magyart hizelgéssel lehet mindenre rávenni, ez már olyan közmondásszerű tétel oda át, hogy azt minden iskolás-gyerek tudja. E „házi” politika taktikája nem egyszer sikerült is neki, ennek olyan nyomai vannak a történelemben, melyek messzire ellátszanak, mint a Szt. István tornya, melyre ők oly méltán kevélyek.

10 És a bécsi közlönyök olykori krokodilsírása is ebbe a rovatba tartozik.

Bécs emelkedése, gyarapodása, szépülése oly rohamosan szédítő, hogy az eszelősebb bécsi maga megdöbbenhet és attól tartva, nehogy Budapest e miatt fölöttéb elszomorodjék, időnként előáll és jönak látja az elhanyagolt mostoha testvért önmaga fölötti képmutató szánakozásával megnyugtanni, elámitani.

Már a régi Bécs is a nagyobb hatalom, nagyobb vagyon, magasabb kultúra, virágzóbb jólét képét mutatja. A külvárosok házsorai, a „nagyszerű” benyomását teszik a mi hatvani és váci utcánk egyenetlen törpéségeihez szokott szeméinkre.

Ha pedig az ember a skót-utcából kiér az ugynevezett Ringre, oly pontot lát maga előtt, melyre kénytelen azt mondani: 25 ez a netovább.

Ott áll előtte a gyönyörű fogadalmi templom, a 14 milliós uj városháza, a most épülő várszínház, mint megannyi koronás fejedelmi személy, a köréjük sorakozó csillogó paloták fényes főrendi seregével.

30 Aztán, ha tovább indul, a belvárost övező félkörben néhány milliárdot lát maga előtt tündérmesébe illő köz- és magán-épületek szebbnél szebb stilü és mind ujdonat uj alakjaiban, mintha csak egy tulvilági hatalom varázsvesszejének egy ütésére egyetlen éjen át emelkedtek volna ki a földből.

35 Oszlopos, csúcsives, olasz és gót stil, kupola és torony váltakoznak a legtökélyesb alakzatokban. Az uj parlament már most is megállítja, oda ragasztja az embert maga elé, pedig még csak most kezdik aranyozni. Az olymp se lehetett sokkal különb.

40 Aztán a szobrok: Schiller, Schwarzenberg, Károly, Eugen! A megszámlálhatlan nagyuri paloták, a Burg az ő ódonága

büszkeségével. A kirakatok mesés fénye, eleganciája, drágasága!

A magamé után itélve, azt hiszem, minden magyar embernek összeszorul a szive mindezek szemlélésénél, Budapestre gondolva . . . Mikor érjük mi ezt utól? Azt hiszem, mindenesetre hamarabb, ha nem követjük az önámitás politikáját, ha nem isszuk le magunkat a sárga földig a hizelgés borából, mely azt hazudja, hogy Béccsel párhuzamosan, lépést tartva, sőt már sebesebb ütemben haladunk. Nem! a legacélosabb inu kenyelfutó sem futhat versenyt a futárvonat gőzmozdonyával. Pedig ilyen az az előny, melynek Bécs gyorsabb haladását köszöni. A Schottenringen lefelé haladva, megtaláljuk ez előnyt, mely mindent pótol, de ezt nem pótolja semmi: itt a Burg, a császári udvar!

Sokat lehet itt tanulni, de ez a legnagyobb tanulság. Azután meg az, hogy a magyar ember mintegy próbakőre teszi hazafiságát: ha mindezen dicsőség, fény, hatalom láttára valami mondhatlan kínos nyilalást érez a szívében, hát akkor tudhatja, hogy van még egy kicsi ott abból az érzésből, melynek szikrája még 1848-ban oly nagy lobbót vetett a magyar égboltra, hogy bevilágította a fél földet. Egyszersmind pedig következtethet ebből arra a sivár ürességre, mely az itt sybaritáskodó magyar főurak lelkiületében azt a helyet betölti, ahol egyébként, a jóra valóbb emberben, a hazafiság, nemzethűség magasztos érzelmei tanyáznak

*

Ami pedig a bécsi lapok telhetlenségét illeti a rendkívüli alkalmak iránt; ezzel úgy áll a dolog, hogy immár a bécsiek azt szeretnék, ha szakadatlanul valami olyatén alkalmiságot tudna a tanács előteremteni, ami az idegent, már tudniillik a külföldit, németet, franciát vagy keletit az ő városukba csődítse. Ez természetesen olyan kívánság, ami még Londonban sem valósítható. Mert hiszen a rendkívülit rendessé, mindennaposá tenni teljes lehetlenség, miután hogy azonnal megszűnnék rendkívüli lenni, amint egyszer örökössé válnék. Valami olyatén ujság, aminő nálunk Budapesten éven át alig van egy, itt majd mindig fordul elő. Jelenleg is két kiállítás várja a kíváncsi világot, a villamos meg a történeti. Ez utóbbi mellett nem útik úgy a nagy dobót, de szinte érdekesebb és élvezetesebb, már a nagy laikus közönségre nézve, mint az egyébként híresz-

teltebb és csakugyan jelentősebb, de inkább csak a tudomány
illető szakembereire nézve érdekes és tanulságos villamossági
tárlat, melyben nappal alig van más látni vagy tanulni való,
az egy villamos kocsin kívül, de amelyet bármely, a Prater-
5 ben sétáló egyén láthat, vagy 10 krért használhat is, anélkül,
hogy a rotundába 40 kr. belépti díjt kellene fizetnie. Ez a
magános kocsi a Prater hosszában röpdös föl-alá, ép úgy, mint
a lóvonat, csak hogy persze sebesebben és minden szemmel
látható vontató erő — állat vagy gép nélkül. Benn a rotundá-
10 ban lát az ember egy halmaz mindenféle — gépszerű valamit,
különféle elképzeltetlen — láda, vaskályha, serpenyő, frigy-
szekrény, vasfazék, íróasztaléhoz hasonló alakzattal, de anél-
kül, hogy sejthetné is a néző, vajjon miféle célnak vagy mes-
terségnek ördögös eszköze az? Cimnek, névnek, valami
15 rövid magyarázatnak se hire, se hamva. De még ciceronének
sem, vagy valamely kezelőnek, aki ezt a sok érthetlen gépet
működtetné, hogy az ember tudhatná, melyik mire való?
Este — na az aztán valamivel más. Látjuk a világitást és
abban a hullámozó, rendesen nagy számu közönséget, mely ez
20 idő szerint itten találkozik és társalog. Részemről gépek, gyá-
rak, bányák, műhelyek iránt soha legesekeleyebb kíváncsi-
ságot nem éreztem, s azt tartom, látványosságnak, már a nem
szakemberre, ez a legkevésbé gyönyörködtető látványosság.
Ezt már bocsássák meg nekem az érdekeltek. Tudom igen is
25 jól, hogy korunknak éppen a mechanika, fizika, vegytan
emberei a legfontosabb tényezői, hogy úgy mondjam, a hala-
dás élő mozdonyai. Tisztelem őket elannyira, hogy szinte
borzong bele a hátam. Ők e kor dicsői és uralkodói. Ez a mai
világ az ő képüket viseli. Most ők vannak divatban. A számok;
30 a kézzelfoghatóság emberei. S az eszmék, az eszményiség
mivelői számára nem is marad egyéb, mint a bölcselő meg-
nyugvás a világrendben, mely szerint utójára is nem lehet
minden ember lakatos!

35 **Addig-addig, hogy valami vigasztalót mégis fölfedezek a
Budapest és Bécs közti párhuzam cirkalmazása körüli fára-
dozásom alatt.**

Mikor a bécsiek így izzadoznak a népcsődítő rendkívüli
alkalmak kitalálásában, ösztönszerűleg érzik, hogy szükségük
40 van erre, mert városuk nagyságának föltételei nem egészen

természetesek, nem maradandók, mert nem az elpusztíthatlan földirati fekvés kedvezményeiből eredők. Bécs az udvar nélkül, vagyis amint megszűnik a császári ház székhelye lenni, összesik, mint az üres zsák. Már pedig ami nem végtelen a múlt-⁵ban, nem lehet az a jövőben sem. Aminek kezdete van, vége is fog lenni. Hogy Bécs egykor megszűnhetik székhely lenni, éppen nem tartozik a föltétlen lehetlenségek közé, valamint az sem, hogy egykor, talán nem is igen messze jövőben, Budapest is székhellyé válhatik. De akár áll be ez eshetőség, akár¹⁰ nem, ez utóbbi esetben jóval később ugyan, de azért Budapest mégis hivatva van nagy világvárossá lenni — földirati fekvése azon előnyénél fogva, melyet senki és beláthatlan időkig semmi el nem vehet tőle, és amely fekvés őt kiváló kereskedelmi emporiummá teszi. Hogy mit tesz ez, eléggé bizonyítja a körül-¹⁵mény, hogy Budapest mostani nagyságáig birt emelkedni, dacára, hogy nem volt fejedelmi székhely. És én azt hiszem, most már elértünk azon határig, melyen túl a mi emelkedésünk üteme fog gyorsabbá válni. Annak az előnynek, melyet a székvárosiasság ad, megvan a maga határa, és azt Bécs elérte²⁰ akkor, midőn Budapest jogot nyer egyelőre hányadarányban osztakozni a székhelyiség tisztességében. De a kereskedelmi fekvés kedvezőségének az a mértéke, mely Budapestnek jutott, beláthatlan hosszú időkig, tarthat, sőt növekedhetik is. Mégis nem hiába festegetik a bécsiek a megállapodás rémét²⁵ falaikra, ennek az eshetőségnek csakugyan nemsokára már be kell következnie, míg Budapest haladása, növekedése éppen ezen határkőnél válik egyre hatványosabbá. A különbség nagyságra, fényre, főleg gazdagságra nézve a két város közt jelenleg igen nagy, a mi fővárosunkra nézve lehetőleg kedvezőt-³⁰len; de van mégis ami fölemel: a hit, hogy mienk a jövő. Talán nincs nép a világon, mely a kereskedelem iránt oly kevésbé megtisztelő érzelmet táplálna, mint a magyar; de ebbeli gondolkozásában okvetlen nagy fordulatnak kell beállania, amint majd látni fogja, hogy amit ő politikával, szép³⁵ beszéddel (dikcióval), még hatalmas kardjával sem volt képes kivívni, azt a diadalt kivívta számára a megvetett, lenézett kereskedelem: legyűrte a legyőzhetlennek vélt ellenfelet, Bécsset; a Kelet Londonává, a magyarság örök városává tette Budapestet, mert a politika minden egyéb tényezője változ-⁴⁰hatik, elmulhat, de a Dunát innen semmiféle hatalom más felé el nem terelheti.

A LIGETVÁROSBAN

(A kiállítás előtt, 1885)

Mert ezentul már hat hónapon át ez lesz a neve a város-
ligetnek.

⁵ Kétségkívül érdekes látvány lesz mindenkinek, ifjunak, öregnek, de az elérékenyülésig megható mégis azon éltesebb ivadéknak, aki ismerte a negyven év előtti Magyarországot, azt a kort, melyben Széchenyi kimondta, hogy Magyarország „lesz” és ezek közt legkiváltkép azoknak, akik nem igen hittek
¹⁰ e jóslat teljesülésében.

De meglepő lesz még azokra is, akik hittek ugyan e jövődőlésben, de nem hitték, hogy ez ily gyorsan közeledik valósulása felé.

Mert ha ezek közül valaki, plane a kiskunsági buckák közül
¹⁵ érkezve föl, egyszerre megáll a nagy iparcsarnok homlokzata előtt s körültekint, valóságos megdöbbenést érezhet, pillanatra azt gondolva, hogy idegen földön van, vagy hogy hazáját valami bámulatos varázshatalom az éjen át, mialatt ő ide érkezett, kicserélte.

²⁰ A peleskei notárius, föltámadva sirjából, ide látogatva, elrémülten szaladna vissza falujába, abban a hiszemben, hogy kisértetek világába tévedett.

És némileg igaza is ván, azzal a különbséggel, hogy itt nem a mult, de a jövődőlő támadt föl, s az mutatja előlegezett alak-
²⁵ ját néhány holdnyi területen .

Tárgyak, emberek, alakok, modor és szellem, mind olyan különös, szokatlan, ujdonat, olyan nyugot-európaias, annyira elütő az ó-magyartól, a falusiastól, a kisvárosiastól, hogy szinte nyomasztó hatása a vidéki látogatóra, mint a szalon
³⁰ tükörparkettje és imponáló eleganciája a kunyhók egyszerű lakosára.

És ami épen kisértetiessé teszi a dolgot; ezek az emberek, akik itt ládákat pakolnak ki, hordókat hengergetnek, állványokat, termeket rendezgetnek, mindannyian sietnek, mintha
³⁵ hajdu állna hátuk mögött, és robotban dolgoznának — pedig

hát ezek mind uraknak látszanak, és valóban azok is; modoruk oly előzékeny, finom, udvarias, hogy zavarba ejtik a régi világ emberét; arcaikon az látszik, mintha büszkéek volnának arra, hogy ily közönséges munkát végeznek — és ami aztán a leg-⁵csodálatosabb, ezek a sürgő-forgó emberek, akik közül járattalan szemnek pusztá tekintetre, külsőjük után, lehetetlen kiismernie, hogy melyik a gróf, melyik a pincér, melyik a milliomos, melyik a kiskereskedő, ezek mind — csodák csodája — magyarul beszélnek, és talán tán csakugyan valóságos magyar emberek, és egyik sem szólítja meg Nagy-Zajtai István uramat, ¹⁰hogy tud-e németül, és nem felelheti nekik büszkén, hogy — „hogy ne tudnék, hiszen magyar vagyok?”

Hát már nem szégyen a munka, de még a szolgálat sem, és nem előkelőség bizonyítványa a német szó?

¹⁵ A bejárat vendéglőjében nyájasan üdvözlí egy tekintélyes alak, talán a főispán? — akire a vendégek fogadásának földadata néz; kérdi mit parancsol, hellyel kínálja, széket tol alája; az őt nagyságolja, s ő nem tudja, hogyan tisztelje. Bemutatja magát mint főpincért. De mintha látta volna valahol Veszprém-²⁰ben uri fogaton, mint jó módu földbirtokost. Igen is, van birtoka, és pedig jóval több mint nyolc szilvafája. Egyébként volt főhadnagy, Zajtay uramat jó latin társalgásával zavarba hozza, s ittlétét azzal magyarázza meg, hogy ez most neki vendégszerep, s ez idén itt előbb akar aratni, mint otthon a ²⁵Bakonyban.

A kiállítás egy fényes város, olyan szebbnél szebb, egymástól teljesen különböző alaku épületekkel, mintha mind remekbe készült volna (amint hogy ugy is van), látványnak megkapóbb, mint magának Budapestnek bármely része; és ez mind egy ³⁰félév alatt, némelyik egy hónap alatt nőtt ki itt a földből, mint egy óriási gomba, Köztük néhány, mint a Vadászlak, a Keleti pavillon, emlékeztetik ama rajzokra, melyeket tündérmesekönyvek közé nyomva látott, de amelyekben akkor sem hitt. Mik lehetnek ezek? Valóságosak-e vagy csak szemfény-³⁵vesztés, mely egy intésre elenyész? És mi a céljuk?

Itt lőt-fut egy vörös szakállu uri ember, aki mindenkivel, a legegyszerűbb kinézésű látogatóval is, mintha barátságban állana, egy negyed óra alatt husz jövőmenővel értekezik, ötvennel kezét fog, vagy kétszáznak köszön és integet. Ez ⁴⁰bizonyosan valami hivatalból kirendelt vezető, utmutató, magyarázó — valami cibil policáj. Kérdezget tőle egyetmást,

az mindenre olyan feleletet ad, mintha itt minden szakmának ő volna a mestere, készítő munkása. Lakatos, festő, szűrszabó, masiniszta, asztalos, bodnár, harangöntő, stb. mesterségnek olyan titkait szórja ki csak úgy az ingujjából, mint valami⁵ vásári ezermester a csepüt az orrából. Ki lehet ez, mi lehet ez? Némelyek tegeznek, mások gróf úrnak, legtöbben meg épen excellenciásnak nevezik. Tyhú terringettét, ugyan jó, hogy borraival meg nem kínálta. Hát hiszen ez az a híres „ipargróf”. Többszörös milliomos, és így izzasztja magát itt reggeltől napestig. Szegény ember. !!

Zajtay uramnak ez már sok, több a soknál. Amiről hallott, olvasott, azt itt mind egymásután fölhalálja. Alföld, hegyvidék, városok, faluk csodáit. Hisz ez olyan, mint a tündérvilág, amelyben az ember amire gondol, azt egyszerre előtte¹⁵ látja. Legjobban szeretne ő már egy darab régi Magyarországot. Hát egyszerre ott van előtte egy alacsony ház, fölírva homlokára: „Debreceni csárda.” Hát még ez a vágya is teljesül. Csakugyan nem bir kifogyni a meglepetésekből. Bemegy oda és egy öblös száju üveg mellett eldudolja a mélabús dalt:

²⁰ Nem úgy van már, mint volt régen,
Nem az a nap süt az égen. —

SZERBEK ÉS BÚNYÓK

(1885.)

MÁR hat vagy nyolc évig járogattam Szabadkára, egy-egy heti látogatásra évenként; valóban nem azon kitűzött célból,⁵ hogy megismerjem a bunyevácokat, vagy magyarosabban bűnyókat; de aztán az is való, hogy nem is ismertem meg őket ennyi időközön és viszontagságokon át.

Sőt, ami még különösebb, még nem is láttam egyet is, noha Szabadkán van belőlük állítólag 40 ezer. Pedig volt már¹⁰ egyszer vásár is, de persze akkor a portól nem lehetett látni se eget, se földet; az apák, anyák is fiaikra csak a hangjaikról, a szerető párok csak tapogatozás után ismertek egymásra.

Mert Szabadka földi paradicsom; de hát a paradicsomban is volt kigyó. Szabadkán e helyett van olyan por, hogy Budapest¹⁵ eljárhatna ide — vizsgáztatni.

Tavaly pedig, mikor a követválasztási „üzelmek” körül oly gyakran volt szó a bunyevácokról a lapokban, már mégis röstelleni kezdtem, hogy „minden lébe kanálnak”, már mint irónak, oly hanyag vagyok, s közel egy évtizedes forgolódás²⁰ után a bácskaság fővárosában, még csak az idevaló szerbek némi sejtelemszerű tanulmányozásáig jutottam, akik egyébiránt csak egy huszadát teszik az itteni 60 ezer főnyi lakosság-
nak.

Mivelhogy ez épen oly könnyedén, magától jött.

²⁵ Szerencsés véletlen épen a „legszerbebb” családdal hozott közelebbi ismeretségbe. Ergo őszi kirándulásaim alkalmával többnyire szerbekkel érintkeztem. És mit tapasztaltam? Egymás közt szívesen beszélnek szerbül; orthodox vallásukhoz, annak autonóm jogaihoz fanatikus hévvel ragaszkodnak;³⁰ ha magát valamelyik bemutatja egy törzs magyarnak, azt mondja: „én N. N. — szerb vagyok Szabadkáról” — ami eleinte megdöbönt, és óvatosságra, annak megfigyelésére int, hogy hát — mennyiben és meddig? Aztán csak lessük, várjuk a nagy szerbség lólábát. E helyett azonban azt tapasztal-³⁵juk, hogy szerbünk — ha az értelmességhez tartozik — a

magyar irodalom, művészet és közügyek iránt való érdeklődésben szinte tulszárnyal bennünket. A szerb nép, mint általában az összes szlávság, lágyabb, olvadóbb, érzelmesebb, ennél fogva fellengőbb, ábrándosabb, tehát képzelme is csapongóbb, mint⁵ a keményebb, acélosabb, erősebb fizikumú magyaré. Miután vidékre inkább levegőért megyek, csak igen kevés körben fordultam meg; de mindenütt magyar lapot, magyar könyvtárt találtam, s helyel-közzel, kivált nők részéről, a magyar költészetnek oly alapos, mély itéletről tanuskodó ismeretét,¹⁰ aminővel irányadó kritikánk nem minden tekintélyes mivelője dicsekedhetik.

Néhány évvel ezelőtt egy kötet verseményemre előfizetést hirdtettem. Szabadkai szerb ismerősöm volt az első gyűjtő, aki harmadnapra 50 — olv. ötven előfizetőt küldött be, nagyobb-¹⁵ részt mind ics-vicsben végződő nevekkel, amint ez munkám végén „feketében a fehéren” olvasható. Volt pedig az egész kerek magyar hazából összesen 350 előfizetőm.

Hogy másutt is így van-e ez, nem mondhatom; de végre abban állapotodtam meg, hogy szabadkai barátaim a „szerb”²⁰ meghatározás alatt nem valami hivatalt vagy társadalmi állást, sem nem annyira specifikus hazafiságot, mint inkább csak vallásfelekezetet értenek, mivelhogy a szerb vallás a szerb nyelv tudását föltételezi.

Politizálás helyett egészségesebb dolognak tartottuk minél²⁵ többet a ligetes buckák¹ közt és a kacsadus tavakon puskával kódorogni. De mégis kíváncsi voltam tudni valamit 48—9-iki élményeik felől. Hát akkor ők, a „szerbek”, két tűz között voltak. Egyszer valami népfölkelés-féle sereg vonult Szabadkára az alföldről. A háromezer szerbet, hogy baj ne érje őket,³⁰ mert a magyarok még nem hittek nekik, ugyanannyi legpróbáltabb magyar család szállásolta be magához. Az én szerbem épen annál az előkelő családnál rejtőzött, amelynek tagjai közül a város országos képviselőit és polgármestereit választgatta.

Ezek után már kíváncsi lettem az oly gyakran emlegetett bunyevácot is megismerni. De bizonyos, hogy a reporterből kevesebb van bennem, mint egy berber sátorfőnökben. A végzet úgy hozta magával, hogy egy szép májusi estén holmi aprólékos lábbajokkal való végleges leszámolás végett⁴⁰ a palityi fürdőbe hurcolkodtam. (Ezt ugyan Palics-nak írják, de én szebb hangzásúnak és magyarosabbnak tartom Pality-ot.)

És itt csak vártam mohamedán türelemmel és a predestinációba vetett hittel, hogy ha a szerb elibém jött Tátra-Füredig (mert itt ismerkedtem meg vele), majd csak összeakadok végre itt a fészek közepén egy bunyeváccal is.

⁵ Szerencsétlenségemre legyőzhetlen ellenszenvet érzek a zajos társaságok iránt. Szomorú unikuma vagyok hazámnak: irtózom a lakomától és a pohárköszöntésektől. Nemcsak mondani, de hallani sem vagyok képes ez utóbbit. És mégis — élek, huszonöt év múlva azután, hogy az alkotmány beütött . . !

¹⁰ Annálfogva nem mondhatok jellemzőbbet hamarjában az itteni viszonyokra, mint azt a körülményt, hogy itt e veszedelmet már sehogy se voltam képes kikerülni.

Elbizakodottá tett a tapasztalat, hogy utóbbi időben sikerült néhány törzsökös magyar vidéken megfordulnom, anélkül, ¹⁵ hogy a hazafias olvasó közönségből valaki észrevett volna. Sőt még áldhattam a végzetet, hogy egyszer egy hengerkalap miatt, másszor, mert egy hold krumpliföldön, mely házi gazdám revierje közt feküdt, vállamon lógó leeresztett puskával át nem repülhettem, — e merényletért meg nem vertek, ²⁰ vagy el nem zártak . . .

Íde érkeztem első napjaiban hát nem voltam óvatos. És csak azon vettem észre magamat, hogy majd itt, majd amott egy-egy hosszú asztalnál ülök, s majd az országos képviselő, majd egy szomszéd városi főispán, majd a polgármester föl- ²⁵ köszöntenek, olyan kitüntető kifejezésekkel, hogy a földet éreztem égni talpam alatt. Azontul aztán elővigyázóbb lettem.

De ez a kis Pality már májusban mozgalmasabb, élénkebb mint némely híres cseh fürdő-világváros.

³⁰ Néhány nap múlva jöttek a fiumei diákok, kiket a hazafias Szabadka, lelkes polgármestere indítványára, jónak látta egy kissé magyarosan, testvériesen megölelgetni, hogy idejekorán érezni tanulják, mit tesz az, a magyar hazához tartozónak vallani magát ?

³⁵ A Pality nagy víztükre tündériesen fehér fényben ragyogott, mintha a szép teli hold feküdt volna le bele éji nyugalomra. Az illatos, buján lombos nagy parkot majd fölvette az ezernyi csalógány és rigó, de nemsokára paulo majora caneabat — a Ben-
⁴⁰ ci bandája, huzván a Kölcsey himnuszát, a Rákóczyt, Hu-
nyady-indulót, végre az „Esik eső karikára” — és mikor a rá-
zendítő társaság dörgő baritonjából a fiumei csemeték éles

tenorja is fülembé csendült, úgy tetszék, mintha szíven is néminemű hazafias elérékenyülés venne erőt, hogy hát már ez a sok szép talián gyerek mind jó magyar hazafi lesz? holott pedig, okulva az előzményeken, az üresen álló szomszédos nagy teremben huztam meg magamat, és a lelkes toaszatok, magyarok és olaszok részéről, csak ennek ablakain át verődtek hozzám.

Ezen is túl estem hát, a tó és park üde, edző levegőjének segítségével.

- ¹⁰ De nulla dies sine linea — Palityon. A fiúmeiek hegyibe jöttek a szabadkai gymnáziumi tanulók majálisozni, tanáraikkal s számos városatyával. Egész nap hangzott az erdő a Szózat, a Hymnus, az „azt üzente”, a kőrösi lány stb. dallamaitól. Untalan egy csomó 12—15 éves diákba ütköztem, de magyarnál egyéb szót nem hallottam. Az ebédnél 160 hazareménye ült. A főépület sarkához sompolyogva kíváncsi voltam hallani, mit éljeneznek egyre? mint a zongora billentyűi, egyre-másra kelédeztek föl a jövő „államférfiai” és tartottak olyan hazafias dikciókat, hogy valóban rászolgáltak a dörgegelmes éljenekre, melyekkel jutalmazta a lelkes hangulatu társaság.

- Belopóztam az étterembe, ahol a pénztárnok, R-ics, T-ics földbirtokosok meg én képeztünk törzsvendégi asztaltársaságot, Feri bácsi, mint az utóbbi urat neveztük, a környék ²⁵ Deákja (mert kisebb kaliberű Deákja, Kossuthja van majd minden vidéknek) — a multak élményeiből vett elbeszélésekkel mulattatott bennünket. Nevezetesen abból az időből, a mikor a hazáért nem lehetett egyebet tenni, mint busulni — „vig világgýülöléttel pityizálni”, mint Lisznyai ekkor ³⁰ rólam énekelte. De nem lehetett másutt, csak szőlőhegyi pincek mélységes fenekén, vadon puszták közepette magányos gólyaként álló tanyákon, ahová nem igen örömet látogattak el a zsandárok, mert, mint a betyárok énekeltek, — „jönne nek bár, hamarabb elfogynának”

- ³⁵ Feri bácsi, mint pszeudo Deákhoz illik, nem volt nagy kedvelője a borféle italnak, s lehetett volna csegei pap, ha a világon bor nem termett volna is egyáltalán; — de az ő egyik tanyája igen alkalmas hely volt a hazafájdalom ürgéjének borral való kiöntésére. Azért egy este, midőn kocsizörejt, lódobogást hallva, ijedten szalad be hozzá gazdasszonya, hogy ⁴⁰ — „jaj az ég szerelmére! betyárok jönnek!” — Feri bácsi

oda se neki, csak azt mondja: „,hozzatok bort, de sokat”! Tudta ő jól, hogy ilyen szőrü emberhez nem jönnek betyárok, vagy ha jönnek, hát csak inni jönnek. És ha úgy, hát csak hadd igyanak.

De bizony csakugyan hogy nem is betyárok voltak azok. Hanem Gregovics, Kaszabovits, Petrovics* meg több más illetén hangzású névvel bíró előkelő uri emberek, busuló hazafiak. Nosza rajta, elő vele, ami a kamarából meg a pincéből telik. Decemberi hideg éj volt, éjfél felé járt az idő; Feri bácsi látta már, hogy jó lesz neki is egy kissé a többiekéhez hangolni kedélyét, mert itt még dolgok vannak elkövetkezendőben, melyeket olyan átalkodottul józan fejjel, minő az övé, még deáki bölcseséggel nem lehet kitartani. Egy sarokba huzódva egy itcés üveggel, a falnak fordulva egy huzamban kebelezte be annak jóféle karlovici tartalmát, hegyibe még egy másikat. És épen legjobbkor, mert már ekkor a társaság hazafi-bánatának szük volt az ő uri kastélya, noha tisztességes méretekkel birt. Ki most már az isten szabad ege alá! Az erdő szélén lábnyi magas friss puha hóban mindannyian térdre ereszkednek, leveszik kalapjaikat, és — „Hazádnak rendületlenül!” emelkedik égnék a buzgó hazafiság harsogó zsolozsmája. Mikor odáig érnek, hogy — „jöjjön bár ha jönni kell a nagy-szerű halál” — könyekbe fulnak az erőteli hangok, a hazafiak egymásra dőlnek, és siratják a hazát, „mely csak egy volt, mégis elveszett”

„Igy bizony, végzi Feri bácsi, — de hát — jegyzé meg igénytelenül — így volt ez akkor divatban, Kárpátoktól Adriáig . . .”

Egy darabig elgondolkoztunk mindnyájan azon idők járása fölött, melyekről nem bánjuk, hogy „elmultak” — és rövid szünet állt be, mint mikor a „házban” valamely moza-mosabb szónoklat után az elnök öt percre fölfüggeszti az ülést.

Ez alatt nekem, hogy, hogy nem, eszembe jutottak megint a bunyevácok. Kérdezősködtem már utánuk többektől, de senki sem tudott olyan magyarázatot adni, hogy azt gondolhat-tam volna, — no most már tudom. Egy darabig merengtem Feri bácsi okos apró szemein, és mintha valami azt sugta volna, ha ez meg nem mondja neked, hogy kik a bunyevácok, hát akkor örök sötétségben maradsz e kérdést illetőleg.

„Hát azok a bunyevácok — ugymond — mi vagyunk, akiket itt lát; én, meg R-ics, meg M-in barátim, meg azok mind,

akik itt majálisoztak, meg akikről beszéltem, a Dragovicsok, Kaszabovicsok és a többi icsek-vicsek mindannyian . . .”

Kissé tágabbra nyitott szemekkel néztem Feri bácsira.

— De hát akkor micsoda misztifikáció az ezzel a bunyevác 5 névvel? Hiszen ha semmi különbség nincs köztünk, akkor mire való e név, és miért nevezik magukat bunyevácoknak?

— Hát megmondom azt is, végzé ő. — A különbség az, hogy én tudok szerbül; némelyik ugyan, mint már pl. M-in 10 öcsém, nem is igen tud; azután, ha most itt valami dalmát dalt fujna vagy játszanék valaki, ön az iránt teljesen kö-zömbös volna, mintha német vagy olasz dalt hallana; én pe-dig érzek valamit, olyan meghatározhatlan, bizonytalan va-lamit, mint mikor valaki egy arcot lát, és arról azt gondolja, hogy már látta valahol az életben. — Ennyi az egész. — De 15 nem akarom félrevezetni. Tudjon meg már mindent. Van-nak itt néhányan, akik az utóbbi választáskor a bunyevácsá-got összetartozásuk e különleges érzésével vitték a pártkü-zdelembe, és ezzel pártcéljukat el is érték. Ámbár mi ezt sem helyeseljük, mindazáltal még ebből sem támad semmi vesze- 20 delem. Mert hazafiaknak ezek mind hazafiak, sőt most, hogy kétségbe akarja vonni a legyőzött párt hazafiságukat, hát még buzgóbbak, lelkesebbek, mert valósággal túl akarnak tenni ebben magán a törzsökös magyarságon. Hisz épen ön ittléte alatt szavaztak meg az erdélyi magyar közmívelődési 25 egyletnek is ezer forintot. És másban sem fognak hátra ma-radni . . .”

— No hát Feri bácsi, — szólaltam meg végre, — én életem-ben soha sem mondtam toasztot, de most mondok egyet, az igaz, hogy mód nélkül rövidet: „adja isten, hogy a hazának 30 többi nemzetiségi különféleségei mind ilyenekké váljanak mi-hamarabb.”

TIROLBÓL

Toblach, júl. 2-án

Körutazni vagy az egész nyári fürdő évadot eltölteni valahol: ez egészen két különböző dolog. Az előbbi soha sem megy⁵ ki a divatból, ne is menjen, mert ez mindig tanulságos, testre lélekre egyaránt egészséges. És kölcsönbe megy, mert a műveltség legmagasb fokán álló angol is megkivánja az amerikai prairiet, s egész nyugot Európa átrohan országunkon is.

Ami a nyár egész évadját illeti, ennek hol töltése már jó¹⁰ darab közgazdasági kérdés is, mert ez már nálunk is alighanem több millió költség körül foroghat.

De hát az ország minden lakója: vendéglős, szakács, pincér, fuvaros, udvaros, kárpitos, kertész, cukrász, pék, ur és szolga, azon mérvben, melyben előrehalad a korszerű művelődésben,¹⁵ hozzájárul ahhoz, hogy elvégre utolérjük a külföldi fürdő és nyaraló helyek vonzó berendezésének színvonalát. Finomuljon népünk alsóbb rétege erkölcsben szokásban modorban; legyünk takarékosabbak és munkásabbak; költsünk kevesebbet a mulékony, meddő, terméketlen tárgyakra, evés ivás, dinomdánom, csillogó öltözet, cigány kártya s egyéb effélére; fektessük²⁰ pénzünket maradandó értékbe: stylszerű építkezésre, jó utakra, a közönségnek szánt szórakoztató intézményekre; ezzel hamarabb lesz megoldva kedvezőleg a kérdés, mint hijábaló sopánkodással, a hazafiságra való többnyire képmutató²⁵ hivatkozásokkal.

Egyáltalán nincs tévesebb, sőt egyenesen kárhozatosabb nézet, mint az, mely azt hirdeti, hogy hazafiságból pártoljuk a selejtest, silányat, mert épen ezzel akasztjuk meg a haladást. Rosz könyvet venni, silány művészetre pénzt kiadni — ez³⁰ a valódi közgazdasági veszteség, egészen azonos a vízfordással a Dunába. A hazafiságra azok a selejtes cégek hivatkoznak, akik anélkül, *saját belértéküknél* fogva, *nem* bírnak kelendősegre szert tenni. Pedig hát a haszontalanból, a silány cikkből mi haszna van a hazának? *Petőfi*, *Jókai* művei, *Jászai Mari* játéka³⁵ ugyebár nem szorulnak a hazafiság szempontjára? Hát

pedig lám ezeket már nem hazafiatlanság élvezni, míg a mulékony, vagy pillanatnyi beccsel sem bíró művekre fecsért támogatás szerintem hazaellenes vétség, mert a rájuk fordított költség megrövidítése a valódi érdemnek, bátorításának, ⁵ a tudatlanságnak, renyhéségnak, vagy üzér kapzsiságnak.

Omnia non possumus omnes. Anglia magasb zenei fejlettség nélkül is a világ leghatalmasb állama. Francia- s Németország sem fürdőikről nevezetesek. Hát talán mi is el lehetnénk a nyaraló és fürdő kultura versenyképes színvonala nélkül? Vajjon ¹⁰ a hegyes fölvidék és nem-e az alföld a mi gazdagságunk? Az a gazdag, tenger síkság, melynek fensége tán még inkább megdöbbeneti a havasok lakóit, mint minket a tiroli hegyóriások; ahol a huszár, a világ első katonája és a neki való paripa terem; és ez tán csak mégis jóval többet ér, mint a tiroli pincérek és vendéglősök ügyessége s a szállodák marasztó ¹⁵ kényelmessége?

De nem, ez a szempont még sem nyugtathat meg bennünket. Miért? Mert a kerek földön alig van más ország, mely természetből oly tulpazaron meg volna áldva nyaralásra és ²⁰ gyógycélokra alkalmas vidékekkel. Ha tehát ahelyett, hogy idegenek özönét is ide tudnók vonzani, magunk is külföldre megyünk nyaralni, ez nemcsak közgazdasági veszteség, de *általános művelődésünk elmaradottságát bizonyító körülmény*, tehát szégyenleni való, és ezt a csorbát ki *kell* közsörülni mielőbb.

²⁵ Hiszen most már tapasztalásból mondhatom, hogy kivált nekünk budapestieknek, akik a nyári forróság ellen keresünk menedéket, *sehol* a mi felső határszéli és erdélyi hegyvidékünkéhez fogható üdítő hűvös levegőt nem találhatunk. Mert hiszen ami a táj csoda szépségét illeti, igaz, hogy a Villachtól az Ampezzo bejáratáig vezető négy gyorsvonati óráig ³⁰ tartó részletet itthonn nem láthatunk, de ami a hőmérsékletet illeti, erre nézve köztudomásu az, hogy amikor Tirolban felhős az égbolt, akkor a táj szépségéből semmit sem élvezhetünk, amikor pedig a nap süt, akkor ezek a látománynak ³⁵ tündéri, elragadó, fenséges szakadékok a Tátrához képest valóságos olvasztó kemencék.

Amiből egy szó mint száz, következik, hogy ha valami-
kor nálunk a fürdőkultura a svajciakéval egy magasságu
színvonalra emelkedik is, senki, akinek erre módja, és e ⁴⁰ rend-
kívüli szépségek felfogására elegendő szépérzéke van, ne mulassza el megtekinteni e vidéket, de azután *huzamos tartóz-*

kodásra, hűselni vonuljon a mi Kárpátunk hegyei közé, mert ilyen üditő levegőt e földrészen még jóval távolabb sem talál és ha így van — „mért a távolban csapongni, mikor oly közel a jobb?”

- ⁵ Igen, a *Villachtól, Pörtschach Velden, Lienz, Innichenen* át tartó részlet festői bájairól sem festő ecsetje, sem költő tolla igazi fogalmat nem adhat, még annak sem, aki már látta a mi Tátránk zordon fenségű szakadékait. Mert egyszerre kimondva: az *alpesi jelleg, az örök hó* okozza a hasonlíthatlanság
- ¹⁰ különbözetét; azután meg a völgyszakadékok *szűk* volta, a sziklafalak *meredeksége és közelsége* és mindamellett a havasoktól környezett völgynek, melyben a gyorsvonalat röpit bennünket, az a több száz kilométeren át tartó *folytonossága*, mely időnként messze *távolba* is nyit kilátást s ekként egyes
- ¹⁵ részletek csodaszép alakzatainak *sokaságával* hat ránk, hogy nem tudjuk hova nézzünk, csak tekintgetünk, mint ha valakit például zsákban vinnének föl a Vezuv tetejére, hogy onnan pillantsa meg egyszerre a tengert, az átelleni szigeteket és azt a várost, melyről az odavaló büszkén mondja: vedere Napoli e poi morire.

- A mi szürke s fekete honi szirtjeinkhöz szokott szemeknek a haragos zöld meredélyek fölött külön egyenkint, vagy párosan egymás mellett karcsun kiemelkedő fehér csucskok úgy tünnek föl, mint megannyi, drágakőtől, gyémánttól ragyogó királyi menyasszonyok. A fehér az uralkodó, de közbe közbe ott játszanak kisebb nagyobb foltban, kerek, vagy hosszukás vonalban, a zöld, a barna, sárga, szürke színek is. hátuk mögött az egészet befoglaló sötét kék égboltozattal.
- A völgy, melyen haladunk, néha oly szűk, hogy a majd korona, majd cukorsüveg, majd egy taránd szarvas agancsához hasonló alakzatu hegy óriások, mint a felhők függenek fölöttünk és ha leszakadnának, beütnék a vagonunk tetejét.

- Mellettünk egy kis szőke vizü folyam siet tova, el-elbujva, mint egy ijedt gyík a zöld bozót között, de hasztalan,
- ³⁵ mert talán vagy ötvenszer is áthaladunk rajta, persze értelmetlenül, afféle fahidakon, amelyek a mönchensteinira emlékeztetnének, ha annyira el nem volnánk merülve a boldogságba, hogy azt nem gondolnók untalan, miszerint ennyi üdvösség közepette gyerekjáték lehet maga a halál is.

- ⁴⁰ És ez négy órán tart így, míg az Ampezzo nyilásáig érünk, ahol három szálloda: Ampezzo, Germania és Hotel Toblach

várja az érkezőt. A két előbbi pusztá sikon áll, kitevé az égető nap sugarainak. Igaz, hogy ezek nem állandó tartózkodásra való helyek, csupán az átvonuló körutasok éji szállói. De mégis egy kis belső örömet érezünk, hogy ime hát, nem csak nálunk található olyan nyaraló helyiség, amely körül a tulajdonosok elmulasztották akár csak egyetlen árnyas fát is ültetni.

Hanem a Toblach-szálloda már a fenyves hegyoldalba van építve. Olyan nagyszerű, előkelő fényüzéssel berendezett palota, hogy a rohitsi olcsóságához szokott utas némi borzongással közel feléje, és alig akarja hinni, hogy a fenyves erdőre nyíló első emeleti csinos kis szobájának ára csak 1 frt 20 kr. Igaz, hogy július 10-én túl már valamivel drágább. Hát ez a csoda hogy esik meg? Hiszen itt is csak két hónap az igazi évad, mint ami Tátra-Füredünkön, ahol egy ekkora szoba 2 frt 50 kr.

A közönség itt már egészen nemzetközi. A vendégkönyvben ahány név, annyi országbeli. New-York, London, Amsterdam, stb. efféle nevek még a leggyakoribbak, megannyi bizonyítékai a táj nagy világhirének!

És méltán. Amidőn az ember az Ampezzo-szálloda előtt a hasonnevű völgybe vezető uton megáll és betekint e szűk hasadékba, amelyet végül egy ezüstnek látszó hegy keresztben elzár: olyan hangulat áll be kedélyében, amely visszaidézi gyermekkorát, amikor még naivul hitt a dajkamesék tündérországaiban. Szinte jobb szeretnők hinni, hogy ez nem is valóság és attól függ, kinek mekkora gyönyört ad a saját képzelődése, hogy elhatározza, vajjon menjen-e tovább, közelebb, attól tartva, hogy hátha e bűvös látvány éppen ebből a távoból legszebb és legjobb, ha megmarad álomképnek?

Valóban, az élvezetképességnek legmélyebb titka a mérsékletben rejlik. Ami legfelségesebb, legmagasabb gyönyör, azt nem szabad egyszerre, egy huzamban kimeríteni. Főn kell tartani a fokozás lehetőségét. Mert ha ez megszűnt, beáll a fásultság, a sivár egykedvűség. Ez nem tulzás, nem érzelgős fellengés, ez voltaképp a legjózanabb gyakorlatosság. A csupamerő édesség nem ételnek, a tokaji esszencia nem rendes italnak való. Ide érve, csodálkozunk e táj lakóinak száraz prózaisága fölött. Pedig csak természetes, hogy közönbösekké válnak minden természeti nagyszerűség, a megszokott látványok fenséges

szépsége iránt. Az extasis természete, hogy csak pillanatokig tarthat; tovább erőszakolva, elveszthetjük annak isteni képességét.

Hiszen még a ritkaság maga nem is elég, egy kissé *tílosnak* ⁵ is kell lenni, hogy azzá váljék, ami az ingerek netovábbjának hatását gyakorolja ránk.

Élni, állandóan lakni se korcsában, se templomban nem kívánatos. Ez a tartomány pedig valósággal egy nagyszerű templom, még pedig római katolikus templom, a gót stíl ¹⁰ minden ékességével, nyomasztó, vezeklésre készítő komorságával, szomorú töredelmességével. Csupa merő áhitat, jámborság, alázat, istenfélelem a vérszegény lakosság tekintetében, modorában. Az emberek halkán beszélnek, bágyadtan járnak kelnek, sehol semmi vidám zaj, mulatók danája.

¹⁵ A harangok hangjában is valami mély magábaszállásra, szent borzalomra intő, szokatlan mélabú szól hozzánk. Egy olyan szilaj kurjantás, aminőt a mi csikósaink eresztenek meg csárdástáncuk közepette — valóságos istenkáromlásként, szentségtörésként hangzanék itt és a nyolcezer láb magas ²⁰ „Neunerkofel” talán fejünkre omlana a méltó megbotránkozástól.

Kár, hogy ennek a hegynek is nincs oly szép olasz neve, mint a beljebb fekvőknek többnyire: Antelao, Cristallo, Ospedale, Rimbianco stb.

²⁵ Nem képzelhetni oly fejletlen, durva hallérzékét, melynek e tájon, a néppel való érintkezésben, fel ne tűnne a szláv, a német és az olasz nyelv közötti nagy különbség. Ha a szláv úgy hangzik, mint a lánccsörgés, a német mint a horkolással vegyes szuszogás, az olasz nyelv ezekhez képest valóságos ³⁰ citara-zene. A különbség oly nagy, hogy szinte elcsodálkunk meglepetve, midőn itt szolgálót vagy hordárt ezen a rendkívül finom, előkelően hangzó, művész és költő nyelven halljuk beszélni, azt tartva, hogy ez csak Dantek, Petrarcaék, és Carrion-féle tenoristák ajkára méltó.

³⁵ Valóban, az olasz paraszt ha teljesen tanulatlan és mit se tud hazája multjának vagy műveltsége csodáinak történetéből, elég neki maga a saját és a többi itt használt nyelvek közötti különbségnek átérzése, hogy nemzeti önérzetében emezek fölé ⁴⁰ emelkedjék. De alig is van ahhoz fogható tömörségű gyűlölet és megvetés, mint amellyel egy olasz összeszorított fogai közül kiereszti olykor azt a régi szitkot: Maledetti tedeschi!

Megengedhetjük azonban és bizonyosra vehetjük, hogy e táj szemlélete, minden rendkívülisége dacára, nem mindenkire tesz hasonlóan élénk benyomást. Nem minden ember lelke olyan tökéletes fényképező készülék, hogy maga e fényes⁵ égbolt, ragyogó napjával egyszerre és maradandólag lerajzoldják fogékony beljében.

Pedig hát mégis csak azért jön ide kissé kérgesebb lelkületű egyén is, hogy lehetőleg átértse, fölvegye magába e tündérvilág bájait és hazavigye képét, hogy otthon aztán magában¹⁰ hordozza, vele háljon és róla álmodozva kéjelegjen egy egész éven át, míg újra megjön a tavasz, az ifju örömet, dicsőséget sugárzó juniusi nap és egy ilyenek reggelén újra ellátogasson platoi szerelme e feledhetlen eszményképéhez.

Azért hát talán helyesebben cselekszem, ha további — né¹⁵ melyek előtt tán émelygős — ömlengések helyett némi gyakorlati észrevételekkel, tanácsokkal szolgálok arra nézve, hogyan intézze kiki ez utját, hogy az reá nézve lehető legélvezetesebbé váljék.

Mindenekelőtt figyelembe veendő a helyes *egymásután*.²⁰ A mi vadregényes felső vidékünk, kezdve Besztercebányától a *stureci* uton *Koritnyicáig* igen alkalmas kezdetnek; másik évben folytatásnak beválik a fenséges közép-kárpáti hegylánc; végezetül aztán további fokozatnak Tirol és aki bírja még tovább is: a Svájc, Nápoly, és az Oceán.

²⁵ Másik igen lényeges, főfontosságú föltétel, hogy eltaláljuk a kedvező időpontot, t.i. hogy egy *derült* napra essék kirándulásunk. A meteorologiai jelentésekre figyelve, az indulás napjának e szerencsés megválasztása nem éppen lehetetlenség.

³⁰ Várjuk ki, lessük el, míg az időjárás jelleme határozottan, állandóbban száraz melegre, derültre változik. Akkor a déli vaspályán esti nyolckor ülünk föl a gyorsvonat egy *közvetlen* kocsijába, melyből innen Toblachig nem kell átszállani. Ezt Pragerhofnál, Marburgnál vagy husz percig csendesen ide³⁵ oda tologatják. De ne törődjünk vele. Csak aludjunk reggeli fél nyolcig.

Villachig nincs nézni való különös. De ettől kezdve azután, ha eltaláltuk a jó időt, vagyis, ha a juniusi nap ragyog fölöt⁴⁰ tünk és vezet, mint velem tette, jó kedvű ciceróneként négy óra hosszant egész Tirolon át, ekkor aztán már minden külső körülmény együtt lesz arra, hogy kirándulásunk alatt annyit

élvezzünk, amennyire saját belső érzéki fogékonyságunk képesít.

Legfőlebb tán az a kívánságunk támadhatna, vajha nyilt vagonban vagy annak tetején ülhetnénk, hogy *habzsolhatnók*⁵ a látás gyönyörét, ami kivált a völgy némely tágulásánál volna kívánatos, hogy egyszerre, teljes áttekintést nyerhetnénk az egész környék fölött.

Egyébiránt habzsolás ez így is, mert majd minden negyed órában új látkép nyilik meg előttünk, annál fogva célszerű még otthon előre jól megolvasni és mindenesetre itt is kéznél tartani legalább azt a rövid, magyarázó képes utrendet, melyet a német „Conducteur” magában foglal és a melyet a magyar „Utmutató”-ban is jó lenne utánozni.

Végül jó tudni, hogy itt, kivált az idény elején — pedig ekkor¹⁵ legszebb a táj képe s legvalószínűbb a derült ég — magyar szót, ismerőst, magyarországi lapot sem találhatunk. A legtöbb ember pedig ekkora távolban, ennyire merőben idegen, a mienktől mindenben különböző vidéken nem érzi magát jól teljesen magára hagyatva. Gondoskodják tehát kiki ismerős²⁰ társaságról, intézze úgy, hogy legalább egy társa legyen, ezt már azért is ajánlom, mert ez esetben a lovas fogaton teendő kirándulások felényibe kerülnek és aztán — szerencsés utat !

HOGY LESZÜNK A NYÁRON?

A tavasz felé közeledésnek kedves tünetei már kezdenek mutatkozni. Pál fordulás napján jelen meg ugyanis először Szikszay étlapján az „*idei rántott csirke*.” Azután következnek: a nyulsült letünése az étrendről, a zöld hagyma és hónapos retek feltünése ugyanott, végre a „Fecske”, „Hattyu” és „Sólyom” megjelenése a jégbörtönéből kiszabadult, örömeiben csillogó Dunán. Ekkor aztán a rakparti sétapályán találkozóik között fölmerül az időszerű kérdés: hova megyünk a nyáron?

Mert a nagyvárosok óriási, a közlekedés könnyiségének csodálatos fejlődése odáig növelte a körutazás s fürdői nyaralás divatját, hogy a bankártól le a középiskolai tanárig a legtöbb ember azt hiszi, az ember csak azért születik a világra, hogy nyáron pár hónapot valamely kedve szerinti égalji kéjtelepen tölthessen.

És e divatot illetőleg a mi fővárosunk is fölemelkedett a nagy világvárosok színvonalára. Sőt e tekintetben legnagyobb magasságban tündököl. Mert köztudomásulag az ő levegője a legnagyobb városiasabb, amennyiben a hőség, az hogy tisztesség nem esik mondván, a fojtóbüz, az öldöklő fertőzöttség itt éri el legveszedelmesebb, legtűrhetlenebb mértékű iszonyatosságát.

Ami annál bosszantóbb, szégyenletesebb, mert nincs a földön egy másik olyan nagy város, mely a természettől az egészség fönntartására kedvezőbben képesítő tényezőkkel volna megáldva, mint a mi Budapestünk.

Ezek közül csak említsük föl a budai *erdős* hegyeket, a gyógyerőben páratlan vagy fölül nem mult meleg *fürdőket*, a balparti — pesti — rész *homokos száraz* talaját, a város közepén végig folyó széles *Dunát*.

De hát mindez mit ér? Semmit sem ér!

Vérlázítóbb szenvtelenséget, cudarabb hálátlanságot a természet kedvezményei iránt képzelnem sem lehet már, mint

amellyel mi a kedvező fekvés e bőséges ajándékait fölhasználjuk, illetőleg föl *nem* használjuk.

Ami a budai hegyeket illeti, azoknál kellemesebb nyaraló helyet Svájcban, Tirolban sem találhatnánk (mert hiszen ⁵ kivált Tirol égalja sokkal melegebb), *ha* t. i. e hegyek a nagy közönség számára alkalmas, kényelmes *szállodákkal* beépítve, nyaralásra berendezve lennének. De keleti világnézetünk szerint, egy az isten és egy az ő prófétája; tehát ott is csak egyetlen a vendéglő, az Eötvös nyaralóban. Szálloda nincs, ¹⁰ de vannak bekerített középkori lovagvárkastélyok, amelyekben elzárkózott gőgös beduincsaládok élnek, zárdaszerű elszigeteltségben a nyomorult kiránduló proletár tömegtől. Még pihenő *padok* sincsenek az utakon, hogy a házatlan nagyvárosi proletár ne zavarja a dús gazdagokat olykori ¹⁵ leereszkedő kivonulásaikban.

A pesti házak *vékony* falakkal épültek, melyeken zsáruk sincsenek, még a déli, nyugoti oldalakon sem s azokban nyári éjszakákon a hőfok a 23 Reaumurt éri el!

A Margit-sziget valóságos földi paradicsom lehetne, ha a ²⁰ szállodák vastagabb falakkal birnának.

A Császár fürdőnek van egy melléképülete, bástyaszerű vastag falakkal. Ide nem hatna föl a meleg fürdők vizének forrósága, de ennek földszintje *mosókonyhának (!)* van berendezve s az ezernyi vizes lepedőt ennek szűk udvarán szárítják. ²⁵ A szobák ennél fogva kiállhatlanul *dohosak*. Épen mintha valaki a Derby-dijra idomított telivér ménjét eke elé fogná s így akarná hasznát venni.

Hogy a Rákos talaja homokos, ez magában kedvező. A száraz fővenyes talajon teremnek az oroszlanok. De ezt a fővenyt ³⁰ nem kellene a városba eresztetni s ezt el lehetett volna érni azzal, ha a várost pár kilométernyi széles övben *erdővel* körül ültetjük, ami a levegőt is javítaná és kellemes sétahelyül szolgálhatna.

De hiszen a mi hatósági közegeink még a városliget fáit is ³⁵ kivagdaltatják. Hogy szél urfi ne unatkozzék és legyen eleget pora, amivel játszadozzék.

A városliget, a fűvészkert, az Orczykert közepén *lefolyás nélkül való mocsarak* büzhödnek, virágos zöldköpönyegekkel hátukon, aminek hogy meg legyen mégis legalább festői szempontból való igazoltsága, hát azért tenyészzenek ott hattyuk, ⁴⁰ hogy azok fehérsége szembetünőbb legyen.

A roppant városban alig van két-három szűk *kerti vendéglő* helyiség, ahol nyáron át az itt maradásra kárhóztak szabadban estelizhetnének.

Holott pedig vegyük csak a napi sajtó páriáit, akik nyári 5 éjjeleken a gázlámpáktól 40 R. hőfokra hevített szobákban gyilkolják idegeiket szellemi munkával: milyen áldás volna ezeknek a szabadban való vacsorálás?!

Csoda-e, ha a legtöbb ember, aki csak pár hétre szabadulhat e sütő kemencévé fűtött városból, már kora tavasszal azzal 10 a kérdéssel foglalkozik: hova megyünk a nyáron?

Igen, csak hogy ez idén ez a kérdés valamivel *korábban*, már most válik — szerkesztői nyelven szólva — aktuálissá.

Mert most mindenekelőtt az a kérdés merül föl, vajjon egyáltalán mehetünk-e akárhova? Nem leszünk-e parázsszal 15 körülrakott skorpió módjára körülzárva és megsülésre ítelve a fővárosban a járványok miatt, melyek állandóságát, kipusztíthatlan örökkévalóságát a mi gondos hatóságunk némely tagjai is olyannyira bizonyosnak tartják, hogy félmillió forintos állandó kórház építését indítványozzák? És csakugyan, 20 ki tudja, nem ujul-e ki a járvány és akkor aztán kérdés, egyáltalán bocsátanak-e budapesti embert külföldi, akár bel-földi fürdőre az óvatos igazgatóságok, attól tartva, hogy egyetlen pesti vendégtől ijedtében szanaszét szalad az egész nyaraló sereg?

25 És ha bocsátának is, kemény arcbőr és erősebb gyomor kell ahhoz, mint a mai fürdőre járó egyénnek szokott lenni, hogy jól érezze magát oly társaságban, melynek tagjai lehetőleg *kerülik* a vele való érintkezést; ahol egyik látogató a másikat figyelmezteti: im ez egy pesti ember, ezzel ne ülj 30 egy asztalhoz.

Ez a városfogság egyébként már meg van itt mult szeptember óta. Kényesebb tisztességérzetű ember már a kolera kitörése óta átallotta meglátogatni vidéki barátait, le kellett mondania szokott őszi, téli vadászati kirándulásairól.

35 Hát a tél még hagyján. Budapesten csak ki lehet állani valahogy; a szobát be lehet fűteni és színházak, klubok és egyéb szórakozások kínálkoznak.

De bezárva lenni Budapestre a nyári évadon át!

40 Ez valóban rettenetesebb magánál a koleránál. Hiszen a kolerában legfeljebb 24 óra alatt meg lehet halni. De a mi fővárosi lakásaink éjjeli 23 R. foku hősege arra, hogy meghal-

jon bele az ember, kevés, azonban, hogy éljen benne, arra már valóban szörnyü sok . . .

Most hát a szokottnál valamivel előbb merül föl a kérdés, hogy leszünk a nyáron?

- ⁵ Ne élvezhessük az üde hegyi levegőt, akár a pusztán — mert hiszen minden levegő jobb a budapestinél — ne izlelhessük meg a zamatos havasi nyaralók reggelijét, és pedig épen azért, mert a mi fővárosunkban tíz hónapon át reggeli tejes kávé gyanánt — (csekély kivétellel) — majd mindenütt valóságos moslékot mérnek?

Mert mi haszna adnak — ha igazán adnak — a kávéházakban forralt vizet, ha a járvány csiráját már a tejárusok bevitték a tejbe-vajba — szüretlen vízzel, vagy egyéb keverékkel?

- ¹⁵ Hogy az egészségügyi slendrián, az élelmi szereket, és különösen a kávéét illetőleg, sajátlagos és szinte kizárólagos hazai — csapás, azt ugyan orvosi tekintélyeink is megerősítik, de ebben az egyben mindenki saját személyes tapasztalataira is hivatkozhatik, mert nemcsak a hegyi, havasi tájak fürdőhelyein, magában Bécsben is hasonlíthatlanul jobb, zamatosabb a reggeli kávé, mint fővárosunkban.

Kérdjük, mit jelent az, hogy Stájerben, Ausztriában, Csehországban kolera *nélkül* is mindig tiszta tejet-vaját kaptunk, — a mi fővárosunkban pedig még a kolera veszélyének állandósulása sem képes e részben javulást előidézni?

- ²⁵ Nézetem szerint ebben nem csupán a hatóság, maga a közönség is hibás, sőt talán a főhibás. Minden népnek olyan kormánya, minden közönségnek olyan vendéglője, kávéháza van, aminőt megérdemel.

- Mi a legerősebb gyomorral vagyunk megáldva, azt hiszem, ³⁰ a kerek föld összes népei közt. De legtöbben e nagy áldással *visszaélünk*. Erős dohányt, erős bort, nagyon erős fűszereket fogyasztunk és nagyon *sokat*. Vannak emberek, akik a szivart a leves előtt veszik ki szájukból és az utolsó kanál után azt még égvé teszik vissza. Amint szemüket kinyitják, mindaddig, ³⁵ mig azt lehunyják, a szivar, a pipa szakadatlanul a szájukban. Mindez lehet oka, hogy a tejes-kávé iránt elvesztik az anyuk finomabb érzékenységét és közönyösekké válnak, sőt bizonyos nemzeti megvetést tanusítanak a tej iránt, mely csak „macskának való.” Azért hát nem is veszik észre a nagy ⁴⁰ különbséget ami a bécsi és általán a külföldi jó reggeli tejes-kávé és a hozzá illő finom sütemény meg a pestiek között van.

Ám ez csak magyarázata, de nem lehet mentsége a bajnak, hogy a jobbik rész, a nem iszákosok és nem pipa marcikból álló hazai elem, a nők és a külföldiek hamisított élelmi szerekkel tápláltassanak és a fővárosban eggyel több anyaga legyen a járválynak, ami hozzá járuljon ahhoz a veszedelemhez, hogy el legyünk zárva a világtól.

A félnék emberek talán el fognak menekülni, de az önére-tesebbek annál inkább érzik kötelezve magukat az itt maradásra, mert megbocsájtható hiuságuk irtózik attól, hogy akár itthon, akár csak ahova mennek, azt higyjék és mondogassák az emberek: ime egy pesti lakos, aki a járvány *elől* szökött meg és aki hozza ránk a kolerát . .

Hogy pár napig új beteget nem vettek föl a barakba, — ez megesezt már néhányszor a télen át is és a járvány megint csak jelentkezett.

És elvégre kolera, difteritisz, vörheny tifusz stb. állandósulása nélkül is nem volna e hozzánk illőbb, kívánatos dolog véget vetni az élelmi szerek megrontásának?

Nem kiszámíthatlan-e a kár, melyet e járványok veszedelme netalán magas fejlettsége nemcsak emberéletben, de vagyonban is okozhat. ha a *kereskedelmi forgalom teljesen szünetel*?

Nem bosszantó a gondolat, hogy épen *azért* kell lemondanunk a nyári kirándulás örömeiről, mert a mi közigazgatásunk, rendészetünk, egészségügyi felügyeletünk — nyomorult, s nem tudja megakadályozni, hogy mérget keverjenek ételünk-italunkba?

Aki élelmi szert hamisít eladásra, alávalóbb a pusztai lovasbetyárnál, aki még megválogatja, kit raboljon ki. Gazdag embert vesz elő, s annak is régebbi gavallér betyár csak megfelezte a pénzét. Azután meghalt az akasztófa alatt, büszkén, bátran, mint rangjához illett. Pedig nem is ölt, még az egészségében sem tett kárt az uraknak.

Mennyivel cudarabb lélek, mélyebb elvetemültség kell ahhoz, fukszint keverni a borba, megrontani a tejet-vajat, mindenféle keverékkel, dögmарha húsát mérni ki, s ekként mintegy orgyilkosságra vetemedni — *néhány krajcár* haszonért litement vagy fontonkint?

A vízvezeték, csatornázás, árucarnok mától-holnapra nem készülhetnek el, a jövő nyárig semmi esetre sem.

De az élelmi szerek hamisításának megakadályozása azonnal el lenne érhető, erélyes, szigorú kormányintézkedéssel. Ez talán

fontosabb, sürgősebb volna még a millennium előkészületeinél is, mert hát ha megcselekszik a különféle járványok velünk, hogy nem hagynak békét addig, míg a javulás útjára nem térünk, és a millenniumot is velünk, nálunk akarják meg-
5 ünnepelni?

TEREK, SÉTÁNYOK BUDAPESTEN

Fölvett tárgyat illetőleg fölfogásomban tévedhetek, de egy dolog bizonyos, hogy nem lehet szándékom a lebontandó „Újépület” telkén akár csak egy földszinti házikót is építeni.

⁵ Az iránt tehát nyugodt vagyok, hogy nem fognak vádolatni, mintha önző személyes érdek számítása tenné sandává látásomat e kérdés megítélésében.

Teljesen nem vagyok ugyan ment az érdekeltségtől, de azt hiszem az érdekeltség, mely fölszólalásra kész, az egyedül

¹⁰ teljesen jogos: szeretem e szépen fejlődő, hitem szerint nagy, fényes jövőjű fővárost, egy kissé azért is, mert én is ez Arkádiában, ha nem is a cukor- de a nemkevésbé idylli elnevezésű egykori „öt pacsirta utcában” születtem — azonban hasonlíthatlanul nagyobb mérvben szeretem azért, mert nemzeti

¹⁵ nagyságra törekvő politikánkban ezt látom a legnagyobb tényezőnek, amaz arhimedesi pontnak, melyre a korszerű haladás emeltyűjét alkalmazva, hazánkat eddigi alacsony állásából, függéséből, hatalmas, önálló, uralkodói magaslatra kiemelni lehet.

²⁰ Ohajtom ennél fogva, hogy szépen, okszerűen haladjon fejlődésében.

Növekedjék gyorsan, rohamosan; teszi is ezt, és ez jól van. De hiba lenne ha a nagy sietségben meg gondolatlanságokra vetemednék. És ez megeshetnék a nagy zajban, mely egy

²⁵ némely fontos tervezet körül támad, megengedem jóhiszeműségéből is, hisz vannak közszereplési rezgőjörgésben szenvedő emberek, akikért igazán kár, hogy miért nem áldattak meg dicséretes becsvágyukhoz, jó indulattal teljes hazafiságukhoz illő szellemi képességekkel. De szinte képzelhetlen épen

³⁰ a fővárosban oly építkezési vállalat, mely a szomszédos házbirtokosoknak sőt maguknak a lakóknak személyes érdekét igen közelről ne érintené — kisebb nagyobb mértékben.

Az újépület terveinél ez utóbbi eset forog fönn. A lebontandó magyar Bastille területe szinte egy fél városrész nagy-

ságával bir. Karimáján több száz ház értékét jelentékenyen emelné, ha előtte egy pompás park létesülne.

De magának az egész Lipótvárosnak legszegényebb lakosa is nyereségnek tarthatná, ha ott oly sétányt nyerne, melynek ⁵üde zöldje alatt kicsinyek és nagyok számára séta terek és játszó terek nyílnának.

De itt az a kérdés határoz, a főváros alakulásánál fogva ez e az a pont, melyen, tekintettel az *egész* városra, a lakosság *egyetemére*, a legszükségesebbnek, legegészszerűbbnek mutat-
¹⁰kozik egy tág városi park létesítése?

Bátorkodom azt állítani, hogy nem ez az.

Világos, hogy mindenütt a város alakzata határozza meg a tágabb országutak, nagyobb terek kiválasztásának célszerűségét. Okszerűen épülő városban ezeknek egymástól lehetőleg ¹⁵egyforma távolságban kell lenniök, olykép, hogy ezek a magas háztömbök *közepét* foglalják el.

Szokás az efféle tervezetések körüli okoskodásoknál más nagyvárosok, nevezetesen a legközelebb fekvő Bécsre hivatkozni.

Ami ott jó, itt is az, de csak hasonló körülmények között,
²⁰azonos helyzetben.

Ne feledjük azonban a legfontosabb és igen kedvező körülményt, hogy Budapest fekvése, alakzata hasonlíthatlanul szerencsésebb, amennyiben a széles nagy *Duna* az egyesített két városnak csaknem *közepén* foly keresztül.

²⁵A Duna, mellőzve a forgalmi szempontot, csupán a levegő üdítésére való hatása tekintetéből is, *kétszerte* fölér egy ugyanakkora területet elfoglaló sétánynyal.

Az újépület pedig alig pár száz lépésnyire van a Dunától. Ki meri állítani, hogy a balparti résznek ez ama pontja, ahol a ³⁰levegő legszorultabb? Már pedig, úgy hiszem, a terek kijelölésénél legdöntőbb az a szempont, hogy a levegőnek utat nyisunk, és ez utak ott nyílnak azon pontokon, melyek a város szélétől vagy a Dunától legmesszebb vannak. Tehát a Duna és a Rákos közötti területen, a Teréz- és Józsefvárosok derekán.

³⁵Irányadó e helyek kijelölésében az a másik szerencsés körülmény is, mely szerint a város a széles Duna partján épülvén, úgy a közlekedésre, mint a levegő üdeségére kedvezőleg nem kerek, de aránylag keskeny, *hosszukás* alakzatot nyert, és valószínűleg jövőre is megtartja növekedésének e formáját.

⁴⁰A Béccsel való összehasonlítás tehát e tekintetben nem találó. Ennek gömbölyded roppant háztömegét nem a széles,

s ebes folyásu Duna, de egy büzhödő kis folyam szeli át, ottan tehát a város közepén akár egy a Stadtparknál szélesebb erdőv létesítése is igazolva lenne.

A mi fővárosunk nemcsak fekvésénél, de eddigi építési ter-
5 vezeténél fogva is hasonlíthatlanul szerencsésebb, amennyi-
ben máris két széles körut, a belső- és a külső-, az üllei-, váci-
Andrássy-utak nyitnak benne utat a közlekedésnek és a leve-
gőknek.

Ennélfogva Budapestnek egy a város belsejében létesítendő
10 *nagyobb* területü *erdőre* nincs is szüksége, de van igenis *több*
egymástól kellő távolságban elterülő *tágasabb* ligetekre, sétá-
nyokra, gyermekeknek játszóhelyül alkalmas pászitokra,
ahol a nyári évad rekkenő napjaiban szabad ég alatt étkez-
hessék a most fülledt, és a gázlámpáktól gőzfürdői fokra hevi-
15 tett füstös termekben fulladozó közönség.

E tekintetben, kerti helyiségek dolgában, fővárosunk pél-
dátlanul szegény. A főváros területe, úgy tudom, nagyobb
mint Bécsé, és aki nyáron át itt benn maradásra van kárhozva,
annak hogy szabadban költhesse el ebédjét, egy, sőt másfél
20 órányira kell vándorolnia a városon kívül, vizen szárazon,
átszállani hajón, lóvasuton, fogaskerekűn, gyalog, megra-
kodva porral kívül-belül s mire kiért, már meg indulhat is
hazafelé, pihenés nélkül, mit sem nyerve az időt, pénzt veszte-
gető fáradalmas, hosszadalmas utazással.

25 És e kerti helyiségeknek, tágabb parkoknak nem a Duna
szélén, vagy ahhoz közvetlen közel, de a város hosszában el-
nyuló legsűrűbb, a szélektől és Dunától legmesszebb eső ház-
tömbök *középpontjain* kell ésszerűleg létesíttetniök.

Ami pedig a *széleket* illeti, igazán csodálatos, hogy a leg-
30 könnyebben elérhető, legközelebbi peremre, a sáros fürdő mö-
gött terülő hegyoldalra senki sem gondol. Pedig ez volna az a
hely, ahova a város központjából két pernyi csavargózöléssel
ki lehetne jutni és már teljes, üde falusi levegőt élvezni.

Nem jobb volna ama néhány holdas hegyoldalt filoxerás
35 szőlő helyett erdővel beültetni és ott nyaralókat, kerti ven-
déglőket berendezni minél többet, és minél nagyobb területen?

Ha ez megtörténnék, még ha gyorsabban is, mint nálunk
szokás, én ezt már nem érem meg, tehát annyi személyes érde-
kem sincs e kérdésben, hogy ez üdvös intézményeket élvez-
40 hessem. De hát annyira volnánk már, hogy érdek nélkül,
másokra, a jövőendő ivadéokra gondolni bohózatossá válna?

MAGYAR KÉPEK ALBUMA

A POSTAGALAMB

Elmult ártatlan régi idők, melyekben annyi vért ontott ki a vas; melyeket mi sötét századoknak szoktunk nevezni, és amelyek közelebből erkölcsi szempontból vizsgálva, jelenünkhöz⁵ mérve, a politikus és történetbölcsész előtt mégis oly ártatlan színben tűnnek fel. Mint Lévai szépen írja:

10 Mikor még a lányok
Másként jártak keltek,
Cifra gyöngyös pártát
Rokolyát viseltek.

És amidőn, amiként magam is a magam módja szerint irtam: „Holtig hűn szerettek gyöngé szívü lányok!” — amikor még a szerelem a galambot tette szolgájává, követjévé, mely az áthághatlan vár bástya-ablakából elrepült a messze-messze¹⁵ tájra, a *tiltott* kedveshöz, kinek gógös apák megtilták a leányos ház küszöbét átlépni, mert közéljük vagy nemzeti vagy elvi pártviszály, vagy rang- és vagyonkülönbőség vontak lerombolhatlan chinai falat, hanem azért a fellegvár kisasszonya nem mondott le róla, sőt a távolság és a reménytelenség csak erő-²⁰sebbé tették a tiszta lángot, mely őt szive eszményéhez kötötte, s hosszú szenvedések, a szerelem találékonyásával kigondolt s végrehajtott cselek gyakran odavitték a dolgot, hogy a helytelen okból támadt versenygések, családi gyűlö-²⁵ségek, átkos pártviszályok kiegyenlítették, s békés, boldogító viszony jött létre családok s néha egész törzsek között, melyek azelőtt kárhozatos harcokban pusztították egymást.

Most már nem annyira az érző szív, mint a számitó ész alkotja az eszményt, s nem szorulunk galamb-követre, csak a livrée-s inasra, vagy a szolgálóra, ki a szépen megírt levelet a³⁰ postára adja.

A kisasszonyok asztalkáin sem találjuk a virág- és szerelmes-levél között az ezüstkeresztes kapcsos imakönyvet. Vitézség,

vallásosság és szerelem, e nagyszerű erényei a lovagkornak régen fölolvadtak, az eszély, az üzériség s a kacérságnak helyet engedve.

A kedves galambokat pedig nem ölelik dobogó hó keblekre
5 a bársonynál puhább kacsók, nem csókolják csőreiket tüzes mézes szűz ajkak, beszélvén hozzájuk, mintha megértének, bizalmas forró szavakban, melyekben el volt mondva körül-ményesebben, ami a levélben csak e mindent mondó szavakkal volt kifejezve „szeretlek!”

10 „Ah szép idők, ti elmúltok
És mindörökre tán!”

Imádkozunk szenvedésből, szeretünk combinatióból, remé-
lünk a bizonyosban, hiszünk az egyedül üdvözítő pénzben;
indulatainkat fékezi az önszeretet, szenvedélyeinket lóhasztja
15 a kéjbemerülés, lelkesedésünket lehidegzuhanoyozza a pesszi-
mismus — élünk robotból, meghalunk unalomból . . . !

A galambok az erdőkben búgnak, ők még maig is hiven sze-
retnek, tudomás szerint a vadgalamb, ha első költése elveszett,
azon esztendőben újra nem párosodik.

20 A házi galambdúcok pedig kizárólag a konyhakés számára
hizlalják szende lakóikat, többé nincsenek lovagvárak, de hála
Istennek! — annál keményebb utaink, pontosabb postaháló-
zatunk, s néhány krajcárért Amerikába is elviszik leveleinket,
melyekben börzeállapotról, netto-brutto jövedelemről, agio-
25 disconto-, sporco s más efféle költői dolgokról tudósítjuk
egymást.

A VIRÁGÁRUS LEÁNYKA

Szegény gyermek — szegény árva. Szánakozzunk rajta!

Meglehet, hogy ha a halhatatlan Schiller, országvilágok
30 előtt viszhangra talált „tiszteljétek a nőket!”-féle mondata
helyett így szól vala: szánakozzatok a nőkön! — meglehet
mondom, hogy e mondat nem terjed vala úgy el általános köz-
mondássá, — de azért csupán ebből nem következés, hogy a
két mondat közül az utóbbi legalább is hasonló súlyu igazságot
35 ne foglalna magában.

Kétségkívül a tisztelet sokkal vigasztalóbb, és a nők részé-

ről kívánatosabb a száanalomnál, mely amint hogy leverő, annyiban keveseb jótékony erkölcsi hatással is bír rájuk nézve; de ha a nőnem kétfelé, u. m. gazdagok és szegényekre osztjuk, úgy az utóbbi szertelenül nagyobbbrész mindenekelőtt valóban a száanalom érzetét költi fel bennünk, és pedig annál nagyobb mértékben, minél európaibb, vagy, hogy világosabban szóljak minél kevésbbé mahomedán fogalmunk van a nőnem társadalmi és erkölcsi állapotáról.

Kérdezzétek meg csak a vagyontalan szülőket, mit éreznek akkor, midőn a *gondviselés* (!) leánygyermekkel *ajándékozza* meg őket?! Nem mindegyik úgy sohajt-e fel a reményteljes várakozás pillanatában: inkább tiz fiú, mint egy leánygyermek!

Lehet-e a természetben száanalom-keltőbb lényt képzelni, mint egy szegény, támasztalan leányzót, kinek amellett, hogy életszükségei veszélyhözóbbak, mint a fiukéi, az önfenntartás tisztos eszközei szinte merőben hiányzanak, e mellett szive gyöngédebben érzékeny, s talán csak azon egy vigasztalása van, hogy szive hamarább hajlandó a kétségbeesésre, a —

meghasadásra.

Szegény gyermek, szegény árva, száanakozzunk rajta!

Elég szerencsétlen, ha nem szép; de sokkal szerencsétlenebb még, ha feltünő szépséggel van áldozatul kivetve az emberi faj tömkelegébe, melyről a kétszerkettő biztossággával lehet elmondani, hogy legkegyetlenebbül *önző* ott, hol nemi szerelmének vágyai vezérlik.

Elég szerencsétlen ha nem szép, hiszen valljuk meg, mit ér e mulandó élet — hiúság nélkül? A hiúság maga az ifjuság, és ha a legszegényebb ifju még találhat ezer vásáron táplálékot hiúságának — a szegény s nem szép leánygyermek sajgó keserűséggel mondhatja el magáról, hogy neki *nincsen ifjusága!*

Szegény gyermek, — szegény árva! száanakozzunk rajta!

Elégen tul szerencsétlenebb, ha tükre kitünő szépnek mutatja, ha kivált a szépségnek azon veszélyes nemével bír, mely nem annyira a lélek szende tulajdonainak hábár szabálytalanabb s színtelenebb s így csupán egyedi rokonszenvergerjesztő kifejezésével, hanem azon szabályszerűbb s általánosabb idomokban s élénk színekben nyilatkozik, mely rögtön és mindenütt gyujt, mely inkább a szemet vakítja, az érdeket ingerli, mint a lelket gyönyörködteti, ama szépséggel, melyet

leghelyesebben kárhuzatosnak nevezhetünk mind tulajdonosára, mind arra, aki elébe kerül!

Elég volna-e vajjon ily leánygyermekbe Cato szigorú, Diogenes lemondó ereje, hogy képes legyen életörömeinek legmélyebb forrását, a hiúságot, mint valami pompás, de nélkülözhető öltönyt magáról örökre ledobni, és a fontolgtató, kombináló, számítgató ész szavára hallgatni?

Láttatok-e valaha ily feltűnő szép gyermeket, habár a leginségesebb kunyhóból került is elő, azon életkorban, midőn még csak bimbójából kifejléséhez közelít, alárendelt szolgálói munkával keresni élelmét, hiszen ha e szándéka meg volt is, ezrivel találkozhatnak nagylelkű (olvasd: önző gazdag) uraságok, kik a szegény árvát, midőn még mezétláb jár körül a virággal, mit falujából hoz be tavasszal, kényelmes helyzettel, sőt pompás jövővel biztatják?

Miért ne ohajtsa ő a kényelmet, pompát, hiszen érzi szépsége becsét, mely valóban méltó a kitűnő helyre; és ha ohajtja, ezt nem lehet bűnül rónia, csak *értené a módját*, hogyan és mennyiben *higgyen* e nagylelkű ajánlatoknak, sokszor, sőt ő *ártatlan*, és épen ez ártatlansága teszi becsessé, de egyszerűsmind ez ejti veszedelembé, és ez ártatlansága az egyetlen vagyon, melyet elvesztvén, azontul aztán — ismét csak virágot árul s mit tehet ő róla, hogy a bimbó csak egyszer nyílik, s a *letört* virágnak kisebb értéke van az *edényben élőnél*, mely a helyett, hogy hamar elhervadna, újabb bimbókat hajt ki, s egész *virágcsaládot* ápol?!

Szegény gyermek, szegény árva — szánakozzunk rajta!

Oh a szegénység, mely sokszor nagyvá edzi a férfi gyermeket, *mindig* átok a védtelen hajadonra, s ezekre nagyon alkalmazható Hugo V. szép verse, mely így kezdődik:

„Oh hogyha elbukott, ne ítélj el a nőt!”

Valóban, ha az alkotó és föntartó Gondviselésnek az lett volna *főcélja*, amit mi emberek *boldogságnak* nevezünk a mi fogalmaink szerint az erkölcsi jóról vagy szépről, s akkor ugy intézte volna a dolgot, hogy a nő egyáltalában ne szülessék mindentől elhagyatott szegénységben, — úgy azonban csak azt mondhatjuk: szánakozzunk a szegény árvákon!

Ki tudja: mily teher nyomá, s ejté el őt?

40 Ki tudja: hány napig küzdött éhsége, és

Erényeit mennyi vész, — mily hosszú szenvedés
Ostromlá? s a midőn végtére megtörött,
Kimerülten küzde még kínai között!

AZ UTCASEPRŐ FIÚ

⁵ Télen-nyáron, hidegben melegben — mindennap ott lehet a kis keserves képű ütött-kopott öltözetű fiut fényes Pestünk utcáin látni.

Van egy nagy kabátja — Isten tudja kié lehetett valaha, ez ligg-lógg rajta örökké, benne sepri az utcát, s viseli sátoros-
¹⁰ ünnepeken is, télen benne hál, nyáron benne — *lakik*, s jó hogy térden alól ér, legalább láthatlanná teszi a gyengeideg-zetű inexpressible szivreható sérüléseit, s jó hogy oly nagy *szárnya* van, az élelmesebb utca-gyerekek könnyű móddal *megröpíthetik* vele a gyámoltalan seprő-fiut, s végre hogy nem
¹⁵ *uj*, minden aggodalom nélkül beleöntheti gazdája akármelyik összefogott sarkába a lacikonyhák sűrű krumpli-zuspeiz-át, ha tudniillik akad elvéteve alkalom ily rendenkivül járó lakomára. — Lábainak csak az egyikén van egy *feslett*-erkölcsű megbénult bakancs-féle, a párja bizonyosan úgy veszett el,
²⁰ hogy a fiu valami nyaklónélkül rohanó bérkocsi eltipratása elől egy sárkupacba ugrott, s az benne maradt, vagy párja talán — egyáltalán nem is volt. — Azzal pedig hiába biztatná — de hisz nem is biztatja magát, hogy majd vesznek szülei ujat, azok magok is örömmel — meginnák az árát, aztán ő
²⁵ nem is egészen bizonyos róla, igazán szülei-e neki az a vén ember meg asszony, kik otthon minden este — elverik, ha nem viszi meg a mindennapra kiszabott 2 vftot, vagy ha ezt megviszi — azért, miért nem hozott többet?

Pedig valóban megkinlódik minden krajcárért; sokszor
³⁰ hiába hagyja félbe a seprést, s hiába tartja rozzant sapkáját a jószívű járókelők elé, ritkán csöppen bele Isten áldása, sőt ha van is benne már, arra vetődik valami könnyüvéru pékinas, egyet lök a sapkán vagy a gazdáján, s a porba-sárba szóródott tartalom — ahány krajcár, annyi felé gurul, ahány
³⁵ krajcár, annyi külön gazdája akad a földből vagy honnan egyszerre előtermő cipész-, szabó-, asztalos-, bádogos- stb. inasok között.

Szegény fiu esze nélkül kap egyik után is a másik után is, azonban nehéz a nagy kabát, jó szerencse, hogy siettékben le

nem lépi valamelyik leffentyűjét, vagy orra nem bukik benne, s egyszer csak azt veszi észre a nagy kapkodásban, hogy minden pénze oda van! — Fosztogatói vigyorgó képpel kandikálnak rá kapuk aljából, utca-szögletekről, gyönyörködve a nevetségig⁵ fanyalodott és sirásra görbült ábrázaton, melyet a kárvallott fiu e váratlan *elemi* csapáshoz vág. (A főnebbi inas-testület méltán nevezhető egy specialis pesti *elemnek*?) A tönkrejutott seprőfiunak ilyenkor (mert ez máskor is megtörténik vele), megint előlről kell kezdenie a keserves munkát, remeg, hogy¹⁰ estig nem telik ki a 2 vft, nem is mer a begyűlt összegből szokása szerint egy zsemlyét venni ebédre, hanem ebéd helyett sorra járja a bérkocsi-állomásokat, ha netalán valamelyik kocsis-ur nem sajnálna egy krajcárt kiadni kocsija mosatásáért, s ha innét is kifogyott, a kávéházak és vendéglők ablakai¹⁵ alá megy ácsorogni „üvegen át nyalni a mézet,” sóvárgó éhhel bámulva meg — mit ebédelnek mások.

... Ilyen nyomorult élete van az utcaseprő fiunak, s ki tudja meddig bírja kiállni e nyomort, hogy megmaradjon ártatlanságában ily nyaggatott teremtménynek, ki tudja²⁰ 10—15 esztendő múlva nem lesz-e belőle a legrafinirtabb zsebtoltvaj, vagy még rosszabb?

A CSIKÓS

A puszták vadon termő lovagja, a népdalok és regék hőse, a vadon-ős költészet ama kis oázáról, mit a civilizáció és a²⁵ hasznosítás szelleme maholnap hazánkban is betemetend, s melyről a jövő nemzedék már csak a költők és regényírók könyveiből nyerend mythicus fogalmat.

Mert eljövend az idő, midőn a csárda romjaiból újra egyház, a mocsárok helyein vidor békés falu épülend, a sovány bu-³⁰ kákon erdők, kertek virulandnak, és a csikósok költői, de legtöbbször tragikus végzetű alakjai helyett étkes, szapora embercsaládok lepik el a tündér délibábos síkságokat, a nyáj kolompja, a pásztor ostorpattogása, a bojtárok kurjantása helyett gyáarak és gépek egyhangu kelepelése, zakatolása töl-³⁵ tendi be a türelmes levegőt, gőzsárkány repülend füstölve ott, hol eddig a csikós versenyzett a széllel nyergetlen paripáján, az akasztófák helyén dologházakban szövik, fonják a gyapotot, lent, és e hasznosítási szellem halad tovább föltartóztatlanul kelet felé, a mi bőbugyogós szomszédainkhoz, kikkel annyit

hadakoztunk — semmiért, és azután lesz ebből a szép kerek földből egy csöndes, egyhangú, rendszeres abrakoló intézet, s hogy azután még mi történik, az már nem tartozik a mi jelen nagyon kurtán „véges” beszélgetésünkhöz.

⁵ Azért tekintünk még olykor-olykor végig a mi végetlennek látszó pusztáinkon, merengjünk vadregényes alakjain, ősvilági állapotján, énekeljük meg versekben, prózában, míg a költészet teljesen és végkép a zenébe olvadna át . . .

¹⁰ De mindazáltal ne essünk valami nagyon elegiáias hangulatba, az ember nem tudja, mitől hizik; a philosoph soha sem dönti el, melyik állapot jobb az emberiségre, vajjon Arkadia, vagy a tizenkilencedik század civilizációja boldogítóbb-e?

Részemről, voltam egy olyan jelenetnek tanuja, melyben philantropi bánatom végkép elnyomta költői érzelmeimet, s ¹⁵ ez a jelenet egy alföldi siralomházban volt, hol éppen egy *csikós* várta magára azt a büntetést, melyet a társadalom oszt annak, ki vele meghasonlott, és a társadalomnak tulajdonképen nagyobb vétkese maga a pusztaság, mint annak végzetszerű lakója.

²⁰ A csikós feleséges, gyermekes ember volt, s utolsó órájában magához kívánta édes övét végbúcsu-ölelésre.

Az elítélt arcán veleszületett gonoszságnak semmi jele nem volt felfödözhető, s hogy szerette családját, az alábbiakból látszik, de azért e szerfölött érzékeny jeleneten az ellágyulás-²⁵nak legkisebb jelét sem adta.

Szürét és kalapját levetve, oda dobta a siró asszonynak. — „Legyen — ugymond — ez a szür és kalap a tiétek, de el ne adjátok soha senkinek, legyen az fiamé, ha majd megnő. Neveld fiamat jól, járasd iskolába, templomba; add mester-³⁰embernek, katonának vagy akárminek, csak pásztoembernek ne neveld. Ha majd nagyobb lesz, és pásztor akar lenni, verd a fejéhez ezt a szür, meg ezt a kalapot, mondván neki, hogy apja pásztor volt, és e szürben és e kalapban ült a siralomházban, és ha ő pásztor lesz, majd ő is így járhat, mert a pásztor-³⁵ — nem lehet jóra való ember!”

Ez ugyan olyanformán hangzik, mintha egy igen józan barátom elvénél fogva azt mondaná minden apa a fiának: ne írj verset, mert boldogtalan ember lesz belőled! — hanem hát, ad notam: Lám, megmondtam Angyal Bandi, ne menj az ⁴⁰alföldre! — csakugyan nem fölpanaszolta-e egyik híres költőnk a muzsának, hogy verset írni bujára megtanítá?!

Ami szép, az mind igen drága szokott lenni, és a szelid szépségeknél rettenetesen drágábbak a borzasztó szépségek, mert azok ára a — halál; azért, ha már a költészet iránt különben is elveszti gyakorlati és józan korunk ős-finom érzékét, ⁵ mire valók a mérhetlen sikság félelmes némasága, kutgémje és — bitófái, ha nekünk e költői, festői s tragikus dolgoknál jobban izlik a tormás hurka és a feles saláta?

AZ ERDÉLYI OLÁHLEÁNY

Talán mosolyoghatott is az elfogulatlan idegen, midőn még ¹⁰ csak pár évtizeddel előbb is édes hazánkat „nagy” Magyarországnak hallotta neveztetni általunk. Való, hogy terület és hatalom erre épen semmi igényt nem adhattak, s így hát megint csak az önámító elbizottság hibájára bukkannánk itt is, ha mi e „nagy” melléknév származását valami természetes ok ¹⁵ forrásában meg nem lelnők.

Ha valaki nem mérnök vagy geografusként, de csupán mint kéjutazó járja körül azt az országot, melyet egykor nagynak híttak; oly kéjutazó, ki képzeletét szabad szárnyra ereszti, azután elmereng a külön-külön népfajokon, melyek e ²⁰ hont lakják, s melyek nyelve, szokásai, viselete, annyira különböző, hogy mindenütt egy külön tartományban képzelheti magát — valóban utóbb azon *optikai csalódásba* esik, mintha e külön fajok tartományait magában foglaló ország mesésen nagyterjedelmű volna, — mert nincs is a kerek földön ²⁵ akkora területen annyiféle teljesen különböző népfaj, mint édes hazánkban, s talán „nagy” Britannia nem uralkodik többféle nyelvű nemzetten, mint amennyit hajdan a magyar korona egyesített.

Különös biz az, hogy épen az okból neveztük hazánkat ³⁰ nagynak, ami annak közinségét okozta: a többfajúságból!

Hanem hogy e sokfajúság bármilyen hátrányos volt is politikai szempontból, legalább *festői* szépségek dolgában leggazdagabbá tette Árpád hódítmányát.

E kis hazában egy félvilág képe van rejtve. Avagy nem találjuk-e föl itt saját honos tájékon majd mindazon nemzetek ³⁵ utódait, kik egykoron s részint még ma is Európa főszereplői voltak?

A sik alföldön ott vannak a lóháton született hunok, a nagy Attila unokái; teutonok, szlávok, görögök, rómaiak marad-

ványai, nyelvük, szokásaik s viseletükkel oly mozaikot képeznek e földön, aminőkre ekkora területen sehol sem bukkanunk.

A Detonata, Cibles havasok csúcsi között szálas oláhok, kukorica-kelméből készült classicus öltözeteikkel, szabályos, ⁵ nagy arcvonásaikkal úgy tűnnek élénk, mint valami petrificált rómaiak, kiket ezredéveken át a halál e rejtett zugokban élve felejtett.

E szegény nép nőnemét utasok egyáltalán szépnek állítják. Hiresek ugyan a tisztaságra való vékony hajlamukról is, de ha ¹⁰ ezt elmondhatjuk az olasz nép alsóbb rendü nőiről, kiknél a szegénység még sem annyira nyomasztó, mint oláhainknál, úgy az erdélyi oláh nőnem e hibája nem annyira hajlamnak, mint inkább az inségnek tulajdonítható, melyben ősidők óta élnek, s melyből kivergődni még reményt sem látszanak táp- ¹⁵ lálni, miről még inkább meggyőződünk, ha azon szerfölkött bús, mondhatni kétségbeesett dallamokat halljuk, melyek e vadregényes hegyek közül kelve nálunk is oly élénken viszhangzanak.

Faluk a hegyek között inkább valami szerüs kertnek, kazaltömkelegnek tűnnek föl, hol az oláh család házai állataival ²⁰ egy kamarában tengődik. Ily inséges életmód mellett azután a mi igényeink szerinti tisztaság — lehetetlenség.

Mégis aligha van népfaj, melynek nőneme, ily végletes szegénység dacára, öltözetében annyi izlést tanusítana, s ²⁵ *olyan olcsón* annyi ékességet tudna kifejtteni, mint az erdélyi oláh nők.

Képünk egy tehetősb oláh leányt ábrázol, kinek noha kelméje valamivel finomabb, azonban a rajta látható himzések, s az egész öltözék formája a legszegényebbek ünnepi ruháján is feltalálható. ³⁰

Hideg éghajlatuk s munkás, pásztori életmódjuk miatt az oláh nők öltözékét teljesen beburkolónak, zártnak nevezhetjük, mely csak az arcot s kézfejet hagyja mezetlen, s ³⁵ amellet divatos költőiséggel szólva, a hókebleket egyaránt hiven óvja a bérci durva szelektől, mint a módosabb kabátos arslánok veszélyes szemszurásaiktól.

Az erdélyi hegyi oláh-pórság együgyűn vallásos, és minden hazabelieknél babonásabb. Különbön szolgálásra hajlandó, félenk, s bátorrá csupán csak a hirtelen düh, gyűlölség vagy ⁴⁰ boszuvágy avatja. Feltűnő az erdélyi oláh nép szerfölkött lármás beszédmódja is. Talán egy népfaj sem beszél oly han-

gosan szükség nélkül, mint az erdélyi oláhok. Ha piacaikon végig megy az ember, azt hiszi, hogy ott mindenki dühösen veszekszik egymással. Hat annyi magyar népség nem csinálna olyan zsbajt. Még szobáikban is úgy szólván kiáltozva beszélnek. A psycholog ezt alkalmasint szenvedélyességre magyarázná, és lehet benne valami, tudva levő dolog levén olasz, illetőleg római származásuk. Az olaszok miveltebbek, mégis ily sebesen, tűzzel s zajosan beszélnek, hogy a magyar ember, mikor így beszél, már akkor egyszersmind közel vagy tul is van a verekedésen. Dühös színfalszaggató színészek támadnának az oláhokból, ha erről a mesterségről csak sejtelmük is volna a vadon bércek között.

A ruháikat ékítő cifraságokban a verees szinek uralkodók, táprendszerükben pedig a kukorica-kenyér mellett a sertéshús és a pálinka, mely utóbbi elválhatlan segédszer az inséges szegény, a sovány életmód elviselésére, s kisebb mértékben a nők is élnek vele. Mind igen szépen hangzó igazság, amit a borszeszes italok ellenzői elmondanak, hanem a kukorica- és zabkenyér ilyen étvágy-ingerlő szer nélkül vajmi nehezen élvezhető!

A PARASZTFIU

Íme a kis rakoncátlan, hétköznap semmiféle zarnokapai, kis- és öregbirói, vagy elvégre — ami legrettenetesebb — mezőcsősi és hajdui hatalom által fékezhetlen kedves suhanc, milyen szelid, jámbor, jóakaratteljes képet ölt a vasárnap reggeli tisztességes uj costumben!

Élő tanuságaul a pongyolaság, renyhe tisztátlanság kedvelőinek, és mindazoknak, kik az öltözetbeni tisztesség-vágyat is kiirtani szeretnék a divatkórtóli túlságos félelmökben, élő tanuságaul, mondom, mi jótékony, nemesítő hatása van az öltözetbeli csinnak, izlésnek a parlagias vadság kiirtására!

Ez a kis élet- és vérteli kamasz, milyen solid és minden békességet ígérő arculattal áll a takaros uj ruhában, mintha csak hála fejében ígérné, hogy ő ezennel, mint aféle jóraváló becsületes és tisztességelti ember, már csak büszkeségből is, nem megy ezentul lopni a szőlőhegyre, nem cseni el szegény rongyos pajtása bicskáját, hiszen nem is illenék az az ő uj és cifra szűrűjába, — azután nem is megy kószálni vasárnap az erdőkbe, hogy ott a kerülők boszuságára leverje az éretlen

vadkörtét, még a zöldhéjas dionak is békét hagy, hiszen azzal csak kezét piszkolná be harmadnapig lemoshatlanul, holott ő most oly Isten igazában kiosta-mosta magát, hogyha a templomban megjelenik, még a tiszteletes uram szeme is megáll rajta, és valószínűleg azt gondolja magában, — no ebből a vad fiuból is végre-valahára becsületes fickó lett!

A bizony, — gondolja magában ő keme, és olyan ájtatos, jó képet vág, hogy szinte *roszul* áll neki, és még egy ideig szoknia kell hozzá, jobban mondva: tanulni, mert biz a mezőn ő kelme jó részt visszakanászcodik az előbbeni tempóba, hanem aztán vasárnap mégis lassankint mindegyre több becsülettudás marad rajta, mert hiszen a suhanc már a leányokra is kacsingat, s jól esik neki, ha azok is észreveszik rajta az uj szűrt, s a szűrben a rengő pozsgás arcra is vetnek egy két pillantást.

És ki boldogabb, mint a kis parasztfiu, ki azután este a falu kocsmájába is be mer menni, s ott a sarokban a kocsmáros leánykája előtt üti össze sarkantyúját, nézegetve a már daliássá nőtt *hiresb* legényeket, tanulva tőlük a módját, hogyan kell legénykedni a cimborák, s nyalkáskodni, hamiskodni a hajadonok s menyecskék körül.

Ki boldogabb, mint a kis egészséges pórfiu, ki egy-egy pitykéje látásán nagyobb örömet érez, mint a határtalanul dicsvágyó hatalmasok egy tartomány koronája birásán. Ki boldogabb, mint akinek *legkevesebb* kívánni valója van? — Népünk rojtos, sujtásos, pitykés, zsinóros öltözéke ugyan aránylag más gazdagabb népekéhez nem kevés értékű, de ne bántsuk, sőt ápoljuk e szép festői öltözetet, mert ez délceggé teszi fajunkat, s ameddig az *délceg* marad, nemesb lovagiasb tulajdonait, erényeit sem félthetjük. Inkább legyen büszke, mint szolgálai, alázatos!

A mi pórfiunk, ha e pillanatban kérdőre vonnók, mit kívánna még, alighanem azt kérdené együgyüségünkön csodálkozó szemekkel majd ránk, majd uj szűrére öntelten pillantva: hát ugyan mit kívánhatnék én még?!

Mért nem képes az idegen zenevirtuóz a magyar dalt úgy eltalálni, mint a mi barna zenészeink; miért a legnagyobb nyelvész csak a magyar kiejtést nem bírja soha sajátjává tenni; miért nem képes az idegen színész csak meg is közelíteni

a magyar jelleget valamely magyar szerepben, és végre miért nem képes magyar arcot legnagyobb művész létére is hü jelleggel festeni akármely idegen festő?

Es egyáltalában honnan van az, hogy mig mi minden nemzetet, nyelvében, művészetében, sajtáságaiban hiven utánozni tudunk, minket semmiben semmiféle nemzet fia nem képes utánozni?

Pedig mindannyi világ népe belénk szeret, ha egyszer *békés* uton megismerkedett velünk; sőt még ellenségeink közt is azok, kiket lovagiasaknak, hősöknek lehet nevezni, még azok is örömet kibékültek, noha örömet harcoltak is velünk?

Különös tényállás, de könnyen okára akadunk *eredetiségünkben*, vagy tán jobban mondva, *egyetlenségünkben*.

Azért midőn valamely művész vagy költő egy magyar eszményt eltalál, nemcsak művészi erejének, de egyszersmind valódi telivér magyarságának adja tanubizonyságát.

A magyar leány képe, melyet itt látunk, mesterileg eltalált kifejezése a magyar jellegnek.

Ha a magyar jelleget meg akarom magyarázni, azt hiszem, legjobb fogalmat adok azzal, ha kimutatom, mi *nincs* bennünk; mert azon tulajdonok összege, mely bennünk elvegyül, már sokkal ismeretesebb, és mindamellet még sem szerez teljes fogalmat.

A magyar faj leghatározottabban azzal különbözik minden más európaítól, hogy benne legkisebb adag van azon tulajdonból, amit leghelyesebben tán — *démoninak* nevezhetünk, és amely démoni rész mind az egyesek, mind az egész népfajoknál legtöbbet segít arra, hogy azok az életben és politikában — *szerencsések* legyenek.

Nem a cselt, nem a fortélyt értem e démoni erő alatt; hanem azon öntudatos, szándékos fondorságot, mellyel az egyes vagy egész nép, saját javáért mások kárára élni szokott.

Vizsgáljuk történetünket, s ha ebben nehezebben igazodik el valaki ez állításom igazolására, s illetőleg, ha inkább *psycholog*, mint *historicus* valaki, vegyen mély vizsgálat alá egy tökéletes magyar arcot, és hasonlítsa össze akármely európai nép fiáival, elemezze, boncolja, és lehetlen, hogy rá ne jőjön, miszerint vonásainkon még a rosznak annyiad része is hiányzik, amennyi szükséges volna arra, hogy az ember e földi életben, az önzés és hiúság vásárában, mindig a rövidebbet ne huzza, noha mindig igazsága van.

Minden egyéb ismert faj arcának kifejezése *zártabb* a miénkénél, s nehezebben olvasható, azért nem mondok sem hizelgőt, sem ujat, ha azt állítom, hogy a magyar arc mindenek fölött — *legrokonszenv* *keltőbb* széles e világon.

Nézzük a magyar családi életmódot, ha a történet és arcisme nem elég; látni fogjuk, hogy sem a férfi, sem a nő, sem lovag, sem a kedves, soha semmi jó vagy rossz körülmények között, fondor tettetéshöz nem folyamodik, hanem vagy egyenesen *hü*, vagy egyenesen és nyíltan *hütlén*, s míg másutt a hiuság erősebb a könnyelműségnél, itt a könnyelműség nagyobb a hiuságnál; a könnyelműség pedig, már természeténél fogva, vigyázatlanabb s kevésbé fogékony a malitiára.

A magyar leány ha kiválóan szép, inkább dévaj, pajzán, mint kacér; és e dévajság, pajzanság, ha ugyan, tagadhatlan, ¹⁵ hogy a hiuságnak is ad némi táplálékot, de többnyire egyért, a többenél kegyeltebbért történik, s nem kizárólag általános hódításban leli főörömét.

A magyar leány, ha rendkívüli szépség öntudatára ébred, inkább arra törekszik, hogy szépségével a legderekabbat, legkitünőbbet, rangjához legmagosabbat, de hát itt is egyet, mint ²⁰ arra, hogy sokat, mindenkit imádójává tegyen.

A magyar leány, valamint a férfi szerelme kevésbé passzív, mint más fajbeli és igen ritkán annyira erőszakosan szenvedélyes, hogy büszkesége összeroskadjon alatta. Szereti eszményét, de a *becsülést* jobban szereti életénél, és e tétel igazolására ²⁵ csak ismét a történetre utalok, melyből ki lehet mutatni, hogy a nagy feláldozások kevésbé rajongó vakszerelemből, mint inkább *hűségből*, *kötelességből*, *becsületből*, vagy *magasabb eszméért* történtek.

³⁰ Romeo-Julia, Abelard-Helois-féle szerelem-történet nincs krónikáinkban; de olyan nemét a női magasztos szerelemnek, hősies feláldozásnak, melyben sokkal *kevesebb az önző szenvedély, a vak rajongás, és sokkal több a becsület eszméjéni lelkesedés, kevesebb az egyéni boldogság elé toluló végzetszerű korlát, és annál-* ³⁵ *fogva nagyobb a lemondás* — ilyen női jellemet annyit mutat föl a magyar történet, mint tán összevéve egy pár nagyobb, híresebb nemzeté. És elvégre, ha nem keressük is, minő polcon áll a világ mérlegén a magyar nő szellemi és erkölcsi bájaival, annyi bizonyos, hogy valamint ők nekünk legjobbak, legszebbek, s leginkább mi tudjuk őket becsülni, másfelől való az is, ⁴⁰ hogy minden kor és nemzet nőnemének erényei saját férfi

neme erkölcsi erejének visszatükrözése. Aminó a férfi, olyan a nőnem, azért félszeg okoskodás az, midőn ugyanegy időszakban egyik vagy másik nemet akarjuk jobbnak vagy rosszabbnak tartani.

⁵ A magyar leány „szép mint az erkölcs” — hogy „nagy” Katona, és olyan édes, olyan jó mint a szépség — hogy a magam szerény szavaival éljek.

A DÁDE RAJKÓIVAL

„Kire maradna ez a nagy világ?!”

¹⁰ A nélkülözés bölcséletének nagy apostola Diogenes, ha felesége és gyermekei lettek volna, hasonló kérdésre nem felelhetett volna mélyebb iróniával, ragyogóbb kedéllyel, tömörebb humorral.

¹⁵ Minek beszéljek magyar olvasó előtt cigányaink, e faluvégén termő vad geniek sátoros életmódjuk, szokásairól, mikor azok mindnyájunk előtt annyira ismereteseek. Az elmélkedésnek mulatságosabb és tanulságosabb tárgyául szolgál egy pillantás e sajátságos faj lélekvilágába.

²⁰ E vándor faj, vagy ha tetszik, nemzet, egész története, pszichologiai jellemzése mindössze azon *adomákból* áll, melyek népünk ajkán s most már adomagyüjteményben élnek.

Alig találhatni ezek között egy alkalmasabb adomát az egész faj gondolkozásának, érzületének teljes kifejezésére, mint amely a főnebb idézett felelettel végződik.

²⁵ Az öreg dáde künn a gyepen ül, arcán édes bús kifejezéssel, körülvéve egy csomó „örökössel.” A komoly idegen, a gondos család és nemzetélet fia elcsodálkozva ez inséges szaporaságon, olyan formát kérdez az élemedett családfőtől, hogy hát vajjon mirevaló ez a sok félmeztlen, étlen-szomjan didergő purdé?

³⁰ „Hát kire maradna ez a nagy világ?!” felel a bölcs dáde mosolyogva, és a kérdést egészen ketté vágva e szellemdús, éles kérdéssel, mely után újabb scrupulosus kérdéssel előállani teljes lehetetlen.

³⁵ Milyen metsző irónia, mennyi könnyelműség, mi nagy megnyugvás, mennyi ragyogó kedély, mennyi keserűség, mi nagy lemondás és mégis mennyi igényteljesség, mennyi életkedv és mégis mennyi életmegvetés rejlik e valóban csodálatos észjárásban!

A tépelődő Hamlet, az epés atheni Timon, a világfájdalom minden költője és humoristája ide járulhatna a böles dáde tanyájához elmosolyodni, földerülni, és a leghelyesebb élet-filozófiát tanulni e szavakból.

⁵ Minden nézetü ember tanulhat e mondatból. A „hiuság vására”-nak írója Thakeray műveiben alig van nagyobb foku kicsinylése az ember földi élete céljának, gyarlóságának, mulékony voltának, és mindamellett, ha úgy akarja az ember tekinteni, más oldalról e zsoltárilag nagy és egyszerű mondatban a leghatártalanabb rajongás, a hit vakbuzgósága is ki van fejezve.

Az elmés dáde pedig, ki e feleletet kitalálta, bizonynal igen keveset tud e mondat sulyáról, mély és sokoldalú értelméről, bizonyosságául, hogy az ember öntudatlanul is mondhat valami ¹⁵ rendkívül szépet.

A mi cigányaink egész lénye, cselekvése, eljárása, viselete egy szóval kifejezve: tragikomikus, csak az kár, hogy ha nomád életmódjaikból kivetkőznek, e tragikomikus ér kivész lényük-ből, így pedig, e sátoros mezetlenségben, művész vagy regény-²⁰ költő keze mindig csak typust, soha egészet nem alkothat belőlük, s az adoma terén felül még akkor sem emelkedtek, midőn híres vajdájuk Nagyidán vezérkedett, s oly tragikomikus módon végezte be a vár védelmezését, melyről a siralmas nóta akkor szól csak hegedűjökön, midőn vagy magukban vannak, ²⁵ vagy valami dévaj urfi annak elmuzsikálására kényszeríti őket.

Képünkön is valószínűleg azt a nótát nyaggatja a dáde, midőn a füstgomoly között oly nehezen látszik várni az ebéd elkészültét.

³⁰

A SZŐLŐPÁSZTOR

Oly országban, hol a közbátorság szigorú hadrendszer által nincs kellőképen biztosítva, az egyesek maguk védik magukat; az ilyen föld azután gazdag bányája lehet a rémregény-irodalomnak, az emberek fele rablók, másik fele pandurok, har-³⁵cosok, s kényurakból állván.

Minél távolabb van valamely tartomány a civilizatio rend-jétől, annál telibb rakvák az egyesek mindennemű fegyverrel; — így keletfelé a barbár népek öltözetéhez csak oly szükséges

kellék a pisztoly és handsár, mint a somogyi ember nyakában a posztószél-tarisznya, — míg ellenben a mivelt nyugot népei még pálcát sem visznek magukkal, még ha hosszabb utra kelnek is.

- ⁵ A nem rég multban török határszéli tartományainkban állt leglazábban a személyes biztonság féke; már ősidóktól fogva ezek képezvén az ugynevezett „végek”-et, hova a harcolni vágyó magyar ifju akár mikor elmehetett egy kis csetepatéra (Scharmützel) ha otthon a békés henyélést megunta. Itt aztán, ha a török földről be nem csapott egy kósza kalandos csoport, akkor a nyugtalan magyar ember kopogtathatott a töröknél, megkérdezni, hogy mint szolgál a derék szomszéd urak egészsége? Ebből még annak idejében nem kerekedett háború, s legfőlebb csak az egyes vállalkozók élete volt kockáztatva.
- ¹⁵ Innen aztán e határszéli tartományok lakosai elejétől fogva egytül-egyig fegyverviselő nép voltak, s míg nálunk elég egy fokos az utonállónak, ott az egyszerű szőlőpásztor is még nem rég tetőtül talpig fegyverbe volt öltözködve, s ha az éjjeli csatangoló meg nem állt s nem felelt háromszori kérdésére,
- ²⁰ csak azon esetben nem lett agyondurrantva, ha az őr fegyvere el nem sült, vagy roszul volt célba véve.

Az ily harcalkalandos nép ajkáról valószínűleg hangzik egy rege, mely egy határszéli őr gyászos sorát tárgyazza. Ennek kedvese kíváncsi volt tudni, mennyiben áll helyén az ő vőlegényének szive, éjféle órában fehérbe öltözkedve jelent meg kunyhója előtt. A babonás pór épen úgy, vagy még jobban fél, irtózik a kísértettől, mint az uri ember a rabló-gyilkostól. Az őr háromszori szólításra nem adván feleletet a fehér tünevény, az őr tüzet adott, s valószínűleg nem igen reszketett keze a félelemtől, mert különben nem céloz vala oly jól a sötétben, hogy kedvesét szíven találja. A szegény őr azután, ámbár csak szegény paraszt volt, mégis tudta, mi a költői igazság, és amint illet nek, a novellai mese kereksege végett, — menten megőrült .

- ³⁵ Szegény jámbornak, kár volt azt cselekedni; mert azért, bármi nagy volt is fájdalma, bármennyire gyászos lett is a vége, egy szőlőpásztor egyénisége nem oly érdekű, hogy belőle költői egyéniség csavarodhatnék. Valamint a közvitézeket százával, ezrivel temetik egy sirba jeltelen és névtelen, úgy a szegény
- ⁴⁰ ördögök tragikumuma is csak nagyobb tömegben válhatik költői érdekűvé, hiszen ki győzné a szerencsétlenek millióit, melyek

magvával a föld színe el van hintve, sorról-sorra megénekelni. — Azért Lisznyai is csak egy strófában leheli ki soháját, midőn egy falubeli vén csárdában mereng:

5 „Mennyi bánat van itt eltemetve
Fekete lett tőle a gerenda.
Mennyi szív vert itt elkeseredve!” —

A CIMBALMOS

10 Nem is rendes országút ez,
Csak oly bitang, ordinaré;
Nem is urak járnak erre,
Soh se akad itt jó fáré.
Bolond-épitette csárda
Csak kacsingat jobbra, balra;
15 Hogy a bagoly rugná széjjel —
Hej, itt az is *éhen* halna.

Oda rajkó, porzik az út!
Jön a vendég, a gavallér.
Pöng a sarkantyúja még ma,
A zsebemben meg a tallér.
20 Gyomrocskádra ünnep virrad,
Nossz' elejbe fullajtárnak —
„Devla! — dádé — forgósziel az,
Vén boszorkány táncol benne!”

25 „Ki te Bodri, *mért hizlallak?*
Ha eb lettél, ugass hát már!
Ne sirj purdé, jön a balek,
Csakhogy még most amodább jár.
Csahintja már Bodri is, ládd!
30 Hol a verőm? — ugorj fattya!
„Devla! — Bodri éd's anyámat,
Vagy *elmult* torát siratja . . .”

„Haj, de gyalázatos élet!
Zokogják a sovány húrok;
Eb nem ugat, kocsi nem zörg,

Nagy az étvágy, színugy, kurjog
Bodri vonít, a rajkó sír;
Hogy az éneket ne hallja,
Veri a húrt, ráfülelve —
„Hej Nagyida, veszett vajda!”

10 Ideje múlt délebédnek,
Fellegek közé dől a nap.
Förgeteg gyűl, menkó, zápor
Útmellékről egy koldúst hajt.
Huszast vált be a csárdásnak,
Dade szeme villámlik rajt —
Szól azután a cimbalom,
Ameddig a huszasban tart.

A MAGYAR HÖLGY

15 Még kis gyermekkoromban atyámtól hallottam, hogy akkor-
tájban egy angol lord beutazván a világot, s e szerint természe-
tesen, hazánkat is; midőn Londonba visszatért, honfiai kérde-
zősködéseire angol rövidséggel mindig azt válaszolá: miszerint
20 az egész kerek földön a három legszebb dolog: az olasz dáma,
az angol paripa és a — magyar gavallér. A lord ur a magyar
férfiu szépségéről fogalmát az akkori bécsi magyar gárda után
szerezte, amit köztudomás szerint, vitán kívüli legdelibb, leg-
szebb testületnek tartott egész világ.

A *magyar* olvasó nem csodálkozhatik, hogy e pillanatban,
25 midőn a magyar hölgyről irok, önkéntelen eszembe jut az an-
gol ur főnebbi mondása: mert hát noha elfogulatlan idegen
sem tagadja, de mégis csak mi magyarok hisszük igazán, hogy
ámbar a teremtés legszebb remeke a magyar ember, de saját
nemének tökéletességében a magyar hölgy sem áll egy haj-
30 szálnyival sem hátrább.

Való, hogy a magyar nő nem oly hires, mint a francia, olasz,
vagy a spanyol, — mely három nemzetbeli nőnem vetélkedni
látszik a mivelt világ ítéletének Páris almájaért: — ámde az is
való, hogy a nő értékének megítélésében más szempontból kell
35 kiindulnunk, mint a férfiakénál.

És e szempontból indulva ki, az elsőséget alighanem más
nemzetbeli nők, és alig érdemli a három főnebb említett.

Valamint a magány s a házi életben rendesen nem azon nőket illeti a tökély koronája, kik közül legnagyobb a hódolók udvara, úgy van ez általánosságban is, midőn egész fajokról hozunk ítéletet.

⁵ A magyar hölgy leghivebb jellemrajzát népmeséinkben találhatjuk, ahol rendesen három leánya van a tündér királynak, s a három közül a legkisebb elejénte *mellőzött* szerepet visz, de utóbb azé lesz a dicsőség, szerelem s hatalom, mert *közéről vizsgálva* ez a legtökéletesebb teremtés, a többi csak *látszólagosan* az. A legkisebb királyleány képviseli szerintem mindenkor a magyar hölgy jellemrajzát.

És épen e tulajdonok végett nem lenne oly világhíres a magyar nő, mint az olasz, francia, vagy spanyol, *még akkor sem, ha* a kitünésre, a világ általi megismertetésre olyan nagy ¹⁵ *alkalma* volna, mint például Nagy Lajos vagy Mátyás idejében.

Vegyük csak sorra, mi fővonás jellegzi a kérdéses nemzeti hölgyeket. *A francia leghiubb, a spanyol legszenvedélyesebb, az olasz legindulatosabb.*

És a magyar hölgy?

²⁰ Valamint a franciát a hiuság, a spanyolt a szenvedélyesség, az olaszt az indulatok vezérlik, aként legfőbb, de kétségkívül legszebb tényező is a magyar hölgyeknél a — *lelkedés.*

Hiu, szenvedélyes, indulatos lehetünk méltatlanabb okokból is; de lelkedésre csak nemes indokok ragadhatják az embert.

²⁵ Lelkesedni csak a szépért, jó és nagyért lehet, és erre vajmivel ritkábban van alkalmom, mint hiuság, szenvedélyesség és indulatosságra. Ennélfogva a magyar nő méltó fele a magyar férfinak, mert valamint a magyar embertől mindent inkább meg lehet tagadni, csak azt nem, hogy benne van legerősebb ³⁰ érzése a becsületességnek, úgy a magyar nő, midőn külső bájakban egyenlő a világ legszebb nőneivel, — ugyanakkor kétségkívül *legszerényebbnek* nevezhető.

És valamint például a francia és a magyar férfiú becsület-érzése között az a különbség van, hogy a francia becsületességnek ³⁵ inkább *látszani*, a magyar pedig az *lenni* ohajt: úgy a magyar hölgy is minden áron sokkal inkább *becsületni*, mint — szembe *dicsértetni, magasztaltatni* ohajt.

Innen ama kevélység nélküli nagy és *jogos önértzet* hölgyeinknél, miszerint ők soha sem törekszenek oly mértékben a pillanatnyi feltűnés, mint a maradandóbb hatású beismerés után, ⁴⁰ minek következtetése a becsüléssel egybekötött megtisztelő sze-

relem. Ez önérzet sugallja nekik mindenkor, hogy míg mások keresik a feltűnés alkalmát, ők inkább *elrejtőznek*, hogy *fölkerestessenek*, s a csekélyebb értékeikkel páváskodók elébe tétessenek.

⁵ A magyar nő is eszerint, mint minden, ami derék, — *sokkal több*, mint aminek *látszik*.

E tulajdonaiból egy felől, más részt a szereplő, hangadó, uralkodó nagyvilág szinpadától félreeső nemzetünk helyzetéből következik csak, hogy a magyar hölgy — hála Istenünknek! — nincs ama világhírben, melyben a főnebb említett ¹⁰ három nemzet sok csábos vonzerővel megáldott nőneme.

De magyar hölgyeink megvannak az ő renomméjokkal elégedve. Ők nem kívánnak több lenni, mint amire nemzetük férfiainak mellett lehetnek. Inkább szerettetni, mint bámultatni ¹⁵ kívánnak, és szerelem dolgában, ezt is büszkén mondhatjuk el, háladatosabb, kitartóbb férfi nemre alig találhatnának, — mint kik Attila utódainak nevezik magukat.

Ami pedig a külső szépséget illeti, lehet e szebb forma, mint ami a főnebb röviden vázolt főbb lelki vonásokat fejezi ki?

²⁰ Mert hogy minden népfaj külseje, az ő lelki belsejének hü mutatótáblája, arra minden psycholog megesküszik.

Nézzétek meg különösen ama nyíltságot a magyar hölgy szemében, melynek, mintha ajkra sem volna szüksége, nézése a leghitelesebb eskü, és amely nyíltságnak csak úgy hiszünk, ²⁵ mint magának a nyílt égboltozatnak, melyen belül az örök igazság urát véljük lakozni, ki megbünteti a csábítókat és a *hitetleneket* egyaránt?!

Éva leányai gyöngébb természetüknél fogva bizonyos mértékben mind hamisak ugyan, de annyi bizonyos, hogy mind- ³⁰ annya között a magyar nő a legkevésbé — hamis!

Oh a magyar nő, annak, de csak annak, aki meg tudja érde-
melni, a *legboldogítóbb* teremtmény, e kerek világi minden nő között.

A magyar nőben kacérság helyett *bátorság* van, — s nem ³⁵ mondok sem nagyot, sem újat, ha azt állítom, hogy szükség esetében minden magyar nő — *született amazon*.

Ami a csintalanságot illeti még ez általános női tulajdonában is inkább dévaj a magyar nő, s a dévajságban több az egyenes-
ség, mint a merő csintalanságban, mi néha igen közel is van ⁴⁰ egy kis — hamissághoz.

A magyar nő inkább szívélyes, mint kedélyes, azért, midőn

valamit ajánl, mindig azt mondja: szívesen, a helyett, hogy mint a francia, vagy német azt mondaná, hogy: szerencsémnek tartom, — gyönyörrel, készséggel teszem.

A magyar kevésbé érzelékeny, mint a germán vagy angol, ⁵ de sokkal könnyörületesb, szánakozóbb és mindenekfölött — nagylelkübb.

A magyar nő *kevesbé rabja a divatnak*, — de annál *nagyobb barátja* a — *tisztességnek*, s ha már épen hiusága valamely alkalom által kihivatik, — a valódi, *értékes pompa maradandóbb* ¹⁰ *ékeivel* inkább, mint a *divat mulékony szereinek halmazával* kíván tündökölni . . . de most már *e korszerütlen* hiba is a *régi nagyságban* leli föl jogos mentségét .

Korszerütlen mondom, mert ámbár azt tartom, hogy ameddig egyest, vagy egy egész népet büszkesége el nem hágy, ¹⁵ addig mindig él, s van becsülete; ámde köz- és magán-szükségeink, vagyónállapotunkkal roppant aránytalanságban áll s összeütközik a pompa és fény dologábani büszke vetélkedés, kihívás, sőt mondhatni nevetségesnek is — azért a dicsó magyar öltözetbeli pompa, melyet Beatrixon hajdan Európa ²⁰ bámult — ma már korszerütlen volna, s a nemzeti büszkeségnek egyéb, értelmesebb tért kell keresni, hogy kitüntesse magát, és váltig ma is úgy mint hajdan, elmondhassuk Garayval:

²⁵ Magyar hölgynek születni
Szép és nagy gondolat !

A FÜRDŐ

Ki nem ismeri Jósika „Abafi”-ját, melyet nemes alapeszme, érdekes mese, művészeti conceptio, kerek jellemzés, zamatos nyelv a legjobb magyar regények sorába helyeznek? Ki ne ³⁰ ismerné? Hiszen még nem oly messze az idő, midőn e regény született, s azon tájban még nem jelent meg ugyan mindennap egy-egy új munka, s az olvasók száma is kisebb volt — hanem azután az a jó oldala volt a dolognak, hogy kevesebb laza mű látott világot, és a mi jó megjelent, azt az akkori *egész* mivel ³⁵ osztály érdeklél s a kegyelet gondosságával olvasta el.

Fölösleges volna tehát a történet szálait bontogatnunk, s a jellemeket ismertetnünk, melyek ketteje képünkön látható, a legregényesebb jelenetben ami csak képzelhető.

Ezek még jellemek voltak, kiket szép, vagy általában merész tettekre, két nagy tényező, két ellentétes ereje vitt a léleknek, u. m. szenvedély vagy a lemondás ereje!

Mind a két erő, mely ma már csak a kiváló, nemesb lényekben van meg, a kevésbé eszmélkedő, de cselekvőbb multban a tömegnél is nagyobb arányban volt meg, mivelhogy a tömeg nagy része is a személyes vitézség terén növekedett inkább mint mai napság, midőn a hadviselés módja egyre gépszerűbbé kezd válni.

¹⁰ A jellemerő pedig csak személyes vitézség gyakorlásában fejlődik ki.

A támadó szenvedély, s a védő lemondás erejének egy költői esetét látjuk e jelenetben, midőn az érzeki fellobanástól üzött Dandár nem kevés vakmerőséggel lép föl ostromra, mint amely

¹⁵ nagy elhatározottsággal védi magát a bájos Izidóra.

„Lőjj!” mondja az a rá célzó Izidorának, s ha utolsó verése szivemnek elhangzik, szorítsd karjaid közé a játékviadalok hősét! míg Dandár, kit bámulál egykor, a csatákban férfiúvá edzett Dandár, temetetlen s könyezetlen porlik el!”

²⁰ „E tőr az ércfal — felel Izidóra — mely köztem, s közted áll a föld közepétől az ég boltjáig! Tudom én miben jársz régóta már alávaló! de rettegj, mert megismertetek Abafival!

„Hahaha! mond kacajjal Dandár: Abafival? Rettegjen ő tőlem, s rettegj te!” Ekkor hirtelen ugrással a vízmedrig

²⁵ zuhant.

Szegény védtelen Izidóra! — Ha mégis, ami nem teljes lehetetlen — találkozónék csak egyetlen megtekintője albumunknak, ki a regény további folyamával nem ismerős — hagyhatjuk-e őt ama kegyetlen szorongásban, hogy meg ne tudja, mi történik a hősiességében hatványozottan bájdus Izidorával?!

Avvagy ha ismerjük is a következőket, fussuk végig újra a sorokat, melyeken egykor ifjabb kebelrel, oly mohó, feszült kíváncsisággal rohantunk át.

³⁵ „Izidóra neki ereszté nyilát, mely karját hasítá fel, de csak kissé: s Dandár átölelvén karcsu derekát, a szenvedély vad lángjával szemében, magához szoritá a hölgyet, igyekezvén tőrét kicsavarni kezéből. — Izidóra a Dandár mellének feszíté kezét, s mindenkép törekedett magát tőle kiszabadítani.

⁴⁰ „Hah, szelid galamb! kiált Dandár: hatalmamban vagy most. — Magad látod, többre mentem, mint hogy visszatér-

hessek. Jer! — folytatá fölemelve a hölgyet, ki a heves vivásban lankadni látszék, s kinek már éles sikoltása körülhangzék a rengetegben, — jer! nagy kedvem van Abafinak egy pár menyői pillanatát elrabolni! De ne ordits oly borzasztón!

⁵ Nincs ki védelmedre jőjön; az enyém vagy!”

„Dandár! az ég villámira kérlek, szól Izidora az erőködéstől szakadozó hangon: nem, nem kérlek, parancsolom, eressz! — Ah utálatos! mint gyűlöllek, mint megvetlek, nyomorult! gondold, hogy félek tőled? Karjaid szorosan ölelnek; de tudom a lehetet magamba fojtani, s körmeimet ásni utált tagjaidba: ¹⁰ mig fájdalom, s dühösség őrültté tesz, gyáva! mert annyi kell, hogy a Deli Markó leányában tört merj ütni.”

Némán haladt e közben az irtóztató, könnyű terhével, s belebb-belebb vivé a rengetegbe. Már csak elhaló hangok ¹⁵ hallatszának.

Kevés idő múlva dühös ordítás zúgott ki az erdőből, mint egy sebzett oroszáné, s a sűrű bokrokon keresztül szétszórt hajjal s kis részével ingének, arcában a dühösség kifejezésével rohant ki Izidora, véres tört tartva magasan.

²⁰ „Vessz! mond, utálatos! Még ölelésed előtt forgatám azon tört meg oldalaidban, mellyel Olivért akartad a kolosvári téren kivégezni!”

Egy kelevéz sívított a sűrűből Izidorára.

„Dühödt! kiált ez hirtelen fölkapva s visszarobbantva a ke- ²⁵ levézt. S felragadván öltözetét, sietve távozott.

Igy érkezett meg atyjának sátrához, összekarmolva, lankadva, s alig pihegve.

Deli Markó magánkívül rohant ki sátrából, s többed magával felkobjázá a rengeteget, de Dandárt sehol sem találák. ³⁰ Lehet, hogy azon seb, melyet Izidora küzdés közben ejtett, nem volt halálos.

Más nap a szélek arszlána a fejedelmi hadak gyűlhelyére indult.”

FÜGGELEK

A VADÁSZAT MESTERE

[Részletek]

ELŐSZÓ AZ ELSŐ KIADÁSHOZ

Kérem a par excellence „nyájas” olvasót — mindenek fölött
5 a vadászat kedvelői levén legnyájasabbak! — ne ítélje a szokásos előbeszédék sorsára jelen bizalmas soraimat; — ellenkezőleg, ha nincs kedve az egészhez, hagyja inkább a lényeges tartalmat olvasatlan, mert az valódílág csakis a vadászat már bevallott vagy kezdő „mükedvelőit”, ez előzmény azonban
10 ugyszólván, minden magyar embert érdekelhet, legalább is *nyelvészeti, had- vagy épen egészségügyi szempontból!*

Hatalmas és vakmerőnek látszó szempontok ugyan a csekély horderejűnek nézett vadászat terére állítva: azonban épen ott a hiba, hogy nálunk, mint már ősileg kitűnően vadász és lovász
15 népnél, elég megfoghatatlanul, a gyakorlatilag annyi tökélyre vitt eme nemes foglalkozásoknak az elmélet terén oly csekély fontosság volt tulajdonítva, hogy e részben a szomszédok mellett jó messze hátra maradtunk.

Ugyanis míg nyugoti szomszédainknál egész *irodalom* fejlett,
20 s *rendszeres tudomány* nőtt ki a vadászat s vele egybekapcsolt foglalkozások gyakorlatából, nálunk e tér egészen parlagon maradt, minek két rendbeli káros következtésén kell most évelődnünk, s kétségtküül ideje is van, hogy azon — habár utólagosan — segítsünk.

25 Egyik az, hogy a vadászat nálunk, úgy testületi mint magán szenvedélyesek által üzött minőségében, egészen *idegen alakba* öltözött, s ez által, nem annyira lényegben, mint alakban, népszerűtlenné lön.

Másik az, hogy az idegen tanok követése mellett a nemzeti
30 *vadász műnyelv* egyáltalában nem fejlődött ki; már pedig azt mai nap senki sem fogja tagadni, hogy mindennemü *emberi* dolog csak úgy verhet erős gyökeret valahol, s úgy nyerhet minél nagyobb elterjedést, ha az tisztán *nemzeti* alakban jelen meg.

Micsoda bábeli chaosz az, mely vadászatainkon még most is
35 uralkodik nyelv tekintetében?

Vadászat-gyakorló uraink ezelőtt még pár évtizeddel ma-

gyartalanok levén, a pór pedig kizáratván annak gyakorlatából, nemhogy rendszeres, de még csak parlagi vadász-nyelvünk sem fejlődött ki.

Hála égnek! ujabban főuraink gyors magyarosodása igen sokat enged remélnünk, — s az ő magasb, grandseigneuri vadászmulatságaik nyelvél a magyart választván, immár két-három rendbeli *Vadász-Ujságaink*ban már is fejlődni kezd a magyar sportnyelv, — azonban ők az apróbb lóvadászattal részint nem is igen foglalkozván, vagy ha foglalkoznak is, annak kicsinyes és mellékes részleteibe sohasem bocsátkozván, az apró vadászat műnyelvének megalakulása az alsóbb, vagy mondhatom, egyedül a közép rend e tekintetbeni igyekezetétől várható.

Pedig hogy nyelvünk mennyire gazdag és alkalmas minden műág fogalmainak s tárgyainak kifejezésére, mutatja a műtárgyak dolgában végtelenül nagyobb orvosi úgy a hadi tudományban kifejezett magyar műnyelv, melynek tisztasága Európa legműveltebb nyelveit megszégyeníti.

Azért, ha egyéb téren lemondunk a „könyvből gazdálkodás” elvének szigorú alkalmazásáról, ideje van, hogy elméleti uton tegyünk valamit a sport *nemzeti műveletté* emelésére, s e szempont volt az egyik, mely engemet ösztönzött addig is, *míg hivatottabbak jelentkeznek*, — e téren valamit lendíteni.

Mint magam is szenvedélyes és szerencsés iskolában nőtt műkedvelő vadász, sokszor tapasztaltam, hogy értelmes és vadászatban vénült magyar emberek csupán helyi és személyes tapasztalataikra támaszkodva, mennyire több öntudatos élvezettel, de még hasznosabb gyakorlatisággal is üzték volna e nemes mulatságot, ha e részben saját gyarló tapasztalati körük, könyvbéli elmélet által lett volna gyarapítva.

Több szem többet lát, s igen megalázná s szűk körre szabná a vadászat mesterségét az, ki azt hinné, hogy egyetlen ember e részben mindent tanulhat, s hogy a vadászat nem érdemelne meg más tanok módjára, miszerint elméletének tökéletesítésére az újabb kor jótékony eszköze, a sajtó is igénybe vétessék.

Másfelől bizton lehet állítani, hogy *sokkal több volna a szenvedélyes vadász, ha minden ifju, kiben csak parányi hajlam mutatkozik is a vadászathoz, mindjárt kezdetben helyes utmutatáshoz juthatna.*

Alig van épelelkű s testü ember, ki fiatal korában kedvet nem érezne e legszebb mulatsághoz, melynek szenvedélye mélyen a természet rendjében gyökerez.

Majd minden ifju, kinek erre alkalma s tere van, puskát ragad kezébe s szerencsét próbál; azonban igen nagy része, miután belátta, hogy egész nap, részint *nem talál* vadat, mert keresése módját nem tudja; részint husz lövés közül alig⁵ egy-kettővel ejt vadat, mivel persze minden okszerű elmélet nélkül vaktában indul el, — igen természetesen egyrészt *szégyenből*, másrészt *unalomból* — mindörökre bucsut vesz e nemes élvezettől, s fölcseréli azt az átkos *kártyával*, melynek legalább százszor annyi gyászos áldozata van, mint amennyi a veszélyes¹⁰ vadak elleni hadjáratokban vagy vadászfegyverek által véletlenből esesett.

És kivált mióta a gyutacs* föl van találva, s a kézművesség oly magas tökélyre jutott, hogy a vadászszerekben a fényüzést a célszerűséggel s ízléssel oly szépen, kívánatosan párosítja,¹⁵ azóta a vadászat is oly nagy előhaladást tett, hogy mai nap, midőn annak vadregényes *költőiségéhez a kényelem* (comfort) is járul némi tekintetben, valóban csak szánandó lehet az olyan férfi, ki e szenvedély iránt, mely a lélek és test egészségét oly játékonyan hatványozza, teljesen érzéketlen tud maradni.²⁰ Mindamellett a vadászat magasb gyönyöre abban rejtőzvéen, hogy az annak gyakorlatában való tökély elérhetlen, s e szerint tana is véghetlen, s épen ennél fogva igen ritka levén a lehetőleg leggyakorlatibb vadászok száma, az egyes műkedvelő vadászra nézve milyen olcsó és megfizethetlen egy olyan²⁵ könyv, melyben némi elemi szabályok elméletét s oly fortélyok titkát tanulhatja meg rövid olvasás után, melyekért talán egész életén át hiába fáradozott volna!

Több tekintetben különösen ohajtandó volna, ha középren-
dű ifjuságunk nagyobb szenvedélyességgel foglalkozván a pus-³⁰
kás vadászattal, ez által a vadászat egyfelől a külföld színvo-
nalára emelkedő *okszerű és tanrendszeres műveletté* fejlődne,
másrészt *nemzeti alakot* öltene, *műnyelv* dolgában nem lenne
annyira hátra, mint jelenleg, midőn a vadászati világirodalmat
még annyiban sem fordíthatjuk hasznunkra, hogy azt egyene-³⁵
sen lefordíthatnánk, miután szavaink e részben részint hiá-
nyosak, részint eltérők s kétesek, és valamint a költő nem
írhat hőskölteményt önmaga által koholt hitregéből, úgy a nyelv-
vész sem alkothat szavakat olyan tárgyakra, melyek fogalmá-
val még a nép nem is bír.

⁴⁰ * Legutóbb pedig — mi több — a hátultöltők!

Egyszóval tény az, hogy a vadászat, mint rendszeres tan. nálunk még igen kezdetleges állapotban van.

E részben a középrendnek kell valamit tenni, t.i. azok, kik szenvedélyt éreznek a vadászathoz, igyekezzenek minden vadászati fogalmat magyar műszóval megjelölni, — *mert nyelvünkben az illető szó csakúgy megvan, mint például a németben, csak azt föl kell fedezni, s használatában megállapodni.*

Mivel pedig legelsőbben is *jó kedv* és *akarat* szükséges arra, hogy ifjaink nagyobb mértékben lássanak a puskához, ennél fogva célszerűnek találtam a jelen füzet kiadását, melyben a kezdők s általában csekély vagy semmi elmélettel sem bírók, hasznos utmutatást nyerhetnek, s másfelől *első lépésül* szolgáljon arra, hogy a helyes irállyal bíró egyének e részben tapasztalataikat s nézeteiket sajtó utján közzé tenni igyekezzenek.

¹⁵ A nyelvészeti szempont mellett némi stratégiai fontossága is van annak, ha valamely nép fiai a lövésbeli ügyesség által a szomszédok fölé emelkednek. A francia és osztrák-német vadászok hatalmas tényezők oly hadsereg ellenében, mely, mint például az orosz, török, spanyol stb. nem bír ²⁰ hasonlóan ügyes vadásztettel.

Jól tudom, hogy a magyar ember örömeztobb választaná ma is a buzogányt a puska helyett; de ha már a választás nem tőlünk függ, igyekeznünk kell a *kor fegyverével* is elsősegre vergődni.

Már pedig a lövésbeli ügyesség csak a vadászatban fejlődhetik legmagasb fokra. Tagadom, hogy a pusztta céllövés elegendő volna gyakorlatul, ha e részben a tökély lehető legmagasb fokát elérni akarjuk.

A legjobb céllövőt, ki vadászaton kívül csupán álló célpon- ³⁰ tot tanult löni, oda állíthatjuk a mozgó tárgyak, egy lovas, futó ember vagy állat elébe, és csodálkozni fog, hogy tíz, husz közül csak egyszer talál.

Hasonlíthatlan az ügyesség tekintetében való különbség egy gyakorlott vadász s egy pusztán „lödei” lövész között!

³⁵ A pusztán céllövő ember egy felugró nyulra, vagy egy fölrebberő fogolyra vaktában löni igen, de lőtávolon belül célozni sem tud.

Egy pusztán céllövész, ki száz lépésről gyakran eltalálja a pontot, ha vadász nem volt, arról sem biztos, hogy farkassal ⁴⁰ találkozáván össze, ez őt, kétcsövü puskája dacára, kéjtelmesen föl nem eszi vacsorára.

Mert a céllövészt két dolog zavarja; először a tárgy mozgása, másodsor: a *kellő léleknyugalom hiánya*.

Az a nyugalom s hidegvér, mely a világon nemcsak életveszélyek, de mindennemű életügyekben is a leguralkodóbb hatalom; mellyel legbiztosabban győz úgy a hadvezér, mint a szónok, vagy a diplomata — ez a hidegvér, ha nagy mértékben velünk nem született, mesterséges uton a vadászat gyakorlata által jó adagban legalább gvarapítható.

Ime, mennyi *erkölcsi, testi, szellemi előny*, mely a vadászat gyakorlatának következményeiként támad az emberben.

Hát az állandó egészség, hosszú élet, s ama jól és kényszerűleg conservált életerő, mely a vadászt legkésőbb koráig is Venus szolgálatára képessé teszi?! Ama jó kedv, mely az örökös jó ét- és itvágy, édes álom, s a szent természeteli társalkodás következménye?

Ha van valami, ami a fásult, életunt embert kigyógyíthatja, vagy legalább az életet elviselhetővé teheti számára, úgy bizonyly a vadászat az.

Hogy ennyi előny mellett mégis nagy számmal találkoznak, kikben a jó alkalom dacára is a vadászat szenvedélye föl nem támad, annak kétségkívül a helyes utmutatás hiányában kell legfőbb okát keresnünk.

És e tekintetben irodalmunk merőben hiányos, mert ritkán találkozik oly egyén, ki a vadászat gyakorlatának titkaival ismeretes legyen, s egyszersmind helyes irálllyal, sőt értelmes magyarázó tehetséggel is birjon, aki pedig történetesen birna is e tulajdonokkal, egy vagy más tekintetből nem nyul tollhoz, hogy ismereteit közzé tegye.

A németek tömérdeket irtak e tárgyról, mindamellett nem óhajtom, hogy a mi sportirodalmunk az övékéhez *hasonló természetű* legyen.

Annyi a fölőleges üres szalma az ő vadásztani könyveikben, hogy belőle az értékes széna kiválogatását alig tarthatni érdemesnek.

Mint mindenütt, úgy itt is téveg (labirinth) támad az *aproságig* menő pókszálas szabályok szövevényes *rendszeréből*, mely ahelyett, hogy fölvilágosítaná, még inkább zavarja a föl fogás tehetségét; — rendesen *nagy szabátossággal* cirkalmazza ki a *parányibb*, jelentéktelenebb részletet, s a lényegesebb dolog gyakorlati oldalát elhanyagolja. Leírja a vadnak minden legkisebb tagját, külön műszót ad annak is, aminek tulajdon-

képen, — mivel nem külön fogalom — erre szüksége nincs, azonban arról, hogy hát mi módon kell e vadat meg is fogni, csak igen kevés gyakorlati utmutatást ad. Ennyi pedantériát a vadászat elméletében nem kívánok a magyar embertől!

⁵ Csak annyit kívánok, amennyi arra szükséges, hogy gyakorlatilag jobb vadászok legyünk, vagy is a vadat nem csak keresni, föltalálni, de lőni is tudjuk, s azután megengedem akármely nemzetnek, hogy ő nálunknál nagyobb *vad tudós* legyen.

¹⁰ Mindamellet elismerem, hogy sok helyes elmélet is van elszórvva a rengeteg tankönyvekben, s hogy ezeket magam is forgattam, különösen azokat, melyek világos és egyenes gyakorlati-ágával dicséretes kivételt képeznek a többi közül.

Uj dolgot, eredeti fölfedezést e füzetben is — megengedem —
¹⁵ talán keveset talál az olyan olvasó, ki az egész vadászati irodalmat áttanulta. De nem is ezek számára volt céлом e kézi könyvet szerkeszteni. Mindamellet megjegyezhetem, hogy különösen a lövészet tanát illetőleg, sokat irtam saját tapasztalatom után, amit sehol sem olvastam, s csak azt mondhatom

²⁰ rá, hogy meglehet, talán ez is meg van már irva valahol.

De egyébiránt nem is a tan eredetisége, de inkább az előadás könnyűsége, világossága, s illetőleg a *tanmód* itt a fődolog, mert ami jól megjegyzendő, nem tanult vadászok, mint inkább műkedvelő magánosok, magamféle gyalog-puskások számára
²⁵ írom ez utmutatást; hazám mívelt ifjúságának, mely netalán a szellemi téren való foglalkozásban eltörődve, teste s lelke üdítésére szolgáló gyakorlatul a vadászat gyömvörét választja, s hogy ezt minél nagyobb műélvvel tehesse, dióhéjban e tan rövid s összefoglalt elméletét kívánja olvasni.

³⁰ A vadászatnak rendszeres és teljes tankönyvét avatottabb, s talán nem is egyes, de több összeműködő jogosult szaktekintély tollától várhatja a magyar olvasó.

Pesten, október 16-án, 1858.

A VAD KÁCSA ÉS LÚD

³⁵ Mindamellet, hogy a nádasok fekete sáros vize nem tükrözi vissza a felette uszó lények alakját, s aranyhalak helyett mohó nadályok lakják, melyek a vigyázatlan gázló vagy lesálló vadász véreből néha gyilkos módon kiveszik a vámot; mindamellet, hogy kristálytalan habjai, ahelyett, hogy tisztára

mosnák, ördögi feketére festik a vadászt, sőt olyan gyanús viselkedésbe is ejtik, melyet, habár nem ragadós és nem oly gonosz természetű is, mint amelyet kosznak vagy rühnek nevezünk; mindamellettt végre, hogy a nem legkellemesebb illatokkal van töltve a nádas légkör, mégis behatolva egy terjedelmes nádas közepére, olyan egészen új, sajtáságos országban látja magát az ember fia, melyet mérsékelt érzelem és képzeltegzdagság mellett is tündérinek, mindenesetre méltán költőinek nevezhet.

¹⁰ Az alkotó erő képzelme a vadon erdőkben nyilatkozik legcsodásabb, beláthatlanabb gazdagságban, de aztán a föld sík rétege sehol sem mutat oly nagy *változatosságot*, olyan buja életet, mint az ezer nemű uszó és repülő vaddal bővelkedő ingoványok, lengő rétegű nádasokban.

¹⁵ Aki egyszer egy csizmát elnyűtt e vizországi vadjárásban, annak szenvedélye azután mind örökre gyógyíthatlan; pompás városok műélvei, mámorai között is megcsendül olykor fülében az éjszakai lég csöndjében huzódó réce szárnyának ezüst hangú fütyölése, a fekete nádrengeteg verebeinek, békáinak buzgó vecsernyéje, melyet a végetlen pusztaság körös-körüli némasága templomivá emel; — és még „Kalypsó kebléről is visszavágyik” e rejtelmes labirintba, hogy abban ha nem is Minotaurust, de legalább egy sereg vízi vadat durantson le.

²⁵ Kétségkívül a vízi vadászat, vadbőséges nádasban, legmulattatóbb, vagy bizonynal legtanulságosabb neme a vadászatnak, mert *szakadatlanul* foglalkodtatja a szenvedélyt, s aki az unalom nyavalyájából még itt sem bir kiépülni, az ilyen szerencsétlenül aztán valóban mi sem segít.

³⁰ Bizton mondhatni, hogy a vízi vadak száma és töméntelen neme kevésbbé ismeretes az erdei vadakénál; és már e szempontból is kifogyhatlan érdekllel köti le a vadász ismeretvágyát. A világ minden részeiből sereglenek itt össze a szárnyasok, mint valami kényes aristocraták, ingyenc nagyurak, módos világfiak, kik a „saison”-t majd egyik, majd a másik világ-részben töltik, amint az égalj s társasélet majd egyik, majd másik helyen kínálkozik több élvezettel. Néha a távol tengeri viharok oly vadnemet is zavarnak valamely tájra, aminőt a vizek állandó lakosa sem látott egész életén át.

⁴⁰ Mióta a sárréteket *csapolni* kezdik, azóta a vízi vadak *mesés* bőségeinek is vége kezd szakadni s a szenvedélyes vadász ret-

tegye gondol a jövőre, midőn majd a vízi vadászat nálunk oly paradicsomi tilalomná, s csak a szerencse ritka választottai által élvezhető mulatság lesz, mint például a gazdag Angliában, mellé gondolván, hogy nekünk nem kárpótlandja e felséges⁵ gyönyört annyi előny, mint amennyivel a világon uralgó angol nemzet bővelkedik!

Még e sorok írója ezelőtt egy félszázaddal beszélt öreg vadászokkal, akik a mai kor fia előtt szinte hihetetlen adatokkal számoltak be a vízi vadak akkori csodás bőségéről. Még akkor,¹⁰ az igaz nem volt *elég* kényelmes és célszerű lőfegyver; a kohás puskák nehezek, ügyel bajjal tölthetők, széllel szemben a puskaport szembe lobbantók, s oly rosszul sülők is voltak, hogy előbb egyet csattant a sárkány, még pedig oly nagyot, hogy a tóban minden kácsa fölkelt, s csak azután sült el, a maga¹⁵ szeszélye szerint. A gyutacsos készletű szép és csaknem maguktól vadászó későbbi fegyverek nem irtották, de nem is irthatták volna észrevehetőleg a sáska-szaporá vizi vadat. Azt mondják, hogy mint a felhő, sűrű csapatokban vonultak át az ember feje fölött, ha valami fölzavarta őket a tóból, s célozni²⁰ egyáltalában fölösleges volt. A nagy sárrétről esténként a könnyebben kibogarászható és halászható sekélyebb vízi kisebb nádasokba vonultak, melynek szélébe elült a puskás, azután csak tölteni és sütögetni kellett puskáját. Aki bravurlövéseket akart tenni, az nappal begázolt, így is egyszerre két-²⁵ három vízi vad keringett körül egyre-másra.

Ez árkádiai bőség aranykora letűnt, s a vadász csak azzal a keserű valóval vigasztalhatja magát, hogy e fogatkozás nem csak a vadakban, de egyéb dolgokban is mutatkozik. Most már iparkodóbb legyen a gazda, fortélyosabb a vadász, ha³⁰ boldogulni akar.

A vízi vad fogatkozása azonban leginkább a dunántuli részen érezhető. A csapoló mérnökök munkája után is azonban, az alföldi sárréten még mindig van annyi, hogy azt mondhatjuk, vajha csak ennyi is maradna mindörökre.

³⁵ Oly egyénnek, kinek e sárrétek körül van szerencséje lakni, fölösleges minden könyvbéli utasítás; néhány napi egyesülés a pákással, aztán csak jó lövő legyen, vadhiányt nem fog szenvedni.

. . . A vadlúd is azon vadak közé tartozik, melyekhez ritkán fér-
⁴⁰ közhetni, azért a vadlúd elejtése nem csekély disztény, kivált,

ha nem véletlen vakszerencse, de egybevető tervelés szerint történik. A szárnyas vadak közt egynek lelövése sem oly látványosan szép, mint e szerfölött magasan, szinte a fellegekkel együtt vándorló madaré, midőn onnan jól találva aláhull.

⁵ Azonban legritkább esetek közé tartozik, hogy röptében lövésre jőjjön, mert ha messzebbre költözik, elérhetlenül magasan jár, s a közönséges vadászpuska golyója sem érheti el. Leggyakrabban éjjeli vagy nappali lesben, a vizen usztában vagy onnan fölszálltában lövetik, öreg szatymával, mely nemét a töltésnek

¹⁰ némely helyen fickónak vagy postának is nevezik. Utasítást adni különösen e vadnem vadászatára, mely általánosan minden vidéken használható legyen, igen bajos, de annál fogva fölösleges is, mert ahol megejtésére alkalom van, a helybeli vízi lakos vagy vadász ennek szerét módját már úgy is kitanulta,

¹⁵ s az idegen vagy tőle értesül, vagy a helyi körülmények megítélésével csakhamar maga rájön a megejtés kulcsára. Különben pedig különleg s egyenesb vadludra ritkán is vadászunk, hanem egyéb szaporább vad utáni járást kapcsoljuk össze vele.

A vadlúd egyike a legvigyázóbb, óvatosabb vadaknak, azért

²⁰ a valódi szenvedélyes vadászt főleg ingerelheti megejtése, mire nézve következő, amit általában ajánlani lehet.

Ki lehet puhatolni azon irányt, melyen a vadludak egyik tájról a másikra, legelés vagy ivás váltása végett repülnek; ezen irányban kell azután valamely magasabb helyen elállani

²⁵ lesbe, teljesen beburkolózva akár természetes, akár csinált ernyő alá, például mély árokba, sűrű bozótba, fa alá, hidra vagy kerítés mögé stb.

Hogy pedig az embernek sokáig várni ne kelljen, lehet hajtást is rendezni azon tájon, hol a vadludak tartózkodnak — ha

³⁰ ugyan e tartózkodási hely nem olyan, hogy ugyanott is meg lehetne lopni őket. E műtételre lehetőleg borús, szeles napokat kell választani; igen előnyös a hózivataros, legjobb pedig az erős, sűrű köd, melyben e különben éleslátású madarak csak akkor látják meg ellenségeiket, mikor már későn van. Minél

³⁵ több a hajtó, annál jobb, mert ekkor félhold alakban kiterjeszkehetnek, s egyenesen a vadászok felé hajtják a ludakat.

Ilyen alkalommal ne lőjjön korán, sőt ne is készülődjék előbb a vadász, míg a ludak jó közel nem jőnek; mert azok, midőn

⁴⁰ alacsonyabb repülésök közben valamitől megrettenve hirtelen fölfelé igyekeznek, oly lassan, s nehézkesen emelkednek föl, hogy akár kétszer, háromszor is rájuk lehet füstölni.

A vadludak téli leelőhelyén annyiból is alkalmasabb a vadászat, mert ami itt elesik, könnyü szerrel kézrekeríthető, míg a vizek melletti lesekből elejtett vadak jó része néha egyáltalán meg sem kapható, vagy legalább a vadászat további folytatása megakadályoztatik keresésükkel.

Ha késő este felé biztosan kipuhatoltuk, mely tájon leelősznek nagyobb számú vadludak, akkor havas és világos téli éjeken igen sikeresen lehet rájuk lődözni. Közmondás, pedig régi, hogy egy száraz földre eső vízi vad többet ér két-három lövőtnél, mely a vízbe esik.

Sokszor sikerül a kocsival való beközelítés, mivel természetesen, minden vadállat több bizalommal viseltetik a bár szelid házi, tehát neki idegen, gyanús állathoz, mint az emberhöz, bármennyire kevésbé vadászosan nézzen is ki, azért a gyalogosan átöltözködéssel használt cselek, asszonyi vagy parasztruhába, tiszta fehérbe, ritkán sikerülnek, de meg alkalmatlanok is, s végre nevetségesek, kivált ha sikere sem lett. — A kocsi, melyet ily beközelítésre használunk, legyen minél alacsonyabb, kisebb, ülés nélkül, úgy hogy a benne törökösen ülő vadászt szinte egészen eltakarja. Ajánlják némelyek az oldalvást körben való bekerítést, mely szerint t. i. egyre kisebb körben járva, végre közelébe érhetni a vadnak. Azonban ez eljárás a vadakat egyre vigyázékonyabbá s gyanakodóbbá teszi, míg végre türelmüket veszítve, fölrebbennek. Sokkal célszerűbb kissé oldalvást, jobbra a vadludak felé egyenesen hajtani, s amidőn lövésre vannak, rájuk pörkölni, e közeletés alatt egyre szemmel tartván a vadludakat, hogy ha mozdulataikból a készülődés legkisebb jelét látjuk, azonnal megálljunk a kocsival, s rálőjünk. Jobbról menni azért célszerűbb, mert balra célozni könnyebb a kocsiból.

Legjobb ha csak egy lövész ül a kocsiban; ha azonban többek vannak, a többi a kocsi jobb oldalán fegyverét a kocsi oldal hosszában tartva menjen, s amint a kedvező pillanat érkezik, hátulról kerüljön.

A vadludaknak különösen jó előérzetük van az időjárás iránt. Ha valami időváltkozás van küszöbön, nyugtalanul vándorolnak összevissza, folyton gágogva a levegőben. Az ilyen időpontot használja föl a lővadász, mert ilyenkor szokatlanul sok lőalkalom kínálkozik, kivált, ha borús, ködös a levegő.

Erős télben, mikor a magas hó erős kérget kap, s erre ismét új hó esvén, ez is megfagy, a vadludak, valamint egyéb vadak,

meg vannak fosztva a téli zöld vetés-legelőtől, s ilyenkor fölkeresik a források mellékeit, hol egy kis zöldségre kapnak. Ha az ily források körül magasabb part, vagy kis berek van, a meglopás könnyen sikerül.

Általában, ha világos az időpont, melyben vadászunk, erősebb töltés — szatyma szükséges, öreg sörét csak akkor elegendő, ha közeli lövésre számíthatunk, például ködös időben. Igen jó lövészek golyótöltést is használnak.

Ha söréttel van töltve a puska, szemközt ne lőjjön rá soha
10 senki, különben is a repülőre szemközt löni, s illetőleg jól célozni szinte lehetetlen; oldalvást, vagy épen hátulról sokkal jobban behat a sörét a tollak alá, mint szemközt, kivált a mellén, hol a sűrű tollazatra fekkentesen eső sörét ártalmatlanul csavarodik be a tollba, vagy épen lepattan onnan.

15 A nagy erős tél, nagy hóval, legalkalmasabbak a vadlúdvadászatra, már annál fogva is, mivel ilyenkor, az élelem-szükségtől üzetve, kevésbé óvatosak, másrészt pedig, tiszta fehér öltözetben könnyebben be is közelíthetők, csak hogy e gyalogos beközelítés igen fáradságos, mert közelebb érve,
20 négykézláb is kell sokszor mászni, s kérdés, ha van-e annyi szenvedély a műkedvelőben, hogy e komikus és terhes fáradságot ne kimélje.

Sík téren, hol a beközelítés lehetlen, a hajtáshoz kell folyamodni, úgy azonban, hogy a lövészek itt is partok, bokrok
25 mellé, vagy gödrökbe rejtőzzenek el. A leshelynek igen messze nem szabad lenni attól, hol a vadludak fölveretnek, mert különben ezek, mire a lövészhez érnek, már igen magasra repülnek. Azért célszerű a, nagyon erős szelet fölhasználni, mert ilyenkor nem szállanak igen magasra.

30 Késő ősszel, a téli vetések melletti árkos partoknál, vagy e célra ásott gödrökben sikeres *reggeli* leseket lehet állani, ha szükség kívánja, 2—3 hajtó segítségével. Ott, ahol a vadludakra már lődöztek, ezek általában félénkebbek, rögtön magasra szállanak, s ez esetben öreg szatymával kell tölteni.

35

A BORZ

Egy urodalmi vadász, kinek szavai igazságáról meg vagyok győződve, következő esetét beszélte nekem:

„Harminc éve lakom egy erdőben, s már tiz éves gyermekkoromban vadon erdők közepében éjszakáztam, egyes egyedül,

nyáját legeltetve, midőn még a f-i erdőkben szapora volt a farkas, a tolvaj, zsvány és a szökött katona. Életemben sok kemény harcom volt vadakkal, rossz emberekkel és bár néha féltem egy kicsit, de soha meg nem ijedtem úgy, hogy a hátrálás jutott volna eszembe. Szerelmes voltam a bátorságba, biztam erőmben, és minden akadályon, veszélyen diadalmaszkodtam. Az erdő vak sötéte, rémes rejtelmessége én rám nem birt legkisebb nyomasztó hatással, s inkább háltam a legzordonabb vadonban, mint egyedül valamely elhagyott lakban.

Egyszer mindazáltal oly jelenetnek voltam tanúja, mely magában ugyan veszély nélküli, de mégis igen közel voltam ahhoz, hogy ördögök vagy gonosz szellemek földön létében higgyek. Egy sűrű erdőszélen állottam, éji tolvajokra lesvén, tehát az egész éjet e helyen szándékoztam tölteni. Előttem keskeny völgyön egy nedves rét terült, sáros, békarokkás térdig érő magas fűvel. Az éjszaka oly sötét volt, minő csak egy teljesen elborult viharos éj lehet, midőn fekete felhők borítják az eget.

Éjfél tájon a réten egyszerre pokoli zsvivaj keletkezik, minőhöz hasonlót soha sem hallottam, s mely tőlem mintegy száz lépésnyire kezdődve, egyre közeledett felém. A különböző hangokat, melyek e megfoghatatlan hangzavart alkoták, le nem irhatom, csak annyit mondhatok, hogy abban volt hörgő, sivalkodó, éles, tompa, nyöszörgő és siró hang, melyek azonban semmiféle, előttem ismeretes állat hangjához nem hasonlítanak. Csupán egy hang volt, mely némileg ismeretes volt előttem, s ez egy kis gyermek sivalkodásához hasonlított. Különbözen az egész valami ördögi és olyan éles volt, hogy szinte karimzsálta bőrömet.

Midőn már közel ért hozzám, azt kelle hinnem, hogy valami kis ökrész- vagy lovász-gyermeket nyaggat valami, — azonban a gyermeksiráshoz hasonló hang is oly idegennek tetszett előttem. Egyet kiáltottam is, hogy ha emberi lény volna a viaskodásban, adjon feleletet, nehogy meglőjjem. Azonban úgy látszott, a marakodás lármáján nem hatott át hangom. Már egészen elibém értek, s nem tehettem egyebet, mint a zajnak tartva, puskámat kisütni. Erre a zaj elnémult, s hallottam valami elfutó állat dobogását a réten, de hallottam valami nyöszörgést is a helyen, hová lőttem, s e nyöszörgés megint hasonlított valami kis gyermek haldoklásához.

Remegve keresni indultam áldozatomat, de a nyöszörgés majd itt, majd amott hallatszott, végre egészen elnémult, s én a vastag sötétségben nem találtam. Nyugtalan éjjelem után reggelre virradva, a sarjuban, nem messze a jelenet helyétől, ⁵ egy jókora döglött borzot találtam.”

A RÓKA

A természet ez állatban a ravaszság eszméjét testesítette meg, s az ő emberek, kik a természettel többet foglalkoztak, mint a maiak, miután ellesték ravasz fogásait, a „róka” ¹⁰ nevét azonosíták a ravaszság fogalmával, ezer mesét gondolva ki fortélyairól; azonban, hogy a természettudomány ez állat való életmódjának teljes ismeretével bírna, vagyis hogy minden cselofogásait fölfedezte volna, bátran kétségbe lehet vonni.

Ahhoz, hogy valaki e szerfölött óvatos, szemfüles ragadozó ¹⁵ csinyjeit fölfedezze, ezer éjszakák vadon rengetegben átvirrasztása volna szükséges, erre pedig nemhogy természettudós, de még szenvedélyes vadász is ritka vállalkozik.

Annyi bizonyos, hogy ő igen ügyes, sikeres vadász és — tolvaj, rabló egyszerre, mert nem csupán a vad, de a szelid ²⁰ állatokat sem kiméli. Liba, csirke, kácsa, fogoly, fűrj, szalonka, nyúl, egér — egy szóval, minden nála gyöngébb állat egyaránt tárgya kegyetlen, ragadozó természetének.

Bár a már élő s nagykoru gyöngébb vadakat is megejti, mégis e mestersége nem sikerül oly könnyen, mint a még neveletlen, ²⁵ tudatlan, s tehetetlen kölykök, a nyulfiak és a földön keltő madarak tojásainak elragadása; azért, kivált a becses fogoly és fűrsereg szaporodását tavaszkor hathatósan gátolja, tojásaik fölfedezése s elpusztítása által.

A róka a kutya fajhoz tartozván, jó és rossz tulajdonaiban ³⁰ attól nem igen különbözik. Bátor, kitartó, irigy, marakodó és ragadozó természetű.

Kivévén, midőn gazdag gyümölcsstermő években alma, körte, szilva s szőlővel is csemegézik, élelmét szinte kizárólag az állatországból veszi.

³⁵ Rendesen február hóban, néha korábban is, bagzik, enyhe időjárással, és mivel nemző szervei teljesen hasonlítanak a kutyáéhoz, a kan nősténnyel össze is szokott ragadni. Ez időszakban többnyire együtt találni két rókát, szokás szerint a nőstény

menvén elől, utána szerelmes kanja, s leginkább a lyukban ragadnak össze, miután ott a kanok között előbb véres marakodás történt.

Buja nemzőöszönük a vakdühösséggel határos, miről mesés⁵ adatok vannak följegyezve. A kanok oly kiméletlenek, hogy a vadászok által megsebzett nősténynek véreben fetregése közt sem hagynak békét. Van példa még hallatlanabb esetre is. Egy erdész ugyanis kivétlen rókacsapásra a vashurkot, midőn azt harmadnap megnézte, egy nőstény rókát talált abban,¹⁰ és pedig teljes felingerültség állapotában, körülötte több kan róka nyomaival, s tőben elharapott farokkal! Semmi kétség, hogy a dühöngőnc versenytársak követték el vak bujaságukban e lázasztó barbárságot, hogy a vaskarikába fogott szegény nőstény rókához jobban oda férjenek. A leharapott farknak¹⁵ pedig semmi nyoma nem volt található: valószínűleg magukkal vitték az öregek — kedves ereklye gyanánt.

A nőstény róka kilenc hétig viselős, s 3—5, néha 7—8 kölyket is vet, melyek vakon jönnek a világra, s ez állapotban mintegy két hétig maradnak, mialatt anyjuk szoptatja őket, azután élő²⁰ egereket s madarakat visz nekik, melyeket megölni tanulnak, hogy 3—4 hónapos koruktól fogva aztán maguk keressék élelmüket.

Ha meglophatja őket valaki a lyuk előtti játékaik alkalmával, alig lehet valami mulattatóbbat, neveltetőbbet látni, mint²⁵ a kis rókakölykök ugrádozásait.

Ötven éves vadászmeisterem következő adatot, mint hiteleset beszélte nekem.

Megsejdtívén — ugymond — egy rókalyuk szaporodását, oda jó kora hajnalpirkadás előtt kiloptam magam, s egy kis³⁰ ködmendarabot dobtam le a lyuk szélére, azután egy görbe fára ülve, csöndesen vártam, s jó idő mulva látom, hogy egy kis rókakölyök fölkapja a zsiros ködmendarabot, s azt ráncigálja. Csakhamar oda ért a másik, a harmadik, s valamennyi a ködmendarabon viaskodott egymással. Egyik elkapta, attól³⁵ meg a másik rabolta el, s szaladt vele tovább. Így egy kissé eltávoztak a lyuktól. Ezalatt magába a lyukba pedig egy hosszú zsákot dugtam, melynek száját otthon abronccsal kifizéztettem úgy, hogy a zsák szája a lyuk nyílását épen befogta. Most egyszerre tenyerembe tapsolni és hangosan lár-⁴⁰ mázni kezdettem, mire a rókakölykek eszeveszetten rohantak a lyukba, s illetőleg a zsákba, mindenik előre törekedve s vé-

gén összeszorulva. Csakhamar ott termettem, s az öt rókakölyökkel telt zsákot, abroncsától szabadítva, végén bekötöttem, s nagy örömmel hazavittem.

Ezek közül hármat elajándékoztam, kettőt magam neveltem, ⁵ de csak az egyik maradt meg, a másik korán megdőglött. A megmaradt kanróka is, vigyázatlanságból, egyszer csak világgá ment. Azonban a nyakán volt karikát magával vitte.

Idő múlva özönlött hozzám a panasz a falubeliektől, hogy a róka türehetetlen rablásokat visz végbe, és nem bírják elejteni. ¹⁰ Mintegy negyedévig kegyetlenkedett az én szökevény rókám X. mezőváros ólái fölött, s már valóságos lázadás volt kitörendő, melynek fővezérei az odavaló asszonyok s főleg szakácsnék lettek volna, kik az utcán is nekem jöttek, s részint fenyegettek, részint kértek, könyörülnek rajtuk, s szabadítnám ¹⁵ meg őket a gonosztól. Csodálkoztam ez eseten magam is, hogy az én rókám annyi éji lárma és dorongok, de néha puskaporos ráijesztgetés után sem megy újabb rablási tért választani, holott jobbra-balra félórányira volt csak az erdő. Ezt csak egy kölyök korig háznál nevelkedett, s az ólak természetével ²⁰ megismerkedett róka tehette. Elhatároztam végre, hogy e nagy bűnös és a x-i békés társadalmat felforgatással fenyegető rabló életének véget vetek.

A kastélykert volt nappali főtanyája, egy alig tiz holdnyi terület, de a szőlőkben, s házi kukoricásokban is meghuzta ²⁵ gyakran magát. Általános hajtást rendeztem, s napfölkeltkor puskalövésemre az egész kis mezőváros népessége talpon volt. Meg sem akadályozhattam volna, hogy az egésznek a komikumig nagyszerű látványos alakja s zajos hűhója ne legyen.

Már előtte való este mindenki a másnapi rendkívüli esemény felől okoskodott, ha vajjon sikerül-e meglőnöm vagy nem, ³⁰ s egyik a rókát védte, másik melletttem volt, állítván, hogy bár mi ravasz is a róka, a vadásznak mégis van hatalma rajta. A nagy nap felvirradt, s én a kastélykertben állást foglaltam, miután a kukoricások s a falubeli csatorna partjai meghajtat- ³⁵ tak. Már a kastélykert is át volt hajtva, és a rókát senki sem látta. Kezdték a pártomon levők is kételkedni, s az asszonyok gúnyos megjegyzéseket tenni fülem hallatára. „Hiába minden, úgy van, mint mondtuk, ez a róka nem is róka tulajdonkép, hanem ördög, rókabőrben!” — mondogatták többen, — ⁴⁰ mi- alatt a hajtók s néhány falubeli puskás körülöttem gyűltek össze, s kérdőleg tekingetvén rám, várahoztak még egy kicsit,

ha vajjon feloszoljanak-e „re infecta” vagy még én majd gondolkodom valamit.

Valóban boszankodni kezdettem, azt hívén, hogy a róka vagy végkép eltávozott az erdőbe, s nem lesz eredmény, vagy éppen még itt van valahol a környéken, ismét bejön majd a városba, s ez még boszantóbb lesz. Azonban eszembe jutott, hogy a kert hátulsó felén, a szőlők felé nagy faághalmok voltak, melyek a téli vágás óta voltak itt összerakva a téglaegetők számára. Elállítottam tehát az embereket, meghagyva nekik, hogy az ágrakásoknak rohanva, nagy zajt üssenek s botokkal is verjék a gallyakat. Mindjárt kezdetben kiszaladt az én rókám az egyikből, de ennek köze a másiktól csak pár lépés volt, volt, s nem lóhettem rá, — de már úgyis tudtam, hogy a rókának vége van. Valami szép lövést akartam tenni ennyi bá-
mész nép szeme láttára, de ezt a körülmények nem engedték. A róka megsejtvén a nagy bajt, a másik farakás alól semmi zajra ki nem akart jöni. Nem tehettem mást, hanem fölmentem nagy ügyyel-bajjal a rakás tetejére, s ott a sűrű ágakon át nézdeltem, ha nem látnám-e valahol vörösödni. Szét-
szedetni a halmot csak végső esetre hagytam volna, mert a tolongás oly nagy volt, hogy rendet csinálni képtelenség leende, mindenki látni akarván közelről a végrehajtást, s így szabadon alig lóhettem volna. Sikerült végre megpillantanom mélyen alattam egy kis nyíláson valami vörösséget, s a rettenetes rabló megszűnt élni. A farakás szétveretvén, a róka nyakán még rajta volt a vaskarika, de mivel azóta nőtt és vastagadott, e helyen nyaka és torka jóval vékonyabb volt, mint egyebütt. Nagy volt a diadal X. mezővárosban. A rókabőr magas póznán vitetett be a piacra, s az nap nem beszéltek
egyébről, mint e különös rókavadászatról.

E kis intermezzo után térjünk tárgyunkhoz.

A rókára, mint kártékony állatra, minden időben lehet és kell vadászni.

Kiváltképen sok kárt tesz, mint fönnebb mondtuk, a nyulfiak és fogolytojásokban.

E végből adta a természet a nyulnak amaz elővigyázati ösztönt, mely szerint fiait nem tartja egy rejtekben a szoptatás alatt, hogy fölfedezvén a róka, egy fészekben meg ne semmisítse valamennyit. Legalább tapasztalt vadászok állítják, hogy akárhányszor találtak kis nyulfiat, hiába keresgéltek több után, egy helyütt egynél többet soha nem találtak.

Vajjon a nyúl már születéskor helyezi-e őket szanaszét, vagy azután, biztos tudomással nem birunk. Meglehet ugyan, hogy néhány napig együtt vannak a kis nyulfiak, s csak midőn már futni képesek, rejti el őket anyjuk külön tanyákon.

Róka koma már jóval óvatosb, ő drága kicsinyeit földalatti sáncokban hozza napvilágra, ha ugyan mély üregébe a napvilág csak vékonyan is behat; mert van tapasztalásunk, hogy e rókalyukak néhol a föld nagyobb üregeibe átszolgálnak, melyek itt-ott oly nagyok, hogy a beletévedt rókakopó alig talál ki belőle. Példára egy eset, mely a f. megyei v. erdőben történt.

Egy Hajtsár nevű kopója az ottani fővadásznak, bemenvén a róka után a lyukba, ott egy idő mulva elnémult, s miután gazdája hiába várta óra hosszant, hazament. Hajtsár másnap, sőt harmadnap sem jött elő, s midőn negyednap reggelén gazdája az erdőre vadászni indult, s egy sárga, alaktalan tömeg mozgott feléje, már majd rálőtt, nem ismervén a föld alatt egészen átalakult buzgó rókakopót, midőn az, farka csóválásával adta jelét ismerőségének. A fején és lábán sárgával szegett fekete szőrű kopó, a szó szoros értelmében kullancs-
csal és homokkal úgy fődve volt, hogy orra és szemei alig látszóttak ki. Minthogy útjában a homok egyre hullott az ebről, e homok nyomán ki lehetett puhatolni, honnan jött a rókadühöngőnc, s kisült, hogy ama rókalyuk, melyen kijött, amattól, melyen bement, több dülőföldnyire volt. Hanem Hajtsár is drágán fizette meg a kalandot. Első lábának alsó csuklyói egészen holtta senyvedtek, úgy, hogy tenyerei hátrafordultak, s e naptól fogva úgy is maradtak örökre. Azonban még így is, hátrafordult ujjakkal, csuklyója csontján, sokáig jeles hajtó volt. Mivel ez eset aligha fordult elő valakivel, s rajz nélkül
magyarázni bajos, könnyebb megértés végett megemlítem, hogy a kopó lábai úgy állottak, mint a szolgáló keze, mikor kenyeret dagaszt.

Nem hiába oltott a természet a kopóba mérgesebb gyűlöletet a róka iránt még a nyúl iránt érzett vak gyűlöletnél is.
A nagy, „mester” méltó e gyűlöletre, mert ő bitorolja nem csak az ember, de sőt még a kopó vadászjogait is! Igen, mert a róka koma, ha meg szorul télidején, midőn sem tojás, sem nyulfi könnyen nem kapható, még hajtja is a nyulat — kopó módra! Nem tudom, tapasztalta-e ezt valaki, részemről nem találtam föl a vadászkönyvekben, de oly embertől, kinek csak úgy hiszek, mint magamnak, hallottam, hogy egyszer nagy télen,

szép holdvilágos éji lesen, tanuja volt egy ilyen esetnek. Ő az erdő középvonalán (ugynevezett lineán) állott, jól elrejtőzve, midőn jó távrolról a róka igen sűrű pú-gatását hallja, mely egyre közeledett, s épen feléje tartott. E télen magas hó esett,⁵ s a nyulak ilyenkor az erdőben bizonyos gyalogutakon járnak. Egyszerre a vonal szélén egy fenyőbokor mellett sivalkodik a nyúl egy róka körmei között, mire a másik róka felhagyott ugatásával, s alig öt perc múlva ő is ott termett, s aztán ketten gyomrolták a szegény fülest. Persze, hogy oda füstölt közénk a vadász, s hogy hányan maradtak ott, az nem tartozik ide, annyit azonban lehet következtetni ez esetből, hogy a két róka egyet értett, vagy legalább is, hogy az egyik megsej-dítvén, miszerint a másiknak ugatása valamely nyulat ijeszt e gyalogutra, oda elállott lesbe, hogy a mitsem gyanító¹⁰ „zajánc”-ot nyakon csípje. A vadismerő lővadászok döntsék el, vajjon tekintve a róka természetét, értelmességét, lehetséges-e az előbbi eset, mely szerint t. i. a két róka közös megállapodás és terv szerint hajtotta-e végre e hajtóvadászatot, vagy csak véletlen találkozásból.

²⁰ De ha a vén nyúl is csúful ki tudja játszani a kopót, a vén róka valósággal kicsufolja azt, amint alább látandjuk.

Valamely kopó, vagy kivált tacsó (Dachsel) egy izben össze-marakodott rókával, azontul az kérlelhetlen dühös üldözőjévé lesz annak. Tudnivaló, hogy minden vadállat a természetől²⁵ nyeri ama tudományát, mely saját védelmére szükséges, s így a róka is, sokkal ügyesebb a marakodásban a kutyánál, míg ez utóbbi tőle nem tanulja meg, hogyan használja fogait s hova intézze harapásait. A róka, ha egy lába el van lőve, kivált ha a hátulsók egyikét éri e szerencsétlenség, egy maga kiáll³⁰ három-négy tudatlan kutyának, főelve levén, a kutyáknak mindig az orrát harapni meg, ami legiszonyúbban fáj annak. Csak sok keserves harc után tanulja meg a kopó, hogy ő meg csak a torkát keresse ellenfelének, ha azt leteríteni akarja. Az így megkínzott tacsó aztán, ha róka nyomra akad, szinte³⁵ belerészegszik, s ott nem hagyja napestig. A róka vadbüze erősebb levén a nyulénál, de meg nem is futván a kopó előtt oly sebesen, ez utóbbi jobban megmarad nyomán, s nem téveszti el oly hamar, mint a ürge nyulat. A rókát azután módnélkül boszantja a hajtás, s ha látja, hogy a kopó⁴⁰ nem tágit, jó messzire előre fut, egy kört csinál s utóbb hátul kerül a kopónak, aztán csak viczorogva követi. E mellett

azonban oly okos, hogy szüntelen a sűrűségek kellő közepén jár, nehogy valami nagyobb ellenség személe kerüljön. Azért, ha a kopó rókát hajt, mit mérgesebb csaholásából, a vad járásából, s a szakadatlan üzésből lehet észrevenni, legjobban⁵ tesz a vadász, ha a sűrűségek derekára áll lesbe, mert ez uton leghamarább összetalálkozik vele.

A róka mindig sűrűségekben tartózkodik, mindig erdőkben, kivéven, midőn nyáron át a nádasokat vagy ezek hiányában a takarmánykukoricát keresi föl.

¹⁰ Ha a kopó fölveri erdei bujkálásai közben és folyton hajtja, rendszeren köralakban jár a kutya előtt, a szerint, amint azon tájon az erdő sűrűsége és ritkásai változnak. Csak igen ritkán használja a nyúl ama rendes fortélyát, hogy előbbi nyomán visszatérjen. Ő is rátér ugyan előbbi nyomára, de csak miután¹⁵ azt megkerülte s meggyőződött, hogy azon idegen veszély nem állja utját. Ha egyszer e körben rálóttek, s elhibázták, akkor újabb kört kerít, s lyukához közeledik, hogy legvégső szükség esetében oda meneküljön. Kivált ha meg van sebezve, sietve igyekszik földalatti menhelyéhez.

²⁰ Mivel csak a makkról sorban vetett erdő (p. Fehérmegyében az acsai) vagy a nagyon gondosan ápoltt vágás mindenütt egyformán sűrű, oly erdőben, hol itt-ott tisztások, kopolyák közölik meg a sűrű helyeket, vajmi hiában lesné a vadász a rókát a tisztás körül. A róka egyik sűrűből a másikba ott megy²⁵ át, hol a világos hely, út vagy csapás legkeskenyebb, és ekkor is azon sűrűség rétegének *közepét* választja, mely egyik sűrű részből a másikba átszolgál.

A róka a hajtás alatt bátrabb és számítóbb természeténél fogva, nem veszti úgy el fejét, mint a nyúl, mely inkább csak³⁰ hátra ügyel az üldöző hangra, s mindenkép csak attól igyekszik menekülni. A róka előre is vigyáz, sőt jobban előre, mint hátra, — azért előtte jól el kell rejtőzni. Cserkészni rá szinte lehetlen, csak kutyával vagy hajtóval lehet boldogulni. Ha csak másodmagával van az ember, akkor a jobb lövész válasszon valamely³⁵ keskeny vak utat, a másik pedig menjen be a sűrű részletbe, és ott a több hajtó vagy jó kereső kopó hiányát azzal pótolja, hogy összevissza apróra járja meg az erdőt. Ha kopó van vele, valahányszor az messzebbre távozott, állapotják meg a hajtó lövész is mindaddig, míg a kopó ismét hozzá ér. Így megeshetik, hogy valamit távolabb fölvervén, rá ugrat oly vadat, mely⁴⁰ őt előbb észre nem vette.

A róka szerfölött óvatos, ritka és ragadozó kártékony állat levén, elejtését a vadászok jóval nagyobb szerencsének tartják a szapora nyulénál. Mivel többnyire „körültekintő” lassúsággal jár, meglövése nem valami nehéz, de annál inkább⁵ lövésre kapása, tehát elejtésében esetleg nagyobb a vad fölkeresésének, illetőleg föllelésének, mint meglövésének érdeme.

Ezért e vadra inkább helyén van a les, mint a szaporább fajtájúakra.

De ha valahol, itt fődolog a szigorú elrejtőzés. Mert kivált¹⁰ este, midőn hadjáratára indul a ravasz, csupa merő figyelem. Itt már mulhatlanul szükséges, hogy a szél onnan fujjon, honnan a rókát várjuk, azaz hogy úgy válassza leshelyét a vadász, hogy arccal legyen a szél felé. A leshely valamely szélen választandó, és pedig úgy, hogy széles út, csapás, vagy tisztás legyen¹⁵ a lesvadász előtt, melyen a félhomályban jól célozhatson. Ha a részlet, honnan a rókát várja, igen sűrű, akkor nem azon részlet szélének háttal, hanem átellenében álljon el, valamely sűrű bokor háta mögé. Üljön vagy álljon, aszerint amint jobbnak találja. Ülve jobban elrejtheti magát, de nehezebb a lövés,²⁰ kivált jobb oldalra. Állva könnyebben fordulhat és lőhet, de hamarabb is észreveszi a róka. Azért legjobb, ha gödörbe, vagy mély árokba helyezheti magát, mert itt állhat is, és még sem veheti észre a vad, kivált ha a földből kilátszó része elejét valamely kis bokor födi, melynek azonban úgy kell választva²⁵ lenni, hogy a látás és lövésben legkevésbé se gátolja. Evégből, amely ágat alkalmatlannak lát a vadász, azt vagdalja le kényére. E műveletnek még világossal, jókor kell történni, később a neszt megsejdíthetné a vad. Öltözetén kivált *fehér* semmi se legyen, s ha kutyát visz magával, természetesen³⁰ csak vizslát, a netalán megsebzett vad elhozására, ezt kösse meg háta mögött, hogy önkénytelen mozdulatával el ne riassa a vadat.

A nyári esti leseken szerfölött alkalmatlanok a szúnyogok, ezek ellen kénytelen a vadász erősen dohányozni. De egyéb³⁵ férgek, mérges hangyák is boszantják az embert, tehát jól cselekszi, ha oly nadrággal látja el magát, melyen keresztül ezek csipése nem hat.

Lővadászok a róka ellen számos csel fogást használnak, melyek azonban többé-kevésbé fáradságosak, s a műkedvelő⁴⁰ kevés multságot talál bennük. Ilyen például a fa derekán elkészített úgynevezett „rostélyban” való lesállítás a rókalyuk

előtt, s ez még legtöbb élvezettel kínálkozik, mert ha szél van is, a róka nem veszi észre az embert, e mellett, ha jól van intézve a dolog, kilátása van egész rókacsaládra lődözhetni. Azonban a róka finom szaglásával észreveszi a lábnyomokat, s ilyenkor aztán nem közelít sáncaihoz. Tehát sokáig kell várni a fán, míg a nyomok fölszáradnak; s e helyett más szórakozást is lehetne.

Némelyek a lesen erre készített szerekkel a kácsa hápogását, az egér cincogását, a nyúl nyávogását utánozzák, s ez által a rókát magukhoz csalják. Aki puszta szájjal utánozni tudja az egércincogást, ezzel leghamarább célt ér.

Mindenek között legmulatságosabb kétségkívül a tacsókkal (Dachsel) való hajtóvadászat. Ezeket előbb párosával vezetőkre kell otthon szoktatni, s egy éves korukban valamely tapasztalt, kitanult vénebb kopóval kivinni, s olyaténképen eljárni tanításukban, mint a nyúl-kopóknál előadtam.

Amint egy lövött lábu rókát elfogtak, s lefüleltek, olthatatlannal fölébred bennük a kopódüh, s a gyakorlat meghozza a kellő jártasságot.

²⁰ Szintén igen kellemes a hajtó emberekkel való rókavadászat. E célra kevesebb hajtó is elég, mivel a róka csekély neszre is azonnal megindul. Azért utasításul kell adni a hajtóknak, hogy ne lármázzanak, csak a fákat verjék botokkal, így a róka egyenest előre szökik a lesállók felé, s nem igyekszik áttörni; ²⁵ de azért is hátrányos a nagy lárma, mert ezzel a szomszéd részletekből is elriasztják a rókát, és ha ez egyszer figyelmessé lett, úgy irányozza járását, hogy a hajtásból egész napon át kimaradjon.

Hogy jól el kell rejtőzni a lesállóknak, az magától értetődik. ³⁰ De sokkal több türelmet s figyelmet is kíván a róka-hajtóvadászat a lövészeztől, mint amennyi a nyúl ellenében szükséges. Nem szabad mozogni, e mellett szakadatlanul figyelni, fürkészni kell a szemben levő sűrűt, és pedig azon pillanattól, ³⁵ melyben a hajtás elkezdődik. Mert a róka az első neszre megindul, s midőn még jó tova vannak a hajtók, már óvatos, lassu kocogással a vadász elébe érhet a róka, mely, midőn a hajtókat messze elhagyta, többé nem hátra, hanem előre és *oldalra* is vigyáz.

⁴⁰ Kiváltképen arra kell ügyelni, hogy megpillantván a rókát, olyankor ne vegye célba a lövész, midőn az e mozdulatban fölfedezhetné. Meg kell hát várni, míg valamely bokor irányá-

ba ér, és ekkor képhez fogni a puskát. Ha a róka valamely sikra ért, a fönebbi szabály kivételt szenved. Ez esetben gyorsan tenni kell, s ha figyelmessé lesz is a vad, mielőtt a sűrűbe érne, a tisztáson el lehet ejteni.

⁵ Szintazonképen, ha sebesen iramodva jön a róka, nem kell késni a célbavétellel, mert akkor a róka különben sem olyan könnyen vesz észre mindent, aztán meg hamar is eltűnhetik a lőtávolságból.

¹⁰ A kakast is jó előre, vagy később csöndesen, a ravasz megnyomásával kell fölhuzni.

Sűrűségben nem fölötte szükséges a szorgos rejtőzködés. Ha csöndes idő van, előre meghallani halk zörejét, s készülni lehet a puskával.

Ha a róka a lövésre elsikoltja magát, többnyire csontot ért ¹⁵ a lövés. Ha fölfordulván, ismét összeszedi magát s tova fut, sietni kell a második lövéssel, mert ilyenkor nem igen erősen van sebesítve. Ellenben, ha ordítás nélkül, orrával a földet szántva, farkát feltartva vánszorog odább, bizonyosak lehetünk, hogy nem viszi messze, s összerogyik.

²⁰ Szinte a hihetlenséggel határos ama szívós életerő, melylyel a róka bír, s a legnehezebb sebekből kigyógyítja magát. Számtalan eset van följegyezve, hogy a megsebzett róka, miután darabig mozdulatlan feküdt a lövés után, magához térve, újra fölugrott, elszaladt, s végkép elmenekült. ²⁵ Azért kötve kell hinni a komának, ha lövés után meredten fekszik is, nem árt a fejére irányzott ütéssel bőrét biztosítani a feszítőfa számára. Azonban óvatosan kell az ütést intézni, mert harapása oly erős, hogy még a csizmaszáron át is behatol a csontba. Ha kutya van kéznél, legjobb erre bízni, legalább betanulja, ³⁰ hogyan kell nyakon csipni. Diezel ír le egy esetet, mely szerint egy, melegében már félig megnyúzott róka, midőn fára akarták akasztani, hogy bőrét könnyebben levehessék, újra elkezdett mozogni, s még a földön mászott is egy darabig, míg végre ott agyonütötték.

³⁵ Télen át, midőn élelem dolgában megszorul a róka, kijár az erdővel szomszédos tarlók s mezőkre egerészni. Ha ezt észrevette valaki, könnyű szerrel megejthetik a nagy mestert. Egy-két vadász az erdő szélén, másik nagyobb biztosság okáért a rókalyuk körül lesbe eláll, néhányan pedig a sikra ⁴⁰ mennek, s a rókát ügyesen intézett járással az ellenkező oldalról behajtják az erdőbe. Mikor már a lyukhoz közel van a

róka (ha ugyan előbb el nem ejtették), a hajtók nagy lármát csinálnak, hogy ijedtében a lyukba menekülni igyekezzenek, itt aztán jól elrejtőzött, szeles idővel fára mászott vadászok, biztosan elejthetik. Azonban a vadászat e módja csak oly⁵ tájon gyakorolható, ahol a róka meglehetősen elszaporodott.

Az is mulatságos neme a róka irtásának, midőn tacsókkkal a lyukból kizavartatnak.

Bagzáskor néha számosabb rókapár tartózkodik a lyukban, — valamint ősszel a falevélhulláskor, s valahányszor igen nagy¹⁰ szél fúj, mely az ágakat tördeli, — vagy ha kivált reggel felé erős záporosó van. Szintén ha emberek vagy ebek nagyon üldözik, s nem válogathat a rejtekhelyben, bemenekül Malepartus várába.

Délelőtt leginkább benn vannak a lyukban, azért a kizavartatásra ez időt kell használni. Azonban igen gyakran nem kell¹⁵ őket kutyákkal abajgatni, mert elvadulnak, s jó ideig nem mennek be földalatti tanyájukba.

Nem mindig sikerül a kutyának kihajtani a rókát lyukából, kivált ha az üreg szűk, s a kutya nem elég erős és vakmerő.

²⁰ Szűk üregben jó positiót vesz a gonosz, s nem tágít.

Ha több bejárása van a rókatanjának, midőlen hosszas sikertelen ugatás után kijön a tacsó, nem fölösleges a másik nyíláson újra beküldeni. Így megesik, hogy szerencsésebb oldalról támadja meg, s aztán hirtelen kifut. De minthogy a²⁵ róka erődje rendszeren igen sűrű helyen van, ahol parányi tér van a lövésre, a legügyesebb lövész is jól vigyázzon, mert a vörös huncfut, mint a villám — eltűnik.

Ha a kutya abbahagyván a földalatti ostromot, végre fáradtan kijön onnan, s a vadász többé nem is akarja beküldeni,³⁰ kösse meg kutyáját, s várjon a nyílásnál még jó darab ideig. A róka a hosszú harc után szabadulni óhajtván a vész helyéről, magától előjön sokszor, csak hogy e várakozás kissé unalmas levén, inkább hagyja abba a leselkedést a vadász, mint csak egy percig is figyelmetlen legyen. Meglehet, hogy épen akkor³⁵ szökik ki a várt vad, s a hosszú fáradság, türelem, mind füstbe megy.

Ha semmikép nem akar kijöni a ravasz állat, némelyek kövekkel, hantokkal szokták betömni a nyílásokat, hogy ki-⁴⁰éheztetéssel vegyék be a várat. A kövek mellett azonban nem messzire kell ásni a rókának, hogy éj idején menekülhessen. Célszerűbb azért a rókalyukba messze benyuló száraz ágakat

sűrűn duggatni, s ez által a rókát kétségbeejteni a kijövetel iránt.

A rókairtas többi módja, u. m. a kéntűzzel való kifüstölés, arsenicummal való megmérgezés stb. — lövés, és e szerint⁵ fegyver nélkül történvén, nem tartozhatik a műkedvelők kedvtöltései közé, azért azokat érintetlen hagyom.

Utólagosan a kopózást illetőleg megjegyzem még, hogy ha oly tacsuk van, mely egymagában órákig is elhajtja a rókát, fölösleges, sőt hátrányos dolog kettőt vinni, mert egyetlen kis¹⁰ eb csahítálása elől nem szalad igen messze, nem kerít nagy kört a róka, e mellett lassabban is jár, könnyebben lóhető, de könnyebben el is lehet rá állani. Természetes, hogy nem értek nagyszerűbb, csak kevés számú lövészekből álló, s kisebb erdő-részletben tartott műkedvelői vadászatot. Általában, ha¹⁵ csupán rókára akarunk vadászni, ha zeneileg nem oly szép is, de sokkal célszerűbb a hajtó-emberekkel való vadászat.

A sárgaszőrű kopó annyiban hátrányos, mert könnyen rókának nézi, kivált a hirtelenkedő, tüzes puskás, és csak azon veszi észre, hogy róka helyett kutyát lőtt. Egyébiránt a kis²⁰ tacsuk többnyire feketék, sárgán szegett fejjel és lábakkal.

Részemről még soha sem láttam jó faju tacsukot sárga szőrrel.

Szükségesnek találok itt azt is megemlíteni, hogy azon nézetem, mely szerint minden faju vadászettel a tanítást²⁵ minél korábban kell kezdeni, több híres német vadászíró elvével nem egészen egyez meg. Ezek is mind azt állítják ugyan, hogy a kutyával fiatal korában kell a leckézést kezdeni, de többnyire egy éves korokra teszik a kezdetet, ami szerintem kissé messze halasztása a kezdetnek, kiváltképen a³⁰ vizslánál. A kutya fejlődéséhez és erejéhez képest jobbnak bizonyult az én tapasztalatom után a kölyök kutyában hivatásának ösztönszerű érzését minél gyengébb korában fölbresztteni. Azért az olvasó tetszésére bizom e részben nekem, vagy a régebbi íróknak hinni s aszerint cselekedni.

HÖLGYEK TITKÁRA

vagyis legújabb levelezőkönyv nők számára

[Részletek]

ELŐSZÓ

⁵ Kizárólag nők számára összeállított levelezőkönyvre már csak azért is nagyobb a szükség, mert a férfiak a felsőbb iskolákban alapos képzést nyervén s ezenkívül is a különféle hivatalokat ők viselvén a fogalmazásban nagyobb gyakorlati-ságot szerezhetnek maguknak, mint a nők, kiknek szűkebb ¹⁰ társadalmi rendeltetése csekélyebb tudományos képzettséget igenelvén, épen nem is feladatuk, hogy a szép irály hatalmával a férfi nemet felülmulják.

S a férfiak is inkább óhajtják, hogy nők a szeretetreméltó társalgás és édes csevegés búbájának fölnyét birják a szó- ¹⁵ noklat vagy az irói fogantás (conceptio) művészete helyett, melyre inkább a közéletben szereplő férfinemnek van szükségé.

E természetes különbségnek természetes következése, hogy a nőnem kevésbé levén járatos a fogalmazás mesterségében, ²⁰ nagyobb szüksége is van utbaigazító tankönyvre és mintául szolgálható példákra, az életben előforduló levelezéseket illetőleg.

És mégis, tudtunkkal épen a nők számára szerkesztett levelező-könyvnek hiányával volt eddig irodalmunk.

²⁵ E hiány betöltését tüztük feladatul a jelen könyv kiadásával, — melynek összeszerkesztésénél figyelemmel voltunk arra, hogy a *nehézebb fogalmazásu* tárgyakból adjunk mennél több mintát, minőknek tartjuk a nem családi, nem bizalmas viszonyok közti levelezéseket, — másrészt pedig tekintetbe vevén ³⁰ azt is, hogy levelezőkönyvre épen a szellemi képzettség csekélyisége fokán álló egyéneknek van nagyobb szüksége, célszerűnek láttuk kézikönyvünket a levélfogalmazás *alapszabályait* tartalmazó elmélettel is ellátni, hogy ebből minden nő, a kor *igényeihez* mért helyes tanhoz juthasson a körébe vágó ³⁵ levelezésekre nézve.

Tekintettel voltunk a magyarázatnál olyan személyekre,

kik még a fogalmazás elemi szabályait sem ismerik, azt hiven, hogy levelezőkönyvre a bevégezettebb képzettségű egyének különben sem szorulnak.

ÉLETBÖLCSELETI ÖRÖK IGAZSÁGOK

⁵ A társadalommal közlekedés kölcsönös áldozatot és lemondást kíván.

Könnyű megvetni az embert, mely csak por és hamu; sokkal nagyobb, szebb dolog, szeretettel tekinteni és ismerni gyarló portermészetét. Ember! nem akarod bekötöni a sebet, mert az
¹⁰ rut és kezdet beszennyezi? — ember! az eb megszegyenít, mely urának sebet megnyalja!

Hiuság nélkül a férfiak képességei föl sem ébrednének, a nőkéi pedig épen kihalnának. A hiuság jobban hat az életben, mint maga az éhség és szomjúság, igen, mert ezekből a lehetőleg nélkülözhetőt még fel is áldozzák neki. Minél hiubb valamely ember, annál tevékenyebb; ezt egész nemzetek bizonyítják. A hiuság a világ valódi királynéja, nagy csodatevője — és vajjon nem szeretetreméltóbb, mint ártalmas a kedves bohó? Ha bár nagy mértékben zsarnokoskodik is, azért mindig csak
²⁰ golyhóságokat idéz elő, melyek másoknak használnak, vagy nevetséges voltuknál fogva mulattatnak; míg ellenben a komoly büszkeség, a nagy dölyf, a lélekerő magas önérzete, mely mások elnyomására ösztönöz, legtöbbször nagy, de veszedelmes tettekre ingerelnek.

²⁵ A hiuság inkább középrendűek adománya, míg a büszkeség, mellékadományaival egyetemben, inkább a magasb állásuaké. illetőleg azoké, akik a világ szinpadán szerepelnek. Ha az előbbieket büszkesége fölláztat, az utóbbiak hiusága inkább megsért, mert bennük ez inkább utálatos, mint nevetséges.
³⁰ Mivel oly ember igen ritka e földön, kinek cselekvését sem hiuság sem büszkeség nem határozza, — annál fogva ezekről fölösleges szólnunk; de oly egyén soha nem is létezett, kire legalább egy időben egyik, vagy másik a főbbi tényezőzők közül ne gyakorolt volna befolyást.

³⁵ E kérdésre, mi a szabadság? — egy bölcs így válaszolt: a jó lelkiismeret.

Az erősek küzdenek a sors hullámaival, s irányukat maguk határozzák, a könnyűeket a gyöngéket ide-oda hánnyják a világ árjának habjai.

Aki a valódi életben dolgozni, és eszményibben élni tud,
az a legmagasabb fokot érte el.

Nem ritka eset, hogy nő férjéhez szívében hűtelen, anélkül
azonban, hogy tettben is az lenne. Azt hiszik, megmentik ér-
nyüket, ha szívük másért dobogván, mindamellettt férjük
jogait sem sértik meg. Némely férfiak megalégszenek evvel, de
a jobbak semmiesetre sem. Mit ér a nő, ha lelke nem a férjéé, —
ha gondolkodása és érzése másé, s legtitikosabb lelki életét nem
osztja férjével.

10 Nem áll hatalmunkban, hogy szenvedélyeink legyenek-e
vagy sem, de az igen, hogy azokat uralkodni hagyjuk-e
magunk fölött vagy sem. Csak az lehet erkölcsös, ki vágyait
legyőzni képes.

Aki a bűnnel alkudni kezd, azt már a bűn legyőzte.

15 A nő, ki vétekre érdekléssel gondol, már elbukott.

A hűtlenség ugyanaz a nőknél, ami a papoknál a hitetlenség,
az emberi kötelesség elleni vétségtől legszükségűbb határa.

Ha valamely fél előbb bizonyos baráti vagy olyatén érzel-
met táplál a másik fél iránt, amit testvéreinek lehet nevezni —
és hosszú időn át ez az atyafiságos érzélem nem hogy szűnnék,
sőt inkább növekszik, utóbb pedig mindkét fél — férfi és nő —
már az egymástól elválást lehetlenné hiszi, dacára annak,
hogy mindegyik erősen meg van győződve, miszerint nemileg
egymásba nem szerelmesek: — az ilyen párról bizton el lehet
25 mondani, hogy érheti ugyan őket a sors bal kezéből bármilyen
szerencsétlenség — de azért házasságukban boldogtalannak
soha nem fogják magukat érezni. Az ilyeneket a legszentebb,
örökebb kapocs: a *lélek testvérisége* köti össze és ha valami földi
érzés tarthat túl a síron, ez egyetlen érzés az, mert ez olyan
30 és tiszta nemes, hogy az angyalok is megtúrhetik maguk közt
a mennyekben, anélkül, hogy tisztaságukban a társaság által
bántva érezhetnék magukat.

De az ily szerelem csak oly nemes hölgy iránt támadhat,
kinek angyali ártatlansága a férfi kebléből minden érzéki
35 gondolatot eltávolít — és csak a szeretet égi magasságának
gyönyöreivel táplálja. Az ilyen viszonyok lassan szövődnek,
s csöndes, apró, de megszünetlen és a sírig tartó élvekké
boldogítanak.

40 Házi boldogtalanságodat ne beszéld ki idegen embereknek.
Ne panaszkodjál senkinek, még szülőidnek sem férjed vala-

mely hibája miatt, mielőtt azt előbb neki magának elő nem adtad. Mert ha ellenkezőleg cselekszel, akkor idegen hatalmak törnek be házatokba, melyek gyakran megsemmisítik a házi boldogsághoz okvetlen szükséges összhangot és eszményt.

Ne tűrjétek továbbá azt sem, hogy idegen emberek avatkozzanak ügyeitekbe. Mert ők nem ismerhetik körülményeitek, hogy azokat jól elintézhessék. Legjobb akarattal is többet fognak rontani, mint javítani. Bebeszolásuk majd az egyiket, majd a másikat keseríti meg azon hiszemben, hogy pártot
10 ütnek ellene, s nagyobb ellenkezésre ingerlik. A férj egy nyugodtabb pillanatban elősmeri nője előtti hibáját, de ha már egy harmadik személy is van jelen tanu gyanánt, ott nem akar tágitani, mert ez rá nézve nagy megaláztatás volna.

A jó lelkek összeférnek közbenjáró nélkül is; a roszakat
15 pedig semmi békebíró sem szoktatja össze.

Ha bármely ügyekben férjeddal tanácskodhatol, ne kérsd napadat, se jó barátnédát, és semmiféle kávénéni-klubbot. Inkább a magad esze után hibázz egy keveset, mintsem a sógornék nyelvére kerülj. Idegen befolyást egyáltalában távol
20 tarts a háztól. Szerelmetek és boldogságtok annál biztosabb, minél inkább el van rejtve, s minél inkább beéritek önmagatokkal.

Kiváltképen pedig őrizkedjétek oly emberektől, akik mindent tudnak, mindenről beszélnek. Ismerjük azon szives jó
25 akaratot, mellyel az emberek mások házi viszonyaiba avatkozni szeretnek. Mennyszer okoznak itt romlást a fontoskodás, ujságvágy, káröröm, pletykabuzgóság és tolakodás!

Nyíltság a nemes szívűség pecsétese cimere, a férfiu éke és büszkesége, a nő legédesebb kecsse.

30 Nincs nagyobb boldogság, mint nők lelkét egészen ismerni, s így mintegy a nyugalom mélyére pillantani.

Egy titok a felek közt rákfene a házi boldogságon.

A házasi életben mindig egyenesen, világosan, nyíltan kell beszélni, nem kell bogarak után kapkodni, alaptalan gyanakodni, s meg kell bocsájtani az apró gyöngeségeket, nem keresvén egymásban elérhetlen eszményeket. Ne titkolózzék egyik is, és kerülje mindkettő a kárhozatos duzzogást, mint a lélek egyik betegségét s a jó egyetértés veszedelmét.

35 Férjedt hibáit komolyan, de szeliden ródd meg. Heves föllépések mindent elrontanak, és könnyen ellenkező hatásuak lehetnek.

Nagyon csalódik, ki azt hiszi, hogy hatalommal többre megy, mint szelid szeretetreméltósággal.

Eszélytelenül cselekszik az a nő, ki amellett, hogy ő maga legkevésbé sem fékezi saját rossz hajlamait, s hibái elhagyásával épen nem erőteti magát, — mindamellettt férjétől nem kevesebbet, mint a tökéletesség legmagasb fokát követeli, s a legcsekélyebb jelentéktelen dolgok végett epés kifakadásokkal rohanja meg.

Finom érzésü emberek azáltal büvölnek el másokat, hogy¹⁰ mások apró szükségleteire örökös gyöngéd figyelemmel vannak, kitalálják legrejtettebb vágyaikat, s teljesítik azt a magokéinak feláldozásával; szóval parányi kedvességeket követnek el, melyek selyemszálaival lágyan és mégis erősebben hálózzák be sziveiket, mint valami nagy jótétemény hatalmas kötele¹⁵ lékeivel.

Csak maguk azon személyek, kik házasodni akarnak, ítélik meg, ha vajjon egymáshoz illenek-e? Ha nem a szerelem erősebb, akkor az értelem teszi a választást; ha a szerelem uralkodik, akkor már a természet választott. Ez a természet²⁰ szent törvénye, melyet büntelenül alig lehet áthágni, és amelyet semmi rang, vagy állásra való tekintet el nem mellőzhet anélkül, hogy bűn és boldogtalanság ne legyen a következése.

A szülők higgadt ítélete, érett tapasztalása mindenesetre²⁵ meghallgatandó az élet eme legfontosabb lépéseinél, melyet gyöngeség és szenvedély oly gyakran félrevezetnek; de nem szabad nekik oly ügyben határozni, ami csupán a szív ítélőszéke elé tartozik, s nem szabad merő számításnak tekinteni azt, ami a legbensőbb életbe mélyen bevág és a leggyöngédebb szálakat³⁰ ketté metszheti. Szabad, sőt kötelességük a szülőknek meggátolni oly összekeléseket, melyekből csak nyomor látszik ki előre, amit a forró érzelmétől vakított ifjuság épen nem akar meglátni. De mi joguk volna oly összeköttetéseket gátolni, melyek csak szeszélyeik, önfejes hajlamaik, pénzkapzsizságuk,³⁵ vagy oktalan bogaraikkal ellenkeznek? mi ad jogot nekik, hogy gyermekeik kezét s szívet elárulják, s rabszolgácul eladják, amihez képest a gályarabság még szabadságnak nevezhető? — férjeket tolni lányaikra, kiket azok nem szenvedhetnek, kiket ők, mint inségük okozóit, örökké csak utálni⁴⁰ tudnak; kik galádságaikkal halálra gyötrik, s kik büneikkel

csak jó nőik szívét mérgezik meg? — a szenvedély már sok szerencsétlenséget okozott, de sem annyit, sem oly nagyot, mint a szülők kényszerítése. Bizonytal hallátok, ti értelmetlen szülők, a néma sóhajokról, s hangos átkozódásokról, a határ-⁵ talan nyomorról, szívszaggató jelenetekről, s az erkölcsi romlottságról, melyet mind a szülők elfogultsága, vétkes makacssága idéz elő. És mégis képesek volnátok érzéketlen kebellet uj áldozatokat hurcolni hiúságtok balgaságának oltárára, hogy gyermekeitek szívvérével öntözzétek azt? kétségkívül
¹⁰ jobban cselekszenek azok, akik inkább örökre hajadonok, nőtlenek maradnak, mintsem erényeiket boldogságukkal egyetemben mézsárszékre vinni engedjék. A rosszabbak, kiknek engedelmisségét annyira dicséritek, egészen más dolgokra gondolnak, midőn szavatokat fogadják, s egész emberi
¹⁵ értékük árán veszik meg azon nyomorú élvezeteket, melyekkel átkos életüket elviselhetővé tenni akarják.

Hogy a szülők biztosítva látni óhajtják leányaikat a házasságban, azt csak helyeselni lehet, de hogy ők leányaikat azok gondolkozása és érzésére való minden tekintet nélkül élethosz-
²⁰ sziglan tartó viszonyba erőtetik, mivel aztán az ő pénz- és becsvágyuknak hizeleg, ez már oly szörnyűség, amire a valódi és gyöngéd szülői érzést képtelennek hihetnők. Hogy okos szülők jóakarattaljes figyelmeztetésekbe bocsájtkoznak, ha valami célszerű házasság mutatkozik, mely talán csak egynémely
²⁵ mellékes ok miatt nem tetszik a leányoknak, s hogy őket emlékeztetik, miszerint szülők halála után védelem és segítség nélkül maradnak a világban, mindezt nem lehet tőlük rossz néven venni. De mindennek annyi szeretettel s kedvességgel kell történni, hogy a leánykák ne legyenek ezáltal elrettentve
³⁰ „nem”-et mondani, ha netalán szívük és hajlamaik a szülői kívánalmakkal nem egyeznének meg.

Emberek ! óvakodjatok áruvá tenni azt, amiből a természet valaha jobbat is alkothatna.

SZABÁLYOK A LEVÉL TÁRGYÁRA NÉZVE

35

[Részletek]

. Tartsa mindig minden levélíró szeme előtt, hogy leveléből saját jellemére, lelkületére fognak következtetni, azért legyen abban mindenekelőtt *szerény és udvarias*. E szabály

különösen a nőkre nézve fontos, mert ha bizonyos esetekben a fenhéjázás vagy a nyersebb hang nem szerfölött visszaszító is a férfi részéről, — a nő ajkáról vagy tolláról minden szerénytelen s udvariatlan szó mindig rája nézve hátrányos: ⁵ mert az a nőiességgel ellenkezik, és így természetlen is. Ennélfogva óvakodjék a nő hiúnak látszani, mert ez emberi gyöngegség az, melynek létezését megengedjük, sőt bizonyos mértékben nőnél szükségesnek találjuk, mindazonáltal csak úgy, hogy azt kiki lehetőleg palástolni ügyekezze, s ne látszassék azt ¹⁰ önmaga hirdetni. A hiuság nem hiába a leghatalmasabb érzés a szerelem után, de ezzel még azon hasonlósága is van egybek közt, hogy őt is mint a szerelmet titkolni kell. Ha az emberek nem takarnák a szerénység ruhájába hiuságaikat, akkor nem férnének meg együtt, s örökké viaskodniok kellene, mint a ¹⁵ vadállatoknak. Lehetünk hiuk, de ne ingereljék önérzetüket e szerénytelen szavainkkal.

Hogy tehát valamely nő szerénytelennek ne látszassék levelében, ügyelnie kell, hogy *sokat ne írjon ön magáról*, s kivált levelét ne önmagáról áradozással kezdje. Még azon esetben is, ²⁰ ha valamely nő szolgáltatért folyamodik, ne dicsérgesse magát, s legfőlebb bizonyítványaira, s más személyek jó véleményére hivatkozzék. . .

Ha már pedig a közbeszédben is hasznos dolog az *elővigyázat*, a megfontolás, a körültekintő óvatosság, még százszorta ²⁵ fontosabb az a levelezésben. Ne írjunk olyasmit, amivel mást megsértsünk, vagy amivel magunknak árthatnánk. Kiváltképen pedig *ne is írjunk az első felindulás* percében, haragos, boszús kedélyállapotban, vagy ha már ettől nem is tarthattuk vissza magunkat, legalább annyira mérsékeljük hevünket, ³⁰ hogy *ne adjuk postára*, míg rendes, nyugodt lelkiállapotunk vissza nem tér. Sokan azt tartják, és igen helyesen, hogy legjobb az ilyen levélre előbb egyet aludni, mert az álom az, melynek legcsillapítóbb ereje van minden lázas indulatra .

FÉLTÉKENY KEDVESNEK

³⁵ Ti férfiak ugyancsak különös lények vagytok, hogy szeretni tudtok, mi dőn már szinte megszüntetek becsülni, mert valóban nem volna becsülendő oly leány, ki hűtlenül egyik férfitől a másikhoz csapong, s ma ezt, holnap amazt kegyeli.

Ha én valóban egy ilyen könnyelmű, hitvány lény volnék, mint aminőt lát bennem féltékenységed, akkor egész erődöt összeszedvén, ki kellene tépned engem szivedből, ki csak boldogtalanságodat okozom. De ha valóban jobb vagyok — engem⁵ minden büntől tisztának mond öntudatom — ha valóban ártatlanabb vagyok mint aminőnek hiszesz engem féltékenységed perceiben, ha jobb óráidban hűségem s értékemről meg vagy győződve, akkor vajjon nem szörnyű kegyetlenség e engemet annyira gyötörni, mint te ezt velem cselekszed?

¹⁰ Valóban igaza van annak, aki a féltékenységet az örültség egy nemének tartja, és annak kell tartanom a te féltékenységedet is, ha ezt némileg magam előtt menteni akarom.

Nyugtasd meg magadat az iránt, higj az én változatlan szerelmemben, vagy inkább feledj el, ha kobledben a gyanú¹⁵ sötét ördögét végkép elhallgattatni képtelen vagy. A te

hű, de mélyen megszorított szeretőd
Innocentia.

KELETI VIRÁGNYELV

Semmi kétség hogy a virágnyelv keletről származik, s ez²⁰ okból neveztetik is keletinek. A titkos nyelv tulajdonkép s eredetileg nem egyéb mint egy oly csokor kötésének mestersege, melynek virágai s levelei külön külön értelem szerint összeválasztvák, s e szerint az egész egykoszorú kerek beszédet, mondatot vagy tudósítást, üzenetet tartalmaz. Egy ilyen²⁵ csokrot keleten „Selam”-nak neveznek. Mivel azonban minden országnak más virágai vannak, a virágok értelmének meghatározásában is a legnagyobb eltérések vannak, tehát valami szigorú szabályokat s általános szótárt mi sem adhatunk, s csak az alább következő virágoknak van egyazon jelentése³⁰ mindenütt. — A chinaiaknak volt meghatározott virágalfájuk vagy is virágbetűik, s Egyiptom szikláira ismeretlen virágbetűikkel vannak följegyezve ama hódítások melyeket legelső lakosaik tettek.

Legbiztosabb magát azon virágnyelvhez tartani, mely³⁵ keleten divatos, és amelyben nem igen vannak eltérések. Ennélfogva közöljük az alább következő szótárt, mely után selam-ot kötni vagy leolvasni lehet.

Megjegyzendő, hogy valamely virág megfordítva a csokorban, épen az ellenkezőt jelenti. Például egy rózsabimbó, leveleivel s tüskéivel: *félek, de remélek*. Megfordítva: *se nem félek, se nem remélek*. Ha pedig töviseit levesszük, fölfelé: ⁵ *mindent remélhetni*. Töviseivel, levelek nélkül: *semmit sem remélhetni*. — A gyűrűvirág (*calendula officinalis*) a fejhez érintve lelki bút — a szívhez: szerelmi bánatot, a mellhez érintve: vonzalmat jelent. Ha általában valamely virágot jobbra hajtunk, azt jelenti: *Én* — balra pedig: *Te*.

10   **A virágok jelentése, betűrendben,
vagyis a keleti virágnyelv szótára**

Ákadály	kökény.	Bensőség	eperfalomb.
Álávalóság	— fűnyüg.	Becsülés	— zsálya.
Alkalmatlanság	— bujtorján,	Békesség	— olajág.
¹⁵ lapu.		Bizalom	— szeder.
Alkalmazkodás	— szittyó, káka.	Bizalmatlanság	— kökörcsin,
Alázatosság	— rekettye.	csákós amarant,	bársonyka,
Anyai szeretet	— moha.	ecsetpázsit.	
Állandó	birsalmavirág.	Bizonytalanság	— háromszínű
²⁰ Állandóság	— kékharang virág.	viola.	
Álremény	— szőlővirág.	Boldogság	— földepe tárnics
Álkecs	— csudafa.	(Tausendguldenkraut).	
Álom	mák.	Bolondság	— harangvirág.
Állandó szépség	— kerti szeg-	Bölcsesség	— fehérszederlevél.
²⁵ fő, színes ibolya.		Bűn	— rozsnok.
Ártatlanság	— százszorszép,	Bűnbánat	— gyalogszeder-
rükerc.		lomb.	
Álmok	kőriska.	Buzgalom	— kigyóvirág.
Álmodozás	— páfrán, haraszt.		
³⁰			
Balítélet	altató nadragulya.	Csalhatlan	— kökény.
Barátság	— repkény.	Csalódás	— gólyaorr.
Barátosság	— cifra kankalin.	Csapodárság	— nádszál.
Bánat	— pongyola pitypáng.	Csalékony gazdaság	— napvi-
³⁵ mocsári gólyahir.		rág.	
Bátorság	— nyárfa.	Csel	— vadszóló.
Bájló	mandolavirág.	Csinosság	— vörös virágú ákász.

- Csodálkozás — kapornabokor. Epekór — ruta.
Csodálat — borostyán. Epedés — égő szerelem.
Emlékezet — szagos szegfű.
- Dicsőség — babérág.
⁵Durcás, hegyes — gyűszűvirág. Fájdalom — áloë.
Durvaság — bojtorján. Fáradság — kerti permér.
Felelet — fűszál.
Fenséges — cedrus.
Félénkség — éji viola, nyárle-
vél.
Féltékenység — gyűrűvirág.
Féltékeny — uborkavirág.
Fényezés — gesztenyevirág.
Férfigyülölő — majoranna.
Félreismerés — bodzafa.
Finomság — erdei szegfű.
Fogoly — fekete üröm.
Forró érzelem — fodormen-
ta.
Főlemelés — jegenye.
Függetlenség — szilvafa.
- Egység — eperfa.
¹⁰Egyesülés — szalmaszál.
Egyszerűség — vadrózsa.
Elbájolás — kunkor (helio-
trop).
Elevenség — fehér szaka, ró-
¹⁵zsás fűlfű.
Ellenállhatlan — tövisvirág.
Elrejtettség — sáfrány.
Elmulni — bölöndök.
Elutasítás — tollas szegfű.
²⁰Előny — almavirág.
Elővigyázat — fűzős pálmaágú
ízszop.
Elválás — jázmin.
Elválaszthatlan — lóher.
²⁵Elvirult — kaktusz.
Eltévedés — zabkalász.
Élet — kél.
Ékesszólás — lótosz.
Édes emlékezés — kakuk-
³⁰virág.
Értelem — lapviz, holdruta.
Érzelem — érzike (Sinnkraut).
Ékszer — gyertyánfa.
Erő — cedrus.
³⁵Erős — narancs.
Embergyűlölet — bogács.
Emberszeretet — málva.
Értékes — burgonyavirág.
Élvezet — cukorborsó.
⁴⁰Édes emlékezés — téli zöld.
- Gazdagság — buzakalász.
Gonoszság — fagyöngy, gyöm-
bér.
Gondviselés — fűzős pálma.
Gúny — aranyfürt.
Gyanú — gomba.
Gyógyíthatlan bú — hervadt
levelek.
Gyógyulás — balzsamfű.
Gyorsaság — zsázsa.
Gyorsaság — viruló rózsatő.
Gyönyör — tubarózsa.
Gyönyör — gesztenyelevél.
Gyöngédség — búzavirág.
Győzelem — pálma.
Győzelmes — vanilivirág.
Gyűlölség — bazsalikom.

- Halál — ciprus.
Halhatlanság — nagy ezerszép.
Hallgatagság — kóruta, szomorúfűz, mezei kömény.
⁵ Hallgatózás — babvirág.
Hajthatlanság — pásztortáska.
Hasznosság — szár, virág nélkül.
Hasznavethetlenség — berkenye.
¹⁰ Hasonmás — rezgő rózsa.
Hamisság — fehér viola.
Hatalom — császárkorona.
Hazugság — ökörnyelv, terjőke.
¹⁵ Hálátlanság — szironták.
Házastársi szerelem — hárs.
Hidegség — hortensia, jégvirág.
²⁰ Hideg érzület — saláta.
Hit — gologota.
Hiúság — tűzrózsa, keric.
Hizelgés — macskaláb.
Hűség — szigoráll, dicsőfü.
²⁵ Hűtlenség — borostyánmeggy.
Hűtlenség — sárga rózsa.
- Idő — fehér nyárfa.
³⁰ Időtöltés — ondafürt.
Ifjuság — kikirics.
Ifjú leány — rózsabimbó.
Igazságosság — szattyú (Hufflattich.)
³⁵ Igaztalanság — komló.
Igazság — keserűdes csucsor.
Igénytelenség — husvétvirág.
Ígéret — szulák.
Ijedség — sárkány kontyvirág.
⁴⁰ Illemesség — ánizs.
Irigység — gyalogszeder.
- Ismétlés — hónapos rózsa.
Isméti eljövétel — árpakalász.
Isten hozott — akácvirág, kalmos.
Isten veled — citrom levél.
Ittasság — kömény.
Ingatagság — nádszál.
Iszonyodás, utálat — bársonyvirág.
- Játék — jácint.
Jó — olasz kapor, édes kömény.
Jó nevelés — cseresznyevirág.
Jólét — bikkfa.
Jótékonyosság — burgonyaszár.
Jó társaság — rózsató füvekkel körülvéve.
Jóság — libatopp.
- Kacérság — éji viola.
Káröröm — savanyú kél.
Kedvetlenség — leánysóska.
Kéjdús — narancslevél.
Kellem — rózsabimbó.
Kellem, kecs — százlevelű rózsa.
Kellem — málna.
Kellemes — alsabborsó.
Kegyetlenség — bürök.
Kevélység — gyalogszederlomb.
Kevély — cámoly, (aglei) narancsvirág.
Keserűség — áloő.
Kétségbeesés — ciprus, gyűrűvirág.
Kérés — kajszibarackvirág.
Kérés, szerény — kötőfü.
Kétely — amarant.

- Kibékülés   mogyoró.
 Koránvalóság — pünkösdi ró-
     zsa.
 Könyek — rózmarin.
⁵ Könnyűség — valeriana.
 Kövérség — álóë.
 Költészet — vadrózsa.
 Közönyösség — pásztortáska,
     ezerjófű, szarvasgyökér.
¹⁰
- Láng   kardliliom.
 Lángész — platánág.
 Lelkesedés — angyelika.
¹⁵
- Magányosság — hanga, feke-
     te mármorka.
 Makacsság — kómoha.
²⁰ Meggyezés — barkóca, süvöl-
     tény.
 Megelégedés   kökörös.
 Meghallgatás — papucsvirág.
 Meglepetés — betónika, sebfű.
²⁵ Meggondolatlanság — mando-
     lafa.
 Megrablás — valamely virág
     hímporszála.
 Megrendelés — macskaláb.
³⁰ Megvetés — sárga szegfű.
 Menekvés — fenyőcsokor.
 Méltóság — liliom.
 Mértékletesség — csikóra.
 Merészség tölgylomb, vörös-
³⁵ fenyő.
 Mulandóság   fagyal, őszike.
 Művészet — akánt.
- ⁴⁰ Nagyság — bükkfa.
 Nagylelkűség — victoria regina.
- Nélkülözés — szegecs, vetési
     repce.
 Nyerseség — lucfenyő.
 Nyiltszívűség — cickóró.
 Nyugalom — kélkápószta.
 Nyugodt — nyirfalevél.
 Nyugtalanóság   esperzette.
- Okosság — vadberkenye.
 Ostobaság — geranium láng-
     vörös virággal.
- Önzés — narcisz.
 Önzetlenség — akáclevél.
 Öröm — szőlőlevél.
 Összeköttetés — liana.
 Öszinteség — haraszt, páfrán.
 Özvegy — scabiosa.
- Ragaszkodás — vasvirág.
 Rágalmazás — pirosító buzér.
 Rejtett érdem — koriunder.
 Remény — kökénytüske.
 Remény (csalékony) — szőlő-
     virág.
 Rettenthetlenség — alpesi ró-
     zsa.
 Részvét — citrom.
 Ritkaság — nadragulya.
- Segítség   gyalogfenyő.
 Sejtelem   orgonavirág.
 Sohaj — nyirfalomb.
 Sovárgás — sárga viola.
 Szabadelvűség — nyiltság, fűz-
     fa.
 Szegénység — gyepi napic, har-
     mattartó tippán.

- Szelidség — lenvirág.
 Szemérem — érzike.
 Szendergés — fehér mák.
 Szerénység — ibolya.
⁵ Szerelem myrthus.
 Szerelem(tiszta) — vörös szeg-
 fű.
 Szeretetre méltó — mezei rózsa.
 Szeretetre méltóság — jázmin.
¹⁰ Szerelmes pillantás tavaszi
 tózike, hóvirág.
 Szerelmi szövetség hábos
 lonc, győtény.
 Szerencse (visszatérő) — fekete
¹⁵ üröm, májusvirág.
 Szerencse — Cornelius cseresz-
 nye.
 Szerencsekivánat — vanília.
 Szépség — kinyílt rózsa.
²⁰ Szigorúság, keménység — bo-
 gáncs, töviskóró.
 Szívtisztaság — rezeda.
 Szívjóság — eper.
 Szigorúság — töviság.
²⁵ Szokás — százszorszép tüker.
 Szomorúság — áloő.
 Szomorúság — tölgyfa.
 Szórakozás — nőszirm.
 Szűziesség — narancsvirág.
³⁰ Stoicismus puszpán.

 Tartós — örökzöld.
 Tartósság Cornelius cseresz-
³⁵ nye.
 Távollét — üröm.
 Távoltság — kendervirág.
 Tehetség (talentum) — fehér
 szegfű.
⁴⁰ Termelékenység — százlevelű
 rózsa.
- Természetesség — libapimpó.
 ezüstös emérke.
 Tevékenység — tömjén.
 Tettetés — szironták.
 Tetszetős tökvirág.
 Telhetlenség — kukoricaka-
 lász.
 Tettetés sulyom.
 Tévedés kosbor, vitézfű.
 Tetszvágy — boroszlán héj.
 Tisztaság — fehér viola.
 Tiszta érzés — fehér viola.
 Titok — venusfodorka, borda-
 lap.
 Titokteljes — orchidea.
 Tolakodóság — cukorrózsa.
 Tökéletesség — akácvirág.
 Tréfa — citromfű.
 Törés, szakadás — tört szal-
 maszál.
 Türelmetlenség — kerti fáj-
 virág.
 Tűrhetlenség — gólyahir, pon-
 gyola pitypáng, oroszlánfog-
 fű, bimbófű.
 Tűz hamugyökér.

 Udvariasság — virágcsokor.
 Unalmas — fülfű.
 Unalom — gólyahir.
 Utálatos — zsidócseresznye.

 Ünnepelesség — petrezselem.
 Üdeség — piros rózsa.
 Ügyesség — bangó.

 Vallomás — tulipán.
 Változatosság — ezerszép.

Változékonyság — cseregala-	Visszaemlékezés — nagy levelű
gonya.	sárma, gerepcsén.
Vendégszeretet — tölgylomb.	Visszavonulás — mimosa.
Védelmesítés — gyalogfenyő ág,	Visszatartózkodás — jávor, ju-
⁵ veres gyűrű bogyó.	har.
Vénség — moh.	
Vidámság — édes narancs.	Zálog — kéllevél.
Vigasztalás — hóvirág.	Zene — levendula.

A SZERELEM SZÓTÁRA ÉS KALAUZA

Szólamok, kifejezések, bókok; történelmi, hitregei adalékok általán;
A szerelemre vonatkozó ismeretek gyűjteménye, annak különféle
viszonyaira alkalmazott

LEVELEZÉSI MINTÁKAT ÉS A HÁZASSÁGRA
vonatkozó életelveket, tanácsadásokat tartalmazó függelékkel.
Hazai és külföldi források után összeállította V. J.

ELŐSZÓ

„Szerelem korában tündéerkert a szív”, mondja a költő, ami közönséges nyelvre fordítva annyit jelent, hogy ez az életkor az, melyben a szív minden jóra, nemesre legfogékonyabb.

⁵ A szerelem a szépérezék, a jó izlés — az esztetika — eredeti örök forrása. A legdurvább emberben fölkelte a vágyat, hogy *szépen* viselje magát, testben, szóban, érzelemben, mozdulatban, arójátékban, külső megjelenésben. *Tetszeni* ohajt és ezt *széptevés* által akarja elérni.

¹⁰ Ehhez természetesen szellem, értelem kell, melynek képességeit a művelődés fokozza.

Ez az oka, hogy a szerelmes ifjuság képezi a költők, tudósok leghálásabb olvasó közönségét. Szíve bálványa, királya, királynéja előtt ki nem ohajtana lehető legfinomabb, legelméletesebb lenni, hogy arra ne csupán a test külső, felületes és állatibb, de a szellem még mélyebb s tartósabb, nemesebb bájjaival is hathasson?

És ha ez így van, és másfelől való az, hogy: közönséget hódítani az alantibb rétegekben, megkedveltetni az olvasást ²⁰ minél szélesebb körökben, s ezáltal előmozdítani a tömeg értelmi színvonalát, oly nemes cél, melyre nálunk *inkább* kell törekedni írónak és kiadónak, mint a már előhaladtabb nyugoti nemzeteknél: e szempontok már elégséges magyarázatát és indokolását adják a célnak, mely a mű szerkesztője és kiadója ²⁵ szeme előtt lebegett.

A külföld, noha már népe általános műveltségének színvonala jóval magasabb, még mindig nagy gondot fordít a tudományt, jó izlést *népszerűsítő* irodalmi működésre, s a legelőkölőbb írói és kiadói cégek vállalkoznak a föladat teljesítésére. ³⁰

Ami a tartalmat illeti, alólírt szerkesztő nem elégedett meg a francia író szellemes alapelvének figyelembe vételével, mely szerint „minden műnem jó, kivéven ami unalmas”; nem tévesztette szem elől, hogy a magyar közönség a polgárosultság

tetőfokán is, aligha fog a vásottságban versenyezni a nyugoti népekkel. A tárgy kényes volta mellett került a bármily elménc, de póre kétértelműségeket, a tanácsadások közt a ledérség tanait, s inkább azon volt, hogy a kecsegtető cég alatt⁵ az igazi (erkölcsi) szép izlést emelő ismereteket terjessze.

A szerelemben van az élet költészete, a szerelem korszakában legfogékonyabb az emberi lélek a költészet szépségei iránt. Ohajtja érteni és élvezni a nagy költők alkotásait. Ohajtottuk e megértés képességét előmozdítani a *görög hitrege*¹⁰ utolérhetlen tökélyü eszményeinek futólagos ismertetésével is.

Szóval mulattató, hasznos könyvet adni volt célunk, mely egyfelől emelje a társadalom szélesebb — alantibb — rétegeiben a társalgás hangjának finomságát, másfelől becsületes tanácsokkal szolgáljon az élet oly általános, az egyéni boldogságra¹⁵ oly elhatározó mozzanataiban, aminők a szerelem és házasság viszonyaiból fejlődhetnek.

A SZERELEM SZÓTÁRA

Álarcos bál. Olasz találmány, mely el van terjedve a kerek világon, épen, mint a huszár egyenruha, de amely szintén nem²⁰ áll olyan jól semmiféle nemzet testén, mint a magyarén. Azonkép az álarcos báli mulatság igazi hazája Olaszország és nevezetesen szülőföldje Velence. Az a fürgenc ugránci test és szellem kell hozzá, ami a forró vérü, sebes beszédü olaszé. A rögtönző képesség is mulhatlan kellék ennek sikeréhez, ami,²⁵ szintén nincs kifejlödvé semmiféle népben olyannyira. Pattog, mint a fenyőfa. Legközelebb áll hozzá a rokon francia, melynek szintén híresek az ő farsang utoljai, bohóc-menetei. A szász fajok nehézkesek, a keletiek komolyak hozzá. A magyar vigan énekelve megy a csatába, de bolondot magából nem szeret³⁰ csinálni, annálfogva a mulatság e neme nálunk aligha válik valaha divattá.

Alboin nagy hős, nevezetes történeti személy, de neve alig emlittethetik a nélkül, hogy hozzá ne gondolnók: „és Rozamunda” Mert bármi nagyszerű vitéz volt is, mégis inkább³⁵ szerelmi történetéről lett világhíres a késő utókor előtt is. Bizonyíték, mily fontos szerepet játszik a szerelem a földön, a történetben, mely elhatározó még a halhatatlanság elnyeré-

sére nézve is. A történet száraz lapjain sok nevezetes ember neve biztosítva van. De csak inkább a tudós világ foglalkozik velük. Halhatlanságuk úgy aránylik azokéhoz, akiket a költők vesznek föl lantjaikra, mint a boltbeli virág a szabad természetben élő virághoz. Csakhogy még úgy sem. Romeo, Abälard nem történeti nagyságok, de a világ állandóbban s többet foglalkozik velük, mint afrikai Scipioval. Csak azok az igazi „élő” halhatlanok, akiknek Homerjuk akad. Alboint Alfieri, Rozamundát Fouqué dolgozta fel tragédiává, azon-
⁵ kívül, hogy számos ballada, kisebb regény készült róluk. — Alboin a longobárdok királya volt, ki atyját 561-ben követé a trónon. Narsessel a keleti góthok, az avarokkal a gepidák ellen harcolt, kiknek királyát Kunimundot megölte s ennek leányát Rozamundát nőül vette. Épen, mint Attila Ildikót, kinek
¹⁰ atyja szintén elesett az Attila elleni csatában. Alboin az általa megölt Kunimund koponyájából serleget csináltatott, melyből egy lakomán nejét *Rozamundát* is inni kényszeríté. — Rozamunda ekkor bosszút esküdött férje ellen, és azt szint oly eredetileg vitte ki, mint a mily eredeti volt férje sértő ötlete.
²⁰ Tudta, hogy Peredeo, egy athletai alaku testőrkapitány, egyik udvarhölgyével állt szerelmi viszonyban. Rávette az udvarhölgyet, hogy engedje át neki éjjel hálószobáját, midőn Peredeot várta. Rozamunda azután fogadta a mit sem sejtő Peredeo ölelését, csókjait s midőn világot gyújtva, ennek magát
²⁵ fölfedezte, elébe adta a választást, hogy vagy ölje meg Alboint, s szökjék vele, vagy ő, Rozamunda, hívni fogja férjét és az Peredeot vagy mindkettőjüket bizonyosan megöleti. — Peredeo az előbbit választotta, de elfogatott s szeme világától megfosztatott. Rozamunda elmenekült Ravennába s egy római
³⁰ vezérnek neje lett, akit azonban szintén meg akart mérgezni, de az észrevette és a mérget vele itatta meg.

Állhatatosság. Szerelemben az állhatlanság adhat gyönyört, de csak az állhatatosság tehet boldoggá.

Állhatatlanság. Egy előbb szeretett tárgy iránt érzett visz
³⁵ zatetszés, közöny. A lélek abbéli tulajdonsága, melynél fogva nem marad hü elhatározásaihoz, szenvedélyeihez, érzelmeihez, és azokat könnyedén változtatja. — Oly ember, ki állhatatlanná lesz, anélkül, hogy okot adtunk volna rá, nem méltó arra, hogy miatta bánkódjunk. — Vádoljuk a nők állhatatlan-

ságát, mikor annak áldozatai vagyunk; de bezzeg kellemesnek találjuk azt, mikor annak okai, tárgyai magunk vagyunk, s gyönyörét élvezzük. !

Aztán. Rettenetes szó, mely a vért majd megfagyasztja, 5 majd lángra lobbantja. E kegyetlen szóban van egyetlen válasza a nőnek, aki nem szeret többé. Kérelem, köny, fenyegetés, esedeklés, bók — mindegy. A válasz ugyanaz: azután? Ilyenkor legjobb, ha az okos (?) ember kalapját veszi és fájdalomával együtt eltávozik. Példának okáért, egy szegény 10 boltosság szereti Jennyt, a szép virágáros leányt, aki egyszer csak eltűnik a külvárosi padlásszobából és — elszerződik a színházhoz. Első emeleten lakik a belvárosban, igen elegansul berendezve, ahol a következő párbeszéd fejlik ki köztük:

— Jenny, azt hiszem, hogy ön nem szeret többé engemet.

15 — Az meglehet. De hát *aztán*?

— Ön ezt bevallja, pirulás és lelkiismeret furdalás nélkül?

— *Aztán*?

— Nem emlékszik vissza, hogy ön engem szeretett, hűséget ígért?

20 — De igen. Hanem hát — *aztán*?

— Ön azt hiszi, hogy én mindezt elviselem, s nem ölöm meg?

— Nos, *aztán*?

— Kétségbe akar ejteni. Azt akarja, hogy a végletekig menjek? Nem gondolja meg, hogy itt azonnal golyót röpítek

25 agyamba?

— Kár lesz a szőnyegért, benne marad a *falt*.

Bátorság. Legnemesebb erkölcsi tulajdonok egyike, melyre a szerelemnek és becsületnek egyaránt szüksége van. De szerencsére a szerelem heve bátorságot önt azokba is, akikben e 30 tulajdon egyébként hiányoznék.

Bolondság. Mindaz, ami az ésszerűséggel ellenkezik. A szerelemben kétféle vélemény uralkodik erre nézve. Egyik azt tartja, hogy a bolondság rendes állapot a szerelemnek, a másik, hogy egyedül a szerelem van ennek hijával. Az előbbi 35 hiszi az ötven, az utóbbit a husz éves ember.

Diana (a görögöknél Artemisz), Jupiter leánya Latonától, Apolló ikertestvére. Mindjárt születése után, midőn anyja fájdalmát Apollo születésében látná, kéré apját Jupitert: hagyná meg őt örökös szűzességben; mit megnyervén, nyole-

van nymphát vón magához, kik közül hatvannal társalgott, husz pedig szolgálta őt, s yelök a hegyekben és ligetekben mulatott. Actaeont, ki őt fürdés közben meglepé, szarvassá változtatá, s önnön vadászebeivel szétszaggattatá: Niobe-⁵nak, Amphion feleségének, ki azzal kérkedett, hogy több és szebb gyermekei vannak mint Latonának, hat leányát anyjok láttára meggyilkolá, Callistot nymphái közül elüzé; Clionét nyíllal agyonlövé. Ezekből látható, hogy Dianában a legfőbb női erénnyel — a szüzességgel — a mythosz a hiúságot és¹⁰ boszuállást is a legnagyobb mértékben egyesíté. Egyébiránt nem tartá őt egészen menten a szerelemtől sem: olvashatni ugyanis felőle, hogy Edymiont, a különös szépségű pásztorfiut kedvelé, s hogy ezt megcsókolandó, mint Luna, gyakran leszállt hozzá a Lathmosz hegy üregébe, melyben Endymion¹⁵ örökös álmát aludta.

Elesett. Mindenképen gonosz jelentőségű szó, ugy anyagi, mint erkölcsi, kivált pedig ez utóbbi értelmében, mert a föl-
emelkedés lehetetlen. A régi világban az ilyen nők arra voltak
ítélve hogy aranyos övet hordjanak; ami akkor büntetés volt.²⁰
E törvény rég kiment divatból; mert az arany övet ma már
sokan szivesebben viselik, mint a jó hirnevet.

Féltékenység. Aki mit szeret, félti is azt, s e szerint a sze-
relmet a féltékenységnek legalább egy parányi adaga nélkül
nem képzelhetjük. Csak szunnyadoz, de meg van ott is, ahol²⁵
nem mutatja magát, noha a szerelem még nem hült ki. Fokoza-
tainak hosszú lajtorjáján a mi keresztény képzelmünkben a
férfi *Othello* — görögöknél *Juno* a nő állott legfelül, mint a kikre
hivatkozni szokás, ha a két nem valamelyikének féltékeny-
ségéről van szó. A nő és férj féltékenységének vegyelemei közt³⁰
az a fontos különbség forog fön, hogy míg a nőben a féltés
csupán a nemi szerelem és hiúság hurjait tépi, szaggatja, a
férfinál egyszersmind egész férfiu önérzetét, külső — polgári —
becsületét is megtámadja, és aki ez iránt fölöttébb érzékeny,
még ha szerelme lankadt is — csupán e miatti bántalma, a³⁵
büszkeségén, *becsületén* ejtett seb fájdalom is annyira föl-
bőszitheti, hogy tragikai katasztrófára vezető véres tettben
keres magának enyhülést. A házasesletben megcsalt nő tisztelet-
teljes szájalom, de a kijátszott férfi már *nevetség* tárgya,
és — a francia közmondás szerint — a nevetség öldököl. —⁴⁰
A féltékenység egy bizonyos mérsékelt adaga — mint fűszer.

nemcsak nem bánthatja, de még inkább értékesítheti a szeretők és házások viszonyát. A tulságos féltékenység sértheti egy kissé a nő becsületérzését, ha ez a féltékenység a férfi részéről nem annyira a nő rendkívüli szépségének, mint inkább a nő⁵ jellembeli gyöngeségének tudatából látszik táplálkozni; de ez még nem annyira fájdalmas a nőre nézve, mint ha azt kénytelen tapasztalni, hogy férje egyáltalán *semmit se féltékeny*, mert közönyös lett iránta. Ekkor már szerelme és hiúsága egyaránt sértve van, és ilyenkor a nő csupa fortélyból, megkísérlí férje féltékenységét fölébreszteni tettetett kacérság által, aminek példáját nem egy sikerült vigjáték tárgyává tették ügyes színműírók. Ahol aztán már ez sem használ, ott a szerelmet többé föl nem támasztja semmi. A nők rendesen szivesebben tűrik a féltékenységet udvarlóik, szeretőik, mint már férjeik¹⁰ részéről, ha az már t. i. nagy mérveket ölt. Fölöttébb alkalmatlan pedig oly félnél, aki tárgyát megszűnt szeretni és másfelé csapong. A férjek hiúságának hizeleg, ha a feleség féltékenykedik, de mikor ez az indulat azt a szörnyszerű alakot ölti, melyet Shakespeare „zöldszeműnek” fest, akkor már aztán ez¹⁵ „sok a jóból” és megmérgezi a házasság életét. A féltékenység többnyire az egyik félnek valami gyöngeségén alapul, például, ha az egyik fél öreg, beteges vagy rút, és ekként kevésbé vagy már egyáltalán nem szeretetreméltó. Ez alakjában a féltékenység nevetséges és vigjáték tárgyául szolgál. De származhatik²⁰ egy deli, telivér ifju pár szenvedélyének forróságából is, amikor aztán a nyári orkánok természetével és következményeivel lép föl. — Egy legújabb meghatározás szerint: a féltékenység egy kis fekete kigyó, melyet elnyel az ember, midőn a gyönyör poharát üríti ki. Eleinte, míg csak parányi, hagyján; de később szörnnyeteggé növekedve, iszonyu fájdalmakat okoz,²⁵ és akkor gyilkossá, öngyilkossá tesz. Legjobb ellenszernek bizonyult eddig: kiinni egy másik poharat, abban egy másik ilyen kigyót nyelni el, a két szörnny aztán egymást fölemészti.

Fürdő. Ama hely, melyről a nő állítani szokta, hogy ott volt,³⁵ midőn valami gyanút akar lemosni magáról.

Gyötrelm. Köztudomásulag nagyon sok van a világon; a sötétvérék szerint, sokkal több, mint öröm. Mivel pedig az életbölcselemet a vénék csinálják, azok pedig már többnyire sötétben látnak, hát ez utóbbi nézet igen el van terjedve, sokkal⁴⁰ inkább, mint a fiataloké, akik azt tartják, hogy nincs oly nagy

és annyi gyötrellem, amit el ne lehessen szívesen viselni, ha a szerelem, mint jutalom, csak távol kilátásban kecsegtet is. Hiszen rendes szóvirága ömlengéseiknek, hogy egy század gyötrelmet szívesen kiállnak egy órai gyönyörért. — Aztán a ⁵ megosztott kinok terhe könnyebben is viselhető. És a nők a szenvedések viselésében szintén erősebbek, ez az ő igazi hősiességük. A szerelmesek rendkívüli gyönyörnek érzik sokszor ama szenvedéseket, melyeket a szerelem okoz nekik, ha kivált e szerelem viszonzott; és igazuk is van, ha azt mondják, ¹⁰ hogy a világ összes örömei nem érnek föl a szerelem apró gyötrelmeivel.

Gyűlölség. Ha a nagy szerelmet nagy gyűlölség követi, az alatt még egy adag szerelem rejlik. — Elveszteni, nem birni, akit szeretünk, kisebb veszedelem, mint együtt élni azzal, ¹⁵ akit gyűlölünk.

Házasság. Katholikusoknál szentség, protestansoknál az egyház áldása által szentesített polgári szerződés. A morganaticus vagyis *bal* kézre való házasság két rangra nézve igen különböző személy között létesül, mely egyházilag ugyan tökéletes, ²⁰ de nem polgárilag is, mert általa a polgári jogok az egyik fél számára meg vannak szorítva. Az elválást a katolika egyház meg nem engedi, csupán azon esetben, ha a házas felek közt a házasság csak megkötve, de az együtt élés után is valósággal végrehajtva nincs (*ratum sed non consummatum.*) Ez esetben ²⁵ a felek esküje és bizonyítékok alapján a házasság érvénytelennek nyilvánítatik a pápa által, miután megelőzőleg a felek már tetteleg elváltak egymástól. Egyéb esetekben legfőlebb az ágytól és asztaltól való elválást hagyja helyben a kath. egyház, míg protestánsoknál a végleges törvényes elválás is kivihető. Egy férfi és több nő közötti egyesülés polygamiának — többnejűség, egy nő és több férfi közötti egybekelés többférjűségnek (*polyandria*) neveztetik. Az egy férfi és egy nő közötti házasság látszik legtermészetesebbnek, de hogy az sem tökéletes, az való, csakhogy másfelől bizonyos ³⁵ az is, hogy tökéleteset, mint bármely más emberi dologban, ugy ebben is létrehozni — lehetetlenség. A franciák foglalkoznak leginkább e kérdéssel is, és közöttük van legtöbb képviselője annak az elvnek, mely szerint ez intézmény reformálendő volna. Valószínű is, hogy az meg fog történni, de majd ⁴⁰ csak akkor, ha a modern társadalom is gyökeresen átalakul.

Mert a házasság legszorosabb összefüggésben áll az összes politikai társadalmi intézményekkel, nevezetesen a vagyon és rendek, osztályok, az öröklés, a kereset kérdéseinek berendezésével. Ameddig személyes vagyon, vagy épen örökölhető⁵ rang és birtok lesz, addig fönmarad a házasság is. Teljesen mellőzhető csak az által lenne, ha valósulhatna a nihilisták, communisták ábrándja, mely munkát és vagyont közössé nyilvánítana, s az egész emberiséget egy közös családban volna képes egyesíteni. — De egyáltalán lehetséges-e ez, és ha igen, célszerű, természetes állapot lenne-e az? A házasság merevségén, fölbonthatlanságán némileg tágítani lehetne, ha a társadalom a nők keresetképességét kiszélesíteni, lehető mérvben kiterjeszteni tudná. Mert a házasság szüksége voltaképp ama kényszerűségben rejlik, mely szerint a nő, el levén¹⁰ zárva a keresetek önálló forrásaitól, mintegy utalva van a férfi alárendeltje, eszköze lenni. Amint látjuk, a házasság a legnagyobb politikai kérdések egyike, mely a társadalom gyökeres átalakulása nélkül nem reformálható.

Hizelgő. Olyan udvarias fiatal ember, aki körülbelül három-²⁰ negyed részét mondja el mindannak a szépnek, jónak egy nő előtt, amit az képes elhinni magára vonatkozólag.

Hizelgés. Túlzott vagy hamis dicséret, melyet érdek sugall, hogy kedvessé tegyünk magunkat mások előtt, palástolva hibáinkat, és oly erényeket tulajdonítva másoknak, melyek²⁵ az illetőben nincsenek meg. A hizelgés hamis pénz, melynek árfolyamát hiúságunk adja meg. A férfiak, akik leginkább bókolnak a hölgyeknek, legkevésbé becsülik őket. — A hizelgés több nőt ejt meg, mint a szerelem; és mikor sikert nem arat, nem a nő az oka, de a hizelgő ügyetlensége. — A nőknek³⁰ annyira tetszik a hizelgés, hogy nincs oly rút nő a világon, akivel el ne lehetne hitetni, hogy ő szeretetreméltó és csinos.

Kegy. Rousseau, e nagy erkölcs-bíró szerint: az igazi szerelem mindig szerény, s nem vakmerő rohammal hódítja el a nő kegyét, de inkább kiméletes félénkséggel.

³⁵ „Durván el ne rabold, ifju, a lányka szerelmét;
Önként adja meg az, szép szavaidra, magát.”

(Vörösmarty)

A női kegy saját valóságánál még jóval több az, amit

képzeletünk ad hozzá. — Szerelemben csak az önkéntes kegynek van értéke; a férfinak nem hizeleg, a nőnek nem édes, csak úgy, ha az ajándék, és nem egy adósság lerovása. A szerelem azon egyetlen szenvedély, mely önmaga által vert⁵ pénzzel fizet; a szerelmet csak szerelem elégitheti ki.

Oktalanság. Lehet egy könnyed hiba, mely kezdődik egy mosollyal és végződik egy — tördőfással.

Reménység. Földiekkel játszó égi tünemény. Nemcsak a legszébb, de a legjótékonyabb tündér, aki utoljára hagyja el a szerencsétlen embert, s egyedüli vigasztalója annak, akit már minden elhagyott. Ahonnan pedig végkép eltávozott, helyét az örület, vagy a halál foglalja el. Még a hiu remény is jobb, mint a remény teljes hiánya.

Szemérem. Finom rózsaszín fátyol, mely azonnal leereszkedik a gyöngéd arcra, amint azt valami illetlen dolog látása vagy hallása megrémiti. — A nő nélkül gyűlöletes, megvetésre méltó. — Mikor pedig az egyszer elveszett, az ép oly kevéssé tér vissza, mint az ifjuság. — A szemérem egyébiránt nem arra való, hogy eltávolítsa, hanem hogy megnemesítse²⁰ a szerelmet, megelőzi a gyönyörrel való visszaélést, anélkül, hogy annak vágyát kioltaná, sőt inkább emeli, fokozza azt. — Ez a legszüziesebb, legkéjesebb, legszeretetreméltóbb inger, mely titokban fölébreszti a gyönyör vágyait.

Szemtelenség. A gyáva férfiak és az elbukott nők — bátorsága.

²⁵ *Szenvedély.* Állandó hajlam, forró és határozott óhajtás, ellenállhatlan vonzalom valami tárgy iránt. Minden fajta közt legerősebb a szerelem, mert az egyszerre igénybe veszi a fejet, szívet s általán az egész embert, testestül-lelkestül. Viharai zájában nem hallik az eszély vezényszava. — A legvalódibb, legigazibb szerelem az, mely egészen önkéntelen, sőt mintegy szándékunk, akaratumk ellen vesz erőt rajtunk. — A férfit inkább üdvözíti az a szerelem, melyet elnyer, a nőt pedig az, melyet ébreszt. — Megesik, hogy egy nő teljesen elhallgatja a szerelmet, amit érez a férfi iránt, míg emez mindazt tetteti³⁰ előtte, amit nem érez. — Az első szenvedély ébredésekor, eleinte a nő szereti a kedvesét; a későbbi viszonyokban szereti a szerelem gyönyöreit. — De vannak elbukott nők, akik soha sem szerettek volna többször egyszernél, ha szerelmük első

tárgya egy *becsületes* ember lett volna. — A nők szerelme gyorsabb, feszélyezettebb (több külső és belső akadályoktól korlátolt), mint a férfiaké, de aztán ép azért forróbb, lángolóbb is; a csönd, nyugalom tápot adnak neki, a küzdelem ingerli, ⁵ a veszély félelme növeli.

Szerelmem. Betegség, mely minden ifjút és leányt utolér, körülbelül tizennyolc éves korában. Tünetei ismeretesek: ama bizonyos elfogódás, melyet érez az illető, midőn ő-t látja vagy *reá* gondol. És aztán éjjel-nappal szüntelen csak erre gondol, ¹⁰ és körülbelül úgy van, mint Petőfi pásztorfiúja, aki énekl:

Édes apám, édes anyám,
Ne bizzatok semmit én rám.
Nézzétek el, ha hibázok,
Tudom is én mit csinállok?

¹⁵ Ahhoz képest, hogy az illető ránk mosolyog, vagy föl sem vesz, eszünket vesztí az öröm vagy a fájdalom. Azért a szerelem: gyönyör és gyötrellem. Boldogok, akik férfikorukban szeretnek, midőn képesek az öröme és van erejük elviselni a gyötrelmeket, küzdeni velük, és megőrizni a szerelmet. Azok, akik ²⁰ e korban megtagadják magoktól — öreg korukban követik el az ifjuság botlásait és nevetségessé válnak. A régiek az egyetem e leghatalmasabb zsarnokát egy kis csintalan gyermek alakjában képzelték; a költők éneklék, a papok kitagadják, a királyok tisztelik, a remeték elüzik; de ő uralkodik változatlan, mosolyogva, mindenkire egyenlően ragyogva, a drámánál inkább kedvelve a vigjátékot, minthogy az házassággal végződik. — A magyar nyelvben igen helyesen külön elnevezés különbözteti meg a szeretettől, melyet szülők, gyermekek, rokonok, barátok éreznek egymás iránt. E tárgy az, melyről ³⁰ költők, tudósok legtöbbet irtak, de azért még sem eleget. Minden egyebet túlozhat az emberi előadás, de ez egyet soha sem képes megközelíteni sem, épen mint a festő ecsetje a napot. Van növekedő, lángoló, kihaló; — aggódó, reménytelen, féltékeny, határtalan, rendkívüli, szörnyszerű, szilaj, gyöngéd ³⁵ szerelem. A szerelem a szárny, melyet Isten adott az embernek, hogy hozzá emelkedjék. (Michel-Ange.) Tiszta harmat, mely égből a szívbe száll, midőn az Istennek tetszik. (Arsène Houssaye.) — A szerelem fölemeli az embert a legteljesebb

- boldogság édenébe, mely itt a földön elérhető. — Boldogok ama lelkek, melyeket valóban rokonszenves szerelem lánca köt egybe; mindegyik érzi a gyönyört, melyet ad és vesz; ők egyesülve maradnak a távolság dacára, mely őket elválasztja;
- ⁵ a rózsalánc, mely őket egybeköti, enged végtelen, anélkül, hogy elszakadna, ez közvetíti amaz isteni lángot, élet tüzet, a létel föltételét, melyet az ég adott. A valódi szerelem az emberiség tökélyesülése. A barátság örömei kellemesek, csöndesek, de mennyivel több a gyönyör a szerelem viharában!
- ¹⁰ — Hirnév, gazdagság, dicsőség, hatalom — mik vagytok ti a szerelemhez hasonlítva? kérdi Heloize. — A szerelem hatalmát csak akkor érzi az ember, amikor erőnek erejével ki akarja magát belőle gyógyítani. — Valamint a méh a rózsa kelyhében, a szerelem is legszivesebben lakozik a legtisztább szívekben (Shakespeare). — A szerelem mindent pótol, a szerelmet nem pótolja semmi (Petőfi). A szerelem, mely hirtelen támad, erőszakos, mint a vihar, de hamar muló. — A szerelem az örökkévalóság magva, mely az élet szikráját rejti magában (Buffon). — *Plátói szerelem*: kölcsönös, tisztán erkölcsi vonalom, testi vágyak nélkül, két különböző nemű egyén közt.
- ²⁰ — De nagyon ritka! — A tisztességes nők gyakran beszélnek felőle, de bármennyire látszanak ezt nagyrabecsülni, úgy öltözködnek, hogy nincs egyetlen szalagja ruhájuknak, mely ettől egyre jobban ne távolítana bennünket.
- ²⁵ *Szinlés*, egy a tettetéssel. Hatalmas tényezője a sikernek, főleg nagyvilági, hiu, kacér, hideg és annálfogva fortélyosabb nőkkel szemben. Mert, hogy az ember nem tökéletes, nem lehet az, sem erkölcsi, sem semmi tekintetben, hogy csupán a földiség bizonyos elérhető határai közt kell törekednie a viszonlagos tökélyre, az egyszer áll, és maga a természet legfenségesebb, legremekebb alkotása, a szerelem világa bizonyítja ezt. Abszolút — föltétlen — őszinteség, egyenesség minden dologban — durvaság, ostobaság, sőt épen az erkölcs és szépség törvényei ellen való vétség volna. A kankannál nemde
- ³⁰ illendelmesebb a francia négyes? Pedig még a kankan sem fed föl mindent. A szerelem titkolózik, takarozik, tettet, és olykor épen maga a szűzies szemérem kényszerül a legtöbb hazugságra. — Végre is a mennyeiség bibliai fogalma szerint, nem-e bűn, eredendő bűn, tiltott gyümölcs maga a szerelem?
- ⁴⁰ Hadjárat ez, melyben nemcsak bátorságra, de fortélyra is van

szükség, a meghódítandó tárgy természetéhez képest. Egy utszéli parlagi virágot könnyű leszakítani, de a havasi rózsához már kockázatos és tekervényes, titkos utakon férhetni csak. Kikiáltott, rendkívül hatásos, tündöklő napszépségek többnyire büszkék, mert az általános bálványozás már korán hódító hatalmuk öntudatára ébreszti őket. Az ilyenekkel szemben a naiv őszinteség elhamarkodó vallomása helyrehozhatlan hiba volna. Aki első látásra szerelmet vall, s elárulja, hogy e bájakkal szemben teljesen tehetlen, s mintegy nyomorék fetreng lábai előtt — annak vége, mert hiszen az ilyen nőnek célja a hódítás, s ha ez a hódítás igen *könnyű* volt, akkor magában is nem képes *mélyebb* vonzalmat kelteni, az ilyen udvaronc csak a meghódított rabszolgák csoportját szaporítja az uralkodó szépség diadalszekere mögött. — Az ilyenek meghódítására fortély, kicsinált haditerv és annak következetes végrehajtása szükséges, — s e tervben fődolog az ügyes színlés, a fölvetett szerepnek végigjátszása, ami sokkal nehezebb, mint a színpadon, ahol a színész csak oly érzelmet tettét, melyet ugyan felfog, de nem érez valósággal, csak beleélni igyekszik magát. Mivel pedig az ilyen ingerlő szépségek iránt leginkább a legszenvedélyesebb természetek gyulnak szerelemre, annál nehezebb nekik a *hideg közöny* tettetése. Pedig ez a fődolog! Ingerelni kell e hideg, hiú, kacér lelkeket az ellenállással, féltékenységük fölbresztésével. Ahhoz nemcsak nagy erő kell, mely az önuralom rendkívüli mérvében nyilatkozik és az illetőnek, aki a gyors meghóduláshoz szokott, bámulatát, csodálatát ébreszti föl, de mély értelem, lélektani fölfogás és jól eltalált módozat (methodus), valóságos rendszer szükséges. Mert például, ha az illető az első látás után észrevehetőleg vagy épen tüntetőleg *kerülni* igyekeznék a veszedelmes tü-neményt, már ez *gyanússá* tenné őt a bálvány előtt, aki épen hidegségénél fogva rendszeren mélyebben látó, és akinek ítéletét, leleményességét, lélektani ismereteit hamar kifejlesztik az udvaroncai *sokaságával* szemben gyűjtött *tapasztalatok*. Ellenkezőleg: udvarolni kell, megértetni, hogy ő nem épen érzéketlen vagy tudatlan annyira, hogy ne volna képes fölfogni ennyi bájak összegét; de az udvarlás legyen *hideg*, nyugodt, inkább az *ész*, mint a *szív*, inkább az illem és lovagiasság, mint a szenvedély által sugalmazott. A nő *hiúságával* szemben mutasson a férfi még nagyobb, keményebb, hajthatlanabb *büszkeséget*, mely képes önmagában megfojtani kegyetlenül

a legmélyebb szerelmet is, semhogy magát megalázza, visszautasításnak kitegye. Mi sem imponál az ilyen könnyű diadalokhoz szokott uralkodó szépségeknek, mint az ilyen büszkeség. Ahhoz képest, amint szükségesnek találja, udvaroljon más⁵ nőknek, és pedig lehetőleg az illető választott legirigyletebb, leggyűlöltebb vetélytársnőjének; ébressze föl benne a hitet, mintha ez volna előtte az *igazi*, akit tán nőül vesz . . . és csak azután, midőn ekként a hideg, kevély szépséget már-már kétségbeejtette, megpuhította, midőn szerelmét tetőpontig fo-¹⁰kozta, és már bizonyos, hogy kitörő örömmel, a váratlan meglepetés lázas elragadtatásával fogja az ő vallomását fogadni — csak ekkor következik el a bevallás jól megérlett, jól előkészített érdekes, hatásos drámai mozzanata. Egy naiv, ártatlan falusi vagy érzelmes városi polgári backfisch-sel ez az el-¹⁵járás persze eltévesztett volna, de hát a jó hadvezér első föladata az ellenség jellemének fölismerése, és e hasonlat nem sántikál ám, mert egy szép nő, kibe halálosan belészeretünk, ha nem akarná viszonzni szerelmünket, szívós ellenség, még pedig olykor szintén halált hozó is

20

A HÁZASSÁGRÓL

Semmi sem tökéletes a világon. Ez oly igazság, melyre nézve minden gyakorlatilag gondolkozó ember megegyez. Nem lehet tökéleteset alkotni a legkisebb, legegyszerűbb dologban. An-²⁵nál kevésbé az oly bonyodalmas dolgokban, melyek sokféle tömérdek elem egyesüléséből állanak.

Szaporitanók meg a sakk-tábla kockáit csak felényivel, hát már lehetlenné válnék a játék, mert ez már felülmulná az emberi áttekintés határát.

Hát pedig mi ehhez képest a házasság kérdése? Mennyiféle³⁰ kellék összetalálkozása kívántatik meg ahhoz, hogy egy házasság boldog legyen, már csak földi — nem tökéletes — értelemben is?

Nem látjuk-e, hogy a legnagyobb bölcsék ép úgy elhibázzák, mint a tudatlanok, az ábrándozók ép úgy, mint a rideg számitók, a szobatudósok ép úgy, mint az ugynevezett gyakorlatiak?³⁵ És viszont találunk ezek között olyanokat, akik eltalálják, és nem bánják meg, hogy megcselekedték!

A nőtlenségről, az egyedüliségről föltételezen sem lehet mondani azt, hogy jó. Mig a házasságról bizonyosként megállapíthatjuk, hogy *jó biz az, ha — el van találva.*

De hát *hogyan* lehet azt legjobban *eltalálni*?

- 5 Némelyek azt mondják, nem kell a szívre, csupán az észre, azaz hogy *főleg* az észre hallgatni. Mások meg ellenkezőleg: csak a szív, csak a szív sugallatára utalnak, hogy csak azt kövessük, hisz ez, már t.i. a házasság, egyenesen, kizárólag a szív ügye. Egyiknek sincs igaza.
- 10 A szív ép úgy félrevezetheti az embert, ha az észtől is tanácsot nem kér, mint megfordítva, ha csupán a számító rideg észre hallgat, a szív ellenkezése dacára. Hiszen még akkor sem csalatkozhatlan az ember fia e dologban, mikor mind a két hatalom, szív és ész egyaránt javallják a választást. . . mert
- 15 hiába, gyarló az ember, és végére járhatlanok a gondviselés utjai.

A szerelem a házasságban nem azonos azzal a szilaj szenvedéllyel, melyet az érzékek fölhevülése ébreszt, mely aztán
20 vele együtt kimerül és saját tűzében fölemészti magát.

Érzéki szenvedélynek átka!
Amily nagy, oly tűnő e láz;
Mint ha kicsap a kémény lángja
És egészen leég a ház.
25 A test, a hajlék porrá égett,
Földönfutóvá lesz a lélek,
És koldul egyre és rabol,
A mint lehet és ott a hol.
Lassan gyulad bár, hej mi más a
30 Valódi boldog szerelem.
Ez házi tűzhelyed parázsa,
Mely meg-megújul szüntelen.
És éldegél halkán, lobogva,
Majd nyájasan, majd meg pattogva,
35 De mindig érted és belül,
Sohasem a házon kívül

A hitvestársi szerelem a házasesleti boldogság alapja, mely hivatva van a család ölén a megelégedést, békés örömöket

fönntartani; de e meglegedés és öröm nem lehet más, mint a *jól megválasztott* egyesülés következménye.

Az a határozó tehát ebben: *Összeillenek-e* az illetők egymással minden tekintetben?

⁵ Ezt a kérdést tegye föl mindakét fél — férfi és nő — a házasság elhatározása előtt egyaránt és erre igyekezzenek magának őszintén, alaposan megfelelni.

Erre nézve azonban bajos, szinte lehetetlen oly codexet fölállítani, melynek cikkelyei után mindenki eligazodhassék. An¹⁰ nál fogva csak a legátalánosabb igazságra szoritkozunk.

S ez az, hogy a nagy ellentéteket lehetőleg kerüljük. Szép és rút, fiatal és vén, szegény és gazdag, becsületes és becstelen, tiszta és romlott szív, nagy ellentétek, de még sem föltétlenül összeférhetlenek. Talán mindezeknél veszélyesebb, áthidalhatlanabb ür az, mely a — műveltség és műveletlenség közt tátong.

A szépség izlés dolga, s ennek az egyéni izlésnek csodálatos tüneteivel találkozunk az életben. A rút vagy kevésbé szép rendszeren fogékonyabb és hálásabb a szép iránt, mint aki maga²⁰ is szép. És ebben a természet egy bölcs intézkedését látjuk, hogy ekként a szépnek fajtája ki ne fogyjon és az emberiség el ne csenevésszen. Annálfogva azt állithatjuk, hogy ez az ellentét a legkevésbé veszélyes.

A szerelemben a rokonszenv mintegy a csere-viszony alap²⁵ ján fejlődik. Egyik megcsodálja a másikban, ami belőle hiányzik.

A szép nő megszeretheti a rút, de hőslékü, vagy szellemes férfit, és viszont ez a külső bájokban ékeskedő nőt. Ezek nem ellentétek, sőt egymást kölcsönösen kiegészítő különbözetek.

³⁰ A szerelemnek, a rokonszenvnek is megvan ám a maga kereskedői mérőserpenyője! Hiszen minden önzésen alapszik, maga a szerelem a legnagyobb, legerősebb önzés. A szerető pár egy mérleg két serpenyője. Az a fő, hogy mindegyikben egyenlő súlyu érték legyen, noha ez érték anyaga, tárgya különböző is.
³⁵ Az egyikben testi, a másikban szellemi vagy erkölcsi bájak. Itt munkásság, szorgalom, amott kész tőke.

E mérleget igyekezzenek maga elé képzelni a házasulandó férfi és nő, és — amennyire képes — elfogulatlanul ítélje meg, ha vajjon megvan-e az egyensúly?

⁴⁰ Hallgathat a világ és egyes jóbarátok véleményére, de csak úgy, ha ezek az elhatározó körülményeket és az ő jellemeiket,

lelkületi sajátságait ismerik. De persze ez vajmi ritka eset. Mert minden embernek vannak belső fogyatkozásai, melyeket még legjobb barátaival sem közöl. Azért végre is mindenki *maga* kénytelen *ítélni*. . . .

- ⁵ Nagy fontosságú és tán leginkább utbaigazító a *hajlamok* kölcsönös kiösmérése a felek közt. A nőt illetőleg első kérdés: házias-e vagy nem? Vagyis: mit szeret inkább: a ház, az *otthon* vagy a nagy *külvilág* örömeit? Szerencsére a nők ebbeli hajlamaikat nem igen szokták titkolni, de nem is igen képesek.
- ¹⁰ A hiu, kacér nő, akinek fény, pompa, tömjénező, váltakozó udvaroncserég kell, az irtózik az oly embertől, aki mellett ebbeli vágyait ki nem elégítheti. Az igen szép, a rendkívüli, tűneményszerűen ingerlő alaku nők többnyire kevésbé háziasok. Azokban elébb utóbb fölébred szokatlan szépségük tudata,
- ¹⁵ s ha bármi okosan nevelik is, a tapasztalás, hogy általánosan tetszenek, föltűnnek, a remegő elragadtatás, melyet a férfiak részéről tapasztalnak, fölébresztik, kifejlesztik bennük a hiúságot és a szakadatlan hódítás, a szivekkel való kegyetlen játszás démoni gyönyörét.

²⁰

„A nők e földön azért vannak,
Hogy mindenre fényt hintsenek”

Igen bizony. De másfelül ugyanazon Szász Károly, ki e szép költeményt fordította, egyik igen ismert *eredeti* beszélyében sikerülten bizonyítja be, hogy a szép nő angyal és ördög egyaránt lehet.

²⁵ Külső bájaival veszélyes játékot űző nő csak úgy van a szegényebb sorsuak, mint a gazdagok közt. Tompa Mihály egy versének ismétlődő sora: A leány szeretőnek való; helyesebben és az életigazságot megközelítőbben mondhatta volna: A szép —

³⁰ szeretőnek való. Tagadhatlan, hogy a kevésbé szépek között több a hű házias nő, a hű feleség, mint a ragyogó napszépségek közt. Ez utóbbiak nem adnak, de nem is várnak örök, hű szerelmet.

³⁵ A *romlott* nőből *soha*, de a *tévedt* nőből még lehet jó házi nő, ha erélyes jó férjet kapott.

A legkevésbé kiegyenlíthető különbség a *műveltség* és *műveltelenség* között van; ha kivált az utóbbi még a józan természetes ész adományának hijával is van. Magasb műveltségű, finom modorhoz szokott férfi egy elhanyagolt nevelésű, műve-

letlen szép leányt még kinevelhet, magához emelhet, de csak úgy, ha ez tanulékony, szellemes, könnyü, sebes felfogású és maga is oly erkölcsöket örökölt a természettől, melyek őt a magasb műveltség és finomság előnyei iránt fogékonnyá teszik. ⁶ E különbözet, ha valamiképen ki nem egyenlítődik, olyan surlódásokra vezet, melyek az együttlétet kiállhatlanná tehetik.

KORUNK HŐSE

Orosz regény

Irta Lermontoff Mihály

I.

5

BELLA

Csakhamar az „Ördög völgybe” értünk. E regényes név azon várakozásra jogosít, miszerint az egy járhatlan sziklaktól környezett mély szakadék, melyet a sötétség szelleme örömezt választana tartózkodása helyéül. De nem úgy van az.

10 Ez a „Kresztowoi” mondá a kapitány, s egy hóval födött hegyet mutatott nekem, melynek tetején fekete kőkereszt állott. E hegy körül alig fölismerhető ut kanyarodik, melyen csak akkor járnak, ha a szokott utat igen magas hó borítja.

Fuvarosaink erősítették, miszerint hófuvatagnak legkisebb nyoma se látszik, s hogy a lovakat kiméjlik, e kerülő utat választották. A hegy lejtőjén egykét összetát találtunk, kik nekünk szolgálataikat ajánlák, s nagy lármával kocsijainkat fogva egyensúlyban tartották.

Az ut valóban veszélyes volt. Jobbra roppant hőtömegek 20 tornyosultak, melyektől félni kelle, hogy legkisebb széllebbezésre a mélybe zuhannak. Az ut keskeny és a hó némely helyeken puha volt, másutt pedig a nap és hideg egymást váltó hatása miatt jéggé fagyott, elannyira, hogy csak lassan és nagy bajjal hatoltunk tovább.

25 A lovak csuszkoráltak s estek keltek. A baloldali szakadékban erdei patak csörgött, mely helyenkint jéggel volt födve, itt amott azonban habzó vizeséseket képzett. Fél mérföldnyi haladás két órába került.

Egyszerre a szürke felhőből sűrű hó és jég esett; a szél a sziklahasadékokon át fütyölt, mint „Csalogány” a rabló, kinek füttye, mint a monda állítja, Oroszország egyik szélétől a másikig volt hallható. A kőkereszt eltűnt a ködben, mely a szirtfésű körül egyre sűrűbbé lőn. Egy sajátságos és nagyon elterjedt monda szerint e keresztet Nagy Péter állította volna a Kaukuszban elönyomulása alkalmával. De Péter nem haladt előbbre Daghesztánnál, s egyébként a nagy betűkkel vágott kézirat mutatja, miként a kereszt 1824. évben Jermolow parancsára állítottott. A monda e felirat dacára annyira elterjedt, hogy az

ember nem tudja, mit gondoljon, bár a tanultak ily feliratokból oly sok különfélét olvasnak ki.

Kobi állomás még körülbelül egy mértföldnyire volt, az ut köves és vagy félig olvadt, vagy tükör sima jéggel fődött⁵ volt. Lovaink teljesen kifáradtak, mi pedig majdnem meredtek voltunk. A vihar mindig erősebben dühöngött; az ember a mi északi éghajlatunk alá képzelhette volna magát, ha a merev sziklák, melyek hasadékaiból a szél fütyölve és üvöltve fujt, a Kaukazusra nem emlékeztettek volna. „Szelleme a hózivartarnak” kiálték föl, „te zokogva és siránkozva hazai sivatagod után sovárgasz! Ott legalább kiterjesztheted vas szárnyaidat; de itt be vagy zárva, mint a sas, mely nyöszörgve veri magát fogháza vasrácsaihoz!”

„A dolog nem tréfa,” mondá a kapitány: „mindenütt csak ködöt és havat látni. Kellemes kilátásunk van egy szakadékba esni, vagy a hóba merülni; s az ember még nem volna egészen biztosítva, hogy mélyebbre nem sülyed, ha szerencsésen a mélységbe jutna is; mert a Baidara úgy látszik, nem elég keményen van jéggel fődve. Látni való, hogy Ázsiában vagyunk, folyam-²⁰ban és emberben nem lehet bizni.

A fuvarosok derekasan káromolták és ütötték lovaikat; de semmisen e világon sem lett volna képes az agyon hajtott állatokat helyből kimozdítani. Végre így szólt az orosz a tiszthez: „Uram, ön biztonnal belátandja, hogy ma nem érünk Kobiig;²⁵ ha megengedné, hogy balra hajtsunk, úgy amott a hegyen egy fekete pontot venne észre, — valószínűleg egy kunyhót, hol utasok a hózivatar ellen enyhelyet szoktak keresni. Az összeták egy kis borraivalóért oda vezetnének.”

„Barátom” — válaszolt a kapitány, „én tudom, ha ön³⁰ nem mondja is, hogy az emberek borraivalóért mindent tesznek.”

„De el kell önnek ismerni,” mondám én, „hogy mi ez emberek nélkül még rosszabbul állanánk.”

„Valóban, szép vezetők,” gunyolódék a tiszt, „ők mindenütt³⁵ találhatók, hol valamit keresni lehet.”

Balra fordultunk, s különféle bajok legyőzése után végre találtunk egy nyomoru enyhelyet, két kunyhóból állót, melyek mész és kavicsból építve, s ugyanily anyagokból készült fallal voltak bekerítve.

⁴⁰ E kunyhók lakói igen barátságosan fogadtak bennünket. Később tudtam meg, hogy a kormánytól némi kis fizetést huz-

nak s ezért kötelezvék utasokat befogadni, s nekik szükség esetében segítségükre lenni.

„Most rejtve vagyunk” mondám én utitársomhoz, midőn a tűz mellett helyet foglaltunk; „most ön a szép cserkesznő tör-
5 ténétét folytathatja, mert annak bizonytalán még nincs vége.”

„Honnan következheti ön azt?” — kérdé hamis mosollyal.

„Mi oly különösen kezdődött, annak szokatlan végének is
kell lenni,” — feleltem én.

„Önök teljesen igaza van.”

10 „Ennek örülök.”

„Csak örüljön ön, — én nem tudok arra fájdalmas érzés nélkül gondolni. A szegény Bella kedves érdekes lény volt. Én úgy szerettem őt, mintha saját gyermekem lett volna, s ő nagy hajlammal s bizalommal viseltetik irántam. Tudnia kell ön-
15 nek, hogy családom nincs. Tizenkét év óta mit sem hallottam szülőim felől, s házasságra csak akkor gondoltam, midőn már késő volt. Azért örültem, hogy valakit találtam, ki iránt hajlandóságot táplálhattam.”

Olykor népdalokat dalolt nekünk, vagy a „Lesghiert” tánc-
20 colta. És hogyan táncolt ő! Én láttam a mi előkelő hölgyein-
ket a vidéken; sőt egyszer Moszkvában bálban is voltam. Mint-
egy husz éve annak; — de minő különbség! Petschorin föl-
cicomázta őt, mint egy babát, ő nem gondolt egyéb-
re, mint szerelmeskedésre, s Bella napról-napra bájolóbb s szeretetre-
25 méltóbb lón; az ő előbb napégett orcái úgy virultak, mint a rózsák. Csintalanul játszva, mint a gyermek, engem örökké ingerelt. Isten irgalmazzon a szegény leánynak!”

„Hogy viselte el az atyja halála felőli hirt?”

„Mi eleinte titkoltuk azt előtte, — neki először új állapotá-
30 hoz kelle szoknia. Végre mégis megtudta; egyikét nap keserű
könyeket hullatott, de a szerelem megvigasztalta.

„Négy hónap tölt el örömben és mulatságban. Gondolom
mondtam már önnek, hogy Petschorin szenvedélyes vadász
volt. Azelőtt mindig vadkanokra s szarvasra szokott vadászni
35 a legsűrűbb erdőben; de mióta Bella nálunk volt, alig hagyta
el a völgyet, melynek végén ez erőd áll. Ezalatt egy napon
szokatlanul gondolkozonak tűnt fel nekem; hosszan járt föl alá
szobájában. Hirtelen vadászni ment anélkül, hogy valakinek
szólt volna, s egész délelőtt kimaradt. Ez gyakrabban történt,
40 s mindig rövidebb időközben. Rosz jel, gondolám én; a két
szerelmes között valami bajnak kelle történni.”

Egy napon Bella szobájába mentem. Még most is úgy emlékszem mindenre, mintha csak tegnap történt volna. Bella a pamlagon ült, oly halványan és szomorún, hogy megborzadtam.

Fekete selyem ruha volt rajta.

„Hol van Petschorin?” kérdezém.

„Vadászni.”

„Ma ment ő el?”

„Eleinte nem felelt, fájt neki felvilágosítást adni.”

„Nem” monda végre, „ő tegnap nem jött haza.” És mélyen
10 sohajtott.

„Csak nem történt baja!”

„Tegnap,” — tevé hozzá könnyezve, „legiszonyúbb sejtelmeim voltak. Egy vadkan megsebzé őt, gondolám magamban, vagy a tschetschencek a hegyekbe hurcolták el; — de ma csak
15 egy gondolatom van: ő nem szeret engem többé!”

„Igazán megmondva, kedves gyermekem, minden bajok közt ez volna a legroszabb.”

„Ismét sirni kezdett, azután büszkén fölemelkedett és felszarítá könyeit.

20 „Ha ő nem szeret engem” folytatá tovább, „mért nem küld engemet vissza hazámba? kényszeritem én őt, hogy magánál tartson? Ha ez így tart tovább, majd találok módot, hogy őt elhagyjam! Én nem vagyok rabnője. Atyám fejedelem volt.”

„Én igyekeztem őt lecsöndesíteni.”

25 „Hallj engem Bella,” mondám én; — ő nem maradhat egész nap honn, mintha csak ruhához volna kötve. Ő fiatal, a vadászatban kedvét leli; de ő majd ismét haza jó. A siránkozás és panasz legbiztosabb eszközök, hogy a házat megunassák.

„Az igaz, — vidám akarok lenni.” — Török dobját vette
30 kezébe, s énekelni, táncolni, tréfálni kezdett. De e vidámság nem tartott soká. Nyugágyára vetette magát, s kezeivel fődte be szemeit.”

„Mít tehettem? Én nem tudtam soha nőkkel bánni. Törtem fejemet, hogy vigasztaló okokat találjak; de mi sem jutott eszem-
35 be. Egy darabig ültünk egymással szemközt, anélkül, hogy egy szót szóltunk volna. Nem tudok unalmasabbat mint ily viszonyt. Végre kérdeztem őt, kedvére lenne-e, ha egy sétát tennék a völgyben. Szép szeptemberi nap volt; a levegő szelid volt, a nélkül, hogy meleg legyen, s a hegyek egészen világosak voltak.

40 „Az erődöt elhagytuk, s hallgatva egymás mellett mentünk a nélkül, hogy messze távoznánk az erődötől. Végre ő a gyepre

ült, s én mellé ültem. Nevetséges volt látni, úgy vigyáztam rá, mint egy őrzőné. Az erőd egy magaslatra volt építve, s a bástyákról pompás kilátás nyílt. Egyik oldalon nagy, erdőpatakoktól átmetszett rét terült, s a hegy egész oldala tetejeig⁵ erdőséggel volt fődve. Itt amott néhány falu füstje szállott föl, s időről időre egy lócsoport vonult el előttünk. A másik oldalon kis folyam kigyózott, melyben a sziklák s facsoportozatok tükröződtek.

„Mi egy bástya szegletén ültünk, s a pompás tájat szemléltük. Egyszerre egy lovag jött az erdőből: deres szürkén lovagolt, — a folyam tulpartján megállapodott, tőlünk mintegy 200 lépésnyire.

„S ott lovát kezdé ugratni és táncoltatni, mint kit az ördög szállott meg.”

¹⁵ „Neked jobb szemed van mint nekem” mondtam Bellának: „nézd, mi az ott?”

„Az Kazbits,” válaszolt ő.

„Ó, a gaskölyök! E bohócjáték hát minket illet?”

„Én magam felismertem őt barnafekete arczáról s elrongyol²⁰ lott ruhájáról.”

„Ez apám lova!” mondá Bella felindultan. Reszketett mint a nyárfalevél, s szemei szikráztak.”

„Hohó” gondolám, „a leánykának hegyivér foly ereiben.”

„Jőjj ide”, kiálték az órallónak; „vedd puskádat, s lődd le²⁵ nekem azt a fickót a lóról. Egy ezüst rubelt kapsz, ha jól találasz.”

„Majd célba veszem őt, parancsnok; de ő nem áll nyugton.”

„Tehát kérd őt a végre.”

„Halljad barátom!” kiáltott rá az óralló s kezével intett.

³⁰ „Várj egy pillanatig, hiszen úgy forogsz mint az orsó.”

Kazbits megállt egy pillanatig, hogy hallja mit mond a katoná. Granátosom céloz, tüzel, — de Kazbits gyorsabb volt a golyónál; mielőtt a lövés dördült, a szilaj lovas megfordította lovát; fölemelkedett nyergéből, néhány bókot intett a maga³⁵ módja szerint hozzánk, fenyegetett a korbáccsal s elvágatott.

„E lövés nem válik becsületedre” mondtam a granátosnak.

„Parancsnok ur, neki nem sokára fübe kell harapni: de ez embernek nem elég egy lövés.”

⁴⁰ Egy negyedórával később Petschorin megjött a vadászattól. Bella karjába sietett, egy panaszszó hallatása vagy szemrehányás nélkül. Valóban haragudtam Petschorinra.

„Ön igen meggondolatlan” mondám én. „Nem tudja ön, hogy Kazbits épen most a másik parton volt, s hogy mi rá-lőttünk? Ön tudja, mennyire boszuállók a hegyi lakosok: nem hiszi ön, hogy önt gyanuba tartja, miszerint Azamáttal⁵ egyetért. Fogadni merek, hogy Bellát megismerte: egy év előtt örülésig szerette őt, maga mondta nekem. És bizonynal haza vitte volna őt, ha elég pénzt lett volna képes összeszerezni.

„Petschorin gondolatokba merülni látszott. „Önnek igaza van” válaszolt, óvatosabbnak kell lennem. Bella, mostantól¹⁰ kezdve megtiltom neked, hogy a völgybe menj.”

„Hosszu értekezésem volt Petschorinnal. Fájdalommal lát-tam, hogy ő a szegény gyermeket többé nem szerette úgy mint előbb. Nem elég, hogy ideje felét vadászatban töltötte, de napról napra hidegebben is bánt vele. Bella elepezsté magát;¹⁵ kedves arca szenvedés kifejezését nyerte, s szép szemei elvesz-ték fényüket.”

„Olykor szoktam neki mondani: „Mért sóhajtasz te Bella? te szomoru vagy!”

„Nem.”

²⁰ „Kivánsz valamit?”

„Nem.”

„Ohajtanád rokonidat látni?”

„Nincsenek rokonim.”

„Egész nap nem lelete egyéb feleletet kapni tőle, igen vagy²⁵ nemnél. Én nem nézhettem tovább a szegény gyermek szo-moruságát, s én Petschorint kérdőre vettem.”

„Maximus Maximits” — válaszolt ő — én szerencsétlen vérmezzettel bírok: nem tudom, nevelés által lettem-e azzá, vagy isten alkotott úgy; csak azt tudom, hogy én boldog nem³⁰ vagyok, ha mások szerencsétlenségének vagyok okozója. Ön mondani fogja, hogy ez szomoru vigasztalás azoknak. kiket bántok. De mit tehetek? — már ez így van. Kora ifjúságom-ban, alig hogy nevelőm felügyelete alól kiszabadultam, min-dennemű kéjek örvényébe rohantam, melyeket csak gazdag-ság képes nyujtani; ön elgondolhatja, hogy mind e gyönyörök-³⁵kel csakhamar elteltem. Ekkor a nyilvános életbe vegyültem, de a nyilvános élet nekem teherré vált. Szórakozást kerestem a szerelemben. Szerettem — és viszont szerettettem; de ez ingadozó érzelem csak képzelődésemet és hiúságomat bujto-⁴⁰gatta; szívem üres és hideg maradt. Tanulmányokban kerestem menhelyet, melyeket szintügy meguntam, mint minden egyéb

dolgot. Nemsokára észrevettem, hogy a tudás sem hiressé sem boldoggá nem tesz, hogy a legtudatlanabb emberek a legboldogabbak, s hogy a dicsőség inkább cselszövény és vak szerencse eredménye, mint érdemé. Így minden életviszonyok elveszték rám nézve ingereiket. E közben Kaukaszba küldtettem, s ez volt életem legboldogabb időszaka. Reméltem, hogy a cserkeszek és leshierek golyói között lehetlen életuntnak lenni, — ez újabb csalódás volt. Egy hó mulva annyira megszoktam a golyók füttyölését, hogy a muskitók — nagyítás nélkül mondom — sokkal inkább terhemre voltak. Az élet ismét elviselhetlenebb lón nekem mint valaha, mert utolsó várakozásomban csalódtam. Midőn Bellát először atyja házában láttam, s később, midőn fekete fürtjeit szoritám ajkaimhoz, azt hittem, ő egy angyal, kit az ég küldt nekem, — újabb csalódás. A természet gyermekének szerelme alig ér többet, mint a salonhölgy kacérsága; az ember úgy megunja egy cserkesznő tudatlanságát, mint az előkelő orosz nő tetszvágyát. Én szerettem is őt, én néhány kéjdos pillanatot is köszönök neki, s én érette odaadnám életemet; de ő untat engem. Őrütség ez, vagy romlottság? — én nem tudom. De én szintoly szánandó vagyok biztonnal mint ő, sőt talán még szánandóbb. — Természetemet a hiu világ lehellelte megrontotta: az én képzeletem lángoló s szívem telhetetlen. Mi sem elég nekem; oly könnyen engedem át magam a bánatnak, mint a szórakozásnak; életem naponta vesz érdekéből. Még egy kísérletet akarok tenni: utazni akarok, de nem Európában — isten őrizzen attól! — nem — én Amerikát, Arabiát, Indiát akarom meglátogatni; talán föllelem ohajtott halálokat. Legalább reményem, hogy változatosságot találok: vihart, harcot, rossz utat; s mindennemű vész és baj életemnek tán ismét némi bájt kölcsönzendenek.”

„Ilyképen még egy darabig beszélt. Szavai emlékezetembe nyomódtak, mert először volt, hogy huszonöt éves ajakról ily szavakat hallottam. Adja ég, hogy ez utolsó eset is legyen! Mily ellentét! — Ön a fővárosban volt, — mondá a kapitány nekem, — vajjon minden fiatal ember a fásult Petschorinhoz hasonlít-e?

„Én azt feleltem, hogy ilyféle beszéd mindenestre közönséges, s hogy legalább némelyek ezt hiszik. E fásultság, tevém hozzá, mint minden egyéb divat, a társaság magas osztályaitól eredt, s lassankint a többi, alsóbb állásuaknál is átalánossá lett.

„A kapitány nem értett engemet tökéletesen: fejét rázta, és sajátos hamis mosolyával így szólt:

„A fásultság divatja, mint a többi, gyaníthatólag a franciák-tól eredt?”

⁵ „Nem, az angoloktól.”

„Ezen nem csodálkozom: az angolok kezdet óta javithatlan iszákosak voltak.”

E bámulatós ötlet egy moszkvai hölgyre emlékeztetett, ki azt állította, hogy Byron nem egyéb, mint oly ember, ki

¹⁰ „eszét elitta.”

„De a kapitány megjegyzése menthető volt. Abbeli fogadása folytán, hogy soha bort nem iszik, végre azon gondolatra vete-medett, mintha minden rossz a borivásból származnék.

E kitérés után így folytatá Bella történetét:

¹⁵ Kazbits nem láttatá magát, — de én nem menekülhettem a gondolattól, hogy ő boszut forral. Egy nap fölért Petschorin, mennék vele vadászni. Igyekeztem, mennyire képes valék, magamat kibeszélni, de végre ő rábeszélte, mint egyébkor. Őt katonát vettünk magunkhoz és igen korán indultunk.

²⁰ Egész tizig keresgélünk az erdőben, de nem találtunk vadat. „Nem volna jobb haza lovagolni?” kérdém „ma nincs szerencsénk.”

„Petschorin, ki sem hőséggel, sem fáradtsággal nem törődött, töltött fegyverrel nem akart hazatérni. Hasztalan lett volna őt

²⁵ bármiről lebeszélni akarni, ha valamit fejébe vett; valószínűleg kiskorában anyja minden kívánságát megadta. Végre dél felé találtunk egy vadkant. Rálőttünk egyszer — kétszer — de nem találtuk, — már ez szerencsétlen nap volt. A vadkan egy ingoványba menekült, tehát nekünk nem maradt egyéb hátra,

³⁰ mint az erdőbe visszatérni.

Lassan és szótlán lovagoltunk egymás mellett, s nem voltunk messze az erdőtől, midőn lövést hallottunk. Egymásra néztünk — egyet gondoltunk mindketten. Tovább vágattunk azon irányban, honnan a lövés történt. Néhány katona, ki utánunk

³⁵ sietett, egy lovas mutatott, ki neki eresztett kantárral rohant a síkságon, s maga előtt a nyeregben valami fehér tárgyat tartott. Petschorin ki jeles lövész volt, kétsövűjét elővette tokjából és úzni kezdé, — én követtem.

Szerencsére lovaink még frissek voltak, mert vadat nem haj-

⁴⁰ szoltunk; csak úgy suhantak a nyereg alatt s minden ugrással közelebb értünk az elrablóhoz. Végre fölsimertem Kazbicsot,

de nem különböztethetém meg, mit tart maga előtt a nyeregben.

„Ez Kazbits!” kiáltám, midőn Petschorint beértem. Ő in-
tett és lovát megsarkantyúzta. Lőtávra értünk a tatárhoz.
5 Nem tudom, ha lova erőtlenebb volt-e a miénkénél, vagy hogy
a kettős teher alatt nem bírt oly sebesen futni; bizonytal-
an látva paripájára gondolt. Petschorin teljes vágtatásban sü-
té ki fegyverét. „Ne lőjjön!” kiálték rá; kimélje lövését, mind-
járt beérjük őt.” — O, a fiatal emberek, mindenütt tüzesek és
10 szenvedélyesek, hol meggondoltnak kellene lenni.

Ő lőtt és a ló hátsó lábát találta. A sebzett állat még vagy
tiz lépésre futott, azután összerogyott. Kazbits talpraállt.

Most vettük észre, hogy ő egy fátyolozott nőalakot tart a
karjai közt. Ez Bella volt, — a szegény Bella! Kazbits néhány
15 szót ejtett anyanyelvén és tört ragadott. Nem volt veszteni
való idő. Én is lőttem, de nem mertem annyit késni, hogy
célozhassak. A golyónak vállon kelle őt találni, mert karja
erőtlen esett le.

Midőn a lóporfüst eloszlott, vettük észre, hogy a sebzett ló
20 a földön fekszik és Bella mellette. Kazbits, ki fegyverét elve-
tette, mint a macska ugrált odább egy mélység szélén. Nagy
kedvem lett volna kivégezni, — de fegyverem nem volt töltve.
Leugráltunk lovainkról, s a szegény Bellához futottunk.

Ő mozdulatlan, eszméletlenül feküdt a földön, s a vér folyt
25 sebéből a gyalázatos rabló csakszívén találta volna őt, úgy ke-
vesebbet szenvedt volna, de a tört hátába szurni, ez valóban
rablóhoz méltó volt!

Fátyolát letéptük, hogy vele sebet bekössük. Petschorin csó-
kokkal borítá hideg ajkait, de mi sem hozhatta őt eszméletre.

30 Petschorin ismét lóra ült, s én Bellát elébe tettem a nyereg-
be. Ő karját dereka alá ölté, s mi ügetve tova lovagoltunk.
„Ha gyorsabban nem haladunk,” mondta Petschorin, „ugy mi
Bellát nem visszük élve az erdőbe.”

„Igaza van önnek” mondám és sebes ügetésben tova lova-
35 goltunk. Az erőd kapujánál kíváncsiak csoportja várakozott.
Legnagyobb vigyázattal vittük a haldokló leányt Petschorin
szállítására s orvosért küldöttünk. Bár ittas volt, azonnal jött,
megvizsgálta a sebet s kinyilatkoztatta, hogy 24 óránál tovább
nem élhet. De nem volt igaza.

40 „Meggyógyult?” kérdém a kapitányt, s örömben kezé-
ragadtam meg.

„Nem,” viszonzá ő, ki a katonai pontosságához volt szokva,
„ő még két napig élt.”

„S hogyan ejté szerét Kazbits, hogy őt elrabolja?”

„Elmondom önnek. Petschorin tilalma dacára elhagyta az
5 erődöt, hogy a pataknál sétáljon. Meleg nap volt, s egy kőre
ülve lábait mosta a patakban. Kazbits, ki lesben állott, ráro-
hant, betömte száját, s a sűrűbe hurcolta. Zsákmánya megvolt,
s lova készen állott; ily esetben egy cserkesz soha sincs za-
varban.

10 „Eközben sikerült Bellának segélyért kiáltani; az órállók
zajt ütöttek s utána lőttek, de nem találták, — ekkor értünk
mi oda.”

„De mért akarta őt Kazbits elrabolni?”

„Miért? Mert az egész hegyi nép rablókból áll. Ők mit se tö-
15 rődnek azzal: használ-e valami nekik, vagy nem; ők elcsipnek
mindent, mert a lopás kedvtelésük. Ezenkívül Kazbits szerette
a főnök leányát.”

„Tehát Bella meghalt?”

„Igen két nap mulva, — a szegény gyermek! — Iszonyun
20 kelle kinlódnia. De mi is szenvedtünk.

„Esti tiz óra felé magához tért. Mi ágyánál ültünk.

„Alig nyitotta fel szemeit, Petschorin után kérdezősködék.

„Itt vagyok nálad, Dsanetska!” — mi oroszul annyit tesz:
drága életem! — szólítá Petschorin, s kezét megfogá.

25 „Meg kell hálnom,” mondá az neki.

„Mi vigasztalni igyekeztünk őt, s mondók, hogy a sebész őt
meggyógyítani igérte.

„Fejét rázta és arccal a falnak fordult — a szegény gyermek,
— nem akart meghalni.

30 „Éjjel félrebeszélte; feje tűzben volt s időnkint hidegláz
reszketteté.

„Zavartan beszélt apáról és anyáról; hazája után sovárgott
kedves hegyei közé. Azután Petschorinhoz fordult, s a legédesb
néven nevezte, s kérdé, miért nem szereti őt többé?

35 „Az némán hallgatózott, fejét kezére támasztva, — de
könyvet nem láttam szemeiben. Talán nem természete sirni,
vagy elég ereje van, érzelmein uralkodni. Még soha se voltam
oly mélyen s fájdalmasan megindulva.

Reggel felé a lázképzelmek véget értek. Majdnem egy óráig
40 mozdulatlan maradt. Halott sápadt s oly gyöngö volt, hogy
lélegzete alig volt észrevehető. Azután kissé jobban lett, s be-

szélni kezdett. Miről beszélt? Ön azt ki nem találja. Ily gondolatai csak a haldoklónak lehetnek. Sajnálta, hogy ő nem keresztény, mert a tulvilágban nem lesz Petschorin mellett; azt hitte, hogy az égben másé lesz. Eszembe jutott őt megkeresztelni, ⁵ mielőtt szemeit bezárná. Az ajánlatot megtettem. Egy darabig zavartan nézett rám, szó nélkül. Végre kijelenté, hogy apái vallásában akar meghalni.

„Ő mennyire megváltozott már! Orcái halványak s beesettek voltak, szemei szokatlanul nagyoknak látszottak, s ajkai ¹⁰ szárazak voltak. Panaszkodott egy égető érzésről keblében, mintha csak tüzes vasat szurtak volna szívébe.”

„A második éj elkövetkezett: mi szemeinket nem vettük le róla. Ő borzasztón szenvedett, de amint a legkisebb könnyebbülést érezte, ügyekezett Petschorinnal elhitetni, hogy jobban ¹⁵ van.”

Reggel felé a halált megelőző lázas aggályt kezdé érezni. Egyik oldalról másikra veté magát, leszakítá köteget, s a vér újra folyni kezdett. Midőn sebeit újra bekötöttük, nyugodt lón, s Petschorintól egy csókot kért.

²⁰ Petschorin ágyánál térdelt; óvatosan emelte föl fejét a vánkossal együtt, s ajkait az ő már hideg ajkaira nyomá. Reszkető kezeivel görcsösen karolta át kedvese nyakát, mintha e végső öleléssel egész lelkét akarta volna átadni. Valóban mitsém tehete jobbat, mint meghalni. Petschorin előbb utóbb elhagyandotta, a tórdöfés tehát sok szenvedéstől fölmenté. ²⁵

Egész másnap reggel csöndesen maradt, és szeliden mint egy angyal, s minden orvosszereket bevett, melyek neki nyujtattak. Az orvos egy rendelvényt a másik után irt. „Az istenért” ³⁰ mondtam neki, „mire való mind e szer? Hisz önmaga azt mondta, hogy nem élhet meg.”

„Az igaz,” válaszolt ő, „de nekünk lélekismeretesen mindent meg kell tenni, mi tőlünk telik.”

„Délután mellégésről panaszkodott, kinyitottuk az ablakokat, de a külső levegő nehezebb volt, mint a szobai. Jeget ³⁵ tettünk ágya elé, de minden sikertelen maradt. Én tudtam, hogy a szomj a halál előjele, s mondtam Petschorinnak.

„Vizeet, vizt!” kiálta ő rekedt hangon s ágyában fölegyenesedék.

⁴⁰ Petschorin halálsápadt volt, megtöltte egy poharat, s átnyujtá neki.

„Én kezeimet tartám szemeimen, hogy tanuja ne legyenek

e látványnak. Én sok embert láttam kórházban s a csatatéren meghalni, — de az semmi volt e szívszaggató jelenethez képest.”

„Különösen valami igen fájdalmasan esett. Én mint saját ⁵gyermekemet szerettem őt, s a halállal szemközt nem ismert, s egyáltalán nem emlékezett rám! Csak mondta volna: „Isten veled, öreg Maximus Maximitsom!” azt hiszem, kész lettem volna vele halni. Isten legyen hozzá kegyelmes! Hogy is várhattam volna, hogy ez ünnepélyes pillanatban rám gondoljon!

¹⁰ „Miután ivott, könnyebben érzé magát; de pár pillanat múlva kiadta lelkét.

Tükröt tartottunk szája elé, — de legkisebb lehelet sem volt észrevehető. Petschorint kivezettem a szobából. Szótlanul mentünk együtt le a völgybe. Arca nem árult el különös meg-
¹⁵indulást. Én szégyeneltem magamat miatta. Én helyzetében halálra bánkodtam volna.

„Végre leült, s botjával a homokban kezdte rajzolgatni. Nehány vigasztaló szót hittem mondani szükségesnek, ő fölegyenesedett és mosolygott.

„Mosolya úgy hatott rám, mint egy hideg zuhanyfürdő. Tova mentem a koporsót megrendelni. Ez utolsó kötelességek szórakozottá tettek. Fájó örömet leltem abban, hogy koporsóját minden drágasággal, mit találhattam, fölékesítem.

Másnap reggel eltemettük őt az erőd háta mögé, nem mesz-
²⁵sze a folyamtól, közel azon helyhez, hol utójára pihent. Sirját akác és szomorufűz árnyékozzák. Ohajtottam volna keresztet tenni sirhalmára, de a gondolat, hogy ő nem volt keresztény, attól visszatartott.”

„És Petschorin?” kérdezém.

³⁰ „Egészsége szenvedett, sovány és halovány lón: de én sohasem beszéltem vele Belláról. Féltém őt untatni. Mit gondolhatam egyebet? Három hóval később más hadtestbe lépett, s Georgiába ment. Ez idő óta nem láttuk egymást többé, de nem rég úgy hiszem hallottam, hogy Oroszországba visszatért,
³⁵ s kilépett a szolgálatból. Itt igen ritkán hallunk valamit barátainkról.”

Ezután a kapitány hosszan és terjedelmesen beszélt arról, mily kellemetlen éven át egy levélre választ várni. De én azáltal nem csalattam meg magamat: jól vettem észre, hogy keserű
⁴⁰gondolatokat s emlékezéseket igyekszik kerülni. — Én nem szakítám őt félbe, bár nem hallgattam rá. Egy óra múlva min-

den kész volt tovább utazásunkra. A vihar megszűnt, az ég ismét derült lón, s mi tovább folytattuk utunkat.

Utközben nem állhattam meg, hogy ismét Petschorinról s Belláról ne beszéljek.

„Nem hallott ön Kazbitsról?” kérdezém.

„Nem, mit sem tudok felőle. Azóta hallottam, hogy bizonyos Kazbits — egy merész kalandor — hadtestünk balszárnyát nyugtalanítja. Ő vörös plundrát hord, s csodálatosan bukkik meg golyóink előtt, ha füttyölni hallja. Valószínűleg ő lesz az.”

Kobiban elváltunk. Postalovakat váltottam. A kapitány podgyásza miatt nem követhete. Valószínűség szerint örökre elbucsuztunk, de újra feltaláltuk egymást. Az olvasó csakhamar meg fogja tudni, minő körülmények között.

Előlegesen benne, legalább egy jó tiszteletreméltó jellemet tanultunk ismerni.

ELŐSZÓ

Egyik legnemesb tulajdona az emberi, különösen az *ifjúi* kebelnek, hogy a szép, nagy és nemesnek közönséges fokával be nem érve, azok *rendkívüli mértékeért* rajong s lelkesedik, s elérni ügyekezvén az elérhetlen csodását, mesészet, legalább olykor eléri valamiben az emberi netovábbat. E tulajdonnak köszönjük a történet legfényesebb lapjait!

Hanem viszont az ilyen szép lelkek igen hajlandók a csüggedésre, ha feszült vágyaikkal valami rendkívüli után alkalomra s térre nem találnak, hol azokat végrehajtani lehetne. Azért legvigasztalóbb rájuk nézve egy-egy fényes példa, mely ama fölemelő hit igazvoltát tanusítja, mely szerint nem létezhetik oly társadalmi időszak, melyben az emberi léleknek valamiképp alkalma és tere ne nyílne, bármi uton módon rendkívülit végrehajtani.

Egy ilyen példa erre könyvünk hőse, az oroszlanölő Gérard Gyula, kit a fölületes gondolkozó egyelőre igen jelentéktelen pontnak tarthat ugyan a fontosabb világesemények között; azonban, a mélyebben fürkésző, minden részlet s oldalt egybevető psychologia valóban egy rendkívüli embert, egy annál nagyobb hőst fedezhet föl benne, minél kisebb az ösztön, aránylag a tett minőségéhez; s minél csekélyebb az érdem, aránylag a lélekerőhöz, mellyel azt végrehajtani lehet.

Gérard Gyula nem annyira a politikai vagy tudományos világnak, mint egyenesen a *természetnek* ritkaságai közé tartozik, mint azon halandó, ki az emberi szív bátor hidegvérüségének minden eddigi példáknál csodálatraméltóbb jeleit adta.

Az olvasó, olvasván e könyvet, kétségkívül annál inkább meg fog döbbsenni: minél kevésbé szokása önerejét tulbecsülni; s annál inkább fog tépelődni, s végre is hinni hősi rendkívüliségében, minél inkább szeret és képes gyakorlati irányban gondolkodni, egybevetni.

Részemről e kis előszóban, a gondolkozókat hoszasb töprenkedéstől megkimélni, a fölületesebbeket elősegíteni ohajtanám

felfogásukban azáltal, ha szerény, de mindenesetre jól meg-
hányt vetett nézeteimet elmondom, mik e könyv olvasása
után bennem támadtak.

Magamat illetőleg szabadjon megjegyezmem, hogy ameny-
⁵ nyire tehetségem s alkalmam volt magamnak is tanulmányoz-
ni az emberi lélek két nembeli legnagyobb erejének, a szív és
ész vakmerőségének nyilatkozatait, azok után nem kevésbé
vagyok hódolattal adózója a szív, mint az ész bátorságának
s egyiket oly ritkának tartom, mint a másikat, azt is meggon-
¹⁰ dolván egyszersmind, hogy tömérdek ész és szív a bal véletlen
miatt nem adhatja jelét rendkívüliségének s nyomtalanul el-
vész, míg másfelől sokkal számtalanabb ki van hívva és állítva
a térre, alkalomra, hol magát kitüntetheti, és mégis igen sok
visszavonul, s csak milliókból tünezik föl egy-egy, mely
¹⁵ a rendkívüli nevet megérdemli.

Hogy az ész vakmerőségét, mely a lángelmék műveiben nyi-
latkozik, mérlegelni végtelenül nehezebb, az kétséget nem szen-
ved, azonban a tömeg a szív erőfokának ismeretében sem iga-
zodik el mindig helyesen, mert rövidlátását a nagyobb ered-
²⁰ mény, a látványosság többnyire megvesztegeti, s egy hazard
szerencsés hadvezért, egy kétségbeesett öngyilkost a bátorság
s elszántság legmagasabb fokára helyez.

Néhány szempontot találok mindenek előtt leglényegesebb-
nek, melyet a szív erejének elméletében szem előtt kell tartani:
²⁵ a teljes független, minden erkölcsi kényszertől vagy physikai
korláttól ment, *szabad akarat*; a lélek tökéletes nyugalma, ha
az, mint nemcsak a veszély egyetlen elhárítására, de másfelől
a kitűzött cél elérésére szükséges okvetlen kellék jelenik meg;
végre az *eredményt*, még pedig többszöröset, mely azt bizonyít-
³⁰ sa, hogy a végrehajtott tett nem véletlen, hanem valóban a lé-
lek legmozdulatlanabb nyugalmanak volt eredménye.

Ami a szabad akaratot illeti, e szempontból a katonai bá-
torság a testületi szellem, s a fegyelmi gépezet által esztergályo-
zottnak tűnik föl; hozzátevén még, hogy az előre rohanó vitéz
³⁵ nem hiszi hogy elesik, s anyagi jutalmat vár az előléptetésben,
erkölcsit a dicsőségben — gyalázatot, erkölcsi halált a hátrálás-
ban. A roham és atak pedig nem is kíván teljes lelki nyugalmat,
nem követeli, hogy kezünk egy kissé ne reszkessen, szívünk se-
besebben ne dobogjon. Ingerülten, lázasan, vagy ami épen min-
⁴⁰ den erkölcsi nimbuszától megfosztja, néha ittasan fut az ágyu
torkának, orditozva, szembehunyva, siketen és vakon, szóval

olyan lelki mámorban, melyben lelki nyugalomról szó sem lehet.

A legnagyobb jellemű öngyilkosoknál, kiket a történet fölmutat, kik többé kevésbé higgadt öntudattal végzik ki magukat, nem lehet a teljes szabad akaratot föltételeznünk. Habár a legszebb erkölcsi eszme miatt is, de mégis mindenkor *kényszerűség* az, mi őket az elhatározásra viszi. Ha az okon változtatni hatalmukban állna, bizonytal váltóztatnának. És e mellett, nem bizonyos, ha nem volt e szívök elfogulva a halál percében s annyira nyugodtan együtt volt-e minden szellemi erejük, mintha sakkot játszottak volna? Az *eredmény* tehát itt nem tanuskodik a lélek teljes nyugalomáról. Aztán végre, ha az élet nem kedves, az arrólí lemondás nem bir horderővel.

Hosszasb fejtegetés itt nem célom, csupán némi ujjmutatással kívántam szolgálni ama lélektani nézpontokra, melyekről szemlélve, az afrikai spahi hadnagy lelki ereje valóságos természeti tüneménynek tekinthető. Ő az *első* ember, ki szabad akaratból, a veszély teljes ismeretével, higgadt józan elmével tökélté el magát oly vállalatra, melyben a halál valószínűsége legalább tiszerte nagyobb az életbenmaradásnál, és aki e vállalatban, hol a félelemnek inkább helye volna, mint az ágyu torka előtt, vagy bárhol másutt; — hol néha csak egy szempillantás van kedvező arra, hogy annak ügyes, nyugodt használatával az életbenmaradás biztositassék, s ha ez egyetlen szempillantásban keze hajszálnyit reszketni, szeme káprázni talál, — menthetetlen el van veszve, ki e vállalatban, mit emlékezet óta egyes emberre nézve örültségnek tartottak, az öntudatos lélek oly rendíthetlenségének adta jeleit többszörös alkalommal, amelyről bátran el lehet mondani, hogy a bátorsági bravourok történetében legelől és páratlanul áll.

Eszünkbe ötlük ez egybevetésnél még az is, hogy ugyanazon ember, ki az ágyu torkának, az öngyilkos pisztoly csövének bátran szembenéz, mint erre példák vannak, félni szokott rémektől, a sötét magánytól, a pusztában vagy rengetegbeni sőt még szobábani egyedüllétől is. Nagy hősök élettörténetéből tudjuk, hogy mily kisszerű dolgoktól és körülményektől irtóztak. Ami arra mutat, hogy a bátorság, mely őket a veszély síkján vezette, nem merő hidegvérűség volt, hanem lelkesültség, dicsvágy, vagy egyébbel volt vegyülve.

Sok függ attól is, mennyire szoktunk egy vagy más halál nemének vagy eszközének gondolatához. Például: valaki sok-

kal könnyebben meghal pisztoly, mint mérég, vízbeugrás, mint mélységbe vagy tűzbeugrás, felakasztás, mint önkezével végrehajtott késszurás által. —

Kétségkívül a vadállat, és mindenek fölött az oroszlán általi szétmarcangoltatás legkevésbé lehet valami csábító neme a halálnak, aminek gondolatját nagyon megszokhatnók. Példa erre az afrikai arab törzs, melynek fiai gyermek koruk óta betanított gyilkosokból állnak, és az oroszlán elébe husz-harminc fegyveresenél kevesebb még eddig sohasem mert harcba kiállani. ¹⁰ Pedig majdnem naponta hallja az oroszlán „mennydörgését” — mint ott nevezik, — s alig van ellenséges nép és nép közt olyan gyűlölet, harag, mint a minővel az afrikai arab viseltetik az ő zsarnoka, az oroszlán iránt.

Mint könyvünkben látni fogjuk, az arabok is kimennek vadászni, de a legbátrabb törzs is csak csapatostul; egyes ember még nem találkozott eddig, ki az erdőkbe éjen át lesbe mert volna kiülni.

Kétségkívül nagy hibája az Gérardnak, hogy nem született magyar, s nem hazánkfia; no, de mi kevesen vagyunk, belőlünk minden ki nem telhetik, s aztán nekünk nincs fogalmányunk Afrikában, hogy ott egy hadsereg feküdjék tiszta színmagyarból, s abból aztán kerekedhessék egy, aki a világ előtt oly nagy dicsőséget szerezzen a nemzeti bátorságnak, mint Gérard Gyula (olv. Zsérár) szerzett a franciának.

²⁵ Föl kell tennem mindenestre, hogy amit Gérard e könyvében elmond, mind az komoly igazság; erre több okaim vannak. Először, ő, az oroszlánölő, császári katonatiszt a 3-ik spahi ezredben; nyilván nyomtatásban nem hazudhatik; másodsor, egy oroszlán elejtése egyes ember által önkéntes lesbeállítás ³⁰ folytán, eddig első és hallatlan eset levén az arab törzsek között, de más különben is, egy oroszlánnak még veremben megejtése is országos öröm-eseményül ünnepeltetvén, e részben a koholásnak, nyegleségnek épen semmi befolyása nem lehet. Hatalmas és fényes bizonyságok erre ama megtiszteltetések, ³⁵ kitüntetések, melyekben a legderekabb spahi hadnagy a legmagasb személyek, uralkodók által részesítve lón.

Maga Austriai Császár Ő Felseége több fegyvernemével együtt egy pompás és drága vadászkartot küldött neki, melynek egész foglalatja tömör aranyból van. A gombon következő ⁴⁰ fölirat: „Geschenk Sr. Majestät des Kaisers von Oesterreich, an Herrn Jules Gérard. 1854.” (Austriai Császár Ő Felseége

ajándéka, Gérard Gyula urnak. 1854.) E kard mellé tokban még egy kétsövű karabély van csatolva, — mely együttvéve remekműve a puskakészítés mesterségének. Ezenkívül birja a francia becsületrend keresztjét, s az orleansi hercegektől is ⁵ több értékes ajándékot.*

Gérard, az 1855-i kiadás szerint, már több mint 25 orosz-
lánt ölt meg, 1853-ban Párisban volt, hol ünnepezték hőse volt
minden körnek, s ott vették rá baráti, hogy kalandjait, neveze-
tesb oroszlán-vadászatait egyszerűen leírva, adja át a nyil-
¹⁰ vánosságának. E könyvbeli előadásában nem nevezi az általa
megölt oroszlánok számát, kalandjaiból is csak egykettőt mond
el, minden dícekvő, nagyító frázis nélkül, a helyzet és eset
tárgyilagos hű festésére törekedve, s inkább fölfedezéseit, ta-
pasztalatait, használatos szabályait közli, s e szerint nemcsak
¹⁵ a szenvedélyes vadász, katona vagy psychogra, de a termé-
szetbarátra nézve is tanulságos olvasmányt szolgáltat.

Ez alkalommal párisi lapok egy bizalmas párbeszédét közlék
egyik jó barátjával, melyben őszinte vallomást tesz azon érzés-
ről, lelki állapotáról, mely őt a veszélyes kalandokon elfogja.

²⁰ — Mindenkinek van hivatása, kedves barátom — így szóla
Gérard — s az enyém az, hogy oroszlánra vadásszak, ámbár én
nem vagyok ellensége, ellenkezőleg, én szeretem, csodálom ez
állatkirályt; s az ember csak bitorolja a nevet, ha magát tartja
annak. Ha ön látna egy oroszlánt, nem oly nyomorékot,
²⁵ mint minőt Európában mutogatnak, mely után *még csak* fo-
galma sem lehet arról, minő lehet egy igazi, — ha ön egy
valódi oroszlánt látna a szabadban, melynek orditása három
óránnyira hallik; ha látná ön közelíteni nyugodtan és büszkén,
hatalmas mozdulataival s ama kellemmel, mely a macskafaj-
³⁰ nak sajátja, ereje és ügyessége méltóságában; ha látná ön bá-
mulatát, midőn az embert megpillantja, az egyetlen lényt, mely
őt bevárja, és szemébe nézni mer; ha tanuja volna minden fajú
állat rémületének, melyek e korlátlan egyeduralkodó közölgé-
sére reszketnek, s nyögnek, nyöszörögnek, — akkor tudná ön,
³⁵ mi egy oroszlán. Meglehet őt ölni, de meggyőzni soha. Vala-
hányszor egy oroszlánt elejtek, hozzálépek, s látom elefánt-
csont fehér fogait, ében fekete körmeit, s ama csupa erőből

* E kitüntetésekéről nincs szó az eredeti francia kiadásban, valószí-
nűleg a szerző szerénységéből hallgat ott rólok. A főnebbi adatokat
⁴⁰ a lipseai német kiadásból vettem.

Ford.

álló tagokat, melyek őt képesítik egyszerre negyvenöt lépésnyire ugrani, összecsapom kezeimet, s csaknem bűnbánat s önvádat érzek, kérdeve magamtól: törpe ember, volt-e jogod ez óriást életétől megfosztani?

— Én — folytatá tovább — mint ön jól tudja, nyugodt, sőt szelid mérséklettel bírok. Rendszerint 60—70-et üt egy perc alatt üterem, — amint azonban jön egy arab és mondja: „Gérard, itt és itt van egy oroszlán, és az emberek várnak rád!” azonnal lázt kapok, s nem gondolok egyébre, mint az oroszlánra, üterem meggyorsul, s nyolcvanat is ver egy percen. Roszul alszom, minden pillanatban fölriadok álmomból, s ez mindaddig tart, míg az oroszlánnal szemközt nem vagyok. Ekkor minden fölindulásomnak egyszerre vége van, — valamint az óra megáll, ha lóggójához érnek. A nyugodtság szükségének érzete és életem fentartásának ösztöne szívemre súlyosodik, s lefogja dobogását. Ekkor a legmagasb gyönyör egy percét élvezem. Ezt a gyönyört érzem én, míg az oroszlánra célzok, s én rögtön rá célzok, amint meglátom. Ha tizenöt lépésre közelít, akkor el van veszve. Mióta bizalmasabb vagyok iránta, néha egy-egy lóalkalmat el is szalasztok, hogy élvezetemet megújítsam. Végre megnyomom a ravaszt, s meg vagyok mentve, ha az oroszlán körmeit rögtön húsomba, fogait csontjaim között nem érzem. Ekkor ügykezem a lőpor füstön áttekinteni. — Az oroszlán vagy meg van halva, vagy felém köze-
lít, vagy lassan elmegy — mert az oroszlán soha el nem fut. Ha meg van halva, (ami ritkán történik, mert az általam el-ejtettek közül csak négy esett el az első lövésre) akkor várok, míg a halál vonaglásoknak teljesen vége van, ami szinte soká tart, mert ez állat oly erős, hogy még a halált is megfárasztja; — ha már nem mozdul, akkor nyugodt vagyok, mert ő sokkal büszkébb, semhogy tettesse magát mint a róka, vagy a farkas; én tehát hozzámegyek, álmélikodva rajta, ahogy ő méltóságteljesen és még mindig szépen a vérittas és szétkarmolt földön elnyulik, s mint mondám, szinte a lelkiismeret mardos, hogy megöltem. Habár a zérus alatt tiz fokig hideg volna is, még is szinte fördöm az izzadtságban; idegeim, izmaim egyszerre megtágnak, s általános bágyadtságot érezvén, keresek egy követ, hova leüljek. — Ha az első lövésre nem esett el, sietek a másik csóvel utána, azután félreteszem fegyveremet, elő-
veszem a másikat, s lövök ameddig az oroszlán elesik — stb.
Mennyire nem könnyű úgy eltalálni az oroszlánt, hogy az

rögtön ártalmatlanná legyen, látni fogjuk az elbeszélésben. Aki tehát csak elszánta magát a halálra, nem következik, hogy a rendületlenség azon nemével is birjon, mely e vállalat sikeréhez szükséges. Az életmegvetés, a halálba rohanás, mélyebben⁵ megvizsgálva — egy közeli neme a lemondásnak, a kétségbeesésnek, mely nem igényel megkövesült nyugalmat, s a lélek azon éberségét, mely itt okvetlen kellékül tűnik föl. De kiállni, egyes egyedül, a nagy néma erdők közepén, ezernemű vész közt, hallani amaz élő mennydörgést, mely annyival ret-¹⁰ tenetesb, mert annak ütése bizonyos, szembe nézni az állatkirály imposant uralkodói tekintetével, az egyetlen élő lényvel, mely *nem tud* félni, e kegyetlen zsarnoki szemekkel, melyekben irgalom nincs, magára várni nemcsak a halált, de a legirtóztatóbb kinpadot, hol a menekülésnek legtávolabb reménye sincs,¹⁵ s mind e bántó gondolatok közt pillanatra sem veszteni el a nyugalmat, s e szörnyü állat meglövését mint valami mesterséget űzni — ez oly neme a bravournak, mit a legderekből ember legmagasb mintául tűzhet maga elé!

Feltűnik itt azon észlelet, hogy e rendkívüli vállalatra elő-²⁰ szőr is nem az oroszánál honos barbár arab törzs közül, de egy civilisált idegen, egy frivolnak nevezni szokott nemzetből találkozott ember, — amiből bátran azt lehet következtetnünk, hogy a műveltség még a bátorságnak is hatványosabb nevelője, mint a miveletlen állapot. Meghatón szép a nemes franciá-²⁵ nak nemzeti és keresztényi büszkesége, mely, öröklött vadász szenvedélye mellett, legfőbb rugója volt azon eltökélésnek, hogy a vad nép előtt, mely nemzetét lenézte, tiszteletet szerezzen a nemzeti lélekfenségnek. Kétségen kívül tanulsága ez annak is, hogy minél műveltebb valamely nemzet, annál³⁰ erősebb annak mivelt fiaiban a nemzeti önértzet. Az arabok, kik legyőzettek a francia sereg által, anélkül, hogy azok hősi felsőbbtségét elismerték volna, az oroszánölő Gérard előtt tisztelettel hódolnak meg, s mindamellett nem találkozik vállalkozó, ki a bámult idegennek versenytársa legyen.

Bátorság fokozatos arányban az ésszel emelhet csak nagygya³⁵ egyest úgy, mint népet, s bármi kis köre legyen az embernek, legbeceseb capitális számára e nemes tulajdon, melyet a földi szerencse istennőjének szerelme szokott jutalmazni, s hogy az olyan szerencse csókja, melyet bátorságunkkal hódítottunk⁴⁰ meg, milliionszor édesebb, jutalma tartósabb, mint a vak véletlené, azt a világ rendje öröktől óta bizonyítja.

A példák lelkesítők, vonzóak, — azért, ha a legutóbbi évtized világrázó hőst nem mutat föl, olvassuk a legbátrabb vadász történetét, részről sokkal mulattatóbbnak, megdöbbentőbb, de főlemelőbbnek is tartom ez olvasmányt hősével együtt a jelen világhírnök minden kalandor nagyságának efemer és hiu szemfényvesztéseinél, diplomatai nyargalódzásainál és várokozásteljes égerszüléseinél. — Pest, augusztus 30. 1858.

AZON NÉPTÖRZSEKRŐL, MELYEK AZ OROSZLÁNRA VADÁSZNAK

¹⁰ A constantini tartományban három törzstörődék van, mely önmagát védve, hébe hóba elejt egy-egy közelökben tartózkodó oroszánt, anélkül azonban, hogy figyelembe venné a szomszéd törödékek segítségére hívását, ha azokat s jószágait ez állatok megtizedelik.

¹⁵ E törzstörödékek a harakták mellett lakó *uledmelulok*, a Segnia törzsből való uledszesszik, s a segatmák, egy idegen törödék, mely negyven év óta az ainbedai kerületben tartózkodik.

Mivel pedig az oroszlánölés mesterségének csak azon esetben van magasb érdeme, ha a támadó ki van téve az állat fogai és ²⁰ körmeinek, s mivel szerintem az uledmelukok s uledszesszies vadászati módja előbbvaló a segatmakénál, az utóbbiról csak melleleg szólandok.

Az *uledmelulok* körülbelül nyolcvan puskást számitanak, s a Sidi Reghis hegy lábánál s a Sepka déli oldalán laknak; az ²⁵ uledszesszies ellenben, kik számra szintén oly erősek, nyáron át a kerkai sikon, s a geriuni csucson tanyáznak, mely utóbbi a constantini kerület legnagyobb hegyei közé tartozik, hol mintegy tizenkét mérföldre nyulik be; télen át a Zerazer nevű másik hegy mögé vonulnak, mely a Geriuntól délre, mintegy ³⁰ két mérföldre esik.

A Geriunon csak ritkán tartózkodik oroszlán, legfőlebb csak átvonulóban, midőn a következő éjen a sikságra készül. Ellenben a Zerazer minden évben, midőn az Aures, Buarif, s Fedzsu hegyek hóval fedvék, állandó tanyául szolgál rendszeren valamely vén him oroszlánnak vagy nősténynek, mely kölykei szá- ³⁵ mára jó helyet keres, gyakran pedig egész oroszlán családnak is.

A Zarezer ritkán van fával benőve, de oldalán s csúcsán rop-
pant szikladarabok fekszenek, melyek hasadékai a szelek ellen
jó menhelyül szolgálnak.

A hegy lábánál vannak az uled szessziek duárjai, nagy szá-
mu nyájaikkal, s e szerint az életföntartás minden kívánható
feltételével el vannak látva az oroszlánok, s nem is vonulnak
innen tovább, míg csak a hegyekről a hó le nem olvad.

Ha valamely oroszlán akár egy darab marha elragadása
vagy orditása által megérkeztét jelenti a lakosoknak, e hir
duárról duárra adatik, azonban nyolc tiz napig még hagyják
az oroszánt hátuk mögött pusztítani.

Csak midőn már az oroszlán igen érezhető károkat tett,
s nem látszik a tájékról elkészülni, gyülekeznek össze az
emberek vadászatra.

E gyűlésfélék, melyeken többször jelen voltam, igen érdeke-
sek olyanra nézve, ki nyelvüket érti, s felfogja az indokok
súlyát, melyek ott tárgyaltnak.

Százados tölgyektől beárnyalt keresztutak, vagy vadász-
bódék helyett, hol az európai vadászok szoktak összegyüle-
kezni — itt a hegy tövében lobogó tűz körül csoportosulnak
össze az arab lövészek, — szép fogatok, fényes egyenruhák
helyett gyalogosan, egyszerűen; számra mintegy ötvenen,
s valamennyi öltözéke nem ér föl egy ebvezető inas egyen-
ruhája értékével.

Mindegyik vállán egy puskával, övében egy pisztoly és
egy jatagánnal helyet fog a tűz körül.

Egy tucat goromba és hosszú szőrű, harapós pofájú kutya
ódalog körülöttek, melyek egymást marják időtöltésből,
anélkül hogy uraik törődnének velök.

Egy ilyen összejövétel alkalmával szemünk előtt haraptak
agyon egy ebet a többiek, anélkül, hogy az arabok közül
csak egy is fölkelte volna helyéről, mit a tanácskozmányban
elfoglalt; igaz, hogy ekkor két kinőtt him oroszlán megtámadá-
sára készültek.

Az emberek érkezése, kik az erdőt elállani lőnek kiválasztva,
igen érdekes.

Persze olyan állattal lesz dolgok, melynek annyi ereje
van, mint összevéve negyven embernek; és amelynek körmeit
s fogait mindegyik ismeri, egynémely érezte is, midőn az
golyóktól átllyuggatva, s haldokolva, minden erőködésük
dacára, valamely rokon vagy jó barát tetemén kegyetlenkedett.

Ámbár az arabokra nem egy könnyen hat valami, mégis e pillanatban könnyű megítélni, mennyire van helyén mind-egyikben a lélek, s hogyan fogja magát viselni a kenyértöréskor.

⁵ Meg kell adnom az igazat nekik, hogy dicsekvő szájhős még bajszatlan ifjaik között sem igen találkozik.

Ez kétségkívül onnan eredhet, mivel mindegyik életével felelős, aztán, akit erre képtelennek vélnék, az kizáratik a vállalatból, s otthon marad a duárban, áldozatul kitéve az asszonyok boszantásainak, s szidásainak, ha kivált mint rendesen történni szokott, az oroszán nem esik el anélkül, hogy egykettőt a vadászok közül kivégezzen.

Miután az emberek, kik a vadat kilesték, előadták ismereteiket, annak nemét, korát és tanyáját illetőleg, mikre nyomai után következtetnek, kezdődik a támadás rendjének meghatározása.

Hosszu tanácskozás után, melyben mindegyik kimondja véleményét a támadás legjobb módja iránt, egyhangulag határozat hozatik.

²⁰ Miután a puskák kilövettek, és legnagyobb gonddal újra megtöltettek, a legfiatalabbak közül hatot kiválasztanak, s a hegyek csucsaira állítanak föl, hogy onnan barátaiknak az oroszán mozdulatairól jeleket adjanak, melyek igen egyszerűek s érthetők a benszülöttekre nézve, de furcsák s ²⁵érthetlenek az europainak, ki azok kulcsát nem bírja.

Midőn a kémek lesállásaikra értek, a csapat megindul elől a csatározókkal, s fölmásznak a hegyoldalra, mely az oroszán tanyájához vezet.

Mivel a kölykes anyaoroszánok, s a még ki nem nőtt fiatalok máskint viselik magokat ily alkalommal, s mivel ezek ³⁰vadászata is részletes leírást kívánna, csak azon vadászatot irom le, mely teljesen kinőtt hím oroszánra történik, mivel ez sokkal nehezebb és veszélyesebb, mint az előbbieket, még a kölykes anyák ellen intézett vadászatoknál is.

³⁵ Valamint egyéb vadászaton, ha az jól van elintézve, a vad rendesen elesik, úgy itt is a nap sikere mindig a támadás módjától függ.

Mivel azon embernek, ki a vad fölverésére küldetik, mint képzelní lehet, ezer szorgos oka lehet kerülni a fát vagy ⁴⁰a sziklát, mely alatt az oroszán hasal, — ennélfogva igen ritka eset, hogy az valami biztos modorban fölveressék.

Ha a vadászok puskalövésnyire már megközelíték az oroszlán fekhelyét, hátulról feléje közelednek a legnagyobb csöndességben, s megállapodnak, ha azt már láthatónak vélik.

Mivel az oroszlán hallérzéke igen finom, legtöbbször megesik, hogy a vadászok lépteit, vagy egy alágördülő kövecs zörejét meghallván, fölkel, és aztán megy arra, ahonnan a neszt vette.

Ha a kémek egyike észrevehette őt, jobb kezébe fogja burnusza csücskét s azt maga előtt megcsóválja, ami azt ¹⁰ jelenti: *látom*.

A vadászok egyike kilép a csapatból, s némabeszédbe ered az előbbivel, burnuszát jobbról balra csóválva, amivel azt kérdik: *hol van az oroszlán, — mit csinál?*

Ha az oroszlán mozdulatlan áll vagy fekszik, a kém kezébe ¹⁵ veszi burnuszának mindkét végét, azt feje fölé tartja, meg leejti, egy két lépést előre tesz, ismételvén az előbbi jelet, ami azt jelenti, hogy: *az oroszlán nem messze van előttem mozdulatlan*.

Ha az oroszlán jobbra vagy balra megy, a kém is ez irány- ²⁰ ban megindul, s burnuszát ahhoz képest jobbra vagy balra csóválja.

Ha pedig az oroszlán a vadászok felé indul, a kém szembe- fordul a vadászokkal, és sebesen rázza burnuszát, teljes erejéből kiált: *au likum!* ami annyit tesz, hogy: *vigyázatok!*

²⁵ E jelre a lövészek sorakoznak, s ha lehet, valami szikla- falhoz támaszkodnak, hogy hátulról földve legyenek.

Jaj annak, aki idejében nem hallotta a kém kiáltását, s társaitól kissé hátramaradt!

Mert amint az oroszlán észreveszi őt, egyenesen megrohan- ³⁰ ja, s bármint viselje magát a szerencsétlen, akár fára vagy sziklára akar menekülni, akár helyben áll s rá lő, minden- esetre el van veszve, ha csak különös isteni gondviselésből úgy nem talál lőni, hogy az oroszlán rögtön elesik.

Amint látni fogjuk, a harcban itt igen egyszerű; s abból ³⁵ áll, hogy annyi puskacső irányoztassék a vad ellen, amennyi foga és körme van; de hogy a feladat egyenlő legyen, szükség- ges, hogy a fegyveresek egymást kölcsönösen támogassák, zavarba ne jőjjenek, meg ne ijedjen egyik is, és mindegyik kész legyen életét kockáztatni, szomszédját védelmezve.

⁴⁰ Ha a vadászok az ütközet előtt egyesülhettek s valamely sziklához támaszkodhattak, az oroszlán méltóságosan ellépdel

a sor előtt, remélvén, hogy megjelenésére rémületet idéz elő bennük, és ez esetben bátran ugrik a szétszóródott csapatra, mely egyikét embert az ellen hatalmába hátrahagyott.

Ha senki sem mozdul, s ha az oroszán semmi habozást⁵ nem vesz észre a lövészek között, akkor mély mormogásával fenyegetőzve, husz harminc lépésnyire közeledik a rá szögezett fegyverekhez. Ez az elhatározó pillanat: a csapat egyik legvénebbjének vezényletére mindegyik rá süti fegyverét, aztán félreveti azt, s pisztolyát, jatagánját veszi kezébe.

¹⁰ Az europai vadász előtt csodálatosnak tetszik, hogy harminc lövés husz lépésnyiről egy állatra, mely odatartja oldalát, nem mindenkor elég, hogy az rögtön helyén maradjon. Pedig így van tíz eset közül hatszor legalább.

¹⁵ Annyira nehéz az oroszánt életétől megfosztani, hogy bármennyi golyót lőjjenek is testébe, ha szívet vagy velejét nem találták, el nem esik.

Azonban, ha a golyózápor földre teríté az oroszánt, valamennyi vadász rögtön rá rohan, mielőtt fölkelhetne, s egyik pisztollyal, másik meztelen karddal, lövik, szurják, vetélkedve²⁰ egymással, mindamellett a haldokló állat körmei között mégis hagynak néhány darab hust testeikből.

Nevezetes, hogy minél közelebb van az oroszán a halálhoz, annál inkább veszedelmes.

²⁵ Így, ha a támadáskor, mielőtt még sebet kapott volna, egyet elfog a vadászok közül, megleégszik azzal, hogy felfordítja, mint valami akadékot, s ha az ember jó vastag burnuszba van takarózva, sokszor meg is menekül egy két jelentéktelen karmolással.

³⁰ Ha azonban egy két golyó már testébe furódott, megöli vagy szétszakítja azon embert, kit utolér, sőt gyakran szájába veszi s magával vivén erősen rázza mindaddig, míg más vadászokat talál, és azokat is megrohanja.

³⁵ Mikor pedig erősen vagy halálosan meg van sebezve, s elkaphat egy embert, maga alá teperi ezt, s a szerencsétlennek arcát maga felé fordítva, gyönyörködni látszik annak halálvonaglásaiban, mint a macska szokott tenni az egérrel.

⁴⁰ Míg körmeit kedvtelve huzza végig az ember puha husán, szikrázó szemeit az emberre szögezi, ki megmeredten e tekintettől, nem képes sem kiáltani, sem megmozdulni. Percről percére végig ölti a haldokló ember arcán hosszu kérges

nyelvét, majd ismét száját ráncolja, mint a macska, és minden fogait mutatja.

Ezalatt a szerencsétlen áldozat barátai vagy rokonai felhívják a legbátrabbakat védelmére, s ezek aztán közelednek⁵ lépésről lépésre, puskáikkal célozva, ujjakkal a sárkányon az oroslán felé, mely őket jöni látja és bevárja.

Mivel az oroslánra célzott golyók találhatnák az alatta fekvő embert is, e miatt egészen közel kell hozzá menni, hogy a lövés biztos legyen. Rendesen az áldozat valamelyik rokona¹⁰ vállalkozik e szerepre, és pedig egyedül, hátrahagyván a többi lövést mintegy husz lépésnyire.

Ha az oroslán érzi, hogy ereje már elhagyja, mielőtt a puskacső füléhez érne, elharapja az áldozat fejét, aztán szeméit behunyja s halálát várja.

¹⁵ Ellenben, ha még érzi, hogy mozoghat, siet megölni az alatta levő embert, hogy azonnal a vakmerőre rohanjon, ki amannak segítségére mer jöni.

Amint látszik, a segítségre menő lövész szerepe a legveszélyesebbek egyike; mert az oroslánnak az alája gyűrt vadász²⁰ teste fölötti teljesen mozdulatlan állapotából nem lehet megítélni szándékát; elannyira, hogy még mikor az ember bántatlanul elér is melléje, s a puskacsövet már fülébe tartja, még akkor is megeshetik, hogy mielőbb a puska elsülne, az embert földre teperi s darabokra szaggatja.

Mint főlebb mondók, az arabok hasonló esetben egyetlen embert szoktak előre küldeni, mivel különben könnyen zavar támadhat, s az oroslánra irányzott golyók az alatta levő embert találhatják.

Ha az ember már halott volna is, midőn hozzájutnak, mind-³⁰amellet fájdalomosan esik tapasztalni, hogy őt az övéinek golyója találta, s gyakran hinni hajlandó az ember, hogy talán nem halt volna meg, ha egy tévedt golyó nem találta volna.

Mindezekben elég nyomós okot látunk arra, hogy e „dicsősé-³⁵ges” küldetés egy emberre bízatik. Dicsőséges mondom, mert aki ezt sikerrel és hidegvérrel végrehajtja, szerintem a legnagyobb hőstettekre is alkalmas.

. . . Az 1852. év május havában volt, a Constantin tartománybeli hadcsapatok Kabyliába voltak kiküldve M. M. tábornok

parancsnoksága alatt, midőn a tartomány több pontján lázadás ütött ki.

A tábornok a dandárból néhány zászlóaljjal kiküldetett, hogy a lázadás előmenetelét gátolja, s a fölkelő törzset⁵ megfenyítse. Én a tábornok mellé voltam adva, hogy rendeletei szerint az arab ügyeket tárgyaljam a hadjárat alatt.

Öt napi járás után megérkeztünk a haraktákhöz, Sidi Reghis hegység alatt, melynek az a szerencse jutott, hogy Abdallah, a szénégető lakjék benne.

¹⁰ Mivel még korán volt, a tábornok, ki az általam ismert leg-szenvedélyesebb s legügyesebb vadászok közé tartozik, jelenté nekem abbeli kívánságát, mely szerint egy pár lövést szeretne tenni a tábortanya körül.

Beszéltem neki Abdallahról, s kérdém, nem tetszenék e neki¹⁵ öt vezetőül választani. Rögtön egy lovas küldetett a hegyekbe, s előhozta emberünket, tetőtül talpig fegyverkezve.

A szokásos üdvözlés után, kérdém őt, ha van-e sok nyúl e környékben. E kérdésre csodálkozva nézett meg, s hátat fordítva, egy másik csoport arabhoz fordult, kik sátram körül²⁰ voltak, s azok közül egyet hozzám vezetve visszatért.

— Ime itt van egy nyúlvadász — mondá méltóságteljes megvetéssel az ujon érkezettre mutatva.

— De te — mondám kissé boszorkodva tettén — te is e tájról való vagy, ahonnan emez, s csak úgy tudhatod, van-e²⁵ itt nyúl?

— Én a hegyekben lakom, s a nyúl síkon lakik — mondá nyiltan s ugyan az előbbi hangon.

— Tehát mégis tudod, hogy vannak e síkon nyúlak — te-vém hozzá.

³⁰ — Minden, amit neked mondhatok, annyi: én oda nem jövök le, csak éjjel, vagy kedvesemet látogatni, vagy hogy egy juhval szaporítsam nyájamat; és ha találkozom vaddal utamon, való, hogy azt nem nevezik nyúlnak.

³⁵ Mivel ohajtottam a tábornoknak bemutatni, s neki vezetőül adni, félbeszakasztám e párbeszédet a tanuk előtt, s őt magammal a sátorba vittem.

Itt aztán az oroszánokról beszéltünk, s miután jó hangulatban lenni láttam őt, közlém vele, amit tőle kívántam. Való, hogy igen nehezen egyezett bele, s hogy hirnevét ne⁴⁰ kockáztassa, úgy intézte a dolgot, hogy a tábornok üres tarisznyával tért haza.

Ez idő óta nem láttam viszont Abdallaht, de a múlt év július havában, egy délrészi kirándulásból visszatérve, törzstöredéke sedikjénél kissé megállapodtam, s hírét vettem, hogy a télen Abdallah megint egy társa életét mentette meg. ⁵ ki segítsége következtében csak egyik lábát veszítve, életben maradt.

Azonban, mialatt róla beszélünk, ő a csapat vezére, kit az oroszlán nyomán hagyunk, céljához ért.

Borzasztó ordítás hangzik az erdőben néhány lépésnyire ¹⁰ mellette.

— Földre! — felelt egy hang, mely egy sereget vezényelhetett volna; — földre, szesszi férfiak! emlékezzetek meg, hogy férfiak vagytok, s hogy én veletek vagyok.

A csapat azonnal sorakozva amennyire csak lehet, ¹⁵ csoportosul a főnök körül, s puskáját képéhez fogva, várja, hogy az oroszlán előtörjön rejtekéből.

Ez igen ünnepélyes pillanat. A lövészek s az oroszlán csupán egy-két lépésnyire vannak egymástól, s még sem látják egymást.

²⁰ Az oroszlán meglapult mint a macska, hogy annál nagyobb ugorhassék, s minél kevésbé tegye ki magát a golyóknak.

Az emberek ülnek, feküsznek vagy térden állnak, annyira összeszorulva, hogy egy burnusszal be lehetne őket takarni.

Egyszerre, valamelyik vadász jelt ad kezével, mi azt jelenti, hogy: én látom. Szomszédja követi ujjá irányát s megerősíti az előbbi véleményét. Még összebb szorulnak, hogy lássák a vadat, s egyszerre lőhessenek.

De szerencsétlenségükre ez már későn van: az oroszlán ³⁰ látva, hogy föl van fedezve, megrohanta a csapatot, s az egyik lövésznek fejét harapva össze, a másiknak szemét ütve ki, a harmadiknak vállát törve le, egy ugrással a sűrűben ismét eltűnt oly sebesen, amint jött, a nélkül, hogy egyik vadásznak is ideje lett volna fegyverét rásütni.

³⁵ Ekkor aztán szörnyű sivalkodás támad; mindegyik szomszédjára vet, s azt okolja a következményekért, s a szerencsétlen, ki legelőször látta az oroszlánt, ha kivált meg nem ölelt, sem meg nem sérült; annyira bántalmaztatik, mintha csak ő mondta volna az oroszlánnak: gyere no, itt a kedvező pillanat.

⁴⁰ Azonban a jobb felőli csapat sem maradhat tovább ki a csatából szégyen nélkül, s lassan megérkezik.

Körültekintenek, s szólnak: egy halott, két sebesült, Ez nagyon rossz van, s ez nem mehet így tovább. Aztán még csak a puskák sem lövettek ki. Előre, álljunk boszut! Lássuk, merre van ő? És lármáznak s kölcsönösen feltüzelik egymást, 5 nem hallgatva többé a tapasztaltabbak szavára, kik figyelmeztetik őket a rossz kezdetre s a még rosszabb végre, jósolván, hogy az oroszlán vissza fog térni.

És igazuk volt; az oroszlán, ingerelve a lárma és a vér által, mit épen kiontott, visszajön bömbölve az erdőn át, 10 törve, földre vetve mindent ami utjába áll, s megrohanja a vadászcapatot fölemelt fejjel s tátongó torokkal, kik ezuttal nem levén meglepetve, puskavégről harminc golyót lőnek testébe.

Az oroszlán, átluggatva a golyóktól, a csapat közepébe 15 esik, s torkával s tenyereivel mindent megragad, amit csak utolér, hogy összetörje és rágja, mindaddig, míg sebeiben elvész, vagy amíg a halálos golyót megkapja.

Az oroszlán megöletvén, kezdik, az alatta fekvő embereket kiszabadítani, s megvizsgálják állapotukat, valamint az 20 előbb elesettekét; összesen: két halott, négy sebesült, kettő halálosan.

Nálunk e napot rosznak tekintenek, s többet foglalkoznának a halottakkal, mint az oroszlánnal; itt megfordítva van. Kivén a holtak rokonait, senki sem törődik velük.

25 A sebesültek s holtak egy sarokba vitetvén, egy pár ember a duárba küldetik tevék végett, hogy azon haza vitessenek. Azonban kinyílnak a bicskák, s kezdik az oroszlán bőrét lefejteti, lármázva és a nap eseményeit százszor ismételve.

Amint e műtétel végezve van, s a szállító jóságok megér- 30 keztek, a vadászok levonulnak a síkságra, a következő rendben: legelől megy az ember, ki a halálos lövést adta, hátán az oroszlán bőrével, ezután következik három tevé egymás mellett, melyek elsején a két nehéz sebesült ül, — a másodikon és 35 harmadikon egy-egy könnyebb sebesült ül, ölében tartva egy holtat.

Az oroszlán teste, négy felé vágva, a kíséret középpontján vitetik e végre vágott faágakon.

Elérve a pontra, hol el kelle válniok, hogy mindegyik a maga duárjába menjen, a vadászok, siránkozó és örömben ujjongó 40 férfiak s nők csapatától vétetnek körül, kik mindenfelől összeszaladnak.

- Az emberek a csapatba vegyülnek, hogy a nap eseményeinek részleteit hallják; az asszonyok sirnak vagy örülnek a szerint, amint kedveseik épen egészségben, holtan, vagy sebesülten érkeztek vissza; a gyermekek, dacára a borzadalomnak, mit éreznek, körülveszik és követik az oroszlanbőrrel fedett vadászt, ki négykézláb és bömbölve jár körül a csoportozásban. Mire aztán mindenki eléggé kibeszélte, kiujjongta, zokogta és kibőgte magát, elválnak egymástól, hogy jövő alkalommal újra kezdjék.
- ¹⁰ Ime így vadásznak, vagy inkább így vadásztak ezelőtt az uledmelulok és az uledszesszik.

A VALÓDI OROSZLÁNVADÁSZAT ALGIRBAN

1853 július hóban elhagytam Constantinet, és az auresi hegyekbe indultam, hol egy vén oroszlánnaal ismerkedtem meg¹⁵ mely Krensela mellett telepedett le.

A benszülöttek megunván a sok veszteséget, melyet az nekik okozott, összegyűltek egy napon mintegy két vagy háromszázan a végből, hogy megöljék, vagy a vidékről elűzzék.

²⁰ A támadás napköltekor történt; délben már 500 töltést lőttek el az arabok, s egy halottjuk s 5 sebesültjük volt: az oroszlan a harctérnek ura maradt.

Az urteni völgyben megérkeztemkor jul. 18., a környékbeli minden duarból egy követtség tisztelkedett nálam, mely²⁵ a szokásos panaszok előadása után, általános fölfegyverkezést ajánlott. Sidi-Annar, a helybeli marabut is következő jóslattal járult előmbbe.

— Ha tetszeni fog Istennek fegyvereidet megáldani, néhány nap mulva nejeink és gyermekeink tódulni fognak e³⁰ fa alá, hogy szemeikkel, és ujjakkal megolvassák fogait s körmeit e gonosztevőnek, és megcsókolják kezét annak, ki a békét meghozta a hegyekbe.

A marabut e jóslatára az általános fölfegyverzési indítvány megbukott, és mindenki sietett vissza sátrába, meg levén³⁵ győződve, hogy az oroszlánnaak vége van.

Bárminő legyen is különben e bizalom, melyet a már igazolt jóslatok sugáltak, azt hiven, hogy e közmondás alkalmazása:

„*segits magadon, és az ég is megsegít*” nem fog ártani, és még az nap összeszedtem minden az oroszlán szokásaira vonatkozó tudósítást, és a nyomozóknak utasítást adtam másnapra.

Ez emberek kiküldetése abból állott: elindulni napköltekor⁵ a kitűzött helyre, fölkeresni az oroszlán kijáratát oly utak mellett, melyek barlangja közelébe esnek, megtalálni bejáratát, mikor éji utjáról visszatér, szóval: az oroszlánt teljesen kikémlelni.

Másnap, 19-én az oroszlán nagy kirándulást tett a sikon,¹⁰ és a nyomozóknak nem lévén semmi tudomásuk az oroszlán visszatértéről azon időtájban, midőn a nyájak bejárják a csapásokat, mindnyájan a nőstény oroszlánt fedezték föl, melyet mintegy 10 holdnyi erdőben lestek ki d. e. 9 óraker.

Ugyanaz nap este 7 óraker az állatnak kijárását lestem; 8¹⁵ óraker 10 lépésnyire tőlem kijött; a harmadik lövésre leteritettem.

19-én délben találkozást rendeztünk az urtényi kertben; előre látva azt, hogy az oroszlán keresve párját, sok bajt okoz a nyomozóknak, a találkozást két órával késleltettem.

²⁰ Az oroszlán, miután mindenfelé kószált, és több tanyát kikutatott, egy öszvért és két lovat ölt meg egy hegyi duarban; aztán a hegy gerinceit elérve, dél felé húzódott.

Utolsó nyoma három mérföldnyire volt a találkozási helytől.

²⁵ Négy óraker lóra ültem, s azon helyre mentem, hol a nyomozók elveszték az oroszlán csapását.

Miután visszaküldöttem lovamat, vártam az estét, hogy azon uton járjak, melyen előtte való este az oroszlán járt, s minthogy nem találkoztam vele, és hallván, hogy az arabok és a hegy lábánál fekvő duárok kutyái nagy zajt ütnek, azt³⁰ hittem, hogy az oroszlán más uton jött, 11 óra felé visszatértem sátoromba.

Három nap egymásután a nyomozások ugyanazok voltak, az oroszlán ugyanazon járatot tette éjjel; volt sok járás-kelés, és semmi találkozás.

³⁵ 24-én egy arab, ki dél felé három vagy négy mérföldnyire táborozási helyemtől lakott, s kit rokonai küldöttek, hírül hozza nekem, hogy az oroszlán Tafren nevü erdőbe telepedt, és hogy 20-dika óta 8 ökröt megölt.

⁴⁰ Elindultam ez emberrel, spahimmal és nyomozóimmal, hátrahagyva sátraimat Urténben, és nem vive magammal egyebet, mint puskáimat.

A 24—25-ik éjt a duár előtt töltöttem, melyet az oroszlán rendszeren meglátogatni szokott; de nem jött el.

25-én reggel tudomásuk volt embereimnek az oroszlánról, mely a mult este kijelölt erdőből lépett ki, de *visszatértéről*⁵ nem voltak bizonyosak.

Végre, hogy nyomozóim fáradalmait s feladatát megkönnyítsem, az állítólagos barlanghoz közeledém, és 25-kén este az erdő szélére telepedtem.

Ugyanaz nap találkoztam Rodenburgh hollandi tiszttel, ¹⁰ ki a kabili hadjáratban résztvevén, ama rendkívüli nagy fölindulásban, melynek emléke mindig főnmarad, s melyet hiába keresünk városokban, részesülni óhajtott.

Tíz óra tájban este az oroszlán a duártól fél mérföldnyire ordított, és éjfélkor néhány lépésnyire tőlünk egy ürüt ragadott el.¹⁵

26-án napköltekor egy rendeletet bocsátottam a duarokhoz, mely szerint sem embernek, sem marhának a nyomozók visszaérkeztéig nem volt szabad kilépni a végett, hogy az oroszlánnymok más nyomokban el ne vesszenek.

²⁰ Ugyanaz nap Bil-Kassem-Bil Euset következő hírt hozott:
— Az oroszlánt a duár kijáratnál fölitaláltam; bőrét az ürünek, melyet fölfalt, megtaláltam az éjjel; az oroszlánt követtem a patak partjáig, hol szomját oltá, aztán Amar-ben Sigha pajtásomra bízam, kinek jelét megismertem e helyen.

Amar épen akkor érkezék meg, mikor pajtása elvégezte jelentését.

Arca sugárzott; nem volt szüksége szólnia, őt látva, mindenki kitalálta, hogy az oroszlánt megkerítette, és bizonyos abban, mit mondani fog.

³⁰ Amint a számunkra fölütött sátor előtt összecsoportosult arabok tömegén keresztül hatott, mindenki szóval, avagy mozdulattal kérdést intézett hozzá, vagy burnusza szárnyait ráncigálta; de ő hallgatott; csupán szívéből áradozó öröme árulta el a titkot, melyet egyedül velem akar közleni.

³⁵ Szerencsétlen ember, ki büszke valál a győzelem előtt, melyet magad készítél, nem sejtéd, hogy az oroszlán, melyet martalékul adál nekem, néhány óra mulva szétszaggatott testeden hal meg!

Jelentése ez volt:

⁴⁰ — Én az oroszlánt a tafreni pataknál találtam, amint épen ivott.

Egy leégett erdőn keresztül, melyet innen láthat ön, követtem őt, és itélve reggeli ganéjáról, és azon bevágásokról, miket körmei élesítésekor több fán ejtett, az erdő kijáratánál maradhatott reggelig.

⁵ Elhagyva a leégett erdőt, az oroszlán egy patakon megy át, mely a tafreni erdő nyugoti oldalánál folyik, melybe belép: én megkerülém az erdőt, követve délről és keletről a vizek folyását, éjszakra pedig az utat; az állat nem jött ki; visszatértem jelemhöz, hol burnuszomat letettem, és követtem

¹⁰ fák alól egy puskalövésnyire tanyájától.

Az engem kísérő emberek félvén e helyen maradni, nesztelenül visszahúzódtam, hívén, hogy az oroszlán az e vidéken *Oroszlán szikla* nevén ismeretes fehér szikla lábánál tartózkodik.

¹⁵ Meglevén kerítve az oroszlán, nem maradt egyéb hátra, mint a hasonló esetekben használt különféle megtámadási módok között választani.

Az első abból áll, hogy nagy zajjal indulnak tanyája felé, mi őt a hajtók elébe menni készteni, kik őt egy a megtáma-

²⁰ dásra alkalmas téren várják.

A másik abból áll: nagy óvatosan csapását követni, s amint alszik, meglepni őt.

A harmadik egy élő csalétek segítségével csalogatni őt.

Mivel Amar-ben Sigha bizonyossá tett a felől, hogy a megtá-

²⁵ madás a tanyára lehetetlen az erdő sűrűsége miatt, ez utóbbi módra határoztam el magam.

26-án este hét órakor elindultam. Hamida spahim és két hajtóm követett, kik fegyvereimet vitték, és egy kecskét vezettek.

³⁰ Nyolcadfélkor Amar jeléhez értünk, mit örvendve ismertem föl.

A víz ágyában levő csapásokról örvendve tapasztaltam, hogy az oroszlán nagy és öreg, s mint az arabok mondák, ő nem más, mint az én renselai barátom.

³⁵ Az oroszlán tanyája a hegynek déli lejtőjén feküdt, mint egy száz lépésnyire a mély uttól. Az átelleni lejtőn, szorosan ugyanazon mély ut szélén találtam egy 10 négyszög meternyi tisztást, körülveve nagy fáktól, s mintegy százötven lépésnyire távol azon sűrűttől, hol az oroszlán hason fekvék.

⁴⁰ Azon közben, hogy egyik emberem a kecskét egy fa gyökeréhez kötötte a tisztás közepén, s a másik fegyvereimet adta

kezembe, az oroszlán a szikla lábánál megjelent, és nézte a mi munkánkat.

Csakhamar elhelyezém magamat az erdő szélére az oroszlánnal szemközt, öt-hat lépésnyire a kecskétől, mely látva em⁵ bereimet a sűrűbe vonulni, teljes erejéből bögött, és hallatlanul erőlködött felém közeledni.

Az oroszlán eltűnt.

Kétségkívül közeledett a sötét és sűrű boltozat alatt a lábas erdő felé, mely szemem elől elföldé őt.

¹⁰ Épen levágtam törömmel néhány galyat, melyek lövésemet gátolhatták volna, és le akarék ülni, midőn a kecske hirtelen elhallgatott, és elkezdte tagjában reszketni, majd felém tekintve, majd a mély ut oldalára nézve, mi annyit akart mondani:

¹⁵ — Itt az oroszlán, érzem mindjárt jó; hallom őt, ő jön, látom őt.

És valóban, helyesek voltak intései; midőn az oroszlán lépteit hallotta, füleinek gyors és szaggatott mozdulataival jelenté; végre midőn láthatta az oroszlánt, én is megláttam azt.

²⁰ Lassan mászott fölfelé a mély ut meredekén, és tizenkét lépésre tőlem, a tisztás szélén megállott.

Megállott egészen szembe velem, és széles nagy homloka szép célpont vala. Kétszer eresztém le golyópuskámat; kétszer neki tartottam a két szeme közé, ujjam kétszer nyomta meg²⁵ gyöngén a ravaszt, de puskám nem sült el, és én örültem rajta.

Két éve, hogy ily szép, nagy fejedelmi oroszlánnal nem találkoztam, és mielőtt kedvemre megnézhettem, megöltem volna őt?

³⁰ Mi egy holt oroszlán? Mi egy szép nő koporsójában? Maga a szépség, ha az élet elhagyja, rúttá lesz.

Továbbá, ha igaz, hogy élni annyi, mint érezni, hol találhatok ily érzelmeket, ha nem ily találkozásban, ily helyen és ily órában?

³⁵ Nemes állat, mintha megértette volna gondolatomat, hasra fekvék, és hatalmas körmeit keresztbe téve, gyöngéden hajtá le fejét azokra, mint egy vánkosra.

Legkevésbé sem figyelve a félelemtől lesujtott kecskére, az oroszlán nagy érdekléssel látszott engem vizsgálni; majd⁴⁰ szemeivel pislogatott, mi arcának jóságos kifejezést kölcsönzött, majd egész nagyságukban meresztette azokat rám, mi

akaratom ellenére puskámat elsütni ösztönzött. Mintha ezt látszott volna mondani:

Épen most láttam e tisztáson egy ember csoportot, és egy kecskét; az emberek eltávoztak, a kecske egyedül maradt; ⁵ megérkezem, és oldalánál egy' másik, vörösbe, kékbe öltözött embert találok, minőt még sohasem láttam, és ki, a helyett, hogy megfutamodnék közeledésemre, megáll, s rám néz, mintha beszélni akarna velem.

Aztán, koronkint, mint az esthomálya a tisztásra leszállt, ¹⁰ folytatni látszott magában.

Az ebéd ideje elérkezett; vajjon mit egyem, embert-e vagy kecskét? a tegnapi ürü többet ért e mai kecskénél; de az ürük fávol vannak. A vörös emberek jók lehetnek általában, de ez itt nekem soványnak látszik.

¹⁵ Utóbbi észrevétele, úgy látszik döntő volt választására nézve, mivel határozott arckifejezéssel fölkel, és három lépést tett előre, szemeit a kecskére függesztve.

Neki szegzett puskámmal és ujjamat a ravaszon tartva, minden mozdulatát kísértem az oroszlának, készen állva ²⁰ alkalmas időben a lövésre. Kétszer a csalétekre akart ugrani macska módjára sompolyogva.

Azt gondoltam, hogy a kötél, mellyel a kecske megkötve volt, nyugtalanítja őt; de amint nyugtalanul járt kelt a tisztás szélén, és rám vicsoritotta fogát, észrevettem, hogy ²⁵ cseltől tartott.

A játék nagyon komolyra fordult; idején volt már annak véget vetni; fölhasználva azon pillanatot, midőn épen felém fordult, oldalt tiz lépésről a mély ut szélétől röpitettem a lapocka kellő közepébe egy golyót, közvetlenül rá, amint ³⁰ orditozva tekergőzött, a lapocka vékonyába egy második golyó érte.

Két acélhegyü golyótól át meg át löve, az oroszlán, mint egy hófuvatag a mély ut örvényébe lezuhant.

Mig én puskámat újra megtöltöttem, embereim előjöttek; ³⁵ velök a helyszínére mentem, hol az oroszlánra löttem és láttuk igen véres körömnymait az oroszlának, midőn meglövetése után a mély ut meredek partjaira fölmászni igyekezett.

Embereim meg levén győződve arról, hogy az oroszlán meghalt, a tisztás szomszéd magaslataira mentek föl, hogy embereket hívjanak, kik az oroszlánt elvigyék. ⁴⁰

Azalatt én a vérnyomok után indultam, a mély utba, hol az oroszlán többször elesett, és úgy találtam, hogy egy sötét, sűrű és járhatatlan vágásba vonult.

Hogy tudhassam azonnal mihez tartani magamat, követ⁵ dobtam e vágásba; egy tompa, torokból eredő, majd panaszos, majd fenyegető ordítás, hasonló a vonaglóéhoz, felelt mint egy 20 lépésnyire a fák alól.

Ez ordítás megfagyasztá szívemet, emlékeztetvén engem a mezej-amari oroszlánra, mely tíz év előtt, hasonló körülmények között és dacára két lövésnek, szemem láttára Rostain spahimat és két arabot megnyomorított.

Hiába igyekeztem a vágás oldaláról meghajolva a sűrűbe jutni; látásom csak az első galyakig terjedt, melyek az oroszlán vérétől piroslottak.

¹⁵ Amint ágtöréssel megjelöltem az állat fekvését, épen visszavonulni akartam, midőn spahim, két nyomozóm, és négy fegyveres arab értem jöttek.

Nagy bajomba került őket visszatartanom, hogy be ne menjenek a vágásba, hol mint mondák az oroszlán halva²⁰ van.

Hiába jegyzém meg, mikép bizonyos vagyok, hogy még él, s hogy lehetlen előbb meglátni, mielőbb valakire ugrott volna, és hogy bizonyosan emberhalál történik, ha most megy be valaki, s amig én ekkint felelgetek nekik, hogy holnap majd megtaláljuk élettelenül, feleletül ezen derék emberek levetik burnuszait, s fölkértek, ülnék le azokra, és várokozám rájuk.

Néhány perc mulva magam is levetvén öltönyeim azon részét, mely nekem alkalmatlan lehetett, vagy zavarhatott³⁰ volna engemet, fölfegyverezém Amar-Ben-Sighát Lepage féle puskámmal, Bil-Kassem-et két pisztollyal, és spahimat egy löfegyverrel, melyet számomra töltve kellett tartania, követve engemet lépésről-lépésre.

Miután embereimnek ajánlottam, hogy amennyire a vágás³⁵ sűrűsége engedi, szorosan mellettem csoportosuljanak, velök és Rodenburgh-al bementem, ki épen akkor érkezett meg, és nem akart hátramaradni, dacára kérelmemnek, noha bizonyos-sá tettem a veszélyről, melynek kiteszi magát.

Miután vagy tizenöt lépést haladtunk a vérnyomokat⁴⁰ követve, egy kis tisztásra akadtunk, hol minden vérnyom eltűnt.

Az éj közeledett; nehéz volt már az állat nyomait meglátni, és keresésünk annyival veszélyesebb lón, hogy néhány perc múlva semmit sem látunk.

Hogy időt ne veszítsünk, mindenki dologhoz látott, nyomoz-⁵ ván vérét az állatnak, melyet e helyen vesztnék el anélkül azonban, hogy valaki kilépett volna a tisztásból.

Egyszerre elsül vigyázatlanságból egy arab fegyvere közöttünk a nélkül, hogy legcsekélyebb baj következett volna; mire az oroszlán elordítja magát; embereim mind¹⁰ körülöttem összecsoportosodnak, kivéve Amar-Ben-Sighát, ki tudatlanságból-e, vagy önmagához való bizalomban, tőlünk hat lépésre neki támaszkodik egy fának.

Amint az oroszlán tátongó torokkal, és fölborzadt sörénnyel a tisztás szélén megjelent, nyolc golyó röpi feléje, és sze-¹⁵ rencsétlenségre a nélkül, hogy találta volna.

Mielőtt a hasztalanul elsütögetett löpor füstje eloszlott volna, s még kevesebb időben, mint miben ennek leírása kerül, Amar-Ben-Sigha, ki szinte lőtt az oroszlánra, leterített. Karabélya összetörve, jobb combja és lába összezuzva; és²⁰ azon pillanatban, melyben segítségére sietek, látom, hogy fejét befalja az oroszlán, mely most ráirányzott és sörényét érintő fegyverem csövébe néz, a nélkül, hogy kiválasztott áldozatját elbocsátaná.

Attól tartottam, nehogy az oroszlán fejére löve, az emberét²⁵ találjam, szívére céloztam, és lőttem.

Amar-Ben-Sigha megszabadítva lábaimhoz gördült, melyeket oly hevesen szoritott össze, hogy majdnem fölfordított engemet; s az oroszlán, oldalával a sulya alatt ropogó galyakra³⁰ dülve nem esett el még.

Halántékára céloztam, a ravaszt megnyomtam, s puskám nem sült el.

Tíz év óta először történt, hogy puskám csütörtököt mondott, s az oroszlán folyvást ott állott a galyakra dülve, melyeket fogaival és körmeivel széttépett; ordítva és halálos vonaglások-³⁵ kal küzködve egy lépésnyire tőlem, majdnem Amar-Ben-Sigha testén, ki torkaszakadtából kiáltott.

Embereim mind összefutottak: némelyek jataganjaikat villogtatták; mások puskáikat a cső végénél megragadva⁴⁰ légben tartották buzogány módjára.

Gyöngé eszközök, hitvány fegyverek oly ellenség ellenében, kit golyók nem ölnek meg!

Első mozdulatom volt kezemet nyujtani Hamida spahim felé puskámért, ki sötét arccal, zavart tekintettel, és minden tagjaiban reszketve, alig tudá e szót kimondani:

— Ki van löve!

Másik puskám is kilöve! Az oktalan, a többiekkel lött, és bennünket az oroszlán hatalmába adott.

Mindnyájunk szerencséjére e pillanatban halva rogyott össze az oroszlán Amar-Ben-Sigha és Bodenburgh között, ki a galyak oldaláról érkezett, hogy egymásmellett feküdtek az emberek és az oroszlán.

Amint az oroszlán kiadta páráját, a sebesülten foglalkoztam, ki néhány pillanat óta semmi életjelt nem adott.

A fejsebeket kissé aggasztóknak találtam; a test felső része össze volt szaggatva körömcsapásokkal, melyek csak a hust érték; de a jobb láb és comb irtóztatóan át volt lyuggatva, és összeharapva a lágyéktól kezdve le a láb fejiég.

A vér sűrűn folyt, és mi sötét éjben az erdő kellő közepében ott állottunk minden segély nélkül.

Míg az arabok puskákból és burnuszokból saraglyát készítetek, azon voltam, hogy a vérfolyást megállítsam; de a sebesült kinos följajdulások között magához térve, nem engedé, hogy folytassam az ápolást.

Nem mondom el, mennyi időbe és bajba került a sűrűből kijutnunk, és a mély utat elérnünk; annyi bizonyos, hogy visszajövetünk nagyszerű volt.

Mindig mélyen meghatva láttam az arabokat, midőn valaki közölök golyó által esett el; de az Amar-Ben-Sigha iránt mutatott közönyt nem tudom megmagyarázni magamnak.

És valóban azon idő óta, hogy az oroszlán meghalt, az arabok, ámbár látták, hogy szerencse kívánataikat hidegen fogadom, és a nyert sikernek nem igen örülök, nem sokat gondoltak a sebesülten, és csak annyit mondtak rá hogy *ily dolgok csak az emberen eshetnek meg*. Aztán elkezdtek a látvány különféle jeleneteiről maguk között, és egyszerre beszélni, kiáltozva, mint örültek, és elkezdték újra a történetet, valahányszor egy duarbeli szomszéd szemközt akadt velünk.

Lelkesültségük oly zajos volt, hogy akárki találkozott volna kíséretünkkel, azt gondolta volna, hogy a saraglya szentmihály lovául szolgál egy elejtett oroszlának, ha idő-

ról-időre egy szivetrázó jajdulás tul nem kiáltja a nagy zajt, és nem felel a fákon huhuló bagoly unalmas hangjára.

Igy érkezünk meg este tizenegy órakor a sebesült számára rendezett sátorba.

Másnap, 27-én, korán reggel meglátogatám a sebesültet, és oldalánál öreg édes anyját, fivérét, és a családjához tar-
tozható nagyszámu férfiakat és asszonyokat találtam, kik megérkeztemkor nagy ömlengések között megköszönték, hogy megszabadítám Amart az oroszlán körmei közül, és
10 nézetemet kívánták a beteg állapotjáról.

Szegény emberek, azt hiszik, hogy minden francia egyszers-
mind orvos is, mivel vannak köztök jó orvosok, és hogy az,
ki oroszánt ló, képes a roszat, mit az okoz, meggyógyí-
tani!

15 Legkevesebb ismeretem sincs a sebészetben, és mi az orosz-
lán által ejtett sebeket illeti, tapasztalásom arra tanított,
hogy az ember nehezen gyógyul ki belőlük, és hogy majdnem
mindig nagy karját, vagy lábát elveszti.

Mindamellettt láttam többször embereket, kik Amaréinál
20 sokkal kisebb sebekben meghaltak, vagy a megtámadott
tagoknak használatát elvesztették, és azért ajánlottam rokonai-
nak, hogy Amart vitessék Bathnába, hol francia orvosokat
találánd, és gondos ápolást nyerend.

Ennek a sebesült, az uton szenvedett kinos fájdalmak
25 miatt ellenszegülvén, sebeit én amennyire tőlem kitelhetett,
a hollandi tiszt segedelmével bekötém, és elküldöttem egy
jó hirben álló arab orvosért; azután az erdő felé indultunk,
hol a mult este óta az oroszlán feküdt.

A segéd-személyzet számos volt, kevés idő mulva utat
30 törtünk a vágásban, s az oroszánt faszalokból készült saraglya
segedelmével a tisztásra kivittük, hol az előbbi este oly soká
részeltetett bennünket a szerencsében, őt színről-szinre
láthatni.

Miután az oroszánt megnyúztam, és figyelemmel kísér-
35 tem volna a golyók járásait, átengedtem husát az araboknak,
kik késsel kezükben, és mint a kopóserg az elébe vetett
vadkoncra dühösen rárohantak. Ugyanaz nap este táboromba
tértem vissza, hol az oroszlánbőr kidolgozására az előintéz-
kedéseket megtettem.

40 29-én, amint épen utra készültem Constantine felé, sátoro-
mat néhány asszony megrohanja, kik forró könyeket hullatva,

mintha valami nagy szerencsétlenség érte volna őket, hozzám belépnek.

Első gondolatom az volt, hogy Amar-Ben-Sigha rokonuk halálát hozzák hírül nekem, de alig tarthattam vissza magamat a nevetéstől, midőn megtudtam, hogy három ökör vesztéről van csak szó, melyeket egy ujjon e vidékre érkezett oroszán megölt.

AZ AMERIKAI VADÁSZTÁRSASÁG

Mayne-Reid után Vajda Jánostól

I.

BEMUTATÁS

5 Elvégre rokonszenvünk inkább vonzhat bennünket a franciához, ki, mint egyéniség, mindenesetre eszményibbnek tűnik föl, — de egybevéve mindent, mégis csak aligha nem az angol a leghatalmasabb nemzet ama bujdosó csillagon, melyet földnek nevezünk. El van terjedve, részint uralkodik az öt világ-
10 részben. Körülbelül másfélszáz millió lélekszám fölött uralkodik csak Ázsiában, azontul, hogy az ős brit ország ezelőtt néhány századdal olyan rajt eresztett, mely Amerikában megszállva, már ma számban föltümulja az anyaország lakosságát. Oly eredmények, minőkkel az egykori Róma, a világ királynője, nem dicsekedheték.

E roppant uralom és elterjedés kevesb természeti képességgel bíró népet is okvetlen sokoldaluvá tenne, de Shakespeare népének még az elsőség dicsőségét is megszerzi az emberiség versenyének majd minden terén.

20 Hogy egyebekről ne szóljunk, — mert egyáltalán nem is tartozik ide, — a sportban olyannyira elsők, hogy e nemes működés fogalmának is ők adtak általános nevet, melyet még a francia is átvett tőlük, aki pedig nem szeret a maga finom nyelvére idegen szót venni.

25 És tán semmi más téren nem tűnhetik föl veleszemben minden más népoly annyira zugszerűnek, mint épen a sport terén, mint akinek e dologban — mint a művésznak — hazája széles e világ!

Annálfogva igen természetes, hogy az ő *vadászirodalma* a leg-
30 gazdagabb a kerek földön. E részben is ők oly jogos felsőbbség érzetével tekinthetnek minden más nemzet rokon irodalmi fajára, mint Gérard afrikai oroszánvadászai a közönséges nyulvadászok filiszteri hadára.

Vadászirodalmuknak pedig alighanem legkiválóbb alakja
35 *Mayne-Reid* kapitány, kinek mintegy kétszáz nyomott ivre terjedő e nemű dolgozatai — tiz-tizenkét kötetben — a legműveltebb nyelvekre lefordítva, el vannak terjedve az öt földrészen.

E művek természete és a Jules Verne-i közt leginkább csak az a különbség, ami a mythologia és a történeti regény között. És ennyiben még érdekesebbek amannál, mert amit ő előad, az mind a valóság határai között mozog, sőt legfeszítőbb epizódjai olyannyira valószínűek, hogy épen azért kell hinnünk, miszerint megtörténhettek — legalább nagyjából, — mert ilyesmit kigondolni tulmegy az emberi leleményesség, a költői inventio határain.

Ez elbeszélések magukba ölelik a sport minden képzelhető nemét, s oly gyakorlati szellemdússággal, ügyességgel s kiterjedt alapos tudományosság segélyével vegyítvék beléjük földrajzi, természettani, népismereti s egyéb hasznos ismeretek, hogy nehéz volna eldönteni, vajjon inkább a mulattató vagy a tanulmányos olvasmányok közé sorolandók-e?

Ugy tetszik azonban, hogy az érdekesítés volt a szerző főszempontja, s ennek oly sikeresen felel meg, hogy az olvasónak csak az elolvasás után ötlük föl, hogy ime e pusztán szóráskoztatás céljából irottaknak tetsző könyvek mily nagy mérvben gazdagították ismereteit.

S ha már e művek oly általános tetszéssel fogadtattak a két világrész azon népei által, melyek előtt az elbeszélések színterei kevésbé ismeretlenek, mennyivel inkább érdekelhetik a magyar közönséget, mint ama földrészekről távolabb állót, mint aki azok égaljával, szokásaival, társadalmi, természeti különöségeivel legalább közvetlen gyakorlati uton, sőt részben elméletileg is kevésbé ismerős?

E szempontoktól vezéreltetve, megkíséreljük ezuttal s egyelőre izelitőül Mayne-Reid kapitány egyik legérdekesebb munkájának kivonatos, illetőleg csupán e mű legkiválóbb epizódjainak közlését.

„*Les Veillées de Chasse*” cím alatt Mayne-Reid egy oly vadászati expeditio kalandjait írja le, melyben nyolcadmagával ő maga is részt vett, s melynek színtere Észak-Amerikának Saint Louistól nyugotra eső része; hősei hat angol gentleman s két ugynevezett trappeur, mindnyájan edzett, erős, bátor emberek, kiket részint tudomány-, de főleg kalandszomj egyesít a nagyobb szerű kirándulásra.

A társaság egy hatos öszvérfogaton viszi magával eleségét s egyéb szükséges szerdekét. Ők maguk el vannak látva jóféle edzett háttas lovakkal.

Napközben olykor elszélednek s külön-külön kalandokba keverednek.

Este aztán tanyát ütnek valahol, s a magukkal hordott konyha vagy a lőtt vadak rögtönzött cikkeinek hatalmas vadász-étvágygal való elköltése után pipára, szivarra gyujtanak, s valamelyik egy régibb átélt vagy aznap előfordult nevezetes kalandjának elbeszélésébe fog.

Ezek közül fogunk ezuttal néhányat előadni.

Mindenekelőtt azonban mutassuk be a diszes társaságot.

¹⁰ Az első egy hat láb magas angol, arányos termettel, széles mellkassal, azonkép széles vállakkal, rettenetes tagokkal.

Ez egy valódi lord, azokból való, kik északamerikai utazásaikon elég helyes érzéssel birnak arra, hogy magukkal hordják esernyőiket és otthon hagyják cimeiket asztalfiókjaikban.

¹⁵ Neve Thompson, de rangját és cimeit csak később, kirándulásunk után tudtam meg.

Felső kabátja hat, mellénye négy zsebbel van ellátva. A társzekérben helyezé el uti táskáját, az angol kézmű egy бүvös remekét, mely rugókra jár, s mely mesebeli бүvös szerkezeténél ²⁰ fogva, ha akarja piperetükör, ha akarja éléskamara, lőszer-tár — mindez egy érintésre.

Esernyője maga egy terjedelmes sátor, melynek árnya alatt tigrisekre vadászott az ind ingoványokban, oroszánokra az afrikai sivatagban, strucokra a délamerikai mezőkön.

Fegyvere egy szép mivű kettés a bondstreeti Bishop-féle gyárból, rettentő eszköz tulajdonosa biztos kezében.

Második egy kentuckyi lakos, hat hüvelykkel magasabb Thompsonnál, kit ennél fogva *óriásnak* neveznek. Foglalkozásra nézve ültetvényes. Arca olajszin, teljesen csupasz, vonásai ³⁰ erősek, szögletesek, rendetlenek. Tekintete mély és hatalmas, de mindazáltal vidámságban fölülmult mindnyájunkat. Kentuckyi birtoka környékén a legügyesebb szarvasvadász hírében állott.

A harmadik szám Aesculap tanítványa, kissé borvirágos ³⁵ arcu, kövéres, vidám, tréfás kedélyű egyéniség. Szerette a zenét és a bort. Gyakorló orvos volt a világ különböző részeiben, de nem birt meggazdagodni, talán határtalan önzetlensége folytán.

Nem annyira a buffalo-vadászat vágya, mint baráti szeretet ⁴⁰ birta a csatlakozásra. Neve Jappen; hivatásszerű öltözetén nem sokat változtatott, s legszükségesebb orvosi szereit is

magával hozta, lova nyerge hátuljára kötve. Szeretreméltóságának és tudományának sok hasznát vettük.

Besançon Lajos, Louisianiából, elegans viseletű fiatal ember, hazája egyik legkiválóbb fűvésze. Egyébiránt nem ő volt az egyedüli természetbuvár a társaságban. A szerző — Mayne-Reid — nem nevezi meg, csupán M. A. . . betűkkel jelöli a világhírű tudóst, ki szintén részt vett kalandjaikban, de csaknem bizonyos, hogy ezalatt a híres Audubunt érti, ki igen jeles természet rajzot irt, s a mellett szenvedélyes vadász is volt.

Hatodikul Mayne Reid önmagát mutatja be, mint a természettudományok és a sport, különösen a lovaglás barátját.

S ha ezek után még futólag megemlítjük, hogy a két bátor trappeur egyikének neve Redwood, a másiké Bradley volt, hogy az előbbi izmos óriási, a másik soványabb, de szintén erős, csontos férfi, kész a rövid bemutatás, és azonnal a dologra térhetünk.

II.

BESANÇON KALANDJAI A MOCSÁRBAN

Az amerikai mezőségeken — az ugynevezett világhírű prairie-ken — utazó nem alhatik tovább, amint a nap fölkel.

Amint pirkadni kezd, megszakitja álmát, mert oly dolgokat kell végeznie, melyek ismeretlenek a polgárosult világ utain járók és a vendéglőkben megállapodók előtt.

Össze kell hajtogatnia sátrát, begönyölve ágyát, reggelijét el kell készítenie és lovát fölnyergelnie.

Ennélfogva már mi is ébren voltunk, mielőtt a nap tüzgolyójának első sugarai megaranyozták az előttük elterülő tölgyek zöld lombkoronáit.

De Lanty — a társzekér kocsisa — már mégis megelőze bennünket, s tüzet rakott. A kávé forrott, a pecsenye zsirja vigan sercegett, s szaga kedvesebb volt orrunknak Arábia minden illatánál.

Reggeli után fölkerekedtünk, de ez nap, a köd és erdők sűrűsége miatt, nem tettünk nagy utat, számos kisebb folyamom is kellett átgázolnunk, ami szintén késleltete. Csak husz (angol) mérföldet haladtunk.

Mikor újra sátrát vertünk, egyikünk se jelentheté, hogy valami vad nyomatát fődözte volna föl.

Hasztalan csapkodtunk a bokrokra, a gazosabb helyekre utunk két oldalán: csak néhány vörös madarat vertünk föl a tangarák (pyrena rubra) fajából, vagy egy-két csizt, vörösbegyét.

⁵ Második állomásunk egy víz partján volt.

Alig állapodtunk meg, hogy Thompson gyalog, fegyverével kezében elindult. Nem messze egy mocsarat látott, ahol szalonkákra vélt találni. Alig volt oda tiz percig, midőn kettes lövéseket hallottunk, több ízben egymásután. Nem sokára ¹⁰ visszatért, hozva hátán mintegy másfél tucat madarat, melyek nagyobbacsók voltak a szalonkáknál.

Zoologistánk azonnal megfejté nekünk, hogy e hosszulábúak Wilson *numenius longirostris* fajához tartoznak. Sietve megkoppasztottuk és megsütöttük őket Lanty kályhájában. ¹⁵ Izletes vacsora vált belőlük.

E madarak szolgáltak beszélgetésünk tárgyául.

Ekként Észak-Amerika különféle vándormadarai jöttek szóba, s különösen ama különös hosszulábu, melynek neve: *Ibis*.

Besançon említé, hogy Uj-Orleansban az indiánok a vásártérre hoznak eladni illetén madarakat, melyeket spanyol ²⁰ szalonkáknak (courli) neveznek.

Zoologistánk szerint ezek a fehér ibis-ek (tantalus albus), melyek nagy számmal találhatók Észak-Amerika déli részében. Ezek közt a legnagyobb ritkaság a szent ibis (tantalus ²⁵ ruber).

E közben Besançonnak eszébe jutott egy vadászkalandja, mely Louisianában történt, midőn e madarakra vadászott. Ajánlkozott azt elmondani, és mi nagy örömmel fogadtuk ajánlatát.

³⁰ „Kollégiumi szünidőm alatt egyszer, — mondá Besançon — fűvészeti kirándulásra indultam Louisiana délnyugoti részében.

Elindulásom előtt megígértem egyik legjobb barátomnak, hogy hozok neki a legritkább madarakból, melyeket a mocsárok közepette találандok. Legnagyobb vágya volt a vörös ³⁵ ibisek egynemely fajára, hogy azokat kitömje s szobájában kiállítsa.

Louisiana tartomány déli része valóságos tömkelege a mocsárok, tavak és patakoknak. A Mississippi az év különböző szakaiiban kiárad, s erre amarra patakok támadnak, nagyobb ⁴⁰ részben mély, helyvel közzel szűk, majd széles medrekkel és ezek csavargásaikkal tömérdek szigetecskét képeznek.

Itt és a velük folyamatos mocsarakban szeretnek tanyázni az alligator, az édesvizi cápa, tavaink csukája. E vízfolyások tükrén miriád vizi madár játszadoz.

Itt a vörös flamingo, a kócsag, a hattyu, a kék tollu gém,
5 a vadlud, a bölömbika, a kigyómadár, a pelikán s az ibisz. Találkozunk tengeri sashallal, a fehér fejű sassal, ki emettől elveszi zsákmányát, mint vizi pályatársánál ügyesebb rabló. E mocsárok s folyamok telvék halakkal, bogarakkal s férgekkel: ami megmagyarázza, miért lebsel itt oly örömet minden

10 a fajta madár, melynek eledelét az utóbbiak képezik.

Ez állam különböző részeiben e csatornák egymással összefüggenek akként, hogy egy mindkét végén hegyes lélekvesztőn, mely lapáttal vagy csákyával indítható, roppant nagy területet lehet bejárni.

15 Elindulásom után két nap múlva már a barátomnak ígért madárfajták mindegyikéből szereztem legalább egy darabot, az ibiszt kivéve. Az a kettő-három, melyre akadtam, oly vad volt, hogy lehetlen volt őket beközelítenem.

Harmad vagy negyednap egy széles árfolyam magas part-
20 ján épült néger lakástól indultam ki, nem vívén magammal egyebet, mint puskámat és löszereimet. Sőt még hű vizslámat is az istállóban hagytam; az igaz, hogy előtte való nap egy mély mocsáron átusztában egy alligátor megharapta. Szándékom volt gyarapítani növénygyűjteményemet, és barátom
25 számára az ibiszt fölkeresni, de szívesen lemondtam volna a növényekről, ha lőhetek egy ily ritka madarat.

Egy lélekvesztőféle lapos fenekű ladikba vetettem magamat, s hol eveztem, hol meg csak a víz áramával haladtam csön-
30 fordultam tehát s lapátaim segélyével igyekeztem az áram ellenében visszatérni. Csakhamar egy elhagyott, magános tájra tévedtem, melyen amennyire szem elláthatott, csupa ingoványok terültek, itt-amott magas nádberkekkel. Sehol emberi lakás, sehol semmi nyoma embernek, s úgy tetszett, mintha
35 én lettem volna az első emberi lény, ki e mocsárok fekete vízének magányát háborgatni valaha ide tévelyedett.

Előhaladtomban vadra akadtam, s az ugynevezett erdei és fehér ibisz néhány fajából sikerült többet elejtenem. Sőt egy
40 fehér fejű sast is (*falco leucocephalus*) lekaptam, de a vörös ibiszt, melyet kerestem, soha sem sikerült lövésre belopnom.

Már vagy három órai utat tettem, épen félre akartam lökni a lapátot s az áramra bizni magamat, midőn előre pillantva, észrevettem, hogy a csatorna előttem kiszélesedik. A kíváncsiság előre vitt, s csakhamar egy tojásdad alaku tóba értem, mely körülbelül egy angol mérföld hosszú lehet. Ez egy mély, sáros partjain süppedékes víz volt, hol az alligátor csak úgy hemzsegett, mint a közönséges béka. Láttam, mint mutogatták varancskos hátaikat a tó színén, amint a halakat üldözték és egymás közt verekedtek. De leginkább magára vont a figyelmet egy a tó közepéből kiemelkedő sziget, melynek partján egy csapat lángvörös madarat pillanték meg. Ezek voltak kétségkívül az oly buzgón keresett ibiszek! Megindultam feléjük a lehető legnagyobb óvatossággal, legkisebb nesz nélkül, s mintegy hatvan méterre sikerült őket beközelítenem. Úgy látszik, aludtak, egylábon himbálózva; szinte egyszerre sütöttem ki rájuk mindkét csövet, s midőn a füst eloszlott, láttam, hogy fölrebentek, egyet kivéve, mely találva a földön maradt.

Puskámmal kezemben kiugorva a ladikból szaladtam az ibiszemért. Nehány perc műve volt az egész, s fölvéve a földről vadamat, siettem vissza lélekvesztőmhöz, de amelyet, legnagyobb rémületemre, már nem találtam a parton. Jó tova vitte a sebes ár, ott lebegett a tó közepén.

Örömben amint az ibiszért elsiettem, feledém megkötni a csónakot, illetőleg a partra huzni, és a víz árama messze elragadta. Már legalább is száz méterre lehetett tőlem, és én nem tudtam uszni!

Mindazáltal első gondolatom mégis az volt, hogy a vízbe vetem magamat, hogy bármi áron megkaparíthassam ladikomat. De mindjárt a partnál észrevettem, hogy a víz mély, mint egy örvény.

Mint villámütés, hatott át a gondolat, hogy lehetlenné vált ladikomat elérnem.

Egy szigetcske közepén valék, fél angol mérföldnyire a parttól, egyedül egy szigeten, mely teljesen elhagyott és terméketlen, nem volt rajta egyetlen fa, egyetlen bokor, még egy maroknyi fü sem, meghalni éhen, vagy vízbe fulni a szabadulás kísérlete alatt, ez volt a kilátás.

E szörnyű gondolat sulya alatt testileg leroskadtam, s egy darabig a földön feküdtem, leirhatlan tompultságban.

Midőn e testi, lelki levertségből némileg magamhoz tértem, a nap épen lenyugodott. Körültekinték, s amit láttam, az még

inkább ösztönzött arra, hogy összeszedjem magamat. Ret-
tentő, undok kinézésű állatok vettek körül. Már régen itt le-
hettek, mielőtt észrevettem volna őket. Csak homályos sejt-
telmem volt eleinte ittlétükről; de majd mozdulataik sajátos
5 nesze a homokban, s lehelletük szele érinték füleimet. Mintha
valamely bika fujt volna időnként valamely izzó kohóra. Ez
a nesz aztán észre hozott. Óriás gyikok, rettentő alligatorok
környékeztek mindenfelől.

Többnyire nagyok és igen számosan voltak. Lehettek száz-
10 nál többen, fölkapaszkodva a szigetre, előttem, mögöttem, ol-
daltvást, minden felől. Roppant fogcsontos állkapcáik, kinyuj-
tott orraikkal csaknem hozzám értek, és rendszeren kialudt
szemeikben most foszforszerű tűz világított.

A fenyegető veszély láttára azonnal s egyszerre talpra ug-
15 rottam. És ugyanazon pillanatban ez állatok is, fölismervén
az élő ember jelenlétét, melytől félnek, eltűnedeztek minden
irányban; a tóba buktak és a bugyborékos víz alatt eltűntek.

Nagy léptekkel jártam be szabad ég alatti börtönömet;
mégmértem e szűk területet jobbról, balról, kutattam a viz-
20 mélységét a sziget körül, sőt előre is haladtam, a feneket viz-
gálva, de az mindenütt elveszett lábaim alatt. Tizenöt méterre
a parttól már nyakamig ért a víz. Mellettem az alligatorok
játszadoztak maguk közt, fujva és prüszkölve. Természetes
elemükben sokkal bátrabbak lettek és semmi esetre se értem
25 volna ép egészségesen a partra, ha a víz kevésbé mély. Ha
uszni kezdtem volna, ha erre képes lettem volna, mint valami
hattyu, az alligatorok bevágták volna folyékony utamat,
mielőtt tizenkét ölnyire haladok. Ez állatok ellenséges tünte-
tése megrémített, siettem a szárazra, hol ujjalag bejártam
30 a szigeteckét, hogy átnedvesült ruháimat megszársítam.

Ekként bolyongtam fönn egész az éj beálltáig, mely sötéten
és elrettentően borult rám. A sötétséggel a levegőbe új hangok
vegyültek, a mocsárok izgalmas éji hangversenye; a gém *kva-
kvája*, a vízi bagoly nyivákolása, a bölömbika bőgése, az óriási
35 teknősbéka *el-l-uk-ja*, a békák vartyogásai és a pusztai tücsök
kri-kri-je; mind e hangok úgy csengtek-bongtak fülemben,
mint valamely oroszlán ordítása, mely föl akarna falni. Nehány
méternyire egészen közel hozzám, hallottam a vizet kopogni
az alligatorok rücskein, s ebből meggyőződtem, hogy lehetlen
40 lesz elaludnom. Elaludni! — Nem mérészelhettem azt, csak
egy pár percre is. Ha csak néhány pillanatig mozdulatlan

maradtam, az undok alligatorok oly közelre másztak hozzám, hogy kezemmel is elérhettem volna őket.

Különböző időközökben hirtelen felálltam, elkiáltottam magamat, fegyveremet forgattam fejem körül azon célból, hogy ez engesztelhetlen ellenségeket sáros elemükbe üzzem vissza; és ők egy pillanat alatt a tó vizébe szöktek, de az igazat megvallva, nem igen tanusítottak valami nagy ijedséget. Minden, részemről ismételt újabb tüntetés csak fogyasztani látszott hajlandóságaikat a félelemre, s végre közeledni láttam a pillanatot, melyben se kiabálásom, se mozdulataimmal nem lesznek képesek reagálni többé. Csak néhány lépésnyire menekültek tőlem, áttörhetlen kört képezve előttem.

Megtöltöttem puskámat és gondolomra közébük lőttem. Golyóm emez óriási férgek egyikének kergéről lepattant és a vízben veszett el, mivel, tudjuk, hogy az alligator sérthetetlen, hacsak szemén vagy válla között nem találja az ember.

Mindazáltal a salétrom működésének és a puskám végén villámló tűznek lett annyi eredménye, hogy az alligatorok hadsora megrettent; elfutottak és csak jóval később tértek vissza. Elaludtam, ellen nem állhatva tovább a pilláimra nehezédő álomnak: de csakhamar fölébredtem, amint valami hideg tárgy érinté homlokomat. Előre nyujtám karomat. Borzasztó! kezem egy legnagyobb fajta alligator sáros és ragadós teknőjébe ütődött. Egészen mellém csuszott, és ovatosan akart meg-
támadni.

A sötétség dacára kivehettem, hogy a szörny épen száját tátotta el, s testével hátra huzódott, hogy rám csapjon és egyszerre meg is harapjon. Csak annyi időm volt, hogy félre ugorjam, kikerülendő a rettentő farkvágást, mely kétségkívül földre sujtott volna, és amely magasan verte föl a fövenyt, melyen pár másodperc előtt feküdtem. Ujra kilőttem puskámat, és ellenségem, megelőztetve társaitól, gyorsan visszahátrált a tóba.

Alvásra többé nem gondolhattam. Napkelte előtt még egy ízben voltam kénytelen védeni magamat az alligatorok ellen, kisütvén mind a két csövemet.

Végre megviradt, de helyzetem veszélyessége mit se változott. A világosság csak börtönöm körvonalait engedé látni, de a szabadulásra semmi eszközt, módot nem mutatott. Sőt még bajaimon sem könnyített, mert a nap heve hólyagokat kelte testemen, melyet a legyek miriádja és amerikai mocsári

szunyogok fellegei rohantak meg és martak egész éjen át. Egyetlen felhő nem árnyalá be ez égető sugarakat, sőt ellenkezőleg, a vizek tükröződése csak megkétszerezé a hőséget.

Este felé az éhség iszonyuan kezdé gyötörni. Elindulásom⁵ óta mit sem ettem. Hogy égető szomjamat eloltsam, néhány kortyot ittam a ronda, sáros tói vízből; majd igen sokat ittam belőle, mert igen meleg volt és alig nedvesité meg gyomromat, és ez ital mivel sem enyhité hasam rimánkodó korogását.

Mit egyem, vagy mit ehetném? kérdém magamtól. Az ibisz?¹⁰ De hogyan süssem meg? Semmiféle gyujtószer, de egy darabka fa sem volt körültem. De hát mit tegyek? A tápszer sütése későbbi találmány, oly fényüzés, mely csak sybarita palotákba illik. Sietve koppasztottam le tehát ibiszem ragyogó tollazatát, s mohón haraptam bele. Ez az ebéd megsemmisité példányomat, de e pillanatban oly kevésbé törődtem jó barátommal,¹⁵ mint általán a természetrajzzal. Az ibisz aligha nyomott többet három fontnál, szőröstül bőröstül. De miután villa nélkül letéptem minden husát, utójára csontjait szopogattam és rágtam össze, s még mindig éhes voltam.

²⁰ Mi lesz belőlem? Éhen vesszek el?

Nem! Azért sem. Majd fedezek én föl enni valót. Az alligátorok ellen vívott éji csetepatém közben sikerült ezek egyikét szerencsés véletlenből jó helyen találnom, és e tojóállat bűdös hullája szigetem porondján feküdt meredten. Tehát nem fogok²⁵ éhen halni, eszem az alligátorból, gondolám. De mindenesetre igen éhesnek kellennem, hogy elhatározzam magamat ez árthatmas husból egy falatot számba venni.

Miután a szigeten még két napot töltöttem, anélkül, hogy valamit ettem volna, visszatetszésem le volt győzve. Elővettem nagy elszántan késemet, és egy épen megölt alligator farkából levágván egy darabot, neki láttam az evésnek.³⁰

Az első alligator, melyről fölnebb szóltam, a nap égető sugarától már félig elrothadt, és undok vázának szaga megmérgezte a levegőt körülöttem.

³⁵ És ez a dögvészes lég csakhamar kiállhatlanná vált. Legkisebb szellőcske se jött ráncokba szedni a folyam tükrét, hogy e szag ellen védjem magamat, a szélnek fordulva. A sziget légköre oly annyira megtelt e méreggel, hogy alig birtam már lélegzeni.

⁴⁰ A helyzet elviselhetlenné vált. Puskám végével sikerült a rothadt dögöt a tó vizébe taszigálnom, azon reményben,

hogy a víz árama messze elviendi; ami meg is történt. Az átkozott dög épen azt az irányt vette, melyet előbb csolnakom.

De e körülmény új gondolatokat támaszta bennem.

Ha ez alligator ekként fönn uszik a vizen, mi lehet annak⁵ az oka?

Nem-e az hogy testét gázok fujják föl, melyek azt könnyüvé teszik? Ah, meg vagyok mentve!

Bámulatos tervet koholtam.

Megölni egy másik alligatort, azt fölbontani, és kitisztítván¹⁰ beleit és vízhólyagját, azt fölfujni s széleit bekötvén abból ekként uszó gömböket készíteni, — ez vala jól kifőzött tervem.

Nem volt más hátra, mint megölni egy alligatort és ez egészen új nemű uszó övvel a tó vizére ereszkedni.

¹⁵ Egy percet sem vesztettem el többé, erélyesen fogtam dologhoz; a szabadulás reménye visszaadta összes erőmet. Gondosan megtöltöttem puskámat, és egy óriási alligatort pillantva meg, mely tőlem tíz méternyire uszott ki, jól célba vettem, szemére irányozva csövémet s úgy meglőttem, hogy a sziget²⁰ homokján azonnal fölfordult.

Késem segélyével fölbontottam az állatot, kivettem beleit, melyek, noha nem nagy csomót képeztek, mégis elegendők voltak menekülési tervemhöz. Az ibisz szárnyának egy tollát bele illesztve fölfujtam e hólyagokat, és néhány perc múlva²⁵ a belek és a vízhólyag óriási kolbászokká fuvódtak.

Gondosan bekötöttem aztán e készüléket, hogy a levegő el ne szállhasson belőlük, és azokat szorosan derekamra kötve, bátran neki mentem a víz mélyének. Egyik kezemmel usztam, a másikkal puskámat tartottam fejem fölött, készen rájuk³⁰ löni, ha az alligatorok megtámadnának; de amiből semmi sem lett, mert anélkül, hogy erre gondoltam volna, épen a déli órát választottam, és tudvalevőleg a nap e részében a nagy hőség miatt a tojócok a partokon fekvé maradnak az ár hosszában, teljesen eltompult, kábult állapotban.

³⁵ Az áram által kellemesen vitetve, fél órába telt, míg a sziget végére, az öböl nyílásához értem. Itt találtam nagy öröömre csolnakomat fönnakadva a mocsár bokraiban és csakhamar fölkapaszkodva a zsombékra, isten segítségével csónakom deszkái között voltam. Meg voltam mentve! Kezembe kapva lapát-⁴⁰jaimat, az ár mentében eleveztem.

Ime ilyen szerencsés kimenetele lón vadászkalandomnak.

Este felé ép egészségben érkeztem meg a szállásomra, honnan négy nappal előbb kiindultam. Igaz, hogy nem volt meg ibiszem, első kirándulásom indoka; de néhány napi nyúgvás után újra kiindultam annak keresésére és sikerült em adárfajból egyet, még pedig oly szépet elejtenem, hogy természetű barátomnak teljes oka lehete azzal megelégedni, midőn Uj-Orleansba megérkezve, azt neki átadtam.”

Ugy vettem észre, hogy vadásztáborunk tüze körül heverésző barátaim között, kik Besançon főnebbi elbeszélését érdekel hallgatták, több mint egy pár ajak volt készen arra, hogy egy más, rokontermészetű kalandot beszéljen el; de az idő már előre haladt, s egyhangulag elhatároztuk, hogy aludni térünk, — hanem következő este majd másikkunk veszi át a szót, és így minden este, sorban, egymásután fogja kiki elmondani azon kalandjait, melyeknek vagy maga volt hőse, vagy legalább szemtanúja. Ekként egyeztünk meg, hogy vadásztűzeink mellett eltöltjük az időt, s ezuttal csupán azon esetek elbeszélésére szorítkozunk, melyek velünk Amerika területén fordultak elő.

Szándékunk levén korán indulni, mindegyikünk sietett éji fekhelyén begöngyölni magát és csakhamar Morph eus karjai között pihentünk.

III.

A VIZÁR ÉS A PÁRDUC

A társaság a következő napok egyikén egy párducot ejtett el. Az eset ugyan elég izgalmas volt, de rendkívül részletek nem merültek föl. Este aztán természetesen a beszéd tárgya mind csak ez állatfaj körül forgott.

Bradley Izsák, ki az Egyesült-Államokban „az öreg Ike, vagy a farkasölő” melléknéven ismeretes, a következő esetet beszélte el:

„Mintegy tizenöt éve lehet, hogy a Vörös-patak partjain megtelepedtem, körülbelül ötven mérfölddel a Nacketsohn alul, és ott egy kalyibát építettem magamnak. Nőmet és két gyermekemet Mississippi államban hagytam, azon szándékkal, hogy majd tavasszal fölkeresem őket. Tehát, amint önök gondolhatják, egyedül voltam, egészen egyedül, mert egyedüli tár-

sain csak egy vén kanca lovam, fegyverem egy balta és a mi alattomban értődik, jó karabélyom volt.

Már csaknem készen volt kunyhóm, még csupán néhány nyilást kelle rajta vágnom és tüzhelyet építenem, midőn egész munkámat tönkre tette egy oly borzasztó árviz, minők csak Louisianában fordulnak elő.

Éjszaka volt, midőn kezdetét vette; kunyhóm egy lészáján feküdtem alva, s az első figyelmeztetés, melyben a romboló elem részeltetett, a víz hidege volt, mely takaróm lepedőjét átnedvesíté. Első álmom igen gonosz volt, épen azzal vesződtem, hogy nagyon esett és majd a Missisippibe fultam; egyszerre fölbredek s nem sok időbe került meggyőződöm, hogy a valóság előtt állok. Mint valamely ijedt őz, olyat ugrottam s kerestem az ajtót tapogatózva.

15 Sikerült azt kinyitnom; mily iszonyu látvány! amennyire elláthatam, viz mindenfelé. Első gondolatom volt karabélyom; gyorsan visszatértem a házba és kezembe kaptam.

Második gondolatom jó öreg kancám volt. Egy fához kötöttem volt kunyhóm mellett, és már ijedten kezdte nyeríteni. 20 Hasig vízben találtam, rugdalózva, ficáncolva és a fát kihuzni igyekezve, hogy elszabadulhasson; nem volt rajta csupán a kötőfék, a nyeret és a kantárt mellőle elvitte az ár. Rávettem magamat hamarjában, a nélkül, hogy tudnám, mely irányban induljak el. Ugy látszik, hogy az egész táj viz alatt van, és 25 az ár egyre mélyebb lesz. Legközelebbi szomszédom mintegy tiz mérföldre lakott* s tudtam ugyan, hogy az vízmentes emelt helyen lakik, de miként érjek oda? Éj volt, eltévedhetek, és egyenesen a Vörös-patakba érhetek. Egy perc sem volt pedig veszteni való. Kétszer-háromszor sarkantyut adtam 30 lovamnak s ez megindult, ahogy tudott. Öt perc mulva a prairie határán voltunk, ahol minden mély vízben állt. Szerencsémre láthattam a fákat, melyek a mezőség szélén voltak. Egyebek közt ott láttam egy cyprus-berket, melyet könnyen kivehettem, s tudtam, hogy az szomszédom lakása előtt van. 35 Ekkor újra megsarkantyuztam lovamat, mely aztán ez irányban elindult. Alig tettem két mérföldet, midőn tapasztaltam, hogy az áradás rohamosan növekedik, mert lovam egyre mélyebben süllyedt alá.

40 * A „mille” alatt itt angol mérföld értendő, amely a földrajzi mérföldnél jóval kevesebb.

Nem gondolhattam arra, hogy visszatérjek; lovam bizony-
nyal a vízbe ful, ha a tetőket el nem érem. Ennélfogva biztaty-
tam szóval állapotomat, hogy tegye meg ami tőle telik, s egyene-
sen előre haladtam. A szegény pára jól tudta, hogy itt vesze-
5 delemben vagyunk, minélfogva nem is volt szükség sarkantyu-
ra, összeszedte egész bátorságát, az meglátzott rajta. De a víz
egyre nőtt, elannyira, hogy már lovam válláig ért. A helyzet
igen nyugtalanítóvá lőn és még alig voltunk feleuton. Egy
pillanatig úgy vettem észre, hogy a víz egyszerre egészen mély
10 lett, mintha örvénybe értünk volna. Lovam fujt, lihegett, s oly
mélyen merült a vízbe, hogy annak hullámai övemig értek.
Csakhamar fölemelkedett ismét, de mozdulatai változásából
kivettem, hogy többé lába nem éri a földet. Ő már uszott, és
minden percben érezvén, hogy egyre jobban sülyed, be kelle
15 ismernem, hogy ereje nemsokára kimerül a kettős teher alatt.

Egyszerre arra gondoltam, hogy ha leszálok hátáról és csu-
pán farkába kapaszkodom, valamivel tovább lesz képes magát
fönntartani. Késedelem nélkül a vízbe csusztam és hosszú szó-
rébe fogódtam. E mód segített eleinte, könnyebben uszott, de
20 csak lassan haladtunk e roppant víztömegben és kezdém remé-
nyemet veszíteni. Így vontatott engemet lovam, mint vala-
mely gőzös a maga uszályát, egy negyed óráig, midőn valami
fekete tárgyat pillanték meg, mely előttem uszott; az éj egyre
sötétebb lett, de mégis kivehettem, hogy ez egy darab gerenda.
25 Azonnal egyet gondoltam, tudniillik, hogy e gerendán meg-
menthetem magamat. Megszabadulván tőlem, lovamnak több
esélye lesz a menekülésre s valahol tán szárazra jut. Bevárva
tehát, hogy kissé közelebb legyünk, eleresztém farkát, a fa-
darabra ugrottam, s azt egész erőmből megragadtam. Lovam
30 tovább uszott, észre se véve tán, hogy farkát eleresztém; el-
tűnt a sötétségben.

Csakhamar észrevettem, hogy gerendám a sekély felé
halad; mivel a víz sodra már nem volt oly igen erős. Épen,
mivel derékig vízben usztam, a gerenda közepére igyekeztem
35 fölkapaszkodni, midőn egyszerre észrevettem, hogy a szálfá-
tulsó végére valami szintén súlyos test kapaszkodik föl.

Ki lehet e vendég? Tán valamely menekvő társ?

Hát biz ez nem volt más, mint egy jókora fenevad, s a
sötétben parázsként égő szemeiről ismertem föl, hogy ez nem
40 lehet más, mint egy hatalmas *párduc*!

Megvallom, uraim, miként e pillanatban olykép voltam

meghatva, hogy azt ki nem fejezhetem. Nem ügykeztem tovább a szálfá dereka felé, sőt visszahátráltam egészen a másik végére, egész odáig, amelynél tovább már nem lehetett.

E helyzetben maradtam sokáig, mozdulatlan, attól tartva, ⁵ hogy legkisebb mozdulatom e vadállatot támadásra ingerli.

Nem maradt egyéb fegyverem, mint csupán evőkésem, mivel puskámat azon percben, midőn lovamról lecsusztam, a vízbe ejtém, és az természetesen azonnal az özön fenekére ült.

Távol attól, hogy a párduccal harcra kelni akartam volna, ¹⁰ csupán arra határoztam magamat, hogy nem szólok hozzá, amíg engem békében hagy.

Igy usztunk vagy egy jó óra hosszáig a nélkül, hogy egyikünk is arra gondolt volna, hogy megmozduljon. Szemtől szembe ülve egymással, midőn időnként a víz hullámozása meg ¹⁵ megrendíté a szálfát, egy-egy önkéntelen bókot vágtunk egymásnak, mint valami himbán játszadozó két gyermek. Ez egész idő alatt jól láttam, mint szegezi rám szemeit ellenfelem; az igaz, hogy én se vettem le róla tekintetemet csak egy másodpercnnyire sem. Tudtam, hogy ez az egyedüli mód öt ²⁰ némi tiszteletre kényszeríteni.

Arról tanakodtam épen, miként fog mind ez végződni, midőn azt vettem észre, hogy egy erdőhöz közeledünk; csak két mérföldnyire voltunk már attól, de víz takart mindent, csupán a fák hegyeit láttam. Gondoltam, hogy majd ha ²⁵ tutajunk az ágak közt halad, megragadom a kedvező alkalmat, s egy fára fogok fölkapaszkodni, a nélkül, hogy valamit szóljak utitársamnak.

E pillanatban, egyenesen előttünk, valami szigetféle szárazföld kezdte feltűnni. Ez valójában nem más volt, mint egy ³⁰ emelkedettebb földdarab, melyet már több ízben láttam a mezőség e részén.

Mentő szálfám utiránya után itélve úgy számítottam, hogy az mintegy husz méternyire fog elhaladni innen, minélfogva azonnal elhatároztam, hogy ott ki fogok kötni, amint az ³⁵ alkalm engedi, engedvén a párducot magánosan folytatni vízi utazását.

Mikor már közelebről láttam a szigetet, úgy tetszék, mintha bokorféléket vennék észre felületén, holott tudtam, hogy annak színe egészen sima volt azelőtt. Csakhamar ⁴⁰ fölöztem, hogy e pupok mind megannyi állatok. Többnyire dämvadak voltak, de egy más, szarvasnál nagyobb állatot is

pillanték meg közöttük, s ez, úgy gondolám, az én lovam lehetett. Elválván tőlem, a szegény pára követte az áramot és ösztönszerűleg egyenesen a szigetre kapaszkodék föl.

A vízbe merültem tehát, de amint ismét fölbuktam, valami⁵ hatalmas loccsanás zaja ütötte meg fületem. Rögtön félre tekintve, néhány ölnyire látom a párducot, mely szinte ott-hagyta menedékét és velem egy irányban uszott.

Eleinte azt hittem, meg akar engem rohanni, és hogy minden eshetőségre készen legyek, elővettem erős evőkésemet,¹⁰ másik kezemmel folytatva az uszást. De ellenkezőleg a párducnak sem volt ideje a harcra, uszott ő is, amint tudott, nyilván nem lévén más célja, mint szárazra jutni a nélkül, hogy magát terhelje, és ekként usztunk szépen egymás mellett, a nélkül, hogy egy szót váltottunk volna egymással.

¹⁵ Részemről, amint önök ezt úgy is kitalálhatják, nem igyekeztem sebességben versenyezni a párduccal; jobbnak találtam megelőztetni magamat, semmint hátam mögött hagyni őt vagy combjaim közé eresztetni.

Ennélfogva ő volt, ki először a partra lépett, és a zajból,²⁰ mely támadt, a remegésből, mely elfogta a sziget lakóit, következtethettem, hogy váratlan megjelenése némi megindulást keltett közöttük.

Egy kerülőt tettem, hogy a párduc közvetlen szomszédságából meneküljek; kezeim egy szikla sarkába akadtak, és csön-²⁵desen a halomra másztam.

Alig értem ki a vízből, éles nyerítés üdvözölt, mely mondhatlan örömmel töltött el. Ez az én vén kancám hangja volt, ki megismert, s azon percben a szegény állat vállamhoz törülte orát[!]. Megragadtam kötőfékét és hátára szöktem, mivel³⁰ még mindig tartottam a párductól. Ez tetszék előttem az egész szigeten a legbiztosabb helynek, holott pedig az még sem volt egészen biztos.

Körülnéztem s vizsgálni kezdettem az új társaságot. Épen virradt a nap, s kivehettem már a tárgyakat. Itt volt min-³⁵denekelőtt a párduc. Megolvastam négy dámvadat, egy tizágas szarvast és három tehenet s egészen közel egy vadmacskát, háta mögött egy fekete medvét, mely akkora volt, mint egy bölény. Azután néhány ürge, menyét, egy pár szürke farkas közvetlen szomszédságában, végre egy patkány, egy kis⁴⁰ nyest s több efféle apróság.

Ha már nagy volt meglepetésem ezen állatok együttlétén,

egészen elcsodálkoztam, midőn tapasztaltam, mily békében vannak egymás mellett. A párduc épen a dámvadak mellett, melyek máskor futni szoktak közeledtekor, s nem messze a farkasoktól, a medve szintén egészen közel a többi apróbb⁵ négy lábúhoz. Itt voltak mindnyájan, mintha egész életüket egy kalitkában töltötték volna, nem is ügyelve egymásra, olyannyira megrémítette őket a borzasztó özönvíz veszélye, melyben mindannyian forogtak.

Én azonban attól tartottam, hogy a párduc és a medve azonnal meg fognak támadni bennünket, amint a víz apadni kezd; annál fogva az egész idő alatt, mit a dombon töltöttem, mozdulatlan maradtam és lovamtól nem távoztam. De sem a párduc, sem a medve semmi ellenséges indulatot nem tanúsítottak egész napon és a következő éjen át.

¹⁵ Másnap, már napkelte után, tapasztaltam, hogy a víz apadni kezd.

Amint azt azután eléggé alacsonynak láttam, szépen leveztem a dombról lovamat, s hátára kapva, elváltam szomszédaimtól a nélkül, hogy istenhozzádot mondtam volna nekik. ²⁰ Lovamnak a víz még mindig hasig ért, annál fogva biztos voltam benne, hogy az állatok csak uszva követhetnének; de úgy látszik, hogy erre egyikük se gondolt.

Utamat egyenesen szomszédom lakásának vettem, melyet mintegy három mérföldnyire megpillantottam, és kevesebb²⁵ mint egy óra alatt ajtaja előtt voltam.

Alig néhány szót váltottam vele, nagyjából előadva kalandomat, és kértem őt, kölcsönözze nekem egyik puskáját (szerencsére kettő volt neki), egyszersmind felszólítva őt, hogy kövessen engem lóháton. Azonnal megindultunk a szigetnek.

³⁰ A vadállomány már nem volt egészen ugyanazon állapotban, melyben otthagytam.

A vihar apadásával a párduc, a vadmacska és a farkas neki-bátorodtak. Az apró állatoknak már csak a szőre volt; a szarvastehenek egyikét is már félig megették.

³⁵ Szomszédom az egyik oldalán ment a szigetnek, én a másikon, közelebb közelebb, ekként beostromzárolva annak lakóit.

Első lövésre leterítém a párducot, társam hasonlót cselekedett a medvével, míg aztán végeztünk a farkasokkal is.

⁴⁰ A dámvadak pedig már nem nagy dolgot adtak. Azután a medve és a dámvadak husából fölraktunk lovainkra, amennyit elbirtak.

Az özön lefolyván, megtaláltam puskámat is. A mezőség közepén volt, félig elborítva az iszap- és homoktól.

Az esemény, melynek csaknem áldozatául estem, nagyon érezhetőleg bizonyítá be, mily rosszul választottam ki a pontot⁵ a tanyaépítésre.

Ennélfogva másikat kerestem, s amint megtaláltam, azonnal jó kedvvel fogtam hozzá a munkához. Tavaszra minden készen volt, azután a Missisippin visszafordultam, hogy nőmet és gyermekeimet magammal hozzam.

10

IV.

A PEKKARI CSORDA OSTROMA

A spanyolországi sörtevadról beszélgetvén, természetesen szóba került a *pekkari* is (dycatiles), mivel ez állat csupán Amerikának egykor a spanyolok által lakott részében talál¹⁵ható.

Ennek két faja van, tudniillik az örvös és a fehér száju pekkari. A testalakja és szokása egyenlő a két fajnak, csupán termetre és színre különböznek. A fehér száju pekkari sokkal nagyobb; sörtéje barna, szinte fekete, míg a másik inkább²⁰ szürkés, kivéven a nyakát, melyet válláig sárgás szőr fed és a mely hátgerincén végig nyulik.

E kis amerikai sörtevad egyaránt gyökérrel, gyümölcscsel, békával, gyikkal és kigyóval táplálkozik. Odvas fákban s sziklaüregekben tanyáznak, s társaságban élnek, azon különb²⁵séggel mégis, hogy a fehér száju pekkari százával, néha ezrivel gyül egy csordába, míg a másik nem gyülekezik ennyire, legtöbbször csak párosával található őket.

A fehér száju pekkari nem tartózkodik az amerikai szárazföld északi részében, hanem inkább Brazília és Guyána föld³⁰közi erdeiben. Található azonban a kissé déli részekben is. Igen el van terjedve Paraguayban, ahol *vakira* név alatt ismeretes, a másik fajta szintén található Dél-Amerikában, ahol örvös vakirának nevezik.

De már egyik sem olyan szapora, mint volt hajdan. A vadá³⁵szok elkezeredetten üldözik, nem annyira husa vagy bőre értékéért, mint inkább hogy megszabadítsák ültetvényeiket e kártékony állatoktól.

Az örvös pekkari az egyedüli, mely Észak-Amerika erdeiben honos, és ez az csupán, melyről alább szó leend.

Texasban nagy számmal vannak, és csordáik bejárják a tartományokat a Pacifiquetól Mexiko öbléig, egész Kalifornia széléig. Leginkább kedvelik az erdők hegyoldalait, melyeken legkedvencebb eledelük, a gesztenye bizonyos neme terem.
5 Ahol sziklát nem találnak, leginkább a fatörzsek odvaiban s óriási ledólt fák üregében fészkelnek.

A pekkari alakja egészen hasonlatos a disznóéhoz, különbözik csupán abban, hogy orra hosszukásabb, és farka nincsen, a helyett csak némi kidudorodás látszik faránál; ami különben
10 is nagy elevenségének és mozgékonyságának látszatát még inkább emeli, torkából egy pár hatalmas agyar kanyarodik kifelé, mi tekintetének vadságát és általában veszélyes voltát fölöttébb emeli. Fülei rövidék s alig látszanak ki szőre alól, amely hosszú és kivált háta gerincén erős és magas; mikor
15 dühöse, akkor e sörte fölemelkedik és előre mered, s ilyenkor makacs támadásra készülnek.

A nőtény két malacot ellik, melyek eleinte picinyek, de igen hamar megnőnek, s anyjukat követik az erdőben; a család többnyire négy tagból áll.

20 Ősszel több család egyesül, és valahányszor valamely ellenség megtámadja őket, az egész csorda védelmére kel, legyen bár a támadó vadász, kugar vagy hiuz, és mivel igen ügyesen tudják használni agyaraikat és első lábaikat, igen félelmes ellenfeleknek tekinthetők.

A pekkari vadászatában ebeket is használnak, melyek hajtják és megállítják őket. Mikor a vadász a hallaliig jut, csalhatlan karabélyá véget vet a küzdelemnek.

Az üldözött pekkari-csapat olykor valamely barlangba vagy sziklarepedékbe menekül. Egyik közülök a nyilásnál marad és
30 védi a bejárást, ha a vadász elejti, másik jön elő, majd harmadik, és így tovább, míg az egész csorda elesett.

Ha valamely kopófalka támad meg egy pekkarit, a nélkül, hogy valamely ügyes vadász támogatná őket, rendesen szétüzetnek, és sokszor számos eb kidöntött belekkel marad a
35 csatatéren.

Vacsoránk végén *kentucky-i* társunk beszélte el egy kalandját a pekkarikkal, mely egyik texasi kirándulásán történt vele, midőn néhány hetet egy Trinity-Bottomban lakó ültetvény-
bérő barátjánál töltött.

40 „Vadászataink, — mondá, — a gazdaságával szomszédos erdőségekben, meglehetősen szerencsések voltak; a konyha

fogásán függött rendszeren egy-egy medve, dámvad, pulyka, de még nem sikerült egyetlen pekkarit oda akasztani, holott majd minden lépten-nyomon találtunk nyomot vagy hulladékot, melyről társam azt állította, hogy az pekkarié. Részemről még soha se lőttem pekkarit, de még soha sem is láttam. Ennél fogva forró vágyam volt egy ilyen állat agyaráat illeszteni vadász diadaljeleim csoportozatába. És vágyam gyorsabban teljesült, mint gondoltam, sőt annak mérve legmerészebb álmaimat is fölülmulta, mert egy délelőtt, még reggeli előtt, tizenkilenc darabbal rugattam utolsót közülök. De ezt részletesen kell elmondanom.

Ősz volt, az év legszebb szaka Amerika erdeiben. Még aludtunk egy szép reggel, midőn néhány, valószínűleg a lakás körüli szemes eleségen kaparászó vad-páva kiabálása föléresztett. Noha szobámon ablak nem volt, a szálfából rakott házfal nyílásain át észrevehettem, hogy a nap már jóideje fölkelhete. Magamra hányva vadászöltözékemet, kezembe kapva karabélyomat elindultam, a nélkül, hogy valakinek egy szót szóltam volna. Megkerülvén a házat, nagy falka vadpávát láttam együtt egy kukoricaföldön, mint keresgéltek a szedés alatt elhullajtott szemeket. Még messze, lőtávolon kívül voltak, kénytelen valék tehát előbbre lopóznai, hogy közelükbe férközhessem.

Csakhamar észrevettem azonban, hogy legelészve az erdő felé közelednek, melybe, egybevetésem szerint, egy bizonyos oldalon fognak bemenni. Ha előbb érkezhetném oda, gondolám. mint ők, ugyancsak kedvemre közéjük lőhetnék. E célból vissza kelle térnem, egyet kerülnöm az ugaron lebukva; ekként már elébkök érnék, de hogy sikerem teljes, biztos legyen, idejében kelle érnem az erdő szélére. Egy percet se vesztettem többet, és szinte futva elértem a kedvező pontra.

Már egy kis mérföldnyire lehettem barátom tanyájától, mivel az ugar igen nagy volt, minőket csak az északi tájak ültetvényein találhatunk. A pávák szembe jöttek velem, de még távol, mivel őket jól megelőztem. E szerint elég időm volt kiválasztani egy fatörzset és annak ágai között elrejtözve helyet foglalni, hogy ott bevárjam madaraimat.

Olyan jól elhelyezkedtem, hogy tökéletesen fedve voltam, néhány fának széles levelei mögött s lázas kéjjel vártam lövésre a közelgő pávacsapatot.

Alig voltam azonban nyugton pár percig, midőn gyöngé

nesz vonta magára figyelmemet. Arra tekintek s egy csomó száraz levél közül egy kígyó hosszukás testét látom kinyulni. Még nem láttam a farkát, de feje alakja és hátának sajátos pettyei meggyőztek arról, hogy egy csörgőkígyót látok magam előtt. Szép csöndesdeden csuszott előre egy tisztáson, valószínűleg azzal a szándékkal, hogy egy szomszéd vágásba menjen. Megrezzentvén véletlenül a fa ágait, mely alatt a napon piritkozott, kelletlenül odább ment.

Hirtelenében arra gondoltam, hogy követem e szörnyű férget és megölöm, de meg eszembe jutván, hogy ekként fölfödözöm magamat a pávák előtt, elhatároztam helyemen maradni és a csörgettyüs állatot menni hagytam. Szemeimmel kísértem mindaddig, míg lassan odább mászott (a csörgőkígyó nem szokott sebesen járni) — majd azután teljes figyelmemet a pávákra fordítottam, melyek már szinte lövésre közeledtek.

Épen el akartam nyomni a ravaszt, midőn egy különös hang, hasonlatos a disznó rőfögéshöz, ütötte meg fületem. Arról jött, amerre a kígyó eltűnt, s természetesen oda tekintettem. Egy kis állat lépett ki a bokrok közül, melynek hosszukás, vékony orra, sárgás sörtéje nyaka körül és hátán végig, meggyőztek arról, hogy ime a rég keresett és látni vágyott vad, a pekkari áll előttem.

Mialatt figyelemmel nézegettem, oda jött egy másik, majd egy harmadik, negyedik, míg végre egy jókora csapat állt előttem. Az elsőnek láttára a kígyó, szemlátomást megrettenve, lelapult a földre és mindenkép erőködött magát a fűben elrejtteni. De a fű sűrű és apró volt, abban tehát nem ment semmire. A pekkari észrevette, és azonnal fölborzolta sörtéjét, nyakán és egész testén, úgy nézett ki, mint egy tövises disznó. Előre rohant és három lépésnyire állt meg ellenfele előtt.

A kígyó látva, hogy nem sikerül magát elrejttenie, visszahátrált és védelemre készült. Szemei mint a foszfor csillogtak, csörgettyüjét egyre rázta, s fejét indulatosan forgatta támadója felé. E tüntetések a pekkarik egész raját e térre idézték. Sűrű kört képeztek a kígyó körül, és ez, nem tudván, melyiket támadja meg, nem szünt meg fejét öltögetni minden irányban. A pekkarik szüntelen helyben maradtak, hátukat borzolva, lábaikkal topogva, fenyegetőzve, és élesen sivitva. Végre az egyik hirtelen előre ugrott, s négy lábát egyesítve az összetekergőzött kígyóra ugrott; egy másik, majd a többi is

követte, míg végre a kigyó teste hosszában elnyult s végsőket vonaglott. Nehány perc múlva azután élettelen összetiporva volt a pekkarik lába alatt, melyek fogaikkal megragadták s darabokra tépve, megették.

Azon perctől kezdve, amint a pekkarikat megláttam, nem gondoltam többé a pávákra, lövésemet más vadra szántam. Vadpávát találhatok mindig, de a pekkari nem volt mindennapi szerencse. Hasra feküdtem hát a fa gyökerei közt és vigyázva emelve képhemhez fegyveremet, a legkövőbb kanra céloztam és lőttem.

Az állat nagyot ordított, mire valamennyi elordította magát, — láttam, hogy a pekkari melyre lőttem, a földön fekszik, megölve vagy sebesítve, még nem tudtam bizonyosan. A füst szétoszolván, az egész nyáj, a helyett, hogy elfutna, mint gondoltam, sebes vágatva nekem rohant.

Egy pillanat alatt körülvett e sok dühös állat, nekirontva testemnek, sivalkodva éktelenül és fogaikat csattogtatva. Amennyire lehetett, a fa-törzs hosszában fölkapaszkodtam, de e menhely sem volt egészen biztos. A pekkarik dühösen rohantak rám, puskám agyával ütöttem őket, de újra fölkeltek s harapdálták combjaimat oly erőszakkal, hogy utóbb nadrágomat egészen rongyokra tépték.

Beláttam helyzetem veszélyességét, de nem csüggedtem el. Összeszedtem egész erélyemet. Puskámmal, mint valami doronggal, hadonásztam magam körül, de amint egyet leütöttem, a másik annál mérgesebben tört felém. A legnagyobb erőfeszítéssel küzdöttem, a kétségbeesés dühével, s ez alatt kiáltoztam, amint csak birtam, hahogy valaki meghallaná és segítségemre jönne. Erőmet hanyatlani éreztem, midőn, amint fegyveremmel körben magam körül csapkodtam, puskám egy-két lábnyira fölöttem terülő fa ágába ütődött. Ha ez ágra tudnék fölkapaszkodni! Azonnal megragadtam azt, lehajtottam magamhoz és összeszedve tornász ügyességemet, hirtelen fölvettem rá magamat, sikerült a faágak közt biztos menhelyre jutnom, meg voltam mentve!

Legalább egy félóra hosszan maradtam e pihenő állapotban, mozdulatlan. Időnkint a földre néztem; a pekkarik, távol attól, hogy eltávoznának, megátalkodottan folytatták sikertelen támadásaikat, s minden irányban futkostak a fa körül, harapdálva annak kerges tövét.

Igy maradtam egy darabig kényelmetlen ülésen, majd

az állatokra letekintve, melyek minden legkisebb mozdulatomra figyeltek, majd a kukoricaföld felé pillantgatva, azon reményben, ha nem látok-e ott valami járókelőt, vagy barátomat, kiket segítségemre hihatnék, nagyokat kiáltva.

⁵ Mind ez ideig nem vettem igénybe fegyveremet, noha ösztönszerűleg nem bocsátottam ki kezemből. Talán elég lenne néhány lövést tennem, gondolám, barátom vagy valaki más meghallhatná a durrogást. Lehetőleg elhelyezkedtem a faágon és vakon megtöltém fegyveremet. Épen ki akartam sütni, ¹⁰ midőn arra gondoltam, hogy tán mégis jó lenne fogyasztanom az ostromlók számát; egy golyót eresztettem tehát csövembe. Egynek fejére céloztam, a ravaszt megnyomtam és a pekkari elesett.

Egy másik gondolat világítá meg agyamat. Hátha az egész ¹⁵ csapatral hasonlót tehetnék? A második lövés egyáltalán nem rettenté el őket, ellenkezőleg még sűrűbben sorakoztak, ordítottak, rőfögtek, még közelebb jöttek a fához, s ekként esélyeimet növelték. Ujra töltöttem és lőttem. Ismét egy ellen-séggel kevesebb. A remény visszatért szivembe. Megolvas-
²⁰ tam golyóimat, vizsgáltam lőporomat. Husz golyóm volt és porom bővében. Megszámláltam a pekkárikat is; tizenhat volt még életben, három dögölve.

Töltöttem és lőttem, egyre nagyobb buzgósággal látva dologhoz. Oly gonddal céloztam, hogy csupán egy izben hibáz-
²⁵ tam.

Elvégezve az öldöklést, leszálltam ülő helyemről és egy halom zsákmány közt állottam. A szintér úgy nézett ki, mint egy nagy mészárszék. Tizenkilenc pekkari feküdt itt dögölve, a föld vérrel volt borítva.

³⁰ E pillanatban hallottam barátom hangját. Mozdulatlan karjait égnek emelve, bámulattól mintegy megmeredve állt előttem.

E rendkívüli vadásztény hire csakhamar elterjedt az egész telepen, és én lettem Trinity-Bottom legnagyobb vadásza.

³⁵ [Közvetlenül a cím alatt és az elbeszélés végén záróként egy-egy felírás nélküli kép van.] [Cím alatt: a pekkarik megtámadják a csörgőkígyót – a végén egy pekkari külön.]

IV.

KACSAVADÁSZATON

Hogy még az oly ártatlannak tetsző kacsavadászaton is mily veszélyes helyzetbe jöhet az ember, bizonyítja a következő⁵ eset, melyet ezuttal maga Mayne-Reid beszélt el, midőn a társaságnak épen egy vízi-vadászaton ejtett zsákmánya képezte a vacsora tartalmát és ennél fogva a beszélgetés tárgyát is.

„Néhány napot töltöttem egy ültetvényes barátomnál, ki egy a chesapeakei öbölbe omló patak partján lakott. Leg-¹⁰nagyobb ohajom néhány darabot ejteni a hirhedt ló-kacsák-ból (canard—chevaux), mert eddigelé ismertem ugyan azok izletes husát, de még egyet se lőttem közülük.

Barátom lakhelye a folyócska partján volt, csekély távolra a tenger hullámverésétől. Miután az a növény, melyet a kacsák¹⁵ kedvelnek, csak az álló vizekben tenyész, körülbelül egy fél-óránnyira kellett a folyamon befelé csolnakáznom, hogy arra a tájra érjek, ahol tanyáznak.

Egy kis lélekvesztőbe szálltam tehát azután egy eb társaságában, melyet nekem a környék legjobb vizslájaként mutat-²⁰tak be és ajánlottak.

Evezőim segítségével csakhamar a kívánt helyre érkeztem és a vízi vadak különféle nemei tüntek föl előttem, melyek közt az ugynevezett canvas-vask — a keresett vadkacsák fajával is találkoztam.

²⁵ Kikötöttem alkalmas helyen, s ladikomat néhány tengeri vízi növényhez erősítvén, valamely fődött helyet kerestem, ahol elrejtőzködhessen. A vizslát azután keresésre nógattam, de az átkozott dög legkevésbé sem figyelt szavaimra, se mozdulataimra. Szemeiben az ijedség bizonyos kifejezését³⁰ láttam, amit annak tulajdonítottam, hogy még csak most lát először, s reméltem, hogy bővebb ismerkedés után megjavítja viseletét.

De nagyon tévedtem. Hasztalan volt minden igyekezetem. Az eb makacsul vonakodott széltében-hosszában futkosni a³⁵ patak hosszában, amint nekem azt barátom ígérte. Ellenkezőleg lefeküdt a bokrok alá, a hely körül, ahol állást foglaltam, és mozdulni sem akart onnan.

Kétszer-háromszor erőnek-erejével hurcoltam el onnan, hogy a vízbe küldjem, de mindannyiszor elmenekült és az árnyékba⁴⁰ feküdt.

E makacsság annál inkább bosszantott, mert több ezerre menő kacsza szállt le a vízbe, a parttól alig néhány száz lépésnyire. Minden erőködésem sikertelen levén, visszatértem ladi-komhoz, a nélkül, hogy füttyentenék az ebnek, nem törődvén⁵ vele, ha követ-e vagy nem. De a gonosz állat nyomomban lohogott és midőn a csónakhoz értem, ő maga ugrott be legelőször, a nélkül, hogy arra engedelmet kért volna. Annnyira dühös voltam, hogy épen vissza akartam kergetni, de mérsékelvén magamat, kis ideig mozdulatlan maradtam a járműben,¹⁰ tervezgetve, miként fogjak már most a dologhoz?

A távolban nagy csapat kacsák röpdöstek és e látvány fölöttébb vonzó volt reám nézve. Leszálltak a vízre, sűrűen, ami kedvező esélyül kinálkozott a jó lövőnek. Szél után usztak, vallisneriás mezőség közepette. Jól célzott lövéssel leg-¹⁵alább husz darabot lehetne lőni belőlük. Hogy jobban belop-hassam őket, csónakom oldalára apró faágakat s vízi növényeket tüzeltem, azután csöndesen a kacsák felé haladtam. Majd a fölösleges evezést is abba hagytam és egy csöndes szellőre bíztam csónakom odább tolását. Elhelyezkedtem akként,²⁰ hogy a vadak észre ne vehessenek, én azonban az ágak közt mindenfelé elláthassak.

Körülbelül egy óráig haladtam így az ingoványoson, mialatt csónakom két-három ízben is megállapodott s egy darabig²⁵ egy helyben maradt, de majd ismét a lengedezni kezdő szél elindította, s a csónakomat reszelő vízi növényzet suhogása jelezé, hogy ismét tovább haladok. Végre olyan tájéokra értem, ahol a víz színét nem lepte el semmiféle növényzet, s a szines vitzükrön láttam, amint egy jó nagy csapat kacsza épen felém tart.

Legnagyobb érdekléssel szemléltem e kacsákat, s észrevettem,³⁰ hogy közöttük színre nézve az ugynevezett „canvas-vask”-októl egészen különbözők is vannak. Alig van valami mulatsá-gosabb, mint e két madárfaj folytonos harca egymás közt. A csörgő réce ugyanis a legjobb uszó a madarak közt, míg a többi inkább csak ügyes buvár. Bizonyos távolban megvi-³⁵gyázza, amint emezek egyike lebukik, s kiszámitja, hol fog ismét feljönni a víz színére, szájában a víz alól fölhozott növény gyökerével. És mielőtt ez szemeit kinyitja s mintegy magához tér, a merész csörgő réce rárohan, s kikapván szájá-ból az eleséget, tova iramlik.

⁴⁰ Végre e szemlélődés gyönyöre közben sikerült egy sűrű nagy csapatot beközelítenem. Nem volt hátra egyéb, mint puskámat

a faágak közt kitolnom, fölhoznom, azután jól célozva rájuk löni. Természetesen a rendes szokást követve, először ültökben, azután a másik csövel a fölröpülők tömege közé durranítottam. Az első lövés után mintegy husz darab kacsát láttam a⁵ viz színén vergődni. A többi felröpült, még pedig oly robajjal, mely a mennydörgéshöz hasonlított.

Amint mondom, mintegy husz darabra becsültem a lelőtt kacsák számát, de hogy valóban mennyi lehetett, azt meg nem számolhattam, mert egyetlen egyet sem foghattam ki közülök.¹⁰ Gondolataim egészen a vadászatra irányultak, de egy körülmény merült föl, mely egyszerre feledtete velem minden egyebet, s csörgő és mindenféle récék úgy kiröpültek fejemből, mintha soha életemben rájuk se gondoltam volna.

Mialatt az árammal haladtam, a füvek közt himbálódzva,¹⁵ az eb, melyet magammal hoztam, nem egy izben vonta magára figyelmemet különös magaviseletével. A ladik alján feküdt, oldalt annak orrával, félig elfödve a füvek által; majd azonban időnként első lábaira állott, iszonyodva tekintett körül, szomoruan nyöszörgött s végre megint lefeküdt. Azt is észrevettem,²⁰ hogy olykor egész testében összerázkódott s álkapcája úgy vacogott, mintha össze akart volna töredezni apróra. Egyelőre csak csudálkoztam e magatartásán. Igen el voltam foglalva a vadakkal, melyek előttem uszkáltak, és amennyire emlékszem, az állat ezen nyugtalanságát a tőlem való félelemnek²⁵ tulajdonítottam.

Ez okoskodás elég volt arra, hogy megnyugtasson egészen azon pillanatig, melyben második csövem kisütése után figyelmem kényszerüleg teljesen a kutyára irányult; sőt megvallom, annyira összpontosult ott, hogy egy másodperc mulva semmi³⁰ egyébbre nem gondolhattam. Elöttem állt, három lépésnyi távolban, borzasztóan vonitva, vadul szegezve réám szemeit; nyelve kilógott, szája tele volt habbal; önök kitalálhatják már, barátaim, hogy az eb meg volt dühödve! Veszettsege már most csak oly bizonyos volt, mint jelenléte csolnakomban. Én már³⁵ több izben láttam veszett ebet, ismertem e rettentő betegség minden tüneteit; semmi kétség többé, hogy e vizsla veszett volt, még pedig a legveszélyesebb mérvben.

Rémület fogott el; sőt e szó rémület, nem is fejezi ki az érzést, melyet az állat látása okozott. Ha azt mondom,⁴⁰ hogy borzadály, iszony szállt meg, még e kifejezés sem ad fogalmat arról, mit e percben éreztem. A legválságosabb

helyzetben találtam magamat, a nélkül, hogy módot látnék, miként szabaduljak belőle. A halál, a legkegyetlenebb, legborzasztóbb halál képe állt előttem!

Ösztönszerűleg védelmi állásba helyezkedtem; első gondolatom volt, fegyveremet megragadni és fölhozni. Az ijedség által okozott elmezavar közepette elfeledtem, hogy mindkét csövem üres. Meg akartam tölteni, de az ebnek egy mozdulata arra mutatott, hogy ez veszélyes kísérlet lenne. Ösztönszerűleg ragadtam fegyveremet kezembe a csövénél fogva, hogy szükség esetén agyával védhessem magamat.

Amint hirtelen egy hátráló mozdulatot tettem, gyöngé lélekvesztőm megbillent, hogy majd fölborultam vele együtt. Nem tudtam mit tevő legyek, mert attól tartottam, hogy legkisebb mozdulatom támadásra ingerelheti az iszonyu állatot. Vizbe ugorjam? Igaz, hogy az nem volt szerfölött mély, talán másfél méter, de fenéke hasonló volt a kátrányhoz, melyen uszva vagy járva áthatolni egyaránt lehetetlen volt. A part legalább negyedóránnyira, s ha uszva akarom elérni, mindenesetre le kell vetnem téli gúnyámat, ami annyi lett volna, mint fölhivni az ebet, hogy ugorjon a nyakamba.

Ez különben mozdulatlan maradt, iszonyatos szemeit réám meresztve, mindazáltal mégis kevesebb átkodottsággal, mint valamivel előbb. Olykor azt hittem, hogy nekem akar ugrani, és a nélkül, hogy valami mozdulatot tegyek, szorosabban fogtam meg puskám boldogabb végét. De a veszély tetézetéül azt vettem észre, hogy a víz árama a sik tengerbe ragad. A szél a szárazföldről fúj s a csónakom oldalára tüzdelt ágak, mint a vitorlák tolták előre lélekvesztőmet. Kétségbeejtő sebességgel haladtam előre.

Már kiértem a földborította részből és a nyílt oceánon lebegtem, midőn legnagyobb rémületemre szirtörvényt pillantottam meg oldalvást, melyen a hullámok megtörtek és előtte gőzfelleget képeztek.

Egy oldalvást vetett tekintet elég volt, hogy meggyőzőzzön az új veszélyről, mely fenyegetett; ha nem sikerül megállítani a csónakot, a szirthoz vagyok vágva, mielőtt tíz perc lefoly.

Rettenetes válut elé voltam állítva. Vagy kényszerítenem kelle az ebet a hajóban elfoglalt állása elhagyására, vagy bevárni, míg a hullámok a szirthöz vágna mindenestől. Ez utóbbi eshetőség egy volt a bizonyos és kikerülhetlen halállal; a másik a siker némi esélyét hagyván fön, s miután

a végszükség is némileg visszaadta erélyemet, az utóbbira határoztam el magamat.

Nem tudom, ha vajjon az eb nem találta-e ki gondolatomat tekintetemből, midőn látta, hogy erősebben szorongatom⁵ fegyveremet; annyi való, hogy kissé megrettenni látszék, és elhagyva állását egészen a csónak orrába bujt, s ott nem tudván tovább hátrálni, összezsugorodott, mint kevéssel azelőtt.

Ösztönöm első sugallata volt, megragadni az evezőket, mert már a habtörés zaja fülembé zugott rémesen; de azon pillanatban okosabbat gondoltam, tudniillik, hogy mégis jobb lesz, ha puskámat töltöm meg. Ez nehéz föladat volt, de minden tőlem telhető eszélyel hajtottam végre. Nem tévesztém szem elől a veszélyes állatot, és tapogatózva nyulván porhoz, fojtáshoz és golyóhoz, sikerült végre puskám egyik csövét¹⁰ megtöltenem és a gyutacsot a lyukra helyeztem.

Védelmem egy eszköze most már megvolt, s most már több bizalommal fogtam második csövem töltéséhez, s egyszersmind nagyobb gonddal is hajtottam azt végre. Az eb még mindig reám mereszté szemeit. E pillanatban a szirthez közeledtem; a hullámtörés jelzé a veszély közellétét. Még néhány pillanat²⁰ és a csónak, mint a dióhéj törik apróra a hullámok közepette. E pillanat nagyon drága volt. Minden percnak megvolt a maga értéke, s nekem mégis nagy ovatossággal kelle eljárnom. Nem mertem képemhöz fogni puskámat; egy ily mozdulat²⁵ fölkelthette volna ez átkozott állat dühét. Tehát csak úgy hónom alá fogtam fegyveremet és úgy gépileg irányoztam feléje csövemet. Végre, midőn azt hittem, hogy a kellő irányt eltaláltam, megnyomtam a ravaszt.

A hullámok robaja oly nagy volt, hogy alig hallottam a³⁰ puska durranását; de láttam, hogy az eb fölfordult és vonaglik. Láttam, mint omol ki a vér bordája közül; a golyó itt hatolt be és ez egy seb is valószínűleg elég lenne, de nagyobb biztonság okáért most képemhöz fogtam puskámat és jobban célozva, mint először, második golyómat is oldalába küldém, heve³⁵ derre. Erre megszűnt mozogni, az eb meg volt dögölve.

Azonnal félre dobtam fegyveremet és megragadtam az evezőket. Ideje volt! A lélekvesztő, pehelyként hányódva, már a tajtékozó hullámok közt himbálózott. Szerencsére a gondviselés segélyével néhány evezőrántás kimente a veszedelemből.⁴⁰ Sietve távoztam a sziklától és Corvay irányában a partnak eveztem.

Most már beláthatják önök, hogy kacsáimról egészen elfeledkeztem. Az áram biztonnal elvitte őket nem tudom merre, és én sem sokat törődtem velök. Csak egy gondolatom volt, az, hogy minél hamarabb távozzam e vizekről, el levén hatá-⁵rozva, hogy soha többé nem megyek kacsavadászatra ismeretlen vizslával.*

VII.

A PUSZTAI BÖLÉNY

Néhány nap óta — ugymondkönyvében maga Mayne-Reid —
¹⁰ szétszóródva szoktuk keresni a vadat, szarvasok után vetettük magunkat, hogy karavánunk számára eleségre gondoskodjunk, azonban leginkább mégis csak bölényre fájt a fogunk.

Egy délután, midőn fektanyánkat szokás szerint berendeztük, s miután lovamat is megabrakoltam, kengyelbe szökve
¹⁵ elindultam azon reményben, hogy a közvacsorára valami friss harapni valót szerzek. Negyedóra mulva bölények nyomaira akadtam, mintegy öt-hat láb átmérőjű, gömbölyű, teknőszerű mélyedésekre, melyeket a pusztai vadászok bölénygödörknek neveznek. Első tekintetre azonnal észrevettem, hogy e gödrök
²⁰ frissen vájattak, utamat tehát azon reményben folytattam tovább, hogy csakhamar találkozni fogok magukkal az állatokkal.

Táborunktól négy-öt kilométernyire sajátságos moraj ütötte meg füleimet. A környék hullámos volta miatt nem láthattam
²⁵ meg a zaj okát, de fölismertem a bölénybikák bógését. Kissé tovább előttem egy völgyületben porfelleget vettem észre, melynek közepette két óriási állat sötét tömör alakja mozgott. Épen rettenetes harcot vívtak egymással.

Alig hogy megállapodtam egy kissé, hogy megvizsgáljam,
³⁰ ha vajon gyutacsom rendben van-e karabélyomon? Azt hívém, hogy a bölények sokkal inkább elfoglalvák egymással, sem hogy reám ügyeljenek, s ha épen futásnak erednek is, mindig rájuk lőhetek. Annálfogva habozás és további körültekintés nélkül egyenest feléjük közeledtem.

³⁵ * [Az elbeszélés élén egy kép van.] [A csónakból kacsákra célzó vadász]

De mindamellettt csalódtam, az állatok szelet fogtak rólam és elvágattak. De még sem úgy szaladtak, mint ha fölöttébb meg lettek volna ijedve; inkább úgy tetszett, mintha csak boszankodtak volna, hogy zavartam őket párbajukban.

⁵ Időnként szembe fordultak egymással, egyet bógtek és dühösen toppintottak a földre. Párszor azt hittem, hogy nekem jönnek, és ha nem biztam volna teljesen jó lovamban, aligha nem óvakodom ilyenén találkozástól. Roppant termetük, sűrű sőrénnyel fődött fejük, vadul szikrázó szemeik gonosz és félelmes kinézésüekké tették őket, amit még növelt gyakori bógésük és olykori fenyegető állásuk.

Mindennek dacára nyergemben bizton érezve magamat, jó közel vágattam ahhoz, mely hozzám legközelebb állott és egyik golyómat oldalába röpitettem. Ez meg is tette hatását,

¹⁵ mert az állat térdeire esett, azután meg fölkel, szétterjeszté lábait, mindenkép megállani erőködve, de majd egyik, majd másik oldalára tántorogva, ismét térdére csuklott. Nehány percig maradt ez állapotban, mialatt vére folyt orrából, azután csöndesen lefeküdt és rettentőt ordítva végsőt lehellett.

²⁰ Legnagyobb érdeklődéssel szemléltém az állat minden mozdulatát. Társa ezalatt elmenekült, láttam eltűnni a domb élén. Nem gondoltam arra, hogy üldözésére induljak, leszálltam lovamról s előkészültem a meglövöttnek földarabolására. Épen közelemben találtam egy eléggé igénytelen növésű fát, — voltak nagyobbak, számosabbak, de távolabbról, mig emez alig husz lépésnyire volt tőlem. Ehhöz vezettem lovamat és elővevén nyeregkapámból pányvám, annak egyik végét a zablához, másikat a fához kötöttem, ezután elővettem késemet és a zsákmány fejtéséhez fogtam.

³⁰ Alig hogy késem pengéjét elővettem, midőn hátam mögött zajt hallok. Hátra tekintek. Egy fekete, szörnytermetű állat rohan felém a lejtőn alá. Ez volt a bölénybika, mely előbb elmenekült. Gyorsan tokba dugtam késemet, megragadtam puskámat, melyet, változatlan szokásomhoz képest, lővés

³⁵ után azonnal megtöltöttem. Mindamellettt percig haboztam, vajon nem jobb lesz-e lovamhoz futnom és nyeregbe vetnem magamat vagy pedig álló helyemből azonnal lőnöm. A bölény eldönté a kérdést. A szörnyű állat láttára lovam elkezde nyeríteni, kapálózni, mit a bölény kihívásnak tekinté és

⁴⁰ irányt változtatva neki fordult, mire ez megiramodott, amenynyire a pányva engedte; majd egy reccsenést hallatva, elszal

badult s neki vágatott a pusztaságnak, mintha tüzes taplót dugtak volna a fülébe. Nem vigyáztam eléggé, midőn a pányvát oda kötöttem a zabolához, s a csomó valószínűleg föloldódott.

⁵ Ez esetleg boszantott, de azért még nem ijeszte meg fölöttemb. Lovam bizonytalán visszatér azon az uton, melyen jöttünk, s legrosszabb esetben gyalog kell a fektanyára visszatérnem. E gyors meggondolás után látom a bölényt felém rohanni. Tíz lépésnyire célba veszem szügyben, s rásütöm puskámat. ¹⁰ Észrevettem ugyan, hogy találtam, de nagy ijedelmemre azt is láttam, hogy nem esett el, még nem is ingadozott, s még dühösebben tart nekem. Ujra töltötenem lehetetlen volt. A fához futni se volt már időm. Elfutamodni az ellenkező irányban, ez volt az egyedüli mód, néhány perccel ¹⁵ megnyújtani életemet, és ezt is cselekedtem. Rendkívüli sebességgel tudok futni és ez alkalommal önmagamát multam fölül, de csakhamar a bölényt közvetlen hátam mögött halottam dübörögni.

E pillanatban egy mély gödör elé értem s beláttam, hogy ²⁰ egy vagy más módon véget kell vetnem a futásnak. A mélység több lábnyi lehele, feneke száraz, de partjai élesek voltak. E vizmosás szélében nyult keresztül az általam vett ut irányán. Csak azon vettem észre magamat, hogy már át is ugrottam. Legalább is tizenhét láb szélességű lehetett! Kissé lerogytam a tulsó oldalon, de azonnal visszatekinték, s láttam, hogy ²⁵ üldözöm nem mert az ugrásra vállalkozni. Lesütött fejjel, nyílt orrlükakkal, szikrázó szemekkel állt a tulsó parton, farkával verdesve két oldalát tehetlen dühében.

A bölény sörényéről lecsepegő vérről következtetém, hogy ³⁰ vállon találtam golyómmal, s örvendtem, hogy megszábadultam a veszélyből, midőn kétfelé tekintve, csakhamar kiábrándultam csalódásomból, látván, hogy az örvény kisimul a mezőn, mintegy ötven lépésnyire, tehát meg lehet kerülni. A bika is majdnem egyszerre fölfedezni látszék ezt, s azonnal ³⁵ futásnak eredvén, egy perc mulván már megint előbbi helyzetünkben voltunk, szemben egymással. Egy kissé hátrálva újból átugrottam az árkot, mely ekként ismét elválaszta bennünket.

E hadargás alatt puskámat nem bocsátám ki kezemből. ⁴⁰ Gondolám, hogy majd időt vehetek megtölteni, de — majd kétségbeesve tapasztalom, hogy nincs nálam! Övem és golyó-

tartóm eltűntek. Ekkor emlékezém vissza, hogy leoldottam, mikor az elesett bölény fölbontásához fogtam. De nem volt már több időm átengedni magamat a bánkódásnak. A bölény visszatért és harmadizben is meg kelle tennem a veszélyes⁵ ugrást.

E kimerítő testgyakorlat nem tarthata sokáig, már érzém erőmet fogyni, midőn azon ötletem támadt, hogy hát ha vissza tudnék szaladni a fához, melytől elindultam és arra fölku-szhatnék hamarjában? Mintegy háromszáz lépésre leheté tőlem,¹⁰ de ötven lépés előnyre számítottam, mialatt a bölény megkerüli az árkot. A siker így is kétes volt, nagyon kétes, de mit tehettem egyebet, végső erőmet összeszedve eliramodtam, s mondhatom, hogy mint egy mókus oly ügyesen másztam föl az ágak közé, mialatt már a bölény fujtatása borzolta föl¹⁵ hajamat. De mégis meg voltam mentve — egy időre. Hanem hát — hogyan fog végződni mind ez?

A bölény fejével, nyakával döngette a fát, hogy majd lerázott róla.

Csak igen vékony volt abbeli reményem, hogy társaim²⁰ fölhalálnak, kivált midőn az éj beállt, s a bölény legkisebb szándékot sem mutatott az ostrom abbahagyására. Dűhe nem csillapult; időnként keringett a fa körül, rőfögött, mint valamely megriasztott disznó, vagy bőgött, mint a házi bika.

Amint így az állat mozdulatait kísérem szemeimmel, figyel-²⁵ mem a pányvára esett, mely a földön hevert. Ennek egyik vége még mindig a fához volt erősítve. Egyszerre egy mentő eszme villan föl agyamban. A szabadulás e módja oly könnyen kivi-hetőnek tűnt föl előttem, hogy szinte reszkettem örömömben. Az első föladat volt, a kötelet kezem ügyébe keríteni. Vadász-³⁰ készülékeim között volt egy gyűrűvégű drót, mely kabátom gombjain függött; őzbőr mellényemből zsebkésemmel szij-darabokat vágtam, s azokat összekötve, a horoggá hajlított drótot a végére erősítettem, s leeresztve a földre, fölhalásztam vele nagy óvatosan a pányvát, s ezentul már nem volt egyéb³⁵ hátra, mint a pányva végén hurkot kötve, ezt mint egy lasso-t a bölénybika nyakába vetnem. A pányva erejében tökéletesen megbizhattam. De a fa ágai akadályozhattak abban, hogy a lassot fejem körül megcsóváljam. Szükséges volt tehát az álla-tot kedvező pontra csalnom, ami mozdulatok és kiáltások⁴⁰ segítségével sikerült is. A cselekvés mozama elérkezett. A bölény épen alattam volt, kivettem a lasso-t, mely nagy örömömre

nyakába esett, mire én azt egy jó rántással rászoritottam. A csomó megtette kötelességét és csakhamar a bölény bozontos sörényébe keveredett. A legjobb helyen szoritotta gégéjét, s vettem észre, hogy jól eltaláltam. Amint a bika észrevette,
5 hogy meg van fogva, dühöset ugrott és el akart futni a fától, de persze nem tehetett egyebet, mint körben forogni. Akaratom ellenére a kötelet kiszalajtottam kezemből, mindjárt kezdetben. Nem ültem eléggé szilárdan, mert az ágak gyöngék voltak, s nem mozoghattam úgy, mint akartam.

10 De bizalmam visszatért. A bika meg volt kötve, s most már csak le kelle ugranom a fáról és azon körön kívül jutnom, melyet neki a kötél hosszasaága megengedett, s azután elmene-külnöm. Puskám a földön volt, a kötél mellett, azon a helyen, ahol azt futásom alatt hagytam. Föl kelle vennem minden
15 áron. Bevártam, míg a bölény, megtevéen dühös körfutását, legtávolabb érjen a fatövétől; — ekkor lecsuszтам észrevétlen, fölkaptam fegyveremet és eliramodtam, amint tőlem kitellett.

Tudtam, hogy a kötél legalább husz méter hosszú, de leg-
20 alább száz lépést futottam, mielőtt a visszafordulásra gondolnék. S még ekkor is csak aggódva, mert a kötél miatt mégis csak egy kissé nyugtalankodtam. A bika a legnagyobbak és legerősebbek egyike volt; a kötél elszakadhatott, vagy vala-hogy a fejből kicsuszthatott — mindamellert a kíváncsiság
25 győzött s visszafordultam. Mily nagy volt örömöm! A szörnyeteg állat a földön feküdt, a kötél ki volt feszülve, mint egy nyil hurja, s a bölény nyelve mereven kilógott, jeleül, hogy gazdája önmagát fojtja meg, egész előzékenységgel, hogy nem is kívánhattam másként.

30 E látványra nagy kedvem kerekedett, s a vágy, hogy vacsora rá bölénynyelvet egyem, egészen erőt vett rajtam. (A bölény nyelve ugyanis a legdelikátabb inyencfalatok közé tartozik az új világban.) Visszatértem tehát, s megkeresém lőporos tülkömet és golyószacskómat, melyekről gyors futásom alatt elfe-
35 ledkeztem. Amint föltaláltam ezeket, megtöltém fegyveremet s három lépésnyiről a bölény fejébe bocsátám golyómat. Azonnal kivágtam nyelvét, s a másik buffalóhoz sietve, azon hasonló mütétet végezve, a két nyelvet puskám csövére akasztva, siettem fektanyánk felé.

40 A hold ezalatt feljött, s alig voltam fele uton, midőn barátaimmal találkoztam, kik fölkeresésemre indultak, s messzi-

ről kiáltásokkal és lövésekkel adtak jelt. Hamarjában visszasi-
sítettünk a két bölényhöz, s még néhány jó darabot szeltünk
husokból vacsoránkhoz, melyet elköltvén a tűz mellett, cseme-
géül elmeséltem nekik kalandomat a legapróbb részletekig.

⁵ [Az elbeszélés elején kép, amint a vadász éppen a lassót dobja a bölény
nyakába.]

MAYNE-READ KAPITÁNY

Ugy látszik a tengerész angol nép — mondjuk inkább angol világ előtt (mert egy világ az valóban) a kapitány (mit ők röviden káptin-nek mondanak ki) szintoly vagy még nép-szerűbb, mint a németeknél a doktor cím, mert oly emberek is, kik egyéb, kiválóbb, mert nagyobb tehetséget igénylő teren is babérokat arattak, büszkén teszik nevük elé bokréta gyanánt a kapitány nevet, ha egyszer e címre jogot szerezhettek.

Azonfölül, igaz, hogy ami Mayne-Readet illeti, e cimben¹⁰ némi ajánlat is rejlett a kitünő regényíró műveire nézve, mert ez azt jelentette, hogy az illető szerző nem valami csöndes padlásszoba zugában átforgatott képes ismerettárakból merítette műveihez a helyrajzi adalékokat, nem is csupán ugynevezett tanulmányutazás alapján, hanem maga is előkelő szereplőként forgolódott ama színpadon, melyen az általa leírt „csodálatos, de mégis természetes” kalandok lejátsozódtak.

E tekintetben ő a világ híres írói közt szinte egyedül áll és jórészt ennek is köszöni művei kiválóságát s írói hírnevét.

Mert bár elmélet és gyakorlat nem zárják ki egymást föl-tétlenül, de a kettőnek hajlama és képessége mégis legritkáb-ban egyesül egy azon emberben.

A fegyver és toll forgatásának szenvedélye oly tulajdonsá-gokat föltételez, melyek egymással csaknem ellentétesek.

Mindkettőben egyaránt kiváló lenni csak Julius Caesari²⁵ lángelméknek adatik. Többnyire a másikért mivel mindenki, és aki egyikben műkedvelő maradt, hogy a másikban kitünőt adjon, az már érdemes dolgot mivel és célját érte.

Valódi költői tehetséggel bíró egyének többnyire hajlamot éreznek ugyan viszontagságos, kalandos élet iránt is, de csak³⁰ lázas, forrongó ifjúságuk első éveiben, mikor még valódi írói hivatásuk teljes tudatára nem is ébredtek. Amint egyszer ez megtörténik, a kalandos élet viharos tengeréről azonnal a csöndes elmélkedés, a szellemi alkotás békés révébe vonulnak.

Mayne-Read jó sorsa úgy akarta, hogy huzamosabb időn

át hányódjék-vetődjék a veszélyes, kockázatos katona- és vadászélet terén, s ez alatt gazdagon megrakodott e pálya legaprólékosabb részletei ismeretének mézével. Innen amaz üde eredetiség, szakszerű tárgyhűség, mely magában is nagy-⁵ becsü ugyan, és száraz, tudományos alakban vagy pusztá utleírásokban, természet- és földrajzokban sem mindenütt, — költői művekben pedig éppen legritkábban található föl.

Vagy egyik vagy a másik; vagy a költői nyelv és fogantás, vagy a tárgyhűség, a teljes szakismeret szokott hiányozni.¹⁰ Mayne-Read vadászregényeiben megvan mind a kettő.

A leggyakorlottabb vadász ráismer benne a tapasztalatdús vadászra, és nem győzi ismereteinek bőségét, a vadászélet legaprólékosabb részleteiben való nagy jártasságát csodálni.

Viszont a műítészt meglepi irányának szabatosága, előadá-¹⁵ sának a tárgyhöz illő zamatja. Az ember látni véli maga előtt a vadászkunyhó tüze körül festőileg rendetlen kényelmességgel letelepült vadászalakokat, hallani véli az erdők, nádasok titokzatos hangjait, sőt érezni képzeletben azt a bizonyos vad szagot, mely a szenvedélyes, a rengeteg vadonok bujkálásában fárad-²⁰ hatlan vadász lényéhez, öltözetéhez tapad, mint a boríz a százados vén hordó dongáihoz.

Írói tulajdonai közt mégis legbámulatosabb azonban, ami egyáltalán a legritkább az írói képességek közt, a *leleményesség* kifogyhatlansága érdekesítő jelenetek kigondolásában,²⁵ kilábolhatlannak tetsző veszélyes helyzetek előállításában és azok megoldásában.

Előtte ismeretesek az öt világrész népei, növény- és állatvilága. Semmi kétség, hogy művei nem egy ember alkotásai, a természettudományi részben lehettek jeles, szakavatott³⁰ segédei, de ez nem von le semmit a művek értékéből, mert azok nyelvében, előadásában az olvasó sehol nem érzi az összhang hiányát. Végig egy azon író munkájának tetszik az egész, aminthogy az is, az illető segédek csak a külön szakmák adalékait szolgáltatták, melyeket ő dolgozott föl.

³⁵ A „Vasárnapi Újság” egyik régebbi folyamában megkísérlők egyik husz ives regényének kivonatos ismertetését „Amerikai vadásztársaság” cím alatt. Ilyen műve van vagy tizenkettő, melyek a világ műveltebb irodalmaiban mind átültetvék kitünő fordításokban, s mint ifjusági olvasmányok is⁴⁰ állandó és talán örök keletnek örvendenek.

A mi olvasóközönségünk is egyre növekszik, ez sem lesz

mindig oly kicsiny, s úgy lehet, hogy maholnap a magyar olvasóközönség is megismerheti kiválóbb műveit, miután abban a műnemben, mely az érdekfeszítő elbeszélés mézes ostyájában adja be a magában száraz tudományt, Verne⁵ Gyulával, e hirtelen világhíressé lett íróval versenyez.

Ő egyébiránt hazánknak, nemzetünknek is hő barátja volt, mint kivüle tán senki a messze tulsó félen — Amerikában, — ahonnan az 1849-ki mozgalom idején egyenesen a célból jött át Európába, hogy itt szabadcsapat élén küzdjön a magyar szabadságért s nem rajta mult — hogy e kívánságát nem valósíthatta. Mire Londonban kiszállt, híré vette a gyászos világo si kapitulációnak.

Életpályája rövid történetét adjuk a következőkben:

Mayne-Read kapitány északi Irlandban született 1816-¹⁵ ban. Presbyter papnak nevelték, de nem érzett hajlamot e komoly pályához. Szenvédélye az utazás és a kaland volt s hogy elérje vágyait, Amerikába vitorlázott, alig huszonegy éves korában. Kereskedésen és vadászaton kezdte a Vörös folyó indiánjai társaságában, 1840-ben egy önkéntes csapat-²⁰ hoz szegődött, mely Texasba, mexikói fegyveres bandák ellen volt indulandó. Öt évig maradt ott, a prairie-ken vadászgatva s a Misszourin fölfelé utazgatva. Midőn 1845-ben kiűtött a háboru Mexikó és az Egyesült-államok közt, kapitányi ranggal lépett az amerikai hadseregbe, s több ízben kitüntette²⁵ magát vitézségével, így Vera-Cruz ostrománál és bevételénél, a churubascói utolsó gyalogsági összecsapásnál és Chapultepelel reménytelen ostrománál. Mikor a háboru bevégeződött, épen részt akart venni a magyar forradalomban, egy New Yorkban toborzott önkéntes-csapattal, midőn híré vette a világo si³⁰ fegyverletételnek. Ezután Londonba ment, magát irodalmi pályára szentelendő. Egész sorozat novellát írt, melyek közül a „Skalp-vadászok”, „A fehér főnök”, és „Oceola” a legismeretesebbek. *Mayne-Read* kapitány *Maida-Hill*-ben halt meg, mult hó 22-dikén. Özvegye szigoru viszonyok közt maradt³⁵ hátra, s mint írják, barátai azon fáradoznak, hogy segílyt eszközöljenek ki számára a királynőtől.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

BR	Bartos Róza
BH	Bécsi Híradó
Bóka	Bóka László: Vajda János. Budapest 1942.
D	Déliab
Egy	Egyetértés
Élk	Életképek
FL	Fővárosi Lapok
HB	Homonnai Béla: Elbeszélések
HF	Hölgyfutár
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
Kerekes	Kerekes György: Vajda János. Budapest 1900.
Kéky	Kéky Lajos: Vajda János. Budapest 1927.
Komlós	Komlós Aladár: Vajda János. Budapest 1954.
L-a	Lisznyai-album
Magy.H	Magyar Helikon
M.Ifj.	Magyar Ifjúság
M.i.t.	A magyar irodalom története 4. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest 1965.
MS	Magyar Sajtó
MÚ	Magyar Újság
M	Megjelent
Nk	Napkelet
N	Nemzet
NZ	Nép Zászlója
NŐ	Nővilág
OSzK	Országos Széchényi Könyvtár
OT	Ország Tükre
O-V	Ország—Világ
PDl	Pesti Divatlap
PH	Pesti Hírlap
PN	Pesti Napló
Rubinyi	Rubinyi Mózes: Vajda János. Budapest 1922.

- Sch Scheiber Sándor és Zsoldos Jenő: Vajda János levelei Milkó Izidorhoz. Akadémiai Kiadó, Budapest 1958.
- Sőtér Sőtér István: Romantika és realizmus 1956.
- NrB Szinyei Ferenc: Novella és regényirodalmunk a Bach korszakban. (Magy. Tud. Akad. II. kötet.) 1941.
- ÚV Új Világ
- V Vajda János
- Próza Vajda János: Újabb munkái. Próza. A kiadó 1887-et tünteti fel a megjelenés évének, ez azonban előredatálás. Ha némi késéssel is, de még 1886. okt. 13.-án megjelent. — Ld. V Milkó Izidorhoz írt 15. sz. levelét a Sch.-ban.
- ÖM Vajda János összes művei. (Kozocsa, 1944.)
- Vvál. Vajda János válogatott művei. (Magyar klasszikusok sorozat Komlós előszavával. Szépirodalmi Kiadó, Budapest 1951.)
- VÚ Vasárnapi Újság
- VK Vasárnapi-Krónika

BEVEZETÉS

Eredeti tervek szerint Vajda János szépprózai munkáit, elbeszéléseit, önéletrajzi írásait, vadászati emlékeit és egyéb szépprózai jellegű tárcáit egy kötetbe gyűjtöttük. A fölkatartott anyag azonban egyre nőtt, míg végül kettő kellett osztanunk IV.—V. kötetre. Tekintetbe kellett vennünk, hogy egy több mint ezer lapos könyv használata mind az olvasók, mind a kutatók számára rendkívül kényelmetlen.

Az utólagos kettéválasztás természetesen több problémát is fölvetett. Ezek között elsősorban említjük meg azt, hogy a IV. kötet jegyzeteinek bevezetése vonatkozik az V. kötetre is. Külön bevezetőben ugyanis elkerülhetetlenül ismétlésekre kényszerültünk volna. Így viszont ez is a két kötet együvé tartozását hangsúlyozza. — A IV. kötet jegyzetének általános részében közöljük a kötetek kiadástor-ténetét. Ez azonban nem lehet zavaró már azért sem, mert az V. kötetben szereplő Vajda-kötetek főképp az itt elhelyezett Függelékben kaptak helyet, s azokkal a Függelék jegyzetanyagában bőven foglalkozunk.

A kötet szerkezeti elrendezése a jobb áttekinthetőség, jobb használhatóság érdekében nem egyszerűen a megjelenés időpontját, hanem a műfaji és tartalmi jegyeket is figyelembe veszi. Ez a csoportosítás Vajdánál szükségesen látszott. Az időrendiséget tehát a fejezeteken belül érvényesítettük.

VADÁSZATI EMLÉKEK

Ez a fejezet tartalmazza V-nak mindazokat a vadászati tárcáit, karcolatait, amelyek a filológiai kutatás eddigi eredményeként ismeretesek, könyvekben, folyóiratokban, lapokban felfalálhatók voltak. Összesen tizenhármat. Ezek közül öt megjelent a *Próza* című kötetben (1886) is, így ezek alapszövegül ezt a kiadást tekintettük. A többi nyolcnál a folyóiratban, illetve újságban V életében megjelent szöveg az alap. Kettő kivételével egyébként mind a VÚ-ban jelent meg először. A két kivétel: *Füredből—vadászatra* (Egy 1881. szept. 17.) és *Szárazon és vizen* (PN 1884. okt. 25.) A Komlós monográfiája végén közölt kimutatásban mindegyik írás szerepel, de néhány tévedését helyre kell igazítanunk:

A *Vadászat október—novemberben* c. cikk Komlós kimutatásában ezen a címen nem szerepel. Megtalálható azonban *Vadászat közben és hóban* címen V elfeledett írásaként. A tárcát valóban közölte a M.Ifj. is az 1884. okt. 25-i számában (Komlós 1885-re teszi a megjelenését hónap, nap megjelölése nélkül), de ez már csak másodközlése a VÚ 1879. nov. 9-i számában megjelent *Vadászat október—novemberben* c.

tárcának. Ez a tévedés annál inkább sajátos, mert hiszen a *Prózában* és az *ÖM*-ben egyaránt ezen a címen található; igaz, lelőhely és megjelenési év megjelölése nélkül. Komlós tehát a M.Ifj. közlését tekintette eredetinek, bár az később jelent meg, s összehasonlítva kiderül, hogy — ha nem is sok, de bizonyos eltérés van a két közlés közt. Az utánközlést V egy-két kihúzással, módosítással bizonyára az ifjúság számára vélte alkalmasabbá tenni. Erre mutat az is, hogy ugyanilyen jellegű módosításokkal közölte utánközlésben a M.Ifj.-ban *Őszi kopózás* c. tárcáját is. (M.Ifj. 1885. 25. sz.) Igen jó példa ez arra, hogy V kritikussai és monográfiáiírói — különösen azok, akik halála után írtak róla — nem tekintették igazán fontosnak V prózáját, gyakran megelégedtek prózai írásainak felszínesebb ismeretével. Rubinyi Mózes például azt írja V írói pályáját rajzolva: „Dolgozótársa volt a Magyar Ifjúságnak (ide írta legkedvesebb vadászrajzait)” (Rubinyi: Vajda János, 26. l.), holott a valóságban összesen ez a két cikke jelent meg ott, s az is csak másodközlésben.

Mint ahogy már említettem, a *Próza* c. kötetben csak ötöt közölt V a vadásztárcái közül. A kötet többi cikke, tárcája tartalmának, jellegének megfelelően más fejezetekbe került, mégis itt látjuk legcélszerűbbnek foglalkozni a kötet legfontosabb adataival, sajtóvisszhangjával és későbbi értékelésével, mert ebben a fejezetben szerepel először együtt a kötet több cikke. (Az előző fejezetben csak egyet közlünk.)

A megjelentetésre már a címlap is utal: „Vajda János Újabb Munkái. Közrebocsátja egy e célra alakult írói társaság. Révai Testvérek kiadása. 1887.” (Az első kötet a *Próza*, a II. kötet a *Költemények*.) A könyv egyébként 1886. október első felében jelent meg (ld. Sch 35. l.), a kiadók akkori gyakorlata szerint előre (1887) dátumozva.

A kötet kiadását tehát egy e célra alakult írói társaság kezdeményezte. Hogy személy szerint ki volt a kezdeményezője, elindítója, arra nézve eltérő adataink vannak. Komlós szerint a felhívást Eötvös Károly fogalmazta meg (hivatkozik Ábrányi Emilnek a PN 1898. 93. sz.-ban megjelent cikkére), Milkó Izidor viszont másképpen emlékszik. Szerinte Nagy Miklós szervezte, és ő is fogalmazta a felhívást. Ezt ma már nehéz lenne határozottan megállapítani, hiszen V sehol sem szól róla, s mindkét feltevést lehetne magyarázni, valószínűsíteni. — Tény, hogy a folyóiratokban és lapokban felhívás jelent meg, amelyben a kétkötetes kiadvány előfizetésére szólítják fel az olvasóközöniséget. A felhívás tartalma igen jellemző a költő akkori helyzetére és értékelésére, ezért a VÜ 1886. máj. 9-i számában megjelent közlemény részletesebben ismertetem:

A VÜ szerkesztője A költő jutalma című kisebb cikk keretében közli. „A magyar irodalom és időszaki sajtó számos munkása tanácskozást tartott közelebb egy keblű ügyben — írja a VÜ szerkesztőségi cikke. — Arról volt szó, hogy egy kitűnő költőt, ki egész életét az irodalom szolgálatában töltötte, s kinek ezért nem is állhatott módjában anyagilag teljesen független létet biztosítani magának, oly helyzetbe hozzanak, mely mellett az élet gondjaitól menten szentelhesse még mindig emelkedőben levő tehetségét a költészetnek, melynek napjainkban mindinkább kevesbűl számmal akadnak fölkentjei.” Majd hangsúlyozza a cikk írója (valószínűleg Nagy Miklós, a VÜ

szerkesztője), hogy „Vajda János költői gazdag erét anyagi gondok miatt ellaposodni hagyni bűn lenne a magyar irodalom iránt.” Kéri a nemes cél felkarolását. Majd következik maga a felhívás. („Felhívás a magyar szépirodalom igaz barátaihoz.”) A felhívás bevezető része lényegében ugyanazokat a gondolatokat tartalmazza, mint az előzetes kommentár, majd ismerteti a két kötet tartalmát:

„Az egyik kötet hat-hét év költői munkásságát foglalná magába a legújabb időkből; a másik kötet Vajda zamatos prózájának volna válogatott gyűjteménye, mely azokat a dolgozatokat tartalmazná, melyeket a költő útleírások, esztétikai és társadalmi cikkek, élet és jellemrajzok, bírálatok, kisebb essayk stb. alakjában harminc esztendő óta bocsátott közre.” „Az előfizetés határideje: június vége.” „Kelt Budapesten, 1886. évi április 20.-án.” Aláírták: Ábrányi Emil, ifj. Ábrányi Kornél, Bartók Lajos, Beöthy Zsolt, Berczik Árpád, Bródy Zsigmond, Csávolszky Lajos, Csukássy József, Dalmady Győző, Eötvös Károly, Falk Miksa, Grecsák Károly, Hegedüs Sándor, Irmei Ferenc, Jókai Mór, b. Kaas Ivor, Kazár Emil, Dr. Kenedy Géza, Komnóczy József, Mezei Ernő, Mikszáth Kálmán, Nagy Miklós, Rákosi Jenő, Silberstein Adolf, Szabó Endre, Szana Tamás, Tolnai Lajos, Urváry Lajos, Vadnay Károly, dr. Várady Antal, Veigelsberg Leó, Visi Imre. — Az első felhívást tehát összesen 32 író írta alá. Milkó I. 33-at említ, Komlós 38-at, de nyilván hozzászámítja a második felhívás aláíróit, csatlakozóit is. (Dr. Ágai Adolf, Beksics Gusztáv, Benedek Elek, Dalmady Győző, Degré Alajos, Láng Lajos, Milkó Izidor.) Így viszont összesen 39-en írták alá: Dalmady neve nyilván tévedésből került a csatlakozó írók közé, mert ő már az első felhívást aláírók közt is szerepel. — Egyébként 39 név szerepel a megjelent kiadvány költemények c. kötetének 163. oldalán is. (Az akció részletes ismertetését ld. sorozatunk II. kötetében.)

Komlós mindezt úgy értékeli, mint ami „világosan mutatja Vajda mostoha irodalmi helyzetét”. Hiszen „ez a kényszer-agitáció részben jótékonyági akció volt, részben ellenzéki gesztus, tüntetés Gyulaiék ellen, bár kétségtelenül a Vajda iránti nagyrabecsülés kifejezése is.” (Komlós, 208. l.) Sok igazság van ebben, de mégis sokkal találóbbnak érzem Scheiber Sándor véleményét, aki Komlóssal vitatkozva arra mutat rá, hogy „a levelek Vajda költői pályájának ezt az izgalmas élettörténeti szakaszát ellenkező irányból közelítik meg. Az élő Vajdát látjuk bennük, amint szinte mohón élvezi a személye és munkássága iránt megnyilvánuló legkisebb figyelmet és látszat-sikert is. Érzékeljük azt az izgalmas cselekvő állapotot, amelyben a költő az előfizetési gyűjtés eredménye érdekében lüktetően tevékenykedik, és határtalanul lelkesedik.” (Sch 9. l.) Íme pár sor a Milkóhoz 1886. máj. 28-án írt leveléből: „Sajnálom, hogy e percben nincs időm tolmácsolni háláérzeteimet Önök nemeslelkűsége iránt, mely még itteni irodalmi köröket is őszinte lelkesedésre ragad. Szabadka ez idő szerint úgy viseli magát, mintha nem is Budapest, de ő volna az ország fővárosa, a nemzeti irodalom és kultúra központja.” (Sch 22. l.)

Az írói összefogás, az előkészítés és szívós propaganda után azt hinnénk, hogy mikor végre megjelent a két kötet, versengve írnak róla a lapokban, ismertetik, elemzik. Nem ez történt. Alig néhány számottevőbb kritikát, ismertetést találunk a korabeli lapokban.

Érthető, hogy V nem volt megelégedve velük. Mászt várt: mélyebben elemző, méltóbb bírálatokat. Különösen keveset írtak a Próza c. kötetéről. Amit írtak, csupa dicséret, elismerés, de semmiképpen nem voltak alkalmasak arra, hogy a költőt széles körökben jobban megismertessék.

A VÚ természetesen — mint fentebb láttuk — alaposan kivette a részét az előzetes propagandából. V-val mint nagy költővel külön vezércikkben is foglalkoztak, de a megjelent két kötet alaposabb elemzésével már adós maradt a szerkesztőség. Rövid elismerő, dicsőítő cikk jelenik meg az 1886. okt. 17-i számban „Vajda János újabb munkái” címen, amely a *Prózával* kapcsolatban kimondja: „Az ő tolla mesteri a prózában is.” „Noha többje alkalomszerűleg, egyes esetekre s kérdésekre vonatkozólag íratott, így összegyűjtve sem vesztettek becsülből, mert eszmei tartalmuk a gondolatébresztésre erősen hat és szellemi frissességük, formájuk, nyelvezetük az igazi költőt mutatja.”

A PN csak a megjelenéséről közöl még rövidebb híradást az 1886. okt. 15-i számban. A *Prózát* így értékeli: „Vajda magvas egyénisége, eredeti gondolkodásmódja itten is teljes kifejezést nyer; stílusa erőteljes, festői; eszméi, felfogása önállóak, akármiről írjon.”

Sajátos dolog, hogy az Ö-V — bár az előkészítésben, propagandában rendkívül aktív, s az 1886. okt. 2-i számban hosszú vezércikket közöl V-ről, a kötetek megjelenését csupán jelzi, s utána nem is ír róluk semmit. — A N-ben (1886. okt. 20.) Szana Tamás ír a két kötetéről. A *Prózáról* csak röviden. Úgy ítéli meg, hogy „nagy részük már lekerült a napirendről, de azért írjuk egyénisége miatt többé-kevésbé mind érdekesek. Vajda prózai műveiben is kiváló jelensége hazai irodalmunknak”. Kiemeli, hogy V még akkor is szókimondó, ha a közvélemény áramlatával kell ellenkezésbe jönnie.

Az egyetlen alaposabb, valóban elemző kritikát Milkó írta (FL 1886. okt. 20. 291. sz.). Nem mindenben érti meg. Több cikkének egyes kitételeit félremagyarázza, de egészében nem ez jellemzi. Azt hangsúlyozza, hogy a kötet „az egyéni vonásokkal olyannyira felruházott költőnek prózai dolgozataiban is érvényesülő jellegszerű, erőteljes, tömör és sokszor lendületes stíljét . . . ötleteit s bölcselkedéseit” tartalmazza. A legjelentékenyebb könyvek közül valónak mondja, hiszen „nem egy darabja csak kötetlen beszédben írt költemény”. Prózája teszi lehetővé, hogy a költő egyéniségét igazán megismerjük, s ezek a cikkek „méltók, hogy szerte a hazában olvastassanak”. Majd vitába száll az írónak az előszóban (*Aggásgaim*) kifejezett félelmével, hogy prózai műveinek gyűjteménye nem fog megfelelni a közönség várakozásának. Megállapítja, hogy mint Petőfi, „Vajda is legerősebb marad a lírában, de azért a prózai dolgozatok az azokban megnyilvánuló, bölcselkedő elme szép gondolataival, az érzelmesebb helyek szelíd lírájával s azon előítéletet nem ismerő bátorsággal, mely csak az erős szenvedélyű költők sajátja, mindenesetre kitűnő helyet kapnak az újabban megjelent könyvek között — még Vajda János verseit tartalmazó kötet mellett is”.

*

V „legkedvesebb témája a vadászat” — mondja első monográfiájában, Kerekes György (171. l.), s egyúttal jellemzi is vadászati cikkeit. Megállapítja, hogy „nem az újkori, hanem a régi vadászat” kedvelője.

„Mert nem hiába rokon a vadászat a hadviseléssel, mindkettő ugyanazon változaton ment keresztül; mindkettő elvesztette ősi eredetiségét, természetességét s ezzel együtt élvezetességét és költőiségét.” Aztán oldalakon keresztül elemzi, milyen csodálatos költőiséggel ír V a vadászatról, mennyire magával ragadják érzelmileg az olvasót is ezek a cikkek.

Milkó V prózai művei közül szintén vadászati cikkeit emeli ki első sorban. „A vadászat egykor és most — írja — oly költői bájjal, s amellet annyi okossággal van írva, hogy míg egyrészt minden olvasó kedvet kap tőle puskát ragadni s nyúlra, őzre menni, addig másodrészt, a nagyszabású s gyárszerű »manőver«-t elítélve gondolkodóba ejtheti az olvasót ama hanyatlás fölött, melyet — mint a vasutak következtében az utazás — a vadászat költőiségében, a vaddal való viaskodás közvetlenségének élvezetében vettett.” (Ld. uo.) — Rubinyihasonlóan ír V vadászati szenvedélyéről és cikkeiről. „Tudjuk, hogy Vajda szenvedélyes vadász volt már kora ifjúsága óta. Szerette a nádas vadászpoézisét. Sokat elmélázott a ludasi tavon, a vendégszerető szabadtéri határban” s a kopózásról egyenesen azt mondja: „isteni kedvtöltés”. (Rubinyi, 81. l.)

Figyelmet érdemel az is, hogy a vadászat nemcsak tárcatémája V-nak. Természetes is, hogy az igazi mély szenvedély érezteti hatását novelláiban, sőt költészetében is. Novelláiban gyakran megnyilvánul dicsőségvágya, a szabadságharcok, háborúk hősi, hazafias szemlélete, s a háborút itt is rokonnak mondja a vadászat romantikájával, költőiségével. *A váratlan orvosnak* pedig már a tematikája is a vadászathoz kapcsolódik. Rubinyi arra mutat rá, hogy a *Végrendelet* című versében satirikusan céloz a vadászatnak egy bizonyos formájára: „A nagy úr végrendeletének adatait izgatottan lesik. Kire, mit hagy? Fölbontják a végrendeletet. Csak annyi van benne: Vörös frakkomban temessenek el. A haza ezer sebből vérzik; de ő még az élet legfőbb, legutolsó perceiben is csak a vörös frakkra gondol. Nem lehetetlen, hogy a különé báró, Wenckheim Béla esete ösztökölte a költőt a megírásra. De ezért a témáért neki igazán nem kellett a szomszédba menni. Mint vadász a farka-vadászat lármás mulatságát ki nem állhatta.” (I. m. 81.–82. l. — A verset lásd sorozatunk II. kötetében.) Bóka László esszéstilusban megírt áttekintő művében (Vajda János, 1942) szintén érinti V vadászszenvédélyét, de vadászati cikkeiről nemigen vesz tudomást. — Schöpflin Aladár is csak *A vadászat mestere* című könyvére tér ki életrajzi vonatkozásokban. (Schöpflin: Irodalmi arcképek és tollrajzok. Magyar írók, Nyugat, 1917.) — Komlós foglalkozik V vadászszenvédélyével, de nem annyira cikkeit méltatja, inkább költői egyéniségére jellemző vonást lát benne. Rámutat arra az ellentmondásra, amely a technikai fejlődésért, a civilizációért való lelkesedése, újat akarása és a vadászat ősi formái iránti erős vonzalma közt van. Dehát ezt maga a költő is észreveszi s úgy jellemzi, hogy a politikában híve az újkori vívmányoknak, de az esztétikában nem követi a kor divatját. A vadászat terén ízlése „igazi középkori, barbár és ősi”, fejtegeti. (Komlós, 199. l.)

De ha ez valóban így is van, az kétségtelen, s erre igen találóan utal K, hogy „Vajda a vadászatban is felfedezi a társadalmi, illetve vagyoni különbségek szerepét. Itt is a gazdagoké minden jó”. Egy anekdota

szerint V egy alkalommal, mikor nyulat lőtt s a kopó eléje hozta, addig nézte a véres meglőtt nyulat, míg sírva fakadt. Azt hitték, hogy a nyulat sajnálja, de ő dühösen legyintett: azért könnyezik, mert az jutott eszébe, hogy neki hitvány nyúllal kell megelégednie, amikor a gazdagok s az arisztokraták Afrikába mehetnek oroszlánt vadászni.

VADÁSZAT OKTÓBER—NOVEMBERBEN

M: VÜ 1879. nov. 9. Aláírás *Vajda János* — M.Ifj. 1885. 18—20. sz. (Másodközlés *Vadászat ködben és hóban* címmel, kevés változtatással.) — *Próza* 1866. 108—115. l. — ÖM 1944, 1599—1604. l. Alapszöveg a *Próza* szövege.

V Miloszavlyevits Milánnal és Milkó Izidorral való megismerkedése és barátsága óta (bővebben ld. a *Vajda János* — *magamagáról* közleményhez fűzött jegyzetekben, IV. köt. 576. l.) sűrűn járt Szabadkán. Az előbbihez fűződő baráti viszonyát „Milkó közvetlenül szemlélhette, s úgy látta, a költő nagyon szerette Miloszavlyevicsot, hálás volt iránta, mert mint szenvedélyes vadász, alkalmat adott neki vadászatra, kacsázásra a ludasi tavon, s mindenkor vendégszeretettel fogadta”. (Sch 8. l.) V a vadászat szenvedélyét már gyermekkorában magába szívta, elméletileg is foglalkozott vele, hiszen már 1859-ben megírta Czerszilvász Ákos álnéven *A vadászat mestere* c. gyakorlati útmutatásnak szánt könyvét. Vadászati cikkeinek, tárcáinak sorozatát azonban mégis csak most, 1879-ben, ezzel a vadásztárcájával kezdi, amikor vadászszenvedélye párosul Szabadka környékén, illetve a Palicsi tavon szerzett vadászélményekkel.

Erről a tárcáról külön csak Milkó emlékezik meg a *Próza* c. kötetről írt bírálataban (FL 1886. 291. l.). Rámutat V vadászati cikkeinek szépségeire, de úgy véli, hogy a vadászat iránti szenvedélyében „koloszalis túlhajtásra ragadtatja magát, midőn a kopózás festése után így kiált föl: »Hát nem szebb, dicsőbb, élvédusabb élet ez, mint beállani az ország parlamentjében dörgölődző fának, — már tudniillik — miniszterelnöknek!«” (Az idézett sorok ebből a tárcából valók.) Milkó nem érzi meg a mondat szatirikus élet. Tovább idézi a cikk folytatását arról, hogy pedig ezt éppen olyanok teszik, akik vagyonszak, s volna módjuk a vadászat örömeinek élni, de itt sem érti meg a gúnyt, a bírálatot. Pedig ezt sejteti az is, hogy mikor V pár évvel később leadta újraközlésre a tárcát a M.Ifj.-nak, ezt a részt törölte, de a *Próza* c. kötetben közölt szövegben ismét benne hagyta.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

7	2	A jelige, amely alá V <i>Régi klasszikus</i> hivatkozást írt, Kisfaludy Károly: Fogy már a nap melege kezdetű népdalának első versszaka.
7	18	<i>pelotonszerűleg</i> — (peloton) (fr.) szakasz a katonaságnál, kivégző osztag.

- 7 : 28 Az utalás Miloszavlyevitsre vonatkozik.
- 7 : 29 *palityi tavon* — „Vajda a Szabadka városához tartozó Palics fürdő nevét következetesen Palitynak írja. Az írásmódot ekkép okolja meg: » . holmi aprólékos lábbajokkal való végleges leszámolás végett a palityi fürdőbe hurcolkodtam. (Ezt ugyan Palicsnak írják, de én szebb hangzásúnak és magyarosabbnak tartom a Pality-ot»)”. (Sch 20. I. lábjegyzet.) (Sch V Szerbek és búnyók c. cikkéből idéz.) — „Pality” voltaképpen bunyevác nyelvjárási alak.
- 8 : 10 *a cigány komáját, a — szelet* — A cigányról szóló adomára utal, amely szerint, mikor a vékonyan öltözött cigányt meg kérdezték: nem fázik-e a hidegben, azt felelte: a hideg még nem volna baj, csak szél uram ne fújna. Ld. a szélről *A Ludas, Vértó meg Radenovác* c. tárcát.
- 9 : 17 *Ganymed* — Ganymedes a görög mondában Tros és Kallirhoe fia, trójai királyfi, kit szépsége miatt az istenek az égbe ragadtak, hogy Zeus pohárnokává legyen.
- 9 : 38 *a lékaszált fűből Iduna lelkéhez fölhatott* — Iduna a skandináv mitológia nőalakja, a költészet istenének neje, az ifjúság istennője. Csodálatos almákat őriz, amelyekből az istenek esznek, hogy örökké ifjak maradjanak. Az itt említett motívumnak nem jutottunk nyomára.
- 9 : 39 *parforce hajtásaikban* — (fr.) falkavadászat, a vadnak betanított kutyfalkával, lóhátról, végkimerülésig való üldözése. (V több tárcájában előforduló kifejezés.)
- 10 : 13 *mohbársonyos fatörzs balzacján* — balzac (fr.) alacsony, kényelmes támlásszék, mely nevét föltalálójától, Balzactól kapta.
- 10 : 23 A kopók csaholását nevezi *kovácsolás*nak.
- 10 : 27 *A vágás* szó V több vadászati cikkében előfordul. Magyarázataát ld. *A váratlan orvosnál*, sorozatunk IV. kötetében.
- 11 5 *So und so lag ich und so fuhr ich meine — Flinte* — (ném.) Így s így fekdtem én és így irányítottam a puskámat. A kifejezésben ironikus él van. Magyarázataát adja a Perczel Mór merénylete Kossuth ellen c. cikkében. Perczelről írja gúnyosan: *Ugyanő dicsekszik azzal, hogy egy oly lovassági ütközetet vívott, melyre az orosz fővezér, Paskievics úgy megijedt, hogy azonnal ki akart az országból takarodni, s csak azért maradt benn, mivel a többiek s nevezetesen az országkormányzó hibái fölbátorították. Mely állítása még a különben őt pártoló elvokon „N. fr. Presse”-t is arra indította, hogy a tábornok fejére idézze Falstaff szavait: „So lag ich, und so fuhr ich meine Klinge!”* (Ld. sorozatunk VI. kötetében.) Falstaff dicsekedését Shakespeare IV. Henrikjében, az I. rész II. felv. 4. jelenetében olvashatjuk. Vas István fordításában: „Így helyezkedtem s így szúrtaam előre.” Az idézet közvetlen forrása mégsem Shakespeare, hanem Heinének 1849 októberében (Im Oktober 1849.) c. ismert verse. Idevágó szakaszai:

Es fiel der Freiheit letzte Schanz'
Und Ungarn blutet sich zu Tode —
Doch unversehrt blieb Ritter Franz,
Sein Säbel auch — er liegt in der Kommode.

Er lebt, der Franz, und wird, als Greis
Vom Ungarkriege Wunderdinge
Erzählen in der Enkel Kreis. —
„So lag ich und so führt' ich meine Klinge!“

Kálnoky László fordításában:

A szabadság mentsvára rom,
száz sebből vérzik Magyarország,
de nincs seb Franci lovagon,
s szekrényében nem lett szablyája csorbább.

A Franci él, s mint tisztos agg,
csodákat mesél majd Magyarhon
harcáról unokáinak:
így álltam ott, így forgattam a kardom!

- 11 8 *dörgölődöz* *ja* — a szabad marhatartásban a legelőn földbe-
ásott dorong; hozzádörgölözve tisztogatja magát az állat.
11 11 *anlage* (ném.) hajlam, képesség.
11 12 *procul negotiis* — távol a gondoktól. (Horatius híres epodosá-
ból: *Beatus ille qui . . .*)
11 15 *es muss auch solche Käutze geben* — a Kautz (Kauz) bagoly-
fajta. A fordítás tehát: ilyen fajta különöcknek, bogaras
embereknek is kell lenni. — Idézet Goethe Faustjának I.
részéből (a „Marthens Garten” jelenetből).

Szövegváltozatok

Lap: Sor:

- 7 : 24 VÚ: *sík*
7 : 27 VÚ: *kácsa*
7 : 29 VÚ: *palicsi*
7 : 31 VÚ: *így*
7 : 34 VÚ: *nagybecsü*
7 : 37 VÚ: *ködök*
7 : 37 VÚ: *vadludak*
8 : 1 VÚ: *alant*
8 : 4 VÚ: *szörnyü*
8 : 5 VÚ: *szőlőhegyi*
8 : 9 VÚ: *deret*
8 : 13 VÚ: *nyul kilátszik*
8 : 22 VÚ: *megállapított*
8 : 25 VÚ: *gulyáshúst*
8 : 30 VÚ: *nyúállal*

- 8 33 VÜ: *dűlő*
 8 : 38 VÜ: *elsőnek*
 8 38 VÜ: *kapásból*
 8 39 VÜ: *első* [A VÜ-ban nincs kiemelve]
 8 40 VÜ: *irányát*
 8 41 VÜ: *megelőzve ballag egyidejűleg*
 9 : 1 VÜ: *vagy a*
 9 2 VÜ: *sűrűbb*
 9 17 VÜ: *s a pincéből* mindig
 9 21 VÜ: *fogoly*
 9 29 VÜ: *erdőn*
 9 32 VÜ: *búcsúzni*
 9 : 38 VÜ: *lekaszált fűből Iduna*
 10 : 11 VÜ: *borzongatja*
 10 : 12 VÜ: *szemkőzt*
 10 : 20 VÜ: *sűrűből*
 10 : 31 VÜ: *sűrűben*
 11 8 VÜ: *dörgölődöz fának,*
 7 34 M.Ifj.: *De viszont az ősz végén beáll egy . . .*
 8 5 [A M.Ifj.-ban közölt szövegből kimaradt az alábbi két sor:
*A legexquisitebb vadászélvek egyikének a szőlőhegyi nyuláztat-
 nak vadja is olykor még októberben elkezdődik.*
 9 28 M.Ifj.: *Decemberben már több az apró vad és a szimat az erdőn,
 mint a kutymapokban.*
 9 31 M.Ifj.: *Ennélfogva egy-egy szép téli napon . . .* [A változtatás-
 nak ez a csupán stiláris módja arra enged következtet-
 tetni, hogy ezt nem maga V, hanem a M.Ifj. szer-
 kesztője eszközölte önkényesen, mert ha V ezt
 látta volna jobbnak, bizonyára így közölte volna
 a *Próza* c. kötetében is.]
 10 11 M.Ifj.: *alig láthatólag* után a M.Ifj.-ban új bekezdéssel ez
 következik: *Egyelőre egymohabáronyon . . .* Kimaradt
 tehát az alábbi két sor: *Pipára gyűjtünk (hisz a hajítás
 széllel szemkőzt történik, tehát a füstöt sem viszi a félénk
 vad orrába)*
 11 7 M.Ifj.: *Hát nem szebb, dicsőbb élet ez . . .* kezdetű résztől
 a M.Ifj.-ban végig elmarad.

VADÁSZAT DECEMBERBEN

M: VÜ 1879. dec. 14. Aláírás: *Vajda János*. — *Próza* 1886. 116—127.
 l. — ÖM 1940. 1605—1613. l. Alapszöveg a *Próza* szövege.

Komlós V természetszeretetről s a vadászat ősi formáihoz való
 ragaszkodásáról szólva írja: „*Vadászat decemberben* c. cikkekben pél-
 dául finomabb érzéssel követi a kopó és vadász elől menekülő nyúl
 észjárását, mint novelláiban az arszlánokét és delnökét. Az üldözött
 nyúl például, mikor már nem hallja a kopó ugatását, szerinte »kissé
 felbátorodik, de másfelől ijedez az ismeretlen, szokatlan környéktől,

hol nem igen járatos; szeretne visszatérni szokott tartózkodási tájára, ahol minden bokrot ismer.« Mikor azonban visszaindul tanyája felé, megint felhangzik a kopó hangja. Ekkor »félreszökik és fülel iszonyú aggodalmak között. Egy kissé megint az idegen táj felé menekül. De hátha csak a szíve dobogott? Hisz a kopó már bizonyosan elvesztette, biztatja magát.« A kis nyúl, amint azon töpreng, hogy nem a szíve dobogását vélte-e kopóugatásnak, olyan vadász elképzelése, aki egyben költő is, s nemcsak pusztítja, hanem szereti is az üldözött vadat.» (Kornlós, 200. l.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 12 2 *Gasterea* — (a görög *gaster*, gyomor jelentésű szóból) tréfásan a tizedik múzsa, a lakoma múzsája. — E költői kép után meglehetősen prózai magyarázat következik a vadászatok alkalmával szokásos lakoma előkészítéséről, de utána a 2. oldalon a cikk, V-ra jellemző módon ismét váratlanul költői képbe lendül: *Tehát Bacchus is csatlakozik a társasághoz, mint harmadik (múzska) szövetséges a „szent alliance”-ban.* A stílusfordulatnak V mindjárt politikai élt ad: a *szent alliance*-szal gúnyos-tréfásan utal a Szent Szövetségre.
- 13 16 *leledzik* — itt: várják, lelkenedve készülnek rá.
- 13 : 40 *Cserkelni* — nyulat cserkelni a. m. a nyulat leselkedve, alattomban, bujkálva meglepni s hajtani a vadász elé.
- 14 40 *perzekutor* — csendbiztos, betyárok üldözője, pandurkapitány. Itt a vad halálos ellenségét jelenti, amely a fegyver elé hajtja.
- 15 16 *páratani* — a néphit szerint az állatnak nincs lelke, csak párája; nála nem lehet „lélek”-tanra hivatkozni.
- 16 : 32 *szodé* — az ország több táján, különösen az Alföldön használt tájszó, a. m. mohó, falánk, evésben-ivásban telhetetlen.
- 16 : 35 *consommé* — (fr.) itt: tökéletes, tapasztalt.
- 17 19 *pirosszék-vadász* — a piros bársonyszék a parlamentben a miniszterek ülése volt.
- 17 : 39 *bekecs* — (bekeecs) rövid, prémes kabát.
- 18 4 *bangá* — népies használata a balga szónak.
- 18 23 „*A hó, a holt föld téli szemfedője*” — Petőfi Cipruslombok-ciklusának 29. verséből.
- 18 : 25 *re bene aut quasi bene gesta* — jól vagy szinte jól végezve dolgát.
- 18 28 *mozam* — nincs benne a Nyelvújítási Szótárban, de már 1848 előtt használatos szó. V-nál ismételen előfordul; a *Vajda János önéletrajza* c. önjellemzésben (ld. IV. köt. 378. l.) így: *tragikai mozam magasztára emelkedik; a Szerbek és bányókban: mozamosabb (élénkebb, dinamikusabb) szónoklat.* Itt kb. mozzanat, motívum a jelentése.

Szövegváltozatok

Lap: Sor:

- 12 2 VÚ: *Gaszterea és Diana* [A VÚ-ban kisbetűvel szedve és kurzívval kiemelve]
12 7 VÚ: *fűszeres*
12 : 18 VÚ: *nyúlnak*
12 : 21 VÚ: *nyúlnak*
12 : 24 VÚ: *nyúlat*
12 : 27 VÚ: *műszereivel*
13 : 6 VÚ: *Bakhus* [Az eltérés következetes, a továbbiakban nem jelölöm.]
13 8 VÚ: *után* következik,
13 : 11 VÚ: *kettőt* lát
13 19 VÚ: *van szimat*
13 : 29 VÚ: *síkvadász*
13 : 37 VÚ: *Dunántul,*
13 : 41 VÚ: *határos a* — természettudománnyal.
14 : 2 VÚ: *nyul*
14 : 9 VÚ: *újra*
14 : 23 VÚ: *elfelé*
14 : 25 VÚ: *ujabb*
14 : 32 VÚ: *az én fekvő gödröm az én váram !*
15 : 6 VÚ: *majd ide, majd oda fut*
15 : 32 VÚ: *megfordítja*
15 : 32 VÚ: *nem*
15 : 41 VÚ: *körön kívül*
16 3 VÚ: *vivacissimo. A nyul*
16 : 14 VÚ: *mozdulattal*
16 : 26 VÚ: *merre*
16 : 31 VÚ: *200—300 lépésnyire*
17 2 VÚ: *meziláb*
17 : 19 VÚ: *miniszterbuktatáson*
17 : 25 VÚ: *helyeken a*
17 : 30 VÚ: *erősebb*
18 : 2 VÚ: *legsűrűbb*
18 8 VÚ: *elárulja*
18 : 29 VÚ: *disznótoros ebédnek*

VADÁSZAT SZEPTEMBERBEN

M: VÚ 1880. szept. 19. — Aláírás: *Vajda János*.

V Szabadkán töltött derűsebb napjai, a „szíves házigazda”, „jeles vadász” Miloszavlyeviccsel együtt űzött kellemes vadászkalandok közvetlen, tréfás hangú leírása ez a tárcsa. V vadászati cikkei közül ez a leginkább novellaszerű. Eredetéről, létrejöttének körülményeiről maga vall, hiszen középpontjában egy konkrét vadászati napon átélt kisebb kalandok leírása áll. Egy olyan közös vadászaté, amelyet (mint olyan gyakran ezekben az években) szabadkai barátjának köszönhet.

S éppen ennek leírása mutatja, hogy V keserű természete olykor-olykor még ezekben az években is mennyire fel tudott oldódni igaz barátok körében. — A tárcsa nem került bele a *Próza* című kötetbe, sőt az ÖM-be se, így eddig senki sem foglalkozott vele. Egyetlen kritikusa, méltatója vagy monográfírója sem említi. Komlósnál is csak a megjelent prózai művek jegyzékében szerepel. — A cikkben emlegetett „egy pár fekete szem” a Bartos Róza-szerelemre céloz. (Ld. sorozatunk II. kötetében, a Rozamunda-versek jegyzetében.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 21 34 *lucus a non lucendo* — Quintilianus római rétortól származó szólás. — Lucus a berek azért, mert non lucet (nem világít). — Tréfásan mondják a helytelen szószármaztatásra és az értelemmel ellentétes szóhasználatra, noha *lucus a lucet*-tel végső fokon azonos töből származik.
- 21 34 *haut gout* — (fr.) választékos ízlés.
- 21 38 „*szelet*”-ben (*coupé*) — a mai vasúti szakasz, fülke. V szóalkotása. Voltaképpen szó szerint lefordítja a francia szót.
- 22 3 *annektálja* — (lat.) itt: állítsa (szolgáltatába állítsa). 1879-ben a berlini kongresszus Észak-Albánia egyes részeit Montenegróhoz csatolta, az albánok fegyverrel ellenálltak.
- 22 24 *ama két fekete szemben* — 1880. szept. Ekkor ismeri meg Bartos Rózát (Rozamundát). Az utalás rá vonatkozik. A motívum később a *Csillagok* c. vers végén megismétlődik.
- 22 31 *mondogatja magában: <Blücher> — azaz hogy: a <nyúl> vagy az éj!* — Wellington angol hadvezér waterlooi győzelmére utal a szerző (1815. jún. 18.); Wellingtonnak mint a szövetséges haderők fővezérének Napóleon ellen már ingadozó csatáját az idejében színhelyre érkezett Blücher porosz generális csapatai változtatták győzelemmé. V célzásának forrása A nyomorultak II. rész I. könyv X. fejezetének utolsó soraiban található: „Öt óraker Wellington kivette az óráját, és hallották, amint sötétben ennyit dörmögött: Blücher, vagy az éjszaka.”
- 23 5 *Gasterea és Bachus* — (ld. a *Vadászat decemberben* c. tárcsa jegyzeteinél 348. l.)
- 23 41 *Egy Szabadkát egy kocsiért* — utalás Shakespeare III. Richard-jára. — III. Richard a csatavesztés után így kiáltott föl: Országomat egy loért!
- 24 9 *Tantae molis erat romanam condere gentem*: ennyi fáradságba került Róma megalapítása. (Vergilius: Aeneis I. 33.)
- 24 : 16 *a híres szercsika almáikat* — (szerecsika-alma) kisebbfajta, kívül zöldes, belül narancssárga, igen fűszeres ízű alma.
- 24 : 25 *Extra Szabadkam non est vita, et si est vita, non est ita!* — (lat.) A régi magyar főnemesség híres jelszava volt: Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita. Magyarországon kívül nincs élet, ha van is élet, az nem olyan. Ezt alkalmazza

V Szabadkára, illetve az adott helyzetre. — Tarnai Andor *Extra Hungariam non est vita c.* könyvecskéjében (Bp. 1969) nyomonza a szállóige eredetét és vándorlását. Első leléhelye szerinte Caelius Rhodiginus műve: *Antiquorum lectionum libri XXVI.*, Velence, 1516; divatja 1690—1770 között tetőzött. Népszerűségét növelte az, hogy olvasható volt az 1781-ben Vácott megjelent Hármas Kis Tükörben.

OROSZLÁNVADÁSZAT

M: VÜ 1880. nov. 28. — Aláírás: *Vajda János*.

A cikk megírására két körülmény is serkentette V-t. Az egyik az akkori vadász- és egyéb lapokban elszaporodó dicsekvő vadászati beszámolókon érzett bosszúság, a másik egy Verneuil nevű francia tudós cikke.

Amennyire szerette V a természetet, a vadászatot, derült a humoros vadászkalandokon, sőt a közismert vadászlódításokon, annyira utálta a dicsekvést, a szemenszedett hazugságokat elhithetni akaró cikkeket. 1858-ban lefordította Jules Gérard francia oroszlánvadász kalandos könyvét, ő maga is vágyott volna igazi nagy vadászatra — talán éppen oroszlánvadászatra —, de azóta a híres francia oroszlánvadászról is változott a véleménye. A Gérard-féle „aufschneiderek”-et említi, „akik egymaguk állnak ki éji lesbe, és elejtenek néhány év alatt 30—40 oroszlánt anélkül, hogy az fölfalta volna őket”.

Az említett másik körülmény egy Verneuil nevű francia tudós cikke, szintén akkoriban jelenhetett meg valamelyik francia lapban a Szenegál partján levő brukna-négerék oroszlánvadászatáról. A cikk megjelenésének helyét nem jelöli meg V, de abból, ahogyan az egész történetet leírja s nem csak utal rá, arra lehet következtetni, hogy francia újságban vagy folyóiratban olvashatta, s egyszerű lefordítása helyett külön cikk írására használta fel. Közben arra is utal, hogy egyébként említett könyvében maga Jules Gérard is minden nagyozolása mellett hasonló módon írja le az afrikai bennszülöttek oroszlánvadászatát.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

25	9	<i>si non e vero, e ben trovato</i> (helyesen: <i>trovato</i>) — (ol.) ha nem is igaz, de találó.
25	16	<i>Demanz</i> — (De Manx) az ifjúsági irodalomból jól ismert Münchhausen báró, mesei arányú kalandok kitalálója.
25	18	<i>Gérard</i> — Jules Gérard, világhírű francia oroszlánvadász volt. (Bővebben ld. 418. l.)
25	23	<i>még ha fogoly is</i> — „ <i>toujours perdrix</i> ”. IV. Henrik francia királyhoz fűződő anekdota. A királyt megróttá udvari

Lap: Sor:

- 38 2 *Rohits—Sauerbrunn* (Rogaška Slatina), ma Jugoszláviában, forrásai révén a gyomorbetegek gyógyhelye. V is többször nyaralt itt. Ld. *Tél utólja* c. versét.
- 38 3 *à la minute* — francia szakácskifejezés a hirtelensültek megjelölésére.
- 38 12 Az „*aranyszínű ital*” mibenlétét a szövegből nehéz magyarázni; későbbi cikkek utalásai azonban kétségtelenné teszik, hogy V a tejeskávéra gondol. Ld. *Magyar fürdők — Korintyica, Fürdői levelek I. Hogy leszünk a nyáron*. A sör csak hasonlatképp szerepel.
- 38 13 *báró Demanx* — (ld. az *Oroszlánvadászat* c. cikk jegyzetét a 351. l.-on.)
- 38 : 21 „*schank*” — (ném.) csapszék, söntés.
- 39 4 *Szent Hubert* — (Hubertus) püspök. Szül. a VII. sz. második felében hercegi családból. Ifjú korában III. Theodorik és Pipin udvarában egészen a világ hiúságának élt. A legenda szerint azonban egyik nagypénteken vadászat alkalmával egy szarvast látott, amelynek agancsai között kereszt volt; a látvány hatására neje halála után a papi pályára lépett. — A vadászat védőszentje. Veszétség ellen is segítségül hívták.
- 39 9 V sokszor panaszkodott a gyomrára. Úgy vélte, hogy az *idült gyomorhurut*nak az a fájdalomtalan neme bántja, amire itt utal, mely fásult közönyt szül, s ez véleménye szerint a vadászathoz igen előnyös dolog, mert a *nyugalmat fokozza*. A saját kívánságára végrehajtott boncolás halála után kimutatta, hogy valóban „nagyfokú krónikus bélhurutban szenvedett”. (Komlós, 317. l.)
- 39 17 *toujours perdrix* — (ld. az *Oroszlánvadászat* jegyzeteiben.)
- 39 19 *jamais* — (fr.) soha.
- 39 : 41 *Mokány Berci* — a múlt század népszerű élelclapjának, Ágai Adolf Borszem Jankójának egyik állandó figurája, a faragatlan, parlagias falusi magyar típusa. Itteni nyelvbotlása a magyar „újság” szó két értelmének összevegyítéséből származik. (újság = újdonság; vagy hírlap, Zeitung)
- 40 27 „*Es ist gross in seinem genre, aber sein genre ist klein.*” — (ném.) Nagy az ő műfajában, de az ő műfaja kicsi.
- 40 : 36 *Ruhe ist des Bürgers erste Pflicht!* — (ném.) Békesség a polgár első kötelessége!
- 41 15 *Gárdonyi tó* — alkalmasint a Velencei-tó, ill. annak egy része.
- 41 26 „*szürke minden elmélet, zöld az élet drága arany fája*” — idézet Goethe: *Faust* I. részéből. Eredeti német szövege: „*Grau ist alle Theorie, und grün des Lebens goldener Baum.*”
- 42 30 *bujar* — tájszó, a. m. vöcsök.
- 42 : 32 *Carwer* — Európa-szerthe híres cirkuszi céllövőmester.
- 42 : 36 *hidas* — V a vonatot nevezi itt „robogó hidas”-nak.
- 43 12 *gojzer* — nagy póling (Vumerius arquatius — lat.), szélkiáltó, — ritka, nehezen vadászható madár.

Lap: Sor:

- 43 17 *sárkánya leeresztve* — sárkány itt a fegyver elstűtő kakasa.
43 31 *Törs Kálmán esete* — Törs Kálmán hírlapíró és országgyűlési képviselő (1843—1892). A VÜ-nak és melléklapjainak hosszú ideig munkatársa volt. Írt verseket, beszélvényeket is.
43 40 *Gileád* — egyike a két menedék városnak, ahova a Biblia szerint a zsidók halálos ítélet elől menekülhettek. Tágabb értelemben Izrael országának egész Jordánon-túli része, a bibliai korban a gyógyító balzsam-cserje termőhelye.

ŐSZI KOPÓZÁS

M: VÜ 1881. nov. 12. Aláírás: *Vajda János*. — M.Ifj. 1885. 25. sz. (másodközlés) Aláírás: *Vajda János* — *Próza* 1886. 101—107. l. — ÖM 1944. 1594—1599. l. — Alapszöveg a *Próza* szövege.

Két cikkében (*Vadászat decemberben*, *Vadászat*) már részletesen, költőien leírta V a kopóvadászatot, most mégis teljesen új oldalról világítja meg. Külön érdekessége a tárcának, hogy filozófáló-elmélkedő részeiben a vadászatot a háborúhoz hasonlítja. Szerinte *a vadászat, mint a háború, ős, kezdetleges foglalkozás. Minél közelebb jár a matematikához, annál inkább távolodik a lényegtől*. — Ezekről a gondolatokról még bővebben ír később a *Vadmészárosok* c. tárcájában, de először a Jules Gérard Afrikai oroszánvadászat c. könyvéhez (amelyet ő fordított magyarra) írt előszóban fejtegeti őket. — Nemcsak a vadászatnak, hanem a háborúnak (a régi, lőfegyverek nélküli, szentől szembeni harcnak) is a költőisége foglalkoztatja, amely természetesen elvész, amint gépesítik, hiszen mindkettő „kezdetleges, ős foglalkozás”. — Ezt támasztja alá az „urak”, a „fejedelmi személyek” gépies, mesterkelten előkészített, *megrendezett* vadászataira való utalással, amelyekből már kivesszett a vadászat minden szépsége, költőisége, tehát nem is érdemlik meg ezt a nevet. Ezek a gondolatok előkerülnek nemcsak említett vadászati cikkeiben, hanem a párbajról írt vagy azzal kapcsolatos tárcáiban is (*Párvívás*, *A párbajról, ami való*, *Keresztessy József*, *Keresztessy napjára*).

Rubinyi Mózes Vajda János című könyvében a *Próza* c. kötetéről szólva idézi az *Őszi kopózás* néhány sorát: „[A vadászat] a nádas erdő halkán suttogó árnyas csatornái között, a benne fürdő nyári nap ragyogó vagy a teli hold kísérteties fényétől előntött csöndes sík víz tükrén, nesztelenül hajtott csónakban füttyülő szárnyú kacsákra: ez már tündéri”. (81. l.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 47 18 „*consommé*” *vadásunk* — (fr.) itt: járatos, avatott.
47 29 *Hogy a nyúl hogyan fordul vissza, míg a kopó elől menekül, erről bőségesen szól V a Vadászat decemberben* c. tárcájában.
48 5 „*procul a Jove, procul a fulmine*” — (lat.) távol Jupitertől, távol a villámtól.

- 48 : 28 *csenderes* — bozót, csalit.
48 35 „*bestekolt*” *szék* — törzshelyszerűen lefoglalt szék.
48 : 36 *cserkelik*: ld. 348. l.
48 : 40 *pekari* — amerikai kisebb vadfajta. Bővebben ld. Mayne-Reid: Amerikai vadásztársaság c. fordításrészletek jegyzeteiben.

Szövegváltozatok

- 45 13 VŰ: *fürjet, szárcsát ejtettek.* „So lag ich, und so fñhrt ich meine Flinte.” [A német mondat alapszövegünköl már elmaradt.] (Ld. a *Vadászat október—novemberben* jegyzetei közt.)
46 19 VŰ: *haragoszöld*
46 : 21 VŰ: *festői*
46 24 VŰ: *sik viztükrein*
46 : 25 VŰ: *tündéri*
46 : 27 VŰ: *karcsu*
46 : 28 VŰ: *huzódó*
46 30 VŰ: *isteni*
46 32 VŰ: *ittasító*
46 33 VŰ: *vak szerencse*
46 34 VŰ: *üdvözíthet*
47 7 VŰ: *csapát fölismerjük*
48 6 VŰ: *vagy legalább* mindig tudják
48 7 VŰ: *lóni?*
48 18 VŰ: *ugy*
49 1 VŰ: *főnebb*
49 : 3 VŰ: *ugy*
49 7 VŰ: *kopókat*
[A folyóiratban még az alábbi befejező bekezdés található:]

Háború és vadászat nem hiába rokonok egymással, de egyeznek abban is, hogy az új kor fölfedezései egyre közelebb viszik mindkettőt a gépiességhez, a tömeges mérszárlás műveletéhez, ami persze ugyanolyan mérvben fosztja meg mindegyiket attól, ami lényegük legszebb, legvonzóbb elemét képezi: a költészettől.

AZ ERDŐ NYÁRON

M: VŰ 1882. jún. 4. Aláírás: *Vajda János.* — V vál. 1951. 300—302. l.

1951-ig, amikor a Magyar Klasszikusok sorozatban kiadott Vajda János válogatott művei c. kötet megjelent, teljesen elfeledett V-tárca volt ez, pedig a sokat forgatott VŰ-ban jelent meg először, a legszebb, legköltőibb szépprózai alkotásai közé tartozik. Nemesak az erdő és a nyári vadászat szépségeinek költői leírása érdemel nagyobb figyelmet,

hanem a bevezető ironikus elmélkedő része a szegények és gazdagok viszonyáról. Ezt a problémát már előbb is beleszóvi írásaiba. Komlós mondja a V vál. előszavában: „Magáról ír, mikor egyik novellahőséről ezt mondja: »Ő mindig szegénységét érezte fájni, ha Regina hideg tekintetével találkozott s azon csalódásba esett, hogy a szegénység mindennél, még a pimaszságnál is gonoszabb baj e világon!« Ugyanott: » Mindenki, ha vásárra megy, csak azt veheti meg, minek ára zsebéből telik, s így az ő értéke még a Regináét sem viszi a mérlegen« (*Barát és vetélytárs*).” — Ugyanebben az előszóban utal Komlós a *Mérleg* c. cikkre, melyből — mint írja — világosan kiderül, hogy „a magyar kapitalizmus ez állandó sürgetője, mihelyt szemtől szembe találkozik a kapitalizmussal, azonnal észreveszi ennek árnyoldalait”. Idéz a cikkből: „És végre a tömegek nyomora? Nem valóságos gályarabság-e a mi nagyvárosi gyárimunkásaink állapota?” (V vál. 22. l.)

Nehéz volna eldönteni e tárcával kapcsolatban, hogy mi volt inkább az ihlető: a társadalmi mondanivaló-e (ezt erősíti, hogy a befejezésben mint végső konklúzióhoz ehhez tér vissza), vagy az erdő és vadászat szépségeinek élménye. A kész szövegből inkább ez utóbbi emelkedik ki, s ebben a tekintetben mélyebb és költőibb V más vadászati cikkeinél.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 50 5 *Gacsina* — orosz város Leningrád közelében, az orosz cárok nyári kastélyával. A célzás a Sándor cár ellen 1881 tavaszán elkövetett merényletre vonatkozik.
- 51 : 21 *Dodona kukukjaival* — Dodona Zeus jóshelye az ókori görögöknél; a jóslatot tölgyfák zúgásából olvasták ki. A *kukukjaival* szó nyilván az erdő kakukkjaira vonatkozik s a néphitre, amely szerint a kakukk kikiáltja a kérdezőnek, hány évig él még.
- 51 : 23 *Akteon* — Aktaion (lat. Actaion) görög mitológiai királyfi, aki vadászat közben egy alkalommal megleste a nimfák társaságában fürdő Artemist, mire ez szarvassá változtatta őt. Ekkor saját kutyái széttépték.
- 51 : 24 „*A nagy angol költő modern felfogása szerint az arany oly nap, melynek hő sugára Diana kebléről is leolvasztja a hideg havat.*” Az idézett gondolat Shakespeare Athéni Timon (Timon of Athens) c. színművében található. — A negyedik felvonás harmadik jelenetében Timon párbeszédet folytat Apemantusszal, s ennek során Timon, a markában tartott aranyat megszólítva, egy kisebb tiráda közepén e sorokat mondja:

Thou . . .

Whose blush doth thaw the consecrated snow

That lies on Dian's lap!

Az oxfordi kiadásban ez a két sor a 388. és 389-ik. Szabó Lőrinc fordításában:

Te . . .

Kinek pírjától elolvad a szent hó

Diána ölen!

Lap: Sor:

- Vajda már előbb is utal rá (ld. IV. köt. 488. l.); figyelmét a mű magyarországi előadásai kelthették fel. (Előszőr 1852. III. 27-én a Nemzeti Színházban szerepelt a műsoron, majd 1881-ben ismét.)
- 51 26 *Accessorium sequitur principale* — (lat.) a járulékos a fő dolgot követi.
- 52 20 *horrendum dictu* — (lat.) borzalmas kimondani.
- 52 : 21 *Potentes potenter agunt* — (lat.) a hatalmasok hatalmasan cselekszenek. (Ld. a *Szárazon és vizen* c. cikk elején.)

VADÁSZAT EGYKOR ÉS MOST

M: VÜ 1882. okt. 22. — Aláírás: *Vajda János*. — *Próza* 1886—87. 100. l. — ÖM 1944. 1583—1594. l. — Alapszöveg a *Próza* szövege.

V a *Próza* kötet számára javította az eredeti szöveget. Korszerűsítette a stílust, helyesírást, s elhagyott néhány kisebb részt. Kötetünkben ezt az átdolgozott szöveget tekintettük alapszövegnek.

Háború, vadászat, költészet, bátorság, hősiesség és a technika fejlődése: elszórta kifejtette már többször a véleményét ezekről a fogalmakról és összefüggésükről. (Ld. *Vadászat decemberben*, *Oroszlán-vadászat*, *Vadászat* stb.) Most, ebben a tárcában mündezt mintegy összefoglalta s újból feldolgozta.

Méltatói V vadászati cikkei a legsikerültebb prózai alkotásainak tekintik. Olyanoknak, amelyek méltók költészetéhez. Milkó Izidor is ezt fejezi ki a *Próza* c. kötetéről írt kritikájában, s bizonyítékul erre a tárcára utal: „A vadászat egykor és most oly költői bájjal, s emellett annyi okossággal van írva, hogy míg egyrészt mindera olvasó kedvet kap tőle puskát ragadni s nyúlra, őzre menni, addig másrészt, nagyszabású s gyakori vadászati »manuér«-t (manőver-t, szervezett hajtó-vadászatot. — szerk.), gondolkodóba ejtheti a hanyatlás fölött, melyet — mint a vasutak következtében az utazás — a vadászat költéségében, a vaddal való viaskodás közvetlenségének élvezetében szenvedett.” (Milkó Izidor: *Vajda János prózája*. — FL. 1886. okt. 291. sz.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 54 : 2 *szórlöveg* — a következő cikkben (*Vadmészárosok*) is említett „repetérmáquina”, ismétlőfegyver.
- 54 : 37 *Lefauchaux vagy Lankaszter* — (helyesen: *Lefauchaux* vagy *Lancaster*) — a múlt században használt hűres hátultöltős vadászpuskák. A francia *Lefauchaux* készítette az első használható hátultöltőt (1825), s rá egy évtizedre az angol *Lancaster* tökéletesítette a gyújtószerkezetét.
- 55 7 *Bogardus, Scott és mindenkifölött Carver* — világhírű céllövő

- mesterek. V más cikkeiben is többször emlegeti őket, különösen Carvert, aki cirkuszban mutogatta céllövő tudományát. (Ld. előbb a *Füredből vadászatra* c. cikkben.)
- 56 14 *lövésre cserkélésében* — cserkel: valamit lopva, alattomosan, leselkedve kerülget, hogy hatalmába ejtse.
- 58 20 *nemcsak a gyerekek hallgat örömmel* — Goethének Ballada az elűzött és visszatért grófról c. költeményét Arany fordította magyarra; refrénje: „Gyerek ezt hallgatja örömmel.” Ld. Arany krk. I. 281. l.
- 58 32 *a korzó, vagy Váci utca „húzóra” gondolva* — „húzó”, vonuló madár; képletesen a Váci utca sétálóira. „Húzás” eredetileg: a szárnyas vad szokott oda-vissza repülése a táplálkozás és az otthon közt.
- 59 23 *békehadargás* (maneuvre) — V bécsi önkéntes száműzetéséből való hazatérése után még sokáig elzárta magát. Írásait nemigen közölték. Névtelen cikkeit írta a VÜ-ba és melléklapjaiba. Rehabilitálásához valamilyen nagyobb jelentőségű tény kellett. Barátai ezért tettek meg mindent, hogy beválasszák a Kisfaludy Társaságba. Rehabilitálásához tartozott az is, hogy „a kormány megbízta őt a katonai műszavak megmagyarosításával.” (Kömlös, 154. l.) V tárcát is írt a PN-ba Magyar katonai műnyelv címen (PN 1870. márc. 18.). A manoeuvre szó helyett alkotta meg a *hadargás* szót, amely itt kb. hadgyakorlatot jelent. A szóalkotás nem volt szerencsés, de maga a költő elég gyakran használja cikkeiben. (Egyébként igen sok katonai műszava átment a közhasználatba.) „A PN egy nem teljesen megbízható cikke szerint tőle erednek a kettős rendek jobbra át, futólépés, tagozott menet (kaiserschritt) szavak is.” (Kömlös, 154. l.)
- 60 11 *szurrogátum* — (lat.) pótlék.
- 60 29 *Diana szent berkének* — Diana a római mitológia istennője, eredetileg a nők segítő istene, akinek Aricia nevű latin város közelében világhírű szentélye volt. Később Dianát már nemcsak a hatalmas ariciai liget, hanem minden liget, erdő istenasszonyaként tisztelték és a görög Artemis istennővel azonosították.
- 60 33 *Dodona berkéből* -- Dodona, Zeus híres szentélye és jóshelye Epiruszban.
- 60 36 *Nincs többé nagyszerű csoda* — Arany Ősszel c. verséből.
- 60 : 37 *vigályos ligetek* — növényekről, ültetvényekről, veteményekről mondjuk, amikor ritkán, gyéren állanak (vigályos (vigályos búza, vigályos kukorica, vigályos erdő stb.). — Vigályos tehát a. m. ritka, gyér.
- 61 4 *Syrinx* — nádsíp. A görög monda szerint vízi nimfa, akit Pán szerelmével üldözött. Syrinxet testvérei nádszállá változtatták. Pán levágta a nádat s a nádszállakból készítette a Syrinx nevű pásztorsípot, melyen a nádak orgonásípok módjára sorakoznak.
- 61 17 *Hogy hogyan veszi el a kopó a nyulat nyoma hálójának*

LAP: Sor:

- csomói között, erről bőven beszél V a Vadászat decemberben c. tárcájában.
61 : 22 fölébredtek a rideg valóra — vö. V „A toronyban éjfél kong az óra . . .” c. versének első sorait:

*A toronyban éjfél kong az óra,
Fölébredtem a sötét valóra*

Szövegváltozatok

LAP: Sor:

- 53 : 22 VÜ: művelet mechanizmusa:
53 : 27 VÜ: **mechanika**
54 : 10 VÜ: *öslétségben, kezdetlegeségben, vadonszerűségben*
54 : 12 VÜ: **órágépszerű**
54 : 14 VÜ: **bábját**
54 : 18 VÜ: **vad**
55 : 7 VÜ: *Bogardus, Scott, . . . Carver*
55 : 14 VÜ: **izben**
55 : 31 VÜ: **úr**
55 : 33 VÜ: *szépségének összes elemeit*
55 : 34 VÜ: **kiállhatatlan**
56 : 1 VÜ: *hanem vagy 20–30 kopó vagy kétszer annyi hajtó,*
56 : 19 VÜ: *eszménye csak egyik, de nem —*
56 : 28 VÜ: **átalán**
56 : 29 VÜ: *sajátságainak*
56 : 29 VÜ: *összesége. A népség túltömöttsége*
56 : 30 VÜ: *drágasága . . . „fővárosok*
56 : 34 VÜ: *hiúság*
56 : 38 VÜ: **lehetlenné**
57 : 1 VÜ: *nagyon helyes*
57 : 11 VÜ: *galamb nem sülve*
57 : 13 VÜ: **története**
57 : 20 VÜ: *somogyi „solo” kopóval*
57 : 25 VÜ: *vadovás érdekében*
58 : 20 VÜ: *beszélni, egyet-mást,*
58 : 22 VÜ: [A VÜ-ban a természetbúvár is befejezésű mondat után a szöveg folytatódik: *Az ilyen vadász majd mind-egyik lövésének van egy kis „regénye”, illetőleg története, mert levén tömérdek tapasztalata, eredeti élménye, nem szorul a „diákbeszédre”.]*
58 : 25 VÜ: *számok . . . összege*
58 : 26 VÜ: **játszák**
58 : 33 VÜ: **sebes**
58 : 40 VÜ: *Nem . . . egyenesen . . . sebesen*
59 : 7 VÜ: [de az ő számításának eredménye. Az ezzel végződő bekezdés után a VÜ-ban van egy hosszabb bekezdés, amely a kötetből s így főszövegünkéből is kimaradt:]

Vegyük például, hogy egy kerek erdőn átgyalogló utas jelenti a vadásznak, hogy abban egy bolygó nagy vadat — őzet, szarvast, vadsertést, vagy farkast látott. Azt hamarjában meg kell lőni, mert az holnap már nem lesz itt. Egy pár tucat hajtó nincs kéznél, de ha volna is, nem érdekesebb és nem igazibb bravour-e, ha a vadász elindul „bölcse” kopójával, aztán jól egybevetve minden körülményt, kitalálja, hol kell kezdeni a hajtást, hol kell elállni, megmagyarázza legényének, hol hogyan járjon, hol eressze el vezetőkééről a kopót és ő maga aztán úgy eltalálja az állást, hogy mindjárt első iramában lövésre kapja a ritka vadat? Mert igaz, hogy a vadászat szenvedélyét és regényességét fokozza, ha minél inkább belemélyed a váratlan, kiszámíthatatlan véletlenek rezeszerű tévegébe: de éppen azért, minél több furfangot, számítást, ügyességet kell oda magával vinnie, hogy ezek által szaporítsa sikere esélyeit.

- 59 14 VÚ: magány
 59 14 VÚ: minél kevesebb számu
 59 17 VÚ: ujnak, eredetinek — sőt
 59 26 VÚ: hazudják
 59 32 VÚ: ugy
 59 : 40 VÚ: egyedül . . . önmagára
 60 : 2 VÚ: képesít
 60 : 6 VÚ: bábáinak
 60 : 8 VÚ: Lehet-e emberben
 60 8 VÚ: a költői
 60 8 VÚ: érzék, a szép iránt, aki nem szereti az erdőt?
 60 13 VÚ: képzelemdusabb — fantasztikusabb —
 60 15 VÚ: szűzies
 60 16 VÚ: esőndjében,
 60 17 VÚ: bávös
 60 : 23 VÚ: ugyszólván
 60 : 26 VÚ: tiltani
 60 34 VÚ: miszticizmust
 61 1 VÚ: Walter Scott
 61 2 VÚ: elméletben . . . életben
 61 2 VÚ: nem kell senkinek
 61 3 VÚ: naivitás
 61 7 VÚ: nyargal
 61 8 VÚ: szép . . . sok .
 61 15 VÚ: Tambur
 61 18 VÚ: Hajcsár

VADMÉSZÁROSOK

M: VÚ 1882. nov. 19. Aláírás: *Vajda János*. (A cikk lényegét egy nagyobb kép is illusztrálja: egy tágas tér közepén felállított erős villanyforrást ábrázol, amely köré tömegesen röpülnek az éjszakában

fölriasztott madarak. Ekörül 10–14 vadász áll és lövöldöz a madár-tömegbe.) — V vál. 1951. (296–300. l.)

Mint ahogy a cikkből is kiderül, két évvel előbb, tehát 1880-ban Anglia egyik városa környékén nagy mézszárlást vittek végbe a madarak között. Az éjjeli álmukból fölzavart madarak a felállított erős villanyfény köré repültek, s ezrével lőtték, sortizelték le őket. Erről ír most cikket. Megírásához nyilván hazai indok is járult, hiszen más cikkeiben is gyakran helyteleníti a vadászat elgépiesedését. Nyilvánvalóan praktikus célokból született tehát ez a tárcsa, de mekkora benne mégis az indulat. V szenvedélyes vadász, de mint minden igazi vadászt, elsősorban nem a zsákmány, a vad pusztítása, hanem maga a vadászat, a vad föl kutatása, az erdő, a természet, a vad elejtéséhez szükséges ügyesség, bátorság, kaland, költészet stb. érdekli. Felháborodik azon, ha valaki kapzsiságból a vadak tömeges, gépies irtására vetemedik. Érthető tehát, hogy az említett angliai eset még két év múltán is foglalkoztatja. — Sajátosan mutatja ez a cikk egyúttal, hogyan idézi föl V-ban a téma a hozzá kapcsolódó társadalmi, filozófiai és egyéb problémákat. Most történetesen a korszerűség, haladás, polgárosodás, nemzeti sajátosságok s a vadászati tárczáiban eddig is annyiszor fölvetett háború kérdését. (Ugyanezen eszméket ld. V röpirataiban és politikai költészetében.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 62 : 15 Célzás Jókai elképzelésére A jövő század regényében (1873).
62 : 27 *faciamus magnum áldomás* — (lat.) Anonymus krónikájából idézett kifejezés. A. m. csapjunk nagy áldomást.
63 5 *Zápolya úr Mukányiban* — Csiky Gergely Mukányi c. darabjában Zápolya Ignác nyelvész, akinek alakjában Csiky a Szarvas Gábor-féle nyelvtisztító mozgalmat szatirizálja.
63 26 *sint ut sunt, aut non sint* — (lat.) Vagy úgy legyenek, ahogy vannak, vagy ne legyenek. — Állítólag a jezsuita rend feloszlata előtti utolsó generálisa mondta, válaszként a rend szabályainak megváltoztatását követelőeknek.
63 39 *utilis* — (lat.) hasznos.
64 : 6 V itt a *Vadászat egykor és most* c. cikkére utal.
64 19 *abázoljon le*: — leabázol bőven bánik valamivel, elveszteget. (Dunántúli tájszó)
64 19 *repetérmáshaszerüleg* — ismétlőfegyver-szerűen.
64 34 „*a puszkaszt sem hallja meg*” — az idézetet a *Vadászat decemberben* c. tárczájából vette.
64 : 37 *szublimisebb inger* — (lat.) finomabb.
65 2 *per abusum* — (lat.) visszaélve.
65 20 A *mozdony* itt alkalmasint villanymotort jelent.

Javítás

- 64 6 *is pedzettem* — A VÚ-ban: ispedzettem. Nyilvánvaló nyomdahi-
hiba, javítottam.

A LUDAS, VÉRTÓ, MEG RADENOVÁC

M: VÚ 1883. febr. 4. — ÖM 1944. 1827—1835. 1. — Aláírás: *Vajda János*.

Az alcím (*Kirándulási emlékek*) már jelzi, hogy közvetlen élményeket mond el benne az író: a szabadkai vadászatok és vendéglátás élményeit. A cikk létrejöttének körülményei tehát megegyeznek a *Vadászat október—novemberben* című tárcáival. (Bővebben ld. fentebbi tárca jegyzetét.) Egykorú térkép szerint a Ludas-tó Szabadkától keletre fekszik. „Vértó”-ról a térkép nem tud; alighanem azonos a palicsi fürdőtől keletre 1 km-re fekvő Sóstóval. Radenovác Radanovác néven található; Szabadkától ÉK-re fekvő határ rész közvetlenül a város mellett. Északi fele inkább homokbuckás, déli része rét jellegű terület.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 66 7 *Pasztrana* — P. Júlia, mexikói táncosnő, aki arról volt híres, hogy mind neki, mind gyermekének egész testét és arcát sűrű, hosszú szőr borította.
- 66 19 *téveg* — kései nyelvújítási szó a labirintus kifejezésére.
- 66 : 24 *ganérung* — garnirung, körítés, környezet.
- 67 10 *Chartreuse sötét cellái* — a Grand Chartreuse a híres, 1084-ben alapított francia kolostor, Grenoble közelében; a karthausi szerzetesek otthona. A szerzet tagjainak némaságot kellett fogadniuk.
- 67 34 *nemesség* — egyes tájszólásokban „megnemesedik” a. m. megrühösödik.
- 68 3 *szent Hubert* — ld. a *Fürdőből vadászatra* c. tárca jegyzeteiben.
- 68 16 „*Piros rózsá*” — idézet Arany Zászló Klára c. balladájából.
- 68 21 *beduin* — nomád arab. Az afrikai oroszán vadászatokra utal ezzel V, ahol az európai vadászok bennszülött beduinokat fogadtak kísérőként.
- 68 24 *schneider* — vadászati műszó. A vadász-szótárak szerint hitvány, gyöngye szarvas. Itt alighanem olyan vadászt jelent, aki nem lőtt semmit (kocavadász).
- 69 : 27 *tors* — itt: törzs [fának (itt a nád) a törzse]
- 69 30 *Bu-Amema*, eredeti nevén Mohamed-ben-Arbi Hadzsi, marokkói fölkelővezér (1840—1908), 1875-ben a nomád törzseket föllázította Franciaország ellen, de a fölkelést elfojtották. 1881-ben Dél-Orleansban szervezett fölkelést, s a francia seregek csak erős harcok árán tudták kiszorítani Marokkóból. (V. Marokkó helyett valószínűleg tévedésből ír Algírt.) (Ld. V *Bu Amema* c. cikkét, VÚ 1881. aug. 14.)
- 70 21 *hadargás* — ld. 359. 1.)
- 70 34 *egy kis darab Otahaiti* — (Tahiti, Taiti, Otahaiti) a francia Társaság-szigetek legnagyobbika. Éghajlata kellemes,

- 71 21 földje termékeny. 1767-ben Wallis fedezte fel, 1768-ban Bougainville, 1769-ben Cook látogatta meg. Ők a szigetet és a sziget lakóinak életét valódi paradicsomnak írják le.
- 71 21 *Halj meg Diagoras* — D. híres görög atléta, olimpikon. Fiai szintén olimpiai győztesek; érmeiket egyszer agg apjukra aggatták, vállukra vették és a nép örömrivalgása közben vitték. Ekkor egy lacedaemoni néző így kiáltott neki: „Halj meg, Diagoras, mert a mennyországot nem érheted el.” (Cicero Tusc. I, 46, 111.)
- 72 1 *Montenegro* — előbb fejedelemség, majd királyság a Balkán-félszigeten; az első világháború után Jugoszláviába olvadt.

ADALÉK RÓKA KOMÁRÓL

M: VÜ 1884. jún. 8. Aláírás: *Vajda János*. — Budapesti Tagblatt 1884. jún. 7. német fordításban *Gevatter Reinecke* címen. (V bizonyára egyszerre adta be a két kéziratot, s hogy a Bp. T.-ban egy nappal előbb jelent meg, nem jelenti azt, hogy németül írta volna. Komlós V-mono-gráfiájában jelzi a művek felsorolásakor a *Gevatter Reinecke* megjelenését, de nem veti egybe az *Adalék róka komáról* c. magyar eredetivel, s így eredeti, német nyelven írt tárcájának tekinti.)

A cikk megírására egy felvidéki gazda által elmondott, a róka ravasz-ságáról, eszességéről szóló történet indította a költőt. Hogy hol, melyik faluban vagy városban és pontosan mikor hallhatta, erre csak következtetni tudunk. V betegségének gyógyítása vagy a nyári hőségben üdülés céljából gyakran kereste föl a felvidéki fürdőhelyeket (Tátra-füred, Poprádfelka stb.). Ilyen alkalommal kerülhetett kapcsolatba a tárcában említett gazdával a cikk megírása évében, vagy egy-két évvel előbb. Az időpontra ugyan szintén nincs közvetlen adatunk, de régebbi eset azért nem valószínű, mert V a vadászati cikkeket 1880-tól 1884-ig írja, s elég gyakran újra megír egy-egy témát. Ha tehát régebbi eseményről lenne szó, nem várt volna ennek feldolgozásával sem, hiszen pénzre mindig szüksége volt. — Erdemes összevetni ezt a tárcát *A vadászat mestere A róka* című fejezetével (213. l.). Talán éppen e fejezetre gondolva nevezi *adalék*-nak azt, amit itt elmond.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

- 73 12 „*Reinecke*” — a róka neve a német állatmesékben. A *Reinecke Fuchs* c. középkori állatmese a feudális udvari társadalom szatírja. Több németalföldi, francia, latin és később német feldolgozása, köztük Goethéé ismeretes. Ez utóbbi magyarul Balogh P., Soltész G., majd Bernát I. fordításában jelent meg. V még akkor azt írta róla, hogy „máig” sincs megfelelő fordítása, s hogy Rákosi Jenő hozzákezdett egy ízben, jó

- lenne, ha befejezné. Fordításra ajánlja Bérczy Károlynak is, amikor a NŐ-ben az Anyegin-fordítás megjelenését hírül adja. Más műveiben is többször emlegeti, így pl. a *Polgárosodás* c. röpiratában. (Sorozatunk VI. kötete 134, 448.)
- 74 4 *Moltkei nagy titkolózó* — Moltke Helmuth Karl Bernhard von, gróf (1800—1891), porosz tábornagy, 1857-től 1888-ig a porosz vezérkar főnöke volt. Ő volt az 1870—71-es francia-porosz háború győztes irányítója. — (Ld. róla V cikkét: VÚ 1870. 33. sz.; uo. utalás egy 1866-os VÚ cikkre, amelyet azonban aligha V írt.) A tábornagyot szerénysége, visszahúzódo, zárkózott természete miatt „a nagy hallgató”-nak nevezték kortársai.
- 74 39 *Malapartuis, Malpértuis* — régi francia családnév, újabb alakja Maupertuis. A célzás eredete Goethe említett állat-eposzára vihető vissza. A II. énekből megtudjuk, hogy „Malapartus” Reineke legerősebb földalatti vára, ahova akkor húzódik, ha baj fenyegeti. (Babits „Rútvár”-nak fordítja.) Goethe forrása a kései német monda volt.
- 22 *nulla dies — illetőleg „nox” sine linea* — (lat.) egyetlen nap, illetőleg éj sem telik el rovás nélkül. — Eredetileg Apelles görög festőnek tulajdonított mondás: mindennap festeni legalább egy vonást.
- 75 : 25 *duar* — afrikai sátortelep vagy városka.
- 75 32 *dumm száma schoná, aba pfiffi számer á!* — sváb mondás, ostobák vagyunk ugyan, de eszünk azért csavaros.
- 75 35 *az Antonius által fölízgatott római nép* — ld. Shakespeare: Julius Caesar, III. felv. 2. szín. Caesar a római plebsre fejenként 300 sestertiust hagyott; ők kapták szabad látogatásra hatalmas kertjeit is.
- 76 28 *a Reineckék III. Napoleonja* — V publicisztikai írásában többször utal a francia császár ravasz, álnok politikájára, többször hasonlítja Reineckéhez.

SZÁRAZON ÉS VIZEN

M: PN 1884. okt. 25. — Cím alatt: — *Vajda Jánostól* — Budapesti Tagblatt, 1884. okt. 25. „Zu Wasser und zu Land.” (Alcím: Jagdschichte) — *Próza* 1886. 128—135. l. — ÖM 1944. 1613—1619. l. — Alapszöveg a *Próza* szövege.

A *Szárazon és vizen* ugyanazon a napon jelent meg a Budapesti Tagblatt tárcarovatában is, tehát föltehető, hogy mint előbb az *Adalék róka komáról* c. tárcáját, ezt is V maga fordította németre. Erre mutat az, hogy a fordító neve nem szerepel, s hogy a fordítás nem törekszik a magyar szöveg hí visszaadására. Itt-ott néhány mondattal kevesebb, s egyes helyeken a sajátos kifejezések, fogalmak egyszerűsítésére törekszik. Olyan eltérések azonban nincsenek, hogy emiatt

részletesebb szövegelemzésre lenne szükség. Komlós ezt a fordítást is eredeti német szövegű tárcaként tünteti föl a cikkek jegyzékében.

Időben tekintve, V ezzel zárja a vadászati cikkek sorozatát, pedig utána még bőven lehettek vadászélményei, hiszen rendszeresen járt Szabadkára, ahol Miloszavlyevits M. és Milkó I. várták nyári pihenésre, s akikkel együtt vadászott a Páncsi tavon. A lapokban azonban egyre inkább az ún. úri vadászatokról szóló színes, dicsőítő leírásokkal találkozhatunk. Rudolf trónörökös vadászatairól pl. akkor is hasábkokban számoltak be, ha eredménytelenek voltak. A vadászatkedvelő főnemesek pedig olyanféle vadászatokat rendeztek, amelyekről V éppen ebben a tárcában ír leginkább gúnyral és megvetéssel. Érthető, hogy elment a kedve a vadászati tárcák írásától.

Ez a tárcája megjelent ugyan a *Próza* c. kötetben is, de külön nem említi egyik kritikusa, méltatója, sőt később monográfia-írója sem.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 77 7 *A hatalmasok* . . . — ld. Az erdő nyáron jegyzeteiben.
77 12 *a savanyu szőlőfürt* az ismert ezópusi mesére céloz.
77 19 „*vas korlátan*” — Arany Visszatekintés c. verséből: „Az ifjúság szép kertébe Vas korlátan néztem át.”
78 15 *Szép dolog a szőlőszedés* — Doppler Károly Gránátos tábor c. operájához Czanyuga József írta a szöveget; ebben fordul elő ez a két sor, amelyet neveltséges volta miatt sokat idéztek a Bach-korszakban. A mű bemutatója 1853. febr. 12-én volt.
78 : 25 *Miloszavlyevics Milán* szabadkai földbirtokos, irodalombarátra utal itt V., akiről igen sokat ír más cikkeiben is. (Bővebben ld. IV köt. 576. l.)
79 15 Hogy miért haragszik a kutya a nyúlra, ennek másik közismert változatát szötte bele V a *Vadászat decemberben* c. tárcájába.
79 25 *kulazér* — a kürossier (vértess katoná) szónak népi változata.
81 3 *durch diese hohle Gasse müssen sie kommen* — Schiller Tell Vilmos-ában: Gessler helytartót lesi Tell: durch diese hohle Gasse muss er kommen — ezen a mély úton kell jönnie. (V nem szó szerint idéz. Itt: ezen a mély úton kell jönniök.)
81 6 *embarras des richesses* — (fr.) szó szerint: a bőségből származó zavar, a gazdagságnak a gátlása — itt: értelemszerűen azt jelenti, hogy a vad bősége meg ne zavarja.
81 17 *non olet* — nem büzlik, nincs szaga. Itt értelemszerűen: ők se válogatnak, ők is lelövik. A római „non olet” a pénzre vonatkozik: nincs szaga.
81 22 „*függ már a szegen megérintetlenül*” — eredetileg a költői lant.
81 : 27 *toujours perdrix* — ld. 351. l.)

Lap: Sor:

- 77 1 [A PN-ban a cím alatt:] — Vajda János-tól. —
 77 2 A vadásznak [Nincs kiemelve]
 77 8 PN: cselekesznek
 77 9 PN: hosszú
 77 14 PN: „lehet” az fájdalom
 78 4 PN: *Diana, Nimród*
 78 24 PN: *versíró*
 78 25 PN: *szerb magyar*
 78 36 a *Próza* szövegében 'vigályos' helyett *világos* áll, ez azonban minden bizonnyal a tájszó nemismeréséből származó sajtóhiba. A PN szövegét tekintjük itt hitelesnek. A *vigályos*-t ld. a *Vadászat egykor és most* jegyzeteiben.
 79 15 PN: *régi vadászmeze*
 80 1 PN: *hurtartói*
 80 6 PN: *süri*
 80 9 PN: *vizi*
 80 : 16 PN: *gunár-lud*
 80 21 PN: *ezzel!*
 80 23 PN: *ritkaság, pedig husa*
 81 25 PN: *ur*

VÁROSOKRÓL, FÜRDŐKRÓL, TÁJAKRÓL

A fejezetben közölt 16 tárcsa a legkülönbözőbb helyeken — VÚ, N, Egy, MÚ, OT stb. — jelent meg elszórtan s időben is meglehetősen távol egymástól. A *Cseh--német fenyőerdők* 1863 januárjában a Lisznyai-albumban jelenik meg, az utolsó, a *Terek, sétányok Budapesten* pedig 1893 április 30-án a N-ben. Ez egyben rávilágít keletkezésük, megszületésük okaira. V ekkor már igazi pesti lakos lett. Ez a 30 év az V életében, amikor nem tudott volna már megválni a várostól, de minden nyáron sokat szenvedve hőségétől, portól, vidékre, főképp fürdőhelyekre és erdős hegyvidéki üdülőhelyekre vágyik. A fürdőhelyeken szerzett élményeiből pedig tárcák, cikkek születtek. Persze, korántsem egyszerű élménybeszámoló, alkalni tárcák vagy cikkek ezek, hanem mint más cikkeiben is láthattuk, a költő belső világának, gondolatainak, vágyainak kifejezői. A *Cseh--német fenyőerdők*ről nem azért ír, hogy beszámoljon az ottani életéről, ott töltött napjairól, az üdülés egyes eseményeiről stb., hanem elsősorban azért, hogy kifejezze a hazai föld iránti szeretetét, nemzeti büszkeséggel állíthassa szembe külföldi tájakkal. De nem áll be a magyarkodók közé, észreveszi hiányosságainkat is. Még ugyanebben az évben nagy cikket ír az OT-be *Úti jegyzeteimből (Marienbad)* címmel, amelyben éppen a magyar tunyaságot, élheterlenséget ostorozza, összehasonlítván a magyar fürdők rossz ellátottságát, a bennük mutatkozó visszasságokat a külföldi üdülők előnyeivel, amelyeket pedig a mi fürdőink természeti szépségeik tekintetében felülmúlnak.

V-t éppen mert szereti Pestet, szereti a várost, állandóan foglalkoztatja a városok, elsősorban Budapest jelene és jövője, s több tárcát is szentel Budapest szebbé, jobbá tételének. (*Húsvét ünnepe a fővárosban, Budapest környéke, Múlatóhelyeink a fővárosban, A ligetvárosban* stb.) Sajátos helyet foglal el a tárcák között a *Pest és Bécs*, amelyet bécsi önkéntes száműzetésében írt, s amelyben már kissé lehiggadt szemlélődéssel mérlegeli a két főváros jellemző vonásait. Komlós szerint „bár leplezetlen féltékenységgel nézi az osztrák fővárost, látszik, hogy szereti és jól érzi magát benne.” (Komlós, 136. l.) Azt a jóérzést persze a cikk hangjából kivehetően némi rezignáció színezi. Bécsi tartózkodása érzelmi hátterének megértéséhez figyelembe kell vennünk az 1865-ben Jókaihoz írt levelét, és Kelemen Mórral folytatott (s az életrajzi részben idézett) levelezését is. (Ld. IV. köt. 541. l.)

Egyébként e tárcákból V kritikusai és életrajzírói közül csak Komlós említ meg még néhányat, kivéve a *Szerbek és bunyók* c. tárcát, amelyről Milkó Izidor kétszer is szól. Az egyik cikkében (M. I.: Vajda János prózája. — FL 1883. jún. 15.) kiemeli, hogy igen nagy műgond jellemzi. Majd később, a Bácsmezei Napló-ban (1923. jan. 6. — 1923. márc. 4.) Baedeker álnéven cikksorozatot ír V-ről. Visszaemlékezik arra, hogy V „1886-ig minden esztendőben töltött néhány napot a városban (ti. Szabadkán) és néhányszor heteket Palicson, s írt is egyszer a Vasárnapi Újságba igen rokonszenves meleg hangon cikket az itteni nemzetiségekről ezen a címen: Szerbek és bunyók.” Komlós ugyan megemlíti a fejezet többi tárcáját is, de inkább csak lábjegyzet formájában vagy a monográfia végén V prózai írásainak bibliográfiai kimutatásában. Pedig nem egy közülük megközelíti minden tekintetben a viszonylag sokat emlegetett és idézett vadászati tárcák szépségét, így egy fejezetbe gyűjtve pedig külön szint jelentenek V szépprózájában.

A CSEH—NÉMET FENYŐERDŐK

M: Lisznyai-album 1863. — *Próza*, 1886. 79—84. l. — ÖM 1944. 1579—1583. l. — Bisztray Gyula és Kerecsényi Dezső: Új magyar próza. 1948. II. 685—688. l. — Alapszöveg a *Próza* szövege.

V életének legnehezebb korszaka 1863-ban kezdődött. Röpiratai (*Önbírálat, Polgárosodás*) miatt valóságos hajszát indítottak ellene irodalmi ellenfelei. Komlós megállapítja: „A Magyar Sajtó megindítása (helyesebben: a MS szerkesztésének átvétele) végzetes hatással volt Vajda életére: betetőzte röpiratai szerencsétlen hatását, s valósággal derékbatörte pályáját.” (Komlós, 132. l.) Valóban, V idegei állandóan túlfeszítettek váltak, s ennek tudható be, hogy Thaly Kálmánt tetteg inzulálta. Bírósági ügy lett belőle. S ez „persze növelte Vajda népszerűtlenségét. Valóságos bojkott jött létre ellene. Lapja előfizetői fogytak” (Komlós, 133. l.) — míg júl. 1-én bejelentette, hogy betegsége miatt lemond a MS szerkesztőségéről: átmenetileg a NŐ szerkesztésétől is visszavonul, Marienbadba megy gyomorhaját kúrálni.

A valóságban már június első napjaiban visszavonult, Marienbadba utazott, hogy megrongált idegeit és gyomorhaját kúrálja. Erről tanúskodik az is, hogy a Lisznyai-albuma már Marienbadból írta

június közepén ezt a tárcát. Feltűnő, hogy az albumban ez az egyetlen írás, amelynek témájában semmiféle kapcsolata nincs Lisznyaival. A magyarázat az lehet, hogy V-t fölkérték egy visszaemlékező cikk írására, amit *Lisznyai életéből* címen meg is írt (l. uo.), de mivel most semmiféle lekötöttsége, munkája nem volt, egyúttal tárcát is küldött Marienbadban szerzett első élményeiről; Németh János, az album szerkesztője örömmel közölte is. V marienbadi üdülése után szeptember hónapban ismét kezébe vette a NŐ gyakorlati szerkesztését, s a november 1-i számban rövidítve közölte a tárcát az alábbi pár soros bevezetővel: *E tárgyban a sok érdekeset tartalmazó „Lisznyai Album” egy cikkekcskét hoz e lapok szerkesztőjének úti jegyzeteiből, melynek, habár iakarékos kihagyással, itt is közlésétől vissza nem tarthattuk magunkat.* — A közlés valóságos indoka valószínűleg az volt, hogy V az albumot nem tartotta elég nagy nyilvánosságnak, a tárca mondanivalóját pedig még mindig fontosnak látta. Ezt az is bizonyítja, hogy később a *Próza* c. kötetébe is bevette. Sajátos dolog azonban, hogy akkor már alaposan átdolgozta. A változtatások világosan mutatják, hogy húsz év távlatából egyes helyeken túlzottnak érezte a nemzeti büszkeség megnyilvánulásait, s az ilyen sorokat elhagyta.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 85 : 2 *Marienbad* — (Marianské Lazné) ismert csehszlovákiai fürdőhely.
 86 : 5 V eddig megjelent köteteinek kelendőségéről ld. sorozatunk I. köt. 284—299. l.
 88 : 10 *Albion* — Nagy-Britannia régi neve.
 88 : 21 *Zárjátok be a kapukat, hogy a város ki ne szökjék!* — Latin szövege: *Viri mihi caveatis ne urbs exeat.* V maga idézi az első közlésben. Diogenész görög cinikus filozófusra visszavezethető mondás.
 88 : 29 *Homo proponit* — *Homo proponit, Deus disponit* — (lat.) Ember tervez, Isten végez.

Szövegváltozatok

Lap: Sor:

- 85 : 3 L-a: *kevesb* mérvben
 85 : 5 L-a: *aminek*
 85 : 6 L-a: de már *főleg művelődési processusában határozottan kárára van.*
 85 : 8 L-a: elbeszélő s *drámai költészete még mint utánzat is gyöngének nevezhető.*
 85 : 11 L-a: *világosan, persze lucus a non lucendo* — vagy
 85 : 23 L-a: *fa hűvöse*
 85 : 24 L-a: *igen-távol*

- 85 : 27 [Nekem egyébként . . . kezdetű három soros bekezdés változata az albumban:]
Nekem egyébként gazdag és hatalmas népszellemünknek e tekintetbeni szegénysége gyakran fáj, és sajnosan esett e részbeni élénkebb fogékonysággal magamat egyedül, rokontalan éreznem. A nemzetiségi vakbuzgóság nem leghasznosabb, de tán nem is legönzőbb sajátsága, hogy népének még hibáit is szereti, s a nemzeti szellem hiányaival is tud dicsekedni, — amint ellenben más nemzet oly erényeit, melyek az övének nem tulajdona, elég elfogultan vagy inkább elvakultan, még szegyenelni szokta. Már ennyire nem akarom vinni a fanatizmust. Voltam egykor, de kitisztultam belőle.
- 85 30 L-a: *Azért nevezzék bár idegen érzékenységnak, megvallom, hogy nekem*
- 85 : 31 L-a: *tárgyak iránti szokottnál*
- 85 : 33 L-a: *értte*
- 85 : 35 L-a: *közönségben*
- 86 5 L-a: *ugy a könyvtárúsnál feledte a hazafiságban föltulmulatlan közönség*
- 86 6 L-a: *irhatnék ugyan, — kivált ha lesz mit ennem mellette — akár mennyit, de . . .*
- 86 8 L-a: *államgazdasági veszteség*
- 86 23 L-a: *Mert ami vérem ázsiai voltát illeti, minden családi jele s természetesen egyéb nyilatkozásai után nem volna-e szabad azt oklevelek nélkül is tartanom sokkal tisztábbnak, mint az adoma szerint a szobalányok s inasok közt keresztező akármí címeres főuri családot?*
- 86 31 L-a: *sűrűjében*
- 86 33 L-a: *unalom-tengerében*
- 86 36 L-a: *közt, a valóban nagyszerűbbet a szülőföldbelivel való hasonlatban az utóbbinak föléje helyezze.*
- 87 2 L-a: *nevezhetjük, annyira*
- 87 8 L-a: *sűrű*
- 87 8 L-a: *cser-erdeink*
- 87 9 L-a: *sűrűen*
- 87 9 L-a: *fűves*
- 87 16 L-a: *csúcsíves*
- 87 : 25 L-a: *fenyő-erdőket*
- 87 : 29 L-a: *lépten nyomon*
- 87 : 34 L-a: *s csöveivel az orgonát*
- 87 : 41 L-a: *művek*
- 88 : 1 L-a: *nagyszerű*
- 88 2 L-a: *gölhei*
- 88 5 L-a: *túl*
- 88 16 L-a: *Kiegészíti egymást. Azért ajánlom a költészet kedvelőinek, hogy átrándulván Németországon, valahol szálljanak le egy pár órára a gőzsárkány hátáról, ahol tudniillik nagyobb terjű, meredek bércecs fenyvesre akadnak, és annak stri sötétében, hűvösében üljenek le egy-két percre,*

merengeni a német szellem általuk ismert szépműveinek eszmevilágán.

88 : 21 L-a: latin kérdést: *Viri mihi, caveatis ne urbs exeat.* — s untalan én is

ÚTI JEGYZETEIMBŐL

M: OT 1863. szept. 1. 11. 21. Aláírás: *Vajda János.*

V csaknem teljesen elfelejtett írásai közé tartozik. Létrejöttének körülményei azonosak *A cseh—német fenyőerdők* c. előző cikk körülményeivel, de itt már nem az első élmények, a táj költői szépsége által keltett érzelmek és gondolatok szólnak meg, hanem a hazai és a külföldi viszonyok összehasonlítása révén keletkezett szorongó érzések, az elmaradottságunk miatti keserűség, haragos indulat. — Tárgyán és céltudatos megformálásán kívül becses ez az írás azért is, mert világosan mutatja, hogy V ebben az időszakban sem vonult teljesen vissza. Ezt már anyagi okokból sem igen tehette volna meg. Ha kevesebb intenzitással is, de írt, dolgozott. Ellentétben Komlós Aladárral, Bóka Lászlóval és V sok más méltatójával, akik szerint V ekkor már megvált a NŐ-től, amely szerintük 1863. dec. végén megszűnt, a valóság az, hogy a lap nem szűnt meg még ekkor. V, mint ahogy a NŐ 1863. dec. 16-i számában ígérte, valóban átvette a szerkesztést, és mindent megtett annak érdekében, hogy lapját ismét népszerűvé tegye. (Bővebben ld. IV. köt. 435. l.)

Az OT szerkesztője nyilvánvalóan nem fogadta nagy örömmel a népszerűtlenné vált költő cikkét, s csak az alábbi, csillag alatti megjegyzéssel közölte:

„Kötelességnek tartjuk helyt adni minden oly közleménynek, mely honfitársainak munkára, serénységre buzdítja; mert nem tartozunk azok közé, kik a hibák legyezgetését üdvösnak tartják. Azonban az is igaz, hogy ha egyben másban elmaradtunk, a hiba nem egész a miénk. Idők és viszonyok sokban akadályoztak. Hogy a külföldi gyógyfürdők nagyobb kényelmet olcsóbb áron nyújtanak, mint a hazaiak — nem lehet tagadni; valamint azt sem, hogy e fürdőknek mintaképpül való föltüntetése nem lehet kárunkra. Azonban nem szabad észrevétlenül hagynunk, hogy a fürdői kényelmek nálunk is emelkedtek az utóbbi időkben, noha a viszonyok nem voltak nagyon kedvezők. A birtokosok nálunk nem rendelkezhetnek nagy tőkékkel, s nem is juthatnak könnyű módon azokhoz. E szerint nagyobb átalakítások anyagi eszközök hiányában nem igen valósíthatók. Továbbá a fürdővendégek száma is mindenütt igen kevés, a külföldiekéhez képest. Mégis *B. Füreden* sok célszerű és díszes javítás történt, s a derék igazgatóság évről évre mutathat föl egyet-mást, mi fáradozásai és buzgalmának állandó emléke marad. *Koritnyica* az utóbbi években kapott lendületet. *A császár-fürdőben* nagy haladás történt sat., sat. Mi is óhajtjuk, hogy jelesebb fürdőink a világhírű gyógyhelyekkel versenyezzenek, de ehhez idő és kedvezőbb anyagi viszonyok kellenének. (A görög mítosz lantosa, lantja szavára kövek mozdultak,

Theba városa fölépült. Szerk.) Amphion lantjára nem épül föl többé még csak egy igénytelen bérház sem. Mi a fürdői beléletet illeti: arra nézve a marienbadi levelekben sok tanulságos és követésre méltó idézet van, s ép ez az, amiért közölni hasznosnak láttuk.

Szerk.”

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 89 : 30 *resignatio* — (lat.) lemondás. Itt: a kifejezés értelme szerint azért dicsérte meg a szobalányt, mert bár kínálkozó alkalma volt, nem lopott, azaz: „lemondott” a lopásról.
- 90 7 *Paduában fektetben* — olaszországi kényszerkatonáskodására céloz; ld. sorozatunk IV. kötetében: *Egy besorozott naplójából*.
- 90 26 *ignoti nulla cupido* — (lat.) az ismeretlenre nem vágyakozunk.
- 92 14 *messze kerüld . . .* — V a Cserhalom 470. sorát idézi pontatlanul. A helyes szöveg: Messze kerüld, idegen föld gyermeke, messze kerüld őt! (Bátor Oposról mondja.)
- 93 16 *Kovács Sebestyén Endre* — (1814—1878) sebészorvos, egyetemi tanár, az MTA lev. tagja, országoshírű orvos, több jeles emberünk orvosa.
- 96 25 *nemcsak masculini, de etiam foeminini generis* — (lat.) nemcsak hímnemű, de nőnemű is.
- 96 28 *elül kifestéék és hátul kitömvék* — Petőfi Pest című verséből.
- 97 15 *nicht essen, das ist Tod!* — (ném.) ne egyen, az maga a halál!

PEST ÉS BÉCS

M: BH 1865. jún. 10, 11, 15. Az első rész aláírása: *Vajda János*, a második résznek nincs aláírása, a harmadik rész aláírása: *V. J.* — V a Kemény Zsigmondhoz írt nyílt levelében (ld. IV. köt. 295. l.) jelzi, hogy ezt a cikket több hazai újság is közölte, de egyelőre csak egynek sikerült nyomára bukkanni. A FL 1865. jún. 22, II. évf. 141. számában A magyar nép címen közöl a cikkből egy kb. öt gépelt oldalnyi részletet.

V Bécsbe menekülése után, ottani hivataloskodása idején munkatársa volt a *Sürgönynek* és a *BH*-nak. Komlós valószínűnek tartja, hogy miután Kecskeméthy Aurél épp ez időben 1864. május végén hivatalos sajtóirodát létesített Bécsben, V itt kapott állást. „Meg-erősíti ezt az is, hogy az iroda főnökei Kecskeméthy szerint ugyanazon Zichy Hermann és Pálffy Móric grófok voltak, akik alatt Vajda, nyílt levele szerint a kérdéses időben szolgált.” (Komlós, 135—136. l.) [Meg kell itt említeni annyit, hogy Kecskeméthy (1827—1877) pesti ügyvéd volt. A szabadságharc után Bécsbe ment, s ott osztrák rendőrbiztosi állást vállalt, ugyanakkor — akárcsak Falk Miksa — a magyar lapokba haladóbb gondolatokat sejtető cikkeket írt.] Mindaz, amit Komlós mond V bécsi szerepléséről, hitelesnek látszik tehát, bár ő nem vette figyelembe V-nak Kelemen Mórral való szoros baráti kapcsola-

tát (ld. IV. köt. 541. l.). Ez azért lényeges, mert ez a kapcsolat, vagyis levélváltásuk egyes kitételei arra utalnak, hogy V-t egyedül vagy elsősorban Kelemen Mór juttatta Bécsben hivatalhoz, és egyengette ott megélhetésének útját. Ez azonban nem zárja ki, hogy valóban Kecskeméthy sajtóirodájában dolgozott, hiszen Kelemen Mór maga is végzett újságírói tevékenységet. V itteni tevékenységéről ld. Miklóssy János idézett cikkét: Vajda János ismeretlen évei, ItK 1969. 79—81. l. és sorozatunk IV. kötetében a Kemény Zsigmondhoz írt nyílt levél jegyzetét.

Komlós egyébként igen meggyőzően mutat rá arra, amire a cikk egy passzusából is következtethetünk, hogy a Bécsben töltött hónapok lassacskán lehűtötték „izzó haragját”, s a *Pest és Bécs* című tárcát „már egy gyógyult, vagy legalább is lábadozó ember írta. Nincs benne sértődöttség, harag, keserűség, — már oly megengesztelődött, vagy legalább is oly diplomata, hogy dicsérni tudja a pesti járókelők arisztokratikus külsejét, a nemzetiség nélkülözhetetlen feltételének tartja a nemzeti büszkeséget.” Leglényegesebbnek s V-ra legjellemzőbbnek tartja azonban Komlós is, hogy nemzeti büszkeségünk jogoságát elsősorban mégis a nagyszerű népi sajátosságokban látja, s büszkén kérdi: „Hol találunk a kerek világon olyan pór népet, mint a magyar, melynek legutolsó zsellér vagy napszámos tagja a szó legszebb értelmében hazafinak mondható, s kinek józan esze, sőt genialitása, nemzeti öntudata annyi és oly világos jelekben nyilatkozzék?” (Komlós, 137. l.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 99 13 *conjecturalis vezércikk* — magyarázó, jósló vezércikk; conjectura (lat.) sejtetem, következtetés, magyarázat, jóslás.
 100 22 *Spre* — Berlint több ágból átszelő kis folyó.
 100 23 „*gravis*” *matróna* — (lat.) „súlyos” hölgy.
 100 : 26 *landpomerancs* — „Landpomeranze” a bizalmas német nyelvben ügyetlen falusi lánykát jelent.
 100 : 40 *vetélkedési „anmassung”-unk* — (ném.) elbizakodottság, önteltség.
 101 16 *Az Eszterházy-képtár a mai Szépművészeti Múzeum alapja.* Eszterházy Pál herceg alapította. 1865-ben szállíttatta át Bécsből Pestre a 639 db-ból álló képtárt, és megőrzésre az MTA-nak adta át.
 102 14 *Napoleon a ravasz* — III. Napóleon: ld. az *Adalék róka komáról* jegyzeteiben.
 102 : 22 „*Ne sértjük meg sem a „vidéket”, sem a fővárost*” — ezzel a kitételrel az 1857-ben lezajlott vitájára, a Prielle Kornéliá-ügyre utal. (Ld. sorozatunk egy későbbi kötetében.)
 102 27 *epicur* — (gör.) életélvező.
 102 38 „*à son aise*” — (fr.) a maga módján, a maga kedvére.
 103 9 *antreibolás* — németből formált kifejezés, hajsolás, hajtás.
 103 14 *ein fescher Ungar* — (ném.) csinos magyar.

- 103 15 *Si fueris Romae, romano vivito more* — (lat.) Ha jártál Rómában, élj római módon.
- 104 12 Offenbach *Dunanon apó és fiai* c. operettjét 1861. jún. 17-én mutatta be a Budai Népszínház. Annak volt kasszadarabja. (Ld. Mályuszné: A budai Népszínház műsora. Budapest 1957.)
- 104 21 *Es gibt nur eine Kaiserstadt, es gibt nur ein Wien!* — (ném.) Csak egy császárváros létezik, csak egy Bécs.
- 104 38 *Es a bakkene hendl mit haipl-szalat, a két három mausz Bier* — rántott csirke fejcsalátával, két-három korsó sör. (V a bécsi tájszólást adja.)
- 105 : 11 *materialistico-democratico-decrepitus* — elanyagiasodott — demokrata — elaggott.
- 105 38 *Epicurban* — (gör.) az életélvezésben.
- 105 39 *Gambrinus* — mondabeli flandriai király, aki a müncheni sörfőző céh kérésére a céh díszelnökségét elfogadta. Ezért kezében habzó söröspohárral ábrázolták. A későbbi monda neki tulajdonította a sör föltalálását.
- 106 7 1864-ben Ausztria és Poroszország elfoglalta Schleswig-Holsteint a dánoktól. Erre a háborúra céloz V.
- 106 : 9 *grandchartreusi kolostor* — ld. a vadászati cikkek jegyzetében.
- 106 : 13 *Grisette en abondance, opera comme il faut* — (fr.) varrónők (pipere- v. virágkészítőnők) feleslegben, opera amilyen csak kell. A „grizett” könnyűvérű lányt is jelent.
- 106 15 *Mein Liebchen was willst du noch mehr?* — Szerelmem, mit akarsz ennél többet? Heine: Buch der Lieder c. kötete „Du hast Diamanten und Perlen” kezdetű költeményének refrain-sora. Az idézet nem pontos. Helyesen: Mein Liebchen, was willst du mehr?
- 106 : 18 *Renz* — Akkor híres bécsi cirkusz igazgatója.
- 106 : 23 *spiritualisabb volt* — utalás az idealista filozófiai tanítására, mely a lélek elsőbbségét hirdeti.
- 106 : 25 *cancan* — (fr.) Algériából származó, akkor újabb francia tánc, amelynek sok fordulótát, mozdulatát illetlennek ítélték. — A *Sträussl, Sperl, Schwender* bizonyára olyan helyek voltak Bécsben, ahol cancan s más hasonló táncok „mahometi gyönyöröket” nyújtottak a szegényebb hivatalnokoknak is.
- 106 : 28 „*A georgiai nők*” — „*Szép Heléna*” — Offenbach népszerű operettjei; az utóbbi akkor újdonság volt (1864). — *Georgia* — az orosz Transzkaukázia vidéke, amely a Kar felső, a Rion, az Ingur völgyeit, az Adzsara-hegyeket és a Fekete-tenger partvidékét foglalja magába. Mai nevén Grúzia.
- 107 1 *Páris almája* — ötletes célzás az ismert görög mondára. Ld. a *Páris — Szegedért* c. cikkben is.
- 107 10 *marchand des modes* — (fr.) divatkereskedő.
- 107 : 24 „*politesse*” — (fr.) csiszoltság, pallérozottság, jó modor, jó föllépés.
- 108 : 28 *nix bruder! ik huszár, tu hanswurst!* — (ném.) Semmi testvér! én huszár vagyok, te pedig pojáca. Ld. a *Lenni vagy nem lenni* c. versben is, sorozatunk II. kötetében.

Lap: Sor:

- 108 : 39 *Szomorú a magyar nóta* — Erdélyi János egyik „Népdal”-ából. (E. J. költeményei, Budán, 1844. Népdalok V.) A vers 1839-ből van keletve.
- 109 14 *vetélyérzet* — „vetély” V kedves szava, többször használja „bravúr” értelemben. Itt inkább vetelkedést jelent.
- 110 : 4 *conduit* — (fr.) minősítés.
- 110 4 *Hat Anlage zum Generalen* — (ném.) megvan a képessége arra, hogy tábornokká legyen.
- 110 10 V ugyan ifjúkorában s a szabadságharc után csakugyan sokat járt a szegények, parasztok között, ezt az idealizáló képet azonban mégis inkább a szabadságharc idejéből származó tapasztalat és felbuzdulás rajzoltatja vele.
- 111 31 Valóban, V nemcsak itt igéri, hogy még írni fog a BH-ba Pestről és a magyar népről. A Kemény Zsigmondhoz címzett nyílt levél szerint: *Mindössze két tárcacikket írtam a „B-H” tárcájába, melyeket több hazai független lap átvett, s melyek tetszésben részesültek.* Megvan a valószínűsége, hogy a „V” aláírású *Caesari és írói dicsőség* című tárcacikk az, amelyre V céloz. Ezenkívül szerkeszti és írja is az újdonságrovatot, amelyben olykor tanulmány-terjedelmű írásokkal találkozunk.
- 112 10 *Moletico-sanguinicus* — a Hippokratés-féle temperamentum-elmélet — e cikkben már előbb is. A testben uralkodó nedvek aránya szerint négy embertípust különböztet meg: a szangvinikusokat, a melankólikusokat, a kolerikusokat és flegmatikusokat. A „moletico-sanguinicus” kifejezésre semmi adatot nem találtunk. Vagy V szójátéka, amelynek a lágy-ságot, lomhaságot kifejező „mollig” német szó az alapja, vagy pedig (a szöveg összefüggése alapján) sajtóhiba „cholericus”-sanguinicus helyett.
- 112 : 26 A pesti Bazilikát 1851-ben kezdték építeni, de a munka pénzhiány miatt igen lassan haladt.

Javítás

- 405 40 *társalommalí* — Nyilvánvaló hiba. Javítottam: társadalom-mali.

HUSVÉT ÜNNEPE A FŐVÁROSBAN

M: MŰ 1867. ápr. 24. Aláírás nélkül.

A MŰ-nak V főmunkatársa volt, sőt Heckenast elsősorban V rábeszélésének engedve s az ő írásainak sikerében bízza indította meg. Cikkeit azonban még Böszörményi László felelős szerkesztő merev kívánsága szerint név nélkül írta. Ezek közül emeltük ki ezt a jellegzetesen V-tárcát. Hogy valóban V írta, azt nemcsak az említett körülmény teszi valószínűvé, hanem tartalma és stílusa is. Vajdára vall az, ahogyan a pesti nép szabadba vágásáról, a fürdő megnyitásáról

szól, megragadva az alkalmat gúnyoros élcelődésre, s ahogy élcelődik a M. Írók Segélyegyletével. A VÜ-ban és más lapokban névaláírással ellátott cikkeinek (*Budapest környéke*, PN 1872. — *Mulatóhelyeink a fővárosban*, VÜ 1880. júl. 25. stb.) tematikája, hangja, stílusa meg- egyezik ennek a tárcának jellemző vonásaival. De hasonló tematikájú, hangú írásokat találunk az 1857-ben a NŐ-ban megjelent tárca- levelek között is (*Pesti levelek*). Megírásukra is ugyanúgy a budapesti élet zajló mozgalmassága s a hibák elleni lázongás inspirálta.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 113 : 28 A szóban forgó hangverseny 1867. ápr. 22-én volt.
- 113 31 *Frankenburg* — Adolf (1811—1884) szerkesztő, humorista és emlékiró. Írt Kossuth Pesti Hírlapjába 1841-ben. Ugyan- ebben az évben havi szépirodalmi lapot indított *Magyar Életképek* címmel, mely a következő évben *Életképek* címen hetilappá alakult.
- 114 2 *Carina szép éneke és Szuk Róza gondonkajátéka* — C. Anna (1839—1885) német énekesnő művészi neve. Bécsben szüle- tett, de a 60-as években a budapesti Nemzeti Színház tagja. 1878-ban megvált a színpadtól és Frankenburg Adolf felesége lett. — *Szuk Róza* (1818—1897) kiváló gondonkaművésznő, Szuk Lipót gondonkaművész és zeneszerző leánya.
- 114 3 *Jókai Mór „Ezer éve”* — Jókai egyik költeménye, ld. a Nem- zeti kiadás 98. kötetében, 254. l.
- 114 22 *Rákóczy fogságát* adták — Szigligeti színműve. (Teljes címe: II. Rákóczi Ferenc fogsága.)
- 114 23 *Pesti Hirnök* — politikai napilap, 1860-ban indult. Szer- kesztő: II. 18-tól Szabó Alajos, — IX. 12-től Ilmeri Kiss István, — XII. 6-tól Török János, — 1866. XII. 5-től Jakabfy Gyula. 1867-től klerikális irányú lett. 1868. dec. 15-én megszűnt, s az *Idők Tanújával* egyesülten, a két lap- ból keletkezett a *Magyar Állam*.
- 115 3 *Lonkai úr* — Lonkay Antal (1827—1888) katolikus író és hírlapíró, a klerikális *Magyar Állam* szerkesztője.
- 115 4 *restitutio in integrum* — teljes épségében való helyreállítás. A célzás a kiegyezésre vág.

BUDAPEST KÖRNYÉKE

M: PN 1872. jún. 28. Aláírás *Vajda János*

V nagyon szerette Budapestet. Sok cikkében tett vallomást szép- ségéről, jövőbeni fejlődése csodálatos perspektíváiról. Legszébben talán a BH-ba írt *Pest és Bécs* c. cikkében fejezi ki csodálatát, de ez egyáltalán nem gátolja abban, hogy a legteljesebb fölháborodással mutasson rá a bajokra s olyan jelenségekre, amelyek elcsúfítják. Különösen érzékenyen érinti a tisztaság, a kényelem hiánya, az ész-

szerűtlen építkezés. *Sodoma-Gomorra története kissé szelldített minőségben* — mondja ki a súlyos ítéletet, mert szerinte Budapest a leg-egészségtelenebb nagy város az öt világrészben. — Ez az érzés, az emiatti fölháborodás adta kezébe a tollat, s írta meg ezt a gyilkos szatírájú tárcát, amely várostörténeti dokumentumként is figyelmet érdemel.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 117 : 26 *A szabadság a legtökéletesebb rend* — Szabadság és rend, szabadság és törvény viszonyát tüzetesen tárgyalja Lieber: Polgári szabadság és önkormányzat c. könyve, amelyet V Scholcz Viktorral együtt lefordított. (Heckenast, 1869.) Ebben olvasható: „Polgári szabadság alatt értjük nemcsak az egyesek korlátozatlanosságát, hanem szabadságot a társadalmi renden és az államéletben belül . . .”
- 120 : 9 *quid hoc ad tantam sitim?* — (lat.) mit ér ez akkora szomjúságra?
- 121 : 3 Utalás Shakespeare Hamletjére, II. felv. 2. szín.
- 121 : 24 *Lipóttemplom* — a Bazilika. Célzás az építkezés körüli bajokra.
- 122 : 12 *Sugarut* — később Andrassy-út, ma Népköztársaság útja.

Javítás

- 122 : 1 Eredeti szövegben: *Metropolitája*. Sajtóhiba. Helyesen: *Metropolisa*, javítottam.

PÁRIS — SZEGEDÉRT

M: Világ-Krónika 1879. jún. 25. Aláírás: *-jd.*

A szegedi nagy árvíz nemcsak Magyarországon, hanem Európában is szerte nagy visszhangot váltott ki, mindenütt megmutatkozott a segítőkészség. Vajdát különösen Párizs megmozdulása lelkesítette föl, mert — mint ahogy ebben a cikkében bőven kifejti — a francia népet, a francia temperamentumot, hősiességet, dicsőségvágyat rokonnak érzi a magyarral. Ennek a lelkesedésének hatására írta meg ezt a tárcacikkét.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 123 : 9 *az a mythologiai hős, akitől nevét nyerte* — (ti. Páris) a trója háború mondájában szereplő hős, Priamos trójai király és Hekabé fia. A célzást ld. a *Pest és Bécs* szövegében és jegyzeteiben.
- 123 : 20 „A félelem és folt nélküli” lovag Bayard, Pierre du Terrail francia hadvezér (1473—1524), a francia királyok Habsburg-ellenes háborúiban harcolt. Az ismert szólás mód félelem és gáncs nélküli lovagot mond.

- 123 : 31 *kajöleroz* — valószínűleg a kajoliren (udvarolni) szóból származó kifejezés. Mai formájában gzszulál.
- 124 2 V itt a porosz—francia háborúra utal, amely miatt — úgy véli — még a világ legelőkelőbb népe is elgondolkodik, *vajon ne szövetkezzék-e vele* (ti. az oroszokkal) *ama halálos ellensége ellen, aki „geschäftet”* (üzletet) *csinált még a háborúból is, amire minden más nép csak dicsőségért vagy szabadságért szokta magát elszánni.*

Persze V-nak az oroszok iránti ellenszenvét nemcsak az elmaradottságuk, a „kancsuka” szegyenének túrése okozta. Ott van mögötte a szabadságharc leverésének fájó emléke is.

- 124 7 *Flectere si nequeo Superos Acheronta movebo* — Vergilius Aeneiséből: ha az égieket nem tudom részemre vonni, a poklot mozgatom meg. (VII. 312.) Ld. a *Barát és vetélytárs* jegyzeteiben, sorozatunk IV. kötetében.

- 124 : 40 Hogy mit is tett Párizs Szegedért, erre vonatkozólag megfelelő tájékoztatást kapunk a korabeli lapokban. A Világkrónika 1872. júniusi számában például A párisi operaház című cikkében így ad hírt róla: „Egész Páris a szegediek javára rendezett nagyszerű ünnepélyről beszél. S amiről Páris beszél, beszél arról a világ. Mesébe illő dolgok azok, amiket a jótékonyásznak e fényes ünnepéről jelentenek, s a fényhez, a ragyogáshoz mindenkor méltó az az eredmény is, melyet az ünnep felmutat. Mulatság még soha nem hozott össze annyi pénzt semmiféle célra. Közel egy negyed millió frank az, ami összegyűlt, s ha levonják belőle a hetvenötezer frankot, amibe a rendezés került, még mindig 100 000 frank marad tisztán a vízkárosult szegediek javára.

Húszezer embernél több gyűlt össze ez ünnepen s mind a legelőkelőbb társaságból valók. A nagy operaház volt az ünnepély színhelye, e pompás, nagyszerű palota, mely még Párisban, a nagyszerű épületek e fővárosában, a legszebbek, legnagyobbak egyike.”

Lehet hogy ezt a cikket is V írta, éppen úgy, mint *A franciák és Szeged* című kis anekdotát ugyanebben a számban. Az adoma arról szól, hogy egy utas két frank borralalót akar adni Bordeaux és Marseille között a kalauznak, hogy külön kupét kapjon. A büszke francia visszautasítja, sőt, mikor megtudja, hogy az utas magyar, odaül mellé, kikérdezi, és ő ad két frankot, hogy otthon küldje el a károsult szegedieknek.

MULATÓHELYEINK A FŐVÁROSBAN

M: VÚ 1880. júl. 25. Aláírás: *Vajda János* — *Próza* 1886. 242—245. l. — ÖM 1944. 1686—1689. l. — Alapszöveg a *Próza* szövege.

V több cikkében foglalkozott már előbb Budapest egészségtelen levegőjével (*Budapest környéke*, 1872. — *Húsvét ünnepe a fővárosban*, 1867.), de a helyzet nem sokat változott. Bizonyára ezért tért vissza

útból a problémára, természetesen más szemszögből. Most a vasárnapi és ünnepnapir kirándulók érdekében vizsgálja a lehetőségeket, remélve, hogy segíthet.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 126 30 *A budapesti por és sár* — a könyv, amelyre utal, a Pesti por és sár, Széchenyi hátrahagyott műve. Török János adta ki.
127 : 34 *Hát bien* — (fr.) jó, jól van.
128 4 *Be vagy kitekintett hát, mint Bolond Istók Debrecenbe* — ismert népi mondás, amelyből Arany indul ki Bolond Istók című művében. A „bien” is ott fordul elő, az I. ének 18. versszakában.
128 9 A Margitszigetre akkor még belépődíjat kellett fizetni.

Szövegváltozatok

Lap: Sor:

- 126 2 VÚ: [A *Számadatilag* szó a folyóiratban nincs kiemelve.]
126 : 6 VÚ: a dolgon lehetne
126 : 29 VÚ: epikurjainak
127 : 2 VÚ: félmérföldnyi
127 : 11 VÚ: *elnyulasztjuk*
127 : 13 VÚ: *megcsindüljük*
127 : 29 VÚ: *könnyen, hamar*
127 : 30 VÚ: *foglalkozó*
128 7 VÚ: (*közelben, Margitsziget*).

MAGYAR FÜRDŐK

Koritnyica

M: VÚ 1881. júl. 3. Aláírás: *V. J.* (A cikkbe betördelve egy Koritnyica című kép [rajz] aláírással: Barabás Miklós festménye után.)

A tárca egyben Koritnyicát népszerűsítő írás is, tehát megrendelésre készülhetett. V maga is kimondja ezt, amikor a cikkben utal arra, hogy Tátrafüredről az elmúlt évben kimerítő leírásokat adtak, s így most Koritnyicán a sor. Mégis a cikket figyelemre méltóvá teszi, hogy V itt is, mint csaknem mindenről, amiről ír, szenvedélyes, egyéni hozzáállással szól.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 129 2 *Koritnyica* — akkoriban ismert Liptó megyei fürdőhely.
130 : 14 *égelji* — klimatikus fürdők, amelyeket a fürdőzők elsősorban levegőjük, magasabb, hűvösebb fekvésük miatt keresnek fel nyáron.

Lap: Sor:

- 130 17 A nyári üdülés nyugalma gyakori tárgya V hasonló írásainak. A magyar fürdőhelyek zajosságát, barbár rendetlenségét különösen élesen bírálja a *Beszélgetések* c. tárcasorozatában. (Ld. PN 1888. júl.)
- 130 27 V megemlíti itt, hogy az elmúlt évben Tátrafüredről bőven írtak, a VÜ előző évi számaiban azonban ennek semmi nyoma. Lehet, hogy valahol más folyóiratban írt róla, de erre nem bukkantunk rá. Különben is a *mult évi folyamainkban* elég határozatlan megjelölés; az is kérdés: az „írtunk” többesszám-ban benne van-e V si?
- 130 36 *Marienbad* — ld. 569. l.
- 130 36 *Franzensbad* — (Frantiskovy Lazné) akkoriban ismert csehországi fürdőhely.
- 131 27 *Szikszay* — akkoriban ételeiről híres pesti vendéglő, az egykori Vámház-körúton; a vidékiek kedvelt vendéglője.
- 131 29 a *rohitsi kávé*t V szinte állandóan dicséri, ld. a *Fürdőből* — *vadászatra* és *Fürdői levelek* I. c. tárcákat.

FÜRDŐI LEVELEK

M: Egy 1882. júl. 21. — Aláírás: V

V élete utolsó évtizedeiben egyre gyakrabban panaszkodik gyomorbetegsége miatt, és gyakran kúrálja különböző fürdőkben. Ez az első olyan tárcája, amelyben ezt már erősen hangsúlyozza. Egyben itt is felhasználja az alkalmat, hogy a magyar fürdőkkel összehasonlítva a külföldieket, rámutasson ezek elhanyagolt voltára. Ezt a problémát más tárcáiban is többször kifejti, remélve, hogy cikkeinek hatására nagyobb gondot fordítanak majd a magyar fürdőhelyekre is. Feltűnő, hogy más tárcáitól eltérően a végén száraz tudósító jelleggel a közszokásnak engedve felsorolja: az osztrák és magyar főurak közül kik keresték föl és töltötték ugyanott idejüket.

A tárca eddig elfeledetten húzódtott meg az Egy. tárcarovatában, még Komlós sem említi sehol, bibliográfiai összeállításából is hiányzik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 132 3 *Rohitsch* — (Rogatec) község a stíriai Donati hegy lábánál. Fürdőhely szénsavas és glaubersós ásványvízforrással. Ma Jugoszláviához tartozik, neve Rogaška Slatina.
- 132 4 *Radegund* — stájerországi község, hidegvíz-gyógyintézettel; magyar írók kedvelt gyógyhelye. Ld. Milkó: *Gesztenyefám*, 119. l.
- 132 4 *Tobelbad* — (Dobelbad) fürdőhely Graz mellett, két 25–28 fokos ásványvízforrással, amelyek vizét idegbajok ellen használják.
- 132 : 5 *Marienbad* — ld. ui. 11. sor. 1.

Lap: Sor :

- 132 10 *védegylet* — „Honi iparvédegylet”, Kossuth agitációja nyomán 1844-ben indult társadalmi megmozdulás, amelynek tagjai magyar iparcikkek vételére kötelezték magukat.
- 132 16 *hanc veniam damus, petimusque vicissim* — (lat.) ezért kölcsönösen megbocsátunk, és kölcsönösen bocsánatot is kérünk.
- 132 32 *variatio delectans* — (lat.) szó szerint: a gyönyörködtető változás. — A régi latin közmondásnak: *Varietas delectat* (a változatosság örömet okoz) egyéni alkalmazása.
- 134 12 *a pesti Erzsébet-sétány* — alkalmasint az Erzsébet-tér, amely ezt a nevet 1858-tól kezdve viselte. Ma Engels tér.
- 134 32 *csibuk készletük armstrong szárai* — az Armstrong-ágyúról; ágyúcső vastagságú.
- 135 13 *császárból* — aug. 18-a Ferenc József császár születésnapja.

MINDENFÉLE FEREDŐZÉSEK

M: Egy. 1883. szept. 20. — Aláírás: V. J.

A tárcacikk főtémája a különböző fürdőzések és fürdők helyes használata, illetve a helytelen használat káros voltának részletes megmutatása. A bevezetés, témafőlvetés azonban már mutatja, hogy V problémája valóban az egyre szaporodó öngyilkosságok és különböző idegbetegségek okának feltárása. Az okot a magyarság helytelen életmódjában, az emberek egészségének okatlan pazarlásában látja. A téma, úgy látszik, hosszú ideig foglalkoztatja, 1888-ban a PN-ban hosszabb tárcacikk-sorozatban fejti ki bővebben nézeteit, s mélyíti tárcáit társadalmi jelentőségüké. (A cikksorozat gyűjtőcíme: *Beszégetések.*)

A cikk egyes gondolataira visszatér V *A jó egészség és a hosszú élet útka* c. verses művében (1886). Ld. pl. az *Orvosok, orvosság és a Fürdés* c. részeket. Itt is összefüggést lát a „zuhanyhősök” és az öngyilkosság között.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor

- 136 8 *preiri* — préri (ang.) mezőség, síkság. A Sziklás-hegység keleti lejtőjéhez simuló platókon, az Észak-amerikai Egyesült Államok területén levő nagy füves puszták neve.
- 137 15 *Casamiciola* — fürdőhely Ischia szigetén; régen sok föld-rengés színhelye volt. (Ld. erről V *Ischia pusztulása* c. tárcáját. VÚ 1883. aug. 5.)
- 138 12 V itt a bordélyházakra céloz.
- 139 13 *Sana mens in corpore sano!* — Ép testben ép lélek (Az ismert latin mondás V által formált alakja.)
- 139 37 *muri amur régi jelszavunkat* — nem világos: valami egykorú szójáték lehet, esetleg a francia „amour” szó beszövéssel, s az ismert mulatózási hajlamra céloz. Lehet a „mori-amur” (haljunk meg) tréfás változata is.

BÉCSI DOLGOK

M: VÜ 1883. okt. 7. Aláírás: *Vajda János*. — *Próza* 1886. 61—68. l. — ÖM 1944. 1565—1571. l. — Alapszöveg a *Próza* szövege.

Alkalmi cikk. V a Bécsben rendezett nemzetközi „villamos”-kiállítás hatására írta. Nagy visszhangja volt ennek a kiállításnak az egész országban, hiszen a villanyvilágításról mi akkor még legföljebb hallottunk, s íme Bécsben már kiállítást szerveznek, ahol mindenki gyönyörködhet a nappalias fényfürdőben, megbámulhatja a villamoskocsit. Ez az a mag, amit V jellegzetes tárcacikké növel. Ehhez a híradáshoz — amelyet egyébként a VÜ a cikk közben „A bécsi nemzetközi villamoskiállításról” aláírású nagy képpel közöl — kapcsolja V a már más alkalommal is fölvetett problémáját (ld. *Pest és Bécs* c. cikkét), a Bécs és Budapest közötti párhuzamot. Mondanivalóját tekintve is rokon a még 1865-ben, a BH-ban megjelent (előbb közölt) cikkel. A VÜ szerkesztősége csillaggal elválasztva, V aláírása után még egy külön híradásban számol be a kiállításról, igyekszik szakszerűen megmagyarázni a villanyvilágítás mibenlétét és jelentőségét, a szokatlan látványt, amelyre „a kíváncsiak serege minden éjjel tömegesen csoportosul”. V valóban nem született riporternek. Ő maga is vallja: *bizonyos, hogy a reporterből kevesebb van bennem, mint egy berber sátorfőnökben.* (Ld. *Szerbek és bűnyók* c. cikkében.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 142 3 *Times* — a ma is megjelenő, nagytekintélyű angol napilap.
142 3 Régebben a Neue Freie Presse volt a legtekintélyesebb bécsi napilap.
142 18 Budapest lakossága 1883-ban 450 000 körül volt.
143 : 20 *Hatvani u.* — a mai Kossuth Lajos utca.
146 9 V-nak kedves gondolata volt az, hogy idővel Budapest válhat a monarchia fővárosává, Magyarország a monarchia súlypontjává. (Ld. *Magyar birodalmi politika* c. röpiratát.)
146 : 20 *hányadarányban* — a kiegyezési törvény értelmében az uralkodónak az év felét Magyarországon kellett volna töltenie.

Szövegváltozatok

Lap: Sor:

- 142 2 [A VÜ-ban hiányzik a cím alól az évszám.]
142 5 VÜ: *sohajt*
142 : 10 VÜ: *csábítsák*
142 16 VÜ: *egy milliót s eszébe*
142 : 20 VÜ: *beismerik, miszerint Bécszet átalan* sokkal
142 : 22 VÜ: *tartják* Párisnál.
143 5 VÜ: *közmondásszerű*

Lap: Sor:

- 143 : 20 VÜ: *nagyszerű*
143 : 24 VÜ: *oly látvány tárul eléje, melyre*
143 : 32 VÜ: *uj*
143 : 40 VÜ: *szobrok*
143 : 41 VÜ: *megszámlálhatatlan „paloták” „Burg”*
144 : 1 VÜ: *kirakatok*
144 : 7 VÜ: *borával*
144 : 14 VÜ: *császári*
144 : 27 VÜ: *rendkívüli*
144 : 29 VÜ: *szakadatlanul*
144 : 38 VÜ: *villamos, történeti*
144 : 39 VÜ: *ügy*
145 : 7 VÜ: *ügy*
145 : 15 VÜ: *cicéronenak*
145 : 16 VÜ: *érthetetlen*
145 : 21 VÜ: *műhelyek*
145 : 40 VÜ: *nem egészen természetesek*
146 : 2 VÜ: *földirati*
146 : 10 VÜ: *később*
146 : 12 VÜ: *beláthatatlan*
146 : 13 VÜ: *kereskedelmi*
146 : 16 VÜ: *dacára*
146 : 20 VÜ: *miszerint Budapest jogot*
146 : 23 VÜ: *hosszu időkig, tarthat, sőt növekedhetik is.*
146 : 36 VÜ: *kivívni*
146 : 36 VÜ: *kivívta*
146 : 37 VÜ: *kereskedelem*
146 : 38 VÜ: *örök*
146 : 40 VÜ: *Dunát*

A LIGETVÁROSBAN

M: VÜ 1885. máj. 3. Aláírás: *Vajda János.* — *Próza* 1886. 154--157. l. — *ÖM* 1944. 1630—1632. l. — *Alapszöveg a Próza szövege.*

Az 1885. évi országos kiállítás rendkívüli esemény volt. Az egész ország, de főképp Budapest lázban égett. Az újságok már hetekkel előbb erről írtak. A VÜ pl. már az ápr. 26-i számában három nagy cikket és egy részletes térképet közöl róla, s a május 3-i számban újszólván másról sem igen olvashatunk. Érthető ez a rendkívüli nagy érdeklődés, hiszen „e kiállításon mutatta be magát Magyarország a külföldnek legelőször mint önálló, külön állam; itt prezentálta első ízben anyagi, értelmi és erkölcsi erejét azon a nemzetközi nyelven melyet a világon mindenütt megértének.” (VÜ 1885. máj. 10. — „A kiállítás megnyitásának jelenete.”) — V prózaírói erejét mutatja hogy ez a tárcája is messze kiemelkedik friss képeivel, tömörségével a kiállításról megjelent rengeteg cikk, tudósítás, riport közül.

Lap: Sor:

- 147 : 20 *A peleskei notárius föltámadva sirjából* — utalás Gvadányi József Egy falusi notáriusnak budai utazása című művére.
- 147 : 29 *a szalon tükörparkettje* — V már használta egyszer ezt a képet 1861-ben a Csatár Kispuskatűz c. rovatának egyik Aranyt csipkedő glosszájában. (Ld. Arany Ö. M. XII. 374. l.)
- 148 : 10 *és egyik sem szólítja meg Nagy-Zajtai István uramat, hogy tud-e németül* — Nagy-Zajtai István Gvadányi művének és Gaál József A peleskei notárius c. vígjátékának a főhőse. A 19. sz. derekára és második felére már anekdotikus alakká változott, humoristák is többször szerepeltették. Ld.: A feltámadt peleskei notárius levelei, Napkelet 1857. évf. A levélsorozat valószínű szerzője Vas Gereben. Ebből a körből származhat a szövegünkben idézett anekdota.
- 149 : 8 *ez az a híres „ipargróf”* — ipargrófnak gr. Zichy Jenőt (1837—1906) nevezték, aki 1881-től az Orsz. Iparegyesület elnöke, Deák-, majd szabadelvű párti képviselő volt, idehaza sok ipari kiállítást rendezett, jelentős érdemeket szerzett a közgazdaság és ipar terén.
- 149 : 20 *Nem úgy van már, mint volt régen* — Terhes Sámuel költő, ref. lelkész (1786—1863) egyik országszerte ismert dala. A nép köréből többször fölgyűjtötték: Erdélyi, Népdalok III. 343, Kálmány: Történeti énekek . . . Bp. 1952. 222. sk. Arany János népdalgűjteménye, Bp. 1853. 22. sz.

Szövegváltozatok

Lap: Sor:

- 147 : 1 [A VÜ-ban a cím alatti alcím: (*A kiállítás előtt, 1885*) hiányzik.]
- 147 : 3 VÜ: már ez lesz a neve
- 147 : 5 VÜ: lesz
- 147 : 12 VÜ: gyorsan
- 147 : 19 VÜ: kicserélte
- 147 : 23 VÜ: nem
- 147 : 24 VÜ: jövődő
- 148 : 4 VÜ: munkát
- 148 : 8 VÜ: magyarul
- 148 : 27 VÜ: remekbe
- 148 : 31 VÜ: Vadászlak . . . Keleti pavilon
- 149 : 17 VÜ: „Debreceni csárda”

SZERBEK ÉS BÚNYÓK

M: VÜ 1885. jún. 28. — Aláírás: *Vajda János.* — *Próza* 1886. 69—78. l. — Alapszöveg a *Próza* szövege.

V szabadkai kirándulásainak, szerb barátainál való üdüléseinek, fürdőzésének, vadászatainak egyik emléke ez a szép tárcacikk. Mint

ahogy írja a cikkben: *A végzet úgy hozta magával, hogy egy szép májusi estén holmi aprólékos lábbajokkal való végleges leszámolás végett a palástyifürdőbe hurcolkodtam.* — A fürdőzés mellett barátai, Miloszavlyevits és Milkó jóvoltából több más, nagyon érdekes élményt is szerzett. Ezekről számol be ebben az élénk, lírai hangú cikkben. A *Szerbek és bűnyók* megjelent a *Próza* c. kötetben is, Milkó kivételével azonban nem említi egyetlen kritikusa vagy monográfiáírója sem. Milkó Baedeker írói álnevéen 1923. jan. 6-tól cikksorozatot írt V-ről a Bács-megyei Naplóba. Ebben örömmel állapítja meg: „A mi közönségünket egy kicsit érdekelteti is ez a téma (ti. Vajda János), mert Vajda János gyakran fordult meg Szuboticán, [Szabadkán] ahol két barátja lakott: Miloszavlyevits Milán, volt országgyűlési képviselő és e sorok írója. 1886—1896-ig minden esztendőben töltött néhány napot e városban, és néhányszor heteket Palicson, s írt is egyszer a Vasárnapi Újságba igen rokonszenves megleghangú cikket az itteni nemzetiségekről ezen a címen: Szerbek és bűnyók.” Említi azonban Milkó ezt a tárcát már a FL-ban a *Próza* c. kötetéről írt bírálatában is. Példának emeli ki arra vonatkozólag, hogy V milyen nagy műgonddal írta versein kívül nagyobb cikkeit is.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap:

- 150 1 *bűnyók* — délszláv nemzetiség, mely főleg a Duna—Tisza közének déli részét (a régi Bács-Bodrog megye) magyarokkal vegyesen lakja. A nevet valószínűleg a hercegovinai Buna, a Narenta mellékfolyója mentén lakó dalmata őseiktől kapták. Ismertebb név: bunyevácok.
- 150 16 V itt az 1884. évi választásokra utal.
- 150 25 A „*legszerbebb*” családnak Miloszavlyevits Milán családját nevezi.
- 150 28 *szerb vallás* — az orthodox görögkeleti vallás.
- 151 13 V-nak szabadkai tartózkodási idejére Milkó szerint Szabadka akkori polgármestere — aki minden bizonnyal Miloszavlyevits társaságában ismerte meg — „egyszer s mindenkorra ingyen lakást ajánlott fel” Palics fürdőn. (Ld. Sch 19. 1. 2, 3. jegyzetét.) Tehát szerb barátait nem terhelte ottlakásával.
- 152 38 *paulo majora canebat* — eredetileg: Paulo maiora canamus, kissé nagyobb dolgokról énekeljünk. (Verg. IV. ekloga.)
- 153 10 *nulla dies sine linea* — Egy nap se múljék el vonás (ecsetvonás) nélkül. Id. Plinius szerint Apellesnek (Nagy Sándor udvari festőjének) a mondása.
- 153 35 *pseudo* — (gör.) ál, hamis. Itt: Deákot utánzó.
- 153 36 *lehetett volna csegei pap* — a Szabolcs megyei Tiszacsege a múlt században arról volt ismeretes, hogy határában nem termett bor. Úgy látszik, ezért nem volt kedvelt állomása a lelkészeknek. A helyi mondás szerint: „Issza, mint a csegei pap a rózsavizet”.
- 154 6 V csillag alatti megjegyzése: *A cikkemben használt nevek és*

Lap: Sor:

betűk mind költöttek. Élő családok neveit — fölhatalmazásuk nélkül — magán természetű dolgokban, még dicsérőleg sem tartom illőnek megemlíteni a nyilvánosság előtt.

- 154 : 20 a Szózat-éneklésről ld. sorozatunk VI. kötetének 391. lapján.
154 24 .. mely csak egy volt, mégis elveszett — szabadon Tompa A gólyához c. verséből.

Szövegváltozatok

Lap: Sor:

- 150 2 [A cím alatti évszám (1885) a VÜ-ban hiányzik.]
150 3 VÜ: Már [Az alapszövegben kiemelve.]
150 11 VÜ: apák anyák
150 12 VÜ: tapogatózás
150 16 VÜ: Tava
151 1 VÜ: művészet
151 2 VÜ: túlszárnyal
151 2 VÜ: szerb
151 10 VÜ: tagja [mivelője helyett]
151 : 28 VÜ: népfölkelésféle
152 18 VÜ: fekszik, vállamon lóggó
152 : 30 VÜ: fiumei
152 : 30 VÜ: akiket
152 39 VÜ: Kölcsey
152 39 VÜ: Rákóczy, Hunyady — indulót,
152 : 41 VÜ: fiumei
153 3 VÜ: ez a szép
153 3 VÜ: lesz? —
153 11 VÜ: gimnáziumi tanulók
153 12 VÜ: Szózat, a Hymnus, az „azt üzente”,
153 : 18 VÜ: egyremásra
153 : 29 VÜ: Lysznyai
153 : 30 VÜ: rólam
153 : 37 VÜ: egyáltalán
154 1 VÜ: sokat
154 2 VÜ: ilyen
154 3 VÜ: inni
154 : 39 [e kérdést illetőleg után külön bekezdés van a VÜ-ban, ami az alapszövegből kimaradt:]
Hát ő meg is felelt erre Deákosan, kategorikus rövidséggel és határozottsággal.
155 7 VÜ: „Hát megmondom . .
155 18 VÜ: mi
155 : 24 VÜ: az erdélyi magyar közművelődési egyesületnek.
155 30 VÜ: különbségei mind ilyenekké

TIROLBÓL

M: N 1891. júl. 19. (Reggeli kiadás) Aláírás: *Vajda János*

V mély meggyőződéssel vallotta, hogy Magyarország fürdőhelyek, üdülőhelyek tekintetében első helyen áll Európa összes államai között, mert itt minden együtt van. Vallotta ezt nem elfogultságból, hanem komoly meggyőződésből, s ezt nemcsak ebben, hanem több más cikkében is kifejtette. Ez azonban korántsem gátolta abban, hogy nagy elismeréssel adózzon a külföldi tájak szépségeinek. Sőt, mint ahogy ez a cikke is bizonyítja, költői lendülettel ecseteli csodálatosságait. Útirajz tehát ez is, mégpedig V egyik legszebb útirajza. Ha megnézzük a korabeli újságokat, szembetűnő, mennyi bennük az útirajz. Az olvasóközönség úgy látszik, igényelte őket. — V életének utolsó korszakában sokat járt fürdőkbe, remélve tőlük betegségére gyógyulást. A fent vázolt körülmények alapján természetes, hogy élményeit egy-egy tárcában meg is írta.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

156	2	<i>Toblach</i> — ma Dobbiacco, déltiroli üdülőhely.
157	6	<i>Omnia non possumus omnes</i> — (lat.) Nem vagyunk mindnyáján mindenre képesek.
158	3	„ <i>mért a távolban csapongni, mikor oly közel a jobb</i> ” — idézet Goethe <i>Erinnerung</i> (Emlékezés) c. verséből (<i>Warum in die Ferne schweifen</i> . . . Denn das Glück ist immer da . . .)
158	19	<i>vedere Napoli e poi morire</i> — (ol.) Nápolyt látni és meghalni
160	34	<i>Carrion-féle tenoristák</i> — Carrion, Carrión, Emmanuel, egyik forrás szerint olasz, másik szerint spanyol operaénekes (1817—1876). 1857 aug. 1-én lépett fel a Nemzeti Színház operaegyveleg-előadásában; „Az asszony ingatag”-áriát magyarul énekelte, s ezért zajos ünneplést kapott.
160	41	<i>Maledetti tedeschi!</i> — (ol.) Átkozott németek!

HOGY LESZÜNK A NYÁRON?

M: N 1893. márc. 5. (Reggeli kiadás) Aláírás: *Vajda János*.

A tárca témája nem új, de nem is mondható egyszerűen régebbi téma újrafeldolgozásának, mert egészen új problémák tették aktuálissá. V úgy érzi, újra foglalkoznia kell a főváros egészségtelen levegőjével, fürdő- és nyaralóhelyeink elmaradottságával, s a tunya nemtörődomséggel, mely a hatóságoknál e tekintetben tapasztalható. Hiába írt erről már húsz évvel előbb (Budapest környéke, 1872) s később is több alkalommal, semmi sem változott. Sőt az 1892—93-as kolerajárvány még súlyosbította a helyzetet. Ilyen okok indították a cikk megírására. Az ironikus-keserű hang érthető, hiszen ő maga is attól tart, hogy a járvány miatt nyáron is Pesten reked. Nem kétséges azonban az sem, hogy elsősorban nem egyéni érdekből ír. Előbbi

cikkei (*Pest és Bécs, Bécsi dolgok* stb.) meggyőzően mutatják, hogy V nagyon szerette Pestet. A főváros és vidék, köztük a nyaraló- és fürdőhelyek fejlődése szívügye volt. Ezért éppen úgy tudott lelkesedni, mint a vadászatért. Különben nem is ostorozta volna olyan hévvel az elmaradottságot. A főváros, valamint az üdülőhelyek fejlődésétől a kultúra, a polgárosodás, az egész nemzet fejlődését várta. *Terek, sétányok Budapesten* c. cikkében maga mondja: *Szeretem e szépen fejlődő, hitem szerint nagy, fényes jövőjű fővárost, egy kissé azért is, mert én is ez Arkádiában . . . születtem — azonban hasonlíthatatlanul nagyobb mérvben szeretem azért, mert nemzeti nagyságra törekvő politikánkban ezt látom a legnagyobb tényezőnek.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 163 3 *Pál fordulás napja* — jan. 25.
 163 6 *Fecske, Hattyu, Sólyom* — dunai propellerek.
 164 26 *Derby-díj* — a Derby eredetileg az angliai Epsom városban évente rendezett nagyhírű lóverseny; itt kiemelkedő díjat jelent.
 167 34 *fukszin* — vörös színnel oldódó különösen szép kátrányfesték; borszínezésre gyakran használták.
 167 35 *dögmarha* — ld. a *Duhajok és betyárok* jegyzeteiben, sorozatunk IV. kötetében.

Javítás

- 165 3 *estelelízhetnének* — Nyilvánvaló nyomdahiba, javítottam.

TEREK, SÉTÁNYOK BUDAPESTEN

M: N 1893. ápr. 30. Aláírás: *Vajda János.*

A közügyek, főképp Budapest fejlődésének szolgálata állítja ismét sorompóba V-t. Előbbi cikkei (*Pest és Bécs, Budapest környéke, Husvét ünnepe a fővárosban* stb.) után még mindig talál új, érdekes szempontot. Cikkeivel nyilván hozzájárult gyakorlati vonatkozásban is Budapestképének alakításához, tervezéséhez.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 169 4 *Újépület* — (Neugebäude) hatalmas kaszárnya volt, amelyet II. József uralkodása idején építettek. Sok magyar hazafi szenvedett itt börtönbüntetést, különösen a szabadságharc után. Ide zárták be többek között Madách Imrét is. 1893—95-ben bontották le.

- 169 13 *Az ötpacsirta u.* — a mai Puskin utca helyén volt.
- 169 26 Közszereplési *rezgőrvongés*nek nevezi V a mindenáron való szereplési vágyat, amelyet egyes embereknél, politikusoknál tapasztalt. A szó a delirium tremens magyarátsa.
- 169 33 *A lebontandó magyar Bastille területe* — a mai Szabadság tér legnagyobbított négyszöge ez, egészen a Dunáig. Egyik határa a mai Batthyány-örökmécsnél húzódott. Itt végezték ki Batthyány Lajos miniszterelnököt.
- 171 6 *Váci út* — a mai Bajcsy-Zsilinszky út.
- 171 30 V idejében a mai Rudas fürdőt nevezték „sáros fürdő”-nek; a mögötte elterülő hegyoldal az akkor még kihasználatlan Gellérthegy-oldal. (Az Erzsébet-híd akkor még nem volt meg.)

MAGYAR KÉPEK ALBUMA

A kötet kézirata nem maradt meg. Hírlapi közlésben *Tükördarabok* összefoglaló címmel közölte V a NŐ 1858. aug. 8-i számában *A magyar hölgy* és a *Magyar úri hajadon* c. részeket. (A NŐ-ban az utóbbi II. jelzéssel, *Magyar lány* címmel jelent meg.) A kötetet Heckenast Gusztáv adta ki 1858-ban (1859-es évszámmal) szép album-formában, Barabás Miklós rajzaival. Alapszövegünk tehát a Heckenastkiadás szövege. Kozocsa Sándor közölte másodszor az ÖM-ben 1944-ben a képek nélkül. A Szőlőpásztor után következő cigány cimbalmost, illetve a cimbalmost otthonában gyermekeivel ábrázoló Barabás-képhez V versben írt szöveget. Ezt a verset Kozocsa az ÖM-ben a versek között (298. l.) közli csillag alatti megjegyzéssel.

A kötet megjelenéséről (megszületéséről) a NŐ az 1858. nov. 14-i számban így ír: „Társalgó termek asztalaira van szánva ez a könyv, s midőn az bármí fényes terem díszművei közé is beillik, egyszersmind olcsósága mellett a középrendnek még alsóbb rétege sem követ el pazarlást megvételével.” Világosan mutatja ez az ajánlás, de egyébként sem lehet kétséges, hogy V a kiadó megrendelésére kész rajzokhoz írta az album szövegeit. Komlós V-monográfiájában nem is foglalkozik velük érdemileg. „Iparszerűen készített cikkecskék”-nek minősíti, „aminőket Vajda nagy mennyiségben kényszerült írni élete folyamán és amelyek a jómódú olvasó számára készült drága kiadványban nem voltak alkalmasak Vajda igazi nézeteinek kinyilvánítására.” (Komlós, 90. l.) Bóka László viszont nem mond róluk véleményt, csak több más írásával együtt megemlíti annak bizonyítására, hogy V sokat dolgozott, írt életének ebben az időszakában. Kétségtelen, hogy a kritika és az irodalomtörténet kezdettől jelentéktelennek tekintette V-nak ezt a könyvét, ebben azonban közrejátszott egyszerűen az is, hogy köztudomásúan megrendelésre készült, másrészt hogy V egész prózáját, különösen pedig kisebb cikkeit eleve másodrendűnek tekintették. V a képeket nem magyarázza, hanem mintegy ihletőknek tekintve, a hozzájuk fűződő érzelmeit és gondolatait formálja tárcákká, sőt egy esetben verssé. Bizonyára ezek a megfontolások

vezették Kozocsa Sándort is, mikor az ÖM-ben képek nélkül is fontosnak látta a V-szövegek közlését.

A korabeli kritika nem foglalkozott a kötettel, de csaknem minden újságban, folyóiratban jelent meg róla propagáló híradás. A VÚ 1858. novemberi számában megjelent rövid közlemény egyúttal világosan példázza ezeket a híradásokat: „Egy pompásan kiállított díszmunka a »Magyar képek albuma« 1859. évre való naptárral: Barabás rajzai után 12 gyönyörű acélmetszvény. Szöveget írt hozzá Vajda János. Ára aranyvágással 2 pft., ami valóban igen olcsó ár e szép munkáért. Ez ajándék különösen hölgyeknek való lesz.”

A POSTAGALAMB

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 175 7 Lévay József Öreg nagyanyám c. versének 8. versszakából az 5–8. sor.
- 175 12 „*Holtig hűn szerettek gyöngé szívű lányok*” – V sajtát, *Aranykor* c. verséből idézi (a 14. versszak 3. sora), de nem pontosan. A pontos szöveg a *Költemények* c. kötet (Heckenast, 1858) szerint: *És sűrű szerettek gyöngé szívű lányok*.
- 176 10 *Ah szép idők . . .* – Petőfi Első szerelem c. verséből.
- 176 24 *agio-, disconto-, sporco* — *agio* (ol.) felpénz, az a százalékokban meghatározott értékfelettel, amellyel a pénznemek, értékpapírok névértékükön felül bírnak. — *Disconto*: váltóelszámolás, — *sporco*: teljes súly.

A VIRÁGÁRUS LEÁNYKA

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 176 : 29 *Schiller* — „Ehret die Frauen”; a *Würde der Frauen* c. vers első sorából.
- 178 3 *Cato szigorú, Diogenes lemondó ereje* — Marcus Porcius, v. Major (i. e. 234–149). Cenzori tisztsege alatt barátjával, Valerius Flaccussal együtt megtisztította a szenátust és a lovagrendet a nem odavaló elemektől. Szigorúságáért Cenzorius, a. m. szigorú erkölcsbíró névvel ruházták fel. — Diogenész (i. e. 414 táján, és megh. kilencven éves korában) Antisztenész tanítványa. Rengeteg történet maradt fenn róla. Azt hirdette, hogy a boldogság minden külső körülménytől független.
- 178 : 32 *Oh hogyha elbukott . . .* — Victor Hugo verse Szász Károly fordításában. A pontos szöveg itt: *Oh! hogyha elbukott ne káromold a nőt!* (Ld. Lyrai áloék. Nyugati költőkből fordította s újra összegyűjté Szász Károly. Pest 1861. 131. l.)

AZ UTCASEPRŐ FIÚ

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 179 12 *inexpressible* — (fr.) szó szerint: kimondhatatlan, kifejezhetetlen: egykor a férfi alsónemű diszkrét megjelölése.
179 27 *vft* — váltóforint. A váltóforint vagy rénesforint az ún. rajnai tallérnak kétharmad része volt, 60 krajcár, vagyis három húszas.

A CSIKÓS

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 180 : 28 *A csárda romjaiból egyház* — célzás Petőfi versére (*A csárda romjai*).
180 39 *A bőbugyogós szomszéd* — a törökök.
181 15 *A siralomházi jelenet* más hangszereléssel megtalálható a *Duhajok és betyárokban* is.
181 : 41 *Verset írni bujára* — Kölcsey Panasz c. versére céloz.

AZ ERDÉLYI OLÁHLEÁNY

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 183 3 *Detonata, Cibles* — A Detonata nevezetes bazalthegy Erdélyben, az aranyosmelléki hegységben, Abrudbányához közel. A környék kedvelt kirándulólhelye. — A Cibles az erdélyi Lápos hegység 2842 m magas csúcsa.
183 16 Nyilvánvaló utalás ez a magyar és román népdalok közös vonásaira, elsősorban a *szertőlött bús dallamok rokonságára*.

MAGYAR URI HAJADON

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 187 30 *Romeo—Julia, Abelard—Helois-féle* — szenvedélyükről híres szerelmespárok. Romeo és Júlia nyilvánvalóan Shakespeare drámájából került ide. Abelard és Heloïse híres középkori szerelmespár. (A férfi szerzetes és skolasztikus bölcse, a nő egy kanonok unokahúga.)
188 5 *hogy „nagy” Katona [. .] szavaival éljek* — Bánk bán, IV. felvonás. Mikhál mondja Melindáról.

Szövegváltozatok

Lap: Sor:

- 185 : 37 NŐ: zenészeink — miért
186 1 NŐ: jelleget, valamely
186 17 NŐ: melyet *Barabás egy eszményképén láttam*, mesterileg
186 27 NŐ: mind az egyese, úgy az egész
186 37 NŐ: jöjjön — miszerint
186 : 40 NŐ: ne huzza, — noha
187 8 NŐ: tettetéshez
187 19 NŐ: törekszik, — hogy
187 : 19 NŐ: legderekább, legkitünőbbet,
187 20 NŐ: legmagasabbat, *tehát* itt is egyet, —
187 : 23 NŐ: fajbelié; igen
187 : 24 NŐ: alatta, — szereti
187 : 26 NŐ: kilehet mutatni, hogy a nagy föláldozások
187 : 27 NŐ: rajongó vak szerelemből.
187 : 30 NŐ: Abelard — Heloisféle
187 : 31 NŐ: krónikánkban: — de
187 37 NŐ: [Az utolsó előtti bekezdés *És elvégre, ha . . .* kezdetű mondatról bekezdés végéig a NŐ közléséből hiányzik.]
188 5 NŐ: hogy a *nagy Katona* (A „nagy” szó a NŐ-ben nincs idézőjelbe téve.)

A DÁDE RAJKÓIVAL

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 189 : 21 „A cigányadoma élt a közmondásokban (Dugonics, Szirmai, Erdélyi): a cigányok keservét, a nagyidai nótát Gvadányi elvonatta a *Pöstyéni fürdésben* (1787), Petőfi említi *A helység kalapácsában* (II. én. 230. sor), a *Remény* folyóirat cikket közölt róla (1851. 95. l.), Ponori-Thewrewk Emil hat változatát közölte a cigány nyelvtanban. Megírta a Váci kalendárium. (1829)” . „Szigeti József Eötvös *Falu jegyzője* nyomán írt *Viola* c. darabjában (1854) a cigányok eléneklik a nagyidai nótát: Féré hessz! Féré hessz!” (Arany J. Összes M. III. 331—332. l. Akadémiai Kiadó, 1952.)

A CIMBALMOS

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 191 11 *féré* — (cigány szó) gazdag, pénzes.
192 5 Itt is, mint *A dáde rajkóival* c. szövegben, a nagyidai cigányadomára utal.

A MAGYAR HÖLGY

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 194 : 28 *Éva leányai* — célzás a bibliai legendára, s arra, hogy Éva is hamis volt, bűnre csábította Ádámot.
195 : 19 *Beatriz* — (1457–1508) Mátvás király második felesége.
195 : 24 A versidézlet Garay János Magyar hölgy c. versének 3–4. sora.

Szövegváltozatok

Lap: Sor:

- 192 : 20 NŐ: paripa,
192 : 22 NŐ: vitánkívüli
192 : 24 NŐ: magyar [a NŐ-ban nincs kurzíválva]
192 : 27 NŐ: *mert hát csak mi magyarok tudjuk igazán,*
192 : 28 NŐ: ember, — de
192 : 33 NŐ: *páris-almájáért*
192 : 37 NŐ: említett
193 : 23 NŐ: *Hiú*
193 : 23 NŐ: okokból is; — de
193 : 25 NŐ: vajmi ritkábban
193 : 40 NŐ: *feltűnés*
194 : 7 NŐ: *egyfelől másrészt*
194 : 13 NŐ: több lenni, —
195 : 12 [Az utolsóelőtti bekezdés végződése: *jogos mentéségét* . . . utáni bekezdés helyett a NŐ-ban így fejezi be:]

*Hanem azért még mindig elmondhatjuk Garayval:
Magyar hölgynek születni
Szép és nagy gondolat!*

A FÜRDŐ

Amint a szövegből is kitűnik, V a képet Jósika Abafijának egy jelenetével (A fürdő) hozza kapcsolatba, s bőven idéz a regény említett fejezetéből.

Tárgyi és nyelvi magyarázat

Lap: Sor:

- 196 : 8 A hadviselés gépszerűvé válását az *Őszi kopózás* c. vadászati cikk első változata is említi, ld. kötetünkben a 46 lapon.

A FÜGGELÉK JEGYZETEI

A Függelékbe kerültek a fordításokból vett részleteken kívül azok a V-íráások, amelyeknek egészében való közlésétől valamilyen okból el kellett tekintenünk, de meggyőződésünk, hogy bemutatásukra — kritikai kiadásról lévén szó — föltétlenül szükség van. Ennek megfelelően a közlési sorrend: időrendben a saját alkotások, utána szintén időrendben a szépprózai jellegű fordítások.

Az itt közölt anyag természetesen mind tartalmát, mind jellegét tekintve rendkívül vegyes. Legfőbb jellegzetességük ezeknek az írásoknak, hogy általában valamilyen kapcsolatuk mindig van V novella- és tárcaírói munkásságának főfolyamával. Egyiket-másikat mintegy a főművek melléktermékének, szilánkjainak tekinthetjük, más részük viszont kiindulás, amelyből későbbi művek sarjadzanak, mint pl. *A vadászat mestere* c. könyv — vagy éppen ellenkezőleg, a különböző folyóiratokban, de főképp a NŐ-ban elszórt forgácsok sommázása, tömörebb újra-alkotása. Ilyen *A szerelem szótára és kalauza*.

A vadászat mestere — mint ahogy Komlós megállapítja — V „legnépszerűbb műve” volt. Négy kiadásban jelent meg: 1859, 1870, 1880 és 1896-ban *Cserszilvász* Ákos néven. Komlós idézi az alcímet: *Önképző gyakorlati útmutatás a vadászat kedvelői számára*, megállapítja: „Vajda írói sorsát jól jellemzi, hogy művei közt ennek az írói igény nélküli, álnév alatt írt szakkönyvének volt legnagyobb sikere.” (Komlós, 90. l.) Annál különösebb ez az egyértelműen elmarasztaló ítélet, mert hiszen előtte Bóka igen jó érzékkel ismerte föl a könyv értékeit, jelentőségét. Megállapítja, hogy V „Minduntalan ki akar törni abból a szegyenletesen szűk körből, melybe az új világ száműzte az írókat”, s így nemesebb, szinte vakmerőnek látszó célok vezérlik akkor is, mikor látszólag csekély jelentőségű kérdésekkel foglalkozik. „A maga nemében kitűnő művében, a *Vadászat mestere*-ben is magasabb szempontok vezetik tollát.” Idézi ehhez az előszóból azt a részt, amelyben a költő is utal ilyesmire. Bóka úgy véli, hogy nem indokolatlan V magasabb igénye. Könyve „valóban szélesebb látóhatárt szab a vadászatnak, mint amit az ilyen gyakorlati szakmunkák szerzői szoktak.” — „Nemzetnevelő mulatságnak, férfias testedzésnek, jellemfejlesztő foglalatosságnak mutatja be a vadászatot — szavaiban olykor a reformkor Széchenyijének hangja visszhangzik. A magatartás is Széchenyire vall: egy gyakorlati kérdésen keresztül igyekeznek a nemzeti élet elevenébe nyúlni.” (Bóka, 85—86. l.)

S ha mindezekhez hozzátesszük még, hogy egyes fejezetei szépirodalmi igényűek s mintegy a későbbi kitűnő vadásztárcák kiindulópontjának tekinthetők, teljesebb képet kapunk *A vadászat mestere*-ről.

Az valóban nem lehet vitás, hogy a könyvet elsősorban praktikus célból írta, de saját vadászszenvedélye mellett lelkesítette a gondolat, hogy másokkal is megkedveltesse ezt az egészséges sportot, „melynek szenvedélye — mint ahogy az előszóban írja — mélyen a természet rendjében gyökerez.” Mindezeket előrebocsátva, úgy hiszem, megkísérelhetjük egy kicsit lefújni a port V-nak erről a művéről, vagy legalábbis néhány fejezetéről; az ellentétes vélemények miatt is szükséges egy kicsit bővebben foglalkoznunk a tartalmával.

Az első kiadás 1859-ben jelent meg Heckenast Gusztáv kiadásában.

A belső címlap hátoldalán négy soros versidézet van V *Béla királyfi* c. elbeszélő költeményéből (III. ének 33. versszak):

..... a vadászat
*Testnek és léleknek épületes játszát.
Sőre ifjú harcra képző iskolája,
És a derék bajnok legnemesb kockája.*

Figyelmet érdemel a következő lapon az ajánlás: *Gróf Károlyi Gyula úr Ó méltóságának honfiai tisztelettel, ajánlva. Ezután Méltóságos gróf! megszólítással mintegy három és fél oldalas ajánlás következik, amely két szempontból érdekes:*

A könyv megjelenése is alkalom V-nak arra, hogy töretlen hazaszeretetét, magyarságszeretetét kifejezze: *a vadászat eszméje valami népszerűlten, csaknem magyartalan volt — írja, de a fordulat ím bekövetkezett. Ana haladás, melyet azóta a nemzeti szellem egyéb fontosabb ügyekben tett, magával hozta, hogy életünk minden műveleti magyar alakot, nemzeties szint nyertek, s a vadászat is, e különben szerény, és foglalkozás, a nyilvánosság napsugara alá van vonva, a divatalkotó ifjú főrend által nemzeti kedvtöltéssé emelve. Ma már úgy érzi az elhagyott sötét renetegben is: Magyarországbán vagyok, mert nem hall idegen vezényszavakat s azt képzei, hogy ama kürt, melynek hangja átrengei a bércetet, a Lehel nyelvén szól hozzám; hogy az erdő madarai, minden lakói, a lombok susogása, a felhők és szél zúgása, szóval az erdő-mező egész zenei harmóniája, hazánk nyelvén szól hozzám.*

Örömmel állapítja meg, hogy a főúri rend s főképpen az ifjabbja nemcsak lélekben, de még parányi külsőségekben is magyarnak mutatja magát, és nekünk még mindig van okunk ragaszkodni a legapróbb külsőségekhez is, melyek magyar érzületet s gondolkodást jelölnek.

Komlós szerint mind a négyszer Heckenast adta ki a könyvet, ami már azért sem lehetséges, mert hiszen Heckenast 1878-ban meghalt. A 3. és 4. kiadás a Franklin Társulatnál jelent meg, s ez azért is lényeges, mert aláhúzza a könyv sikerét. A tartalomjegyzék közlése helyett itt, úgy hiszem, elég az első, mintegy általános tanításokat tartalmazó fejezetek címe, mert utánuk a vadászatra alkalmas hazai vadakról szóló fejezetek következnek. Azok, amelyekből a szemelvényeket közöljük. Íme tehát az említett fejezeteimék:

*Előszó a legújabb kiadáshoz
Előszó az első kiadáshoz
A vadászpuska, és a vele való bánásmód
Lövészeti általános szabályok
Vadászati általános szabályok
Vizslatanítás*

És ezek után: *Galamb és gerlice, A haris, A fűrj* stb. Közülük nem egy tárcacikknek is tekinthető. Közbeiktat V egy ilyen fejezetet is: *A kopó betuntatása vagy inkább gyakorlása, amely azért érdemel külön figyelmet, mert vadászati cikkeibe az ebben fölvetett gondolatokat is belecsempészi (Pl. Vadászat, Az a puska, az a pisztoly stb.). Vadásznaptár* c. fejezettel zárja a könyvet, amelyben útmutatást ad arra, hogy melyik hónapban milyen vadakra és miért érdemes vadászni. Korántsem

unalmas szakmabeli dolgok ezek. A június hónapra adott útmutatásban pl. így ír a rókáról és a varjakról:

A ragadozó madarak kezdik elüzni maguktól már-már anyányi fiaikat, hogy ezután élelmükökről maguk gondoskodjanak. A még fészken talált fiak pusztítandók.

A farkas és róka anyák kölykeiket tanítják a ragadozásra.

Ahol a rókát pusztítani akarják, e hónapban legjobban tehetik azt, ha a félig nőtt rókakölykeket a lyukból kiássák.

A fia varjúk szárnyra kelnek, és most „apáik bűneért” meglakoltatja őket a vadász. Mert tudni való, hogy a vén varjú, a vadász legnagyobb bosszantására, soha be nem vár. A még fiatal és tudatlan varjú azonban legalább is annyira közel repül az emberhez, hogy kacsá söréttel is elérheti. Később annyira se várnak be, hogy akár szatymával ledőljük.

A tartalom bővebb ismertetését azért láttuk célszerűnek, mert a korabeli kritikák semmitmondóak, érdemlegesen nem foglalkoznak ezzel a könyvvel sem az első, sem a többi kiadások alkalmával. A NŐ talán érthető szerénységgel csak éppen megemlíti több más könyvvel együtt. „Szentén *Heckenast* kiadványában jelent meg »A vadászat mestere« a vadászat kedvelői számára, írta Cserszilvász Ákos (valószínűleg álnév). A 277 lapot tartalmazó könyvben — mely Károlyi Gyula grófnak van ajánlva — igen sok hasznos utasítás és tanulságos élmény foglaltatik, melyeket a vadászok élvezettel és haszonnal fognak olvashatni.” (NŐ 1859. szept. 3.) — Csak valamivel mond többet ennél a VÜ is: „*Heckenast* Gusztáv kiadásában egy nagyon hasznavehető, terjedelmes vadászkönyv jelent meg legközelebb »Vadászat mestere« cím alatt, írta Cserszilvász Ákos. A név álnévnek látszik: a toll gyakorlott író kezére mutat. Fel vannak e munkában használva a legjobb idegen kútfők s egy hazai öreg vadász 50 éves tapasztalatai. Nekünk úgy tetszik, hogy e munka nem fog olvasók nélkül maradni. Ára 1 frt 50 kr.” (VÜ 1859. szept. 4.)

Ez a híradás azért érdekes, mert a kitétel: „a toll gyakorlott író kezére mutat” — mégis jelez valamit a megírás színvonaláról is. Az újságok csaknem kivétel nélkül megemlítik, de ennél többet nem mondanak, így bátran eltekinthetünk ismertetésüktől.

Bóka László említi először V-nak a *Hölgyek titkára, vagyis legújabb levelezőkönyv nők számára* c. könyvét: „1860-ban szerződött *Heckenast* Gusztávval egy »Hölgyek titkára« című szerelmi levelezőkönyv szerkesztésére. A szerződésre 1872. december 25-én *Heckenast* sajátkezűleg jegyezte rá: Von die Umarbeitung der 3. folg. Auflagen ist J. Vajda mündlich zurückgetreten.” (Bóka, 71. l.) Ezt a szerződést nem sikerült megtalálnom, pedig érdekes lett volna, mert *Heckenast* német jegyzetéből kiderül, hogy nem is egy, hanem két kiadásban jelent meg. A budapesti könyvtárak (Széchényi, Szabó Ervin) katalógusában az első kiadás szerepel. (1861. 220. l.)

D. Szemző Piroska *Kiadástörténet és irodalomtörténet* c. tanulmányában (Magyar Könyvszemle, 1966. 1. sz. 28. l.) részletesen foglalkozik ezzel a könyvvel. Az OSZK Kézirattárában V-nak érdekes levelére bukkant, amelyet érdemes idéznünk:

„1881. július 26-án Vajda János — írja D. Szemző Piroska — a következő levelet intézte az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai RT.-hez:

»Az Athenaeum Igazgatóságának.

A szerelem szótára cím alatt francia német források után, körülbelül a hasonló című francia mintára, az Athenaeum kiadásában megjelenő művekhöz hasonló kiadásban, legalább tizenöt ívnyi terjedelemben, szándékom könyvet állítani össze, a címlapon nevennek mint szerkesztőnek vagy összeállítónak kivételével; s azon hitemben, hogy ezen, a minden rendű és nemű ifjúság, egyáltalán az olvasni képes összes nagy közönség előtt kedves könyv legtartósabb és legszelebb elterjedésre számíthat, kész vagyok annak kiadási és elárúritási jogát az Athenaeum társulatnak egyszer mindenkorra átengedni; a kézirat átadásakor kifizetendő 350 olv.: háromszázötven forint tiszteletdíj fejében. A kéziratot még ez évben átadom. Az utolsó revisio átolvasására magamat kötelezem, nemcsak de sőt e jogot magamnak követelem, azonkép a szokásos tíz darab szerzői tiszteletpéldányt is.

A t. igazgatóságnak válaszát kérve, vagyok

hazafiúi tisztelettel

Budapest, július 26-án 1881.

Vajda János»

Az ajánlatot az Athenaeum azonnal elfogadta.”

A könyv nyolcadrét alakú, 220 l. Szerkezete, tartalma:

Előszó. Első rész: A levélírára vonatkozó utasítások: A levélírás fontosságáról általában. — A levélírás tanítási módja — A levélírás elmélete — Az irályról (stylus) stb. Második rész: Levélminták a legkülönbözőbb alkalmakra és legkülönbözőbb célból (pl. Barátságvallomások — Jelentések, tudósítások, elbeszélések . . Intések, panaszok — Szerelmes levelek, Keleti virágnyelv, Emlékkönyv stb.).

Függelék I. Nevezetes emberek, írók, írónők levelezései

1. Kármán és M grófné levelei

2. Petőfi Sándor magánlevelei közül

II. *Életbölcseleti örök igazságok*

Amit a nők a nőkről írtak

III. *Egészség, szépségápolás stb.*

IV. *Végző a levélről.*

A *Keleti virágnyelven* kívül kiemelkedik a kötetből az *Életbölcseleti igazságok* című rész, amelyet részleteiben közlünk. Nem egységes, legfőljebb lazán összefüggő gondolatsor ez, amely V egyéb műveiben elszórtan szintén megtalálható. Legértékesebb részeit tekintve rokon a később írt *A szerelem szótára és kalauza* című könyvével, annak mintegy előzménye.

A szerelem szótára és kalauza — mint már említettem — összegező jellegű munka. A NŐ különböző rovataiban és egyes névtelenül írt cikkeiben elszórt részletanyagot összegezi, alkotja újra benne. Erre utal egyébként a könyv hosszadalmas alcíme is: *Szólamok, kifejezések, bókok; történelmi, hitregei adalékok általán, a szerelemre vonatkozó ismeretek gyűjteménye; annak különféle viszonyaira alkalmazott levelezési mintákat és a házasságra vonatkozó életelveket, tanácsadásokat tartalmazó függelékkel.* De talán még ennél is jobban igazolja ezt a feltevést az ugyancsak a címlapon található kitétel: *Hazai és külföldi források után összeállította V. J. Ugyanezt írja tehát itt is, amit a NŐ Életiskola c. rovatának, valamint a *Mi jót mondanak a szerelemtől* c. cikksorozatának bevezetőjében megfogalmazott. Sőt benne van ebben a*

sommázásban a *Hölgyek titkára* c. könyvének lényege is. Mindez természetesen nem volt, nem is lehetett ilyen nyilvánvaló a könyv megszületésekor, hiszen a kortársak nem filológiai eszközökkel közelítették meg, s még visszaemlékezéseikben sem gondoltak az előzményekre és összefüggésekre. Szabó László egyetemi tanár 1918-ban az Athenaeum, Ötven év egy irodalmi és nyomdai társulat életéből c. könyvében foglalkozik *A szerelem szótára*-val is: „A költőnek — írja Szabó László — egyik bizarr, de nagyon érdekes ötlete volt az, hogy megírja »A szerelem szótára«-t. 1881-ben ajánlotta fel ezt V. arra hivatkozva, hogy ezen a minden rendű és nemű ifjúság, egyáltalán az olvasni képes összes nagyközönség előtt kedves könyv a legtartósabb és legszélesebb elterjedésre számít.” „Az Athenaeum szívesen fogadta az ajánlatot és ki is adta az érdekes könyvet, melyen Vajda nincs megnevezve mint szerző, hanem csak nevének kezdőbetűit tüntette fel a ma már szokatlanul hosszú címben.” Erdemes idézni azt a részt is, amelyben Szabó a költőre vonatkoztatva fejt ki gondolatait: „Voltak magyar költők, akik részint a szerelem, részint a házasság dolgában még boldogtalanabbak voltak, mint Vajda János; de nem volt még egy költő, aki akár a szerelem, akár a házasság dolgában ügyetlenebb lett volna mint ő. E nagy különönség azonban mégis valóságos mesternek érezte magát a szerelem dolgában s a női szív egyetlen ismerőjének tartotta önmagát. Bizonyíték erre nézve »A szerelem szótára« is. Nem valószínű, hogy »A szerelem szótára«-t praktikus haszonnal olvasta valaki, az bizonyos, hogy mindenki irodalmi élvezetet találhatott benne.” (I. m. 129–131. l.)

Nem mint hitelt érdemlő adatot, de mint jellemző érdekességet említtem meg csupán V feleségének egy idevágó mondatát. Emlékirataim c., már idézett kéziratában kijelenti: „A szerelem szótárját én állítottam össze Vajda régi feljegyzései és kéziratjai után, és régi Mythologia.” (I. m. 52/c.) Ebből a valóság legföljebb annyi lehet, hogy Bartos Róza figyelemmel kísérte, hogyan állítja össze V régi feljegyzései alapján a könyvet, és mint máskor is nemegyszer előfordult, esetleg vele küldte el férje a kéziratot a nyomdába. Arra, hogy a kéziratot „összeállítsa”, Bartos Róza primitív helyesírási és fogalmazási készsége miatt is képtelen lett volna. A valószínűség az, hogy a könyv megírásának gondolata hosszú ideig, talán évtizedekig is foglalkoztatta V-t, anyagot is gyűjtött hozzá, s a most újból fellobbanó szerelmi élménye és szerencsétlenül sikerült házassága készítették a könyv kiadatására. Erre vall a szenvedélyes hozzáállás is, hiszen egyes témák megírásában (pl. *Alboin, Féltékenység* stb.) költői lendületet érezhetünk. Gúny, irónia, elfojtott szenvedély és bölcselkedés épp úgy van bennük, mint verseiben, s még inkább prózájában. Elősegítette egy ilyen könyv megszületését már maga az a tény, hogy V csaknem nyolc évig szerkesztette a NŐ-ot, s így akarva-akaratlan benne élt ezekben a problémákban, foglalkozott a női lélekkel, és saját szerelmi élményein kívül is sok-sok tapasztalatot szerzett.

A kortársi kritika nem elemzi bővebben V-nak ezt a könyvét sem. A FL újszólván csak megemlíti, hogy megjelent, s „benne V. J., egyik nevezetesebb írónk gyűjtötte a szerelemre, házasságra vonatkozó szövegeket, szokásokat, történeti adatokat” stb. (FL 1882. aug. 30.) — Legbővebben a VÚ foglalkozik vele. A tartalom rövid ismertetése

után megállapítja: V „ezzel a könyvvel azt a célt tűzte ki, hogy ezen általánosan vonzó tárgynak kézikönyvvé alakítása által az olvasó közönség legszélesebb rétegében a társalgás hangjának finomságát fokozza és a műveltebb körök ízlésének színvonalára emelje”. (VÜ 1882. szept. 3.)

A köztudatban úgy él még ma is, hogy V-nak ez a könyve is kényszerű, iparszerűen megírt mű, s így nemigen van jelentősége. Halála utáni méltatói, életrajzírói csak mellékesen említik meg (pl. Rubinyi Mózes), vagy meg sem említik (pl. Kerekes György). — Bródy Miksa sem említi meg Vajda János c. könyvében (Pest 1904), de tesz egy sajátos megállapítást, amely szerint V „a Nővilág című szépirodalmi divatlapot csaknem nyolc évig szerkesztette, de ezzel ellenszenves viselkedése miatt nem boldogulhatott.” (I. m. 15. l.) Természetes, hogy az ilyen elhallgatás, vagy a minden valóságigény nélkül kimondott vélemények csak elhomályosíthatták az igazi V képet. Bródy M. ugyan a NŐ-ről szól, de indokolatlan tétele alapján, hogy V viselkedése nem nyerte meg a nőolvasók tetszését, *A szerelem szótára*-val már nem is tartotta érdemesnek foglalkozni. *A szerelem szótára*-ról Bókanak sincs még mondanivalója. Csak a tartalmát említi pár sorban. (Ld. Bóka, 136—137. l.) Komlós talán az első, aki monográfiája írásakor komolyabban kézbe is vette és tanulmányozta a könyvet, s szinte a felfedezés hangján mondja ki: „Nem egyszerű commerce-munka, s mindenképpen nagyobb figyelmet érdemel, mint amennyiben eddig részesült.” Majd bővebben megkísérli a bizonyítást: „Érdekesen szórakoztató része a szótár, elmés aforizmákkal.” A házasságról szóló fejezetet elmfuttatásnak tekinti, „amelynek tanácsai láthatóan a saját karán okult férfi bölcsességét tartalmazzák. Így Vajda nem győzi ismételni, hogy érzéki emberek nagyon vigyázzanak a párválasztásnál.” Idézi ehhez a könyv egyes részeit: »Az ilyeneknek általában nagyon ritkán sikerül a házásélet. Minél éltesebbek lesznek, annál inkább rabjai a külső bájoknak.« Különösen kockázatos a szánalomból kötött házasság, mely »többnyire a legnemesebben érző, erős, nagylelkű férfiakon esik meg.« — „Élete s benne főképp házassága tanulságát vonja le a következő sorokban: »A nagy szerencsétlenség eljegyzettjei mindig a heves természetűek, a szilaj szenvedélyű, nagy indulatú emberek. Minden olyan ember, aki ilyennek ismeri föl magát, pedig ezt már gyermekkorában fölismerheti mindenki — vigyázzon magára, igyekezzék mérsékelni magát, kerülje a nagy szenvedélyeket és azok tárgyait, mert különben nem lesz hosszú életű a földön. Az ilyen embernek igen nagy hajlandósága van mindent *elhirtelenkedni*. Hát hiszen hirtelenkedje el mindazt, ami eltűri a változtatást, aminél lehetséges a segítség — csak ne az egy *házasságot*, ami örök, amitől csak a *halál* szabadíthat meg.«” (Komlós, 257—258. l.)

Íme, Komlós méltó helyére tette V-nak ezt a könyvét. Hasonlóan ír róla D. Szemző Piroska is fönt említett tanulmányában. Persze, nemcsak ez a házasságról szóló esszé, hanem az egész könyv az, ami figyelemre érdemes.

Föltétlen meg kell itt említenünk a V által szerkesztett Magyar bors c. anekdotagyűjteményt, amelyet 1876-ban adott ki a Franklin Társulat. Ugyancsak szólnunk kell a Képes Néplapról, amelybe V rendszeresen írt tárcákat. Ezekből ugyan nem közlünk részleteket, de

több olyan összefüggés van, amire rá kell mutatnunk. Így: a Magyar bors-nál igen nagy annak a valószínűsége, hogy ezeket az anekdotákat V nemcsak összegyűjtötte és rendezte, hanem nagy részét újraírta, feldolgozta, sőt nem egy közülük egyéni alkotása. Egyet ki is említettünk a *Duhajok és betyárok* c. tárcsa jegyzeteiben, mint amelyet teljes egészében beillesztett abba a tárcába (ld. IV. köt. 692.). Elképzelhető az is, hogy a tárcából emelte ki a Magyar bors számára. A *Duhajok és betyárok*-at ugyanis posztumusz kézirat alapján 1921-ben közölte a VÜ, de keletkezési időpontját nem ismerjük. Nem valószínű ugyan, hogy a folyton pénzhányban szenvedő V évtizedekig íróasztalfiókjában őrizte volna ezt a kitűnő tárcát, de egy még alaposabb kutatómunka újabb, eddig ismeretlen V-tárcákat hozhatna felszínre, s talán rábuk-kannánk a *Duhajok és betyárok* első megjelenési helyére is. A *Magyar bors* anyagának többsége azonban mégsem olyan jelentős, hogy miatta szükséges volna ilyen nagyobb arányú kutató munkát indítani, s ezért közlésétől itt is eltekinthettünk.

Más a helyzet a Képes Néplap-pal. Szerkesztője Nagy Miklós, és ez eleve fölveti a kérdést: vajon V nem szegődött-e oda is állandó munkatársnak. V maga is mondja önéletrajzában, hogy oda is rendszeresen írt. Átnéztem az 1873. és 1874. évfolyamot. V neve nem szerepel, de valószínű, hogy már az első szám vezércikkét (*Értsük meg egymást*) ő írta. (Aláírás: Pál mester) Van a lapnak egy állandó tárcarovata, Falusi János levelei. Az 1873. évfolyamban 11, az 1874. évfolyamban szintén 11 levél, amelyeknek a hangjából (bár népieskedő), nem nehéz V-ra ismerni. Falusi levelek (politizáló asszonyokról, a régi falusi gazdasztyukodásról, falun leginkább ajánlható könyvekről stb.), de mindig általánosabb érvényűvé emeli a mondanivalóját, s aki írja, nemcsak falusi, de pesti szemmel is vizsgálódik. Falusi János leveleinek közlésétől mégis eltekinthetünk, hiszen újabb vonásokkal már aligha gazdagíthatnák V munkásságát, főképpen pedig egyelőre nincs elegetendő tényanyagunk a szerzőség bizonyítására.

Kutatók számára többször problémát okozott már a könyvtári katalógusokban általában V művei között szereplő Büszkének című, 1909-ben megjelent novelláskötet. Kétségtelen azonban, hogy ez a Vajda János nem azonos a költővel. Ezt tárgyi bizonyítékokkal is lehet igazolni: Az ernyő c. elbeszélésben a korona szerepel pénzegység gyanánt. A magyar valutareform, amely a régi forint helyébe a koronát tette meg pénzegységül, 1895-ből való, de még a század elején is idősebb emberek forintban számoltak. A novellákban nemcsak pesti villamos szerepel, hanem közelebről az óbudai (Fáncsikám,) sőt a zugligeti is. A Trias c. novellában írógépről van szó; V aligha élt ezzel a találmánnyal. De a kötet élményanyagának jelentős része is idegen Vajdától: A direktor c. vándorszínész-história nem a 40-es évek, hanem inkább a századvég vidéki színészéletét tükrözi. A szerb délvídekre utaló kapcsolat több bennük, mint amennyi Vajdánál élete alapján föltételezhető. Szerepelnek egy közép-olaszországi út emlékei is, tengerrel, operával és egyéb olasz látványosságokkal. V katonáskodása idején aligha szerezhetett ilyen benyomásokat, később pedig nem járt Itáliában. Tekintetbe kell venni a műfaji jelleget is. Ezek az írások nemcsak hogy más alkatúak, mint V korábbi elbeszélései, tehát tárgyasak, nincs meg bennük az az állandó líraiság és epikus öntük-

rőzés, amely V minden epikus és drámai alkotását jellemzi, — hanem tökéletesen megfelelnek annak a tárcanovella-műfajnak, amely hazánkban kb. a 90-es évek folyamán Papp Dániel, Thury Zoltán és mások működése nyomán kialakult. Ennek csaknem valamennyi jellegzetességét meg lehet a kötetben találni. A titokzatos 2. sz. Vajda Jánossal kapcsolatban figyelniünk kell az It 1947. évfolyamának 61. lapján olvasható szerkesztői jegyzésre (valószínűleg Kozocsától), amely szintén ismeretlennek jelzi a Büszkének szerzőjét. Különben az ifjabb Vajda János neve fel-felbukkan a század első évtizedének folyóirataiban; alkalmasint napi- és hetilapokban jelentek meg először elbeszélései is. A Széchényi Könyvtár katalógusa szerint több német regényt fordított magyarra. A zavart az kelti, hogy erről a másik, újságíró és novellaíró Vajda Jánosról még Szinyei József sem szól a Magyar írók élete és munkái-ban, sőt a kötetecskét maga is V műveként sorolja be. Többször kellett már utalnunk arra, hogy V általában nem fektette kéziratait, s különben sem lehetséges, hogy egy kötetre való új V-novella fölfedezése és megjelenése 1909-ben teljesen visszhangtalanul maradt volna.

V inunkasságát kiegészítik fordításai. Nem fordított sokat; inkább csak akkor szánta rá magát, amikor erre valamilyen különös alkalom serkentette. Így vállalkozott 1855-ben arra, hogy befejezze a MS-ban Lermontov folytatásokban közölt Korunk hőse c. regényének Falk Miksa által megkezdett fordítását. Könyv alakban nem jelent meg, de kitűnően mutatja V fordítói készségét. Fordítása sokkal frissebb, élvezetesebb, szebb a Falk Miksa által fordított részeknél. Olyan rész kiválasztására törekedtünk, amely stílus-összehasonlításra alkalmas és ugyanakkor a lehetőségekhez képest kiszakítva is egységet alkot.

V vadászat iránti érdeklődésével magyarázható elsősorban, hogy lefordította Jules Gérard: Az afrikai oroszán vadászat és Mayne Reid: Az amerikai vadásztársaság c. könyvét.

Az *afrikai oroszán vadászat* azonban, mint V vadászati cikkei általában, sokkal többet tükröz vadászat iránti érdeklődésénél. V-nak úgyszólván külön elmélete, elvi állásfoglalása volt a vadászattal kapcsolatban, s ez Jules Gérard fordításához írt előszavában mutatkozik meg legélesebben. Komlós kitűnően elemezi ezt monográfiájában. Szorosan összekapcsolja a könyv lefordítását V politikai nézeteivel. Kifejti, hogy míg a közvélemény 1858–59-ben igen nagy reménykedéssel telik meg III. Napoleon Bécs elleni tervei miatt, V „nem osztozik az általános reménykedésben [. . .], helyesen ítéli meg III. Napoleont. 1858-ban lefordítja Jules Gérard Az afrikai oroszán vadászat c. könyvét (Ráth Mór, 168 l.) s rendkívül jellemző elfeledett érdekes előszavában mint kalandort írja körül”. Az előszó ismertetésében kiemeli Komlós, hogy V benne „megint a dicsőségvágy filozófiáját fejtegeti”, s minthogy igazi nagyságot sehol sem talál, örül, hogy valamiféle pótlékot „vadászati csúcsteljesítményekben” mégis üdvözölhet. Ezért lelkesedik Jules Gérard bátor kalandjaiért. Komlós ezután idézi V-t: „A példák lelkesítők s vonzó — azért ha a legutóbbi évtized világrázó hőst nem mutat fel, olvassuk a legbátrabb vadász történetét, részemről sokkal mulattatóbbnak, megdöbbentőbb, de fölemelőbbnek is tartom ez olvasmányt hőseivel együtt, a jelen világhírlap minden kalandor nagyságának efemer és hiú szemfényvesztésé-

nél, diplomatai nyargalódzásainál és várakozásteljes egérszüléseinél.” Komlós úgy véli, hogy ezzel V félreérthetetlenül III. Napoleonra céloz s megjegyzi: „Szomorú dokumentuma a reakciós kornak, hogy a nagyságra sóvárgó léleknek nem nyújthatott különbet egy oroszlánvadásznál.” „Bámulata Gérard iránt nem azt mutatja, hogy immár beéri az oroszlánvadászal, hanem azt, hogy a nagy példakép utáni olthatatlan vágyával más híján még egy Gérardt is csodálni tud.” (Komlós, 94—95. l.)

A kiadás egyébként tetszetős formájú. Fűzött, félkemény karton fedelű, színes vadászképpel: *Gérard, az oroszlánölő*. A fordító neve helyett: *Franciából fordítva*. Az előszót azonban aláírta V, s a 9. lapon található fordító, csillag alatti megjegyzés is igazolja, hogy nemcsak az előszót írta, hanem a fordítás is az ő munkája. A lapok ismertetői pedig meg is nevezik. „A fordító Vajda János, a kiadó Ráth Mór” — írja a VÚ a rövid híradásban. Érdekessége a könyvnek, hogy V — nyomon kísérve Gérard további kalandjait, azzal akar kedveskedni az olvasónak, hogy egy új fejezettel kiegészíti. Az új fejezet címe Toldalék. Hogy az új fejezetet valóban csak V illesztette az eredeti fejezetek végéhez, azt a fejezet bevezetése bizonyítja: *A főntebbi események után néhány év telt el, s az olvasó méltán kíváncsi, vajon mi történt azóta érdekes hőseivel? Kétség kívül örülne, ha újabb, még nyilvánvalóbb, hitelesebb adatokról olvashatna, melyek a már bámulatát fölébresszített hősnék rendkívüliségét még inkább bizonyítanák. Im, e végből csatoljuk ide a „V. és Versenylap” után Gérard legutolsó hadjáratát, azok számára, kik a Versenylapokat nem járatják. Ennek előzményeként annyit, hogy Gérard felszólítása nyomán szerveződött egy „európai vadásztársulat” azon célból, hogy az európai vadásziidény végével Afrikába rándulva, különösen ragadozókra, s oroszlánokra vadásszanak. Egy ilyen vadászat leírása ez a Toldalék, amelyet természetesen nem is V fordított magyarra.*

V-nak ezzel a fordításával szintén csak híradásszerűen foglalkoznak a lapok és folyóiratok. Bővebb ismertetést a Vadász és Versenylap sem közöl. Annál érdekesebb azonban az, amit maga V ír róla lapjában, a NŐ-ban:

Az afrikai oroszlánvadászat. Saját tapasztalatai után írta Gérard Gyula. Franciából fordítva. — Már mi kifejeztük e mű iránti előszeretünket azzal, hogy lefordítottuk, ez levén első mű, mit ez időben óta annyira érdekesnek találtunk, hogy annak fordítása is nem hogy fáradtság, de valóságos gyönyör volt. Emellett egy nemzeterkölcsi cél is lebegett szemünk előtt: oly nemét és oly fokát mutatni be a hősiességnek, mely, mivel a katonai téren elkövethető minden bravurok fölött áll, a mi ifjuságunk előtt mondhatni, eddig ismeretlen volt. Azon remény is biztatott, hogy majd találkozik hazánk módosabb nemes ifjuságából, vagy talán az életunalmában hova lenni nem tudó nábobok közül egy, ki Gérard felhívása folytán átmegy Afrikába, s miután itthon a nyulak, szelid és vadlibákon a lövésben elég ügyességet szerzett, a magyar bátorságot, rendületlen hidegvéruiséget bemutatja a világnak azon téren, melyen most a nyugati nagy nemzetek fia e legmagasb bravour dicsőségének koronája fölött versenyeznek. — Addig is azonban ajánljuk hazánk ifjuságának e szívedző olvasmányt — mert, tisztelet, becsület az éssznek, de az is való, hogy: inkább bátorság tudomány nélkül, mint tudomány bátorság nélkül! — Némi tájékozásul néhány

*sorát átvesszük a fordító által írt előbeszéből: Mennyire nem könnyű
 úgy eltalálni az oroszánt, hogy az rögtön ártalmatlanná legyen, látni
 fogjuk az elbeszélésben. Aki tehát csak elszánta magát a halálra, nem
 következtetés, hogy a rendületlenség azon nemével is bírjon, mely a vállalat
 sikeréhez szükséges. Az életmegvetés, a halálba rohanás, melyekben meg-
 vizsgálva — egy közeli neme a lemondásnak, a kétségbeesésnek, mely nem
 igényel megkövesült nyugalmat, s a lélek azon éberségét, mely itt okvetlen
 kelléknek tűnik föl. De kiállni, egyes egyedül, a nagy néma erdők közepén,
 ezernemű vész közt, hallani amaz élő mennydörgést, mely annyival
 retteneteseb, mert annak ütése bizonyos, szembe nézni az állatkirály
 imposant uralkodói tekintetével, az egyetlen élő lényvel, mely nem tud
 félni, e kegyetlen zsarnoki szemekkel, melyekben irgalom nincs, magára
 várni nemcsak a halált, de a legirtózatóbb kispadot, hol a menekülésnek
 legtávolabb reménye sincs, s mind e bántó gondolatok közt pillanatra
 sem veszteni el a nyugalmat, s a szörnyű állat meglőzését mint valami
 mesterséget üzni — ez oly neme a bravournak, mit a legderekből ember
 legmagasb mintául tűzhet maga elé! (NÓ 1858. nov. 7.)*

*V másik nagyobb fordításáról, Mayne Reid: Az amerikai vadász-
 társaság, már Komlós sem szól, csak cikkjegyzékében említi. V egyik
 elfeledett munkája volt, mert hiszen könyv alakban nem jelent meg.
 A VÚ 1876. aug. 27-től közölte nyolc folytatásban, s így érthető, hogy
 senki sem tartotta számon. Pedig igen érdekesen mutatja V szemlé-
 letének változását, valamint azt, hogy V ebben a tekintetben sem volt
 merev, s a Gérard-könyv megjelenése óta eltelt 14–16 év alatt szer-
 zett tapasztalatai más, újabb szempontokat érlelt benne. Az tör-
 tént ugyanis, hogy a magyar mágnások között is elterjedt az oroszlán-
 vadászat „divatja”, de nem úgy, ahogy azt V képzelte, amire biztatta
 is őket Jules Gérard könyvéhez írt előszavában. Inkább hősködés
 volt csak náluk az oroszlán vadászat, s ez V-t mérföldtől felhábóri-
 totta. Két magyar főúr valahol messzi Ázsia belsejében jár tigris va-
 dászva és löve is — írja egyik cikkében — mint azt leírják a 'Vad és
 verseny' lapban. Ez mostan divat nálunk, miután végre nekünk is csak
 utánozni kell a nagy nemzeteket, abban, amiben képesek vagyunk. És
 miután mostanság nagy szellemek híjával vagyunk, és a cultura magasabb
 röptű cselekményeiben a külföldet nem utánozhatjuk, tesszük ezt az
 alantibb dolgokban. (Szózat, 1874. Különfélék) Gúnyos, ironikus han-
 gon ír a két főúr „hőstetteiről”, s a Gérardra való utalásaiban is van
 egy kis kétértelmű ironia. Bizonyítja ezt az is, hogy néhány év múlva
 megírja Oroszlán vadászat c. tárcáját, alcímként zárójelben odatéve:
 (Humbug nélkül). Humbug nélkül, mert — amint írja — amióta
 Gérard babérai az európai becsavágyasb Nimródokat nem hagyják aludni,
 hát azóta úgy terem a különféle sport-lapok hasábjain az oroszlán és
 tigris (humbug) vadász, mint a gomba. (Ld. az Oroszlán vadászat c. tárcá
 jegyzeteit, 352. l.) S már most a „Gérard-féle aufschneiderék”-kel
 szemben az őszintébb, igazabb vadászhistóriák felé vonzódnak. Ezért
 fordul olyan nagy elismeréssel Verneuil francia tudós felé (ld. Oroszlán-
 vadászat), aki nem hősi babérokra vágyva ír le oroszlán vadászatot.
 És Mayne Reid könyveiben a vadászat ilyen őszintébb, igazabb roman-
 tikájára ismer, ezért fordítja le Az amerikai vadász társaság o. könyv
 legérdekesebb részeit. (Bővebben ld. 419. l.) S talán nem leszünk túl
 merészek a következtetésben, ha ezt a szemléletet párhuzamba állít-*

hatónak véljük V politikai nézeteivel, a politikai vezetők őszintétlen, hangoskodó „humbug”-politikájának elítélésével, mely a helyzet reális szemlélése helyett külső csillogással, hangzatos szavakkal igyekszik elterelni a figyelmet az igazi valóságtól.

Vajda széprózái fordítói tevékenységéről újabb adatot közöl Miklóssy János Vajda János ismeretlen évei c. cikkében (ItK 1969. 79. l.). 1867-ben Emich kiadásában megjelenik az ifjabb Dumas *Affaire Clémenceau* c. regénye magyarul, a fordító megnevezése nélkül. A korabeli sajtó úgy tudta, hogy a fordítás V munkája.

A VADÁSZAT MESTERE

M: Pest 1859. Heckenast Gusztáv. — 1870. Ua. 2. kiadás. — Pest, Franklin-Társulat, 1880. Ua. 3. átdolgozott kiadás. — 1896. Ua. 4. kiadás. Alapszöveg az utolsó kiadás szövege.

A négy kiadás közt nincs lényeges különbség. Az első kiadás ajánlásának elhagyásán kívül V inkább csak stílárius szempontból javított az újabb kiadások alkalmával. Erre, valamint a közlésre vonatkozó egyéb adatokról szóló magyarázatot lásd előbb, a Függelék bevezetőjében, a tárgyi és nyelvi magyarázatokban és a szövegváltozatokban.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Előszó az első kiadáshoz

Lap: Sor:

203 12 *gyutacs* — apró fémtokba helyezett robbanóanyag, a lőfegyver puskaporának vagy töltényének robbanását idézi elő. (Ld. *A vad kácsa* 208 l.)

204 : 34 *lőde* — lövölde.

A vad kácsa és lúd

Lap: Sor:

207 : 21 „*Kalypsó . . .*” — V itt Kölcsey Zrínyi dalát idézi szabadon.

A b o r z

Lap: Sor:

212 16 *békarokka* — a zsurlókhöz tartozó növényfajta.

212 30 *karimzsálta* — karmolászta.

A r ó k a

Lap: Sor:

216 1 *re infecta* — (lat.) dolgavégezetlen.

218 : 15 *zajánc* — nyúl. Alkalmasint szerb nyelvjárási alak.

223 14 *Malepartus* — ld. az *Adalék róka komáról* c. tárca jegyzeteiben.

Szövegváltozatok

Előszó az első kiadáshoz

Lap: Sor:

- 201 13 1. kiad: állítva
 201 17 1. kiad: tulajdonítva
 201 19 1. kiad: míg [Az eltérés következetes, a továbbiakban nem jelzem.]
 201 : 24 1. kiad: segítsünk [Az eltérés következetes, a továbbiakban nem jelölöm]
 201 : 33 1. kiad: jelenik meg
 201 : 36 1. kiad: Vadászat gyakorló
 202 5 1. kiad: grand-seigneur
 202 6 1. kiad: választva, a jelesül szerkesztett „V. és Versenykép”-ben már is fejlődni kezd.
 202 12 [Az igyekezetétől várható végződésű bekezdés után az 1859-es kiadásban:] Valóban, amely magyar emberben nagy önérték van, már azért is inkább franciául beszélget, hogy a magyar nyelv ebbeli elhanyagoltságát ne érezze önmaga, és ne tüntesse ki az idegen előtt.
 202 15 1. kiad: úgy [Az eltérés következetes, a továbbiakban nem jelzem.]
 202 15 1. kiad: nagyobb orvosi tudományban
 202 17 1. kiad: legműveltebb
 202 20 1. kiad: a sport nemzeti műveletté
 202 : 29 1. kiad: gyarapítva
 202 34 1. kiad: újabb
 202 : 40 1. kiad: a legfőbb mulatsághoz
 202 : 41 1. kiad: gyökerezik
 203 : 4 1. kiad: alig egykettővel
 203 : 10 1. kiad: véletlenül elesett
 203 12 1. kiad: a gyutacs [A szót V az első kiadásban nem jegyeztelte]
 203 14 1. kiad: izléssel
 203 14 1. kiad: párosítja
 203 : 21 1. kiad: annak gyakorlatában a tőkély
 203 22 1. kiad: végzetlenül
 203 : 27

A bekezdés után (bef. szó: *fáradott volna*) V az átdolgozásban elhagyta az alábbi hosszabb részt:

A jurnalisztikában monotonná lett nemes ifjaink <kizárólag agarász> szenvedélyének emlegetése; és ebben igazsága is van a lapirodalomnak, mely ugyan örül e lovagias szenvedélynek, s csupán az ellen fakad ki méltán, hogy nemes ifjuságunk szerfölött nagyobb része e nemes és jótékony szenvedélynél meg is állapodik, és semmi egyéb közügyi téren hasznos akár szellemi akár gyakorlati céllal nem foglalkozik.

Mellőzve egyebet, én csak azzal a váddal álllok elő itten, hogy amennyire a hazát beutaztam s a kabátos férfiságot személyes érintkezés után ismerem a <puskás

vadászatot) csak mint időöltést s testgyakorlatot is
(igen csekély szám) mint kifejtett szenvedély okszerű
s rendszeres gyakorlását pedig csak (elvétve úzi egyegy
középrendű egyén.)

E részben csak a magyar főrend képez dicséretes
kivételt, mely a lovas multságokon kívül a gyalog
vadászat élveit s előnyeit is sajátjává tenni igyekezik
— no de hiszen az természetes, hogy gazdag uraink
a szegényebb osztálytól nem kérnek tanácsot a (világ-
élet) dolgában nem vádolhatjuk őket azzal, hogy nem
tudnák mi a jó!

- 203 : 34 1. kiad: fordíthatjuk
203 35, 1. kiad: egyenesen lefordíthatnánk,
203 : 36 1. kiad: kétségeselek, s
203 : 37 1. kiad: által octroyozott
204 : 2 1. kiad: igen ósléti — primitív állapotban van.
204 4 1. kiad: ügyekezzenek
204 : 6 1. kiad: csakugy (meg van)
204 11 1. kiad: semmi teoriával sem
204 14 1. kiad: ügyekezzenek [Az eltérés következetes, a továbbiak-
ban nem jelölöm.]
204 17 1. kiad: osztrák német vadászok
204 30 1. kiad: állíthatjuk
204 31 1. kiad: tiz, husz közöl
204 33 1. kiad: Hasonlíthatlan
204 : 33 1. kiad: tekintetébeni különbség
205 3 1. kiad: nem csak
205 9 1. kiad: *physikai*, szellemi előny,
205 13 1. kiad: Vénusz szolgálatára
205 : 20 1. kiad: fel nem támad, — annak
205 : 21 1. kiad: kétségkívül
205 : 26 1. kiad: is birjon, — aki
205 : 30 1. kiad: nem ohajtom
205 31 1. kiad: természetű
205 : 35 1. kiad: itt is tömkeleg támad
205 : 37 1. kiad: fölvilágosítaná
205 : 38 1. kiad: (nagy) *accuratessse-el* cirkalmazza
206 4 1. kiad: a vadászat műnyelvében
206 5 1. kiad: arra, hogy gyakorlatilag jobb vadászok, s *illetőleg*,
ami lényeges dolog: (jobb lövadászok) legyünk,
szükséges tudni
206 : 11 1. kiad: s hogy ezek *segélyét* magam is igénybe vettem, —
különösen pedig (Diezel) „Erfahrungen aus dem
Gebiete der Niederjagd” című jeles könyvét, mely
világos és egyenes
206 13 1. kiad: képez a többi közöl.
206 14 1. kiad: e füzetben is *talán vagy épen semmit, vagy igen*
keveset
206 16 1. kiad: áttanulta. Szerző csak annyit mondok, hogy különö-
sen a lövészet

Lap: Sor:

- 206 : 25 1. kiad: művelt
206 : 27 1. kiad: üdítésére szolgáló
206 : 31 1. kiad: jogosult *mű*tekintély

A vad kácsa és lúd

Lap: Sor:

- 207 : 3 1. kiad: természetű
207 : 3 1. kiad: is, mint *Isten választott népeé, de mégis csak* rühnek neveznek: mindemellett végre,
207 : 6 1. kiad: *uj* [Az eltérés következetes, a továbbiakban nem jelölöm.]
207 : 19 1. kiad: ezüst hangu
207 : 28 1. kiad: sem bir kiépülni, az aztán menten *főbe lőheti magát*
207 : 32 1. kiad: ismeret-vágyát
208 : 7 1. kiad: Még e sorok írója . . . bőségeről . . . helyett: *Ki fogalmat akar szerezni magának, a mesés bőségről, melyről főnebb szólottam, az hallgassa meg azon öreg < vadastyánokat >, kik ezelőtt mintegy negyven évvel az alföldi és dunántúli tavakon vadásztak. — [Lent, csillag alatti megjegyzés:] Ime egy uj, és azt hiszem, jó műszó: ad normam: hadastyán.*
208 : 10 1. kiad: célszerű
208 : 12 1. kiad: rosszul
208 : 16 1. kiad: vadászó *mai* fegyverek
208 : 19 1. kiad: valami felzavarta őket a tóbul,
208 : 21 1. kiad: kibogarász- és halászható
208 : 28 1. kiad: Most már *iparosabb*
208 : 32 1. kiad: *Beszédes mérnök* munkája
208 : 36 1. kiad: utasítás
208 : 39 1. kiad: vadlud [Az eltérés következetes, a továbbiakban nem jelölöm]
208 : 40 1. kiad: *bravourtény*, kivált, ha
209 : 8 1. kiad: *éji* vagy nappali
209 : 11 1. kiad: e vadnemre való vadászatra, mely általánosan
209 : 14 1. kiad: *ugy*
209 : 17 1. kiad: pedig *expressse* vadludra
209 : 27 1. kiad: kerítés mögé
209 : 33 1. kiad: éleslátásu
210 : 11 1. kiad: kocsivali beközelítés
210 : 12 1. kiad: szelíd állathoz, mint az
210 : 13 1. kiad: emberhez
210 : 18 1. kiad: beközelítésre
210 : 29 1. kiad: célszerűbb
211 : 15 1. kiad: erős telek, magas hóval
211 : 19 1. kiad: beközelítés
211 : 23 1. kiad: sík téren, hol a beközelítés
211 : 32 1. kiad: segítségével

A b o r z

Lap: Sor:

- 212 4 1. kiad: *ugy, hogy*
 212 9 1. kiad: legzordonabb *ponton*, mint
 212 13 1. kiad: földön létezésben
 212 18 1. kiad: borítják
 212 26 1. kiad: hasonlítanak
 212 28 1. kiad: hasonlított
 212 35 1. kiad: *ugy*
 213 3 1. kiad: nem találtam *semmit*.

A r ó k a

Lap: Sor:

- 213 7 1. kiad: testesítette meg,
 213 10 1. kiad: azonosíták
 213 11 1. kiad: fortélyairól, azonban,
 213 15 1. kiad: csinjait
 213 21 1. kiad: *nyul*
 213 : 26 1. kiad: elragadása, azért
 213 : 28 1. kiad: elpusztítása
 213 : 29 1. kiad: a *kutya nemhez*
 213 36 1. kiad: nemzőszervei teljesen hasonlítanak
 214 18 1. kiad: vakon jönnek
 214 : 24 1. kiad: valami *komikusabbat* látni
 214 : 28 1. kiad: [„Megsejdtívén — úgymond” — Idézőjellel kezdi, de az idézőjel lezárásáról aztán megfelelnek.]
 214 30 1. kiad: kis ködmen darabot
 214 : 32 1. kiad: zsiros ködmen darabot [Az eltérés következetes, a továbbiakban nem jelölöm.]
 214 35 1. kiad: *Igy*
 214 38 1. kiad: kifeszítettem — *ugy* [Az eltérés az *ügy* írásában következetes, a továbbiakban nem jelölöm.]
 215 2 1. kiad: szabadítva
 215 4 1. kiad: Ezek közül
 215 14 1. kiad: szabadítván
 215 18 1. kiad: jobbra balra
 215 : 19 1. kiad: csak egy *fél* kölyök korig
 215 20 1. kiad: e nagy *rabló*, bűnös
 215 28 1. kiad: komikumig nagyszerű
 215 28 1. kiad: zajos *hűhója*
 215 31 1. kiad: állítván
 215 39 1. kiad: többen, mialatt
 215 41 1. kiad: kérdőleg tekintetvén
 216 4 1. kiad: nem lesz *spectaculum*
 216 5 1. kiad: ismét *bejövend a városba*
 216 9 1. kiad: Elállítottam
 216 13 1. kiad: *ugy is*
 216 18 1. kiad: *sűrű ágakon*

Lap: Sor:

- 216 : 22 1. kiad: közelről az *executiot*, s így
216 : 34 1. kiad: főnebb mondtuk a nyúlfiak
216 : 36 1. kiad: nyúlnak
216 : 39 1. kiad: semmisítse
216 : 39 1. kiad: állítják, hogy
216 : 40 1. kiad: nyúlfiat
217 : 3 1. kiad: kis nyúlfiak
217 : 8 1. kiad: melyek ittott
217 : 10 1. kiad: mely a *fehértmegyei váli* erdőben
217 : 16 1. kiad: már *szinte* rálött (a. m. majdnem rálött)
217 : 18 1. kiad: adta jelét *ismeretségének*
217 : 21 1. kiad: *utjában*
217 : 27 1. kiad: még így ő
217 : 30 1. kiad: megemlítem
218 : 14 1. kiad: e *gyalogútra*
218 : 15 1. kiad: „*zajác*”-ot nyakon csípje
218 : 21 1. kiad: kicsúfolja azt
218 : 26 1. kiad: *míg* ez utóbbi
218 : 30 1. kiad: három négy
218 : 31 1. kiad: fáj *nekik*
218 : 34 1. kiad: megkínzott tacsó
218 : 35 1. kiad: A róka vadbúze erősebb levén a nyúlénál
218 : 40 1. kiad: a kopó nem tágit, utóbb hátul kerül *neki*, aztán
219 : 1 1. kiad: sűrűségek
219 : 5 1. kiad: sűrűségek
219 : 7 1. kiad: mindig sűrűségekben
219 : 12 1. kiad: erdő sűrűsége
219 : 22 1. kiad: sűrű, oly
219 : 23 1. kiad: sűrű helyeket
219 : 24 1. kiad: egyik sűrűből
219 : 25 1. kiad: hely, *ut*
219 : 26 1. kiad: azon sűrűség
219 : 26 1. kiad: egyik sűrű
219 : 28 1. kiad: számítöbb
219 : 29 1. kiad: mint a nyúl, *ki* inkább
219 : 35 1. kiad: be a sűrű
219 : 38 1. kiad: hajtó — lövész is
219 : 39 1. kiad: *míg*
219 : 39 1. kiad: *Igy*
220 : 3 1. kiad: szapora nyúlénál
220 : 5 1. kiad: elejtésében *jóval nagyobb a vadászti, mint lövészti érdem.*
220 : 8 1. kiad: fajtájukra
220 : 9 1. kiad: szigorú elrejtőzés
220 : 11 1. kiad: onnan *fűjjon*
220 : 16 1. kiad: igen sűrű
220 : 17 1. kiad: valamely sűrű
220 : 23 1. kiad: a földből
220 : 27 1. kiad: E *műtétnek* még világoossal

Lap: Sor:

- 220 33 1. kiad: A nyáresti leseken
220 : 41 1. kiad: s ugynevezett „rostélybani” lesállás
221 8 1. kiad: erre készített
221 16 1. kiad: tanításukban
221 17 1. kiad: olthatlanul
221 20 1. kiad: hajtó-emberekkel
221 22 1. kiad: utasításul
221 26 1. kiad: elriasztatik a róka, s egyszer
221 : 26 1. kiad: figyelmessé levén úgy irányozza
221 33 1. kiad: levő sürtüt
222 2 1. kiad: sikra ért
222 3 1. kiad: sürtübe
222 5 1. kiad: jó a róka
222 11 1. kiad: Sűrűségben
222 17 1. kiad: ordítás nélkül
222 20 1. kiad: hihetlenséggel
222 21 1. kiad: a róka bir
222 : 24 1. kiad: s végkép oda lőn
222 : 26 1. kiad: biztosítani a feszítő-fa számára
222 28 1. kiad: behat a csontba
222 31 1. kiad: csípni. *Diezel*
222 37 1. kiad: könnyű szerrel
222 38 1. kiad: Egykét
223 : 3 1. kiad: igyekezzék-itt
223 11 1. kiad: a falevél- hullásakor
223 22 1. kiad: [A *tágtl* szó után az első kiadásban nincs új bekezdés.]
223 24 1. kiad: kijő a tacsó
223 : 27 1. kiad: igen sűrű
223 33 1. kiad: hosszú harc után szabadulni ohajtván
224 3 1. kiad: sűrűn
224 5 1. kiad: kéntüzzel
224 12 1. kiad: csahítálása
224 15 1. kiad: nagyszerűbb
224 : 22 1. kiad: [A *lábakkal* végződésű mondat után az 1. kiadásban nincs új bekezdés.]
224 : 23 1. kiad: jó fajú
224 : 26 1. kiad: a tanítást
224 : 30 1. kiad: korára teszik
224 : 32 1. kiad: fejlődéséhez s

HÖLGYEK TITKÁRA

VAGYIS

LEGUJABB LEVELEZŐKÖNYV NŐK SZÁMÁRA

M: 1861. Heckenast kiadása.

A könyv név nélkül jelent meg, de ahogy a fejezet általános bevezetőjéből kiderül, kétségtelenül V műve. A könyv tartalma rendkívül

vegyes. Egészében való közlésére nincs föltétlen szükség, de V még egy ilyen jellegű könyv összeállítását is eredeti módon végezte, így részletek közlése elengedhetetlen. Bár a könyv megírásának nyilvánvaló célja főként a pénzkereset volt, hiszen ilyen könyv üzletet jelentett a kiadónak, V-ra mégis jellemzőbb mű, mint első pillanatban gondolnánk. Írói kvalitásai gyakran még a legsablonosabb témájú levelek fogalmazásában is érezhetőek, legjobban megmutatkoznak azonban tanácsadásaiban, elvi fejtegetéseiben és a tematika megválasztásában. Az első részben például (*A levéltrás fontosságáról általában, A levéltrás tanítási módja, A levéltrás elmélete: Szabályok a személyre nézve, Az irályról, A levél belső és külső alakját illetőleg, A levél külső alakja*) nemcsak hasznos tájékoztatást, hanem már szinte stilisztikai elméletet, tanítást nyújt. Az *irályról* többek között ezt mondja:

A levél irálya megkívánja, hogy úgy jejezzük ki gondolatainkat, miszerint az olvasóra a kívánt hatást megethessük. Ez természetesen nem csakély feladat, s ezt csupán utasításunkból senki sajátjává nem teendi. Feladatunk nem az, hogy általában irályról, csak arról értekezzünk, ami sajátképen a levél irályára vonatkozik. Erre nézve a következők az utasítások.

Legyen a levél irálya természetes és egyszerű, vagy is,) mint kezdetben mondtuk, írjon kiki úgy amint azzal beszélni fogna, akéhez levelet ír. E természetességre való törekvés pedig legjobban sikerül akkor, ha sem kelletténél <pongolyóbb>, közönségesebb <sem> fölöttebb <keresett> nyelven nem írunk. Ha az ugynevezett konyhai nyelven írunk valami elsőkelőbbhez, akkor szintén a tiszteletlenség hibájába esünk: ha pedig <erőszakolt cikornyás, dagályos> kifejezésekkel élünk, akkor könnyen valami helytelenent mondunk s nevetéssé leszünk. Azért legjobb itt is az a középut, vagyis a megállapított szokás szerint írni, amittől csak az ugynevezett genialis, gyakorlott írók térhetnek el, mivel ők jobbat tudnak írni a szokottnál, közönségesnél. Ezek aztán nem is a levelezőkönyvből tanulnak levelezni.

A korlátozottabb képzettségű egyének tehát kerüljék a <képletes> kitételeket, a <virágos> beszédmódokat, <költői merész gondolatokat>, legyenek csak prózaisusok, amint hogy a levélnek valóban nem költészetnek, csak prózának kell lennie.

Amennyiben pedig a szép ötletek, bölcs mondatok, ragyogó képek sok helyütt nagy előnyére lehetnek a levélnek, aki nem bírt ilyenekkel, legheylesebben teszi, ha <kellő helyen> valamely már elismert szépségű mondatot idéz és legjellegebb arra ügyel, hogy ne legyen egyhangu. unalmas, nemcsak tárgyban, de még szavakban sem; vagyis, egy rövid levélben <ugyanegy> szóval ne igen éljen sokszor, ami leghamarabb levélben esik meg, ahol például a következő szavak: köszönet, hála, szerencsém, tiszteletem stb. könnyen igen gyakran előkerülnek. Valaminthogy kerülni kell a <fölösleges> szavakat is, mert ezek tulságos használata lelki <ürességre> és szegénységre mutat. Például szivesen és örömmel — főleg és kíváltképpen — szeretném, ohajtanám és igen örülnék ha stb. stb. (I. m. 19—20. 1.)

*Ez az idézett részlet magyarázatot ad az egész könyv felépítésére, tematikájára. Érthető, hogy miért közöl híres és nagy emberektől leveleket (az *Életbölcséleti örök igazságok* c. részben) a legkülönbözőbb*

alkalmakra szánt saját fogalmazású levelek mellett. A könyv értékét mindez növeli, többé teszi a szokványos levelező könyveknél.

A részletek kiválasztásában két szempont vezetett. Az egyik, hogy tükörzések a könyv valódi jellegét, sokrétűségét, a másik, hogy a legszoborban, leginkább írói módon megírt, megformált részekből valók legyenek. A fejezet általános bevezetőjében említett részek közül egészében csak a *Keleti virágnyelv* címűt közöljük. Egyrészt mert a legegységesebb fejezet, másrészt pedig, mert ez a rész külön is megjelent a NŐ 1861. júl. 1-i számában (szintén névtelenül).

A *Hölgyek tüköréhez* már egészen közel visz bennünket a NŐ 1861. júl. 1-én megjelent cikke: *Keleti virágnyelv* címen, mely bár névtelen, de minthogy előfordul a *Hölgyek tükörében*, kétségtelenül Vajdától származik. *Az ágyúk a csatatéren döröghetnek, frázisok parlamentekben pattozhatnak, a cselszövések hálói a diplomáciai kabinetekben szövethetnek, azért a virágnak megtiltani nem lehet, hogy ne nyílják, ha jó a szép kikelet», — s ameddig tavasz lesz a természetben, halál az életben, addig szerelem és költészet szünetlenül működnek és díszlenek virágaink . . . Nem lesz azért hát érdektelen az alábbi virágnyelv közzététele, mely régi dolog ugyan de olyan régi, mely mándig új marad, — megjegyezvén egyébiránt, hogy e szótár teljesen újdon összeállítás és sem lapban, sem könyvben nálunk még nem jelent meg. Semmi kétség, hogy a virágnyelv keletéről származik, s az okból nevezetük is keletinek — írja a költő mintegy 330 címszóból álló, alfabetikusan rendezett szótára elé, melynek több virágnévhasználatát német forrásra utal, például: *boldogság* = *tárnics-Tausenguldenkraut*, *érzelem* = *érzike-Sinnkraut*, *igazságosság* = *sattjú-Huflattich*, *kevély* = *czámoly-Aglei* stb. ugyanis Vajda melléje teszi német megfelelőjét is.*

Bóka László, mint ahogy láttuk, nemcsak fölfedezte ezt a kötetet, de ő az egyetlen, aki legalább a keletkezésével és megjelenésének körülményeivel foglalkozik is. Komlós már csak a V-művek felsorolásában említi.

A SZERELEM SZÓTÁRA ÉS KALAUZA

M: 1882-ben az Athenaeum Részvénytársaság kiadásában. Terjedelme 315 l.

A kötetről a fejezethez írt bevezetőben bővebben szóltunk. Közlés céljára igyekeztünk a legjellemzőbb, vagy V életével, szépprózájával (novelláival, tárcacikkeivel) szorosabb kapcsolatba hozható részeket kiválasztani. Azért közöljük például nagyobb terjedelemben a házasságról szóló fejezetét, mert a NŐ Életiskola c. ciklusával sok a kapcsolata, s igen sok olyan rész, gondolat található benne, amelyeket V gyakran hangoztatott, de saját maga a Gina-szerelemben alkalmazni nem tudott. A témához kapcsolódó elbeszélései: *Manna* (a hideg számítás hódító hatásáról), *Barát és vetélytárs*, *Egy bolond, aki szeret*, *Egy nő, ki mérget akar venni*.

Lap: Sor:

- 241 : 19 A huszárruhára vonatkozólag ld. Vajda János: *A magyar öltözet halhatatlansága* című cikkét. (VÜ. 1859 dec. 25.)
- 241 32 Komlós tárgyalja V érdeklődését Alboin alakja iránt. „Házassági élményei — írja Komlós — ébresztik fel érdeklődését az Alboin-monda iránt, amelyből egyik betegsége alatt (valószínűleg 1886-ban) tragédiát is tervez. Figyelmét a témára először Alfieri hasonló című tragédiája hívhatta fel, amelyet 1856. dec. 4-én elragadtatással látott Ristorival a cínszerepben; tudott Fouqué hasonló tárgyú tragédiájáról s valószínűleg ismerte Prati Alboin király vacsorája c. balladáját, amelyet Vértesi Arnold fordításában közölt a Szépirodalmi Közlöny 1857. okt-ban” . . . „Saját közlése szerint olvasta Held und Corvin Illustrierte Weltgeschichte című könyvét (Leipzig 1864. 9. kiad. 2. kötet), mely szerint Alboin, a longobárdok királya az általa megölt Kunimund koponyáját használta ivóserlegnek s feleségét, Kunimund leányát, Rozamundát is kényszerítette, hogy igyon belőle. Ezért Rozamunda elhatározza, hogy megöleti férjét; rá is veszi erre egyik apródját, Peredeot. Vajda kéziratban ránkmaradt három oldalnyi dráma-tervezetében a mondát láthatóan házasságának motívumaival egészíti ki és kelti életre.” (Komlós, 264. l.) Az Alboin-dráma tervét ld. sorozatunk III. kötetében.
- 242 6 *Abälard* — (Abeilard, Abailard, Abaelardus) Péter (1079—1142) a XII. század bölcészeti és teológiai mozgalmainak egyik legnevezetesebb alakja. Fulbert, párizsi kanonoknak Heloise nevű unokahuga iránti szerelme miatt kegyetlenül megbüntették (férfiasságától megfosztották). Ekkor kolostorba vonult, de azután élete végéig tevékeny életet élt. Holttestét Heloise-ével együtt temették el.
- 242 7 *Afrikai Scipio* — római hadvezér, Karthágó meghódítója.
- 242 9 *Alfieri*, Vittorio — (1749—1803) olasz tragédiaíró és politikai költő.
- 242 9 *Fouqué* — Friedrich Heinrich Karl de la Motte Fouqué (1777—1843) báró, német költő. Főműve az Undine. Ezenkívül igen sok lírai és drámai költeményt írt. Rozamunda c. drámát nem írt. V valószínűleg az Alboin c. drámájára utal.
- 242 12 *Narses* — N. Justiniánus kelet-római császár hadvezére. Eredetileg arméniai hadifogoly volt (472—568). Mint kis természetű, gyenge alkatú eunuch, esze és erélye által lett hadvezér, majd Itália helytartója. II. Justiniánus megfosztotta méltóságától. A monda szerint ő hívta be ezért bosszúból Alboint és a longobárdokat.
- 244 4 *Niobe* — V többször említi hasonlataiban, s feleségét, Bartos Rózát (B. R. visszaemlékezései szerint) gyakori sírása, kétségbeesése miatt Niobének nevezte.

Lap: Sor:

- 244 12 *Endymion* — (később V maga magyarázza a szövegben.)
245 19 *Zöldszeműnek*, zöldszemű szörnynek Shakespeare a feltékeny-
séget nevezi, az *Othello* III. felv. 3. színében (Jago szavai).
247 : 35 *Vörösmarty Virág és szerelem* c. epigrammjának 3–4. sora.
Az eredetiben a 3. sor: El ne rabold durván, ifjú, a lányka
szerelmét.
249 : 37 *Arsène Houssaye* — francia regényíró és kritikus (1815–1896).
Művészettörténeti műveket, költeményeket és regényeket
írt.
250 11 *Heloïze* — ld. előbb Abälardnál 413. l.
250 : 15 *A szerelem mindent pótol, a szerelmet Nem pótolja semmi* —
Petőfi A csillagos ég c. verséből.
250 19 *Buffon* — B. George Louis Leclerc francia természettudós
(1707–1788). A fejlődéstudomány egyik előfutára. Elsők között
ismerte fel, hogy a természet jelenlegi állapota nem öröktől
fogva adott, hanem változó. Az élőlények közötti különböző-
ségeket földtörténeti okokkal magyarázza.
251 4 V-nak, mint már több helyen említettük, külön elmélete
volt arról, hogyan lehet és kell a „kikiáltott, rendkívül
hatásos, tündöklő szép nők meghódítására felkészülni”.
Természetes, hogy ebből a könyvből ez nem maradhatott ki.
Tragikus módon a Gina iránti szerelmében ezt ő maga a leg-
kevésbé tudta megvalósítani.
253 21 A versidézet Vajda *Találkozások, A Dunán* c. rész 35–36.
versszaka.
255 : 20 Szász Károly fordítása: a vers szerzője V. Hugo; címe Szász
K.-nál: A nők e földön . . . Ld. Szász K.: *Lyrical áloók*. Nyugati
költőkből fordította s újra összegyűjté . . . Pest 1861. 215. l.
255 23 Szász Károly eredeti beszélye, amelyre V itt hivatkozik,
a HF 1854. ápr. 10–15. számaiban jelent meg. Címe: Az aloé
ígérete.
255 27 Tompa verse: Ne házasítsatok, barátim .

LERMONTOFF MIHÁLY: KORUNK HŐSE

M: MS 1855. okt. 14-től dec. 21-ig. A főszövegben közölt részlet az okt. 31., nov. 3., 4. és 6.-i számokban található.

A MS a fordító megnevezése nélkül közli folytatásokban Lermontov regényét. Az egyetlen nyom, amely a fordító személyére utal, Székely Józsefnek a HF 1857. szept. 16-i számában, a tárcarovatban „Lermontoff” címen megjelent bemutatójában található pár sor: „A Korunk hőse magyarrá is áttett regény. Fordítani kezdte Falk, bevezette Vajda János.” Komlós ezen a nyomon elindulva, s arról beszélve, hogyan kapcsolódott be V a szabadságharc után ismét az irodalmi életbe, megállapítja: „Még regényt is fordít: a Magyar Sajtóban ő fejezi be Lermontov Korunk hőse című regényének Falk Zsigmond kezdte

átültetését, valószínűleg a Belletristische Lesecabinetben 1855-ben megjelent német fordítás alapján" (Kömlös, 42. l.). Szerinte tehát Falk Zsigmond kezdte a fordítást, de nem nevezi meg a forrást, amely ezt a megállapítást igazolná vagy valószínűvé tenné. Székely József ugyanis az idézett cikkében csak Falkról beszél. Szinyei József (Magyar írók élete és munkái III. kötet, 1894) Falk Zsigmondról közölt adatai ezt nem támasztják alá. (Falk Zsigmondról az Új Magyar Lexikon már említést sem tesz. Tevékenységét bizonyára inkább közgazdasági, mint irodalmi természetűnek minősítették a szerkesztők. Az író Falk Zsigmondról, aki 1870-ben született, nyilván nem lehet szó.) Szempontunkból az alábbi sorokat látjuk eligazító, felvilágosító jellegűnek: Falk Zsigmond „a szabadságharc után Bécsbe ment, ahol a Sommer-féle nyomda igazgatója lett és a hazájából száműzött magyar irodalmat támogatta.” Arról, hogy ő maga írt vagy fordított volna, Szinyei nem ír. Annál inkább Falk Miksáról, aki „1850-ben a bécsi takarékpénztárnál nyert alkalmazást, de hivatalos működése közben a Pesti Naplónál és a bécsi Magyar Sajtónál folytatta journalistikai működését s Bécsben élt 1863-ig.”

A valószínűbb tehát az, hogy a Korunk hőse fordítását Falk Miksa kezdte a MS-ban. Így tünteti ezt fel György Lajos is: A magyar és az orosz irodalom kapcsolatai. Erdélyi Tudományos Füzetek, Kolozsvár 1946. 18. sz. 200. l. Azt a kérdést pedig, hogy mely résztől kezdve folytatta V, csak stílusvizsgálatra hagyatkozva mérlegelhetjük, mert erre vonatkozólag semmiféle adatot nem találunk.

Kétségtelen, hogy V törekedett törésmentesen folytatni a fordítást, hiszen a MS még csillag alatti megjegyzésében sem említi meg, ki a fordító, s hogy nem egy valaki fordította az egészet. De a két stílus között mégis jelentős különbség van. Falk Miksa fordítása régiesebb, tájleírásaiban kevesebb a költői lendület, s képzalkotása szokványos. Íme egy-két mondat szemléltetésül: „A hegyormon függő szürke felhő közel vihart hirdetett, hanem a nap felkelte leírhatatlanul szép vala s az arany fényben úszó tájkép annyira bővölt el bennünket, miszerint a fenyegető felhőről megfeledkezünk.” — „A látvány csakugyan hasonlíthatatlanul gyönyörű vala.” — A MS 1855. okt. 31-i számától (ld. kötetünk 416. lapján): „Csakhamar át »Ördögvolgybe« értünk”, megszűnik a „vala” szó használata (pl. „Az út valóban veszélyes volt”), s a képek erőteljesebbekké, költőibbekké válnak. (Pl. „Egyszerre a szürke felhőből sűrű hó és jég esett; a szél sziklahasadékokon át füttyölt, mint »Csalogány« a rabló, kinek füttye, mint a monda állítja, Oroszország egyik szélétől a másikig hallható.”) Ezek — a további elemzést fölöslegessé téve — bizonyítják, hogy ez a rész az, ahonnan már V fordította a Korunk hőseit. Bemutatását már csak azért is fontosnak tartjuk, mert V-nak ez az egyetlen regényfordítása, hiszen a Mayne Reid (*Az amerikai vadásztársaság*), vagy akár Jules Gérard (*Afrikai oroszánvadászat*) inkább szépirodalmi formában írt vadásztörténetek, nem tekinthetők „igazi” szépirodalmi alkotásoknak. (A bevezetőben V által említett Clémenceau-fordítás ügyét a szakirodalom még nem tisztázta.)

Lap: Sor:

- 257 5 Ettől a résztől fordította V a *Korunk hőseit*. A kétféle stílus szemléltetése, valamint a rész egysége szempontjából azonban közölnünk kell a Falk Miksa által fordított részletből a közvetlen megelőző bekezdéseket:

KORUNK HŐSE

Orosz regény

Írta Lermontoff Mihály

I. Bella

...
Kéjes érzelem vala reám nézve e magasságról nézni a világot, mely lábaim alatt feküdt . . . Igaz, hogy ez gyermekes öröm vala. hanem hisz az ember önkénytelenül lesz gyermekké, ha a létel társadalmi nyü-geiből kibontakozván, magát teljesen a természet élvezésének engedi át. A szellem, minden mesterkélttség, minden feszesség fölé emelkedvén, eredeti szabadsága felé tör, melyhez valamikor bizonyosan még vissza is térend. Aki valaha magas hegységen zarándokolt, aki a bércóriások csodálatos alakjait szemlélte s az éltető hűsítő levegőt magába szivta, az megfoghatja, minő ellenállhatlan ösztönt érzék magamban, e bűvös látványokat szó, toll vagy ecset által rajzolni.

A Gout Gora tetején megállapodánk, hogy azon nagyszerű, csodálatos jelenetet, mely szemünk előtt felgördült, nyugodtan és kényelmesen szemlélhessük. A hegyormon függő szürke felhő közel vihart hirdetett, hanem a nap felkelte leirhatlanul szép vala s az arany fényben uszó tájkép annyira bűvölt el bennünket, miszerint a fenyegető felhőről megfeledkezénk.

Azt mondom: *bennünket*, mert a kapitányt e látvány szintugy elragadá, mint engem, sőt azt hiszem, miszerint a természet ily nagyszerű jelenetei egyszerű, szende kedélyekre — minő a katonái — még mélyebb s élénkebb hatást gyakorolnak, mint mireánk, kik csak papíron vagy szóval tudunk lelkesedni.

„Ön már hozzászakott egy gyönyörű természethez”, mondám.

„Igenis szintugy, miként az ember a golyó sziszegéséhez szokik vagy ahoz, hogy szive önkénytelen gerjedelmein uralkodjék.”

„Hanem azt mondják, hogy nevezetesen a zene az öreg katonára csodás hatást gyakorol.”

„Ezt nem tagadom, mert a szív akkor sebesebben lüktet mint egyébkör . . . Nézze csak, mily csodaszép.”

A látvány csakugyan hasonlíthatlanul gyönyörű vala. Alattunk a Kaitaur völgye az Aragra vizével s még egy másik folyóval, mely amaz mellett, mint második ezüstszalag vonult a völgyön át: jobbra balra roppant hófedte szikla-tömegek, itt-ott palma csoportokkal felváltva.

A nap épen ekkor kelt fel a távol, alig tisztán megkülönböztethető hegyormok mögül, s a nap felett vérpiros sáv vala látható, mely különösen nyüzgő le utatársam figyelmét.

„Nem de mondtam, hogy ma zivatarunk lesz” szóla a kapitány „itt nem soká időzhetünk, különben a vihar s eső épen a krestowói hegyen lépne meg bennünket . . . Azért hamar el innen!” kiálta a tiszt, a fuvarosok felé fordulva.

Most a hegy másik oldalán lefelé haladánk.

Jobbra árok vala, balra örvény s ez utóbbi oly mély, hogy az alatt fekvő oszeta falu majdnem fecskéfészéknek látszott.

Borzadva emlékezem meg arról, hogy a kormány futárai sokszor sötét éjjel kénytelenek ez uton járni, a nélkül hogy kocajokról leszállnának.

Fuvarosaink egyike Jaroaló környékéről való orosz paraszt, a másik pedig oszeta volt. Amaz nem is szállt le a kocziról, ámbár mondtam neki, hogy kissé óvatosabb legyen s nevezetesen utitáskámra vigyázzon.

„Ej mit!” mondá ő „ha isten úgy akarja, szintoly szerencsésen érkezünk le, miként ezer más utas!”

Igaza is volt: mi szerencsésen leérkezénk: hanem az is igaz, hogy könnyen történhetett volna baj, de — nem történt! Vajjon e gondtalanság nem legnagyobb diadala-e az észnek . . . Nem balgaság-e életünk miatt annyira aggodni?

Az olvasó tán jobban szeretné, ha ezen elmékedések helyett Bella történetének végét elmondanám, de amit írok, nem csupán regény akar lenni, hanem egyszerűen mind uti kalandjaim elbeszélése is; azon kívül pedig nem tehetek róla, hogy a kapitány elbeszélését félbeszakasztá, midőn annak érdeke csökkenni kezdett. Tehát kis türelmet kérünk, ha az olvasó nem akar néhány lapon keresztül ugrani, mit azonban nem javasolnánk, mert a krestowói, vagy — miként a tudós Gamba elég nevetésesen keresztelte — Sz. Kristóf hegye a művelt olvasó figyelmére nagyon is méltó. (Magyar Sajtó 1855. oct. 28. I. évf. 100. sz. I. l.)

Lap: 80r.

- 257 : 16 *oszetok* — (oszét, saját nyelvükön irata) a Kaukázus vidékén az Oszét ASZSZK-ban élő nép. Lélekszámuk 450 ezer (1959-es adat). Nyelvük az indoeurópai nyelvek közé tartozik. Gazdasági vonatkozásban az észak-oszét az Észak-Kaukázus népeivel, a déli-oszét pedig a grúzokkal áll rokonságban.
- 257 : 36 *Dagestán* — (ma: Dagesztáni ASZSEK). A soknemzetiségű Dagesztán történelme legnagyobb részében idegen hódítók uralma alatt állott. Az 1813-i gulisztani orosz — iráni szerződés értelmében Észak-Azerbajdzsánnal együtt a cári Oroszország birtokává lett. A félfüdüális viszonyokat csak a Nagy Okt. Szoc. Forr. után számolták fel. 1921-ben lett autonóm köztársaság az OSZSZK-ban.
- 259 : 19 a „*Lesghier*”-tánc — a lesghierek nemcsak kaukázusi néptánc, szunnita mohamedánok.
- 260 : 14 *tschetschencek* (caecsen) — kaukázusi néptörzs Dagesztán

Lap: Sor:

nyugati részében a Terek, Szundsza, Assza és Argun folyók mentén.

262 : 28 *vérmezet* — vérmérséklet. Vajda által alkotott szó.

268 : 33 *Georgia* — Grúzia.

GÉRARD GYULA: AZ AFRIKAI OROSZLÁNVADÁSZAT

M: Pest 1858. Ráth Mór kiadásában.

A teljes fordítás közlésétől el kellett tekintenünk, hiszen a mű inkább V előszava miatt vált jelentőssé, és mert V fordítói tevékenységének egyik irányát tükrözi. A V-előszón kívül ezért csak néhány olyan részt választottunk ki, amelyek mintegy illusztrálják azt, amit V az előszóban mond. A francia kiadással való összehasonlításról le kellett mondanunk, mert francia kiadást nem tudtunk szerezni.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lap: Sor:

- 270 1 *Gérard Gyula* — (Jules Gérard) életéről, munkásságáról nem sikerült többet felkutatni, mint amit V mond róla az előszavában. Kétségtelen azonban, hogy korának méltán volt egyik nevezetes alakja, s nem véletlen, hogy V érdemeinek tartotta könyvét a magyar olvasók számára hozzáférhetővé tenni.
- 272 16 *spahi hadnagy* — (török; perzsa: szpahi) harcos. Franciaország-
nak több spahi ezrede volt, amelyek Algériában és Tunisz-
ban voltak elhelyezve. Ezek az ezredek 1834-ben bennszülöt-
tekből keletkeztek, majd a többi francia lovassággal egyenlő
szervezetük és fegyverzetük volt, francia tisztek vezénylete
alatt. A szövegből kivehetően a hadnagy itt Gérard maga.
- 275 14 Az óra *lógóján* a régi faliórák ingakorongját, „sétáló”-ját
érti.
- 276 37 *capitalis* — (lat.) itt: tőke.
- 277 5 *efemer* — (gör.) időleges, mulékony.
- 277 10 *constantini tartomány* — Constantine département (köz-
igazgatási egység) Algériában. Északon a Földközi tenger,
keleten Tunisz, délen a Szahara és nyugaton hegyes vidék
határolja. Legmagasabb pontja az Aures hegységben a Dje-
bel-Cheliah. — A Gérard által leírt vadászati kalandoknak
általában ez a színtere. A többi nevek (hegyek, völgyek,
folyók, helységek) közelebbi megjelölésének különösebb
jelentősége nincs, ezért ezeket nem jegyzeteljük.
- 278 4 *duár* — (arab) az észak-afrikai nomádok sátorcsoportjának
neve volt.
- 284 3 *törzstörédéke sedikjénél* — sedik valószínűleg a kheddív

(chedive) elfranciásodott alakja. Kheddiv a. m. hatalmas úr, az egyiptomi alkirályok hivatalos címe. Itt: törzsfőnök. 286 : 26 a helybeli *narabut* — marabut: muzulmán szerzetes, aszkéta.

MAYNE-REID:
AZ AMERIKAI VADÁSZTÁRSASÁG

M: VÜ 1876. aug. 27. szept. 3, 10, 17, 24, okt. 29, nov. 5, 12, összesen nyolc folytatásban.

Magyar fordításban könyv alakban nem jelent meg, pedig a V által fordított részek mutatják, hogy a kor egyik legérdekesebb és ismeretnyújtás szempontjából is igen gazdag anyagot tartalmazó könyve. Nem regény, hanem vadásztörténetek sorozata. Eggyé fűzi azonban Boccaccio Dekameronjára emlékeztető kerete: egy vadászcsoport tagjai mondják el sorra legérdekesebb, legizgalmasabb vadászkalandjaikat. A felszabadulás után csak egy Mayne-Reid-kötet jelent meg magyar nyelven, a „Fejnélküli lovas”. A bukaresti Ifjúsági Kiadó adta ki 1969-ben. Ez azonban egészen más jellegű. Az ún. vadnyugati érdekes, titokzatos, izgalmas regények közé sorolható. Ezt igazolja a belőle készült film is.

V azonban nemcsak azért szerette meg M.-Reid műveit, mert a számára annyira kedves vadásatról szólnak, hanem mert tudta [Reidről, hogy tevékenyen is részt akart venni a magyar forradalomban. New York-ban önkéntes csapatot toborzott, s csak azért nem jött végül a szabadságért küzdeni, mert közben híret vette a világoai fegyverletételnek. Később kapcsolatba került a Kossuth-emigrációval. — V méltatói, életrajzírói nem foglalkoznak ezzel a fordítással, Komlós is csak a címjegyzékben említi, de az 1883-ban a VÜ-ban megjelent Mayne Read kapitány (helyesen: Mayne-Reid. — szerk.) c. nekrológ-szerű cikkét itt sem szerepelteti. — V fordítása egyébként nem egyszerű fordítás csupán, de nem is átdolgozás. Ezt mutatja már az is, hogy több oldalas „Bemutató”-sal kezd, majd kiválasztja a legérdekesebbnek ítélt fejezeteket, összevon stb. Például az V. fejezetben (Vadászat tárackkal — Une chasse à l’obusier) vadászati módot ír le Reid. A két versenyző vadásztársaság közül (a verseny díja, hogy a környékbeli szepasszonyok a győztes vadásztársaságot kísérik) az egyik katonai tárackok felhasználásával ért el egészen meglepő mennyiségű zsákmányt. Mivel azonban a vadászat nem jelent semmi különösebb izgalmat, veszélyes helyzetet, amely a vadász bátorságát igényelné, nem került bele V fordításába. A fordítás e sajátosságai miatt föltétlen szükséges a francia nyelvű kiadással való teljes összehasonlítás. Ez a kiadás a magyarországi könyvtárakban nincs meg. Terjedelme 379 nyolcadrés oldal, harminchat fejezetből áll, ebből V hat fejezetet (III. VII. XIII. XIV. XXIII. és XXIX.) fordított le. Ez a könyvben kb. 81 oldal. A fordítás hét fejezet. Közlésünkben ebből az V—VI. kimarad.

A könyv képeit, megfelelő illusztrációit változatlan formában vette át és közölte a VÜ.

Mayne-Reid: Les Veillées de Chasse című könyvének (franciára fordította Bénédict H. Révoil, Paris, Librairie Hachette, 1899.) és Vajda János fordításának (VÚ 1876. 35—46. szám) összehasonlítása.

I. Bemutató

A 297. és 298. l.-on levő szöveg első 30 sora egyáltalában nem szerepel Mayne-Reid könyvében.

A 298. l. 31. sortól a 300. l. 18. sorig terjedő rész a könyv I. és II. fejezetének igen rövid kivonata, V mellőzi az expedíció felszerelésének részletes, a magyar olvasót nyilvánvalóan nem érdekítő felsorolását.

A 298. l. 31. sortól szó szerinti fordítás némi rövidítésekkel (A 299. l. 11. sor után egy mondat kimarad a lord hajszínéről, a 17. sornál nem ír Thompson nadrágjáról — az eredetiben 2 sor —, rövidíti az útításká ismertetését is). Nem ír Thompson lováról (az eredetiben 5 sor). A jelzett kiadásban ez a rész a 7—8. l.-on található meg.

A 299. l. 22—24. sor Mayne-Reidnél másfél oldal terjedelmű (8—9.l.). V erősen rövidít, csak félmondatokat használ fel, de minden szava megtalálható az eredetiben.

A 299. l. 34—38. sorig az eredeti szó szerinti fordítása, nem ír azonban a doktor öltözetéről, s nem említi lovát, melyre Mayne-Reid — a lovak szerelmese — 4 sort szentel.

A 299. l. 39—40. sor az eredetiben egy oldal (10—11. l.). Ez a mondat V fogalmazása.

A 299. l. 40—300. l. 2. sor az eredetiben féloldal, ismét pontos fordítás, elmarad a tudós ruhájának, fegyverzetének leírása. V megjegyzése a híres tudós kilétéről a fordító jegyzetében szó szerint megtalálható.

A 300. l. 11—17. sor az eredetiben több mint két oldal. Ez a rész az eredetinek meglehetősen szabad átültetése.

II. Besançon kalandjai a mocsárban

A 300—301. l. 30. sorig pontos fordítás, csak a fejezet 5. bekezdése után marad ki az eredeti 14 sora a reggeli felkészüléssel. Ez a rész a 23—27. l.-on található. A kép a 33. l.-on van.

A 301. l. 30. sortól a fejezet végéig pontos, szó szerinti fordítás. Eredeti: 27—40. l. Az ezután következő fejezeteket (A vadgalambok, Vadászat ágyúval, Egy párdue pusztulása — 40—72. l.) — nem fordítja.

III. A vizár és a párdue

A 308. l. 23. sortól a fejezet végéig pontos fordítás, csak az első két bekezdése nem az. Az első bekezdés az egyik előző kalandot említi meg, míg a második bekezdés a bemutatásból kimaradt „bemutatást” végzi el. Eredetiben: 73—84. l. kép a 75. l.-on.

Ismét kimarad a 6. fejezet, 84—134. l. (A pénznapocok, Patkányvadászat, A szunyogok és ellenszerek, A mosómedve és szokásai, Mosómedvevadászat, Vaddisznók.)

IV. A pekkari csorda ostroma

Pontos fordítás, a fejezet 4. bekezdésében némi lényegtelen rövidítéssel (kb. 4 sort hagyott ki, a pekkari igen pontos leírását valószínűleg lényegtelennek érezte). Eredetiben: 135—147. l. A képek a 137. és 143. l.-on találhatók.

IV. Kacsavadászaton

A 320—325. l. A fejezet első bekezdése az eredeti fejezet első oldalának igen rövid összefoglalása (147—150. l.), ettől kezdve pontos fordítás. 321. l. 4. bekezdésből 6 sort kihagy. Eredetiben: 150—161. l. Kép a 155. l.-on.

Ezután kimaradtak a következő fejezetek: Lánavadászat, Körvadászat, Mókusvadászat, Medve a fán, Az amerikai szarvas, Szarvasvadászat csónakból. A vadászat a csapdában, valamint néhány oldal a Medve a fán fejezetből, bár megelőzik az eredetiben a soron következő történetet, csak később kerülnek sorra.

A V. által fordított, s a VÜ-ban közölt fejezetek közül is elhagytunk itt két fejezetet. (*Ike találkozása a szürke medvével, A vadászat a csapdában.*)

VII. A pusztai bölény

325—330. l. Eredetiben 316—329. l. A fejezet első bekezdése erősen rövidített (17 sor helyett 4 sor), de minden szó megtalálható az eredetiben. Rövidíti ugyanezen az oldalon a fejezet 2. és 3. bekezdését is az előzőhöz hasonló módon. A 328. oldalon a 2. 3. bekezdésben is rövidít mintegy 10 sort. A továbbiakban pontos fordítás. Kép a 327. l.-on.

A következő fejezeteket (A bölény, Bölényvadászaton, Vadászfurfang, Váratlan vendégek, Nyulak és tücskök, Nagy bölénycsorda, Visszatérés Saint-Louisba) nem fordítja.

Összefoglalásként megállapítható, hogy V a legizgalmasabb, a magyar olvasót leginkább érdeklő, kissé egzotikus részeket válogatta ki Mayne-Reid könyvéből. Még a különben igen érdekes kalandok sem érdeklők, ha a történet során a főhős nem kerül életveszélyes, nehéz helyzetbe. Általában az eredeti pontos fordítását adja, a kalandok szinte szó szerint egyeznek a francia fordításban levő szöveggel. Ott rövidít, ahol az aprólékos leírás a magyar olvasót nyilvánvalóan untatná (az egyes állatfajok részletes leírása, az expedíció felszerelésének precíz ismertetése, a résztvevők külső és belső tulajdonságainak hosszas taglalása). Sajátos módon Mayne-Reiddel ellentétben igyekszik „elhallgatni” a lovakat!

A fordítás maga rendkívül megbízható, pontos, ugyanakkor azonban magyaros, a magyar kifejezéssel sokszor még a francia szó hangulati velejáróját is vissza tudja adni. Néhány kifejezése a mai olvasó számára természetesen kissé nehézkesnek tűnhet, de ez a fordítás értékéből nem von le semmit. A VÜ-ban megjelent részeket azonban mindenképpen fordításnak kell tekintenünk, V csak a válogatással változtatta meg az eredeti mű felépítését.

Lap: Sor:

- 297 : 31 Utalás Jules Gérard: Afrikai oroszánvadászat c. könyvére. (Ld. 270. és 418. l.)
- 298 : 35 *trappeur* — trappers (ang.) törvetők; észak-amerikai prém-vadászok.
- 298 : 39 *szerdek* — zsákmány, szerzemény, keresmény, kellék, holmi.
- 299 : 14 V-nak igen nagy a címek iránti ellenszenvé. Cikkeiben a rang-köröséget sajátos magyar betegségnek nevezi, mert szerinte ilyen mértékben a világ semmilyen népénél nem található meg. Érthető, hogy itt is megragadja az alkalmat, hogy az angolok demokratikusabb példáját magyar olvasói elé tárja.
- 299 : 39 *buffalo-vadászat* — buffalo (ang.) bölény.
- 300 : 3 *Louisiana* — az Egyesült Államok egyik állama a Mexikói-öböl, Texas, Mississippi és Arkansas között.
- 300 : 8 *Audubon* — A. John James (1780—1851), amerikai ornitológus. Eredetileg festőnek készült, később mint ültetvényes Pennsylvániában a madarak tanulmányozásával is foglalkozott.
- 300 : 36 *angol mérőföld* — 1760 yard = 1609.3088 m.
- 301 : 3 *tangarók* — (pirenga rubra) a veréb alkatúak rendjének egyik családja. Testük karcsú, színük vörös, kék, zöld, feketével és fehérrel tarkítva.
- 301 : 18 „*Ibis*” — az ibiszfélék, gém alakú madarak rendjének egyik családja, keskeny, sarlóidomú, egész hosszában hajlott csőrrel. Feje és nyaka sűrű tollakkal fedett. Többnyire délen, meleg mocsaras vidékeken él.
- 302 : 4 *vörös flamingó* — a gólya alakúak rendjébe tartozó madárfaj. Teste karcsú, nyaka hosszú, vékony; merőkanál alakú csőre tompa szögben lekonyuló. Három mellő ujjá közt úszóhártyája van. Uralkodó színe a rózsaszín, a szárny felső része karmazsinpiros.
- 302 : 5 *kígyómadár* — kígyászólyom (kígyókkal táplálkozik).
- 302 : 6 *tengeri sashal* — valószínűleg azokat a halakat nevezték így, amelyeknek uszonyai hatalmas, szárnyszerű szervekké növekedtek.
- 311 : 16 *himba* . . . ld. a IV. kötet „A szövegek helyesírásáról” c. bevezetőjében, a 431. lapon.
- 320 : 1 A VÜ-ban az előző fejezet (*A pekkari csorda ostroma.*) is IV-gyel van jelölve. Nem javítottam.
- 320 : 10 *ló-kacsa* — (canard-chevaux). Kb. 150 kacsafajtát tartanak nyilván. A „ló-kacsa” a francia elnevezés szó szerinti fordítása.
- 321 : 14 *vallisneriás mezőseleg* — vallisneria = állóvízi növény.
- 322 : 33 A veszett kutya többször szerepel V írásaiban. Rendkívül fél tőle.
- 323 : 37 *válat* — választ.
- 327 : 5 *esetleg* — itt: véletlen, előre nem látott fordulat.

Lap: Sor:

- 327 : 39 *hadargás* — ld. a IV. kötetben a *Duhajok és betyárok jegyzetei* közt, az 593. lapon.
328 : 40 *mozam* — ld. a *Vadászat decemberben* jegyzetei közt, a 348. lapon.

Javítások

Lap: Sor:

- 297 : 31 *Gérard*. A VÜ-ban Gerard. Javítottam.
297 : 34 A Bemutatás c. fejezetben a VÜ-ban egy kivétellel (mindenütt kötőjellel nélkül szerepel Mayne-Reid neve. A helyes kötőjellel, ezért javítottam.
300 : 25 *begöngyölve*: nyilván begöngyölve, de lehet V sajátos szóképzése is. Nem javítottam.
300 : 36 A VÜ szövegében *is* szerepel zárójel előtt és után is. Nyilvánvaló sajtóhiba. Javítottam, illetve az egyiket elhagytam.

MAYNE-READ KAPITÁNY

M: VÜ 1883. dec. 16.

V egyik elfeledett írása ez, amellyel eddig senki sem foglalkozott, még Komlós kimutatásában sem szerepel.

Kovács Endre könyve (A Kossuth-emigráció és az európai szabadsághozsághalmak, Bp. 1967) még két adatot közöl Thomas Mayne-Reid magyar emigrációs kapcsolatairól: Az 1853-as milánói puccs előkészítésébe Mazzini felhatalmazás nélkül Kossuth nevét is belevonta, s a szerencsétlen bukásért az európai sajtó Kossuthot is vádolta. Az ő megbízásából hártotta el a vádat Mayne-Reid a *Morning Post* 1853. febr. 17-i számában (i. m. 66. l.). — Az akkori Európa leghaladóbb személyiségei közt M. R. is részt vett Kossuthtal és Telekivel azon a londoni nemzetközi találkozáson, amelyet 1855. febr. 27-én a februári francia forradalom évfordulójára rendeztek. (Kovács, 194. l.)

Mayne-Read — A VÜ-ban *Reid* helyett következetesen *Read* szerepel, ezért nem javítottam.

NÉVMUTATÓ

- Abälard (Abeilard, Abailard, Abaelardus) Péter 413, 414
 Ábrányi Emil 340, 341
 Ábrányi Kornél ifj. 341
 Ágai Adolf 341, 354
 Alfieri, Vittorio 413
 Anonymus 362
 Antonius, Marcus 365
 Appelles, görög festő 365, 385
 Arany János 359, 363, 366, 379, 384, 392
 Audubun, John James 422
- Bach, Sándor (Bach-korszak) 366
 Baedeker (Milkó Izidor írói álneve) 385
 Balogh Pál műfordító 364
 Balzac, Honoré de 345
 Barabás Miklós 379, 389, 390, 392
 Bartók Lajos 341
 Bartos Róza (Vajda János felesége) 350, 398, 413
 Batthyány Lajos 389
 Bayard, Pierre du Terrail 377
 Beatrix (Mátyás király második felesége) 393
 Bekaios Gusztáv 341
 Benedek Elek 341
 Beöthy Zolt 341
 Berczik Árpád 341
 Bérczy Károly 365
 Bernáth István író, műfordító 364
 Bisztray Gyula 368
 Blücher, Gebhardt Leberecht von 350
 Boccaccio, Giovanni 419
 Bogardus (mesterlövő) 358, 360
 Bóka László 343, 371, 389, 394, 396, 399, 412
- Böszörményi László 375
 Bougainville, Louis Antoine de 364
 Bródy Miksa 399
 Bródy Zsigmond 341
 Bu-Amema (eredeti nevén Mohamed-ben Arbi Hadzsi) 363
 Buffon, George Louis Leclerc 414
- Caelius, Rhogardinus 351
 Caesar, Julius 365
 Carina, Anna 376
 Carrion, Emmanuel 387
 Carver (mesterlövő) 353, 354, 358–360
 Cato, Marcus Portius (az „Öreg”) 390
 Cicero, Marcus Tullius 364
 Cook, Frederico Albert 364
 Czanyuga József 366
- Csávolaszky Lajos 341
 Cserzilvász Ákos (V. J. álneve) 344, 394, 396
 Csetevájó (zulu király) 352
 Csiky Gergely 362
 Csukásy József 341
- Dalmady Győző 341
 Deák Ferenc 384, 385
 Degré Alajos 341
 Demanx (De Manx báró) 351, 354
 Diagoras (ókori görög atléta) 364
 Diesel, Rudolf 406, 410
 Diógenes (görög filozófus) 369, 390
 Doppler Károly 366
 Dugonics András 392
 Dumas Sándor ifj. 404

- Eötvös József báró 392
 Eötvös Károly 340, 341
 Endymion 414
 Erdélyi János 375, 384, 392
 Eszterházy Pál 373
- Falk Mikea 341, 372, 401, 414—416
 Falk Zsigmond 414, 415
 Falusi János (Vajda János írói álneve) 400
 I. Ferenc József 381
 Flaccus, Valerius 390
 Fouqué, Friedrich de la Motte 413
 Frankenburg Adolf 376
 Fulbert párizsi kanonok 413
- Gaál József 384
 Ganymed (Ganymedes) 345
 Gambrinus (mondabeli flandriai király) 374
 Garay János 393
 Gérard, Jules 351, 352, 355, 401—403, 415, 418, 422, 423
 Gina (Kratochwill Georgina) 412, 414
 Goethe, Johann Wolfgang 346, 354, 359, 364, 365, 387
 Grecaák Károly 341
 Gvadányi József 384, 392
- György Lajos 415
 Gyulai Pál 341
- Habsburg (dinasztia) 377
 Heckenast Gusztáv 375, 377, 389, 390, 394—396, 404, 410
 Hegedűs Sándor 341
 Heine, Heinrich 345
 Heloise (Fulbert, párizsi kanonok unokahúga) 413, 414
 IV. Henrik 351
 Horatius, Flaccus Quintus 346, 353
 Housseye, Arsène 414
 Hubertus (Szent Hubert) püspök 353, 354, 363
 Hugo, Victor 390, 414
 Imrei Kiss István 376
 Irmei Ferenc 341
- Jakabfy Gyula 376
 Jókai Mór 341, 362, 376
 Jósika Miklós báró 393
 II. József (Habsburg király) 388
- Kaas Ivor báró 341
 Kálmány Lajos 384
 Kálnoky László 346
 Kármán Mór 397
 Károlyi Gyula gróf 395, 396
 Katona József 391, 392
 Kazár Emil 341
 Kecskeméthy Aurél 372, 373
 Kelemen Mór 368, 372, 373
 Kemény Zsigmond báró 372, 373, 375
 Kenedy Géza dr. 341
 Kerecsényi Dezső 368
 Kerekes György 342, 399
 Keresztessy József 355
 Kisfaludy Károly 344
 Komlós Aladár 339—343, 347, 348, 350, 353, 354, 357, 359, 364, 368, 371—373, 380, 389, 394, 395, 399, 401—403, 412—415, 419, 423
 Komócsy József 341
 Kossuth Lajos 345, 376, 381, 419, 423
 Kovács Endre 423
 Kovács Sebestyén Endre 372
 Kozocsa Sándor (ÖM) 340, 344, 347, 350, 355, 358, 363, 365, 368, 378, 382, 383, 389, 390, 401
 Kölcsey Ferenc 386, 391, 404
- Láng Lajos 341
 Lefauchaux 358
 Lermontov Mihály 401, 414, 416
 Lévay József 390
 Lisznyai Damó Kálmán 369, 386
 Lonkay Antal 376
- Madách Imre 388
 Mályusz Elemérné 374
 Mátyás király 393
 Mayne-Reid 356, 403, 415, 419, 420, 421, 423
 Mazzini, Giuseppe 423
 Mezei Ernő 341
 Miklóssy János 373, 414
 Mikszáth Kálmán 341

Milkó Izidor 341—343, 344, 358,
366, 368, 380, 385
Miloszavlyevits Milán 344, 349,
365, 366, 385
Moltke, Helmuth Karl Bernhard
von 365
Nagy Miklós 340, 341, 400
Nagy Sándor 353, 385
III. Napoleon 365, 373, 401, 402
Narses, Justinianus 413
Németh János 369
Offenbach, Jacques 374
Pál mester (Vajda János írói ál-
neve) 400
Pálffy Móricz 372
Paakievics, Ivan 345
Pasztrana 363
Papp Dániel 401
Perczel Mór 345
Petőfi Sándor 342, 348, 372,
390—392, 397, 412, 414
Plinius, Gaius Secundus (id.) 385
Ponori-Thewrewk Emil 392
Prielle Kornélia 373
Quintilianus, Marcus Fabius 350
Rákosi Jenő 341, 364
Ráth Mór 401, 402, 418
Renz (bécsi cirkuszigazgató) 374
Révoil, Bénédict H. 420
Rhodiginus, Caelius 351
Ristori, Adelaide 413
Rubinyi Mózes 340, 343, 355, 399
Rudolf trónörökös 352, 353, 366
Sándor cár 357
Scipio, Africanus 413
Scott, Walter 361
Scott (világhírű mesterlövő) 358,
360
Shakespeare, William 345, 350,
357, 365, 377, 391, 414
Scheiber Sándor 340, 341, 344,
345, 385
Schiller, Friedrich Johann Chris-
toph 366, 390
Scholz Viktor 377
Schöpflin Aladár 343
Silberstein Adolf 341
Soltész Gáspár műfordító 364

Szabó Alajos 376
Szabó Endre 341
Szabó László 398
Szabó Lőrinc 357
Szana Tamás 341, 342
Szarvas Gábor 362
Szász Károly 390, 414
Széchenyi István gróf 379, 394
Székely József 414, 415
D. Szemző Piroska 396, 399
Szigeti József 392
Szigligeti Ede 376
Szinyeyi József 401
Szirmay Antal 392
Szuk Lipót 376
Szuk Róza 376
Tarnai Andor 351
Teleki László gróf 423
Terhes Sámuel 384
Thaly Kálmán 368
Thury Zoltán 401
Tolnai Lajos 341
Tomba Mihály 386, 414
Török János 376, 379
Törs Kálmán (hírlapíró) 355

Urváry Lajos 341

Vadnay Károly 341
Várady Antal dr. 341
Vas István 345
Vas Gereben (Radákovics József
írói álneve) 384
Veigelsberg, Leó 341
Vergilius, Publius Vergilius Maro
350, 378
Verneuil, Philippe Poullatier de
351, 352, 403
Vértesi Arnold 413
Visi Imre 341
Vörösmarty Mihály 414

Wallis, Samuel 364
Wellington, Arthur Wellesley,
Duke of 350
Wenckheim Béla 343

Zápolya János 362
Zichy Hermann 372
Zichy Jenő 384

59744

MELLÉKLETEK

HÖLGYEK TITKÁRA

VAGYIS

LEGUJABB LEVELEZŐKÖNYV

NŐK SZÁMÁRA.

MINDEN ELŐFORDULÓ ALKALMAKRA VALÓ FOGALMAZÁSI
MINTÁKKAL, MINDENFÉLE TÁRSASÁGI, CSALÁDI, BIZAL-
MAS ÉS SZERELMES LEVELEKKEL,

ALAPOS UTMUTATÁSSAL A LEVÉLÍRÁS SZABÁLYAIT

ILLETŐLEG,

EMLÉKKÖNYVBE VALÓ VÁLOGATOTT VERSEKKEL,

A KELETI VIRÁGNYELV

MAGYARÁZATÁVAL S BETÜRENDBE SZEDETT
SZÓTÁRÁVAL STB.

PEST, 1861.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

A
SZERELEM SZÓTÁRA
ÉS
KALAUZA.

SZÓLÁSOK, KIFEJEZÉSEK, BÓKOK TÖRTÉNELMI,
HITTREGEI ADALÉKOK ÁTALÁN; A SZERELEMRE VONATKOZÓ
ISMERETEK GYŰJTEMÉNYE,
ANNAK KÜLÖNFÉLE VISZONYAIRA ALKALMAZOTT
LEVELEZÉSI MINTÁKAT ÉS A HÁZASSÁGRA
VONATKOZÓ ÉLETELVEKET,
TANÁCSADÁSOKAT TARTALMAZÓ FÜGGELEKKEL.

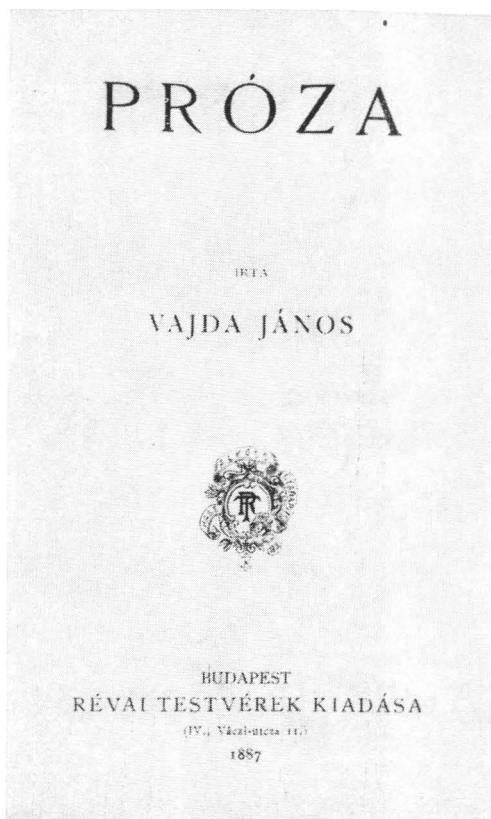
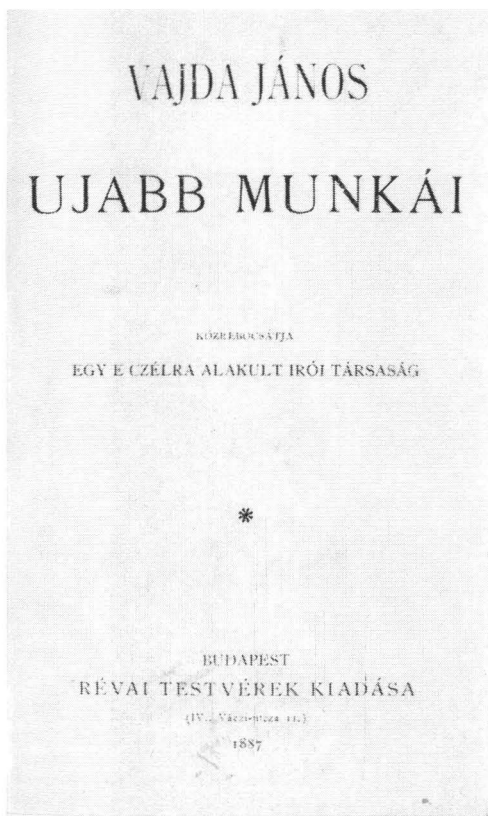
HAZAI ÉS KÜLFÖLDI FORRÁSOK UTÁN

V. J.

BUDAPEST, 1882.

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KIADÁSA.

A szerelem szótára és kalauza c. kötet címlapja

V *Újabb munkái* *Próza*-kötetének címlapja

A virágáros leányka (Magyar képek albuma)

Az utcaseprő fiú (Magyar képek albuma)

A csikós (Magyar képek albuma)

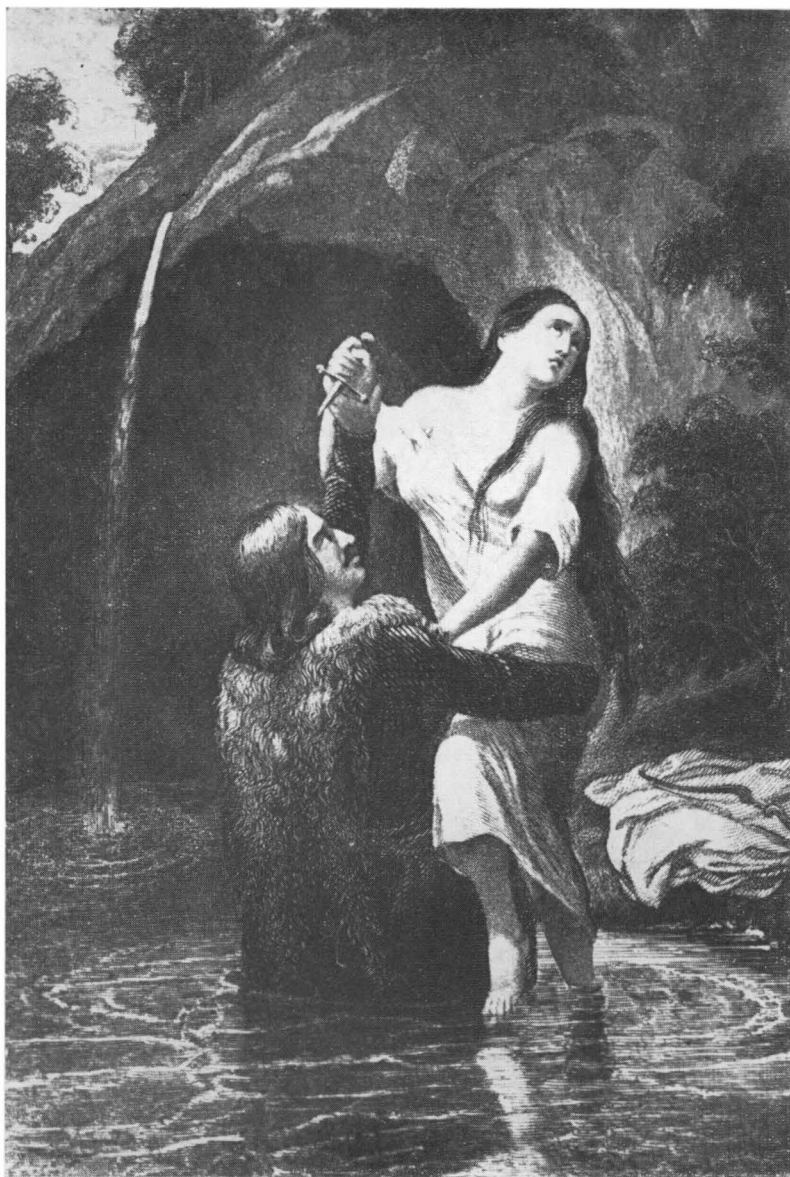

A dádé rajkóival (Magyar képek albuma)

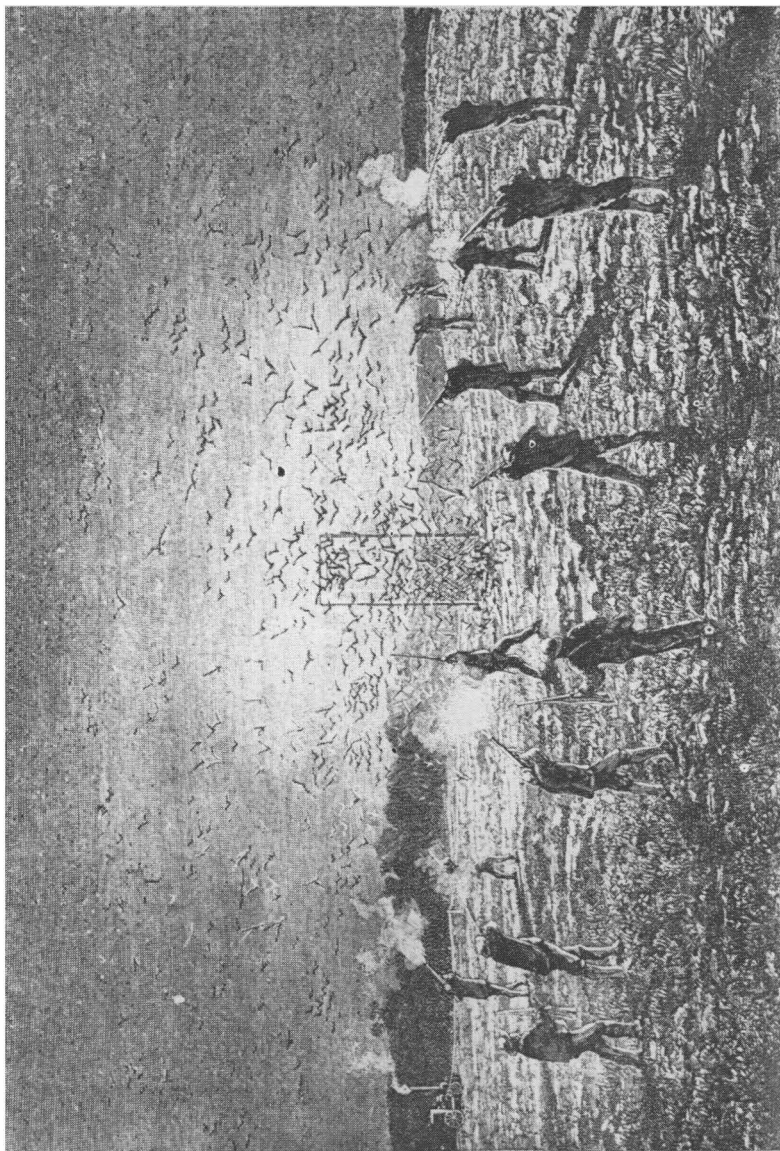

A magyar hölgy (Magyar képek albuma)

Fürdő (Magyar képek albuma)

Vadászat éjjel villanyfényvel

TARTALOMJEGYZÉK

Az első szám a főszöveg, a második a megfelelő jegyzet lapszáma

<i>Vadászati emlékek</i>	5	339
Vadászat október—novemberben	7	344
Vadászat decemberben	12	347
Vadászat szeptemberben	20	349
Oroszlánvadászat	25	351
Vadászat	30	352
Fürdőből— vadászatra	38	353
Őszi kopózás	45	355
Az erdő nyáron	50	356
Vadászat egykor és most	53	358
Vadmészárosok	62	361
A Ludas, Vértó, meg Radenovác	66	363
Adalék róka komárról	73	364
Szárazon és vizen	77	365
<i>Városokról, fürdőkről, tájakról</i>	83	367
A cseh—német fenyőerdők	85	368
Úti jegyzeteimből	89	371
Pest és Bécs	99	372
Husvét ünnepe a fővárosban	113	375
Budapest környéke	116	376
Páris—Szegedért	123	377
Mulatóhelyeink a fővárosban	126	378
Magyar fürdők	129	379
Fürdői levelek	132	380
Mindenféle feredőzések	136	381
Bécsi dolgok	142	382
A ligetvárosban	147	383
Szerbek és bűnyók	150	384
Tirolból	156	387
Hogy leszünk a nyáron?	163	387
Terek, sétányok Budapesten	169	388
		429

<i>Magyar képek albuma</i>	173	389
A postagalamb	175	390
A virágáros leányka	176	390
Az utcaseprő fiú	179	391
A csikós	180	391
Az erdélyi oláhleány	182	391
A parasztfiú	184	
Magyar úri hajadon	185	391
A dáde rajkóival	188	392
A szőlőpásztor	189	
A cimbalmos	191	392
A magyar hölgy	192	393
A fürdő	195	393
<i>Függelék</i>	199	394
A vadászat mestere	201	404
Hölgyek titkára	225	410
A szerelem szótára és kalauza	239	412
Korunk hőse	257	414
Az afrikai oroszán vadászat	270	418
Az amerikai vadásztársaság	297	419
Mayne-Read kapitány	331	423
<i>Jegyzetek</i>		335
Rövidítések		337
Bevezetés		339
<i>Névmutató</i>		425
<i>Mellékletek</i>		428 – 429

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója
A szerkesztésért felelős Balázsovits Ernő
A borító és kőtéster Schmal Károly munkája
Terjedelem: 27 A/5 ív + 12 oldal melléklet
— AK 1855 k 7274 —

Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető Bernát György

VAJDA JÁNOS
ÖSSZES MŰVEI
IV. KÖTET
SZÉPPRÓZAI ÍRÁSOK

Vajda Jánost elsősorban mint költőt tartottuk és tartjuk ma is számon, noha sokkal több prózát írt, mint verset, s prózai művei jelentősebbek, mint ahogy kritikusai és méltatói korábban értékelték.

Ez a kötet Vajda rendkívül gazdag és változatos prózájából elbeszéléseit és önéletrajzi jellegű írásait tárja az olvasó elé. Jegyzetanyaga fényt vet a művek keletkezésére, új adatokkal gazdagítva a Vajda-kutatás korábbi eredményeit. Ugyanakkor kiemeli a novellák önéletrajzi vonatkozásait, s ezzel kapcsolatot teremt a másik nagy fejezettel, az önéletrajzi jellegű írásokkal, amelyek így kötetben összegyűjtve először kerülnek kiadásra. Ez a fejezet igen sok új, eddig a Vajda-kutatók előtt is ismeretlen, értékes írást tartalmaz.

616 oldal   Kötve 54,— Ft

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

Ára : 40,— Ft